

114 /
1960 / 2

საქართველოს
საბჭოთავო მწიგნობრობა

მნათობი

8

ს 2 3 0 6 6 მ

1960

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური პარტიის
და საზოგადოებრივი-კულტურული მემკვიდრეობის ცენტრის

წელიწადი 37-ე

№ 8

აგვისტო, 1960 წ.

საბარტველოს საზოგადოებრივი მემკვიდრეობის კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

იოსებ ნონეშვილი — არწივების ქვეყანა. ლექსი	30-
ქეთევან ელისაბედაშვილი — ცინდალი. მოთხრობა	3
ვახტანგ ჯაბუშანიანი — ლექსები	4
სიმონ წვერავა — განვლილი ვზა. ნარკვევი	8
ჯანა ზვინაძე — ლექსები	9
ნინო ნაკაშიძე — მოგონებები. გაგრძელება	36
ნაზიმ მიქაბერიძე — დამოკლები სხალი. პიესა, თარგმანი. ირაკლი აბაშიძისა	37
ლუიჯი პირანდელი — მარაო. მოთხრობა, თარგმანი ეთერ როსტომიშვილისა	50
ი. ჯაში — ახალი ციმიბირი. ნარკვევი	68
გორგაზ ლეონიძე — ნაშრომები	72
	79

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ბესარიონ ელენტი — დემნა შენგელაია	92
დომინიკი ბენაშვილი — ქართული თანამედროვე კომედიოგრაფია	114
გურამ კანკავა — სამი პოეტი. დასასრული	119
ფიქრია ზანდუკელი — ანდაზის გენეზისის საკითხისათვის	128
პ. რატიანი — ქართული ხალხის რევოლუციურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან. გაგრძელება	134
ჯ. ვატიშვილი — ქართული ლეგალური პარტიული ბეჭდვითი სიტყვის ისტორიიდან	141

თბ. მეორე გვერდზე

ტ. ხუნდაძე — ქუთაისის ქართული გიმნაზია — ქართული კულტურის ერთ-ერთი კერა 151
 ირაკლი ანთელავა — XIX ს. პირველი ნახევრის საზოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან 160

ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

ხელოვნების საკითხები

ალექსანდრე ზურთიყაშვილი — დიდოსტატის გზის დასაწყისი 167
 ე. გალუბტოვა — ნიჭი, შრომა და შემართება 172

წიგნების მიმოხილვა

შალვა აღზაიძე — საინტერესო რომანი ჩვენს წარსულზე 180
 გ. მესხიშვილი — ოთარ ჭელიძის „რჩეული“ 183
 სერგო ჭეიშვილი — ანდრია სინაურის ლექსების კრებული 186
 ალექო სანადირაძე — ოთარ დემეტრაშვილის მოთხრობები 188
 ზურაბ ჩხენკელი — მონოგრაფია იოჰანეს ბუხერზე 190
 ახალი წიგნები გარეკანის შესამე გვ.

რედაქტორი **ს. ჩიქოვანი**

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ო კ ო ლ ე გ ი ა

დ. ბენაშვილი, დ. გამეზარდაშვილი, ლ. კალანდაძე (პ/მგ. მდივანი),
 გ. მარგველაშვილი, ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ., № 63. ტელეფონი 2-13-42; 2-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 5/IX-60 წ. ქალაქის ზომა 70×108. ანაწყოების ზომა 7¹/₄×12¹/₂.
 ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობით ფორმათა რაოდენობა 16. უე 03755.
 ტირაჟი 6500. შეკეთა № 1735.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს შთავაზოლიგრაფიკომპლექსის
 ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატ. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата Министерства культуры
 Грузинской ССР, Тбилиси, ул. Марджанишвили, № 5.

არწივევის ქვეყანა

(ციკლიდან „ღღეები ალბანეთში“)

მახსოვს, მითხარით, მთებს რომ
გაეხედეთ
და მეგობრობის თასი აეწიეთ,
რომ ალბანეთი — ქვეყნის სახელი —
თურმე თარგმანში ნიშნავს არწივეთს.

მე — საქართველოს მთებში გაზრდილი
დიღხანს ვეძებდი თქვენში არწივებს,
არ დაპბრუნავდა ერთი არწივიც
იმ ღღეს ქიუხებს, ლალად აწედილებს.

და თუმცა ღრუბლები ფერხითი
გვეფინა,
ბრწყინავენდნენ მთები ნისლეზაყრილნი,
ვფიქრობდი, ეს რა არწივეთია,
თუკი არწივი არსად გაპყვივს.

მაგრამ, როდესაც უცხოვდ ნათალი
ენახე ახალი ჭეჩაბანდები,
საქართველოსებრ ზაფხულ-ზამთარი
მთებზე თოვლი და ველზე ვარდები,

ზეთის ხილის და ტუნგოს ბაღებში,
ადრითიკის ცისფერ ნაპირთან,
ენახე წყვარამი შავად ნალესი
სიცოცხლის შუქმა როგორ დაფლითა.

დიახ, მე ენახე გული მღელვარე
როგორ ჩაუდგით ქორჩას, ელბასანს
და ძილ-ღვიძილში მარად მთვლემარე
გამოაღვიძეთ მხარე ერთბაშად.

ენახე ქარხნები როგორ აღმართეთ,
როგორ აღანთეთ შრომის დიდებით
და ქარაფოვან აღმართ-დაღმართებს
როგორ დაადგით მხრებზე ხიდები.

ვიგრძენ სურნელი თქვენი მთებისა,
თქვენი ბაღების, თქვენი ტყე-ველის.
ენახე სიმაგრე სკანდერბეგისა
ლიბომაგარი, შეურყეველი.

ვერ შევისრულე თუმცა წადილი,
გული სხვა ფიქრმა ამიშინა,
სჯობდა არწიენი, გითხრათ ნამდვილი,
ქვეყნად მეძებნა, ცაზე კი არა.

სხვაგვარ შეეხედე თქვენს მთებს
გოლიათს,
ველებს, გაშლილებს უქნობ ვენახად...
მართლაც არწიეთა მხარე გქონიათ
და არწივები დასტურ თქვენა ხართ!

ცინდარი

თელეები. შრიალა მაღალი თელეები. ჩრდილში წყაროები. ჩუხჩუხა, გრძელი წყაროები, გახელებული ჯიხველისკენ თავპირის მსხვერვეით რომ მოექანებიან. ჯიხველაში ქვებიც იდინიან. იმიტომ, რომ წყალი სუფთაა. ცივი და გემრიელი.

მერე, არა სჯობს ამ წყაროებმა, სოფელში რომ იდინონ?!.. ჰო, და, თუ სჯობს, თქვეს და დაადგინეს. თქვეს და საქმეს შეუდგნენ.

თხრილში ვაჟა დგას. დგას და ალესილ ბარს კრახანასავით ატრიალებს.

წაყვრება ბარი მიწას, მოსჭრის და გზის გადაღმა ისვრის, მოსჭრის და თხრილის ნაპირზე ყრის. ნაპირზე ნათელა დგას. დგას და ნიავისგან მოტაცებულ კაბის კალთებს ხელით იოკებს.

— ყოჩაღ ვაჟა, ყოჩაღ! — ნიკაბთან შეკრული ჩითის სამყურა თავსაკრავიდან კაჭკაჭივით დასძახის.

— აბა, შენისთანა ჩაჩულია ხომ არ გეგონე! — ამბობს ვაჟა და ილიმება, ილიმება და ბარს ახელებს.

— შე ვარ ჩაჩულია?!

— ჰო, შენ.

— აბა, მაჩვენე, თუ ჩაჩულია ვარ! — თქვა ნათელამ და თხრილში ისეკუბა. ისეკუბა და ვაჟას ბარს ხელი წააღლო.

— მოიცა, გოგო, შენ კი არა, ნუცაა ჩაჩულია.

— აბა ნუცა?

— შენი მეგობარი.

ნათელამ გაიღიმა, მოსჭრა მიწა და გზისნაპირზე შეყარა, გზაზე კი ნუციკო მოდიოდა, ხელი კალათისთვის გაეყარა და აქეთ იქპირებოდა.

— რას შევები გოგო? — თქვა გოცებულმა და თხრილის ნაპირზე გადმოდგა.

გოგოებმა ხმამაღლა გაიცინეს.

— კარგი, გვეყოფა! — თქვა ვაჟამ და თხრილიდან ამოვიდა. მარტო ვაჟა კი, არა ყველა ვინც თხრილის გაქრაზე მუშაობდა.

იმიტომ, რომ შეუადღეა, უნდა დაისვენონ. მზე შუა ცაზე ავიდა და ცხოველმყოფელი, გრძელი სხივებით აცხუნებს და აცხუნებს. ვაჟამ ხის ჩრდილში მოიკეცა. ნათელა და ხუტაც იქვე დასხდნენ. ახლო სულ ახლო. იმიტომ, რომ ჩრდილი ვიწროა, წაგრძელებული. ჩრდილში დროდადრო მზის სხივი ჩამოანათებს. ჩამოანათებს და გაწყდება. ისევ აენთება და გაწყდება. როცა სხივი ჩამოგრძელებდა ვაჟა თვალებს ჰუტაცს. როცა გაწყდება გოგოებს უყურებს.

გოგოების ჩითის კალთებში მუხლის თავები წამოჩრილა. ნათელას ხორც-შესხმული მუხლისსარქველი აქვს. ნუცას მრგვალი და ხორცმუხებელი. თავი დაუხვრია, ორი თითით ბალახსა ჰკორტნის. სრესავს და აგდებს, სრესავს და, აგდებს.

ვაჟა ნუცას მოქნილ თითებს დასჩერებია.

— აბა მაჩვენე! — წასწედა ხელში.

— კარგი მტკიცია! — თქვა ნუციკომ და ვაჟას მწყარალად შეხედა. ფოთლებში ისევ მზის სხივი ჩამოიწვერა. ჩამოგრძელებდა და ნუცას დაანათა. ვაჟას ბაიბეში ნუციკო მოსჩანს. იი მკლავები და მოკვერილი პატარა მკერდი.

— ვაჟა, იი მე! — ანიშნებს თითით ვაჟას თავლისფერ ბაიბეზე.

ნუცას სხივთან თვალებში ვაჟაც მოსჩანს. მაგრამ ვაჟა არაფერს ამბობს, ილიმება და ნუციკოს თვალს ვერ ამორებს.

ნუცა ახლა ფეხზე წამოხტა. კალათას ხელი დაავლო. წასვლას აპირებს.
 — საღამოზე ერთად წავიდეთ, — უთხრა ნათელამ ამხანაგს.
 — გამოვივლი!
 — გიცი, იცოდე,
 — ჰო, კარგი! — ამბობს ნუცა და მიდის. კი არ მიდის, ვარბის, გზის გადაღმა თუთის ხეებისკენ გარბის.

ნუცას ყვავილიანი ჩითის კაბა აცვია. ნათელას თეთრი, ბოლოებიანი. ერთად სხედნენ საარკმლის რაფაზე. უკან, სულ უკან. მათ წინ ზურგებია. ქალიშვილების და ქაბუკების ზურგები. ვაჟა წითელი მუღით გადაფარებული მაგიდის კუთხეში ზის და აქეთ იხედება. იხედება და იხედება. როდესაც არ უნდა გაიხედოს ნუცამ, ვაჟას თვალებს უნდა წააწყდეს. ნუცას უხარია. რატომღაც კმაყოფილია და ეცინება. ისე ეცინება, რომ თავს ძლივს იკავებს.

— გოგო, ამ ვაჟას რა მოეჩვენა? — ეუბნება ჩურჩულით ნუცას.
 — მოსწონხარ ალბათ.
 — კარგი, თუ და ხარ!
 — მართლა, მართლა.
 — შენ, რა იცი?
 — აი ნახე.

ნუცა ერთბაშად გაწითლდა. ახლა უფრო დაკვირვებით უყურებს ვაჟას, ვაჟას ჭრელი, ურებიანი პერანგი აცვია. ხშირი შავი თმა გვერდზე აქვს გადაფარცხნილი. ისევე აქეთ იხედება, და იხედება.

ნუცას ახლა ისევე ეცინება. მაგრამ, რა ჰქნას, თათბირია. კომკავშირელი ახალგაზრდების საქმიანი თათბირი. ახლა წყლის მილებს მიიტანებენ. ყველა ეზო უნდა აღრიცხოს, სადაც წყლის ონკანი უნდა დაიდგეს. სადაც წყაროს წყალი მიადწევს. ეს შედარებით იოლი საქმეა ახალგაზრდებმა უნდა იხილონ. კრება დამთავრდა.

ახლა ნათელამ უჩურჩულა ნუცას. ეზოში გამოვიდნენ. კარებთან დადგ-

ნენ. ირგვლივ სიბნელეა. ჩუმი და მყუდრო. სოფელი აღარა სჩანს. მაგრამ ყველა ხედავს თავის ოდა-სახლს. სადაც ერთი ან ორი ელნათურა კიაფობს, იქ სახლია. სადაც გამწკრივებული ელნათურები კაშკაშებენ, იქ გზებია.

აქ კი დერეფანიდან გამოსული შუქი გამოტილა დედამიწაზე. შუქს ხან კარებში გამოსულ ქალ-ვაჟთა ლანდები ჰკვეთავენ, ხან ოთხი, გრძელი ბავშვური, გრძელი ხელ-ფეხის ჩრდილი, კაკლის დასაბერტყი ჭოლოკივით ჰკვეთავს დიდ ეზოს.

ვაჟას გაეხარდა, კარებთან გოგოებს რომ შეეფეთა.

— რა შტერებივით გაჩერებულხართ.
 — თქვა და გაიღიმა.
 — მე ვარ შტერი?! — იკითხა ნათელამ.
 — არა, ნუციკო.
 — შენ, რაღა ხარ ნეტა?
 — მე, ე, — თქვა და ნუცას მკლავზე გადადებული საწვიმარი აართვა.
 — მოიცა, რა იყო!
 — წადი, ძმაო, წადი, ხელს გვიშლი.
 — თქვა ნათელამ, ვაჟას ხელი აუქნია. ვაჟა არ წავიდა.
 — მე ვიშლით, — იკითხა და გულზე ხელი მიიღო.
 — ხო, შენ.

— მე, კი, არა შენ გვიშლი ყველამ ერთად გაიციინეს. ნათელამ ნუცას მხარზე ხელი გადასდო. ორი ჩრდილი ახლა ერთმანეთს გადაეხლართა. ვაჟას ჩრდილი კი ცალკეა. აი მკვრივი ბეჭები. შემართული კისერი და კეფა. მტკიცე ბიჭური ნაბიჯი.

გოგოებმა ერთმანეთს ფეხი შეუწყვეს. მიდიან სოფლის შარაზე, შუაგულში კი არა, ნაპირში. იმიტომ, რომ შუაში თხრილია. ხალხი გზის ნაპირში დადის. ნაპირზე გოროხები და ქვები ყრია. ქვებში ბალახია ამოჩრილი. ბალახი დანამულია. ნუცას ახალი ფეხსაცმელები აცვია და უსველდება.

— კიდევ კარგი რომ წვიმა არ მოვიდა, — ამბობს ნუცა.

— დღეს წვიმა როგორ შეიძლებოდა.

— რატომ?

— გზაზე ჩვენ უნდა ჩამოგვევლო ცინიან გოგოები. ვაჟა იღიმება.

— ვაჟა მომეცი საწვიმარა. — ამბობს ნუცა.

— საწვიმარა ვაჟას აჩუქე. — ევედრება ნათელა ნუცას.

— რატომ?

— აივნის მოაჯირთან სძინავს.

— შერე?

— როცა წვიმს, ლოგინი უსველდება.

რა კვიმატია ნათელა, ალბათ დაინახა ილიაში ამოჩრილი ლოგინით გუშინდამ ვაჟა როგორ ეძებდა აივნის მშრალ კუთხეს. ახლა დასცინის, ნუციკოსთან არცხევის. ვაჟა გრძნობს, ყურები როგორ უწითლდება. როგორ დასცხა ერთბაშად.

— კედელთან დედა, რუსო და თინა იძინებენ. მე და მამა მოაჯირთან ვწევართ, — თქვა და ნუციკოს შეხედა.

— ოთახში? — იკითხა ნათელამ სწრაფად.

— ოთახში დედამ აბრეშუმის ქია დაიჯინა. — ამბობს და ნუცას მიშტერება გამომცდელად, იქვიანად. ხათურის მკვეთრ შუქზე ნუცას სახე ახლა უფრო გასხივებული და ლამაზი მოსჩანს.

— ქია ჩვენც ოთახში გვყავს. — ამბობს და წარბებს ჰკრავს, წვრილ წაბლისფერ წარბებს.

ახლა ვაჟაც შევებით იღიმება. იღიმება და არაფერს ამბობს. — ნუცა კარგი გოგოა, აი, ამიტომ მიყვარს, ფიქრობს და ჰიშკრებს გასცქერის. ეს ჰიშკარი ვაჟასია. ის ჰიშკარი ნათელასია. ჰიშკრებს იქით ეზოებია. ეზოებში სახლები. სახლებში სინათლე ანთია. მაგრამ ახლა ვაჟას შინ წასვლა არც უფიქრია.

ნათელამ ნუცას მხრიდან ხელი ააცალა.

— წავედი!

— კარგი, ნახვამდის ნუცა, — თქვა და გაიქცა.

ნუცა და ვაჟა ახლა მარტო დარჩნენ, მარტო რათა, გზაზე ახალგაზრდებმა ჩამოიარეს. ისინი ზემამალა საუბრობდნენ. იცინოდნენ და მიდიოდნენ. ნუცა და ვაჟა კი არ საუბრობენ, მიდიან. მიდიან ორლობისაკენ, ორლობეში თხრილი არ არის, მაგრამ უფრო ბნელა. რა კარგია, რომ ნუცა შორს ცხოვრობს. ვაჟა მისდევს და უყურებს. სულ უყურებს. ნუცას მოღერებულ კისერთან ქათმის საწინწყარასავით გამხდარი ლავიწი მოუჩანს, როცა ნაურმალს ფეხს წამოჰკრავს და შებოროტდება.

— რა ბნელა, — ამბობს და იღიმება.

— მომეცი ხელი.

— არა, მე თვითონ.

— კარგი, მაშინ კარგი! — ამბობს ვაჟა და ნუციკოს მხარდამხარ მიჰყვება.

ალაგალაგ ლობებში გამოჩრილი შუქი ეფეთებათ. ალაგ-ალაგ ბაღებია. ბაღში ვაზი და ხეხილია. გაფურჩქნული და გრილი. გრილი იმიტომ, რომ ნიაფი შტოებს ურხევს; ნუციკოს ნაწნავეებს სტაცებს, უწეწავს. ამას ვაჟა ვერ ხედავს, მაგრამ გრძნობს. იმასაც გრძნობს ვაჟა, როგორ უძგერს ნუციკოს გული. თუმცა ნუცა არ ჩქარობს, ფრთხილად მიდის და იღიმება. დროდადრო აივნებიდან მოვარდნილ შუქზე წვრილი კბილების თეთრი მწყარივი მოუჩანს.

— ჩემი სიკვდილი. რა გვიან არის, ბებია, ალბათ ჰიშკართან დგას და მელოდება. — ამბობს ნუციკო.

— მაშინ მე ჰიშკრამდე არ მივაცილებ.

— არ მინდა.

— მე კი, არ მინდა, რომ წახვიდე. — ამბობს ვაჟა და ხელში ნუციკოს საწვიმარს აწვავს.

არც ნუციკოს უნდა შინ წასვლა, მაგრამ სჯობს, რომ ვაჟას დაასწრაოს.

— მივდივარ! — ამბობს ნუცა.

— მიღიხარ?

— ჰო, მივდივარ.

— კარგი, წადი. — ამბობს ვაჟა და ნუცას საწვიმარს აწვდის. ახლა ვაჟას ნუციკოს თხელი ხელი და საწვიმარა უჭირავს. ნუცას ხელი თბილია და მოქნილი. საწვიმარა გრილია და უხეში.

— მე კი, არ მინდა, რომ წახვიდე. — ამბობს ისევ ვაჟა.

ნუციკო იღიმება, ხელი ისევ საწვიმარასაკენ მიაჭვს.

— მოიცა, მოგცემ შენს საწვიმარას, — ეუბნება ვაჟა და ახლა სულ ახლოს მიდის. ნუცა გრძნობს, როგორ სუნთ-

ქავს ვაჟა. მისი სუნთქვა გრილია და სუფთა. პირდაპირ სახეში უსუნურებს. სახეში კი არა თვალებშიც არაა აღარც ვაჟა ეუბნება რამეს.

— მოიცა, სირცხვილია! — ეტყობა ნუცა მაგრამ ვაჟამ აკოცა.

წამი და ნუცა გარბის. გარბის და რატომღაც კისკისებს. ხმამაღლა გულ-ახდილად.

ეს კისკისი კიშკართან გამოსულ ბეზიას ესმის.

— მოსულა, ჩემი ცინდალი, ჩემი ნაბოლარა — ამბობს ღიმილით მოხუცებული.

ბაბილ ჯაბუხაძე

შ ე ნ თ ვ ი ს

მე ჩემი ბედით შენ დაგანებე
და რომ სიძუნწე არ დამდვა ზაღად: —
სიცოცხლე მოგცე? ინებე! — მზად ვარ! —
ო, შენთვის თავი არ შენანება!

რაც მეტს მოითხოვ: — უფრო ვმალღებები,
რაც მეტი მიგაქვს — უფრო ვმდიდრდები!
სიბერე მოეა? — არ გავფითრდები!
სიკვდილი მოეა? — არ დავგლახდები!

ვაჟა მიწის არაბების ხეობაზე

არაბების ჰალას ცხენით მისდევს ფიქრი ნაბური,
ვერ გრძნობს გარემოს (შთაგონება ეჰმო ფრთიანი),
ეგებებიან გორგურები სულგანაბულნი,
ჩქარობს ჩარგლისკენ ჯიჩი ლურჯა მკერდოფლიანი.

შავჩოხიანი მიირხვეა, ცხენზე, შავლეგო,
ეთერის მოთქმა და წუხილი მიჰყვება უკან.
გზადშეხვედრილი ჩაუვლიან ჩუმად ფშავლები
და ჩურჩულებენ: — „ახალ ლექსზე თუ ფიქრობს ლუკა!..“

სადამოვდება. მწუხრის თალხი აწუხებს ხეებს,
მალე ბინდბანდი მთების რემას უკუნში შერეკს...
...ქარაფში ცეცხლი დაუნთიათ საზარელ დევებს
და აღქაჯები მისძახიან მიმავალ შერეს...

ნიშანი განშორებისა

ვარ განწირული, როგორც იკარი,
გულში გროვდება ჰანგი გლოვისა,
კვლავ ველარ ვნახო ჩემი სისკარი,
დაიწყე უამი სიმარტოვისა...

გაყვითლებული ფოთლები თველემენ,
მეწამულ ფერით ნაზარნიშალი
დაჰკიდა ხეებს სექტემბრის თვემან
შენი თავშალი — გაყრის ნიშანი...

განვლილი გზა

სამშალოზე უფრო პატარა ტანისა იყო აგრაფინა. ჯერ სულ ახალგაზრდას ქმარი ფრონტზე ჰყავდა, მაგრამ მის ოჯახს ქმრის შინაჩყოფნა არ დასტყობია. ვენახი იყო საბარავი, ვაზი გასასახლავი, ყანა გასათოხნი, თუ თუთის ხე დასაბეღლავი, — ყველაფერს თვითონ აკეთებდა, ყველაფერს მისი ხელი აჩნდა.

მოხუცი დავითი რძალს საკაცო საქმეს არ ანებებდა, არც გრიშას ემეტებოდა დედის მარჯვენა თოხისა და ბარისათვის, მაგრამ ეს სუსტი შეხედულებების ქალი, თავისას მაინც არ იშლიდა.

გრიშა კარგად ხედავდა, თუ როგორ თავაუღებლივ საქმიანობდა დედა, ამიტომ თვითონაც, სწავლასთან ერთად, ბეჯითად შრომობდა: თოხნიდა, ბარავდა, თესავდა. აქამდე თუ ზედმეტად ზალისიანი იყო, ახლა ზედმეტად ფიჭვიანი და დინჯი გამხდარიყო. თუ წინათ ნიადაგ მზესავით უბრწყინავდა თვალეში, ახლა რაღაც სევდას დაებნიდა მისი ბავშვური გამოხედვა.

როცა გრიშა დაატანდა თავს ძალას და გადაიქანცებოდა, მაშინ დავითი შვილიშვილს რჩევად-ღარიგებას აძლევდა:

— გრიგოლ, ბაბუთანა, გეყოფა დღეს ამდენი შრომა, ახლა წიგნებს მოჰკიდებ ხელი.

გრიშა მამისეულ ხარებს თავს ევლებოდა, არც ჩალას აკლებდა და არც ღერდილს. გულდაგულ მოვლილი საქონელი, რომელიც ალექსანდრეს თავს ერჩია, გრიშას მარჯვენის მადლს ადამიანისეულად გრძნობდა. სკოლიდან დაბრუნებული იმათზე მეტს ხნავდა, ვინც უთენია გასულიყო. ზოგს თუ თესვისა

და ხენის დროს უღლის წინ დაუძღვე-ბოდნენ, გრიშას უწინამძღოლოთაც ლარივით სწორი კვალი გაჰქონდა.

გრიშა დილით ძალიან ადრე გარბოდა სკოლაში, რომელიც სოფლის გარეთ, ვხატკეცილის ახლო, მაღლობზე იყო წამოდგმული. სკოლის ახლო რკინიგზის ლიანდაგი იყო გაჭიმული.

გრიშა მასწავლებელს მუდამ ყურადღებით უსმენდა. რვეულებს საშინაო დავალებებით აპრევლებდა. დასმულ კითხვებზედაც ბეჯითად პასუხობდა და არც იმას იფიწყებდა, რომ ნაკლავებს სახნავეში იყო წასასვლელი.

დავლრემილსა და ფიჭრში წასულს ისევე ელმავლის გუგუნის თუ გაახალი-სებდა. მაშინ თვალეში აენთებოდა, ზეზე წამოიწყებდა, თითქოს ფანჯრიდან გაფრენას აპირებდნო. ელმავლის ხმაში რაღაც გამამხნეველ ძალას გრძნობდა.

აგრაფინას თვალი სულ გრიშასავე ეჭირა, შვილის მოლოდინში ხარ-ურეში მუდამ მზად ჰყავდა დაყენებული კიშკართან. კალათში ჩალაგებული სადილიც წინ ედო, ურემზე.

სკოლიდან დაბრუნებული ბიჭი სახლში შეირბენდა, ჩანთას კედელზე ჩამოჰკიდებდა, სამუშაო ტანსაცმელს გადაიცვამდა და ურემზე შეხტებოდა, გზადაგზა ჰქამდა, ყანაში მისვლისთანავე გუთამს გამართავდა და ხენას შეუდგებოდა. დასვენებულ ხარებს ლალად გაჰქონდათ სვრელი და გრიშაც ჩაუმიუხლავად ამოვებდა მიწას. ტალღებოვით გაგადაგრაგნილ ნახნავეში ყვავები და გულწითელა ჩიტები იყენებოდნენ.

სალამოს გრიშა კერიის პირას აბრიალებულ ცეცხლთან წიგნს მიუჯდებოდა. დროის აზრთანად გამოყენების ოსტატი იყო, ხენა და თესვა ძალიან ეხა-

ლისებოდა, სამაგიეროდ წისქვილში მორიგეობა და ღამის თევა უწყალებდა გულს. წისქვილი მათი ეზოგარემოდან კარგა მოშორებით იყო. გარშემო თხმელის ფშაინები ჰქონდა შემოვლებული. გრიშას კვირაში ერთხელ უხდებოდა მორიგეობა, ასე ჰქონდა დაწესებული სოფელს. დავითი კი თითქმის ყოველდღე ჩადიოდა წისქვილში, ყალიონს პირში გაიჩრიდა და გაუწელებლად აბოლებდა. გარშემო შემოკრებილ ახალგაზრდებს ათას რამეს უყვებოდა ნახულისა და გაგონილის შესახებ. ტბილი ლაპარაკი იყო და გულდასმითაც უსმენდნენ.

ერთხელ გრიშას ძალიან შეაგვიანდა წისქვილში. შეშინებული აგრაფინა უთენია მივარდა, რამდენი არ უბრაზუნა ურდულით ჩარაზულ კარებს, მაგრამ შვილს მაინც ვერაფერი გააგონა.

— დედი, ნუ გეშინია, აქა ვარ! — წამოვარდა გრიშა, როცა ახლადჩაძინებულს დედის ხმამაღალი ძახილი შემოესმა. თვალები მოიფშენიდა და კარი გააღო.

აგრაფინას აღამიანის ფერი აღარ ეღო. ვაფითრებული და თმაგაწეწილი დედის დანახვაზე გრიშასაც ეცვალა ფერი. ახლა მიხვდა ბავშვი, რომ გათენებისას მაგრად ჩასძინებოდა, გაახსენდა, რომ ალიონზე გარეთ გამოვიდა, მოახლოებული განთიადის სილამაზემ სულ ერთიანად დაიპყრო და გაარინდა. მაინც რა წარმტაცი იყო იმ დილით სოფელი. მთვარის შუქზე ყველაფერი ბრწყინავდა, ვარსკვლავებით მოჭედული ცა საოცრად ციმციმებდა. ბუნების მშვენიერებით მოხიბლული ბიჭი გრილსა და სუფთა ჰაერს ხარბად ისუნთქავდა. დიდ ხანს, დიდ ხანს გაჰყურებდა იგი უნისლო, უქარო, მშვიდზე მშვიდ ღამეს. თითქოს მამის წინ იდგა: ელაპარაკებოდა, ეფერებოდა, ეხვეოდა მას.

რამდენჯერ გაუთევია მასთან ერთად ღამე წისქვილში!

მთვარიან ღამით ბევრჯერ დამსხდარან მამა და შვილი წისქვილის წინ სკამზე, შიგნით წისქვილის ქვა ბრუნავდა,

ხმაურობდა, გარეთ კი მყუდროება სუფევდა. უღრუბლო ცა და დუმილი რაღაც გამოუთქმელ ნეტარებით ავსებდა ორივეს.

ეს მოაგონდა იმ ღამით გრიშას, კარგა ხანს იყურა აქეთ-იქით, მაგრამ მამას რომ ვერსად მოკრა თვალი, ტბილ განცდებს ფრთები შეეკვეცა, მარტობამ და შიშმა შეიპყრო, წისქვილში შევარდა, კარები ურდულით ჩაეცტა, ცეცხლი გააჩაღა, კერიას მიეფიცა და მამაზე ფიქრში ჩაეძინა.

— დღეის შემდეგ წისქვილში აღარ გაგიშვებ, შვილო! — მოეფერა შვილს აგრაფინა. შემდეგ ფქვილი ტომარაში ჩაყარა, ზეიმირას თავპირი აუკრა, ღარიდან წყალი მეორე არხში გადააგდო. წისქვილი დაეცტა და გრიშა დამნაშავესავეთ წინ გაიგდო.

აგრაფინა კარგად ამჩნევდა, რომ შვილს ნამდვილად რკინგზისაკენ მიუწყევდა გული, მის საშინაო რვეულეში ბევრჯერ უნახავს ელშავლები ჩახატული.

რკინგზის სადგური გრიშას სკოლასთან იყო. ისრებში შემოგრაილებული მატარებლის ხმა ისე ახლოს ხვდებოდა ყურს, თითქოს ღიანდაგი სკოლის განიერ აივანზე ყოფილიყო დალაგებული.

ერთხელ სკოლიდან სადგურში გამოიარა. დიდხანს მოუხდა ლოდინი, მანამ მატარებელი ჩამოდგებოდა. შინ რომ დაბრუნდა ქიშკართან დედა შენიშნა. აგრაფინა მოუთმენლად ელოდა შვილს.

გრიშამ ნაბიჯს აღქმარა, თითქმის სირბილით წამოვიდა. ქიშკარი შემოაღო და დედასთან მიიბრინა.

— შვილო! — წამოიძახა დედამ.

— რა იყო, დედი! — შეკრთა ყმაწვილი.

— მამაშენი სურამში ჩამოუყვანიათ!

— სურამში? სურამში რა უნდა, დედა, რას ამბობ?

— დაჭრილია, შვილო, დაჭრილი და ჰოსპიტალში წევს! — ძლივს წარმოსთქვა აგრაფინამ.

— რას ამბობ, დედი, ახლავე სანახავად უნდა გაეიქცეთ!

— ახლავე, შვილო!

რაკილა ქმარი სურამში ეგულებოდა, აგრაფინა ახლა მის კრილობებზე სულ არ ფიქრობდა, ასე ეგონა ალექსანდრე აგერ, ვენახში იყო გასული და ეს-ესა სახლში შემოვაო. გახარებული ქალი ხან რას აწყდებოდა და ხან რას, გასაკეთებელი საქმისთვის ეღარ მიეგნო.

სიხარულისაგან ატაცებული გრიშა თუთის ხეზე მიმძულ ხარს ეცა, რქებზე დაეჭიდა, სველი თვალები ამოუჯკოცა.

აგრაფინამ ერთ საათში ყველაფრის გაკეთება მოასწრო და მალე მატარებელში ჩასხდნენ. გრიშა ფანჯარას არ სცილდებოდა, მას მთის მწვერვალების, ხეობებისა და მდინარეების სილამაზე ხიზლავდა, გვირაბში შეჭრილი მატარებლის ბორბლების თავისებური დაგლეჯი ანკვიფრებდა. გვირაბიდან გასვლისას ელექტრომავალმა ერთი მძღვერად დაიგუგუნა და ქართლის ველებზე შურდულოვით გაიჭრა. საითაც კი გაიხედავდა გრიშა, ყველგან დატარებულ სიმიწის ყანებს, ვენახებს, პურის ზვიწებსა და მზესუმზირათი დამშვენებულ მინდვრებს ხედავდა.

ხაშურში სურამისაგან მიმავალ მატარებელში გადაჯდნენ. აი, სურამიც, ქონგურებშემორღვეული ციხე, რომლის შესახებ გრიშას ბევრი გავგონა და წაეკითხა, გამოჩნდა მუხის ტყეში ჩაფლული ჰოსპიტლის შენობაც.

ძლივს დაიმშვიდეს გულეები დედამ და შვილმა. ბოლოს, როგორც იქნა, აგრაფინამ ძალღონე მოიკრიბა, კარებში მდგარ თოფიან ჯარისკაცს რაღაც უთხრა. მალე თეთრხალათიანმა ქალმა მკლავშეხვეული ჯარისკაცი მოიყვანა.

— მამა!

— ალექსანდრე!

— შვილო!

— აგრაფინა! — აირია ერთმანეთში წამოძახილები.

...ალექსანდრე სკამზე ჩამოჯდა, გრიშა მუხლებზე დაისვა, დაჭრილი ჯარის-

კაცი ხარბად ჩაპყრებდა თვალებში ცოლ-შვილს, ვერ ძღებოდა მათი ცქერით. თანაც, წუხდა სტრუქტურულ წამოყვანათ.

— ხმა დაბოხებია ჩვენს ბიჭს! — გადაკოცა ალექსანდრემ შვილი.

— ბაბუაშენი როგორ არის? — მოიკითხა შვილმა მამა.

— კარგად, მამიკო, რადგან საქართველოში დაადგი ფეხი, მოგვინახულე, სოფელში ჩამოდიო, შემოგითვალა, ჩამოხვალ? — შეეკითხა გრიშა და მკერდზე მიეყრდნო.

აგრაფინა ხმას არ იღებდა, ვერ გაეგო, ვერც ეკითხა, სად დაიჭრა, გამოჯანსაღების შემდეგ სოფელში ჩამოვიდოდა, თუ ისევ ფრონტზე გაგზავნიდნენ.

დღე ერთად გაატარეს.

ალექსანდრე ჩრდილოეთ-კავკასიის ფრონტზე დაეკრათ მკლავში. ჯერ მოხდოკში მოეთავსებინათ საველე ჰოსპიტალში, შემდეგ ბაქოში, იქიდან თბილისში, ხოლო მერე სურამში გამოიყვანათ.

ერთი კვირის შემდეგ აგრაფინა და გრიშა ისევ მიადგნენ საგზლით ჰოსპიტლის კარებს, მაგრამ ალექსანდრე ისე წაეყვანათ ფრონტზე, რომ ამბის შეტყობინებაც ვერ მოეწრო. აგრაფინა მუხლმოკვეთილივით დაეცა ჰოსპიტლის კარების წინ. ატირებულმა გრიშამ და მკველმა ჯარისკაცმა ძლივს წამოაყენეს ფეხზე. გულჩაწყვეტილმა დიდი ვიი-ვაგლახით ჩამორყვანა დედა სოფელში.

დავითს შვილის ისევ ფრონტზე გამგზავრება დაუმალეს, უთხრეს, სულ გამოჯანსაღდება და ჩამოვაო.

იმ დღიდან დავითი რამდენ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილ ჯარისკაცს დაინახავდა, იმდენი ალექსანდრე ეგონა. ვერაფრით ვერ მოენელებინა, სურამში რომ ვერ ჩავიდა და ვერ ნახა შვილი.

ერთ დღეს დავითი საბჭოში დაიბარეს და დეპეშა გადასცეს.

— წამიკითხე, შვილო რა წერია შიგ — შეევედრა დავითი საბჭოს თავ-

მჯდომარეს. ხანში შესულმა კაცმა დეპეშა რამდენჯერმე შეატრიალა, დეპეშა კი არა, თითქოს ვეებერთელა რკინა სპეროდა ხელში, სულ კანკალებდა. მერე, როგორც იქნა, ხმა დასძრა:

— ეეხ, ბიძია დავით, რა წაგიკითხო, რა გითხრა და რითი განუგეშო, ჩვენი ალექსანდრე უკვე აღარ გვირეცია ცოცხლებში, ფრონტზე დაღუპულა გმირულად. ასე იტყობინებთან ტულიდან.

დავითი ყურს არ უჯერებდა, თავმჯდომარის ნათქვამი სიზმარში გაგონილი ვეგონა.

დავითს ხმა რა ამოუღია, მხოლოდ დიდრონი, ჩაღრმავებული თვალები აღუხამხამდა, ცრემლებით აეცსო, უცებ განიერი მხარბეჭი შეარხია, ქული მოიშველია, მიწაზე დაამხო და ბოღმას გულიც კინაღამ ამოაყოლა:

— ასე დაექცეს ოჯახი ომის მომგონს! — ამოიგმინა მოხუცმა, მერე თავმჯდომარეს სთხოვა, შეილიშვილი აქ მოიყვანეთო.

ცოტა ხანიც და გრიშა საბჭოში მოიყვანეს.

საოცარ სურათს ელოდნენ თანასოფლელები შეილიშვილის გამოჩენაზე. მოხუცი წელში გაიმართა, თვალები ამოიმშრალა და შეილიშვილი აივანზე გაიყვანა.

— ეეხ, ჩემო ბაბუთანა!

ისედაც გაოგნებულმა ბიჭმა ვერაფერი გაუგო ბაბუას. არც მისი დაწითლებული თვალები მოეწონა.

აივნის კუთხეში ბაბუასა და შეილიშვილის ლაპარაკს იქ მყოფნი გასუსული უგდებდნენ ყურს.

დავითმა სათქმელი მოკლედ მოსჭრა:

— გრიგოლ, უბედურება დატრიალდა ჩვენს თავზე, მამაშენი აღარა გვყავს. აბა, დახედე! — და აქანკალებული ხელით დეპეშა გადასცა გრიშას.

გრიშამ დეპეშა სამჯერ წაიკითხა, მასაც აუკანკალდა ხელი და დეპეშა ხელიდან გაუვარდა. ცრემლები ყელში მოებჯინა, აზლუქუნდა და თვალებდაბნელებული ბიჭი აივანზე შექუჩებულ ხალხს მიაწყდა.

მოხუცი არ განძრეულა. გარინდებულ იდგა. იქ მყოფნი გრიშას შემოეხვივნენ.

— აცალეთ, აქ მაინც ოჯეროს გული, — თავი ვერ შეიკავა აცახცახებულმა დავითმა.

— ახლა, ბაბუთანა, ტირილი არაფერს გვიშველის, რა გავწყობა, მარტო ჩვენს თავზე ხომ არ არის ეს უბედურება. წაივადეთ, ოჯახს მივხედოთ! იცოდე, დედაშენთან არაფერი გაამხილო, არაფერი წამოგცდეს, ასეა საჭირო, ასეა თურმე ადამიანის ბედი. ალბათ, ასე ეწერა იმ უბედურს შუბლზე.

მაგრამ, განა შეეძლო გრიშას არაფერი დამჩნეოდა სახეზე? ამხელი დარდი ისე ჩაეკლა გულში, რომ მას არაფერი დასტყობოდა? ცხადია, არა! ამიტომ გადაწყვიტა სოფელს მოშორებოდა, მის თვალში აგრაფინას იქვიანად არ ჩაეხედა და შიგ უბედურების მალეუბელი ამბავი არ ამოეკითხა.

მაინც რა უნდა ეთქვა დედისათვის, სად მივდივარ და რისთვის მივდივარო? რის შესწავლა მინდა და რა კაცი გამოვალო?

გრიშას ხომ პატარაობიდანვე იზიდავდა მატარებელი, რკინიგზა და მემანქანის პროფესია?

რამდენიმე თვის წინ თბილისიდან სოფელში სტუმრად ჩამოვიდა მათი ნათესავი ქალი, სწორედ იმ ნათესავმა ქალმა უთხრა აგრაფინას, გამატანე შენი ბიჭი თბილისში, რკინიგზის სკოლაში მივალბინებ, მემანქანის თანაშემწის სპეციალობას შეისწავლის და კაცი გამოვავო, მაგრამ მაშინ აგრაფინამ ხელები გაასავსავა და ცივი უარი უთხრა.

ახლა გრიშამ ეს ამბავი გამოიყენა და კიდევაც დაიყოლია დედა. ერთ დღეს ორივე ბიძაშვილი — გენადი და გრიშა იმ ნათესავმა თბილისში წაიყვანა და სახელოსნო სასწავლებელში მიაბარა.

• • •

საერთო საცხოვრებლის ერთ-ერთ ოთახში, მათ გარდა, რვა მოსწავლე ცხოვრობდა. ათი რკინის საწოლი ორ

რიგად იყო ჩამწყრივებული.

გრიშამ თავისი ჩემოდანი საწოლის ქვეშ შეაკურა, გენადიმაც მას მიბაძა. ამ დროს ოთახში ერთი თეთრხალათიანი, ხანდაზმული ქალი შემოვიდა.

— ამათ უყურე შენ? ეგ რა ამბავია, ერთი დამიხედეთ, ჩემოდნები სად შემოუტანიათ? — დაუცაცხანა ნადიმ ორივეს.

— აბა, სად შევიხაზოთ, დეიდა? — გაბედა გენადიმ.

— ვინ შემოგაყვანათ აქ?

— იმ ბიძიამ! — მიუთითა გრიშამ ვიღაც ხანშიშესულ კაცზე.

— ის ბიძია, მე არ ვიცი, ვინ არის, ახლავე გარეთ გამოდით და ეს ჩემოდნებიც გამოიტანეთ!

ბიძაშვილებმა დიასახლისის ბრძანება უწყყმანოდ შეასრულეს.

— წამოდით ჩემთან, ასე კი არაა საქმე, თავი რომ ავიშვერიათ და სოფლიდან პირდაპირ აქ შემოსულხართ. ეს ჩემოდნები საწყობში ჩააბარეთ, საცვლებსა და ტანსაცმელს მოგცემთ. იმ სახლს ხომ ხედავთ? იქ აბანოა, შედით და იბანავეთ. ოთახში ზედმეტი არაფერი დაგინახოთ შეტანილი, ხომ გაიგეთ?

— გვესმის, დეიდა ამოიღო ხმა გრიშამ.

გრიშა ძალიან უცხოდ გრძნობდა თავს საერთო საცხოვრებელში, მაგრამ ეს იმდენად არ აწუხებდა, რამდენადაც ის, რომ ოთახში მყოფი რვა მოსწავლე ამრეზილი და დამკინავი თვალეზით შემოეგება მათ. ერთმა, მაღალ-მაღალმა და განიერმხარბეჭიანმა მოსწავლემ, რომელსაც ბიჭები მეტსახელად „ჭიჭყინას“ ეძახდნენ, გამოძვწევად აუარ-ჩაუარა გრიშას.

— იქით გლუხო, გზა დამიკალე, თორემ! — უმიზეზოდ გაკვრა მან გვერდი გრიშას.

— სოფლელია, ეეე, გაუშვი, რადა! — დაუმარა მისმა მეგობარმა, რომელსაც ნიკოლას ეძახდნენ.

— მანამ ქალაქურ ყაიდაზე მოვაქცევდეთ, ერთი ჯიგრიანად უნდა გავაბრტყელოთ...

— გავაბრტყელოთ, გავაბრტყელოთ! — დასძახეს ბიჭებმა, და მუდგერაძის ბიჭი ერთ წამში გაბრტყედა აკრეს.

გრიშა არ დაიბნა, უცებ წამოფარდა და მკლავები გაშალა, მაშინ მას ჭიჭყინას ერთი ამქართავანი ზურგიდან მიეპარა, ორივე ხელი გაუკრა, ღონივრად მოიქნია და საწოლზე გადააგორა.

ახლა ჭიჭყინა წამოიშარათა.

— გლუხო, ხელი არ გაიხშრო, თორემ... იცი, ჩვენ ვინა ვართ?

— ვინა ხართ?

— ქაალა-ქე-ლე-ბი გახ-ლა-ვართ, გლუხო, კარგად დამახსოვრე! —

— ჩვენ კი სიმონეთელები ვართ! — წინ გადაუდგა ამაყად გრიშა.

— ჰო, ჰო, ჰო, შენც სოფელი დაასახლე რადა, სადაა, გლუხო ასეთი ქვეყანა? არსებობს სიმონეთი საქართველოს რუკაზე? — და ჭიჭყინამ უჩვეულოდ გადაიხარხარა.

ფერდაკარგულმა გენადიმ ბიძაშვილს ყურში რაღაც ჩასჩურჩულა, მაგრამ გრიშამ ადგილიდან ფეხი მაინც არ მოიცივლა. რა უნდა ეთქვა გრიშას ამ აეყია ბიჭებისათვის? მკლავის ძალა ეჩვენებინა? მაშ რაღა უნდა ელონა? უცებ რაღაც მოაგონდა, გულზე მოეშვა, სახე გაუბრწყინდა და ჭიჭყინას წინ გადაუდგა.

— შენ დავით კლდიაშვილი გაგიგონია?

— შენ კი ეთიმ გურჯი გსმენია?

— მსმენია!

— მერედა შე გლახაკო, იმ დიდებულ მწერალთან შენ რა ხელი გაქვს, შენი სახსენებელია იგი? — აიმრიზა და წელში აიწურა ალვისხესავით მაღლა წასული ჭიჭყინა.

— ჰოდა, თუ გაგიგონია, მაშინ ისიც გეცოდინება, რომ დავით კლდიაშვილი სიმონეთელი იყო! — ახლა უფრო აუწია ხმას გრიშამ და ისე მოაჩვენა თავი მოწინააღმდეგეს, თითქოს მარტო კი არა, არამედ მთელი სიმონეთის რჩეული ახალგაზრდობა მდგარიყო ჭიჭყინას წინ.

ჭიჭყინამ კილო შეიცვალა.

— დავით კლდიაშვილის მეზობელი ხარ თუ?..

— გახლავართ!

— მეც ეთიმის მეზობელი ვარ.

ქედის მოხრა რომ არ დასტყობოდა, ჭიჭყინამ ისევ აუარ-ჩაუარა თავისებურად გრიშას. ხელი აპკრა ნიკაშში, მაგრამ არა გამეტებით, არამედ მსუბუქად, სხვათა შორის.

— წადი, სიმონ... ჰო, უცაქრავად სიმონეთლო, ჩემოდანში სოფლიდან ჩამოტანილი რამეები გექნებათ, მოგვიტანი და გვაქამე! — და ჭიჭყინა ამხანაგებს გარეთ გაუძღვა.

ოთახში მხოლოდ ბიძაშვილები დარჩნენ.

— კლდიაშვილი რამ მოგაგონა, შე შეჩვენებულო?!

— აბა, ვალიყო მჭედელს ხომ ვერ გაუხსენებდი დაინახე როგორ მოიკაცენენ?

— მოიკაცენენ და მერე როგორ, რა ექნათ თორემ, გაპარვასაც აპირებდნენ, ვულს იმაგრებდა გენადი.

მეორე დღით, სრულ შეიდ საათზე აწკრიალდა ხარი. ნადია დიასახლისმა ოთახში შემოჰყო თავი. აღრე ადგომას შეჩვეული გრიშა და გენადი უკვე ჩაცმულები იყვნენ, პირი დაებანათ და ახლა სასადილოსაკენ მიეჩქარებოდნენ, სასადილოში ჭიჭყინა და მისი ამქრები მათ გვერდზე მოთავსდნენ. უცებ გრიშას ლოყაზე პურის ნატეხი მოხვდა. მიიხედ-მოიხედა, ყველას სერიოზული სახე ჰქონდათ, ერთი წამი და კიდევ მოხვდა პურის ნატეხი.

ჭიჭყინა იღრიჯებოდა, გრიშას ბრაზი მოერია და ჩაისთვის ტუჩი არ მიუკარებია. მაშინვე გარეთ გამოვიდა, გენადიც გამოჰყვა. კარებში გამოსვლისას ისევ ის ჩვეული წრუპუნე ჩაესმა ყურში.

— წამოდი, გენადი, ჩემოდანი გავსნათ და სოფლიდან ჩამოტანილი საგნალი ექამოთ.

ორივენი საწყობის გამგესთან მივიდნენ. ხანშიშესულმა კაცმა გაკვირვებუ-

ლი თვალებით ახედ-დახედა მოსულენს.

— გუშინ საღამოს არ წახლეთ ტყვენი სანოვაგე და ხილი? რამდენ ხელმეორედ რომ მომადექით? — გაკვირვებულად მათ მოხუცი.

გრიშასთვის უკვე ნათელი იყო, თუ ვისზე ლაპარაკობდა ძიაცატი. მხოლოდ ახლა მიხვდა გრიშა, ვის ზაქაპურს შეექცეოდნენ ჭიჭყინა და მისი მეგობრები.

გრიშა და გენადი საზუიკლო საქმის ოსტატის, ინიენერ ვახტანგ ლომინაძის ჯგუფში ჩარიცხეს. სოფლელი ბიჭები, პირველ შეხედვისთანავე მოხიბლა ოსტატმა, მაგრამ ახლა მათ ის აფიქრებდა, ჭიჭყინას როგორ შეწყობოდნენ, როგორ ებატებიანთ მისთვის სოფლიდან ჩამოტანილი სურსათისა და ხილის, განსაკუთრებით თავისი ხელით მოწეული ყურძნის აკიდობის მოპარვა.

• •

ფიქრობდა გრიშა და თან სოფელში დატოვებული დედის, ბაბუასა და პატარა ძამიკოს ჯავრი ჰკლავდა. ასე ეგონა გუშინწინ კი არა, თითქოს ერთი წლის წინ წამოსულიყო სოფლიდან. თვალწინ სიმწიფეში შესული სიმინდის ყანები, ტოტებდაბრილი ხეხილის ბალები და ქარვისფერი მტევნებით დახუნძლული ვენახები ედგა.

ტკბილი შემოდგომა სოფლისაკენ უხმობდა მისსავე მკვიდრსა და მისი ნაყოფით გაზრდილ ბიჭს.

ყველაფერი ეს შეერთდა. ყველაფერმა ერთად იქუხა და ყელზე შემოაწვა, ველარ მოითმინა და მესამე დღეს ისევ სოფელში გაჩნდა.

— რა ამბავია, შეილო, ჩენს თავს, გამოიპარე თუ ცუდი რამე შეგემთხვა? — შეიკუხადა აგრაფინამ კარის ზღურბლზე მომდგარ გრიშას რომ მოჰკრა თვალი.

— ააღარ მიგიღეს, ბაბუთანა? — გაისმა დავითის ბოხი ხმა.

გრიშამ თავი უმწეოდ ჩაქინდრა და თვალბზზე მომდგარ ცრემლი მოიწ-

მინდა. როცა მომხდარი ამბავი მიკიბულ-მოკიბულად უამბო მათ, აგრეთონამ მტკიცე ხმით განუცხადა:

— არა, მაგ არ მოთხრა, უნდა ისწავლო, შეილო, აკი შენ თვითონ მოინდომე მემანქანის ხელობის შესწავლა? დღესვე გაბრუნდი უკან, საქვეყნოდ თავი არ მოშკრა, ყველაფერს მალე შეეჩვევი, ის ქალაქელი ბიჭებიც დაგიმეგობრდებიან, ნახავ ყველაფერი როგორ კარგად წავა. მამაშენს გაფიცებ, ტყვიას რომ შეკრდი თუ ვაგას, თორემ არ მიღალატო, არ უღალატო მამას, ის რომ ჩამოვა, რაღა უთხრა, რატომ არ ისწავლაო ხომ მკითხავს?

მამის ხსენებაზე გრიშას გული კიდევ უფრო ჩასწყდა.

— ბაბუთანა, დაუჯერე დედაშენს, ალექსანდრესთან პირს ნუ წაგვიხდენ! — ამ სიტყვებზე გრიშა საკუთარ თავს ვერ მოერიდა და ახლუქუნდა.

— აბა, თუ ასეა, მაშინ ნუ წახელო, შეილო, დაწყნარდი, მაგისათვის ტირი? — დამშვიდა დედამ. თუმცა აგრეთინამ როდი იცოდა ბავშვის გულში რა ცეცხლი ენთო და ომში დაღუპული მამის მოგონება რომ წავადა და ბუგავდა.

— ქუთაისში წამიყვანეთ, იქ ვისწავლი, თქვენთანაც ახლოს ვიქნები, — ძლივს დააღწია გრიშამ თავი ტირილს.

— ქუთაისში, შეილო, ისეთი სკოლა რომ არ არის, შენ ხომ მემანქანე გინდა გამოხვიდე?

ალექსანდრე ბოგვერაძეს ერთი გამრჯე, პატროსანი კაცის სახელი ჰქონდა, ჰოდა, ასეთი მამის სახელი შეილს როგორ უნდა შეერცხვინა?

მამისადმი პატივისცემისა და კაცად გახდომის, ხელობის შესწავლისა და ოჯახის გაზარების გრძნობა გრიშას კვლავ აბრუნებინა პირი თბილისისაკენ. აგრეთინამ აცრემლებული თვალებით მიაცილა შეილი სადგურამდე.

მეორე დღით იგი თბილისში იყო.

— შენ სად იყავი, ბიჭიკო, გუშინ? — იკითხა ვახტანგ ლომინაძემ.

გრიშამ ოსტატს ყველაფერი გულახდილად უამბო.

— მერე, მე რატომ არ მითხარი გუშინწინე? შენ ნურაფრის ნუ შეგვემინდება, დღეის შემდეგ თითოსც ვერაინ დაგაკარებს, ახლა წადი, ისაუბრე და მერე გაკვეთილზე მოდი.

საუზმის შემდეგ გრიშა გენადისთან ერთად მერხზე იჯდა და ვახტანგს უსმენდა. ახალგაზრდა ოსტატი მათ ელექტრობის შესახებ ესაუბრებოდა.

გრიშა წყნარი, დინჯი და დაკვირვებული ბიჭი ჩანდა, მის ჰკვიანურ თვალებსა და მშვილდ, აზრიან გამოხედვაში ვახტანგი რაღაც თავისებურს, გონიერსა და მშვენიერს ხედავდა. რაკი ვახტანგს გრიშას ნათესავი ქალისაგან გაეგო, რომ მას თავის ასაკთან შედარებით პატარა, მაგრამ მაინც საინტერესო ბიოგრაფია ჰქონდა, ოსტატი, გაკვეთილების შემდეგაც ხშირად ესაუბრებოდა ელექტროტექნიკასა და ელემენტარულ ხშირად მოჰქონდა გასაგებ ენაზე დაწერილი ბროშურები ელექტრობის შესახებ.

— გრიშა, დღეს კარგი კინოსურათია, წამო, შენს ბიძაშვილთან ერთად გაბატეებ, თქვენც, ბიჭებო! — დარეა ბიჭი, სახელოსნო სასწავლებლის ფორმაში გამოწყობილი, გრიშას ირვლივ შემოეხვივნენ.

გაოცებულმა გრიშამ დრო რომ იხელთა, გენადი გვერდზე გაიხმო.

— ნუთუ ის ბიჭები არიან? ნუთუ ორ დღეში ასე გამოიცვალნენ: ნუთუ ორივე მოეტყუედი? — მერე თვითონვე ჩაუფიქრდა და მიხვდა, რომ ყველაფერი ეს ვახტანგ ლომინაძის კაი კაცობის შედეგი იყო.

• •

რკინიგზის პირველ სახელოსნო სასწავლებელში რამდენიმე კარგი საამქრო იყო. თეორიულ სწავლების შემდეგ მოსწავლენი უმეტეს დროს პრაქტიკულ მუშაობას ანდომებდნენ. იმთ, ვისაც ეჭვსი თუ შეიდი კლასის ცოდნაზე მეტი არ გააჩნდათ, განსაკუთრებით მათემატიკასა და ფიზიკაში უჭირდით. ბოგვერაძეებს კი ამ მხრივ გზა გაკათული ჰქონდათ.

გრიშას არა თუ უყვარდა ეს სასწავლებელი არამედ საკუთარ ოჯახად მიანხნდა იგი. როცა ჯგუფში, გენადისთან ერთად, თავის სოფელელებს—ლიკლიკაძეებსა და გვენეტაძეებს ზედავდა, თავს ისე გრძნობდა, თითქოს, მართლაც თავის სოფელში ყოფილიყოს.

განა არ ჰქონდა სასიხარულო? ერთი პატარა სოფლიდან ამ სახელოსნო სასწავლებელში ხუთი ჰაბუკი ეუფლებოდა მემანქანის თანაშემწის პრთფესიას. ხუთივე ერთ ჯგუფში იყვნენ. ალბათ, არც ის იყო შემთხვევითი, რომ მასწავლებლები ამ ჯგუფში შესვლისას ხუმრობით ამბობდნენ—სიმონეთში მივდივართო. შემდეგ ეს ხუმრობა მოსწავლეებშიც გავრცელდა. გასაკვირი ის იყო, რომ თვით ჰიკუინაც კი, რომელიც ერთ დროს გრიშას დასცინოდა, ახლამით ამყობდა, რომ მის ჯგუფს სიმონეთს ეძახდნენ, ხოლო თვითიველ მის წევრს სიმონეთელს. შემდეგ სიმონეთიდან მათი წაბაძვით ბევრი ახალგაზრდა წამოვიდა სახელოსნო სასწავლებელში.

ამჟამად ამ სოფლიდან ოცამდე ვაჟკაცი მუშაობს მემანქანედ ელმავალზე. ერთ დროს ქალაქებს შორის ხაშუარი ითვლებოდა მემანქანეების აკენად, განსაკუთრებით ელმავლის მემანქანეების, მაგრამ ძნელია დავასახელოთ მეორე ისეთი სოფელი, რომელსაც სიმონეთზე მეტი მემანქანე მიეცეს დეპობისათვის.

ეახტანგ ლომინაძე ერთი წუთითაც არ შორდებოდა შევირდებს საელმავლო დეპოში პრაქტიკაზე მუშაობისას, მაგრამ იმ დღეს ისე მოხდა, რომ შესვენებისას მთავარ ინჟინერთან საუბარს დიდ ხანს შერჩა.

მაისის თბილი დღე იდგა.

გრიშა ბოგვერაძეც თავის ჯგუფელებთან ერთად დეპოს ეზოში იჯდა და გაზაფხულის სურნელებით ტკებოდა. ხელში გადაშლილი წიგნი ეჭირა, მაგრამ რარდი კითხულობდა, უმხერდა ამ ტანამოლტილ ალვის ხეებს, მხარგაშლილ

ქადრებს და თავისი სოფელი აგონდებოდა.

ხელში წიგნი ეჭირა, მგერამ. ოცეზიფიფ სიმონეთში იყო!

გენადიც მის გვერდით იჯდა.

— გენადი, ბიჭო, გაუგე რამე ელმავალს?

— რომელს, ეგერ ჩვენს წინ რომ დგას, თუ წიგნში ჩახატულს? — გენადიმ გადაუშალა სქელტანიანი სახელმძღვანელო და შიგ ჩახატული მრავალი ტიპის ელმავალი აჩვენა. წიგნს ძალზე სქელი ყდა ჰქონდა და ზედ მსხვილი ასოებით ეწერა „ელექტრომავალი“.

— მეც სწორედ ამ ელმავალზე გეუბნები! — მიუთითა მან და გენადის მუხლებზე გადაშლილ წიგნს ისე დააცქერდა, თითქოს პირველად უყურებდეს.

— ამ ელმავალს რომ ვხედავ, ჩემთვის ყველაფერი გასაგებია, შენთვის გენადი?

— ჩემთვისაც გასაგებია.

— მაშინ დაბურე წიგნი და აი, ამ ელმავალს უყურე, ნეტავ როდის აგვიშვებენ ზედ? როდის გავიყვანენ ხაზზე, მე მგონია გვეყოფა ამდენი თეორია. ნაწილები კარგად ვიცით, მარა წაყვანაა, ბიჭო, მთავარი.

— ძაან გულით ვინდა?

— აბა რა, სანამ ვხაზოთ ეს ელმავლები რვეულეებში, ბარემ გავაჭროლოთ კიდევ.

— შენ სიმონეთში ხომ არ გგონია შენი თავი, ურემზე რომ დასავამდი ხუთ კაცს და წისქვილისკენ მიგყავდა. ურემში რომ გადაბრუნდებოდა, მიწა ახლოს იყო და არაფერი დაგიშავდებოდა, ელმავალი რომ ლიანდაგიდან გადააყარაო, იცი რამდენი ადამიანის სიცოცხლეს ჩააგდებ საფრთხეში?

— მერე რა, ვისწავლი, მემანქანეები ციდან ხომ არ ჩამოფრენილან?

მეორე გაზაფხულიც მიიწურა. სახელოსნო სასწავლებლის ეზოსა და დერეფნებს დიდი გამოცოცხლება დაეტყუ. გრიშა და მისი ბიძაშვილი დასამ-

თავრებელ გამოცდებისათვის ემზადებოდნენ. ბოგვერაძეებს, არც ლიკლიკაძეები უდებდნენ ტოლს. განმარტობით მხოლოდ მათი თანასოფელი გვენეტაძე გამდგარიყო და ისიც წიგნებს ჩაპკირკიტებდა. ეს სიმონეული ბიჭები თავიდანვე გამოირჩეოდნენ სხვებისაგან, ახლა კი თითქოს სულ დაბრძენებულიყვნენ და განვლილ მასალას ბეჯითად იმეორებდნენ.

გრიშაც ზოგჯერ გვენეტაძესავით გამოეთქვებოდა ამხანაგებს და თავისთვის ბუტბუტებდა. განმარტობით მჯდარ გრიშასთან ჭიჭყინა მივარდებოდა:

— გრიშა, არ შეგრცხვება შენ ხუთიანი მიიღო და მე ერთიანი? მასწავლე ბიჭო, რა მხეცია ეს ელშავალი, ვერაფერი გაუგებ, ჩემი ჰკუთით კიდეც ავაწყე და კიდეც დავშალე, მაგრამ მერე ხუხუასავით დამენგრა, ჩემი მეზობლის ეტლს დღეში ათჯერ მოვხსნი ბორბალს და ათჯერ შამოვავებ ისევ ამ ოხერს კი ვერაფერი მოვუხერხე, მიშველე, გრიშა რამე, — ეღრიჯებოდა გრიშას მისი მეგობარი.

გრიშა, ჭიჭყინას და მის ამხანაგებს ყოველთვის შველოდა, მაგრამ ახლა სადაცაა გამოცდლები უნდა მოსულიყვნენ დეპოდან და სად ჰქონდა იმისი დრო, მისთვის ესწავლებინა, ამიტომ ჭიჭყინასათვის ვერც „პო“ ეთქვა და ვერც „რაა“. ელექტროტექნიკის სახელმძღვანელოდან რომელიღაც ფორმულას წიგნში ჩაუხედავად იხეპირებდა და თავის ცოდნას თითონვე ამოწმებდა.

— მოდიან, მოდიან — სულმოუთქმელად წამოიყვირა იქვე კედელზე მიყრდნობილმა გენადიმ და გრიშამ შეკოთხვაც ვერ მოასწრო, რომ სასწავლებელში შემანქანის ფორმაში გამოწყობილი ორი რკინიგზელი შემოვიდა.

— მასლოვსკი! გორდევეი! — მაშინვე იცნო გრიშამ ისინი და ძალაუფლებურად მათი გვარები ხმამაღლა წამოიძახა.

საგამომცდელი კომისიაში საელმავე-
2. „მნათობი“, № 8.

ლო დეპოდან ორი ინსტრუქტორი შემანქანე, ნიკოლოზ მასლოვსკი და კონსტანტინე გორდევეი შედგოდნენ.

ვახტანგ ლომინაძე იმ დღეს ისე დელავდა, თითქოს თვითონ გადიოდა გამოცდაზე და არა მისი მოწაფეები. ამას კარგად ამჩნევდა გრიშა და მასწავლებელს ისეთ მშვიდს, წყნარსა და თავის ცოდნაში დაჯერებულ სახეს უჩვენებდა, რომ ვახტანგს სიამოვნებას ვეროდა, ისიც კარგად გრძნობდა, თუ როგორ ამხნევებდა მას თავისი მოწაფე-გრიშამ გამოცდები ყველა საგანსა და პრაქტიკულში ფრიადზე ჩააბარა. საგნის საფუძვლიანმა და ღრმა ცოდნამ გამოიმძღვლები განცვიფრებაში მოიყვანა.

საგნების ღრმა ცოდნა გამოამქლავნეს მისმა თანასოფლელებმაც. განმანაწილებელმა კომისიამ ხუთივე სიმონეული თბილისის საელშავლო დეპოში დატოვა.

გრიშას როდი გაეხარდა საელშავლო დეპოში დარჩენა. მან დეპოს უფროსის კაბინეტთან ბევრი იწრიალა, მერე, როგორც იქნა გადაწყვიტა და შიგ შევიდა.

— რა გნებათ, ყმაწვილო, — შეეგება მას სერგო კურტანიძე.

— მეე?
— პო, შენ, თქვი, რა გინდა? — დაუყვავა დეპოს უფროსმა დაბნეულ გრიშას.

— მე... ზესტაფონში მინდა, უფროსო! — ძლივს ამოიღო ხმა ჭაბუკმა.

— ზესტაფონს, თბილისის დეპოში მუშაობა არ სჯობია?

— კი, უფროსო, მაგრამ მე მაინც ზესტაფონი მირჩევნია.

— მაინც რატომ?
— მე სიმონეული ვარ, ჩემს სოფელთან და ოჯახთან ახლოს მინდა ვიყო და საწყალ დედაჩემს წავეშველო. თბილისში ჩემს მაგივრად სხვა დატოვებ.

— ბიძიკო, მე შენთვის კარგი მინდა, დამიჯერე, თბილისში ყველას კი არ ვტოვებთ, წადი ახლა სოფელში, დახედე და შენი, წაეხმარე, ერთი წელი თვე დაისვენე და სექტემბერში ჩამოიღე.

სამანქანო საამქროში ზეინკლად იმუ-
შავე, სკოლაში ნასწავლს პრაქტიკულად
დაეუფლე და მერე ვნახოთ, იქნებ მე-
მანქანის თანამემწეედ დაგნიშნო.

... სექტემბერიც მალე დადგა.

გრიშამ დატარებული სიბინდის ყა-
ნებსა და ოდნავ შეფერილ ვენახებს დი-
დი გულსტკივილით მოსწყვიტა მზერა-
მაგრამ რა ექნა, აბა, ორი წელი ტყუი-
ლად ისწავლა, ცხოვრებაში თუ არ გა-
მოიყენებდა?

• •

ოსტატი ირაკლი ზერეკიძე ძალზე
გულისხმიერი კაცი აღმოჩნდა, შვილი-
ვით უყურებდა დეპოში მოსულ გრიშას.
მუშაობასაც მალე შეაჩვია, ზეინკლემ-
საც კარგი მოპყრობის მაგალითი უჩვენა.

— ლეთერ, — მიმართა ერთ დღეს
ირაკლიმ ზეინკალ ლავრენტი მოსე-
მღვდლიშვილს, რომელსაც საამქროში
ზედმეტ სახელად ლეთერს ეძახდნენ, —
ამ ბიჭს ხომ იცნობ?

— ბოგვერაძეს? როგორ არა!

— ჰოდა, საბოლოოდ ყველაფერს
რომ შეევასწავლით, გამოცდა უნდა ჩა-
გვაბაროს, თუ უნდა ნამდვილი ზეინ-
კალი გახდეს.

ლავრენტიმ ზეინკალ დაეით მარმა-
რაშვილთან ერთად, გრიშას წვეის ძრა-
ვების ლუზებისა და დამხმარე მანქანე-
ბის შეკეთება შეასწავლა. თითქმის
ყველაფერს კარგად შეეგუა გრიშა, მაგ-
რამ ელექტროლუმელს კი ვერაფერი
მოუხერხა, შეიძლება იმიტომ, რომ მას-
თან ახლო წაყარება ეშინოდა.

ლუმელში, შეკეთების შემდეგ, წვეის
ძრავების ლუზებს გასაშრობად დებდნენ
და ელექტრონით ახურებდნენ. ზოგჯერ
ლუმელი ისე გახურდებოდა, რომ გრიშა
შიშით შორიდან უთვალთვალებდა.

ის ლუმელი დიდი ზომის, ოთხკუთხი
ფორმისა იყო. მასში პატარა ვაგონიკ
თავისუფლად თავსდებოდა. შეკეთე-
ბულ ნაწილებს ურიკაზე აწყობდნენ,
ურიკას შიგ შეაგორებდნენ, ქვესადგუ-

რიდან დენს ჩართავდნენ და ასე შრე-
ბოდა წვეის ძრავის ლუზები.

ერთხელ გრიშამ ურიკა შიგ შეაგორა,
უცებ კარები ჩამოიხურა და თვით შიგ-
ნით მოემწყვდა. შეშინებულმა ბიჭმა სა-
შინელი ღრიალი მორთო, ხმაურზე პირ-
ველად ლავრენტი მოვარდა. კაცი არსად
ჩანდა, ხმა კი ისმოდა. ზეინკალი მაშინ-
ვე მიხვდა რაშიც იყო საქმე, ლუმელის
კარი მთელი ძალით ასწია მაღლა და
გაფითრებული გრიშა გულშეღონებუ-
ლი გამოათრია გარეთ.

— შენი იღბალი, ბიჭო, ყვირილი რომ
გავიგონე, თორემ გოჭივით გამოიწყე-
ბოდი შიგ! — სიცილით უთხრა ლავ-
რენტიმ. გრიშას კი სიცილის თავი სად
ჰქონდა, კაცი აღარ იყო, სულ კანკა-
ლებდა.

ამ შემთხვევამ კიდევ უფრო ფრთხი-
ლი გახადა გრიშა. მერე ისე შეეჩვია
ლუმელს, ისე გაერკვა მის საიდუმლო-
ებაში, რომ ზოგჯერ მაღლა ასწევდა
მის კარს და შიგ გასათბობად დადგებო-
და ხოლმე.

გვერდით სააპარატურო საამქრო
იყო, რაკი გრიშა კარგად დახელოვნდა
ლუზების შეკეთებაში, ოსტატმა იგი იქ
შეიყვანა.

— ვალერიან, — მიმართა მან სააპა-
რატურო საამქროს ოსტატს, — ახლა
შენ გებარებოდეს ეს ყმაწვილი, ხომ
იცნობ ვინ არის? ჰოდა, ლეთერმა და
დავითმა ყველაფერი ასწავლეს, წვეის
ძრავების ლუზების შეკეთების პროფე-
სორი გახადეს, ახლა შენ იცი, ელმავ-
ლის ნაწილების შეკეთების აკადემი-
კოსს თუ გამოიყვანი — და ირაკლის
გულიანად გაეცინა. მერე ბიჭს არ ეწყი-
ნოსო და დაუმატა — მართლა ხუმრო-
ბა იქით იყოს, ვალერიან ჩემო, და ყო-
ჩალი ბიჭია, მალე ითვისებს ყველა-
ფერს, აბა, შენ იცი!

— ჩვენი საამქრო, ბიძიკო, მთელ
დებოში ყველაზე რთული საამქროა,
ელმავლის ყველა ელექტრონაწილის
შეკეთება აქ ხდება, ჩვენთან რომ კაცი
ივარგებს, იგი ყველგან გამოდგება, მას
ელმავალი ხუთი თითივით ეცოდინება,

ელმავალი თუ იცი, მაშინ ყველაფერი იცი, პოდა, იყოჩაღე, ფხა გამოიჩინე და აქ არ ვარ?

— ყოჩაღ, ყმაწვილო? — ინეინერმა ვახტანგ მალალაშვილმა ხელი დაჰკრა გრიშას მხარზე, როცა მისი ნახელავი შეამოწმა.

გრიშა ამ ინეინერთან თავიდანვე რაღაც სიახლოვეს გრძნობდა. ვახტანგიც არ აკლებდა მას მზრუნველობას.

— უთუოდ კარგი ზეინკალი იქნება — უთხრა მან ერთხელ ინეინერ ვლადიმერ გაგნიძეს, რომელიც შეკეთების დასრულებას უფროსის მოადგილედ მუშაობდა.

— ნამდვილად?

— დიახ, ნამდვილად, ჩემო ვლადიმერ! — აღფრთოვანებით წამოიძახა ვახტანგმა და მერე ცოტა დაფიქრების შემდეგ, განაგრძო — სულ მალე დეპოს უფროსს წარუდგენთ მემანქანის თანაშემწედ დასანიშნად.

— ეს ასეც იქნება, მაგრამ!

— მაგრამ რა, პატივცემულო უფროსო? — მორიდებულად და გაკვირვებულად ჰკითხა გრიშამ.

— მაგრამ ერთი რამ უნდა იცოდე, ძამიკო, — დაიწყო გაგნიძემ, — წევის ძრავი ელმავლის გულია, მისი სიცოცხლეა, თუ მემანქანე გინდა გახდე, ამ გულის თვითეული ძარღვის ფეთქვაც უნდა იცოდე. პოდა, რაკი წევის ძრავები გეცოდინება, მაშინ ელმავალიც გეცოდინება, ხოლო ელმავალი რომ გეცოდინება, გულის ფეთქვასაც ადვილად მიუხვდები და მისი წაყუანაც არ გაგიკვირდება!

— გმადლობთ, ბიძია! — წარმოსთქვა გრიშამ.

ორი თვის შემდეგ გრიშა თანაშემწედ დანიშნეს ევგენი ბახტაძესთან.

ის დღე მისთვის ნამდვილი დღესასწაული იყო. ჩვიდმეტი წლის ჰაბზუკი ვახტანგით ადევნებდა თვალყურს მემანქანის ხელის ყოველ მოძრაობას. ჩუარი სულ ხელში ეჭირა იყო თუ არა საჭირო, წარამარა ასუფთავებდა ელმავალს, სულ მანქანაზე იყო, სულ გზაზე

უნდოდა ყოფნა. გზიდან რომ დაბოუნდებოდა, ძირს ჩამოსვლა ეჩვენებოდა, თვალი და გული იქ რჩებოდა.

— ევგენი ბიძია, უნდა დამეხმაროთ! — გაბედა ერთ დღეს გრიშამ.

— რაში, ყმაწვილო?

— უბინაოდ ვარ; სახელოსნო სასწავლებლის საერთო საცხოვრებლიდან მე და ჩემი თანასოფლელები დაგვითხოვეს, ჩვენ აღარ გვეკუთვნითო, სად უნდა წავიდეთ?

— ბიჭო, ხომ იცი, ომია, ათასი ევაკუირებულია ჩამოსული, ვნახოთ, ვეტყვი დეპოს უფროსს, შეიძლება ჩვენს ბანაკებში ერთი საწოლის დასადგმელი კუთხე გიშოვოთ! — უთხრა ევგენიმ. მეორე დღეს მან გრიშას დაუძახა და დეპოს უფროსის დავალებით უთხრა, წადით ხუთივენი სოფელში და ლოგინები ჩამოიტანეთო.

ორ დღეში ხუთივემ ლოგინები ჩამოიტანეს სოფლიდან, მაგრამ შეპირებული ბინა ვერ მიიღეს. ამის გამო გრიშა და გენადი სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნენ, ლიკოკაძეებიც დუმდნენ.

გრიშამ უცებ მარჯვენა ხელი სათადარიგო ელმავლისაკენ გაიშვირა.

— იმ ელმავალზე დავიძინოთ, ბიჭებო, ამაღამ! — და კარგად რომ დაღამდა, პირველმა მან აიტანა ხევით ლოგინი.

ყინვა ძვალსა და რბილში ატანდა. ხუთივენი ერთად იწვნენ კაბინაში, ერთმანეთს ეკვროდნენ. რამდენიმე დამე გაათენეს აქ, მაგრამ ყინვამ რომ იმძლავრა და მოუჭირა, გრიშა საგონებელში ჩავარდა, ელმავალზე უკვე არ ედგომებოდათ.

— ლუმელში! — წამოიძახა გრიშამ.

— სად, ბიჭო?

— წევის ძრავების დუზების საშრობ ლუმელში.

— გამოვიწვევით, ბიჭო, გაგიყდი? — უნდოდ ჩაიქნია ხელი გენადიმ.

— არა, გენადი, წამოდით, მე ვიცი როგორ უნდა მოვიქცეთ.

ყველანი რომ გაიკრიფებოდნენ საამქროდან, გრიშა ლუმელის კარებს მალ-

ლა ასწევდა, შიგ ურიკას შეაგორებდა, და ზედ ულოგინოდ წამოწვებოდა, იმის შიშით, რომ კარები არ ჩამოხურულიყო, ნახევარი ტანი გარეთ ჰქონდა. ურიკაზე მხოლოდ სამი კაცი ეტეოდა. ისინი კი ხუთნი იყვნენ. ამის გამო ხშირად ერთი წიწვავა-გლეჯა ჰქონდათ.

ერთი კვირის შემდეგ გრიშასა და მის ამხანაგებს მეორე ბარაკში ოთახი გამოუყვეს. გრიშამ სული ამოითქვა, ფერი მიეცა. ამდენ ხანს თუ მოთენთილი და უსიცოცხლო იყო, ახლა ხალისიც მოემატა და სიცოცხლეც, ნორმალური ცხოვრება სულ მალე დაეტყო. ყველაზე უკეთ ეს ეგგენი ბახტაძემ შეამჩნია თავის ახალ თანაშემწეს.

• • •

დაკვირვებული, მკვირიცხლი და ზედმეწევი აუჩქარებელი იყო გრიგოლ ბოგვერაძე. ეს იშვიათი თვისება საელმაელო დეპოში მალე ყველსათვის გახდა ცნობილი. ვანსაუბრებით უფროსმა მემანქანეებმა შენიშნეს იგი. ჯერ კიდევ სახელოსნო სასწავლებლის დამთავრებამდე, შემდეგ დეპოში სამანქანო საამქროში ზეინკლად მუშაობისას, ხშირად დაჰყვებოდა იგი მემანქანეებს აქსტაფასა და ხაშურამდე.

მალე მიუხვდა ეგგენი ბახტაძე, რომ ის ბუჯითად ეკიდებოდა მემანქანის რთულ პროფესიას. ათას ხიფათში გამოვლილ მემანქანეს თვალი ბოგვერაძისაკენ ეჭირა. გრიშა ელმავლის შეაკარების ფანჯრიდან ხარბად გასცქეროდა უსასრულოდ გაჭიმულ ლიანდაგებს, მირბოდა ელმავალი, შეუმჩნევლად თოკავდა და ამოკლებდა გზას და მის ირგვლივ ყველაფერი — სიმინდის ყანები, ვენახები, მინდვრები, ამწვანებული მთები და ტოტებგაშლილი ხეები მცირდებოდნენ და ბზრიალასავით ბრუნავდნენ.

თავბრუნდახვეული გრიშა თვალებს ხან დახუტავდა; ხან ისევ გაახელდა. ეგგენი მოსახვევებსა და გადასარბენებზე სახელურს გადაადგილებდა, აეტრიატარს

მალა ახედავდა და ისევ წინ იხედებოდა. გრიშა მას თვალს არ აშთრებდა.

ეგგენი აშკარად ატყობდა მტკვარის დინტერესებას და სიამოვნებას.

გამოცდილი მემანქანეც გრძნობდა, რომ გრიშას ცოდნის პორიზონტი დღითიდღე ფართოვდებოდა, დინტერესებული ყმაწვილი სწრაფად ეუფლებოდა ელმავლის რთულ მექანიზმსა და მისი მართვის ტექნიკას.

ერთხელ ეგგენიმ გრიშა მემანქანის ადგილზე დასვა, ხელში კონტროლერის სახელური მისცა, გვერდზე მიუჯდა და ელექტრომავლის მართვა ანო.

უნდა გენახათ, როგორ გაუბრწყინდა მაშინ გრიშას სახე, როგორ გაუფართოვდა თვალები. ვინ იცის, რა მღელვარებას მოეცვა მისი გული! ელმავლის ბორბლების დაგადუგი უფრო ძლიერი იყო, თუ მისი გულის ბაგაბუგი? იმ წუთას იგი მხოლოდ მატარებლის უხიფათო წაყვანაზე ფიქრობდა.

მეტეხში ალვის ხეებმა გააოცეს, ისე მოეჩვენა, თითქოს ხელებს უქნევდნენ, ესალმებოდნენ, მაგრამ საიდან გაეგოთ, რომ ეს მატარებელი ბოგვერაძეს მიჰყავდა და არა ეგგენის! ან მცხეთის ეს წარმტაცი სანახაობანი რატომ ასეთის ღიმილითა და სიხარულით შემოეგებნენ ელმავლის საქესთან გულაძგერებულ ბიჰს? აგერ, მტკვარიც.

უცებ საყვირების ხმა შემოესმა გრიშას, ეს ხომ საელმავლო დეპოა? აგერ მატარებელიც ჩამოდგა თბილისში. ერთ წუთში თითქო ყველაფერი დადუმდა. ხმა არ ისმის, მაგრამ ეს რა ხმაა?

და გრძნობს გრიგოლ ბოგვერაძე, რომ ეს მისი გულია!

— ყოჩაღ, გრიშა, დღეიდან შენ ნამდვილი მემანქანე ხარ! — უთხრა ბურანში შესულ ბიჰს ეგგენიმ. მერე ხელი გადახვია და გადაკოცნა.

ეს იყო ბოგვერაძის პირველი ნათლობა, ეს იყო მისი პირველი სანუკვარი ნატვრის ცხადად ახდენა, ჯერ კიდევ შეუჩვეველი და გაუწაფავი მარჯვენის აზრიანი შეხამება ასჯერ ნახულსა და ათასჯერ წაქითხულთან.

გავიდა დრო. მომრავლდა უძილო ღამეები. ყოველ ახალ მგზავრობას ახალ-ახალი ამბები მოჰქონდა მისთვის, სრულიად უცნობ სამყაროში მიარღვევდა ტალღებს და ეს ახალი ხშირად მღელვარე და წინასწარ გაუთვალისწინებელი იყო.

რამდენი რამ შეიცნო, რამდენჯერ დადგა ხიფათის წინაშე, მაგრამ ახლა ისე აკვირვებდა ყოველივე ის, როგორც ელმავალზე შესვლის პირველ დღეს.

სულ სხვა იყო ის პირველი უძილო ღამე. იგი მუდამ ტკბალ მოგონებად დარჩება მის ცხოვრებაში.

განსაკუთრებით ვახტანგ მაღალაშვილი იყო დანტერესებული გრიშას ბედით. იგი წამითაც არ იფიწყებდა მას. ზოგჯერ დეპოს ბაღში საგანგებოდ ჩამოჯდებოდა სკამზე და დიდ ხანს ელოდა გრიშას გზიდან მობრუნებას.

ელექტრომაგალი სწორედ აქ უნდა შემოსულიყო გასასინჯად.

ეგვენიც ამჩნევდა ვახტანგის ასეთ მამობრივ სითბოს და არც თვითონ აკლებდა თავის თანაშემწეს მხრუნველობას.

როცა ცოტაოდენ დროს იხელთებდა ვახტანგი, დეპოს ბაღში ახალგაზრდებს შეკრებდა და ათას რამეს უამბობდა მემანქანის რთულსა და ხიფათიან ცხოვრების შესახებ.

ერთხელ ვახტანგი ბაღში იჯდა. გრიშა ჯედ კიდევ ელექტრომაგალს დასტრიალებდა თავს, წმენდდა, ასუფთავებდა, საიდანაც გენადიც გამოჩნდა. ახლა გენადიც მემანქანის თანაშემწე იყო, ისიც ეგვენის ბრიგადაში შედიოდა. ვახტანგმა თანაშემწეებს მოუხმო, ყველანი ირგვლივ შემოეხვეინენ, გრიშა წინ დაუჯდა.

— მემანქანის ცხოვრება, ისე როგორც მფრინავისა და მეზღვაურისა, — დაიწყო ვახტანგმა, — ხიფათით სავსე ცხოვრებაა. წარმოიდგინეთ ასეთი ამბავი: მიაჭროლებ მატარებელს და უცებ აქ გზაზე რაღაც გამოხტება. მე შენ გეტყვი, ელმაგალს სწრაფად დაამუხრუ-

ჭებ თუ რა? კაცმა არასოდეს არ იცის რა გადაეღობება წინ, აბა რა იცოდა იმ დღეს იოსებ უჩუმბეგაშვილმა, რა ხიფათს გადაეყრებოდა...

— უჩუმბეგაშვილი ვინ არის, ბიძია ვახტანგ? — ჰკითხა ჰაბუკმა.

— დააცადე, ბიჭო! — აუჯანყდნენ ახალგაზრდები ჰიჭყინას.

— უჩუმბეგაშვილი ძველი, გამოცდილი მემანქანე იყო!

— იყო? ცოცხალი აღარ არის თუ?

— აცალე, კაცო! — ახლა თვითონ ჰიჭყინა გაუჯავრდა მეგობარს.

— ახალდაბის იქით, მტკვარის პირას, ფიჭვითა და ნაძვით დაბურული ტყე ხომ გახსოვთ? — განაგრძო ვახტანგმა, — თურმე ერთხელ იმ ტყიდან ვეება უხსენებელი გამოსულიყო და ლიანდაგზე გაწოლილიყო. მზეზე თბებოდა. უცებ იგი ციდან შევარდენმა შენიშნა, დაეშვა დაბლა, ჩასტაცა ბრჭყალები და აიტაცა. მიფრინავდა შევარდენი მაღლა, ის ფეხებში ეხვეოდა. იკლავებოდა; უცებ იგი კლანჭებიდან დაუსხლტა და, ბურთივით დამრგვალებული, დაბლა წამოვიდა. ფრინველი ისევ დაეშვა ძირს და ხელმეორედ აიტაცა, ისევ დაიგრიხა გველი შევარდნის კლანჭებში, ისევ გაუსხლტა მას და ისევ ძირს დაეცა; როცა მესამედაც დაუსხლტა ნადავლი, შევარდენი მეტეორივით მოწყდა ცას და გველი ისევ მაღლა აიტაცა. აქ კი საოცარი რამ მოხდა: უეცრად ფრინველმა საშინლად დაიწვილა, გველს კლანჭები გაუშვა და ამჯერად დაგესლილი შევარდენი მთელი ძალით დაქანდა ძირს. სწორედ ამ წუთებში დაბურული მოსახვევიდან სახალხო მატარებელი გამოჩნდა. ბორჯომში მიჰყავდა იგი უჩუმბეგაშვილს. დაგესლილი შევარდენი მემანქანის ფანჯრებს დაეჯახა. ჩაუღწა და ნამსხვრევები მემანქანეს სახეში შეაყარა. გონებადაკარგული მემანქანე ძირს დაეცა. თანაშემწემ მთლად სისხლში ამოსვრილ უჩუმბეგაშვილს მოჰკრა თუ არა თვალი, საკონტროლო სახელურს ჩასჭიდა ხელი და მატარებელი უხიფათოდ შეიყვანა სადგურში.

— უჩუმებგაშვილს რა დაემართა? — იკითხა ნიკომ.

— გადარჩა, ახლაც ცოცხალია, ამჟამად პენსიონერია! — თქვა ვახტანგმა.

— ვინ იცის, რა არ შემთხვევა შემანქანეს, — დაასკვნა ვახტანგმა, კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ჰიპოქრიზიზმ არ დააცალა.

— უფროსო. მაინც რამოდენა იყო ის შევარდენი?

— ეშმაკმა იცის, მე ხომ არ მინახავს.

— მაშ ერთმა შევარდენმა როგორ ჩაამხებრია იმსისქე ფანჯარა, სად ჰქონდა იმდენი ძალა!

— მანდ მიზიდულობისა და სისწრაფის ძალა უნდა იანგარიშო...

— მაინც როგორ, ძია ვახტანგ?

— სულ უბრალოდ, შევარდენის ფრენის გამო მისი დარტყმის ძალა ოთხჯერ გაიზარდა, ხოლო ელმავლის სიჩქარის გამო დარტყმის ძალა კვლავ რამდენჯერმე გადიდდა. ეს ორი ძალა, ერთ ადგილას, ურთიერთ საწინააღმდეგოდ ერთმანეთს დაემთხვა, ფანჯრებიც ჩაღწეა და შემანქანეც დაჭრა.

— ვაა, ვაა... — იძახდა გაკვირებული ჰიპოქრიზი და გონს ჯერაც ვერ მოსულიყო.

— მაშ უჩუმებგაშვილი ცოცხალია? — ისევ იკითხა გენადიმ.

— ცოცხალია, ორიათას ექვსასი მანეთი აქვს პენსია.

— განა ასეთი პენსიაც არსებობს? — გაიკვირვა გრიგოლმა.

— ხაზზე თუ შემანქანეს რამე ზიანი მოუვიდა, მთელი გამომუშავების საშუალო თანხას ღებულობს, ასეთი შემთხვევის დროს პენსია არ არის შესლულული, — უპასუხა ვახტანგმა.

ვახტანგი მიხვდა, რომ მისი ნაამბობი მძიმე ლოდად შემოაწვით ბიჭებს, ამიტომ გადასწყვიტა არასასიამოვნო სურათის შთაბეჭდილებით გამოწვეული შიში გაენელებინა.

— რამ შეგაშინათ, ბიჭებო, ასეთი შემთხვევა მილიონში ერთი თუ გამოეჩევა. მისი თავიდან აცილება არც შემანქანეზეა დამოკიდებული და არც თა-

ნაშემწეზე, მაგრამ არის ისეთი შემთხვევები, რომელიც შემანქანის დაუდევრობის ბრალია და რისი აცილებაც ადვილად შეიძლება. ჩვენ ორი დიდი მტერი გვყავს.

— მტერი?

— ეს მტრები ძილი და სიმთვრალია... შემანქანემ ერთი თუ წათელიმა, აი სწორედ მაშინ ხდება ყოველგვარი უბედურება.

— თანაშემწე სად არის მაშინ?

— თანაშემწემ სწორედ მაშინ უნდა იფხიზლოს. შენს მტერს, თუ იმასაც ჩაეძინა. ახლა მეორე შემთხვევას გიამბობთ, — თქვა ვახტანგმა, — ზაფხულის ერთ ღამეს წიფის გვირაბიდან გასული სახალხო მატარებელი მთელი სისწრაფით მიჰქროდა მოლით-მარელი-სის გაღასარბენზე. კუბრივით შავი ღამე იყო. გზის გარდიგარდმო მთებზე შეფენილი ტყეები არც კი ჩანდა. მატარებელში ყველას ტკბილად ეძინა, შემანქანე ელისაშვილი საქვსთან იდგა და ფხიზლობდა, თვალყურს ადევნებდა მიხვეულ-მოხვეულ გზებს, რომ შემთხვევით რაიმეს არ დასჯახებოდა. ამ დროს შორს, ტყის სიღრმეში რაღაც სინათლე ელვასავით დაიკლავნა, მალე იგი ხის ფოთლებზეც აციმციმდა; შემანქანეს, თითქოს ტანმა უგრძნო, შეაჩრქოლა. ეს უეცარი და უცნაური სინათლე რაღაც ცუდს აუწყებდა ელისაშვილს, იგი სრულებით არ ჰგავდა მისივე ელმავლის ფარებიდან წინ გატყორცნილ სინათლის თამაშს, უფრო საწინააღმდეგო მიმართულებით მომავალ ელემენტომავლის პროექტორის შუქს წააგავდა. ტყეში ფოთლების სიკაშკაშე თანდათან ძლიერდებოდა, შემზარავი სურათი ეხატებოდა თვალწინ შემანქანეს.

ნეტავ, რისი შუქი უნდა ყოფილიყო ასე რომ უახლოვდებოდა და თვლებს სჭრიდა? ნუთუ მატარებელი მოჰქროდა, როგორ უნდა ერწმუნა ელისაშვილს, რომ სადგურში მის შესვლამდე მატარებელი გამოეშვათ?

არა, ეს შეუძლებელი იყო!

იგი ხან წინ გახედავდა და ხან გვერდით იქცირებოდა. იმ უყუნეთ დამეში ეს გაუგალი ტყე და სიბნელე რას უნდა გაეკვეთა ისე, რომ თვითეული ხის ძირიც ხელის გულივით მოჩანდა?!

ელისაშვილი კვლავ წინ იყურებოდა. შიშის გრძნობა მის გულშიც იმ შუქივით იზრდებოდა, მაგრამ გამოცდილი მემანქანის ფიზიკალი თვალი იმ შუქზე უფრო სხივიანი აღმოჩნდა. ელისაშვილი საიდუმლოებას მალე ჩასწვდა. დარწმუნდა, რომ ეს სინათლე მის საწინააღმდეგო მიმართულებით მომავალი მატარებლის პროექტორისა იყო, იმასაც მიხვდა, რომ მემანქანეს ან რაღაც უბედურება მოსვლოდა, ან მასაც და თანაშემწესაც ჩასძინებოდა.

ელისაშვილის წინათგრძნობა გამართლდა. მან სწორად ამოიცნო მოსალოდნელი კატასტროფის საფრთხე, ამოიცნო და განგაში ასტეხა, ელმაელის შემზარავი ხმა მთელ არემარეს გადასწვდა და მთელი მიდამო შესძრა. ყველაფერი გააღვიძა. მემანქანე პროექტორს ხან ჩააქრობდა ხან გააჩაღებდა.

— ფიზიკად, ასი თვალი და ყური დაიჭირე! — გასძახოდა იგი თავის ახალგაზრდა თანაშემწეს. ამხნევებდა მას და შიშს იოტის ოდენადაც არ აგრძნობინებდა; სინათლე კი ახლა სულ ახლოს კრთოდა. ტყეს სერავდა და მერე სადღაც ციდან მოწყვეტილი კუდიანი ვარსკვლავივით ისევე იკარგებოდა და ინთქებოდა. ამ განუწყვეტელი განგაშის ხმას მეზობელ სადგურამდეც მიედღწია. სადგურის მორიგე მაშინვე მიმხედარიყო მოსალოდნელ უბედურებას. რა უნდა ელონა, რითი აეცილებინა საფრთხე?

ეტყობა, მორიგე გამოცდილი კაცი იყო, ამ საშინელი განსაცდელის დროს როდი დაიბნა, გონება მოიკრიბა და ენერგო-დისპეტჩერს დაუკავშირდა, დისპეტჩერი გონებადაკარგულივით აქეთ-იქით აწყდებოდა, მაგრამ ფიქრისა და ყოყმანის დრო სადღა იყო, საფრთხეში იყო, ვინ მოსთვლის, რამდენი ადამიანის სიცოცხლე მანაც აღარ და-

ყოვნა და მთელი საკონტაქტო ქსელი გამოერთო, ელმაელებმა სვლას უკლეს, ჩაძინებულ მემანქანეს გამოეცდინა! — მიხვდა, რომ წინა სადგური შეუჩერებელი გამოეგლო. რამდენიმე წუთი და... მორიგე მატარებლის ელმაელები, მორიგე მეტრის დაშორებით, ერთი-მეორის პირისპირ შეჩერდნენ, თითქოს მოედანზე საბუღრაოდ გამოსული კამეჩები არიანო.

ეს ამბავი ელვის სისწრაფით მოედო უბნებს.

ასე გადაარჩინა მარჯვე მემანქანემ მრავალი ადამიანის სიცოცხლე! — თქვა ვახტანგმა და მომავალ მემანქანეებს გადახედა. ახალგაზრდები ხმას არ იღებდნენ. ერთხანს ვახტანგიც დუმდა. ბოლოს ისევე თვითონ აღაპარაკდა.

— აი ასე რთული და საბასუხისმგებლო საქმეა თქვენი მომავალი პროფესია და ცხოვრების გზა.

გრიგოლ ბოგვერაძე მაშინ თანაშემწე იყო. ისიც ესწრებოდა ამ საუბარს.

— იმ მემანქანეს რა უყვეს? — ჰკითხა ინჟინერს გრიგოლმა.

— ბიჭო, ჩაეძინა, რა უნდა ექნათ, თვითონ ხომ არ უნდოდა? — წამოიძახა გენადიმ.

— ნათქვამია, ერთი ძილი წყალსაც მოუფიქრო! — დაუმატა ჰიქყინამ გენადის ნათქვამს.

— არა, ყმაწვილებო, ცდებით. მემანქანე, ცხადია, სასტიკად დაისაჯა, და ღირსიც იყო სასჯელისა! — თქვა ვახტანგმა.

— ვაა, რათა? — გაიკვირვა ჰიქყინამ. იმ ორ სახალხო მატარებელში რამდენი ადამიანი იქნებოდა? ელისაშვილს რომ სიღბიზლე არ გამოეჩინა და ამასთან ერთად დაკვირვებული და მიხვედრილი კაცი არ ყოფილიყო, ხომ საშინელი კატასტროფა მოხდებოდა? — წარმოსთქვა გრიგოლმა.

— ამის მომტანიც არ გადარჩებოდა! — დაუდასტურა მას ვახტანგმა.

ბრუნდებოდა სახლში გრიგოლი და დეპოს მთავარი ინჟინრის ნაამბობის შემდეგ ხვალინდელი დღე უფრო მი-

მე და როული ეჩვენებოდა, მაგრამ ჭიჭყინასავით გაქცევას როდი აპირებდა. ახლა უფრო ღრმად და აზრიანად ჰერეტდა მემანქანის ხიფათიან ცხოვრების გზას.

უკვე ორ წელიწადზე მეტს გაველო, რაც ფეხი შეედგა გრიშას ელმავალზე. გამოცდილ მემანქანეს მისთვის არაფერი დაეკლო, მაგრამ იმისთვის, რომ სრულყოფილად სცოდნოდა ელმავალი და მისი მართვის ტექნიკა, ჯერ კიდევ ბევრი რამ იყო საჭირო.

ომის დამთავრებამდე ერთი წლით ადრე დანიშნეს გრიშა ევგენის თანაშემწედ, ახლა ომის ხანძრის ჩაქრობიდან ერთი წელი გასულიყო და გრიშა თამამად ჩამოუფედებდა საუბარს მის უფროსს, სწავლის გაგრძელების შესახებ.

გრიშამ მართლაც მალე დაიწყო სწავლა მემანქანის ერთწლიან კურსებზე.

— ისწავლი, ბიჭო, ისწავლი და მერე ერთ-ერთ ელმავალს შენი გვარი და სახელი დაეწერება! — უთხრა გახარებული მამა ევგენი.

— დაეწერება, მამა!

გრიშა უცებ შემობრუნდა, მის წინ მემანქანე, გიორგი ხიზანიშვილი იდგა. გიორგის გამოჩენამ იგი ძალიან გაახარა.

— აბა, შენ იცი, კურსების დამთავრების შემდეგ ჩემს ბრიგადაში უნდა დაბრუნდე.

— ისევე თანაშემწედ? — ჩაიცინა გრიშამ.

— თანაშემწედ რათა, მემანქანედ!

— ნამდვილად, გრიშა, ნამდვილად, ოღონდ არ გვიღალატო, ბიჭო! — ევგენის ნათქვამს ზურგი გაუმაგრა ხიზანიშვილმა.

ერთი წლის შემდეგ გრიშამ მემანქანის დიპლომი მიიღო: „მამ, ელმავალი უნდა ჩავიბარო და დამოუკიდებლად ემართო!“ ამ აზრის წინასწარ გათვალისწინებისას ზოგჯერ შიშით იპყრობდა. გულისფანქვალთ მიდიოდა დიპლომიანი ჰაბუკი ღებოში.

გრიშას ძალიან ეწყინა ევგენის ბრიგადაში რომ არ დანიშნეს მემანქანედ!

— ეგ არის, ბიჭო, შენი პირველი უთხრა ევგენიმ პირველი შეხვედრისთანავე.

— ჩემი ბრალი არ არის, ბიძა ევგენი, ბევრი ვეხვეწე უფროსს, მაგრამ არ ქნა.

გრიშა ბოგვერადე ვასო ოსაძის ბრიგადაში ჩარიცხეს მემანქანის თანაშემწედ გენადისთან ერთად. ორი თვის შემდეგ კი ამავე ბრიგადაში მემანქანედ დანიშნეს.

ერთ დღეს ვასო დაფიქრებულნი შეშოვიდა ღებოში. გრიშამ კარგად შეამჩინა ეს, მაგრამ არაფერი უთქვამს, მას არ უყვარდა გამოძიება და ჩაქითხვა.

— ბიჭებო! — წამოიძახა ოსაძემ, როცა ორივე ბიძაშვილი ერთად დაინახა.

— რა იყო, ბიძა ვასო? — დაასწრო გრიშამ გენადის.

— მძიმე წონის მატარებელი, გაგიგონიათ, რა არის?

— როგორ არა! — ცოტა ენის ბორძიკით მიუგო გრიშამ, გენადიმაც უხმოდ დაუქნია თავი, თუმცა არც ერთსა და არც მეორეს მასზე ხეირიანი წარმოდგენა არ ჰქონდა.

— პოდა, თუ იცით, ხვალ დილიდან მძიმეწონიანი მატარებელი უნდა წავიყვანოთ, პირველი ჩვენ უნდა გამოვეხმაუროთ ამ ახალ თაოსნობას! — უთხრა მათ ოსაძემ და მერე დაწვრილებით გააცნო, თუ რა იყო მძიმეწონიანი მატარებელი და რას ნიშნავდა ამ მოძრაობაში ჩაბმა, რამდენ თანხას შემატებდა იგი სახელმწიფოს და დროის რამდენ ეკონომიასაც იძლეოდა.

გრიშა რიგით მემანქანედ ოსაძის ბრიგადაში სამ წელს ითვლებოდა ისე კი მისი უშუალო მასწავლებელი და ხელმძღვანელი მემანქანე-ინსტრუქტორი პაველ ნოზაძე იყო. იგი დაჰყვებოდა გრიშას ხაზზე, ასწავლიდა ელმავლის დამოუკიდებლად მართვას და იმ წესების ზუსტად გამოყენებას, რაც პრაქტიკულად იყო საჭირო მატარებლის მოძრაობის დროს. სწორედ პაველ ნოზაძეს

უნდა მიეცა დასკვნა დეპოს უფროსისათვის, შესძლებდა თუ არა ბოგვერაძე დამოუკიდებლად მატარებლის წაყვანას.

გრიშა მართალია, აუჩქარებელი და წინდახედული ახალგაზრდა იყო, მაგრამ მემანქანის პროფესიას კიდევ უფრო მეტი დაკვირვებული თვალი სჭირდებოდა. ნოზაძემ იცოდა, რომ მოულოდნელი შემთხვევის დროს, რაც არც თუ ისე იშვიათი იყო მემანქანის ცხოვრებაში, შიში და დაბნევა ისეთივე მტერი და კატასტროფის მიზეზი იყო, როგორც ძილი და სიმთვრალე. ამიტომ ისიც ვახტანგით სწორედ ისეთ შემთხვევებზე ამახვილებდა ყურადღებას, რომლებშიც მემანქანის წინდახედულობა და გაბედულება ჩანდა.

ერთხელ ხაშურში მძიმეწონიანი მატარებელი ჩაიბარა გრიშამ. ახლა, შვილი ათასრეასტონიანი შემადგენლობა მოჰყავდა თბილისისაკენ. გრიშამ იცოდა მძიმეწონიანი მატარებლის დაძვრა ძნელი იყო და დიდ ოსტატობას მოითხოვდა. ელმავალი ზედ სექტაფორის წინ იდგა. აი, მწვანე ფერიც გამოჩნდა.

— დავიძრათ! — გააფრთხილა პავლემ და სამივენი ელმავალზე ავიდნენ.

გრიშა კონტროლერის სახელურს მიწვდა, ადგილიდან დაძვრა სცადა, მაგრამ ელმავალი ასე ადვილად როდი დანებდა, მაშინ მატარებელს უკან დაახვეინა, გაისმა ვაგონების ჯახანი, გრიშამ თითი დააქირა ღილს და სილა ლიანდაგზე ჩაეშვა.

მატარებელი ნელ-ნელა დაიძრა ადგილიდან, გრიშამ სისწრაფეს მოუმატა. საათში ორმოცი კილომეტრი განავითარა, მერე ოთხმოცი.

მოჰქროდა მატარებელი და გრიშა ფანჯრიდან მაინც უკანა ვაგონებს გაჰყურებდა, ხმაურს ყურს უგდებდა, რალაცას თვალს არ ამორებდა.

— რა მოგივიდა, გრიშა?

— ბოლო ვაგონი დამუხრუჭებულ უნდა იყოს, უფროსო!

— რა იცი, საიდან ხვდები?

— აბა, გახედე, ბოლი არ ასდის?

— რას ამბობ! — შეერთა პავლე. პავლე ნოზაძემ ბოლო ვაგონს, მართლაც შეამჩნია კვამლი კარდუქტორის ხელის მუხრუჭის აშვება და ვიწყებოდა. მოკერილი ხუნდები ბორბლებს ეხვეოდა, ბორბლები ხურდებოდა და ნაპერწყლებს ისვროდა, ცეცხლის გაჩენა იყო მოსალოდნელი.

— რა ვქნათ? — ჰკითხა მემანქანეს თანამეგობარს.

— როგორმე გავაგებინოთ კონდუქტორს.

— მიხედება კი?

გრიშამ პასუხი ვერ გასცა, ენა დაება, ისევ დაუწყო მხერა იმ ბოლო ვაგონს, რომელიც კარგად მოჩანდა მაშინ, როცა შემადგენლობა მოხვეულ გზაზე გავიდოდა.

— მატულობს ბოლი?

— აბა რა უიცი, ვაი თუ...

— რაა?

— ცეცხლი რომ გაუჩნდეს?

ახლა პავლემ ჩაფიქრდა. გრიშას მატარებლის გაჩერება არ შეეძლო, ამიტომ კონდუქტორისთვის უნდა გაეგებინებინათ ეს ამბავი, მაგრამ რაკი ვერაფრით ვერ შეაბუცებინეს, გრიშამ გადაწყვიტა სადგურის მორიგეების საშუალებით დაკავშირებოდა მას. ყოველ სადგურში ჩასვლისას წინ გამოსულ მორიგეს შემადგენლობის ბოლო ვაგონისაკენ უქნევდა ხელს, იქითგნ უთითებდა, მაგრამ ვერც პირველ და ვერც მეორე შემხვედრ სადგურებში ვერაფერი მოახერხა. უკანა ვაგონზე კი ბოლი მატულობდა. კიდევ კარგი, რომ ბოლო ვაგონი იყო და არა შუა. შემადგენლობა მნიშვნელოვანი მასალებით იყო დატვირთული.

განსაცდელის წუთები დადგა. რა მოეფიქრებინათ? ამ სურათს პავლემ მოედუნებინა, ისიც უძრავად იდგა.

პავლეს მოჩვენებით სიმშვიდეს გრიშა ვერ მიმხვდარიყო, მან ერთხელ კიდევ გახედა ბოლო ვაგონს, ახლა ბოლი უფრო მაღლა ასულიყო, შიგ გაბნეული ნაპერწყლები ცეცხლის ენებზე ელაუნდნენ. მთელი ტანით გადაეკიდა გრიშა

ფანჯარას, საჭეს ხელი უშვა და როგორც იქნა, სადგურის მორიგეს მოსალოდნელი ზიფათის შესახებ აცნობა.

უკვე გვიან იყო, მატარებელმა სწრაფად მოიტოვა სადგური და მორიგემ კონდუქტორს ვერაფერი გააგებინა. სამაგიეროდ, წინა სადგურის მორიგეს დაურეკა და გააფრთხილა.

ქარელის სადგურზე, მორიგესთან ერთად, ათამდე რკინიგზელი ჩამწყობებულის და აღმებით და ხელეებით კონდუქტორს ნიშანს აძლევდნენ, რათა ბოლო ვაგონისათვის მიეხედნა. ისედაც დაეპყვებული კონდუქტორი გონს მოსულიყო და მიმხედარიყო მოსალოდნელ საშიშროებას.

ცოტა ხნის შემდეგ, გრიშამ ისევ გახედა ბოლო ვაგონს.

— ბოლმა იკლო! — შესძახა მან აღტაცებით.

— მართლა? —

კონდუქტორს მუხრუჭები მთლიანად აეშვა და, გორთან მიახლოვებისას, ვაგონს ბოლი აღარ ასდიოდა.

შუალამისას გრიშამ მატარებელი თბილისში, საქონლის სადგურში, სვეტაფორის წინ დააყენა.

პავლე ძირს ჩამოხტა, მას თანაშემწეც ჩამოჰყვა.

მემანქანე გრიშას მოუბრუნდა.

— ყოჩაღ, ჰაბუკო, ახლა კი ნამდვილი მემანქანე ხარ! ახლა შენ გებარებოდეს ეს ელმავალი! — და პავლე ნოზაძემ სიყვარულით მოჰხვია ხელები გრიგოლ ბოგვერაძეს.

გრიშას მღელვარება ვერ დაეფარა — „ნუთუ მართალია? ნუთუ დღეიდან პავლეს დაუხმარებლად შევძლებ მატარებლის წაყვანას?..“

გზიდან ორი საათის დაბრუნებული იყო გრიშა, როდესაც დეპოს უფროსმა გამოიძახა.

იგი მეორე სართულზე, დეპოს უფროსის კაბინეტს მიაღწა. კაბინეტიდან ლაპარაკი ისმოდა. გრიშა კარებთან შედგა. კარი გაიღო და უფროსი გამოვიდა.

— ბოგვერაძე, გელოდებით!

— აქ ვარ, უფროსო!

— მერე და რატომ არ შემოხვედი?

— ხალხი გყავდათ.

— ის ხალხიც შენ გელოდებოდა?

უთხრა მას სერგო კურტანიძემ: „მეც ველოდებოდა, გრიშას გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა უფროსის კაბინეტში ევგენი ბახტაძე, ივანე კუხალეიშვილი, ვასო ოსაძე, პავლე ნოზაძე და კიდევ ორი უცნობი დანახა.“

— მე გელოდებოდნენ?! — ჩაილაპარაკა გრიშამ თავისთვის და ისედაც მორცხვი და თავმდაბალი ახლა სულ ოფელში გაიწურა. ასეთი წუთები გამოცდების დროსაც არ დასდგომია. ევგენი თავის ყოფილ თანაშემწეს გასაქირს მიუხვდა.

— როგორ ხარ, სიმონელო! — ბახტაძემ ხელი ჩამოართვა.

გრიშამ მხრები აიჩეჩა და ვერაფერი უპასუხა.

— მაშ, ამხანაგო ნოზაძე, თქვენი საბოლოო დასკვნა როგორია? — მიმართა კურტანიძემ პავლეს.

— დაბეჯითებით შემძლია გითხრათ და ხელი მოგიწეროთ კიდევც, რომ ბოგვერაძეს თავისუფლად შეგვიძლია ვანდოთ ელმავალი და მატარებელი!

— ახლოს მოდი, ბოგვერაძე! — მოუხმო კურტანიძემ. გრიშამ გაუბედავად გადადგა ნაბიჯი და მაგიდასთან ფეხზე მდგომი უფროსის წინ შეჩერდა. თვალები თავის აღმზრდელი მემანქანისაკენ გააპარა.

სერგო კურტანიძემ თავისი მაგიდა დატოვა.

— მომილოცავს ეს დიდი წარმატება, დღეიდან დამოუკიდებელი მემანქანე ხარ, გებარებოდეს „ელმავალი № 22—416“ — უთხრა კურტანიძემ და ბრძანების ასლი გადასცა. ხელი მაგრად ჩამოართვა და გადაკოცნა. ყველამ მიულოცა გრიშას მძიმეწონიანი მატარებლის დამოუკიდებელი ტარების უფლების მინაჭება.

მეორე დღით გრიშა თავის ელმავალთან მხნედ დადგა, მაგრამ, როგორც კი შედგა ფეხი ზევით, მემანქანის ადგილი დაიკავა და პავლე ნოზაძეს რომ ვერ

მოჰკრა თვალი, შიშმა აიტანა. ელმაველი კინლამ დატოვა. აი, წასვლის წუთებიც დადგა. სვეტაფორში მწვანე შუქი გამოჩნდა. ელმაველი ნელნელა დასძრა. შესანიშნავად წაიყვანა მატარებელი. მაშ, რატომ მოეჩვენა, რომ თითქოს ელექტროძაბვა გამოერთო და მატარებელი დადგა? იყურება წინ და ყველაფერი უცხოდ ეჩვენება, თითქოს მრავალჯერ ნავალსა და ნანახ გზაზე კი არ მოჰყავდეს მატარებელი, არამედ საღდაც შორეულსა და უცხო ქვეყანაში. სადგურებშიაც კარგად და მშვიდად შევიდა, მწვანე, ყვითელ და წითელ ფერებსაც კარგად არჩევს ერთმანეთისაგან, არც გზაში აჩერებენ, მაგრამ მაინც ღელავს.

აი, ხაშურიც, იქით, ლიხის გადაღმა, იმერეთის უღამაზეს მთებსა და ხევებს შუა დაკლაკნილ გზაზე ამ შემადგენლობას სხვა ბრიგადა წაიყვანს!

გრიშამ თავისი ელმაველი მოხსნა და დასავლეთიდან მიღებულ მძიმეწონიან მატარებელს წინ მოუბა, სვეტაფორთან დააყენა.

...ახლა მესამედ მიჰყავს მატარებელი, ყოველ სადგურში კარგად ხვდებიან, არსად არ აჩერებენ, არსად უღობავენ გზას, მიჰქრის ელმაველი ქართლის ტრიალ ველებზე.

აგერ, გორშიც შევიდა, მგონი, არც აქ აჩერებენ.

— მწვანეა!

— თავისუფალია! — აღტაცებით შესძახეს გრიშამ და მისმა თანამგზავმა.

აი, მატარებელი ისრებს გასცდა, მაგრამ მოულოდნელად დადგა და ვაგონები ვაგონებს დაეჯახა. რა უნდა მომხდარიყო? გრიშა გაკვირვებით შეჰყურებდა მის წინ ნაირნაირ ფერებით აქრელებულ აპარატებს, მალე მიხვდა რომ ძაბვა მოიხსნა და საკონტაქტო ხაზში დენი გამოირთო. ელმაველი წვივიდან გამოვიდა, შემადგენლობაც შეიკუმშა, ვაგონი ვაგონს მიეხვინა.

როგორ უნდა მოქცეულიყო ასეთი შემთხვევის დროს, მან ეს არ იცოდა-

ხან აქეთ ეცა და ხან იქით, მაგრამ ელმაველი ადგილიდან არ იძვროდა, ამ ციებცხელებში დენიც მოვიდა, გრიშამაც მაშინვე ჩართო დენი და სინქარე ერთბაშად აიღო, აღარ დაელოდა შეკუმშული შემადგენლობის ნელ-ნელა გაკომპლას. გაისმა საშინელი ჯახანი და შეკუმშული შემადგენლობა, შუა ნაწილის იქით, სამ ადგილას გაწყდა.

ახლა, სულ დიხზნა გრიშა, გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილს ეგვენი ბახტაძე და პავლე ნოზაძე მაინც არ დაეიწყებია, მათ ყოველგვარი სახის შემთხვევა უამბნიათ გრიშასთვის, მაგრამ ამდაგვარი რამ კი არასოდეს ვაგონა.

მატარებელი გააჩერა, მალე მასთან მოძრაობის დარგის სპეციალისტები მოვიდნენ.

— რა მოხდა, ამხანაგო ბოგვერაძე? — მოესმა სპეციალისტის ხმა — „ჩემი გვარი საიდან იცოდა?“ — გაივლო გრიშამ გულში და იმ კაცისაკენ შებრუნდა, სპეციალისტს სამი რკინიგზელი ახლდა.

— აბა რა გითხრათ, ელმაველი უცებ დადგა.

— ჰმ... — ჩაილაპარაკა სპეციალისტმა მოგუდული ხმით.

— მე რა უნდა მექნა?

— ჰმ... შენ ვერაფერს უშველიდი, დენი გამორთულა, მაგრამ...

და იმ კაცმა არ დაამთავრა, თუ რას ნიშნავდა ეს „მაგრამ“ და გაწყვეტილი ვაგონები შეამოწმა.

— ნახეთ, ბატონო, ძველი გადასაბმელებია, აგერ რა ბზარი ჰქონია, თითქმის უვარგისი ყოფილა! — წამოიძახა გრიშამ და, რაკი ერთხელ კიდევ დარწმუნდა გადასაბმელების უვარგისობაში, ცოტა გულზე მოეშვა.

გრიშას ხან ერთ ვაგონთან მიჰყავდა სპეციალისტი, ხან მეორესთან და ყოველთვის იმეორებდა, ძველი ყოფილაო! სპეციალისტიც თავის მხრივ თავის ქნევით უმოწმებდა და „მაგრამს“ მაინც არ ეშვებოდა.

„ნეტავ ამ კაცმა რას ამოიჩემა ეს „მაგრამ“? ფიქრობდა გულში ქაბუჯი

და ვერ ამოეხსნა ამ „მაგრამში“ რა გამოცანა იმალებოდა.

კომისიამ მართლა დაადასტურა, რომ ვაგონების გადასაბმელები ძველი და უვარგისი იყო, შიგდაშიგ ნახევრამდე შავი ბზარი აჩნდა.

— რატომ თავიდან არ გასინჯეთ შემადგენლობა?

— თვითველ ვაგონს ხომ ვერ შევამოწმებდი, ეს ხომ მემანქანეს არ ევალება?

— მაშ, მე მევალება?

— თქვენ რათა... სხვას.

— ეს სხვა ვინ არის, თუ არა თქვენ?

— სპეციალისტმა თვალბში ჩახედა ბოგვერაძეს. გრიშა ახლა გამოერკვა. მართლაც, და ვის უნდა ენახა, ვის უნდა შეემჩნია? ნუთუ თვითველი ვაგონის გადასაბმელი მას უნდა შეემოწმებინა? მაშ, რას აკეთებდნენ დეპოს ინჟინრები, გამსინჯველები, რა ევალებოდათ, რისი მაქნისები იყვნენ ზედამხედველები?

გაბრაზდა გრიშა, მაგრამ ვის და რატომ უბრაზდებოდა, თვითონაც არ იცოდა. იგი მხოლოდ მაშინ დაწყნარდა, როცა გაიგო, რომ წუნი მას არ დაეწერებოდა. დამშვიდდა, მაგრამ ის კაცი არ მშვიდდებოდა, ამოჩემებულ „მაგრამს“ მაინც არ ივიწყებდა და გრიშას გულში ჩახუდებულ ეპქეს გზაკვალს უბნევდა.

— დასძარით მატარებელი, თავისუფალი ხართ! — თქვა სპეციალისტმა და გრიშამაც პანტოგრაფი მალლა ასწია, დენი ჩართო, მაგრამ წინანდელივით ერთბაშად კი არა, არამედ თანდათან დაძრა მატარებელი, როგორც ეს ევგენიმ, პაულემ, გიორგიმ და ვასომ ასწავლეს.

— დაკვირვებული კი ყოფილხარ ბიჭო მაგრამ...

მიჰქროდა მატარებელი და ეს „მაგრამ“ მღვეარივით თან მისდევდა გრიშას. დაიღალა. ახლა ღრმად ჩაფიქრების თავი ეღარ ჰქონდა, მატარებელი ხაშურიდან უკანვე თბილისში უნდა მოეყვანა.

აი, თბილისიცი...

გრიშამ მატარებელს ელმავალი მო-

ხსნა და დეპოში შემოიყვანა, მერე იქიდან თავის საყვარელ ბაღს ჩაუარა და შეისვენა. დაფიქრდა დღის წლივით ამ მოხსნა მან იმ „მაგრამის“ საიდუმლოება, ამოხსნა და უზომოდ გაუხარდა.

მაინც რა იყო ეს საიდუმლოება? მემანქანეს თვალყური უნდა ედევნებინა ყოველი მოსახვევისა და აღმართისათვის, რადგან მატარებლის შემადგენლობა მთლიანად ხრახნულ გადაბმაზე იყო აგებული. შემადგენლობა რომ სადმე არ გაწყვეტილიყო, განსაკუთრებით ადგილიდან დაძვრისა და დამუხრუჭება-აშვების დროს, იგი მემანქანისაგან დიდ სიფრთხილეს და ყურადღებას მოითხოვდა.

მართალია, გადასაბმელი ძველი და უვარგისი იყო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, თუ ყურადღებიანი და დაკვირვებული იქნებოდა მემანქანე, იგი მაინც კარგა ხანს იმუშავებდა. დენის ჩართვის შემდეგ ელმავალი რომ ნელა, თანდათან დაეძრა, მატარებელი არ გაწყდებოდა. მიხვდა გრიშა და კარგად გაიგო, თუ რას ნიშნავდა იმ სპეციალისტის „მაგრამ“.

• •

ერთი თვის წინათ ვინმეს რომ ეთქვა მძიმეწონიანი მატარებლის ტარების ოსტატი გახდებო, როგორ დაიჯერებდა! ეს წოდება მას იოლად არ მოუღია. სწრაფ წარმატებებს სიხარულიც თან ერთვოდა და მღელვარებაც. გარეგნულად იგი მუდამ წყნარი ჩანდა, მისი შინაგანი შფოთვის ამბავი მხოლოდ მისმამე დაუდგრომელნი გულში იცოდა უთქმელობა ზოგჯერ ძვირადაც უჯდებოდა. როდესაც დარდი შემოაწვებოდა, მაშინვე დეპოს ბაღში მივიდოდა. ხშირად ომში დაღუპულ მამას მოიგონებდა, ხან სოფელში დატოვებული დედა აწუხებდა, ახლა კი ბაბუა მოჰკონებოდა, ერთი წლის გარდაცვილი დავითს დაელონებინა.

გრიშა ბაღში იჯდა. იქვე მის ელმავალს ამოწმებდნენ. მისი ელმავლისა-

თვის შეუმჩნევლად რომელიდაც ელმავალი მოეყენებინათ. ფიქრში წასულ გრიშას არც კი შეუნიშნავს, თუ ვინ შემოიყვანა იგი დეპოში. „უფროსი მემანქანე — ევგენი ბახტაძე“ ამოიკითხა მან და წამოდგა თვითონ ევგენი არსად ჩანდა. გრიშა ისევ ჩამოჯდა სკამზე. თვალეზზე ხელეზის შეხება იგრძნო, ზურგსუკან ბავშვური წვრილი ხმა მოესმა.

— აბა, თუ გამომიცნობ?
— ხმა ძალიან შეგიცვლიათ, ბიძია ევგენი!

— ყოჩაღ, როგორ გამომიცან, შეეშაკო?

— შენ ხმას ათას ხმავი გამოვიცნობ.

— იმიტომაც დამპატიყე ქორწილში, არა?

— რისი ქორწილი, ბიძია ევგენი?

— როგორ, რისი ქორწილი, ცოლი ხომ შეირთე?

— მას შემდეგ დაებერდი, ბიძია ევგენ.

— არა, ბიჭო, ისე ვითხარი, სხვათა შორის, თორემ განა არ მახსოვს, რომ მთხოვე სოფელში ქორწილს ვიხდი და მეწეივო!

— ხათაბალა ყოფილა, ბიძია ევგენი, ცოლის შერთვა!

— ბიჭო, მგონი ჯერ ქალი არ მიგიყვანია შინ და ახლავე წუწუნებ? აჰ, ეს არ გამავგონო. კაი ქალი კი შეგიერთავს, კაი მამის შვილიცაა კირილე ჩიკვაძეს ვინ არ იცნობს, ლოკომოტივის აკუმულატორების დამუხტვის მაგისტანა ოსტატი მეორე არ არის თბილისში.

— ქალი არ მომიყვანია კი არა, ჩემი ნანული უკვე ორი წლისაა.

— აქ რას უზიხარ, წამო სახლში! — ევგენი წამოდგა.

— დაგვიწყდა, შენ რომ მასწავლე, ელმავალს თვალი არ მოაშოროო?

— მერე ყველაფერში მე უნდა მომბაძო? თუ ასეა, მაშინ შინ მივიდვიარ და შენც წამოდი. — გაუცინა ყოფილ მოწათეს ევგენიმ.

გრიშას არ უნდოდა ელმავლის დატო-

ვება, მაინც ხათრი ვერ გაუტახა ევგენის.

— ჩემთან შემობრძანდები? — ევგენი ბიძია — თხოვა გრიშამ, როცა საერთო საცხოვრებელს მიუახლოვდნენ.

— იოლად გინდა გამოხვიდე?

— შემოდი, შემოდი...

ამ დროს დერეფნიდან ახალგაზრდა ქალმა გამოიხედა.

— ვენერა, მიშველე, ევგენი არ მოყვება! — გასძახა მან.

ვენერას შერცხვა, დაიბნა, მერე სტუმრებისაკენ წამოვიდა.

— შემობრძანდით, ბატონო, ჩვენთან! — შეიპატრია მორიდებულად დიასახლისმა.

ევგენის ახლა სხვა გზა არა ჰქონდა. მასპინძელს მიჰყვა.

— ა, ბიძია ევგენი, ესაა ჩემი ოთახი, ამაში რა ქორწილი უნდა გამემართა? ამიტომ გადავიხადე სოფელში.

— მართალი ხარ, მართალი, ისე სიხარულსა და ბედნიერებას ეს პატარა ოთახიც ეყოფა, ბავშვი სად არის?

— დედაჩემმა წაიყვანა სოფელში.

გრიშამ მეუღლეს თვალთ რაღაც ანიშნა, დიასახლისი დატრიალდა, პატარა მაგიდა შუაზე გამოსწია და სუფრის გაშლას შეუდგა.

— ნუ შეწუხდებით, კირიმე, ნუ შეწუხდებით...

— რა შეწუხებაა, ბიძია, არ დაგვლოცავთ? — გათამამდა ვენერა.

გრიშას მისი სითამამე მოეწონა და თვითონაც წააქეზა.

— აბა, შენ იცი, როგორ გავვიმასპინძლდები, თორემ?

— თორემ რა?

— აბა, ცოტა ჰკუთით, გრიგოლ, გაეხუმრა ევგენიც მასპინძელს და ისევ ვენერას მიუბრუნდა, — ჩემო ბიძია, დალოცვაზე უარს როგორ გეტყვით, მაგრამ ხელცარიელი რომ შემოვდი, ეს არ მომწონს. რა გაეწყობა, გრიშას ბრალია.

— რას ამბობთ, ბიძია ევგენი, თქვენს ამაგს ჩვენი ოჯახი არასოდეს დაივიწყ-

ყებს, მართალია, ბინა პატარა გვაქვს, მაგრამ თქვენი არ იყოს, ნამდვილ ბედნიერებას ფართობი არ სჭირდება, მთავარია გული, გული ხომ დიდი გვაქვს.

მალე სუფრას შემოუსხდნენ.

— ეს ღვინო დედამ ჩამოიტანა სოფლიდან, გასინჯე როგორია?

— დიდებულია, — თქვა ევგენიმ, როცა ღვინო მოსვა.

— დედაჩემის დაწურულია... საწყალმა ბაბუამ მამაჩემის დაღუპვა ვერ გადაიტანა, ეს მხნე და ჯანმრთელი კაცი სიკვდილს თუ დანებდებოდა როგორ მეგონა? მაგრამ მამაჩემის დაღუპვა რომ გაიგო, მას მერე არ გაუხარია, დედაჩემს არ უმხელდა, პირზე მეც ბოქლომი დამადო და თვითონაც. მე თბილისის მოვაშურე, ის კი გულს ვერ მოერია, დაიღია ამხელა კაცი, თურმე სულ წისქვილის წინ ჯდებოდა და გზისკენ იყურებოდა, იქნებ ჩემი აღექსანდრე გამოჩნდესო, მაგრამ ისე შენი მტერი გამოჩენილა, როგორც მამაჩემი გამოჩნდა.

ევგენიმ შეატყო, თუ რა ცეცხლი ენთო ჰბუქს გულში, სცადა საუბრის თემა სხვა საგანზე გადაეტანა, მაგრამ გრიშამ სული რომ მოითქვა, ისევე განაგრძო — ჩემს უმცროს ძმას ვენახისთვის არ სცალია, ხელობას სწავლობს მეზობელ სოფელში ერთ კალატოხთან, საწყალი დედაჩემია ყველაფერი. მე სოფელში მხოლოდ შვეებულების დროს ჩავდივარ, მაშინაც დედა არაფერს მაკეთებინებს, მეუბნება, მუშაობა თბილისშიაც გეყოფათ. მაგრამ რა დამასვენებს, როდესაც კაცის და ქალის საქმეს მართო ის აკეთებს? ზოგჯერ ვიტყვი ჩემთვის: დაერჩები სოფელში, ჩემს მეზობლებთან ერთად ვხნავ და ვთესავ ყანებს-მეთქი, მაგრამ ძველებურად აჯამეთის სადგურიდან ელმავლის ხმას რომ გავიგონებ, აზრიც უცებ შემეცვლება, ისევე თბილისისაკენ მოვფრინავ!

— ეს, ჩემო ბიძია, ახლა შენ გაგიმარჯოს, კეთილი კაცი ხარ და რაც ჩემთვის და სხვებისთვისაც სიკეთე გიქნია, ათასჯერ უფრო მეტად დაგბრუნებო-

დეს უკან! — აღფერძელა მასპინძელმა სტუმარი.

ევგენიმ უცებ დიასახლისს გადახედა, თავი ვერ შეიკავა და სიცილი აუტყდა, ვენერა უხერხულად შეიშმუშნა და სტუმარს მიახერდა, სტუმარი კი იცინოდა და მასპინძლების სიცილის მიზეზი ვერ გავგოთ.

— როგორ თქვი, პატარძალო, როგორ? — ძლივს ამოითქვა სული ევგენიმ.

ვენერამ მხრები აიჩეჩა.

— ბარემ ლოგინი წაიღე ელმავალზე და იქ დაიძინო? კარგად ვითქვამს, ბიძიკო, კარგად! — იღიმებოდა ევგენი.

ცოლქმარმა ერთმანეთს გადახედა, სტუმრის სიცილის მიზეზს ორივე მიხვდა და თვალში იმათაც გაუბრწყინდათ.

— ძველ შემანქანებებს უნდა გვაჯობოს, შენი მეუღლე მძიმე წონიან მატარებელს ნიავეით დააქროლებს, ამალმაც არ გაუშვა არსად! — კვლავ იღიმებოდა ევგენი.

— ამალამ, რომ მოკედეს, მაინც არსად არ გაუშვებ! — ახლა ვენერამაც გადაიკისკისა.

— რას მიწვრები, ბიძია ევგენი, ცეცხლზე ნავთს მისხამ?

— ეგ არაფერია, შენ ეს მითხარი, ამ ჯილდოებს რომ ლებულობ, ცოტა ჩვენც გავგინაწილე!

— დამცინი, ბიძია?

— როგორ დაგცინი, ჯერ არ გამოჩეკილხარ და უკვე იმდენი მადლობის გარდა, ორი ჯილდო უკვე მიიღე. ორ წელიწადში ორი ჯილდო, განა ცოტაა?

— შენოდენა ჯილდო ვის აქვს მიღებული ბიძია ევგენი.

— ქარსელაშვილს, კუხალეიშვილს, ხიზანიშვილს და კოდევ სხვებს ჩემზე ნაკლები ჯილდოები აქვთ თუ? ახლა, ის იყო გრიშა სასმისის უნდა დასწვდომოდა, რომ კარებზე კააქუნი გაისმა. დიასახლისმა კარები გააღო, ღებოს დარაჯი გამოჩნდა.

— სტუმარი ღვთისაა, დომენტის გაუმარჯოს, შემოდის! — წამოიძახა გრიშამ.

დომენტი კარებთან შედგა, სუფრას გადაავლო თვალი. გრიშამ ხელი გამოსდო და სკამზე დასვა, მოგვერცხილი ყანწი შეუქსო და გადააწოდა.

— ბიძია დომენტი, აბა თუ მიხედვები ვისი სადღეგრძელო დავლიეთ? .

— ბატონო ევგენი, მე ვიტყვი და თუ შევეცდე, შენ შემისწორე, ღმერთმა ბედნიერება ნუ მოგვიშალთ, — გრიშასკენ შებრუნდა დარაჯი, — სიამტკბილობით გეცხოვროთ, შვილები ფუტკრებივით დაგსეოდნენ, იცოცხლეთ და იღლეგრძელეთ!

მოხუცმა სასმისი სულისმოუთქმელად დასცალა, ყანწი გადმოაბირქვევა, ძირს დასდო და ნაწყენი ხმით ჩაილაპარაკა — ამ სათითურით სვამთ, ბიჭებო, ღვინოს?

— შენ ტყუილად არ მოხვიდოდი, დომენტი! რაშია საქმე? — ჰკითხა დარაჯს ბოგვერაძემ.

— დეპოს უფროსმა ბრძანა, ღამის სამი საათისათვის ჩამოდი, მატარებელი ხაშურამდე უნდა წაიყვანო!

— ჩემი მორიგეობა რომ არ არის, ბაბუა დომენტი?

— ეგ მე არ ვიცი და არც მეკითხება, ბატონო! ასე გავიგე, რომელიღაც შემანქანე ავად გამხდარაო.

— ხომ სიმათლე მითქვამს, ბატონო ევგენი, ახლაც ელმავალზე უნდა წავიდეს არა? — ჩაიციხა ევგენამ.

— აბა, აბა, ახლა ისევ შენ გავიმარჯოს, გრიშა!

— ნუ ჩქარობ, ბიძია ევგენი, სადღეგრძელო კიდევ ბევრი მაქვს!

— არა, გზაზე წასავლელი ხარ და მოისვენე, სუფრაზე ქართველი კაცის სადღეგრძელოს რა გამოლევს!

კოლქმარმა სტუმრები ქუჩის მოსახვევამდე მიაცილეს. სახლისაკენ მობრუნებულები შეჩერდნენ და წამით ერთმანეთს მიაჩერდნენ.

— მაშ, ისევ ელმავალზე?

— ისევ, ისევ ელმავალზე, ჩემო ევნერა.

გრიშა ტახტზე ტანგაუხდელი წამოწვა.

მემანქანეთა კურსების დამთავრების შემდეგ სამი წელი გასულიყო, გრიშა ბოგვერაძე უკვე უფროს მემანქანედ მუშაობდა. მისი სახელი ცნობილი იყო საქართველოს ფარგლებს გარეთაც. გრიშა განსაკუთრებით მაშინ გახდა ცნობილი, როდესაც მძიმეწონიანი მატარებლების კოლონა შეიქმნა. კოლონაში ხუთი ელმავალი შედიოდა. თავისი ბრიგადით, თხუთმეტი მემანქანე და ამდენივე თანამემწე.

კოლონის მეთაურად გრიშა აირჩიეს. მან ერთიორად შეაძრულა ნაკისრი ვალდებულებანი.

ბევრი რამ ახსოვს გრიშას კოლონის ტარების შესახებ.

ერთ საღამოს, რკინიგზელთა სახლში, გზის ხელმძღვანელობამ კოლონის წევრებთან შეხვედრა მოაწყო.

საზეიმოდ მორთულ დარბაზში თხუთმეტი მემანქანე და ამდენივე თანამემწე ერთად შემოვიდა.

ტაშის გრიალში გრიშა უხერხულად შეიმშუშნა, სადმე დარბაზის კუთხეში უნდოდა მიმალულიყო, რომ მოულოდნელად ვიღაცამ მკლავში ჩაავლო ხელი. იგი გზის უფროსმა სცენისკენ წაიყვანა.

გრიშას სცხვენოდა, პრეზიდენტიდან გაპარვაც გაიფიქრა, მაგრამ იქვე ევგენის მოჰკრა თვალი, მის იქით პავლე ნოზაძეც შენიშნა, ივანე კუხალეიშვილიც და ბევრი სხვაც.

გზის უფროსმა ფასიანი საჩუქრებით დააჯილდოვა კოლონის წევრები. გრიშას თავისი ხელით გადასცა რადიომიმღები „ზევზა“. კოლონის სახელით გრიშამ მადლობა გადაუხადა და პირობა დასდო, რომ მათი ელმავლები ყოველთვის მზად იქნებოდნენ მოსალოდნელი და მოულოდნელი დავალების შესასრულებლად.

საზეიმო სხდომის დამთავრების შემდეგ გზის უფროსმა გრიშას კვლავ გამოსდო მკლავში ხელი და ისევ მოწიწებით ჩამოიყვანა დარბაზში.

გრიშა, გზის უფროსთან ერთად, კონცერტის მოსასმენად პირველ რიგში იჯდა. გული კი თავისი ყოფილი მასწავლებლისაკენ, თავისი კოლონის წევრებისაკენ ეწეოდა, მაგრამ გზის უფროსს ხომ ვერ მიატოვებდა. ამ დროს ვიღაც მაღალ-მაღალი, განიერმხარბეტუიანი, კარგად ჩაცმული ახალგაზრდა მიუახლოვდა.

— ვაახ, გრიშა მოდი გაკოცო! ჩემმა მზემ, ისე მიხარია, თითქო მე მიმეღოს ეს ჯილდო. ბიჭო რამდენი ხანია არ მინახავხარ! — ახალგაზრდა გადაეხვი ა გრიშას და თანატოლს წარმატება მიულოცა.

გრიშას გზის უფროსისა ერთდებოდა და ჭიჭყინას გვერდზე გაყვანა დააპირა, მაგრამ დაკვირვებული და ჭკვიანი კაცი გრიშას განზრახვას მალე მიუხედა, ხელი ჩაავლო და არ გაუშვა.

ჭიჭყინაც მიხვდა, რა აწუხებდა გრიშას, იცოდა ვის გვერდით იჯდა.

— ბოდიში, უფროსო, ჩვენ ძველი მეგობრები ვართ! — თავაზიანად მიმართა ჭიჭყინამ გზის უფროსს.

— რათა, სულხანიშვილო, რატომ უნდა მეწყინოს?

— ჩემი გვარი საიდან იცით, უფროსო? მე ყველა ჭიჭყინას მეძახის, თუმცა ჭიჭყინი ძალიან მეზარება, არ ვიცი, ვინ და რატომ შემარქვა ეს სახელი, ჩემი ნამდვილი გვარი, მით უმეტეს, სახელიც ამიტომ დამავიწყდა, გამადლობთ უფროსო.

ამ დროს ფარდაც აიწია. კონცერტის დასასრულს გზის უფროსი წამოდგა. გრიშას არ დამშვიდობებია ისე გამოარდა იქაურობას. ჭიჭყინაც საღაღაც გაუჩინარდა. მერე ისევ მალე გამოჩნდა. ილღიაში „ზევზლა“ ამოედო და ჭაქანით მოდიოდა.

— ჭიჭყინ, რათ სწუხდები!

— ვერ მოგცემ, გენაცვა, თითონ უნდა წამოგიღო ძმურად.

ჭიჭყინამ განზე მოიხედა და ვიღაცას გასძახა.

— ნიკუშ, ბიჭებო მანდ იყავით, არსად წახვიდეთ!

კარებში გრიშა ვახტანგ ლომინაძემ შეაჩერა.

— ვახტანგ, თქვენც? ერკინეული
გიგლიოთიქა

— მომილოცავს წარმატება, გრიგოლ, გამართლდა ჩემი გულის ნადები, გვასახლე და ესაა! — ლომინაძემ ხელი მოჰკიდა და გადაჰკოცნა.

— გამადლობთ, პატივცემულო მასწავლებელო, გაიცანით, ეს ჩემი მეუღლეა!

გრიშამ ვახტანგს თავისი მეუღლე გააცნო.

— ამდამ ერთად წავიქეფოთ, ბატონო ვახტანგ, მაშინ ვინ გაგზიდავდათ ამას, მაგრამ ახლა ჩვენ შემანქანებები ვართ, და არც თუ ისე ცუდი შემანქანებები, წამოზრდანი! — შეევედრა ჭიჭყინა ყოფილ მასწავლებელს.

— არა, ჩემთან უნდა წამოხვიდეთ! — ამხედრდა გრიშა.

— არა, ჭიჭყინა მართალია, მას დავუჯეროთ. — გრიშა იქით მიბრუნდა საითკენაც ეს ხმა მოესმა. მის წინ გენადი, ძმები ლიკლიკაძეები, ეგვენი, ვასო, პავლე და სხვა შემანქანებები იდგნენ, კოლონის წევრებთან ერთად.

— ამხანაგო გრიგოლ, გზის უფროსმა გთხოვათ, ყველანი ჩვენთან წამოდიოთ, — მიუახლოვდა გზის უფროსის წარმოგზავნილი გრიშას.

— სად, ამხანაგო?

— სასადილოში.

ჭიჭყინა და მისი მეგობრები სახტად დარჩნენ, მაგრამ როცა, სხვებთან ერთად იმ კაცმა ისინიც დაპატიჟა, ჭიჭყინა ფერზე მოვიდა.

რესტორან „სალხინოში“ მათ გზის უფროსი დახვდათ.

— ვენერა, ხომ არ დაიღალე? — უთხრა გრიშამ თავის მეუღლეს შინ დაბრუნების შემდეგ.

— შენ ელმავლის კოლონების ტარებით და გეგმის სამმაგად შესრულებათ არ იღლები და მე მხიარულებით დაკილუბოდი?

ერთ დღეს დეპოს კართან ბოგვაძეს ეგვენი ბახტაძე შეხვდა.

— რა იყო, გრიშა, რამ შეგაშფოთა?

— არაფერი, ისე რაღაც...

— ცუდი ხომ არაფერია?

— ცუდი რა უნდა იყოს? — ერთ ხანს ჩაფიქრდა და ევგენის მიმართა — რა კარგი იქნებოდა, ბიძია კომკავშირელი რომ ყოფილიყავი...

— მაგას რა სჯობს, მაგრამ ახლა რა შუაშია ჩემი ახალგაზრდობა?

— შუაში კი არა, თავში იქნებოდი!

— რის თავში, ბიჭო, მძიმეწონიანი მატარებლების კოლონისა, მისი მეთაური შენ არ იყავი?!

— არა, კომუნისტური შრომის ბრიგადის თავში. მე, როგორც შენი ყოფილი შეგირდი, შენი ბრიგადის წევრი იქნებოდი.

— რის კომუნისტური შრომის ბრიგადა, რა ბრიგადა.

— გაოცდა ევგენი.

— მოსკოვ-რიაზანის რკინიგზის მოსკოვის მახარისხებელ დეპოში შეუქმნიათ ასეთი ბრიგადები.

— ჩვენც უნდა შევქმნათ!

ევგენიმ მხიარულად დაჰკრა ხელი მხარზე.

— მერე, ჩვენ რა?

გრიგოლი გაბრწყინებული თვალებით შევარდა პარტიულ კომიტეტში, სადაც მას დეპოს უფროსი, კომკავშირის კომიტეტის მდივანი და ქარხნის თამბაქომარე დახვდნენ.

იმავე დღეს საელმწიკო დეპოში კომუნისტური შრომის ბრიგადის სახელის მოპოვებისათვის მებრძოლი ბრიგადა შეიქმნა.

ისე ბუნებრივი და ახლობელი იყო გრიგოლისათვის ეს მოძრაობა, რომ ბრიგადის ხელმძღვანელობაზე უარი არ უთქვამს. კომუნისტური შრომის ამ ახალ ფორმაში მან თავი ყალიბში ჩადგრილ ლითონივით იგრძნო.

გრიგოლმა მალე კიდევ ორი ჯილდო მიიღო: მედალი „შრომითი წარმატებებისათვის“ და სამკერდე ნიშანი „რკინიგზის ტრანსპორტის სოციალისტური შეჯიბრების ფრიადოსანი“.

იგი დღედაღამე ელმწიკოზე იყო. ბრიგადის წევრებს თავს დასტრიალებდა. „წათობა“, № 2.

და ვენერა უკვე ორი ბავშვის დედ გახმადარიყო. ნაწული და ლალი, ეს პატარა, ფუნჩულა გოგონები მამის სხეულზე მისვლისთანავე ყელზე ჩამოეკიდებოდნენ ხოლმე. გრიგოლს მეუღლე ახლა არ უსაყვედურებდა, რატომ იგვიანებო. ვენერამ კარგად იცოდა, ქმარი არა მარტო მემანქანე იყო, არამედ საზოგადოებრივი მუშაკიც. დღეს რომ აგერ ელმწიკოზე მიაგრიადებდა, ხვალ როგორც დეპუტატი საქალაქო საბჭოს სესიას უნდა დასწრებოდა, ზეგ რომ მძიმეწონიანი მატარებლით რამდენიმე ათას ტონა ტვირთს ჩაიტანდა ხაშურში, მეორე დღეს საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე უნდა ყოფილიყო. გზიდან დაბრუნებული ბევრჯერ პირდაპირ რაიკომის ბიუროს სხდომაზე წასულა.

მაინც სად არ ირჩევდნენ გრიგოლს? მშვიდობის დაცვის კომიტეტში, პარტორგანიზაციის მდივანად და სხვა.

ყველგან ასწრებდა თავისი მგზნებარე გულის მიტანას, მაგრამ მისი სიხარული იყო ის, რომ პარტიის ოცდამეერთე ყრილობის დელეგატად აირჩიეს.

იქ, მოსკოველ რიაზანელებსაც შეხვდება, თავისი კომუნისტური შრომის ბრიგადის ამბავსაც მოუთხრობს.

• •

დელეგატებით სავსე მატარებელი წასასვლელად მზად იყო. თბილისის სადგურს ასეთი ვრჩამული ბევრი ახსოვს, მაგრამ ის საღამო სხვანაირი ეჩვენა. თითქოს მატარებლებსაც და ადამიანებსაც სხვანაირი ფერი დასდებოდათ.

გრიგოლი ფერწერის ოსტატი არ იყო, რომ ამ მოზღვავებული სიხარულისათვის შესატყვისი ფერი მოენახა. ვისაც კი გახედავდა, ის უჩინარი მხატვარი, თითქოს ყველას ათასნაირ ფერში ხვევდა ალამაზებდა, ეშხსა და სიციოცხეს მატებდა. ახლა ეს ფერები აქ ისე მეტყველებდნენ, ისე მოძრაობდნენ, როგორც

ჩვეულებრივი ადამიანები. რამდენი ფერიც იყო იმდენი სიცოცხლე ჩანდა.

— ნეტავ ვის მიჰყავს ეს მატარებელი? — იკითხა ერთმა.

— ალბათ, მემანქანეს!

— რომელს?

— ვინც ყველაზე სახელგანთქმულია.

— მაინც?

— გრიგოლ ბოგვერაძეს, ამხანაგო!

— ის ხომ დელეგატია?

— სწორედ ამიტომ წაიყვანს.

უჩვეულო ძალა იგრძნო ბოგვერაძემ, თითქოს იმ ხმებს ათასი ზარის ხმა დაერთო, ელმავალმა დაიგუგუნა, მატარებელი დაიძრა. ახლა ისე ღელავდა, როგორც იმ პირველ დღეს, როდესაც დამოუკიდებლად წაიყვანა მატარებელი.

მატარებელი გუგუნით შეიჭრა ხაშურში. გრიგოლმა საჭე მეორე მემანქანეს გადასცა, თვითონ, როგორც დელეგატმა, ადგილი რბილი ვაგონის ერთ-ერთ კუბეში დაიკავა.

ისევე მოსკოვი! კრემლი! წითელი მოედანი!

აქ შეხვდა იგი ჩვენი ქვეყნის თავაკცებს. მათთან სურათიც გადაიღო, გზათა მინისტრი ნახა და თბილისელ მემანქანეთა სურვილები გადასცა.

მოსკოვიდან დაბრუნების შემდეგ ორი თვეც არ გასულიყო, რომ გრიგოლი საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად და პრეზიდიუმის წევრად აირჩიეს.

ივნისში მისმა ბრიგადამ კომუნისტური შრომის წოდება მიიღო, ხოლო ოცდაათ აგვისტოს, ღამით რადიომ კიდევ ახალი ამბავი აუწყა.

გზიდან დაბრუნებულს ღრმად ეძინა, მეორე ოთახში ვენერამ რადიოს ჩაუწყია, მუხლს ძალი არ გაუტყდესო. უცებ საოჯახო საქმეებით გართულ ქალს მოესმა, რკინიგზელის საკავშირო დღესთან დაკავშირებით, გრიგოლ ბოგვერაძეს სოციალისტური შრომის გმირის წოდება მიენიჭოსო. ვენერა ახლა რადიოს მივარდა და ხმას უფრო აუწყია. გრიგოლს გამოეღვიძა. უნდოდა მეუღ-

ლისთვის ესაყვედურა, მაგრამ შენიშნა ქალს სიხარულით სახე უბრწყინავდა.

— მომილოცავს, გრიგოლ, მომილოცავს! — ვენერამ პირველმა მიულოცა ქმარს უმაღლესი ჯილდო.

— რა მოგივიდა, რას მილოცავ?

ცოლმა რადიოზე მიუთითა.

რალა დააძინებდა. მიხვდა, რას გაეხარებინა მეუღლის გული. მან კი თავისი სიხარული იმით გამოხატა, რომ სამივე ბავშვი ათ-ათჯერ ჩაჰკოცნა. მერე მოპირდაპირე კედლისკენ გაიხედა და ბაბუასა და მამის სურათების წინ შედგა.

— ერთხელ მაინც გადმოახედათ! — გაიფიქრა და იმათი შეხედვით გულიდან დაძრულ მწუხარებას ისევ დიდი სიხარულით გადაუღობა გზა.

• •

გრიგოლი ახლა ინსტრუქტორ-მემანქანეა, მას ელმავლის რამდენიმე ბრიგადა აბარია. გულდაგულ ასწავლის მემანქანეებსა და თანაშემწეებს ელმავლის უწყუნო და უავარიო ტარებას. ერთ დროს თუ თვითონ დაატარებდა მატარებელს ინსტრუქტორ-მემანქანის თანხლებითა და იმედით, ახლა თვითონაა ამ იმედის წყარო, თავს დასტრიალებს ახალგაზრდებს და ასწავლის ყოველი რთული მდგომარეობიდან გამოსვლას. ელმავალს, რომელსაც გრიგოლის ყოფილი თანაშემწე ნაზიბაშვილი მართავს, როგორ იქნება დღეში ათჯერ მაინც არ მიაკითხოს. არ გასინჯოს.

ერთ დღეს გრიგოლს მეუღლემ დეპოში დაურეკა, სიმონეთიდან დედა ჩამოვიდაო. ეს ამბავი რომ შეიტყო, გადაწყვიტა ამხანაგები შინ წაეყვანა.

— წამოდი, ბიჭებო, ჩემთან, დღეს მაინც თავისუფალი ვართ!

ერთ საათში ამხანაგებთან ერთად უკვე სახლის ზღურბლთან იდგა. ზარის ხმაზე კარი მაშინვე გაიღო.

— აგერ დედაჩემი! — შესძახა გრიგოლმა და აგრაფინას გადაეხვია.

მობუქ ქალს ხელში პატარა დათო ეჭირა. ბუთბუზა და ფუნჩულა ბიჭი ხან

ერთ სტუმარს აკვირდებოდა და ხან მეორეს. ბებია ამოდ ცდილობდა მის დაძინებას, ლოგინზე წამოაგორებდა, ბავშვს ხელში აიყვანდა, დათო კი ამდენ ძიებს რომ ხედავდა, დაძინებას სულაც არ აპირებდა.

ევგენი არც აქ ისვენებდა, ხან ფეხზე უჩქმეტდა დათოს და ხან ფუნთულა ლოყებზე უცაცუნებდა თითებს.

გრიგოლის ამხანაგები ოქროსფრად მოგარაყებულ ჩარჩოებში ჩასმულ სურათებს ათვალეირებდნენ.

— ოცდამეერთე ყრილობის დელეგატები! — თქვა ვახტანგ მალალაშვილმა.

ევგენი შეჯგუფულ ამხანაგებში ჩადგა, დიდ ხანს უმზირა სურათს, მერე თვალი მოჰკრა ვისაც ეძებდა. ზედ კორძიანი თითი დაადო და წამოიძახა.

— აი, ჩვენი გრიგოლი!

ამ დიდ სურათში გრიგოლი მესამე მწკრივში იდგა. სურათზე გამოსახული იყვნენ საქართველოს დელეგატები პარტიისა და მთავრობის ხელმძღვანელებთან ერთად. პირველ მწკრივში დიდულვაშინი კაცი შენიშნა.

— ზუდიონი, ბიჭო! — ისევ წამოიძახა ევგენიმ და ახლა მეორე სურათის წინ შედგა.

— აქ კი სულ ჩვენი ბიჭები არიან, — ამაყად წამოსთქვა ევგენიმ.

მართლაც სურათს ქვემოთ წარწერა ჰქონდა: „ოცდამეერთე ყრილობის რეინიგზელი დელეგატები“!

შუაში გზათა მინისტრი იჯდა.

გრიგოლმა ამხანაგები მეორე ოთახში, უფრო სწორად, თავის სამუშაო კაბინეტში მიიწვია. საწერ მაგიდაზე მრავალი საინტერესო წიგნი იდო სპეციალურ ყურნალებთან ერთად. აქ იგი ხშირად ესაუბრება ამომჩიველებს როგორც დებუტატი.

შემდეგ მაგიდის უჯრიდან მოზრდილი ყუთი ამოიღო, იქიდან სათითაოდ ამოალაგა სამკერდე ნიშნები, მედლები, საბუთები- ევგენიმ იგი სათითაოდ გადათვალა, ოცამდე გამოვიდა. გრიგოლს

კი მეერდზე მარტო სოციალისტური შრომის გმირის ოქროს ვარსკვლავი და „წარჩინებულის“ ნიშანი ჰქონდა მიბნეული.

წინა ოთახში ვილაცა პიანინოზე უკრავდა. ევგენიმ ვერ მოითმინა, კარი შეაღო მას სხვებიც მიჰყვეს.

ოთხი წლის ლალი მრგვალ სკამზე შესეკუპულიყო და პაწია თითებს კლავიშებზე დაასრიალებდა უფროსი და, ნანული, გვერდში ამოსდგომოდა.

ვენერას სწორედ ამ ოთახში გაეშალა სუფრა. დედის ჩამოტანილი ღვინო მინის სურებში ელავდა.

სუფრას შემოუსხდნენ. მასპინძელმა მოზრდილი ჰიქა შეაღსო, წამოდგა და მამის სურათს შეხედა, მერე ისევ დედას გადაჰხედა და მშობელი აღღევრძელა.

ვილაცამ აგრაფინას თბილისში დარჩენა ურჩია. მარტამდე მაინც ნუ გაუშვებო, გადალაპარაკა მასპინძელს გაგნებში.

— თუ დამბამთ, არ ვიცი, შვილო, თორემ მარტამდე აქ რა გამაჩერებს, საბარაფი, სათოხნი, ათასი წერილმანი საქმე მელოდება, ვენახისათვის სარი მაქვს საშოვნელი, ღობეზე — გორგალი გასაკეთებელი, ოჯახია, ხომ იცით, რა პატრონობა უნდა! — ამბობდა აგრაფინა და პატარა დათოს ხელში არწევდა.

გვიან ღამით, სიმღერაც მიწყდა და დათოს ბებიას მკლავებზე ტკბილად ჩაეძინა. აგრაფინამ შვილიშვილს საბნის კალთები ამოუტყცა. თითქოს სუნთქვას უსინჯავსო, კარგად დააყურადა და მერე მესამე ოთახში შევიდა.

გრიგოლი აივანზე გავიდა. თვალები ლამპიონებით გაჩირაღდებული მთაწმინდისაკენ გაქცა. ამ დროს თბილისის სადგურში მატარებელი ხმაურით შემოვრიალდა. თითქოს ვაჟკაცურ სიმღერას უსმენსო, ელმავლის ნაცნობ გუგუნს ყური მიუგდო. როცა ის ხმა მიწყდა, ოთახში შემოვიდა. მერე მასაც ტკბილად ჩაეძინა დათოს ახლო.

ზაქარია შავაზაიშვილი

ახალციხეში

თქვენ იღვგრძელეთ, ახალციხელნო
და ხეხილნარო, ახალციხურო!
მე აყვავება თქვენი ვიხილე,
გული ვარამა ვერ დამიხუროს.

მტრებს ერთი ნატვრა ჰქონდა
თავებედებს,
რომ მათი ხელით ლხინი ჩაგზლოდათ,
დაგწვეს, გაგჩეხეს, ვერ მოახერხეს
თქვენი სიცოცხლის წყაროს დაშრობა.

მტერი აქციეთ მტერად და ქვიშადა
და არ იკადრეთ სხვათა მონობა,
ვისაც ომებში არა გიშავდა,
ღღვგრძელი იყოს თქვენი ლომობა!

ახალციხეში ვაზი ამშვენეთ,
ერთად აშენეთ სახლი და ციხე,
როცა გასჭირდა ომში მაშველი,
ყველა თქვენგანი ბრძოლაში იხმეს.

იმედი გქონდათ ჩვენი სამირკვლის,
ვერ მოგეკარათ იქვის ციმცამი,
რომ გაიმარჯვეთ სულაც არ მიკვირს,
წესი იყო და თქვენც დაიცავით.

არაფერს თმობდით ცოცხალ თავითა,
და მჭუხარებდით, როგორც დევები,
წესი არის და ჩვენაც დავიცავთ,
თუ წესი მოვა — ჩვენაც შევებმით!

ჩემს წინაპრად, სიტყვად მოდის,
ორი დიდი არსენია,
ერთი ახლა იყალთოში,
ერთი მცხეთას ასვენია.

ერთმა აზრი მიანდერძა,
ერთმა — ჯიქის მძლავრი კუნთი,
გახდეს მათი მიმბაძველი,
ვისაც ოდნავ შიში უკრთის.

დაჯექ, ზომე, ჩემო კარგო,
საქმეს მიდექ ნასვენები,

და რომ მაინც ვერ ივარგო,
რას იტყვიან არსენები?!

ვარ ურთხელის მონათალი,
განა მღილი გამჩენია,
ჩემი კაცად მომნათლავი
ორი დიდი არსენია.

ერთმა აზრი გვიანდერძა,
ერთმა — საღი ჯიქის კუნთი,
ორივე ერთად გაიხსენოს,
თუ კი ეინმეს შიში უკრთის.

მოგონებები*

ერთ ადგილას მინდორში, უთუოდ, ჩვენი შვილიშვილები ისხდნენ. რკინიგზის ლიანდაგის ბოლოში და ისვენებდნენ. იმათ მითხრეს, რომ თქვენი სახლი სწორედ ამ ადგილას იდგა, სადაც ლიანდაგი თავდებაო. ახლა აქ რკინიგზის სატვირთო სადგური უნდა აშენდეს.

რვა შვილი დაერჩით შობილებს და ჩვენი ცხოვრება ისე მოეწყო, რომ ვერც ერთმა ვერ მოვახერხეთ სოფელში დარჩენა. და რატომ უნდა მწყნეოდა, თუ ახლა სრულიად არ ეტყობოდა, რომ ოდესღაც აქ ცხოვრება ისე სასიამოვნო და სასიხარულო იყო ჩვენთვის.

ჩვენი მეზობლები კი დარჩნენ თავის ადგილას და. ეტყობოდა, ახლა მუშაობის შემდეგ ისვენებდნენ და კმაყოფილი იყვნენ, რომ აქ რკინიგზის სატვირთო სადგური შენდებოდა.

ჩვენი ეზოს გვერდით ჩამოდიოდა პატარა მდინარე, რომელსაც ჩვენ „სკვიჩა-ფირუსს“ ვეძახდით, რადგან წყალი „ფირუსივით“ მწვანე იყო. გვიყვარდა ბავშვებს, შიგ, ზაფხულობით; ღორჯოების დაჭერა და ბანაობა.

წყალს გაღმა, წითელი სერი გვიმრის ტყით იყო დაფარული. ახლა კი ამ სერზე ნოხივით იყო შეფენილი მწვანე ლამაზი ჩაი...

ამავე საღამოს მოეწყო ჩემი შეხვედრა მახარაძის მოსწავლეებთან.

თბილისში ბევრჯერ მქონდა სკოლის ბავშვებთან შეხვედრა და ყოველთვის ვგრძნობდი სითბოს, სიყვარულსა და ყურადღებას ბავშვების მხრივ; ყოველთვის მრცხვენოდა და არასოდეს არ მიმაჩნდა, რომ დამსახურებული მქონდა

იმათი ასეთი დამოკიდებულება, მაგრამ მახარაძეში შეხვედრამ, მიუხედავად იმისა, რომ სიხარულით ამაღლევა, კიდევ უფრო მწვავედ მაგრძნობინა, რომ მე ვერ გავაკეთე იმის მეთაღიცი კი, რაც მინდოდა გამეკეთებინა და, რასაც უთუოდ აწერდნენ ბავშვები ჩემ შემოქმედებას.

მაკვირვებდა და მახარებდა განსაკუთრებით თანამედროვე ბავშვების გაცნობა. წარმოვიდგინე ჩემი დროის სკოლა. ჩემი სკოლის ამხანაგები. ახლანდელი ბავშვები მშვენიერად ერკვეოდნენ ცხოვრების ყოველ საკითხში, რაც ჩვენ მაშინ არც კი დაგვესიზმრებოდა. იცნობდნენ ახალ და ძველ მწერლებს, იმათ მსოფლმხედველობას, ჩვენ კი... მე, მაგალითად, დიდ ხანს არ ვიცნობდი მწერლებს. ცოცხლები იყვნენ თუ არა... ასევე ფიქრობდნენ ჩემი ამხანაგებიც... თქვესმეტე წლის ვიყავი, როდესაც პირველად ვნახე და დავრწმუნდი, რომ აკაკი წერეთელი ცოცხალია, რომლის ლექსები ბავშვობიდანვე ასე მიყვარდა და ბევრიც ზეპირად ვიცოდი. განა წარმოვიდგენდი, რომ „ყაყიტას ქურდის“ ავტორს — სოფრომ მგალობლიშვილს როდესმე ვნახავდი და შემდეგში ის ჩვენი საბავშვო ეურნალის „ნაკადულის“ თანამშრომელი გახდებოდა და, რომ ჩვენს შორის ისეთი მეგობრული განწყობილება დამყარდებოდა?!... და მე მინდოდა გადაემეცა ბავშვებისათვის ეს გრძნობა, მინდოდა გადაემეცა მათთვის ის დიდი სიყვარული, რომლითაც მუდამ სავსე იყო ჩემი გული. მინდოდა მეტყვა მათთვის თუ რა გავლენა იქონია ჩემზე, ჩემ შემოქმედებასა და ხასიათზე ჩემი დი-

* ვაგრძელება იხ. „მნათობი“, № 7.

დი სამშობლოს ლამაზმა კუთხემ გუ-
რამ და გამეზიარებინა მათთვის ჩემი
განცდა და მადლობა. მომყავს აქ ჩემი
სიტყვის ნაწილი, რომელიც წავუკითხე
ბავშვებს შეხვედრის საღამოზე.

ბევრმა წელმა განვლო ჩემი ბავშვო-
ბიდან დღევანდლამდე, მაგრამ თით-
ქოს ეს ყველაფერი იყო გუშინ... ისე
ცოცხლად მახსოვს ჩვენი ძველი სახ-
ლი... ისე ცოცხლად მახსოვს მამაჩემი,
მუდამ საქმეში გართული, ყოველთვის
მხნე, მარჯვე, ტიპური გურული ადა-
მიანი. ისე ცოცხლად მახსოვს დედა-
ჩემის ალერსიანი, სიყვარულით სავსე
შემოხედვა... ახლა დიდი ხანია ორი-
ვენი განისვენებენ მშობლიური მიწის
გულში. ისე ცოცხლად მახსოვს ჩვენი
ოჯახი, ბუხართან თავმოყრილი ზამთ-
რობით... მაგრამ მათ უმეტესობასაც
სძინავს საუკუნო ძილით.

რა ბევრი რამ გაიტანა თან დრომ.

და როგორ შეიცვალა ყველაფერი
ჩემს გარშემო... ცოტა, ძალიან ცოტა
რამ დატოვა უცვლელად შეუწყვეტელ-
მა „დროის სრბოლამ“.

და ის ცოტა რამ, რაც არ შეუცვლია
ჩემი ცხოვრების 82 წლის განმავლო-
ბაში სრბოლას, ერთერთ უძვირფასესა
და უსაყვარლეს საუნჯედ მიმაჩნია
მთელი ჩემი ცხოვრების გზაზე. ესაა
ცოცხალი კავშირი გურიასთან, მისი
უცვლელი დიდი სიყვარული.

გურული ნანა ქდერდა ჩემ აკვანთან.

გურულმა ოჯახმა გამზარდა და გამ-
წრთვნა. მე იქაური ანდაზები და სიტ-
ყვები ჩამემსოდა მუდამ ყურში მთელი
ჩემი ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე.

გურული მოსწრებელი სიტყვა...
ჩვენ გურულები ხომ უკრაინელებივით,
როგორც უკრაინელი მწერალი კორო-
ლენკო ამბობს, — „ბევრს ვსწავლობთ
ცხოვრებაში იუმორის მეოხებით, ძა-
ლიან ხშირად ვმსჯელობთ ცხოვრების
შესახებ იუმორისტული მიდგომით“.

მხოლოდ უკრაინის სიტყვამაჩვილო-
ბა წყნარია, დაფიქრებული, ჩვენი კი

დულს, მკვირცხლია და იფრქვევა მზია-
რულ სიცილში.

ჩემი ლიტერატურულ მსოფლიოში
ჩემი ცხოვრების მთავარი შინაარსი,
მკიდროდ არის დაკავშირებული გუ-
რიასთან.

ამჟამად არ მინდა ვილაპარაკო, თუ
რა გავლენა იქონიეს ჩემზე, განსაკუთ-
რებით ჩემ პირველ ლიტერატურულ
ნამუშევრებზე გურულმა მწერლებმა,
არ ვილაპარაკებ აგრეთვე ამ კუთხის
ფოლკლორის შესახებ ჩემ ნაწარმოე-
ბებში, არც იმ სიუჟეტების შესახებ,
რომლებიც მომყავდა გურიის ცხოვრე-
ბიდან დრამებსა და მოთხრობებში... ეს
უთუოდ ყველასათვის ცხადია და ად-
ვილად გასაგები, ვისაც წაუკითხავს
ჩემი წიგნები.

ამჟამად მინდა ვილაპარაკო სხვა
რამეზე. მე მგონია, ჩემ ნაწერებს
გურული კილოს ელფერი გადაყრავს.
არ მიყვარს გაქიანურებული, რთული
პერიოდები წერის დროს. არ მიყვარს
არა თუ გრძელი, უბრალო ნელი მოქ-
მედების აღწერაც კი, არ მიყვარს არა-
ვითარი გაურკვეველი და მელანქოლი-
ური თქმა, არც სასწაულებრივი ამბე-
ბი.

მოსწრებულად, რაც შეიძლება, მოკ-
ლედი და, უმთავრესად, ნათლად თქმა,
იი, რას ვცდილობდი ყოველთვის... რამ-
დენად მივალწიე, ამას სხვა განსჯის.

გურული აღამიანი, უწინარეს ყოვ-
ლისა, მარდია და ცქვიტი აზროვნება-
შიაც და მოქმედებაშიც.

გურულს არ უყვარს რაც მისთვის
ნათელი არ არის. არ უყვარს რაც ორა-
ზროვანია და რაც შეიძლება ისეც და
ასეც იგულისხმებოდეს, მისთვის ხაზე-
ბი და ფერადები ცხადად უნდა ისახე-
ბოდეს.

მაგრამ სიმკვირცხლე და ნათლად
ასახვის სურვილი, ეს დაუფიქრებლო-
ბისა და ღრმად დაუკვირვებლობის ნა-
ყოფი კი არ არის. გურულის გონება
არ დახტის საგნიდან საგანზე, რომ
მსუბუქად შეეხოს ცხოვრების ზედა-

პირს. მას არ ეშინია ჩაიხედოს ცხოვრების უღრმეს და ბნელ უფესკრულეში, მას უნდა მხოლოდ გაანათოს ის და გარკვეულობა შეიტანოს თავისი გონიერებით.

ამ აზრის უდავო დამამტკიცებელ საბუთს წარმოადგენს ჩემთვის ყველაზე უფრო მახლობელი ადამიანი, ჩემი მეუღლე ილიკო ნაკაშიძე. ილიკო ნაკაშიძე ახალგაზრდობიდანვე ფიქრობდა სიცოცხლისა და სიკვდილის საიდუმლოებაზე, სიკეთისა და ბოროტების გამოვლინების მიზეზებზე, ადამიანის დანიშნულებაზე, დიდი და რთული ფილოსოფიური საკითხები აღელვებდა მას... აღელვებდა — ეს რბილად ნათქვამია, სტანჯავდა მას მთელ თავის სიცოცხლეში.

ის იყო განსაკუთრებული იუმორით დაჯილდოებული, მზიარული ადამიანი. მას შეეძლო ცხოვრების ურთულესი საკითხები გაეადვილებინა და ნათლად და უბრალოდ გაეზიარებინა მოსაუბრისათვის. ისიც მაკავშირებდა გურიასთან თავისი ტიპიური გურული ფსიქოლოგიით, მაკავშირებდა ქვეყნიერების იმ კუთხესთან, საიდანაც ჩვენ ორივენი ვიყავით წარმოშობილნი. მას უყვარდა გურია, უყვარდა გურულები, გურიის ბუნება და სიმღერები, სადაც და რა შორსაც არ უნდა ყოფილიყო, მას ყოველთვის უაღრესად აინტერესებდა გურიის ცხოვრება და ეს ინტერესი მშობლიური კუთხის ცხოვრებისადმი მუდამ მასულდგმულებდა მეც.

ყოველთვის საინტერესო იყო ჩემთვისაც გურიის ცხოვრება. დიდი სიხარულით ვადევნებდი თვალს ამ უკანასკნელი ათეული წლების მანძილზე თუ როგორ იცვლებოდა ეკონომიურად გურიის ცხოვრება...

ახლაც, სიბერეში, ისეთივე სიხარულით, როგორც ბავშვობაში, ვისმენ მრავალხმიან სიმღერებს და ვგრძნობ ამ კუთხის ადამიანების სიყვარულს ცხოვრებისა და ბუნებისადმი...

1924 წლის შემოდგომაზე, როდესაც გურიაში ვიყავი, ასეთი ცვლილებები არ იყო. ოზურგეთს ჯერ იდეგ ოზურგეთს ეძახდნენ და ყველას თურქული, აბუჩად აგდებული, შერქმეული სახელი ეგონა. მე დამაინტერესა გამეგო არ იყო. ოზურგეთს ჯერ კიდევ ოზურგეთი, მაგრამ ვისაც არ ვკითხე, არაფერი იცოდა, მხოლოდ ნინო დადიანის ქალმა¹ მითხრა, რომ ოზურგეთი კი არ ჰქვია, შეცდომით ეძახიან, თორემ ნამდვილად ოზურგეთი არისო, ე. ი. ზრუგე, აი ზრუგით, ხომ გაგიგონიათ ზრუგდიდი, ახლა იმასაც ზრუგდიდს ეძახიან, თორემ ნამდვილი სახელი ზრუგდიდიაო. ვითომ ის ზრუგდიდი და ესეც აი, ზრუგეთიო. რასაკვირველია, ეს ცნობა არ იყო დამაკმაყოფილებელი ჩემთვის და ახლა, 1954 წელს, როდესაც ამ მოგონების დაწერა განვიძრახე, ვსთხოვე ქ. მახარაძის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის მეცნიერ მუშაკს, მაკარი გიორგის ძე თავდუმაძეს მოეწოდებინა ჩემთვის, თუ რაიმე ცნობა ჰქონდა ოზურგეთის სახელწოდების შესახებ, აგრეთვე მინდოდა გამეგო, საიდან მოდის „ბაზრის წყალი“. ორივე კითხვაზე მ. თავდუმაძემ მიპასუხა წერილით, რომელიც აქვე მომყავს უცვლელად და რისთვისაც დიდი მადლობელი ვარ მისი.

„დიდად პატივცემულო, ბუღუა ნინო!

ბ-ნი ილიას (ილიკო ორაგველიძის) ოჯახობამ გადმომცა, რომ თქვენ ძალიან გაინტერესებთ თუ რა მოტივი უნდა დასდებოდა საფუძვლად ოზურგეთისა და ბაზრის წყლის სახელწოდებას.

„ოზურგეთი“. ჩვენ ხელთ არსებული ისტორიული და ლიტერატურული წყაროები მახარაძის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ფონდებში დაცული საარქივო მასალები და მთელი რიგი გეო-

¹ ისე გურიელის მეუღლე.

გრაფიული სახელწოდებანი გურიის ტერიტორიაზე, შეიძლება ითქვას, დაბეჯითებით ადასტურებენ, რომ მთელი ეს მიდამოები მეოთხე საუკუნემდე დასახლებული ყოფილა ქანებით.

40-50 წლის წინათ ადგილობრივი მოსახლეობის უმეტესობა ქ. ოზურგეთის ხსენების დროს, ამ უკანასკნელის სახელწოდებას გამოსთქვამდნენ კუთხური ტერმინით — „ო-ზურგეთი“-თ (კუთხური ტერმინი ზრუგი ზურგის შესატყვისი ცნებაა). ქანები და მეგრულები კი „ორ-ზურგეთის“ სახელწოდებით. ამრიგად, ქანურ-მეგრული გამოთქმა აღნიშნული ქალაქის სახელწოდებისა ენათესავენა ზუგდიდის (ზურგ-დიდი) სახელწოდებას. ამრიგად, სახელწოდებებს ორ-ზურგეთს და ზურგ-დიდს ერთი ფუძე ზურგ-ი უდევს საფუძვლად.

თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ამ ქალაქის სახელწოდებამ დროთა განმავლობაში ასიმილაცია განიცადა, არ არის გამორიცხული შესაძლებლობა ვიუქროთ, რომ იმ დროს ოზურგეთის სახელწოდება ო-ზურგეთი უნდა ყოფილიყო, ე. ი. პირველად ო-ზურგეთი, მერე ორ-ზურგეთი, შემდეგ პროვინციული გამოთქმა ოზურგეთი და ბოლოს ლიტერატურაში დამკვიდრებული სახელწოდება ოზურგეთი.

ამრიგად, ორივე შემთხვევაში ზურგის შესატყვისი ცნებასთან გვაქვს საქმე და ისევე, როგორც ზურგ-დიდი (დიდი ზურგი) ო-ზურგეთი ქანურ-მეგრული გამოთქმით. ორ-ზურგეთი დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნათლად ასახავს სახელწოდების ცნებას, ვინაიდან ის მართლაც ორი ზურგის (სერის უბნისა და მოიდანახეს) ფონზეა გაშლილი. ამრიგად, ყოველგვარ საფუძვლიანობას მოკლებულია ვერსია, თითქოს ო-ზურგეთ-ის სახელწოდება თურქული წარმოშობისა იყოს.

2. ბაზრის წყალი. ქალაქის ტერიტორიაზე მომჩქევარე პატარა მდინარე ორ სახელწოდებას ატარებს: ნაბეუარი და ბაზრის წყალი. ზეპირგადმოცემე-

ბისა და თქმულებების შესაბამისად იმ ადგილას, სადაც ახლა ნაბეუარი მოედინება, ასი წლის წინათ გაყოფილი იყო მდინარე ბეუყის მარჯვენა ტოტი, რომელიც წყალდიდობის დროს დიდ ზიანს აყენებდა ქალაქის ტერიტორიას (სოფელ გომში ორ ნაწილად იყოფოდა მდინარე ბეუყი. აქედან — ერთი მოედინებოდა ქალაქის ტერიტორიით იმ ადგილას, სადაც ახლა მიედინება მდინარე ბეუყი). იგი გურიელის თაოსნობით (ცნობილი არ არის თუ რომელია) გადაუგდიათ მარცხნივ.

მდინარე ნაბეუარს ავსებს პატარა დეღე ოჯოში (სათავეს პოულობს სოფელ დეაბზუში), დეაბზუთაი (სათავეს პოულობს უჩხოზში) და მდინარე ბეუყიდან გადმოყვანილი პატარა საწისქვილე შტოები. სანამ ქალაქის ცენტრში შემოიჭრებოდეს, ნაბეუარი ჰქვია და იმის შემდეგ, რაც მას ეკისრება ქალაქის ქუჩეყისა და ნაგვის ვაზიდვა, ბაზრის წყლის სახელწოდებას ატარებს.

ღრმა პატივისცემით მახარაძის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის მეცნიერი თანამშრომელი მაკარი გიორგის ძე თავდუმაძე, 16-1-1954 წ.“

ღიახ, ახლა, 1952 წ. ძველი ოზურგეთი აღარ იყო. იყო ახალი ქალაქი მახარაძე, ახალი ფსიქოლოგიით აღჭურვილი ადამიანებით. ვცდილობდი მენახა ყველა და ყველაფერი. პირველად ვინახულე პიონერთა სახლი სადგურის ქუჩაზე, დიდ სახლში. იმ სახლში, სადაც სიყვარულით მხედებოდნენ ჩემს ბავშვობაში ამ სახლის პატრონები, ჩემი ნათესავი ჯაყვლები. ახლაც, უკვე მოხუცებულობაში სიყვარულითა და სიხარულით შემომხედნენ ბავშვები — პიონერები თავიანთი ხელმძღვანელებით. ბავშვებმა გამაცნეს კედლის გაზეთი, ცოცხალი კუთხე, ხელოვნების განყოფილება, რომელსაც ისინი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ. ხელოვნების განყოფილებაში მანვენეს მწერალ თამარ ჩხაიძის — „ლოთი მამ-

ლის“ მიხედვით პიონერ მალაზონიას მიერ საუცხოოდ გაკეთებული თოჯინები, პლაკატები, ნახატები და სხვ. ჩანდა ბავშვების დიდი მუშაობა კულტურის დარგში: ისინი ეცნობოდნენ მწერლებისა და მოღვაწეების ბიოგრაფიებს და ნაწარმოებებს, მაგალითად, ჩემ ჩასვლამდე მათ მოაწყეს ი. ნონეშვილთან შეხვედრა, კიდევ უწინ ილია სიხარულიძესთან, გეგმაში ჰქონდათ, მოეწვიათ ი. გრიშაშვილი და სხვები, ეტყობა, ამ სახლის გამგე და პიონერების ხელმძღვანელი მიხეილ გოლიაძე სრული შეგნებით, გულმოდგინედ ცდილობდა ბავშვების ახალ მოქალაქეებად, კომუნისტურად აღზრდას.

ბავშვებმა ჩემ მოსვლისთანავე გამართეს კრება სახლის ეზოში, მწვანეზე. მომესალმნენ, ნორჩმა პოეტებმა და პროზაიკოსებმაც წაიკითხეს თავიანთი ნაწარმოებები. მოისმინეს, რასაკვირველია, ჩემი პატარ-პატარა ახალი მოთხრობები. სურათიც გადავიღეთ ერთად.

ენახე აგრეთვე საუცხოო ადგილას მოწყობილი პედაგოგიური ტექნიკუმი. შემდეგ წავედით უპატრონო ბავშვთა რესპუბლიკური სახლის სანახავად. ამ სახლის შესახებ ბევრი რამ მქონდა გაგონილი უწინაც. ამბობდნენ, რომ კორეის ომის დროს აქ იყვნენ ჩამოყვანილი კორეელი ობოლი ბავშვები და მე დავწერე კიდევაც ერთი პატარა მოთხრობა „მორანბონის მთაზე“. როგორც ცნობილია, კორეაში „მორანბონის მთაზე“ დასაფლავებული არიან ქართველი წითელარმიელები, რომლებიც დაიხოცნენ კორეაში იაპონიასთან ომის დროს. წითელ არმიაში იყვნენ ქართველი მეომრებიც. შემდეგ ამ მოთხრობის ინსცენირება გააკეთა თბილისის რადიოში მომუშავე რეჟისორმა დიომიდე ანთაძემ. ინსცენირების განსახიერებლად მოწვეულნი იყვნენ საუკეთესო არტისტები, მათ შორის ცეცილია წუწუნავა. ცეცილია წუწუნავამ ისე მგრძობობიარედ ჩაატარა დედის

როლი, რომ შემდეგში ეკითხებოდნენ (ვინც მოისმინა აღნიშნულ გაცემას), სად არის ის ბავშვი, კორეელთა ჩამოიყვანო.

ქ. მახარაძის რესპუბლიკური უპატრონო ბავშვთა სახლი პირდაპირ სანიმუშო სახლია. სახლის გამგე უმანკო ტეიშვილი მთელი თავისი ცოდნითა და ენერჯით ცდილობს შეუქმნას ბავშვებს შესაფერი გარემო.

სახლი მოთავსებულია საუცხოო, მაღალ ადგილას, მიხეილ კობალაძის სახლში, რომელიც კობალაძემ ქ. თურგეთის აღმასკომს გადასცა 1924 წელს. ამ სახლში ეცხოვრობდი ჩემი ოჯახით 1906 წელს, დამსჯელი რაზმის ბობოქრობის დროს გურიაში. ახლა ძველი, ერთსართულიანი სახლის მაგიერ, დიდი ორსართულიანი სახლია აშენებული უპატრონო ბავშვებისათვის.

მზით გაშუქებული, მუდამ თოვლით დაბურული აჰარა-გურიის ქედი გადმოსცქერის ამ შესანიშნავ ეზოს შორიდან. ეზოში გაშენებულია ციტრუსოვანთა მშვენიერი ბაღი.

უპატრონო ბავშვთა სახლში თავმოყრილი ასამდე ბავშვი. თქვენ შედიხართ ბაღიდან სახლის დიდ „ეესტიმულში“, სადაც იქით და აქეთ, ტალანების დაყოლებით, ორივე მხარეს, სხვადასხვა სამედიცინო მომსახურების ოთახებია.

ტალანები და კიბეები დაფენილია ხალიჩებით. ხალიჩებზე გადაფარებულია ამ საბავშვო სახლის ბავშვების მიერ ლამაზად დაჭარბული თეთრი ტილოს საფენები. სახლში მოწყობილი აქვთ ცოცხალი კუთხე, ლაბორატორია სხვადასხვა ცდისათვის. ზევითა სართულში საბავშვო ბაღი და საწოლი ოთახებია სუფთა ლოგინებით. ეზოში საუცხოო ბაღის გარდა, დიდი ბოსტანი აქვთ, სადაც ბავშვები, მიწურინის გამოცდილების მიხედვით, აწარმოებენ ჰიბრიდების გამოყვანის ცდებს.

ჩვენ, ე. ი. მე და ჩემი ძმისწული რეჟისორი დიომიდე ანთაძე რომ მივე-

დით დილით, მოზრდილი ბავშვები სკოლაში წასულიყვნენ. მხოლოდ საბავშვო ბაღი ვნახეთ. შევედით თუ არა საბავშვო ბაღის ოთახში, მაშინვე წამოხტა ერთი პატარა გოგონა და რუსულად ჩააბულბულა ლექსი. სხვებმაც წარმოთქვეს ლექსები ქართულადაც და რუსულადაც. იმღერეს, იცეკვეს და დიდი სიყვარულით გვაჩვენეს თავიანთი თოჯინები.

ორმოცამდე პატარა ბავშვია საბავშვო ბაღში სხვადასხვა ქვეყნიდან გადმოხვეწილი — სამამულო ომის დროს ევაკუირებული: რუსები, ქართველები და სხვა ეროვნებისაც; როგორც ამბობენ და ზეეითაც მქონდა ნათქვამი, კორეის ომის დროს კორეელი უპატრონო ბავშვებიც ჩამოიყვანეს, მაგრამ ჩვენ არ გვინახავს იქ. ბავშვები, ყველანი სწავლობენ ქართულად და სწავლობენ რუსულსაც. ბავშვები ჩქარა ითვისებენ ენას, იმათთვის არ არსებობს ბევრათა სიძნელე... ბავშვებს დღეში ოთხჯერ აქმევენ: აქვთ შედარებით კარგი სამკითხველო, ეზოში მოთავსებულია სხვადასხვა სახელოსნო: სადღერგლო, სახარაზო, სამრეცხაო, სამკერვალო, სადაც მოზრდილი ბავშვები ეჩვევიან საქმიანობას. ზაფხულობით მთელი სახლის ბავშვები გაჰყავთ სააგარაკოდ ბახმაროზე საკუთარ აგარაკზე. თავისუფალ დროს მოზრდილი ბავშვები ეხმარებიან კოლმეურნეებს ჩაის კრეფაში.

პირველ საფეხურის სკოლის დამთავრების შემდეგ, ბავშვებს გზავნიან სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის გასაგრძობად. ზოგს კი, საჭიროების მიხედვით, ტოვებენ ადგილობრივ, თვით საბავშვო სახლში სამუშაოდ. საბავშვო ბაღში ჩვენ ვნახეთ ამ სახლში აღზრდილი მასწავლებელი, სიმპათიური ახალგაზრდა ქალი.

ამ სახლში სწავლადამთავრებულნი სრულიად მომზადებულნი გამოდიან დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის. არ

ვიცი კი, აქვთ რაიმე ურთიერთობა შემდეგ ამ სახლის მეთაურებთან თუ არა. ქ. მახარაძის უპატრონო ბავშვთა სახლი ისეთ სასიამოვნო შთაბეჭდილებას სტოვებს, რომ ნატრობ; ყველა ბავშვისათვის, ყოველთვის და ყველგან ასეთ სუფთა, უზრუნველყოფილ ცხოვრებას.

დიახ ახალი ქალაქი მახარაძე არ გავდა ქალაქ ოზურგეთს. ქალაქი მახარაძე იყო თითქოს პირდაბანილი, მოკაზმული, ელექტრონით გაშუქებული ლამაზი ქალაქი და გიყვარდა იგი, როგორც კმაყოფილი, მომღიმარი, მოსიყვარულე მამა, თუ შეიძლება ასე ითქვას...

ვინახულე აგრეთვე ახლო-მახლო მდებარე სოფლები: მოიდანახე და მელექედური, სადაც ბიძაჩემი — სამსონ ჯაყელი ცხოვრობდა. ბიძაჩემი აღარ დამხვდა ცოცხალი. იმ ადგილას, სადაც იგი ესახლა და მთელ იმ მიდამოში — ნელექედურზე, ქალაში, მდინარე ნაღანების ნაპირებამდე, მდინარის გაღმა — ეწერა, ყველგან, სადამდეც თვალი მისწვდება კოლმეურნეობის ჩაის პლანტაციები და ციტრუსების ბაღები გაშენებული. შიგადაშიგ კი მცხოვრებლების კოხტა ოდები დგას.

ჩაის მასობრივი კრეფა ჯერ არ იყო დაწყებული და მხოლოდ აქა-იქ ჩანდნენ დიდი ყვავილებივით ფართო, თეთრქუდიანი მკრეფავი ქალები.

ერთ ადგილას, სადაც, ჩემი აზრით, ბიძაჩემის სახლი უნდა ყოფილიყო. ძალზე მოხუცებული კაცი აქა-იქ ამოსულ გვიმრას აცლიდა ჩაის ძირებს.

— თუ იცით, სად იდგა აქ სამსონ ჯაყელის სახლი?

— როგორ არ ვიცი, მე აქაური ვარ, იმედაშვილი, სამსონის მეზობელი, — მიპასუხა მან.

— იმედაშვილი?

— დიახ, მათე იმედაშვილი...

— მათე? — გამეხარდა მე.

— სწორედ იგი, მარა შენ ვინ ხარ?

— ველარ მიცანი? მე იოსებ ანთაძის ქალიშვილი ვარ.

— ნინუცი?...

და გადავკონნეთ ერთმანეთი. ისიუ ზომ ახლა ოთხმოცი წლისაა. ჩვენ ზომ ერთ დროს ვიყავით ბავშვები. რამდენჯერ გვიტამაშნია ერთად, გვიქვიდავნი, გვიცემია კიდეც ერთმანეთისათვის...

მათემ მაჩვენა ბიძაჩემის ნასახლარი. სამსონის მამის — დათა ჯაყელის კარის ეკლესიისაგან დარჩენილი ქვის ტრაპეზი, რომლის ზედაპირი და ფეხი ახლა ცალკე-ცალკე ეყარა, ჩვენს ბავშვობაში კი იდგა, როგორც მაგარი, მოზრდილი ქვის მგვიდა, გვირაში ჩამალული და მთელი ამ კუთხის ბავშვებისათვის გასართობად და სათამაშოდ გადაქცეული...

მახსოვს, როგორ შევიპარებოდით ამ „ტრაპეზზე“ და ვისხედით ზედ დიდ ხანს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს დიდ ცოდვად ითვლებოდა უფროსების თვალში და სასჯელიც მოგველოდა საიქიოს, მაგრამ ჩვენ ზომ უფროსების ჩუმად ესხდებოდით და საიქიო არ გვაშინებდა, პირიქით, არ ვიცო, საიდან გავრცელდა ხმა, მაგრამ გავიწილი გვექონდა, რომ თუ ამ ტრაპეზზე ვინმე დაიძინებდა და ღამეს გაათევდა, მეორე დღეს ის უთუოდ გაფრინდებოდა და ფრენდა სანამ არ დაიღლებოდა. მაგრამ ღამის გათევას ტრაპეზზე ვერავინ ბედავდა. ბავშვები ამბობდნენ, რომ მხოლოდ ერთხელ, პატარა გოგია დოლიძემ მოინდომა ღამის გათევა და დაწვა ტრაპეზზე, მაგრამ ის იყო უნდა დასძინებოდა, რომ საშინელი ხმა მოესმა:

— ეინ ხარ, რა ხარ, რა „მონი“

ხარ, რომ გაბედე ჩემ ტრაპეზზე დაძინება, ხომ არ ვინდა ეშმაკად გადაგაგციო და ჯოჯოხეთში ჩაგაგდო!

პატარა გოგია წამოხტა და შიშით თავზარდაცემული შინისაკენ გაიქცა. შემდეგ სამსონის უმცროსმა ძმამ, ყარამანმა ყველას უთხრა, რომ მე დავიყვირე და შევაშინე პატარა გოგია დოლიძეო, მაგრამ არავინ არ დაიჯერა

და ვერავინ ველარ ბედავდა ტრაპეზზე ჯდომას და, მით უმეტეს, ღამის გათევას...

— აი, აქ იყო სამსონის სახლი, — მითხრა მათემ.

და თვალწინ წარმომიდგა სამსონის სამთვალე ოდა, ოდის უკან ღამაზად დაწული ფაცხა-სამზარეულო. ოდის წინ კი დიდი, სუროთი და ფითრით შებურვილი მსხლის ხე, ორნაირ მსხალს რომ ისხამდა: „მოღერის მსხალს“ — გემრიელს, ტკბილს, წყლიანს და „ბია მსხალს“ სურნელოვანს, დიდრონს!

მე მიყვარდა წყნარი, გულკეთილი, მზიარული ბიძაჩემი — სამსონ ჯაყელი, რომელსაც თავი მოსწონდა მით, რომ ჯაყელი იყო, რომ მას ისეთი სახელგანთქმული სწავლული და გმირი წინაპრები ჰყავდა, როგორც იყვნენ ბექა და აღბულა ჯაყელები.

მახსოვს, როგორ გავხარდა, როდესაც ვუამბე, რომ მესხეთში ყოფნის დროს ვნახე ზარზმის დიდი ტაძარი და ზარზმის ტაძრის უპირველეს ადგილას, მარჯვენა კედელზე, სარგის, ბექა და დიმიტრი ჯაყელების მთელი სიმაღლით დახატული სურათები-ფრესკები, მაშინდელი ტანისამოსით.

ვუამბე, რომ ეს საუცხოო ისტორიული ტაძარი ჯაყელების ინიციატივით ყოფილა აშენებული მეთერთმეტე საუკუნეში და, რომ ზარზმის ისტორია გვიამბო, იქვე, ტაძრის ეზოში, მწერალმა — ისტორიკოსმა პავლე ინგოროყვამ.

— პავლე ინგოროყვამ? — გავხარდა ბიძაჩემს, — ო, იმან, რუსთაველიანა რომ დაწერა ისე მშვენიერად?

— დიახ, სწორედ იმან, და ისევე პოეტურად და მშვენიერად გვიამბო ზარზმის ისტორიაც, როგორც რუსთაველის ისტორია. მანვე გვიამბო, — ვუთხარი მე, — თუ როგორ გამოექცნენ დიდი ბრძოლის შემდეგ თურქ დამპყ-

1 ორივე ჯიშის მსხალი დამყნობილი ყოფილა ერთ ბებერ ხეზე, როგორც ბიძაჩემს ჰქონდა გონილი.

რობელებს ჯაყელები გურიაში. როგორ წამოიღეს თან ზარზმის ძვირფასი თვლებით მოქედილი „სასწაულმოქმედი“ ღეთისმშობლის ხატი¹ და დასვენეს იგი შემოქმედის მონასტრის ეკლესიაში, რომ გურიაში ჯაყელების ერთ-მა ნაწილმა შეირჩინა გვარი ჯაყელი და აწაფრებად დარჩნენ, ხოლო მეორე ნაწილმა მიითვისა ხურციძეების გვარი და გლეხები არიან. აი, როგორ აღმოჩნდა თავიდან იძულებით გამოუსულმანება ჯაყელებმა და ამასთანავე ისინეს „სასწაულმოქმედი“ ხატიც...

თამარ მეფის დროს ჯაყელები ათაბაგები ყოფილან და მთელ მესხეთს მართავდნენ. ათაბაგობა დიდი სახელმწიფო თანამდებობა იყო მაშინ, ჯაყელი-ათაბაგები დიდი პატრიოტები ყოფილან და ერთგულად იცავდნენ ქვეყანას მტრებისაგან. მაგრამ ერთ-მა გამაჰმადიანებულმა ჯაყელმა ათაბაგმა კი შეირცხვინა თავი. 1918 წელს ისევ თურქების შემოსევის დროს ჯავახეთ-მესხეთში ჯაყელმა-ათაბაგმა სერვერ-ბეგმა თავი აარიდა ქართველებთან ერთად თურქების წინააღმდეგ ბრძოლას და ისე, როგორც სამასი წლის წინათ ჯაყელი — ათაბაგები გადმოიხვეწნენ გურიაში, ჯაყელი-ათაბაგი სერვერ-ბეგი გაეცალა ქართველებს და გადაიხვეწა თურქეთში, სადაც მიიღო დიდი თანამდებობა.

ამბობენ, რომ 1918 წელს, ომის დროს, თურქებს მოუნდომებიათ ზარზმის ტაძრის აფეთქება, მაგრამ შვილის დანაშაული, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გამოიხსიდა სერვერ-ბეგის დედამ, ყაზანელი თათრის ქალმა, რომელიც წესულა თურქი ჯარის ფაშასთან და პროტესტითა და თხოვნით მიუმართავს, რომ ზარზმის ტაძარი ათაბაგების საგვარეულო სალოცავი ტაძარი იყო, ჯერ კიდევ მეთერთმეტე საუკუნეში აშენებული და მესხეთში იგი დიდი ისტო-

რიული წარსულის მოწმეა და დაგეტოვებოდა უვნებლად. ფაშასაც შეუწყნარებია მისი თხოვნა და ხელისუფლებამ უხლია ტაძრისათვის.

პავლე ინგოროყვამ გვიამბო და გვიჩვენა ის სენაკი, სადაც ცხოვრობდა ბერად შემდგარი, დიდი გმირი თორნიკე ერისთავი. როდესაც ხელისუფლებამ დააგვლა მას სკლიაროსის წინააღმდეგ სამბრძოლველად წასვლა, მან გაიძრო ბერის ანაფორა, აისხა აბჯარი და მისი მეთაურობით დამარცხდა სკლიაროსი. ბრძოლის შემდეგ თორნიკე ისევ ამ სენაკში ცხოვრობდა. პავლემ გვიჩვენა აგრეთვე ტაძრის შიგნით სვეტზე მთელი სიმაღლით დახატული სვიმონ გურიელის სურათი და, მე მგონია, დიდი მსგავსება ჰქონდა მას ჯაბა, ვახტანგ და ვარდენ გურიელებთან: ისეთივე მღალაი, ბრგე აგებულების, გრუსა შავთმიანი, სახის მსხვილი ნაკვთები, მოსირმული ფაფანაკით თავზე (მართალი რომ ვთქვა, ჟაფანაკი არ მახსოვს ზარზმის ტაძრის დიდ სვეტზე გამოსახულ სვიმონ გურიელის თავზე, მაგრამ ძმები ჯაბა, ვახტანგ და ტელემაკ გურიელები, რომელთაც ისე ჰგავდა სურათი, ჟაფანაკს ატარებდნენ და დარწმუნებული ვარ, სვიმონსაც ფაფანაკი ეხურა).

პავლე ინგოროყვას მე უწინაც ვიცნობდი. პირველად სრულიად ახალგაზრდა ვნახე ის ქართულ თეატრში. როდესაც პროფესორ სარგის კაკაბაძეს გაეცამათა თამარ მეფის შესახებ: მიუძღვნა თუ არა შოთა რუსთაველმა თავისი უკვდავი თხზულება თამარ მეფეს მე-12 საუკუნეში თუ სხვა თამარს, დედოფალს, რომელიც შემდეგ ცხოვრობდა. სარგის კაკაბაძის აზრით, შოთა რუსთაველი მე-12 საუკუნის შემდეგ ცხოვრობდა, პ. ინგოროყვა კი ამტკიცებდა, რომ შოთა რუსთაველი სწორედ მე-12 საუკუნის მგოსანია და დიდი თამარ მეფის სადიდებლად დასწერა თავისი უკვდავი „ვეფხისტყაოსანი“.

დიდი აღტაცებით უსმენდა მაშინ

¹ ამჟამად ეს ხატი ინახება საქართველოს ბელონების მუზეუმში.

მას ქართველი საზოგადოება და შემდეგაც პ. ინგოროყვას ნაწერებს ყოველთვის ინტერესით კითხულობს და მის სიტყვას ინტერესით ისმენს ქართველობა და უყვარს იგი.

სოფ. მელექედურზე უწინ ვიცნობდი ყველას, მაგრამ ახლა ჩემი ხნის ადამიანებში, მათე იმედაშვილის გარდა, მხოლოდ ერთი ჩემი ბავშვობის ამხანაგი საშა, „შაშა“, როგორც ჩვენ ვეძახოდით პატარაობაში, პატარაი ენახე. მასთან ერთად ვთამაშობდი, ხვართქლის ყვავილებისაგან ვაკეთებდით თოჯინებს, ვუტახობდით მათ წითელი მიწის ხაჭაპურებს...

იმ დროს ჩემ ცხოვრებაში სასაცილო ამბავიც მოხდა, რომელმაც გული მატკინა და ახლაც რომ გამახსენდება, მწყინს ხოლმე, მაგრამ მერე გამეცივნება. შინიდან იმ დღეს დილაადრიან წავედი. დედაჩემს ვუთხარი ბებიასთან მივდივარ-მეთქი, გზაში, რასაკვირველია, „შაშასთან“ გავიარე და დაღამებამდე უტემელი ვთამაშობდით. რომ დაღამდა ბებიასთან წავედი. ბებიას ძალიან ვუყვარდი. მომეფერა, მომიღლერსა და თავის გვერდით დამსვა. ყველანი ვახშმად დასხდნენ. გამდელმა სოფიომ მოიტანა ვახშამი — ქათმის საცივი და ღომი. რვა კაცი იყო. ბებიაჩემმა დაურჩია ყველას ქათამი და ღომი, მე კი არაფერი დამიდო თეფშზე. ყველანი მხიარულად შეუდგნენ ჭამას. დაწმუნებული ვიყავი, ბოლოსდაბოლოს, მეც მივიღებდი ულუფას და დამშვიდებით და მოთმინებით ველოდი, მაგრამ დახე როგორი იყო ჩემი გაკვირება და აღშფოთება, როდესაც ქოთანში აღარაფერი დარჩა და ყველამ სუფთად მოსწმინდა ქათმის საცივისა და ღომის თეფშები. მივიხედმოვიხედე, მივხვდი, რომ უვახშმოდ დავრჩი, მეტი ვეღარ მოვითმინე და შიმშილისაგან გულამოსკენით ავტირდი...

ოპ, როგორ შეწუხდა ბებია, სხვები კი იცინოდნენ. ბებია ამიყვანა კიდე-

ვაც, ხელში მკოცნიდა, მეფერებოდა.

— რატომ არაფერი მითხარი? როგორ მომივიდა? ახლა აღარაფერი შექვს, რომ ვაჭამო, მაგრამ არა უშავს, ნუ იღარდებ, — მანუგეშებდა ის, — სამაგიეროდ სიკვდილს დაავიწყდებიო... ამ სიტყვებმა, სიკვდილს დაავიწყდებიო, ძალიან მანუგეშა მაშინ, მაგრამ მაინც ტირილით ჩამეძინა ბებიას კალთაში, რომელიც ძალიან მიყვარდა და დაუფჯერე, რომ სიკვდილს დავავიწყდები. ახლაც, ხანდახან მგონია, იმიტომ ვცოცხლობ ამდენხანს, რომ შეიძლება სიკვდილს დავავიწყდი?! ახლა, როდესაც ამ სიტყვებს ვწერ — 2 იანვარს 1955 წ., უკვე 84 წლისა ვარ.

„შაშას“ გარდა, დანარჩენები მელექედურზე ჩემთვის სულ უცნობი, ახალი ხალხი იყო. 1952 წელს რომ ჩავედი მახარაძეში, ძალიან უნდოდა თურმე ჩემი ნახვა. მთელი დღე იჯდა მზეზე და მელოდა თურმე. როდესაც მივედი მასთან და დავინახე ისეთი ბებერი, დაძაბუნებული და დაპატარავებული. კინაღამ ავტირდი და ძალაუნებურად მისალმებისთანავე შევძახე.

— ოპ, საშა, როგორ დაბერებულხარ!

მან შემომხედა, გაიცინა და მითხრა: — არც შენ ხარ ბედაური.

მართალია, არც მე ვიყავი „ბედაური“, მაგრამ რალაც სევდა შემომაწვა გულზე. ჩვენ ვიცხოვრეთ ოთხმოცოთხმოც წელიწადზე მეტი და სხვა სანუგეშო სიტყვები ვერ გამოვინახეთ, თითქოს ჩვენი ცხოვრება ამ დროის განმავლობაში ჩვეულებრივ გარემოებაში მიმდინარეობდა და არა რევოლუციების, ომებისა და საშინელი რღვევა-შენების ქარტეხილებში, თითქოს ისე ჩაიარა დრომ, სხვა არაფერი დავგვიჩა სათქმელი, გარდა იმისა, რომ სიბერე ჩვენი არ იყო „ბედაური“.

სოფელში ხალხი არ ჩანდა, მხოლოდ სოფლის შარავნაზე რამდენიმე თეთრფართოქუდიანი ქალი მიდიოდა სპეციალური, დაწნული, ჩაის საკრფი

კალათებით წელზე აკრული. კაცები კოლმეურნეობაში იყვნენ ბავშვები სკოლებში, ბაგებსა და საბავშვო ბაღებში წასულიყვნენ. მე მაინც ავედი ჩემი საყვარელი დედობილის — ტერეზისა და მისი მეუღლის ვასილ იმედაშვილის ოჯახში. რასაკვირველია, ისინი აღარ იყვნენ ცოცხლები. ის ოდა, სადაც ცხოვრობდნენ და არც დაწული, ლამაზი ფაცხა, ზამთრობით რომ სამზარეულოს როლს ასრულებდა და ზაფხულობით აბრეშუმის ჭია ჰყავდათ შიგ დამსული, აღარ იყო. ახლა იმ ადგილას მათი ქალიშვილი ჭიჭა ცხოვრობდა, რომელიც სულ პაწია გოგონა დაეტოვე და ახლა უკვე ქმრიანი, კოლმეურნეობის დიდი პატრიოტი და ბრიგადირი შემხვდა ჭიშკართან. ოდა სხვა ადგილას გადაეტანა და უფრო დაბალ „ბოკონებზე“ იდგა. ეზოსაც დიდი ცვლილება ეტყობოდა. არსად გვიმრის სახსენებელი აღარ ჩანდა. ჭიშკართან აღარ იყო ის დიდი „კაცისთავა“ მსხლის ხე, რომელიც მართლა კაცის თავის ოდენა მსხალს ისხამდა. მსხლის ხე ქარს წაქეცია და მის მაგივრად დიდი გუნდის ხე და იაპონური ხურმა აღმართულიყვნენ. მანდარინი გაეშენებიათ, და რადგანაც სიმინდის ყანებს უწინდებურად ბევრს აღარ თესავდნენ გურიაში, მას სიმინდიც ჰქონდა დათესილი სახლის ახლო-მახლო. უწინდელ ჩირგვებიან მინდორზე კი სადაც თვალი მისწვდებოდა, გვიმრის ტყის მაგიერ, ჩქარიალა, თეთრ მდინარე ნატანებამდე — ჩაი ხარობდა. ნატანებს გაღმაც, მუდამ გვიმრის სამფლობელო მწირ ეწერებოდა შენოდა მზით გაშუქებული, თვალუწვდენი ჩაის მინდორი, კოლმეურნეობის კლუბიდან ისმოდა რადიოს სიმღერა.

რასაკვირველია, ჩვენი მოსკლისთანავე გაჩნდა ხაჭაპურები, შემწვარი წიწილები, ღვინო... იქიდან რომ წამოვედით, სოფლის შარავზაზე შეგვხვდა ჭაღარა კაცი, რომელიც სიხარულით მომესალმა, გადამხეცია.

— ვერ მიცანი? — მკითხა მან, —

ასოთამწყობი არ ვიყავი თბილისში, „ნაკადულს“ რომ ვაწყობდი?

— ესაძე! — გამახსენდა, — სწორედ.

ეს იყო იორდანე ესაძის შვილის — ვარდენის შვილი. მე ხომ მათ ოჯახში ისე შინაურულად ვგრძნობდი თავს, როგორც ისინი ჩვენსაში, იორდანეს მეუღლემ, ეგეც ჩემი დედობილი იყო, მიყვარდა დედასავით. ვარდენიც ჩვენი მოთამაშე ბავშვების ამხანაგი იყო, ყოველთვის მხიარული, მუდამ მოციხარი.

ესაძემ აღარ გამოგვიშვა, მიგვიპატივით თავის სახლში, იქვე გზისპირად ცხოვრობდა. ჩემი აზრით, ისევე ის იორდანეს ოდა იდგა. მხოლოდ ცოტათი წინ წამოწეული და უფრო დაბალ ბოკონებზე შემდგარი. წინ, ამწვანებულ ეზოში, როგორც იორდანეს დროსაც, ყვაოდა მშვენიერი დიდი ბუჩქი, რომელიც თეთრი, ოდნავ ლურჯად შეფერადებული მრავალი დიდრონი, ლამაზი ყვავილების ბურთულებით იყო დაყურსული, ირგვლივ კი ციტრუსოვანი ბაღი ამშვენებდა სანახაობას.

ესაძის სახლში დაგვხვდა ორი ახალგაზრდა ქალიშვილი — ესაძის შვილები: ერთი ექიმი, მეორე — პედაგოგი. სახლში გამართული იყო ტელეფონი, რადიო, პატეფონი და, რასაკვირველია, წიგნებით სავსე კარადები.

უცებ აქაც გაჩნდა სუფრაზე ხაჭაპურები, ტაბაკა, სულგუნი, ღვინო, ხილი... ეს ჩვეულება ხომ გურიაში ძველთაგან მომდინარეობს, რომ სტუმარი უპატივცემულოდ არ გაუშვან და ახლაც არ სტოვებენ მას გურულები.

ჩვენ მოვიგონეთ ისტორიკოსი სემონ სპირიდონის ძე ესაძე და მისი ძმა ბორისი, გამოჩენილი სამხედრო პირი. იმათი მამა, სპირიდონი ჩვენი მასპინძლის პაპის — იორდანე ესაძის ძმა იყო, ოდესღაც, პატარაობისას სპირიდონი რომელიღაც მეზობლად ჯაყელს გაყვიდა.

პატარა სპირიდონი მოსწონებოდა ერთ მდიდარ კაცს და ეყიდა თბილისში გაეზარდა და სამხედრო განათლება მიეღებინებინა, ნიჭიერი სპირიდონი დაწინაურებულა სამსახურში. გენერლობაც დაუმსახურებია და აი, სწორედ ამ სპირიდონის შვილები იყვნენ ბორისი და სვიმონი. რასაკვირველია, სპირიდონს ბედი ეწია, მაგრამ ყველას ხომ არ ექნებოდა ამისთანა ბედი და ვინ არ იცის, რომ ბევრია იმის მაგალითი თუ რამდენი გაყიდული ბავშვი იღუპებოდა თურქეთში და სხვაგანაც.

სვიმონ ესაძემ დიდი კვალი გაავლო ცხოვრებაში, საზოგადოდ ისტორიის და კერძოდ დაღესტნის ისტორიის გამოქვეყნებაში. ყოველი ქართველი ცოტათ თუ ბევრად დაინტერესებული, იცნობს; აფასებს სვიმონის მოღვაწეობას. სვიმონი დიდი მეგობარი იყო ჩემი მეუღლის — ილიკო ნაკაშიძის. ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს. იგი მუშაობდა სახელმწიფო არქივში და დიდი დახმარება გაუწია რუსეთის დიდ მწერალს — ლევ ტოლსტოის დაღესტნის ომის ისტორიის შესახებ ცნობების მიწოდებით, რითაც ტოლსტოიმ ისარგებლა თავისი რომანის „ჰაჯი მურადისათვის“ და მადლობის ნიშნად სვიმონს გამოუგზავნა თავისი თხზულებების წიგნები და მადლობის წერილიც.

საზოგადოდ სე. ესაძის შრომებსა და მოღვაწეობას დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ქართველი ხალხი. გარდაიცვალა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, დასაფლავებულია ქართველ მწერალთა და მოღვაწეთა პანთეონში — დიდუბეში.

დაეუბრუნდეთ ისევ გურიაში მომხდარ ცვლილებებს. განსაკუთრებით დიდი ცვლილება მოხდა და გურიაში იცვალა სახე 1928 წლიდან, როდესაც გურულების ოცნება ასრულდა და, ფილიპე მახარაძის ინიციატივით, რკინიგზა გაიყვანეს ნატანებიდან ოზურგეთამდე. ამის გარდა, კოლმეურნეო-

ბაც იქნა შემოღებული, რომელსაც გურულები ჯერ კიდევ 1905 წელს ნატრობდნენ, მაგრამ მაშინ არაქცეობდნენ გამარჯვების წყალობით, ვერ განხორციელდა.

ორივე წამოწყებას — რკინიგზის გაყვანასა და კოლმეურნეობის შემოღებას, მოჰყვა დიდი ეკონომიური წარმატება, განსაკუთრებით კი გურიის დასავლეთი ნაწილისათვის. ხალხი დიდი სიხარულით შეხვდა რკინიგზის გაყვანას. ყველა მადლობელი იყო ფ. მახარაძის და მის პატივსაცემად ქ. ოზურგეთს „მახარაძე“ დაერქვა.

ფილიპე მახარაძე პირადად საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გავიცანი თბილისში, მანამდე კი ვიცნობდი მას მწერლობით.

პატარაობისას, ერთხელ ვნახე ფილიპეს მამა, გამხდარი, მაღალი, გრძელწვერიანი მღვდელი, რომელიც დიდი სიყვარულითა და სიამაყით ლაპარაკობდა თავის შვილზე.

ეს იყო სოფ. დუბაზუში, ზურაბ დათუნაშვილის ოჯახში. მან უამბო მასპინძლებს, რომ „ჩემი შვილი, ფილიპე დაიჭირეს პოლონეთში, რადგან რუსის ხელმწიფეს მისი ეშინიაო, მე ხატს სანთელი დაუწეთე, რომ ასეთი დიდი კაცია ჩემი შვილი, ხელმწიფე შეაშინაო“ — დაუმატა მან.

* * *

მელექედურის შემდეგ, როგორ არ მომენატრებოდა სოფ. ბახვის ნახვა. ბახვა ხომ ჩემი მშობლიური სოფელია. რაფიელ ერისთავის ლექსის არ იყოს: „სადაც ვმობილვარ, გავზრდილვარ და მისროლია ისარი, სად მამა-პაპა მეგულვის, იმათი კუბოს ფიცარი“. მე, მართალია, ისარი არასოდეს არ მისროლია, მაგრამ მამა-პაპა ხომ იქ იყვნენ, იმათი კუბოს ფიცარი ხომ იქ მეგულვებოდა და ჩემი ცოცხალი ნათესავებიც ხომ იქ ცხოვრობენ.

მე, ჩემი ძმისწული დიომიდე ანთაძე და მხატვარი ლადო მალაზონია გაუღდექით მანქანით ბახვისაკენ. მივქროდით მოასფალტებულ გზაზე და ვფიქრობდი, ნუთუ ეს ის გზაა, პატარაობისას მშობლები რომ ჩაგვსვამდნენ ურემში ექვს ბავშვს და რვა სექტემბერს ბახვის დიდ საეკლესიო დღესასწაულზე „ღეთისმშობლობას“ მივყავდით სალოცავად, სადაც ამავე გზით მივშურებოდა აუარებელი მლოცველი — შეთქმულები ფეხშიშველა, გულზე ქვებჩამოკიდებულები, მიჰყავდათ შესაწირავი ცხვრები და ქათმები!..

ახლა კი ამ გზაზე დასრიალებდნენ მანქანები, მირობდნენ სკოლისაკენ მხიარული ბავშვები, წითელყელსახვევიანი გოგონები და ბიჭები — პიონერები. იქით-აქით, გზის პირას, ჩაის პლანტაციები მწვანედ ელავდნენ შუბზე. გავედით ჩქრილა, თეთრად აჭაფებულ, ფირუზისფერ მდინარე ნატანების ფართო ხიდზე. უწინ წყალზე ფონში უნდა გავსულიყავით და ეს არც თუ ისე უშიშარი იყო ბავშვებისათვის, რადგანაც წყალი შემოგვადგებოდა ურემში და წიოკობა გაგვქონდა შიშისაგან.

დიახ, ახალი გზა არ ჰგავდა ძველ გზას. ჩაის პლანტაციებს აქაც დიდი, თეთრი ყვავილებივით ამშვენებდა ჩაის მკრეფავი ქალების თეთრი, ფართო ჩალის ქულები.

შევედით ბახეში, მაგრამ ვანა იმ ბახეში, მე რომ მახსოვდა? ეს ბახე იყო ბაღი და არა ჭოხმახეზანი სოფელი. ყველგან ორსართულიანი ოფდები წამოჭიმულიყო და ოფდების გარშემო მწვანე ეზოებს მანდარინის, ხურმისა და ხილის ბაღები შეენოდა. ჩვენ მივქროდით დიდ, თითქოს საგანგებოდ დამაზად გაფორმებულ გზაზე და გვეჩვენებოდა, რომ ირგვლივ ყველაფერი გვიციხნოდა. ეზოებში ისმოდა ბავშვების ჟღერტული, ქათმებისა და ბატების ფუსფუსი და სადაც, შორს მღეროდნენ კიდევაც.

ავყევით ზევით. ერთი ეზოდან გადამოვიდნენ ჩვენი ნათესავეები.

— ვანა თქვენ აქ ცხოვრობთ? — ვეკითხები მისალმების შემდეგ.

— აქ ვცხოვრობთ. — მითხრეს მათ, — ჩვენ სადაც ვცხოვრობდით, იქ ახლა ახალი მეურნეობაა. ჩვენ კი უკეთეს სამოსახლო ადგილას გადმოვავანენს.

— ყველა?

— ყველა, ჩვენც და სხვებიც...

ჩვენ ნათესავეებისას არ ჩამოვტით, დავბირდით, რომ ჩქარა დაებრუნდებოდით და გავსწიეთ, სადაც „მამაპაპის კუბოს ფიცარი“ გვეგულეზოდა, მაგრამ სანახაობა ჩემთვის მოულოდნელი აღმოჩნდა. ახლა იქ ბახვის ცენტრალური ადგილი იყო. ერთ მხარეს აღმართულიყო დიდი, ორსართულიანი სკოლის შენობა, მეორე მხარეს კი — მალაზიები. სკოლის იქით, სადაც უწინ გაბრიელ ეპისკოპოსის მეთაურობით აშენებული, ქართული სტილის ეკლესია იდგა და ირგვლივ სასოფლო სასაფლაო იყო, ახლა გატყეპნილ საფეხბურთო მოედანზე ახალგაზრდები ფეხბურთის თამაშით ერთობოდნენ. მალაზიების იქით მოსჩანდა საცხოვრებელი სახლები. სათამაშო მოედანს მოსდევდა იმ ძველი სკოლის შენობა, სადაც ნინო და გიგო შარაშიძეები ისე დიდ ხანს მასწავლებლობდნენ და საზოგადო მოღვაწეობასაც ეწეოდნენ. ხალხმა კი დაუფასა მათ უანგარო, ხანგრძლივი მოღვაწეობა და 1926 წ. ქ. მახარაძეში გაუმართა იუბილე. ნინოსა და გიგოს ცხოვრება იყო მთელი ეპოპეა, არა თუ ბახვის, არამედ მთელი საქართველოს მასწავლებელთა ცხოვრებაში. როგორც ზევითაც ვთქვი, ისინი მასწავლებლობდნენ მრავალი წლის მანძილზე და ვინ არ იცის, თუ რა ძნელი იყო იმ დროს მასწავლებლის შრომა და მოღვაწეობა. მასწავლებლობის გარდა, ისინი ეწეოდნენ საზოგადო და ლიტერატურულ მოღვაწეობას. გიგოს აქვს დაწერილი სამეცნიერო-პოპულა-

რული შრომები, ნინო „ნაკადულის“ დაარსებიდან თანამშრომლობდა ამ საბავშვო ჟურნალში. ათავსებდა სხვადასხვაგვარ მასალას, მოთხრობებს, რომლებიც გამოცემული იყო შემდეგში ცალკე წიგნად.

ის სახლი, ბახეში, სადაც ისინი მოღვაწეობდნენ და მაშინ დიდი მეჩვენებოდა, როდესაც ექვსი წლის ვიყავი და ოთხი თვის განმავლობაში სექტემბრიდან იანვრამდე — ვსწავლობდი ამ სკოლაში, ამჟამად სხვა შენობებთან შედარებით, პატარა მეჩვენა.

ახლა იმ შენობაში მოთავსებულია ბახეის სასოფლო საავადმყოფო და მთელი „შტატი“ ექიმ დარეჯან სულუხია-ანდლულაძის მეთაურობით ეწევა შეტად სასარგებლო საქმიანობას. სწორედ დარეჯან სულუხიამ მჩაგვნა ის ადგილი, სადაც გიგო შარაშიძე არის დასაფლავებული, ცარიელ გადატეპნილ ადგილას, საფეხბურთო მოედნის განაპირას. გამივივრდა და აღმამფოთა იმ გარემოებამ, ამდენ ხანს არ დაუშახტურებია „ამ ადგილს“ შემოფარგლული მიინც ყოფილიყო რკინის თუ არა, ხის მოაჯირით მიინც და გიგო შარაშიძის სახელი და გვარი ყოფილიყო წარწერილი. მამა-პაპის გადასწორებულ გადატეპნილ სასაფლაოს ადგილას, როგორც ზევეთაც გვაქვს მოხსენიებული, ამჟამად ფეხბურთი იყო გაჩაღებული და, რასაკვირველია, ბურთს თავისუფლად შეეძლო ნეარდი გიგო შარაშიძის საფლავზეც. იმ ადამიანის საფლავზე, რომელსაც ისეთი დამსახურება მიუძღოდა ამ მოთამაშეების მშობლების აღზრდის, სწავლისა და მომსახურების საქმეში.

აი, როგორ ახასიათებს, და სრულად სამართლიანად, გიგო შარაშიძეს მწერალი გერონტი ქიქოძე თავის მწერლობაში რომელიც 1954 წ. დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობში“: „ახლაც თვალწინ მიდგას ჩვენი სოფლის მასწავლებლის გიგო შარაშიძის მონუმენტალური ფიგურა, თმის და წვერის თეთრი აბრეშუმი, მისი შეფერვმანი სახე და ოდნავ ირონიული ტუჩების მოძრაობა. რა შრომისმოყვარე, მომკითხველი და სამართლიანი იყო, რა აკადემიური გარეგნობა ჰქონდა და ის მართლაც ნამდვილი აკადემიკოსი იყო თუ ამ ცნებას მისი პირვანდელი მნიშვნელობით გავიგებთ. იგი იყო ბახეში გამართული სკოლის ხელმძღვანელი, პრაქტიკული ზნეობის და ყოფაქცევის მასწავლებელი, ცხოვრების სიბრძნის ოსტატი“.

გიგო შარაშიძე გარდაიცვალა ბახეში 1931 წ., ნინო კი ქმრის გარდაცვალების შემდეგ ცხოვრობდა თბილისში შეილებთან და გარდაიცვალა თბილისშივე; დასაფლავებულია ვაკის სასაფლაოზე.

გიგოს და ნინოს დარჩათ ოთხი შვილი. ვის არ ახსოვს შალვა შარაშიძე — „თაგუნა“, ნიკიერი იუმორისტი-მწერალი, მე განსაკუთრებით ვისხენებ მას, ის ისევე დედ-მამასთან ცხოვრობდა ჯერ კიდევ ბავშვი და დასწერა საბავშვო ჟურნალისთვის მოთხრობა „ნარო“, რომელიც „ნაკადულის“ სარედაქციო კოლეგიამ მოიწონა და დაბეჭდა კიდევაც. უმცროსი ქალი ქრისტინე შარაშიძე მუშაობს საქართველოს, ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმში და ეწევა მეცნიერულ მუშაობას. აქვს დაწერილი და დაბეჭდილი გამოკვლევები და შრომები.

(გაგრძელება იქნება)

ნაზიხ ქიქავთი

ღამობებს ხვალე

ავანსცენის ერთ ექთხეში დგას როიალი. მეორეში — პეიდია საათი. შემოდინ არქიტექტორი და მისა ცოლი. ორივე 23—24 წლისა. ეტყობა ჭალი ფეხშიშედაა. ჯღდება როიალისა. იწყებს ტაქა-ტაქა კედლის საათი. ერთხანს სრულ სიხუმრეში გარკვევით ისმის საათის ტაქა-ტაქა. ცოლ-ქმარი უკრავს როიალზე რომელიღაც კონცერტს ოთხი ხელით. კონცერტი ერთხანს ვრძელდება, ცოლ-ქმარი უკრავს და საუბრობს.

არქიტექტორი — შეხედე, ძვირფასო, ჩვენს ხელებს.

არქიტექტ. ცოლი — ვუცქერი.

არქიტექტორი — ჩვენი ხელები ერთადეა კლავიშებზე...

არქიტექტ. ცოლი. — როგორ უხდებიან ისინი ერთმანეთს.

(ისმის მხოლოდ მუსიკა. შემდეგ მუსიკა და ლაპარაკი).

არქიტექტ. ცოლი — გიყვარვარ?

არქიტექტორი — უსაზღვროდ. შენ გიყვარვარ?

არქიტექტ. ცოლი — უსაზღვროდ. შენ გიყვარვარ?

არქიტექტორი — უსაზღვროდ.

(ერთხანს ისმის მხოლოდ მუსიკა, შემდეგ მუსიკა და ლაპარაკი).

არქიტექტ. ცოლი — ხომ ბედნიერი ხარ?

არქიტექტორი — ბედნიერი ვარ. შენა?

არქიტექტ. ცოლი — ბედნიერი ვარ.

(ღარ უკრავენ. ერთხანს ერთმანეთს უცქერენ. გარკვევით ისმის საათის ხმა. ხელახლა იწყებენ დაკრავა. უკრავენ და საუბრობენ).

არქიტექტორი — შენს შვიტს შე არავინა მყავს.

არქიტექტ. ცოლი — მალე ვაფიშვილი გეყოლება.

არქიტექტორი — იქნებ გოგონა?

არქიტექტ. ცოლი — არის კიდევ ხალხი, ქვეყანა.

არქიტექტორი — ყოველივე ეს შენა ხარ.

არქიტექტ. ცოლი — მეც ვასურვებდი ვყოფილიყავი არქიტექტორი, როგორც შენ.

არქიტექტორი — შე ავაგებ მინის პლასტმასის, ალუმინის სახლებს, იქნება სიუხვე სინათლისა, პაერისა.

არქიტექტ. ცოლი — შენ მბრლოდ სახლებს ააგებ.

არქიტექტორი — შე არ ავაგებ უზარმებს. საპატიპროებს.

არქიტექტ. ცოლი — შეგიძლია ააგო თუატრები, კონოთეატრები.

არქიტექტორი — და საკონცერტო დარბაზები.

არქიტექტ. ცოლი — შენ, ჩემო ძვირფასო.

არქიტექტორი — რა კარგია სიცოცხლე!

(ღარ უკრავენ. კედლის საათის ტაქა-ტაქა. მერე ისევ იწყებენ დაკრავას. უკრავენ და საუბრობენ).

არქიტექტ. ცოლი — შე ენახე ჩინური ნაჭარგის ფოტო-სურათი აბრეშუმზე. წინ ზის ჩინელი ჭალი ჩაფორებული. ბედნიერად იღიმება. უკან კი — რაკეტა. მიფრინავს მთვარასკენ. შეც მინდა მოვარეზე გაფრენა.

არქიტექტორი — მთვარეზე ჩვენი ვაფი ვაფრინდება.

არქიტექტ. ცოლი — ან იქნებ გოგონა.

არქიტექტორი — ან იქნებ გოგონა? (კონა).

(ხარი).

არქიტექტ. ცოლი — მგონი ხარი იყო.

არქიტექტორი — ახლავ გავაღებ.

(ხარი).

არქიტექტორი — ახლავ გავაღებ.

(არქიტექტორი გადის. ცოლი ერთი ხელით გადაუღებს კლავიშებს. შემოდის არქიტექტორი, ხელში წერილი).

არქიტექტ. ცოლი — რა არის?

არქიტექტორი — წერილი.

არქიტექტ. ცოლი — საიდან?

არქიტექტორი — ბეჭედზე იტყვია გუშინდელა გამოგზავნილია.

არქიტექტ. ცოლი — საიდან?

არქიტექტორი — გამოგზავნის მისამართი გარკვეულად არა ჩანს (სხნის კონვერტს), ახლავ გაეიგებო.

არქიტექტ. ცოლი — რა სქელი უსტარია...

არქიტექტორი — თორმეტი ფურცელი, ცამუტი, თოთხმეტე.

არქიტექტ. ცოლი — ესგანაა?

არქიტექტორი — (მონახა უკანასკნელ გვერდზე ხელმოწერა) ა. ბ.

არქიტექტ. ცოლი — ა. ბ.?

არქიტექტორი — პო. ა. ბ. (ფიქრობს) ა. ბ...

არქიტექტ. ცოლი — აბა, წაიკითხე.

არქიტექტორი — გამახსენდა. მართალია. მას ეძახდნენ ა. ბ.-ს.

არქიტექტ. ცოლი — ვის?

არქიტექტორი — მე შეყავდა სკოლის ამხანაგი. ძალზე ღარიბი გლეხის ოჯახიდან. ლამაზი ბავშვი. უველა მას დაეცინოდა. იგი — უველას...

არქიტექტ. ცოლი — კი მაგრამ, რა შუაშია ა. ბ.?

არქიტექტორი — არ ვიცი... უველანი, მასწავლებლებშიც კი ეძახდნენ მას ა. ბ.-ს.

არქიტექტ. ცოლი — და მას შემდეგ არასდროს გინახავს?

არქიტექტორი — არა. მე დამავიწყდა კიდევ მისი არსებობა.

არქიტექტ. ცოლი — აბა, წაიკითხე.

არქიტექტორი — ახლავ, ძვირფასო. საოცარია, რომ მან წერილი მომწერა.

არქიტექტ. ცოლი — მომეცი, მე წაგიკითხავ.

არქიტექტორი — არა. მე თავად წაგიკითხავ. შესაძლოა, აქ ზოგი რამ ისეთი სწერია, რაც შენ ვერ უნდა იცოდე.

არქიტექტ. ცოლი — შენი წარსული მე არ მესება.

არქიტექტორი — მე ისეთი წარსული არა მაქვს, რომ შენ იტყვიანო.

არქიტექტ. ცოლი — კარგი. წაიკითხე.

არქიტექტორი — ახლავ. მე ბავშვობიდან მიტყუებს ნადირობა. მონადირეებს...

არქიტექტ. ცოლი — ვერ დავიჯერებ, რომ შენ სახუნდარში ჩასატრება და ცხოველის მოვლა შეეძლოა.

არქიტექტორი — მონადირის გუმანით მე ამ წერილის სენი მყისვე არ მომეწონა.

არქიტექტ. ცოლი — იქნებ რაიმე დაუშავე მაგ შენ ამხანაგს?

არქიტექტორი — არა. როგორ მიშლის ნერვებს საათის ეს ტაყა-ტტეცი.

არქიტექტ. ცოლი — გაეანერო?

არქიტექტორი — არა. ნუ პრაზობ, ძვირფასო, ახლავე წაიკითხავ (იწყებს წერილის კითხვას) გამარჯვება, მოგაგონდები თუ არა, არ ვიცი, ამას გწერს შენი სკოლის ამხანაგი...

ა. ბ.-ს ხმა — ა. ბ. შენ იყავი ერთადერთი კაცი, რომელიც მე არ დამეცინოდა. მართალია, იყო კიდევ ერთი კაციც, მოაღწევს ეს წერილი შენამდე? თუ შენც ამკვიცნად ათას არამზადასთან ერთად წუთში აღიღებები პირისაგან მიწისა იც, რომ ვერც მოასწრებ ვაიგო, როგორ და რისთვის?

არქიტექტ. ცოლი — რას ბოდავ?

არქიტექტორი — არაფერი არ მესმის... (განავრძობს კითხვას) უველასე ლამაზი შენობით, რომელსაც შენ ააგებ... შენ მაინც პატარა კაცი ხარ...

ა. ბ.-ს ხმა — მე ღმერთი ვარ, რომელიც მყისვე ანგრევს. მე ვარ იეღოვა მთაბრუნე.

არქიტექტ. ცოლი — ვიცოდეთ მაინც, სად იმყოფება. დავეხმარებოდით საცოდავს. იქნებ ფსიქიატრიულში დაგვეწვინა. ანდა იქნებ იქედანვე გწერს?

არქიტექტორი — მარჯა აქაურია. მამასადამე ისიც აქ ჩამოწულა, ევროპაში, განავრძობ.

ა. ბ.-ს ხმა — დახედე შენს საათს. თუ ამ წერილს მიიღებ რვა საათამდე, დახედე შენს საათს...

არქიტექტ. ცოლი — (შეხედავს კედლის საათს). რვის ოცი წელია.

ა. ბ.-ს ხმა — ცოდვების მოსანიწიებლად შენ გაქვს იმდენი დრო, რამდენი წუთიც რვა საათამდე დარჩენილია. არ თქვა, რომ უცოდველი ხარ.

არქიტექტ. ცოლი — ღმერთმანი, მე არა მაქვს არაერთიანი ცოდვები, რომ მონანიება ეთხოვო, არც შენ გაქვს.

არქიტექტორი — არ ვიცი, იქნებ მაქვს.

არქიტექტ. ცოლი — კარგი, კარგი, წაიციხებ.

ა. ბ. სხვა — შე ვიცი, შენ ახლა საქორწინო მოგზაურობაში ხარ და, როგორც ხედავ, შენი მისამართიც ვიცი. იქნებ თქვენ ბავშვს ელათ, რას იზამ? მამასადამე ბედს არ სდომებია. ახლა კი მომისმინე: ერთხელ... სამი წლის წინ, ჩვენს ქალაქში...

არქიტექტორი — ეკირა დღით სპორტულ კლუბში მივდიოდი. გზაში ჩვენი ბაყალია ვიფი შეშხვდა. შენ გახსოვს ეს პატარა, ჩასქელებული...

(მიღის ა. ბ. ღმერთი, ჯანმრთელი, ლამაზი 22 წლის ახალგაზრდა. იგი ბედება ჩასქელებულს).

ჩასქელებული — ო! ა. ბ.! საით? რატომ ხარ აგრე დაღვრემილი?

ა. ბ. — კლუბისაკენ.

(ჩასქელებული იცინის).

ა. ბ. — რა გაიცინებს?

ჩასქელებული — შენ, ჩემო ძმაო, სამინლად არ გწყალობს ბედი. ნამდვილი ხელმოცარული კაცი ხარ. ხუთი წუთის წინ რომ შემხედდროდი...

ა. ბ. — სამუშაოს შემომთავაზებდი?

ჩასქელებული — და მე რე როგორს? ღმერთმა ქნას, ჩემო ძმაო, კვლავაც არ დაგკვარგოს ასეთი შემთხვევა.

ა. ბ. — ღმერთმა ქნას.

ჩასქელებული — ბედნიერად. ჩემო კარგო.

(ჩასქელებული გადის. ა. ბ. განაგრძობს სელას, ბედება გამბდარს).

გამბდარი — სად დაიქარგეთ? სად იყავით გუშინ?

ა. ბ. — სამუშაოზე.

გამბდარი — ისე ნაგავს ათრევედით თქვენი ნახევარტონიანიო?

ა. ბ. — რას იზამთ, სერ. ასეთია სამუშაო.

გამბდარი — სად არ გეძებთ, ვის არ ეკითხებ თქვენს შესახებ... მე თქვენთვის სამუშაო მქონდა... სამუშაო კი არა ოქროს საბადო, მაგრამ სამწუხაროდ... დაქარგეთ, სხვა ავიყვანეთ.

ა. ბ. — ძალიან ვწუხვარ.

გამბდარი — სამწუხაროა. ყოველდღე არ ჯდება ასეთი აღრე.

(გამბდარი მიდის. ა. ბ. განაგრძობს სელას, ბედება ბებრუხანას).

ბებრუხანა — სად გაბზიხართ, შეილო, ბანქოს ათამაშობ?

ა. ბ. — კლუბისაკენ, ბები.

ბებრუხანა — ბანქოს სათამაშობ?

ა. ბ. — არა, საქმიანი პაემანი მაქვს. მე რე კი ვიფარიავებ.

ბებრუხანა — შავ უსაქმრობით გაართობას ვერჩია, ჩემთან გველო ხშირ-ხშირად, გეკითხა ჩემი ჯანმრთელობა. შემოსულდაყვი, მაგალითად, ამ დღით — მილიონიან საქმეს მიიღებდი. მაგრამ დაქარგე შემთხვევა. ამასთანავე დღეს კვირაა და ჩემი სახლი სწორედ საუღრის წინაა. თუ შენ საუღარში არც კი დადხარ?

ა. ბ. — რაც თავი მახსოვს, საკვირაო წირვა არც ერთხელ არ გამიშვია.

ბებრუხანა — ეგ კარგია, რომ წირვა ერთხელაც არ გავიშვია, მაგრამ ცუდია, ხელსაყრელ შემთხვევას რომ უშვებ. თუმცა ნუ დალონდები, შემდეგ კვირას აუცილებლად შემოიარე.

ა. ბ. — შემოვივლი, ბები. ნახვამდის.

(ბებრუხანა გადის. ა. ბ. განაგრძობს სელას. წინ, გზაზე შემაჩნევს ტყავის შავ საფულეს. სცენა ბნელდება. ვანათებულია მხოლოდ საფულე. ა. ბ. მიადგება, აქეთ-იქით იხედება, დგას და ყოყმანობს. შემდეგ გადაწყვეტს და დაიხრება საფულის ასაღებად. მაგრამ ამ დროს უკანდან ჩქარი ნაბიჯით წამოადგება კაცი, აიღებს საფულეს და გზას განაგრძობს).

ა. ბ. — (გასდევს კაცს, რომელმაც საფულე აიღო) ეგ რა, თქვენი საფულე იყო?

კაცი — თქვენი იყო თუ?

ა. ბ. — მაგრამ...

კაცი — (გადის) ახლა ჩემია.

(სცენა ბნელდება. ავანსცენა კვლავ განათდება. არქიტექტორი და მისი ცოლი).

არქიტექტორი — (განაგრძობს წერტილის კითხვას) მე ეიღექ და თვალს მივაყოლებდი მას.

არქიტექტ. ცოლი — აინტერესოა...

- არქიტექტორი — მოყრევა — შენ მის არ იცნობ. ის ჩამოვიდა შენი გამგზავრების შედეგად.
 დაბაზში ვარჯიშობდა, შევედი დაბაზში.
- (დაბაზში ვარჯიშობს მოყრევე დაყიდებულ ტყეის ბაღოზე. აქვეს ტყეის ნაწილი.)
- კომისიონერი — (ა. ბ.-ს) 'აღ დაკარგე? ჩვენ ხომ ათი საათისთვის შეთანხმდნენ ლიონისკანს ა. ბ. — გზაზე შემჩერეს. თხომეტი წუთით დავაგვიანე.
- კომისიონერი — თხომეტი წუთში შეიძლება მოიგო და წააგო მთელი ომი. ვინა თქვა ესა? ნაპოლეონმა თუ ფრანკლინმა? კარგად არ ვიცი.
- ა. ბ. — მან დარგა?
- კომისიონერი — დარგა. ზუბად ახზე, თერთმეტის სულ წუთზე 'კი შეიგინა მე არ მჭარდებო კაცი, რომელიც დამალატებს, როცა ჯერ საქმესაც კი არ შესდგომიაო.
- ა. ბ. — მე შეეხევიწები მის.
- კომისიონერი — არ უნდა ესროლო მიხანს, რომელსაც ერთხელ უკვე ვერ მოახვედრე. ვინა თქვა ესა? ნაპოლეონმა თუ ფრანკლინმა, ან იქნებ ედისონმა?
- ა. ბ. — (ჩამოგდება. ამოხევენებს) ჩანს, მთელი ჩემი სიტოცხელ ნაგავი უნდა ვითრიო ისე, როგორც მამაჩემი თხრიდა მთელი თავისი სიტოცხელ მიწას.
- კომისიონერი — თქვენი მეზობელი... უფრო სწორად, ბაბუაშენის მეზობელი...
 ა. ბ. — ყოველი კაცის ნავეთზე არ აღმონდებია ნათი.
- კომისიონერი — რას აკეთებ საღამოთი?
- ა. ბ. — კინოში წავალ.
- კომისიონერი — მოეშვი კინოს. ჩემთან შემოიარე.
- ა. ბ. — რადა?
- კომისიონერი — პოკერის სათამაშოდ კაცი გეჭირდება.
- ა. ბ. — მერე?..
- კომისიონერი — რა მერე... გეაყლია მეოცზე... ზუსტად ცხრაზე, არ დავივიანო...
- ა. ბ. — მე კი კინოში წასვლა მინდოდა.
- კომისიონერი — ეჰ, ჩემო კარგო, ყველას რომ შეეძლოს აკეთოს ის, რაცა სტრეს... მამ ასე, ზუსტად ცხრაზე.
- ა. ბ. — არის.
- (ისმის როგორ უსტვენს ვიღაც საცეცვაო მელოდიას. სტენა ახლოდგება.)
- ა. ბ. — შეაფთოაქის ვაფი.
- კომისიონერი — მოსამართლის ტეინარველ ქალიშვილთან. ეს-ესაა საცურაო აფში იყენენ.
 (შემოდის შეაფთოაქის ვაფი და მოსამართლის ქალიშვილი.)
- მოყრევე — (განავტობს ვარჯიშს) კარგად იტურავეთ?
- მოსამ. ქალიშ. — (მითითებებს შეაფთოაქის ვაფზე) მე გავცქნარი.
- მოყრევე — შენ რომ კრიეზიაც გეყარჯიშა მეც დამცემლი ნოკეტით პირველსავე რაუნდში.
 ხომ მართლა დამცემლი? გიცნობ.
- მოსამ. ქალიშ. — (ა. ბ.-ს) რატომ ტანზე არ იხდი? არ იფარაკეებთ?
- ა. ბ. — მამაკრე, დღეს რაღაც უგუნებოდა ვარ.
- შეაფთოაქ. ვაფი — (ა. ბ.-ს) შენა, დედას ბიჭო, გაიქე ორი ლიმონათი მოგვიტანე.
- ა. ბ. — ლიმონათები მოგიტანოთ? კარგი.
- შეაფთოაქ. ვაფი — პო, ლიმონათი.
- ა. ბ. — არის.
- მოსამარ. ქალიშ. — (ა. ბ.-ს) შეჩერდი! (შეაფთოაქის ვაფს) წადი, თითონ მოიტანე.
- შეაფთოაქ. ვაფი — ახლავე, გულო! (გადის).
- მოსამ. ქალიშ. — (ა. ბ.-ს) ეგ შენი ბატონია თუ შეფი? მოვალე ხარ, მის ბრძანებაზე იარო?
- ა. ბ. — არა, არა ვარ მოვალე.
- მოსამარ. ქალიშ. — მამ რა?
- ა. ბ. — რა ექნა?
- მოსამარ. ქალიშ. — ყველას არ უნდა ეუბნებოდე თანხმობას.
- ა. ბ. — კარგი.
- მოსამართ. ქალიშ. — ისევე კარგი? (იცინის) რას უდგახარ? დაჯექ. (ა. ბ. დაჯდება მოსამართლის ქალიშვილთან ერთად ერთ სკამზე და დაუწყება ჰერეტას ხალაის გაღვილ საყელოში ქალის სველ სხეულს).
- მოსამარ. ქალიშ. — რას უქუქერი? თითქოს პირველად მხედავდე საცურაო ხალათში.
- ა. ბ. — ასე ახლოს არახდროს მინახავარ.
- მოსამარ. ქალიშ. — (გადაადგო ხალათი) ახლოდანაც გვარიანი ვარ.

მოკრივე — (განაგრძობს ვარჯიშობას) ახლანდელი კარგი ოჯახის ქალიშვილები ქვემო კარლზე უარესნი არიან.

მოსამარ. ქალიშ. — შენ კეთილშობილ ქალწულთა ინსტიტუტში უნდა გეყოლა **ლამპრინა ულაი** (შეაფთოაქის შეილს შემოაქვს ორი ბოთლი ლიმონათი. ერთ ბოთლს **მეფეთაიქს** შეაფთოაქს სამართლის ქალიშვილს).

კომისიონერი — (შეაფთოაქის ვაქს) მამაშენა თავისი დექნის გაყიდვა უნდა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — შენც კიდევ ნუ ცდილობ უშოკო მყიდველი.

კომისიონერი — მე კომისიონერი ვარ, ჩემო კარგო, ჩემი ხელობაა გამყიდველსა და მყიდველს მივეხმარა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — მე სანამ ცოცხალი ვარ, მოხუცი ვერ შესძლებს მის გაყიდვას.

კომისიონერი — სულერთია პირველი დაბომბვისთანავე დაინგრევა.

მოკრივე — პირველ დაბომბვამდე ჯერ კიდევ შორსაა.

კომისიონერი — ვინ იცის.

მოსამ. ქალიშ. — სიკვდილი არაფერია. მაგრამ, როცა რადიოაპტურა თუ რაღაც ეშმაკი, მკვამს შენს სხეულს და რამდენიმე წლის მანძილზე დაიწყებ ლმობას...

მეაფთოაქ. ვაჟი — უკიდურეს შემთხვევაში ჩქარა მაინც გადავრჩებოდით ამ გაურკვეველობას.

მოკრივე — ისე გამოდის, თითქოს იმიტომ დაყალიბებ უსაქმოდ, რომ ფიქრობ, დღეს თუ არა, ხვალ დაიწყება ომი.

ა. ბ. — ჩვენ ქალაქს შოგ ვულში დასკემოდეს ატომური ყუშმარაა...

კომისიონერი — ღლსით. მზისით, ზაფხუბის ურყეპსა და ვარდუევილის კალათებზე...

მეაფთოაქ. ვაჟი — ჩვენი ქალაქი ნახევარ ატომურ ყუშმარადაც კი არა ღირს. მათ იცოდა, სად ჩამოავდომ იგი.

მოკრივე — თუ ჩვენები სტუდეები არ არიან, ჩვენ დავიწყებთ პირველნი. ხომ მართალს ვამბობ?

მოსამ. ქალიშ. — მე სიცოცხლე მინდა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — რად გინდა?

მოსამ. ქალიშ. — რად? არ ვიცი. მე მომწონს სენთქვა, ცივი ნაყინის ჭამა. მე მომწონს ჩემი ტანის უწყულეობოდ, უიარებოდ.

მეაფთოაქ. ვაჟი — (ა. ბ.-ს) შენ, დედისერთავ, შენ რაღას ფიქრობ?

ა. ბ. — მე მესწინა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — ამას ეწინია (იციენის).

კომისიონერი — (შეაფთოაქის ვაქს) შენც გეწინია, მაგრამ ამბობ, თუ დაიწყება, დაიწყებო.

მოკრივე — (შეაფთოაქის ვაქს) მომზებრდა ბალიშის ცემა. შოღი ერთი შენ შემოგვარა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — უბეშობა არ დაიწყო (იციამს ხელთათმანს იწყებს მოკრივესთან ვარჯიშობას, მაგრამ ხელთათმანი მოხვდა, ძლიერსძლიეობით დგას ფეხზე) ხომ შეეთანხმდით, უბეშობას არ დაიწყებდი.

მოკრივე — კარგი, შეტს აღარ ვიხამ.

მოსამ. ქალიშ. — (კომისიონერს, მოკრივეთა მიმართ). ესენი შეგობრები არიან თუ მტრები?

კომისიონერი — ვე შენ უნდა გეკითხებოდეს.

მეაფთოაქ. ვაჟი — (მოკრივეს). ფრთხილად, შე ბილწო.

მოკრივე — შენაც იტყვი რაღა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — გინდა კბილები ჩამამტერიო თავის გადასარჩენად?

მოკრივე — (ურტყამს ძლიერად) შენაც იტყვი რაღა.

მეაფთოაქ. ვაჟი — (უკან იბეჭებს) კმარა, შეყოფა.

მოსამ. ქალიშ. — (შეაფთოაქის ვაქს) ვერ გაუძელ?

მეაფთოაქ. ვაჟი — ჩემო გოგონი, რაში მჭირდება შენ წინაშე გაფუძლო პროფესიული მოკრივის დარტყმებს, რაკინდ ვარჯიშობაც ვრქვას.

მოკრივე — კინაღამ დამცა ოპ, როგორ მაწამა, ნუთუ არ მეტყობა დაღლა, ა? არ მეტყობა?

მოსამ. ქალიშ. — მომამტრე ხალათი.

მოკრივე — მართალადა, დაწყებულყო ომი, წავიღოდით სადმე უცხო ქვეყნებში. ცოტას გავერთოდით ომი ომიდ იცოდა. მაგრამ მე ვერ დამიფიქია ის ფრანგი მოკრივე, რომელმაც მზედველობა დაქარაგვა რინგზე.

კომისიონერი — ყველა მოკრივე რომ სკარფადეს მზედველობას...

მოკრივე — არც ყველა მოკრივე ხდება მილიონერი, საინტერესოა, მე ვახებები მილიონერი, ა?

კომისიონერი — არა.

ა. ბ. — მილიონერი რომ ვახდუ...

საქართველო
საბჭოთაო
საზოგადოებრივი
საბჭოთაო

მეფთთაქ. ვაფი — პირველყოელისა საჭირთა, ბედი გქონდეს, ხოლო მეორეც, უნდა იყო გვერდელნი.

მოსამ. ქალიშ. — მეორე შენ ვაჭეს.

მეფთთაქ. ვაფი — პირველიც.

(მოკრივე მიდის მესხკალურ ყუთთან. ჩაუშვებს შიგ ზურდას, რომელიც კომპიოინენ-რისგან მიიღო, დააჭერს თითხ ღილს. ისმის იტალიური ხალხური სიმღერა).

მოკრივე — ყოველთვის, როცა ამ სიმღერას ვისმენ, მე შეჩვენება, თითქოს განვაწმინდე. (ყველანი უშვნიენ მესიას).

მოსამ. ქალიშ. — რა უშვნიერია! შე ვერ წარმოშედგინა, რომ ჩვენს ავტომატს ასეთი რამის დაკერა შეეძლო.

მოკრივე — ამგვარი სიმღერა მე ყველა ავტომატში ავაწვე.

მეფთთაქ. ვაფი — მამანქმის აფთაქშიც?

მოკრივე — (მოამართლის ქალიშვილს) მამ შენ მოგწონს? ა? მოგწონს?

მოსამ. ქალიშ. — ქალიან.

(მესიკა გრძელდება. შემოდის ბენზინით მოვაჭრის კულელებიანი ოცა წლის ღამაში ქალიშვილი. შეჩერდება ჩუმიდ მღერის. ყველანი მას უცქერენ).

მეფთთაქ. ვაფი — შე არ ეციოდო, თუ ეს გოგონა მღეროდა.

მოსამ. ქალიშ. — ჩემად!

მეფთთაქ. ვაფი — ბენზინით მოვაჭრის შეილი, თანაც ექთან და უცებ სიმღერა.

მოსამ. ქალიშ. — განუმიდო ერთი, განუმიდო.

მეფთთაქ. ვაფი — განუმიდო, ცუგრუმელაუ (მესიკა და სიმღერა წყდება).

მოსამ. ქალიშ. — ეჰა! თქვენ უშვნიერი ხმა ვაჭეთ.

ბენზინ. მოვაჭ. ქალიშ. — გმადლობთ. ჩვენ გვეყავდა ერთი იტალიელი ავადმყოფი. მან მასწავლა.

მოკრივე — ის იტალიელი ხარატი იყო?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — არა, ხარატი არ იყო. იგი ქუქით ვარდაიცვალა.

მოკრივე — შე განვიწმინდე.

კომპიოინენი — ხელახლა შეგვიღია კამინჭურდე.

მოკრივე — (ა. ბ.-ს) აბა, აქ მოდი, გმირო!

ა. ბ. — რადა?

მოკრივე — გერ დადექი. შემდეგ ვაიგებ რადა.

ა. ბ. — აი, დადექი.

მოკრივე — მოდი ჩვენ დავამთავროთ რაუნდი, რომელიც შე მასთან დაიწვე.

ა. ბ. — შე კრივი ცუდად ვიცი.

მოსამ. ქალიშ. — შენ ხომ ლომის ბოკერსა ჰვებარ, რისა გეშინია. მოცეღე ერთი შემო-ცრით ვე თავხედი.

ბენზინ. მოვაჭ. ქალიშ. — მავას საიდან შეუძლია ქალაქის ჩემპიონთან კრივი გასვლა? გინდათ ისევი ვიმღერებთ.

მოკრივე — მერე იმღერე. ნუ გეშინია, ბუმრობით შევერკინებით. შე ვიცი, შენ მისი ცხვირი მოგწონს. ნუ სწუხხარ, ცხვირს არ დაეღმისინებ, (ა. ბ.-ს) გაიზადე პოჯაი!

ა. ბ. — მართალი ვითხრა...

მოკრივე — ვაიზადე, ვაიზადე! (ა. ბ. იხდის პოჯას) ხალათიე ვაიზადე (ა. ბ. მასტრის ამარა).

მეფთთაქ. ვაფი — შარვალიც!

მოსამ. ქალიშ. — ბრძოლა შარვლის ვაფხდელადევი შეიძლება (ა. ბ.-ს) შენ იბრძოლებ, გესმის, იბრძოლებ.

ბენზინ. მოვაჭ. ქალიშ. — რატომ აქებებთ? ვალახვენ.

მოსამ. ქალიშ. — ნუ გეშინია, ვალახონ. მასაც არავინ უშლის, ვაარტყას. ბოლოს და ბოლოს ვაიგებს, რომ არც ისე საშინელი რამაა, იყო ვალახული. (ა. ბ.-ს) ნუ გეშინია!

(ა. ბ. იცვამს ხელთათმანს და იწვეებს მოკრივისთან მსუბუქ ბრძოლას).

მოსამ. ქალიშ. — მიდი, მოფერო, ვაარტყი შარვალს.

მეფთთაქ. ვაფი — მოიფარე შარვალს, დედას ბიჭო.

ბენზინ. მოვაჭ. ქალიშ. — ღმერთო ჩემო, რად ჩადით ამას?

მოსამ. ქალიშ. — დისცხე, მოფერო!

მოკრივე — შე ვატყობ ყველანი მის მხარეზე ხართ. ამიტომ, ჩემო კატო, მიიდე! (მღერად შემოაკრავს მძლოლს. ა. ბ. დაბარბაქდება).

მოსამ. ქალიშ. — გამაგრდი! ფრთხილად!

(ა. ბ.-ს შემოაკრავს მოკრივეს).

მოსამ. ქალიშ. — მიიდე? კარგია! კიდევ ერთი დარტყმა!

მეუღლიაქ. ვაჟი — როგორ მოგეწონებოდა, რომ დედას ბავშვი გალახოს ჩვენი ჩემპიონი?
 მოკრძე — ჯერ ნორჩია (შემოკრძებს, ა. ბ. ვეცმა, ხელებს სახეზე იფარებს. გეგონია, ვაჟი უფლებას ჰქონდა, რომ ჩემი უფლებების ქალი კვილით მიირბენს მასთან. დაიხრება წაქცეულის სხედგანზე).
 ბენზ. გაშვიდ. ქალიშ. — მთელი სახე სისხლში აქვს მოხერილი.
 მეუღლიაქ. ვაჟი — ერთი, ორი, სამი, ოთხი...
 მოსამ. ქალიშ. — მე არც კი მოველოდი, რომ ამდენ ხანს გაეძღვებოდა.
 ბენზინ. ვაჟი. ქალიშ. — წყალი მოიტათ, წყალი!
 კომისიონერი — (მოსამართლის ქალს) ოქვენ ორთავე — შენცა და ეგაც (მიუთარებს ბენზინის გამყიდველის ქალზე) ჩამწვარი ხართ ა. ბ.-ში? მაგრამ თქვენგან რომელი უფრო მეტად არის? ვინ თქვა ესა — ნამოლონმა, თუ ფრანკლინმა? ქალები ორგვარი ჯუჯარისაო არიანო — ერთნი შეიფარებენ ხოლმე, როგორც შტრიხალა ძაობებში...
 მოსამ. ქალიშ. — მეორენი როგორც ძე ვეფხები.
 (ივანესენაზე განათლება არქიტექტორი და მისი ცოლი).
 არქიტექ. ცოლი — საინტერესოა, რომელ მოღვაწის ევეუფონი მე?
 არქიტექტორი — აღამიანია, ესე იგი პირველსაც და მეორესაც.
 არქიტექ. ცოლი — მოსამართლის ქალიშვილი ძალიან წამახო იყო?
 არქიტექტორი — მე წამოვედი როცა იგი თერთმეტი წლისა იყო, მაგრამ მაშინაც კი უტყუა-ბოდა, რომ იგი უღამახესი ქალი დაუგებოდა.
 არქიტექ. ცოლი — ბენზინის გამყიდველის ქალიშვილი?
 არქიტექტორი — ის ჩვენი ქალაქში აღბათ ჩემს შემდეგ გამოჩნდა. მას მე არ ვიცნობ.
 არქიტექ. ცოლი — თქვენს ქალაქში არც ერთი კარგი აღამიანი არ იყო?
 არქიტექტორი — რას ამბობ, ეგ როგორ შეიძლება!
 არქიტექ. ცოლი — ბენზინის გამყიდველის ქალიშვილი კარგი აღამიანია. განაგრძე კითხვა, ჩემო კარგო.
 არქიტექტორი — (კითხვობს) მე არ ვიცოდი, გეუფარდი თუ არა მოსამართლის ქალიშვილს ძე ვეფხურად. აქამდეც არ ვიცო. მე ვიყოფე ფინია, თუთრი ფინია, და ერთხელ საღამოს... (არქიტექტორი და მისი ცოლი რჩებიან სიბნელეში. განათდება სცენა).
 ა. ზ.-ს ზმა — მე ძალს ვწვრთნიდი (ა. ბ. ცულობს ასწავლის ძალს) აკეთე, აკეთე! ჰა, რას ჯერობის რად მაწვალა ავეთა. ნეთუ ეს ასე ძნელია? (უჩვენებს როგორ მოიქცეს ძალი), უცქირე, აი ასე. ასწვევ წინა თათებს... გასაგებია. შენ ოთხი ფეხი გაქვს, მე ორი. ჩემთვის რასაკვირველია უფრო იოლია ხელებს აწევა. კარგი (მოხიზება და კოხხე დაღვება), აი, ახლა მეც ისეთივე ოთხფეხი ვარ, როგორც შენ. რამდენჯერ ასე გაღაფრებულევიარ მე ოთხფეხად ათას ოხერსა და მეღერებს. რამდენჯერ ასე ამწვინა მე თათები და მათს დუღუტე მითამაშია, ნუ გაუტობს. სულერთია, ჯვალაფერს გაგაეკეთებინებ (ამოიღებს ჯიბიდან შაქრის ნატეხს), აი, პედეგ? შაქარი. ტუბოლი შაქარი. უკვე ნერწყვი მოგაღდა? კარგი (ამოიღებს ჯიბიდან კიდევ ერთ ნატეხს) შაქარს აი, ეს პირველი ნატეხი, რომ შენ საქმეს ახრებულდე. მეორეს კი მეშაობია შემდეგ მიიღებ. იხეზე პირველი ნატეხი, ეს წინასწარი... ჰა, წყებტუნებ კოდეც... ძალიან გინდოდა? ვიცო, ჩემო კარგო, ვიცო, ზოგჯერ როგორ საშინლად ვინდა ხოლმე რაიმე. მე ეს კარგად ვიცო. შექმე და გათავდა. ახლა კი იმედევე და მიიღებ მეორე ნატეხსაც. (უჩვენებს შაქარს) აბა, მიღი, ერთი, ორი, სამი! ასწვე თათები! მე შენზე ძლიერი ვარ. მე შემამძლია შაქარი მოგცე. შენ კი ეს შეგიძლია? გეამის ვის ზელოთა საბელი? უცქირე შაქარს ვიჩვენია, ნუ გაუშვებ შემოხვევას ხელიდან. აბა, აბა მიღი. მე შენი ვერა გა-კოცა რა. უმჯობესია არ გამაბრახო. ან შაქარი, ან ჯოხი! აბა, გესმის? მიღი! აბა? ცოცხლად! არ განდა! მაშინ მიიღე (ცეშს ფინიას ჯოხით) აი, გეცე შენ, აი, აი, აა შენი ამაოდ იქანება, ვერ მოვარტყვს. მოდი! მოდი! მოდი! ეშმაკეცე წავიღოს... დამინდებდი ამას! ასეთი ციკქნა და სახებუნად მოიწვეს. უკან! აი, ეშმაკეცე იჭირებთა კოდეც ბილწი დადექ. ძალიშვილო! დაიდრჩევი. დადექ, გეუბნები! დადექ! დადექ! მოიცა, ახლავე დაიჭერ! მე შენ გიჩვენებს! რაო, მამ შენ გეგონა გამისხლტებოდი და თავს გაითავიუფლებდი? გეგონა ერთი ორი ნატეხი... მერე ერთსაც შემოშიტევიდი და გათავდა. მზადა, გამომეღაჯე ხელიდან უელსაბედი. არა, ჩემო კარგო, ასე იოლი რომ იყოს უფლაფერი... შეიძლება ეს იოლიცაა, მაგრამ უნდა იცოდეს აღვადი და დრო. თუ დრო ვერ შეურჩივ, მაშასადამე გათავდა. შენ მაშინვე ვერ შეურჩივ დრო, როცა დაიბადე. ამიტომაც დაიბადე ძალდად. შეიძლება ძალდად არ დაიბადებულეყავ, მაგრამ შენ. უკვე ძალდად ხარ დაიბადებული. მიღი, მიღი! მე შენ გეუბნები! აბა, დაიწვეთ.
 (შემოდის კომისიონერი).

კომისიონერი — (ა. ბ.-ს) რას აკეთებ?

ა. ბ. — მინდა გამოვწრთვან.

კომისიონერი — რაღა?

ა. ბ. — თუარბული ფული დავხარჯე ამ მძორში. მიხრეს გაწრთენილიაო. უკვე დამკრძკუნს ძველ პატრონს, ძალღიშვილი. მის ყველა ბრძანებას ასრულებდა. მე კი ვერაფერი მოვუხერხე.

კომისიონერი — (იციინს).

ა. ბ. — რა გაციენებს?

კომისიონერი — ერთი შენს სიფათს შეხედე. შენისთანებას ძაღლები ვინა უსმენენ?

ა. ბ. — რა საფათი მაქვს ანუთი?

კომისიონერი — შენ თვალი გაკლია, ძაღლი უნსვით ცნობს რა ტიპიკია მისი პატრონი.

ა. ბ. — ნუთუ ისინი თვალებს ყნოსავენ?

კომისიონერი — რისავეირველია, თვალებს. აბა გაუშვი ყელსაბმული.

ა. ბ. — ვაიქცევა.

კომისიონერი — არ გაიქცევა, გაუშვი.

ა. ბ. — გგონია, მან უკვე იყნოსა შენი თვალების სენი?

კომისიონერი — იყნოსა, შენ გაუშვი.

* (ა. ბ. გაუშვებს ყელსაბმულს. ფინია გარბის).

ა. ბ. — (ცმაყოფილი). იი, ნახე?

კომისიონერი — (ეძახის ფინიას) გაჩერდი! (ფინია შედგება) მოდი აქ! დადექი უკანა ფეხებზე (ფინია დგება უკანა ფეხებზე).

ა. ბ. — ძაღლიშვილი.

კომისიონერი — არმცოთ თვალები. სმხაყ აქვს თაყისი სენი. ესა თქვა ნაპოლეონმა თუ ფრანკლინიმ, ზუსტად არ მახსოვს, მოიტა! (ფინია აიღებს ჯოხს კბილებით და მოაქვს) ყოხა! ა. ბ. მიიცი შეჭარი.

ა. ბ. — (აძლეეს შეჭარს კომისიონერს) შენ თითონ მიეცი. შენს ბრძანებას ასრულებდა.

კომისიონერი — (აძლეეს ფინიას შეჭარს, გაუწვდის ა. ბ.-ს ყელსაბმულს) აიღე.

ა. ბ. — (არ იღებს ყელსაბმულს) შენი იყოს.

კომისიონერი — მე რად მინდა?

ა. ბ. — მას შენი ესმის.

კომისიონერი — იმტომ, რომ მე ვიცი, როგორ ვებრძანო.

ა. ბ. — მე კი არ ვიცი?

კომისიონერი — ყველამ რომ იცოდეს, როგორ უნდა ბრძანება, მაშინ...

ა. ბ. — მე რატომ არ ვიცი ბრძანება?

კომისიონერი — შენ ეფთონი იმ მოდგმას, რომელსაც უბრძანებენ.

ა. ბ. — მეცა მსურს ვებრძანებდე.

კომისიონერი — ყველაფერი რომ ატრეილზე იყოს...

ა. ბ. — აბა, მე რა გქნა?

კომისიონერი — გერაფერს ვერ იზამ.

ა. ბ. — აქნებ როგორმე შეიძლებოდეს?

კომისიონერი — არ ვიცი, შესაძლოა, წაგიყვანო?

ა. ბ. — ხომ ვითხარი წაგიყვანე მეთქი.

კომისიონერი — წაგიდეთ.

(კომისიონერს გაყვება ძაღლიც, შემოდის მოსამართლის ქალიშვილი).

მოსამ. ქალიშ. — ეუღზე ვინ დავადგა ისეე ფეხი?

ა. ბ. — კმრა ვათვდი! ახლა შენ ნახავ! ახლა ყველანი ჩემს ნებაზე ივლიან! მეადთიქის ვაეცი! მოკრივეც, წუნკალი! ყველა, ყველა ძაღლი, არა მარტო ფინია, ყველა ნაგახი, ყველა ეზოა ძაღლი, ჩემს სამხატურად დადგება ყველა!

მოსამ. ქალიშ. — მეც?

ა. ბ. — შენც.

მოსამ. ქალიშ. — დარწმუნებული ხარ?

ა. ბ. — თუ თქმა უნდა! შენი ვაიძლებ ჩემი ბრძანება შეასრულო, შენც!

მოსამ. ქალიშ. — რანაირად?

ა. ბ. — რაო, რანაირადო?

მოსამ. ქალიშ. — როგორ შეიძლებ? სხვაზე მე არაფერს ვამბობ, მე როგორ ვაიძლებ?

ა. ბ. — როგორ ვაიძლებ? შენა... შენა... (მოულოდნელად გააჩუყამს სილას).

მოსამ. ქალიშ. — რომელ კანონურათში ნახე შენ ესა?

ა. ბ. — მამატიე...

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

მოსამ. ქალიშ. — მე არ ვომწონს, როცა მცემენ.

ა. ბ. — ჩემამდე შენთვის...

მოსამ. ქალიშ. — სინჯეს, მე კი სურდა დავუბრუნე.

ა. ბ. — ნე მინდოდა შეტყუა: შენთვის... უკონიათ? მეფთობის ვაჟთან შენ...

მოსამ. ქალიშ. — არა.

ა. ბ. — არაღის? აქამდე არაღის?

მოსამ. ქალიშ. — რატომ შენ არა მკონია?

ა. ბ. — მე?

მოსამ. ქალიშ. — შენ.

ა. ბ. — ნება მომცემ?

მოსამ. ქალიშ. — სინჯე!

ა. ბ. — იცო, მიუყარხარ? და იცო, რომ მე შენზე ვოცნებობ?..

მოსამ. ქალიშ. — ლეკებს წაიკობავ?

ა. ბ. — შენთვის... შენ... (გადაუხევეა და ჰკონის ტერზეში).

მოსამ. ქალიშ. — (გამოუსხლტება) არ მოველოდი.

ა. ბ. — რას არ მოველოდი?

მოსამ. ქალიშ. — რომ შენ ასე კარგი კონია, იცოდი. პენსიით მოვამბრის ქალიშვილთან ისწავლე?

ა. ბ. — ვფიცავ, უკანასკნელი ვაჟი ვიყო, ამ ქალიშვილთან მე არაფერი... ნუ თუ შენ მიაი ცხვირისთვის არ მიგიტყუებია უფრადლება?

მოსამ. ქალიშ. — რა სჭირს ცხვირზე?

ა. ბ. — პირველყოფისა. ძალიან დიდი ცხვირი აქვს, ბოლო შემდეგ გამუდმებულად სურდო აქვს, ექსანია. წამლებით ყარს.

მოსამ. ქალიშ. — ნუ სწამებ ცილს ვოგონას. მან მშენიერი ხმა აქვს; კიდევ ერთხელ მკოცე.

ა. ბ. — (კიდევ კონის) რომ იცოდე, როგორ მიუყარხარ! ყოველამ მესიხმრები, რომ მიონ- დომებდეს... შენ ჩემთვის... მე შენ... მაგრამ მამაშენი, რასაკვირველია ჩემისთანას...

(შემოდის კომისიონერი).

კომისიონერი — სალაში!

მოსამ. ქალიშ. — იცოცხლე!

კომისიონერი — რაა სხადით?

მოსამ. ქალიშ. — ერთმანერს ვკონით.

კომისიონერი — კოლეჯში კონას ვასწავლიან?

მოსამ. ქალიშ. — რა ლამაზი ძაღლია.

კომისიონერი — გაწრთნილიცაა (უთითებს ა. ბ.-ზე) ამის ნაჭტქარია.

ა. ბ. — ჩემი არ ესმოდა, მბზარზებდა და... მაგისა ესმის,

(სცენის იქით უბტვენენ საცეკაო მელოდისა).

კომისიონერი — მეფთობის ვაჟი მოდის. შენ გეტებს.

(შემოდის მეფთობის ვაჟი. უსტვენს).

მეფთობის ვაჟი — (შეესალმება ქალიშვილსა და კომისიონერს. ა. ბ.-ს) თ! შენც აქა ხარ, ბი- კოკო? შენი საბარგო დღეს ნავის არ ეხიდება?

მოსამ. ქალიშ. — მოვეში!

მეფთობის ვაჟი — მესმის, ცხვრემელავ. მოვეში. მიწა მატზე მივიწვიო. ჩვენი ჩემპიონი დარწმუნებულია, რომ ზანგს ნოკატით დამსტრეყეს. უფრო მეტად თავისი ხელთათ- მანების ამედი აქვს, ვიდრე თავისა მუშტებისა, მაგრამ მე მას ვამოვამტლავებ. წაიდეოთ! არ მოგწყინდება.

მოსამ. ქალიშ. — რომ ვაიგოს?

მეფთობის ვაჟი — საიდან? თუ შენ, შენ და შენ (რიტრიგობით უთითებს მოსამართლის ქა- ლიშვილზე, ა. ბ.-ზე, კომისიონერზე) არ ეტყვიო. ზანგს კისერიც უტეხია, მე არ დაე- ძებ. ხელთათმანში ტყვიაა. ჩვენი ქაბუჯი ძალიან ვაყოფრიდა. ცოტა კტა უნდა ვას- წავლოთ.

ა. ბ. — არ გეშინია?

მეფთობის ვაჟი — მე შენსავით მშინარა არა ვარ, ბიკოკო, (მოსამართლის ქალიშვილს) წავედით! ჰა, ნუ ყოყმანობ (ხელს ხევეს ტანზე) წავედით.

მოსამ. ქალიშ. — (ხელსა მკრავს) თავი გამანებე. არ მიყარს მე მოურჩილებლობა, (კომისიონერს) შენ არ წამოხედა!

კომისიონერი — ისინი რომ ნამდვილი მეგობრები იყვნენ, წამოვიდოდი, ენახავდი თუ როგორ.

გაეტრებს მას ზეენი მოკრივე. შეტად საინტერესოა ცნება, როცა მეგობრები ერთი-
თის მამართ სისამკლეს ნაღიან.

მოსამ. ქალიშ. — (თითქოს ა. ბ.-ს ვერ ამჩნევს. კომისიონერს) მშვილობით! და
უღდა იფიქროთ, მე ვაყიდი. მეც დამემორჩილება. დამემორჩილება უფრო მეტად,
ვიტრე შენ.

კომისიონერი — არა შეონია. ეგ ძალია.

მოსამ. ქალიშ. — (მეფთთაქის ვაცს) ადგილები პირველ რიგშია?
მეფთთაქის ვაგი — რასაკვირველია.

(მოსამართლის ქალიშვილი და მეფთთაქის ვაგი გადიან).

ა. ბ. — არც კი დამეშვილობა...

კომისიონერი — ქალიშვილი კი არა—ატომია. ბენზინით მოვაჭრის ქალიშვილი მოდის.
თი მგალობთად მე საიმოვნებით გავსდებოდი ავად, რომ მას ჩემთვის მოველო.

(შემოდის ბენზინით მოვაჭრის ქალიშვილი მინდერის ყვავილების თაგვლით).

კომისიონერი — საიდან, ლამაზო?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — მინდორ-ველად ვეზეტებოდი.

კომისიონერი — ეგ ძალიან კარგია. სუფთა პაერი მეტად სასარგებლოა. ვინც ერთ დღეს სუნ-
თიჯან სუფთა პაერი, იგი მთელი წლით იზანგრძლივებს აიციცლეს. ვინა თქვა ესა?
ნაპოლეონმა თუ ფრანკლინმა? არ მახსოვს. იყენე ქვევანაზე ტყეანი აღამიანები.
(ფინიას) წაიღეთ, მეგობარო. ჩვენც ჩავისუნთქოთ სუფთა პაერი, რომ ერთი წლით
ჩვენი სიცოცხლეც გაიზანგრძლივოთ.

(კომისიონერა გადის. ბენზინით მოვაჭრის ქალიშვილის მოხელისთანავე ა. ბ. შე-
წუხებულ სახეს მიიღებს. მაჟყეუბა კომისიონერს გასასუელეამდე, მაგრამ ბენზინით
მოვაჭრის ქალიშვილი ხელს ხასტიღებს და შეაბერებს).

ა. ბ. — რა გინდა ჩემგან?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — მე მინდოდა შენთვის მეთქვა...

ა. ბ. — რა გინდოდა?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — ეს ყვავილები შენ დაგვირჩე.

ა. ბ. — შენ რა ეფყო. რაში ჩავაწყო!

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — იუნოსე. შერე შეგიძლია გადაყარო.

ა. ბ. — არ მიყვარს ყვავილების სუნი. მე შევეჩვიე ნაგავის სუნს.

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — რატომ სწამებ ცილს შენს თავს? ყვავილებიც გოყვარს და ყვავილების
სუნიც...

ა. ბ. — რა გინდოდა გეტქვა ჩემთვის?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — როცა ყვავილებს კარეფდი, შენზე ვფიქრობდი, გახსოვს ორი წლის
უჯან ჩვენ ერთად ვაგროვებდით ყვავილებს, ყაფიანობსა და გვირილებს... ორი წლის
უჯან შენ...

ა. ბ. — ორი წლის უჯან... მე ვიყავ ემწყო, უნებმსყოფო, უვარგისი ჩვარი ორი წლის უჯან...
თქმეა არც დღესა ვარ დიდად წინ წასული... ახლაც... ისეც...

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — რატომ სწამებ ცილს შენს თავს, ჩვენი ქალაქის ყმაწვილკაცებში შენ
ყველაზე კეთილი ხარ.

ა. ბ. — კეთილი... კეთილი... შენ თუ კიდეც ვაიმეორებ მეგ სიტყვას...

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — კარგი. არ ვიტყვი. ნუ ბრახობ. პო. რა მინდოდა შენთვის მეთქვა...
გუშინ „ჯენერალ მორტონის“ მძღოლები ლაპარაკობდნენ, ათრონიანებზე მძღოლებია
საჭირო. მოლაპარაკებოდი პროფკავშირში. იქნებ შენ...

ა. ბ. — გუშინ ვაიგონე?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — გუშინ. იცი, თქვენი პროფკავშირის შეფი მამჩემის მეგობარია.
ვინდა მამის მოველაპარაკებო.

ა. ბ. — მამასადამე, აწი დავიწყებთ ნახშირის ზნდვას?

ბენზ. მოვაჭ. ქალიშ. — ამ დღლით მე მოვისმინე „იუნაიტედ ხილკომპანის“ გადაცემა ვაშლის
წვენიან შესახებ. გადმოსცემდნენ ერთ აღმოსავლურ ზღაპარს. ერთ ლამაზ კაბუე მეფის-
წულს შურიანი ძმები ჰუიზი აგდებენ. სწორედ ისე, როგორც იოსებს. ჰის ფსკერზე
მეფისწულის წან ელვსათად ჩაიჭროლებს ორი ცხარა. ერთი შავი, ერთი თეთრი.
საჭიროა, მეფისწულმა, იმოქმედოს სწრაფად და გადაიწყვეტად: უნდა გავქანოს წინ.
თუ შეახტება შავ ცხარან მიწის მეშვედ სიღრმეში მოხედება. ზოლო. თუ მოასწრებს
თეთრ ცხარზე შეჯდომას, — უიდან ამოვა, მოკლავს თავის ძმებს, შეუერთდება თა-
ვის მშეთუნახავს და დაჯდება მამის ტახტზე. ვინც სეამს „იუნაიტედ ხილკომპანის“
ვაშლის წვენს, იგი შეჯდება თეთრ ცხარზე.

- ა. ბ. — შენ გინდა, მე ვაშლის წვენი ვსვამ?
- ბენწ. მოვაკ. ქალიშ. — მე მინდა, შენ შეტე თეთრ ცხვარზე, შემთხვევა ხელიდან არ გაუშვია. შეიძლება ის ატონიანი არის...
- ა. ბ. — კეთილი, მე მოველაპარაკებ შეფა, შენც რომ... ას და არაა საუბრობს მტკიცებით შენ მოვლაპარაკე მაშას: სობოვოს. ერთი დაეჯღე ატონიანის საუკესთან, მე ვუწვევებ მე ვარამზადებს ვინცა ვარ! გაიქვ მაშასთან!
- ბენწ. მოვაკ. ქალიშ. — მივრბივარ (გადაღვაშს რამდენიმე ნაბიჯს, შენერდება. უძეკრის ა. ბ.-ს).
- ა. ბ. — რა მოხდა?
- ბენწ. მოვაკ. ქალიშ. — არაფერი.
- ა. ბ. — აბა, მოიტა ყვავილები, რადგან ჩემთვის დაგიკრულია.
- ბენწ. მოვაკ. ქალიშ. — შენთვის.
- ა. ბ. — ვმადლო (იქეთ-იქეთ იხედება. დარწმუნდა არაფინაა, სწრაფად კოცნის ქალიშვილს და მყისვე შორდება), ზეღ სიღამოს ცხრა საათზე გიყდი აქ. არა, აქ კი არა, ხიდქვეშ. არა... უმჯობესია აქ. არა, უმჯობესია, მოხვიდე... საწყობის უკან, თუ მარტო არ ვიქნები. ნუ მომეკარები, ახლა კი წადი.
- (ბენწინით მოვაკრის ქალიშვილი მთელიღნელად გადახვევა ა. ბ.-ს და კუაცნის. სცენა თანდათან ბნელდება. არქიტექტორი და მისი ცალი).
- არქიტექტორი — მე დარწმუნებული ვიყავი, რომ ბოლოს და ბოლოს ვადავრჩებოდი ნაგავს. მე მსიამოვნებდა, რომ ბენწინით მოვაკრის ქალიშვილს ვუყვარდი. მე სიამოვნებას ნგერიდა მისი წვალბა. ჰღვს გავიქვი შერეულ ღღემდე, საწყობის უკან გამოვცხადდი დანიშნულ დროზე ნახვარი საათით ადრე.
- (სცენა თანდათან ნათდება. ა. ბ. ღვას ნახვეარტონიანის გვერდით. ნერვიულობს. ზმირ-ზმირად უძეკრის საათს. შემოდის მოკრივე. ა. ბ. მას ვერ ამჩნევს. მოკრივე მხარზე დაადებს ხელს).
- მოკრივე — ვის ელოდები?
- ა. ბ. — არაფის.
- მოკრივე — შეაფთიაქეს ვაქი ხომ არ გინახავს?
- ა. ბ. — არა.
- მოკრივე — აქეთ არ ჩაუვლია?
- ა. ბ. — არა.
- მოკრივე — ცრუმბ!
- ა. ბ. — რად უნდა ვიცტრო?
- მოკრივე — ყური მივდე, თორემ დაგამტერე, როგორც მაშინ. გახსოვს?
- ა. ბ. —
- მოკრივე — გახსოვს? ხომ არ დაგვიწყდა?
- ა. ბ. — მახსოვს.
- მოკრივე — ვაივ რა მიყო გუშინ მატჩზე იმ არამზადამ?
- ა. ბ. — არ გამივიცა.
- მოკრივე — როგორ თუ არა. მოელმა ჭალაქმა იცის.
- ა. ბ. — ვაივ.
- მოკრივე — მაგრამ, რასაკვირველია, არ იცის რაში იყო საქმე. შენც აღზათ არ იცი.
- ა. ბ. — არ ვიცი.
- მოკრივე — პირველი რაუნდის შემდეგ ის ამოვიდა რინგზე, მოვიდა ჩემთან და, რა ვიცი, როგორ, თვალის დახამხამების უმალ ჩამიდო ხელთათმანში ტყვიის ვებბურთელა ნაჭერი.
- ა. ბ. — და შენ ვერ შეამჩნიე?
- მოკრივე — ნუ ხარ სულელი. ხელთათმანში ტყვია ჩავიდონ და ვერ შეამჩნიე? მე, რასაკვირ-ველია, არაფერი არ ვთქვი.
- ა. ბ. — რატომ?
- მოკრივე — სულელური კითხვაა. შენ უარს იტყვი, თუ მეგობარი ამნაირ სიმსახურს ვაიწყებს? ა? უარს იტყვი? თუ დაიწყებ მთელი დარბაზის გააგონად ყვირილს, — არიქა, ზღზო, ერთმა ჩემმა მეგობარმა ხელთათმანში ტყვია ჩამიდო, რომ ნოკაუტში ჩავავდო ზანგი ძაღლიო? ა? დაიწყებ?
- ა. ბ. —
- მოკრივე — არა, შენ თქვი იფვირებ?
- ა. ბ. — არა.
- მოკრივე — რასაკვირველია, არ იყვირებ, მაგრამ იმ არამზადამ, — წარმოიდგინე თითონ ჩამიდო

ტყვია და როგორც კი ზანტეს ღრანტი მოექცეო, მთელი ხმით ასტეხა ყვირილი სინჯეთ ხელთათმანიაო. გავიგია ასეთი სისაძაღლე, ა? გავიგია?

ა. ბ. — ...

მოკრივე — თქვი, გავიგია?

ა. ბ. — არ გამოიგია.

მოკრივე — რომელია შენს საათში, ჩემი მკონი ვარბის.

ა. ბ. — ცხრას ათი წუთი აკლია.

მოკრივე — ახლავ მთვა.

ა. ბ. — ვინ?

მოკრივე — მეფთთაქის ვაფი, გვესწორდები. მოსამართლის ქალიშვილის სახელით დავენიშნე პაემანი. შეყვარებულა, არაშხადა, აუცილებლად მოვა.

ა. ბ. — მაშინ მე წავალ.

მოკრივე — ააარა. შენი თაფი მე აქ ღმერთმა გამომიგზავნა.

ა. ბ. — ქალიშვილმა კი იცის ამის შესახებ?

მოკრივე — საიდან ეცოდინება? ყური მიგდღე. ის მოვა ამ მხრიდან. მე დაუდგები აქ. იგი შე გერ შემამჩნევს, ვაგე? ა?

ა. ბ. — გავიგე.

მოკრივე — ის რასაკვირველია მოვა შენთან. შენ მას შეიქცეო ლამპარაო, ვითომც არაფერი არ იყო. მაგრამ შენ ისე მოახერხე, რომ იგი სულ ზურგიით იდგეს ჩემკენ ვაიგე? ვაიგე? ა?

ა. ბ. — ...

მოკრივე — ვაიგე თუ ვერ ვაიგე? (თითს შეჩრის მუცელში) აი, ეს სტომაქი დაიხევა, წკლებს დაფაფრებინება... ვაიგე? ა? ვაიგე? შენ წახედა, როცა მე საქმეს დაემთავრებ. არავის დაუნახავს, არავის გაუგონია რასაკვირველია, ექვს ჩემზე მოიტანენ, მაგრამ შტკიცება და საბუთი სადაა. არ არის საბუთი, ხომ მართალია? ა? არის?

ა. ბ. — მაგრამ...

მოკრივე — არა, მე შენ გვეითხები არის შტკიცება, საბუთი?

ა. ბ. — არა.

მოკრივე — მე შენ მოვამორებ იმ ნაგავს. იცი, მფლობელია მძლოლი ჩემი კაცია. მოგინახავს შესაფერ ადგილს. შემთხვევა მოგვეცა და აი ისარგებლე. (მთისმის როგორ უსტევენს ვიღაც საცეცვაო მელოდის).

მოკრივე — მოდის. ამა დაიმაღლე. ვაცემისათვის, იცი, რაც გელის... ამა, შენ იცი შემთხვევა მოგვეცა. ჩვენი შეთანხმება არ დაიფიყყო. ის ჩემკენ სულ ზურგიით უნდა იდგეს.

(სასწრაფოდ მიიმალება. შემოდის მეფთთაქის ვაფი).

მეფთთაქის ვაფი — რაო, ბიჭოო, ღერაში გაიტყუდა?

ა. ბ. — არა.

მეფთთაქის ვაფი — რასა დგახარ შუა ქეჩაზე. ნაკელის სუნსა ჰქვენ აჭაურობას. შენ რა, ენა ნავივარდა? ვასწი აქედან. სწრაფად! შენ გეუბნებიან, სად იხედები?

ა. ბ. — არანადაც არ ეიხედები.

მეფთთაქის ვაფი — კარგი, წადი, კარგად იყავ. ჩაუქე შენს მინქანაში.

ა. ბ. — (მეფთთაქის ვაფს ვერძლით უბოძებს და წინ გარბის). შენერდი! არა ქნა! (მოკრივე გაისვრის, ტყვია ხედება ა. ბ.-ს).

ა. ბ. — ო-ო!

(ა. ბ. ედგა. მეფთთაქის ვაფი გაქრება. მოკრივე ჩასაფრებულად კიდევ გაისვრის ორჯერ. მეფთთაქის ვაფი ავტომატიდან ჯერს გაისვრის მოკრივისკენ. სინძე. მოკრივე მიიმალება. მეფთთაქის ვაფი კიდევ გაისვრის ორჯერ. შემდეგ იშლება, უცან იხედეს და კუთხის უკან მოეფარება სინძე. ა. ბ. წელა წამოიღებია მარჯვენა ხელით უქიარის თაფის მხარი. შემოდის ბენზინით მოეპურის ქალიშვილი).

ბენწ. მოვატ. ქალიშ. — დამავიანდა? მამატე.

ა. ბ. — მე დაპირილი ვარ.

ბენწ. მოვატ. ქალიშ. — დაპირილი ხარ?

ა. ბ. — მხარში. შეიძლება სხვაგანაც.

ბენწ. მოვატ. ქალიშ. — არ გაინძრე, მე ახლავ ექიმს დაუქახებ.

ა. ბ. — არავის დაძახება არაა საჭირო.

ბენწ. მოვატ. ქალიშ. — ვინ დაგვრა?

ა. ბ. — მომხმარე, ხალათი გაეიძრო.

ბენწ. მოვატ. ქალიშ. — ძალიან გტყვია?

ა. ბ. — არ მტკივა.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — სულ სისხლში ხარ. ყოველთვის რაღაც უნდა დავემართოს.

ა. ბ. — შემოხვიე ეს რთიმე.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ყველაფერზე საწიშია, კრილობას ქუქუი არ მოხვდეს. ასევე შეგეცაა ეტკივა?

ა. ბ. — ხომ გითხარი, არა მტკივა, კრილობა ღრმა არის?

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — არა, გინდა, მე გაგხინჯავ.

ა. ბ. — არაა საჭირო.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ვინ დატკრა? ვინ მოჰკალი?

ა. ბ. — არ ვიცი. ნუ ლაუბობ.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ვინ მოჰკალი?

ა. ბ. — კინაღამ მომკლეს. მე არავინ მომიკლავს. მგონი სხვა კრილობა პატარა მაქვს.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ხელსაბოცი სისხლით გაიფინათ.

ა. ბ. — შემოხვიე კარგად. შენც ექთანს გქვია.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — სულ დავიბენი, ხელები მიკანკალებს. პირველად ეუბნევი კრილობას ძვირფას აღამიანს. კრილობის გასინჯვისაც შემეშინდა.

ა. ბ. — მამაშენი ელაპარაკა?

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ელაპარაკა.

ა. ბ. — მერე.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ნუ ლეღავ. შენთვის ახლა ლეღვა არ შეიძლება.

ა. ბ. — რა. არაფერი გამოვიდა?

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ახლა არაფერი გამოვიდა, სხვა დროს გამოვა. ალტონიანა თეთრი ცხეარი არ უფილია.

ა. ბ. — ჯანდაბას იქეთ შენი თეთრი ცხეარი! რა თქვა თავმჯდომარემ?

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — დავაგვიანეთ. სინამ მამა ეტყოდა, მათ უკვე სხვა უშოვიათ.

ა. ბ. — დავაგვიანეთ. ეშმაკმა დაღაბეროს, მუდამ ასეა, მუდამ ვაგვიანებ. მუდამ მავიანდება მატარებელზე. მუდამ.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ნუ ლეღავ, სჯობს ექიმთან წავიდეთ, ვერუწიოთ კრილობა.

ა. ბ. — ჯანდაბას იქეთ ყველაფერი.

(შემოდის მოსამართლის ქალიშვილი. ეითომ ბენწინით მოვაჲრის ქალიშვილს ვერა პეღავს. მივა ა. ბ.-სთან).

მოსამ. ქალიშ. — ყველა იბერი ერთმანეთს ეჩხუბება, შენ სხვის საქმეში რას ეჩრებია?

ა. ბ. — მე არსადაც არ ვეჩრები.

მოსამ. ქალიშ. — კრილობა სახიფათოა?

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — მე მგონი, არა.

მოსამ. ქალიშ. — შენ აქ რას დაეთრევი.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — ვც მოცილია.

მოსამ. ქალიშ. — პაემანს უნიშნავენ ბაღში, კინოში, ქალაქგარეთ ტყეში. პირველად მესმის რომ შეფერებულები ამყრალებულ სანუხეზე ხედებოდნენ ერთმანეთს.

ა. ბ. — მე პაემანი არ დამინიშნავს.

ბენწ. მოვაჲ. ქალიშ. — სამუშაო იყო ალტონიანზე...

ა. ბ. — ხმა გაიჰმინდა.

მოსამ. ქალიშ. — მე ვატყობ შენ სხვებსა ბაძე. გეტუობა ვეკაცობად შეგანია აღამიანების მიმართ უხეშობა. დაჯექ საქუსთან. არა გადაჯექ. მე წაიყვან მანქანას (ბენწინით მოვაჲრის ქალიშვილს) თქვენი წაყვანა არ შემოძლია. კახინაში ორნი ვერ მოთავსდებით. ვინდაც მოთავსდეთ, მე არ მიფერას, როცა მწლოლის გვერდით ორი ქალი ზის. მწვიობათ.

(სცენა ბენწდება. განათება ავანსცენა).

არქიტექ. ცოლი — მოიცა ცოტა. ვც რაღაც ცუდ განგსტერულ კინოფილმებსა პეგეს. (ზარი).

არქიტექტორი — აღზათ რძე მოიტანეს. (გაღის. შემოდის ყრუსთან ერთად).

არქიტექტორი — (წარუდგენს ცოლს ახლადმოსულს) ჩვენი ახალი მეზობელი. ჩემი შეუღლე. ყრუ — შეგაწუხებ, ბოღიში.

არქიტექ. ცოლი — მოხარული ვარ თქვენი ვაცნობისა.

ყრუ — მე მოგახსენებთ, შეგაწუხებ, ბოღიში.

არქიტექტორი — უკაცრავად. ამას ცუდად ესმის. როგორც აპარატი ვაუფუქდება, აღარაფერი აღარ ესმის.

ყრუ — რას ამბობთ?

არქიტექტორი — შეტად სასიხარულოა თქვენი მოსვლა.

ყრუ — ამარატი გამიღუქდა. თქვით, გეთაყვა: დო.

არქიტექტორი — დოო...

ყრუ — ცოლა ხმამიღლა.

არქიტექტორი — დოოოო...

ყრუ — აბა ერთი თქვენა.

არქიტექტ. ცოლი — დოოოო...

ყრუ — არაა საშველი არ შენებს. გაფუქდა. არაფერი არ შესმის. მაგრამ ეს უკეთესიცაა. თქვენ ხომ ჩემი გესმით? საკმარისია. შე თავში ერთი აზრი დამებადა... წუხელი. აზრები შე უკუელთვის დამ-დამიხობთ მებადება ლოგინში. დილისთვის კი ბევრი აღარ მისსოებს. მაგრამ ახლანდელი რომ არ დამაფიწყადეს — შე მაშინვე თქვენთან გამოვივწევი. ვინდათ მილიონები გახდეთ?

არქიტექტორი — ვის არ უნდა, ვახდეს მილიონები?

ყრუ — თქვენა თქვით, ვის არ უნდა? არა, შე არ გამიგონია, არც თქვენი ბავებებს მოძრაობილ, მივხედარეყარ. შე უზრდელობად ვთვლი ბავებებით მიხედვრამ. რადგან შე აღრევე ვიციოდი თქვენი პასუხი, ისე გამოვიდა, თითქოს გავიგონე. თქვით გეთაყვა დო...

არქიტექტ. ცოლი — დოოოო.

ყრუ — თქვენ მშვენიერი ხმა გაქვთ. გამოსწორდა, შესმის. ახ რა მიხლოდა შეთქვა. ქვენი ახალგაზრდა დიასახლისი ხომ არ ხერინავს დამით?

არქიტექტორი — უკაცრავად?

ყრუ — ხომ არ ზერინავს-მეთქი თქვენი ცოლი ძალის დროს?

არქიტექტ. ცოლი — არა, რატომ უნდა ვხერინო? არასდროს არ მიხერინია.

არქიტექტორი — აღამიანები, რომლებიც ზერინავენ მთვრალბსა გვანან.

არქიტექტ. ცოლი — რა გინდა ამით თქვა?

არქიტექტორი — პირველ ვერ დაარწმუნებთ, რომ ისინი ზერინავენ, მეორეთ, — რომ ძინი მთვრალბი არიან.

არქიტექტ. ცოლი — ესე იგი შე ვხერინავ?

არქიტექტორი — ხანდახან... ჩემ-ჩემად...

არქიტექტ. ცოლი — რატომ აქამდე ამაზე არაფერი ვითქვამს?

არქიტექტორი — შე შენი ზერინავც მომწონს, საყვარელი.

ყრუ — მაგრამ რადგანაც ჩემი ცოლის ზერინვა შე არ მომწონს... იგი ძალიან დამაზიად ოცდაათი წლის უკან უფრო დამაზი იყო, არც უბკეო იყო. თქვენა ფიქრობთ, რად გაიყვა იგი ურეს ცოლად?

არქიტექტ. ცოლი — რადგანაც შეუვყარდით.

ყრუ — შეუვყარდი, ეს პირველ ყოვლისა. ხოლო მეორეც, ზერინავდა. ზერინავდი: და როგორ! შე ეს შემთხვევით აღმოვაჩინე, ოთხი წლის შემდეგ, როცა დამით დამაფიწყდა მომესხნა სასწინი მიღები. შე მომეჩვენა თითქო ატომური უფშარა ჩამოვარდა შეა ლოგინში. იმწუთშივე შე დამებადა აზრი: გადავარჩინო აღამიანი ზერინვას. ჩასაკვირველია არა მარტო ის, ვინც ზერინავს... ოთხი წელიწადი ვიყვალდი, დავწერე წიგნი, სადაც სხვადასხვა საშუალებებს ვაძლევი...

არქიტექტ. ცოლი — შველისას?

ყრუ — რა თქმა უნდა თქვენი კმარაიც რომ ცდიდეს ჩემი მეთოდის გამოყენებას თქვენზე და ამით გააძლიერებდეს ამ მეთოდს ახალი მონაცემებით, ჩვენ შეგვეძლო დავაწერო რატომაც ვიხლოდი მოზრდილი წიგნი და ვაგვეყვილა რამდენიმე მილიონი ცალი.

არქიტექტორი — არაა ცუდი აზრი.

არქიტექტ. ცოლი — ვხედავ, ძალიან გაწუხებს ჩემი ზერინვა.

ყრუ — თუე, ჯანდაბან! ისევ ყველანი თეებებად გაღიქციოთ. მომაცუელია ვერაგმა წავილ და ერთი ამ მიკროდრონს ზავარტყამ თავში... მშვიდობით. გავასწორებ და დავამთავრებ ლაპარაკს. (გადის, ისევ შემოდის). ეს-ესა, კიდევ ერთი აზრი დამებადა.

არქიტექტორი — როგორ ვასდებ პრეზიდენტი?

ყრუ — შე თქვენ გამბზობო, როგორ შეიძლება თქვენივე სურვილის მიხედვით ზავდლოთ ზელოგინური სიურტის მდუმარ ბედნიერებაში. კიდევ ერთხელ — ნახვამდის. (გადია).

არქიტექტ. ცოლი — ალა აღმათ აფთიაქში წავლენ.

არქიტექტორი — ჰო, წერს — წავედით აფთიაქში.

(გვამსცენა ბნელდება. სცენა ნათდება).

მოსამ. ქალიშ. — გვიმს არ ვერჩვენოთ?

მეფთიაქე — არა. ისეთი უზრალე მეფთიაქისთვისაც კი, როგორც მე ვარ, ამგვარი განაწინას
გემობა, როგორ ვთქვა ესა არც მაინცა და მაინც დიდად სერიოზული საქმეა, როგორც
ჩემი ადამიანური ვალია...

მეფთიაქის ვაჟი — (ა. ბ.-ს) ვის ელოდი შენ იქა?

ა. ბ. — არავის.

მეფთიაქის ვაჟი — შენ განგებ შემოვლილე ლაპარაკით. რამდენი მოგეცა?

ა. ბ. — არავის ჩემთვის არაფერი მოუტია.

მეფთიაქის ვაჟი — აბა რატომ შეგპირდნენ კარგი სამუშაოს მონახვას?

ა. ბ. — ის მე... მე... არავის არაფერი უთქვამს.

მეფთიაქის ვაჟი — მოიცა, შენც გავისწორდებით.

მოსამ. ქალიშ. — გეყოფა! ვაჩუმდი!

მეფთიაქის ვაჟი — მესმის, ცუდრუმეღაც.

მეფთიაქე — ნუთუ მე, როგორც გაბრიელ მთავარანგელოზს უნდა, მიმეძღვნა მსხვერპლად
ღმერთისათვის საკუთარი ვაჟი, რომ ყველა ჩვენი კოდეგები გამოქვეყნდა? იმ წუთას,
როცა გაბრიელ მთავარანგელოზმა დაიწვინა თავისი ვაჟი მუხლებზე და ის-ის იყო
ღანით უნდა მოეჭრა თავი, რომ ღმერთისათვის მსხვერპლად მიეტანა, ციდან მოჭრინდნენ
ანგელოზები...

(შემოდის მოსამართლე).

მოსამ. ქალიშ. — მამ!

მოსამართლე — ვინ ისროდა?

ა. ბ. — არ ვიცი. ეს... არა... არ ვიცი...

მოსამართლე — ვინ დაგჭრა?

ა. ბ. — არ ვიცი.

მოსამართლე — ვინ ესროდა ამას? ეს ვიპ ესროდა?

ა. ბ. — არ ვიცი, არ ვიცი.

მოსამ. ქალიშ. — რას შეუტნდი ამ ბიჭს? მას... ხომ შეეძლო. ევრ დაენახა, ვინ ისროდა.

მეფთიაქის ვაჟი — დანახა.

მოსამართლე — მამ ვინ?

(შემოდის მოკრივე).

მოკრივე — საღამო (მეფთიაქის ვაჟს) ხელი ამოილე ჯიბიდან. (ყველას) ჩვენი საყოფადი შო-
ფერი დასჭრეს. მართალი ხომ? ა? ხომ დაგჭრეს? (მეფთიაქის ვაჟს) შენც გესროლეს.
აიიან ოსრები ქვეყანაზე! თუ, პატრიცემელო მოსამართლე, ჩვენს მშვილობიან ქალაქში
კვლავაც ასე თავისუფლად ითარეშებენ ბანდიტები, მე არა მჯერა, რომ თქვენ მოხვალ
არჩვენებში გაიმარჯვდით.

მოსამართლე — ეუფრე, როგორ თავხედურად ლაპარაკობს! ეს შენ ესროლე.

მოკრივე — მე რომ ვესროლა, ერთი მათგანი უსათუოდ დაინახავდა. (ა. ბ.-ს) შენ მე მნახე?
ა? მნახე?

ა. ბ. — არა, არავინ არ მინახავს.

მეფთიაქის ვაჟი — შენ ისროლე.

მოკრივე — თქვენ ეს შეგოძლიათ დაამტკიცოთ? მოწმეები გყავთ?

მოსამართლე — გეშინ რინგზე მან გამოამტყავე შენი ხრიკები და შენც...

მოკრივე — ვინ ჩამიღო ტყვია ხელთათმანში? იქნებ ესეც მე ჩავდივარ? ა? მაგრამ საქმე იმა-
შია, რომ მტკიცების საბუთი არც მე მაქვს და მოწმეები არა მყავს. დანაშაულის შედ-
გენილობის უქონლობის გამო... ეგონებ ასე ამბობენ, ბატონო მოსამართლე? ა?

მოსამართლე — იქნებ შენ ადვოკატობას აპირებ.

მოკრივე — განათლება არ მიწყობს ხელს. კოლეჯიც კი ვერ დავამთავრე.

მოსამ. ქალიშ. — თითონ ჩაიღე ტყვია ხელთათმანში და თითონვე იწყებ...

მეფთიაქის ვაჟი — ევ ტყვის.

მოსამ. ქალიშ. — არამხადა!

მეფთიაქის ვაჟი — (მოსამართლის ქალიშვილს) შენ იცი, რას ეუწუობდი მე მას. და მაინც წა-
მოდის საცქერლად.

მოკრივე — გესმით, ბატონო მოსამართლე? თურმე თქვენი ქალიშვილიც ა? ვაივინეთ?

მეფთიაქე — ღმერთო, შეგვიწყალო.

(შემოდის პოლიციის კომისარი).

კომისარი — გამარჯობათ, ბატონო მოსამართლე. ვინ ისროდა?

მოსამართლე — არ ამბობს.

მოსამ. ქალიშ. — არ იცის.

კომისარი — იცის, მაგრამ არ ამბობს.

მოკრივე — (კომისარს) რატომ არ დაიჭერ? გახადეთ თქვენს განყოფილებაში, მიაბით შავ-
ლას. შეუერთეთ ელექტრონის დენი, ან მოექცით ისე, როგორც ამას შეგიძლიათ
ხარატს. შეიძლება მოჰყვეს? ან მოჰყვეს?

მოსამართლე — გისმენთ. განაგრძეთ.

მოკრივე — მთელი კერა იგი ფეხზე დააყენეთ. არ დააბნეთ. თვითონ ხელი ათას სანთლიანი
ელნათორა დაუქადეთ. მერე კაცი სავიფოში მოხვდა.

კომისარი — რატომ მოექცეთ ასე ამ უმწივილს?

მოკრივე — რომ იძულებული გახადოთ, გამოტყდეს და თქვა, თითქოს მე ვესროლე.

მოსამართლე — არა ღირს. ელექტროენერგია უფრო ძვირი ჯდება.

კომისარი — გემინდელი ადრხაურის შემდეგ, შენი კრივი ვეღარ გამოგვებავს. გადმოდი
ჩემთან.

მოკრივე — პოლიციაში?

კომისარი — ან შემოხვალ პოლიციაში, ან ჩაეწერები ცალყურას ან ცალფხას ბანდაში... შენ
ხომ ცალყურას ძველი მეგობარი ხარ.

მოკრივე — ტყუილი! ცალყურასთან მე არავითარი დამოკიდებულება არა მაქვს.

მოსამართლე — მოკლედ, უმწივილებო, მე თქვენს ადგილას შეეწყვიდებდი ამ კინკლაობას, ხო-
ლო თუ ავცილებლად გინდათ ერთმანეთა უღრინოთ, მონახეთ სხვა ადგილი. ჩვენ ჩვე-
ნი ძალებივე გვეყოფინს.

შეაფთოაქე — თქვენ ხომ ერთი ფარის ბატონები ხართ.

მოსამ. ქალიშ. — ეგენი უკვე დაიზარდნენ. მაღლობა ღმერთს იორივე კარგა მოზრდილი ცხე-
რია.

შეაფთოაქე — თქვენ ერთი ფარის ბატონები ხართ, ჩემო შეილებო. როგორც იტყვიან ერთი
მწყემსი გიყავთ თქვენ ორთავეს.

კომისარი — შენ ვისმე ბრალსა სდებ?

ა. ბ. — ვის?

კომისარი — მაშ შენ არაეის არა სდებ ბრალს?

ა. ბ. — არაერთ.

კომისარი — როგორც ბატონმა მოსამართლემ ბრძანა, თუ თქვენ კვლავაც ჩაიდნით ამის შავას
ჩაშენ, მე არ შეეიკოლებს არც ცოცხალს და არც მკვდარს.

შეაფთოაქე — ღმერთმა დაგვიფაროს ყველანი, ჩვენ ყველანი ვედავართ ერთი უფსკრულის პი-
რამა. საით მივდივართ?

კომისარი — კვი გადასაყრავი არაფერი გაქვთ?

(შეაფთოაქე ვისკის ასხაშს ჭიქებში. ორს გადასცემს მოსამართლესა და კომისარს,
მესამეს თავად აიღებს).

შეაფთოაქის ვაჟი — (ასხაშს ორ ჭიქას, ერთს მოსამართლის ქალიშვილს გადასცემს, მეორეს
თავად დაიჭერს ზელში) ინებე, თუ შენ, მამის თანდასწრებით, ლიპონათის მეტს არა-
ფერსა ავამ?

მოკრივე — (ა. ბ.-ს) ჩვენ არაეინ გვიმასპინძლებდა.

შეაფთოაქე — აბლავე, აბლავე, ჩემო შეილო.

მოკრივე — ნუ სწეხლებით (დაასხაშს თავისთვის და ა. ბ.-სთვის).

შეაფთოაქე — ნუ მოგვეკლებოდნენ მოწყალეება ღმერთს!

ა. ბ. — ამინ! (ყველანი სვამენ).

კომისარი — მაგარიია...

(მოკრივე ჩაუშვება ხერდას მუსიკალურ ყუთში, დააჭერს ღილს, გაისმის იტალიური
ხალხური სიმღერა).

მოსამართლე — რა მოუვიდა?

მოსამ. ქალიშ. — იწმინდება.

მოკრივე — განეწმინდებ. (კომისარს) წაივადო აქედან. მე ვეცდები, დაგებმარო ცალყურას
ლაჭერაში (მუსიკა შეწყდება).

კომისარი — თქვენის ნებართვით, ბატონო მოსამართლე. (დანარჩენებს) ზედნიერად! (მოკრი-
ვეს) წაეუდით. (მიღიან).

მოკრივე — (მიყვება კომისარს, მიმართავს შეაფთოაქის ვაჟს). მე ყველაფერი დავივიწყე. შე-
მიძლია დავთანხმდე ვიყო ცხვარი ფარაში და ვყოფო ერთი საერთო მწყემსის კომპლ-
ქტეშ. გოჯე? ან შე შემიძლია ვიყო ცხვარი. ნახვამდის. (გაღის).

შეაფთოაქის ვაჟი — რამდენხანს მოუთმენენ კიდევ ამ არაზადას?

მოსამართლე — რამდენ ხანსაც გითმენენ შენ.

მოსამ. ქალიშ. — (ა. ბ.-ს) მამამ სამუშაო ვიშოვა.

მოსამართლე — ჩემი ქალიშვილის თხოვნით...

მოსამ. ქალიშ. — მადლობა უთხარი.

ა. ბ. — ვმადლობთ, ბატონო მოსამართლე.

მოსამართლე — მადლობა ჩემს ქალიშვილს უთხარი.

ა. ბ. — (მოსამართლის ქალიშვილს) ვმადლობთ.

მოსამართლე — მე შენ სამხედრო მფრინავების კურსებზე გაგვზავნი. შენ კარგი შოფერი ხარ. განათლებაც გაქვს. შედილობა, კარგი მფრინავე დადევ. შენს წინ გზა ხსნილია, მთავარია, შემოხვევა არ გაუშვა ხელიდან.

ა. ბ. — არ გაუშვებ, ბატონო მოსამართლე.

ნეაფთიაქის ვაფი — ნავაის მზიდველი და უცებ სამხედრო მფრინავე.

მოსამართლე — შენთვისაც შეიძლება სამუშაო მოგნახათ, ჭაბუკო.

ნეაფთიაქე — ვმადლობთ, ბატონო მოსამართლე.

ნეაფთიაქის ვაფი — როცა საჭირო იქნება, მე თვითონ ვიპოვი ჩემთვის სამუშაოს. თქვენ ნუ შეწყუბუნდებით.

მოსამართლე — ერთობა ბავშვობაში ცოტას სცემდით თქვენს ვაფს.

ნეაფთიაქე — ჩემი ვაფი — ჩემი ცოდვაა: ჩემი შვილები — ჩემი ცოდვები. თქვენიც და ჩემიც და იმაზედ ჩემი პატივცემული გუბერნატორისაც — ყველანი ჩემი ცოდვები არიან.

ნეაფთიაქის ვაფი — გუბერნატორს შვილები არა ჰყავს.

ნეაფთიაქე — რომ ჰყოლოდა, — ისინი იქნებოდნენ მისი ცოდვები.

მოსამართლე — (ქალიშვილს) წაეღეთ. (ა. ბ.-ს) შემოიარე ჩემთან ხვალ! (ნეაფთიაქის ვაფს).

შენ კი, ჭაბუკო, ამიერიდან ჩემს ქალიშვილთან საერთო არაფერი გაქვს.

მოსამ. ქალიშ. — მამა, მე თავად ვწყევტ. ვისთან რა მჭონდეს საერთო.

ნეაფთიაქე — ჩემი ცოდვები.

მოსამართლე — (ქალიშვილს) წაეღეთ.

მოსამ. ქალიშ. — (ნეაფთიაქის ვაფს) საღამოს შევხვდებით ბარში.

მოსამართლე — გუბუნები, წაეღეთ (გაღიან).

ნეაფთიაქე — (ვაფს) მე ვატყობ შენ ეგ გოგონა მოგწონს. მაგრამ შენი ყოფილივეს, შენი ჯიუტობის, როგორ ვთქვათ, შენი უსაქმერობის გამო, სიკვლეო ბატონი მოსამართლე დათანხმდა.

ნეაფთიაქის ვაფი — მე ბატონ მოსამართლეს კი არა, მის ქალიშვილს ვთხოვლობ.

ნეაფთიაქე — ეინ იყოს. იქნებ შენც მართალი ხარ. ბედნიერების ჩიტი დაგაჯდა თავზე, ჭაბუკო. ღმერთს მადლობა უთხარი. ეს მისი მოწყალებაა. შენს წინ ვიხსნა გზა, შეილო ჩემო. დიდება შენ, ღმერთო!

ა. ბ. — ამინ, (ნეაფთიაქე ვაფს).

ნეაფთიაქის ვაფი — ამინ. იმ თვითმფრინავეზე დაჯდომა, რომელსაც შენ წაიყვან...

ა. ბ. — მე წაიყვან სამხედრო თვითმფრინავა. თეთრი ცხვარი...

ნეაფთიაქის ვაფი — რაო?

ა. ბ. — არაფერი.

ნეაფთიაქის ვაფი — როგორ თუ არაფერი? შენ მე შეურაცხყოფას მიყენებ? (ა. ბ.-ს ყელში სწვდება).

ა. ბ. — მე არაისთვის არ მიმიყენებია შეურაცხყოფა. მე ვთქვი, რომ უცვ შევახტი თეთრ ცხვარს. (ხელს ჰკრავს ნეაფთიაქის ვაფს) უფრო მიგდევ, ამ საღამოს... ამ საღამოს შენ ბარში არ წახვალ.

ნეაფთიაქის ვაფი — რაო?

ა. ბ. — თუ შენ ამ საღამოს წახვალ ბარში და შეხვდები მას...

ნეაფთიაქის ვაფი — შენ, რა, ჭკუაზე შეცდი?

ა. ბ. — შეიძლება. მაგრამ დღეს თუ ერთად განახეთ...

ნეაფთიაქის ვაფი — ეინა ჩაიგდევ, შე ლეზვიანი?

ა. ბ. — მე შენ გაგაფრთხილე. თუ კიდევ შეუწინდები...

ნეაფთიაქის ვაფი — ამას დამხებდით წყნარი ცხვარი! ლეკვი, ჩემს წინ რომ უყანა თავებზე იდგამ შენ მე...

ა. ბ. — დიალ, მე შენ...

ნეაფთიაქის ვაფი — ხელი გამიშვი!

ა. ბ. — ეინდა, ახლავე მოგტეხ. უყანასკნელი კაცი ვიყო თუ შემოხვევა ხელიდან გაუშვა.

ნეაფთიაქის ვაფი — ხელი გამიშვი!

(გამოჩნდება მოსამართლის ქალიშვილი)

მოსამ. ქალიშ. — გაუშვი ხელი! შენ გეტყვობიან, ხელი გაუშვი!

(ა. ბ. ხელს გაუშვებს).

შეაფთიავის ვაგი — (ხელს მოიფშენებს) ო, რა ზარივით ღონიერი ყოფილხარ, წვეულ.

მოსამ. ქალიშ. — ახლა ხომ ნახე, რა ღონიერი ყოფილხარ? რაში გვირდება ამ არაბოლებთან თითის აღმართვა?

ა. ბ. — შე თვითონ არ ვიცოდი, თუ ასეთი ღონიერი ვიყავი.

მოსამ. ქალიშ. — ლამაზიც რომ ხარ, არც ეს იცი?

ა. ბ. — ეაეც ახლა გაეოგე. (შეაფთიავის ვაგს) თუ გინდა იცეკვე მათან ამ საღამოს.

მოსამ. ქალიშ. — მაშ შენ ნებას აძლევ?

ა. ბ. — ნებას ვაძლევ.

მოსამ. ქალიშ. — არ იცვიანობ?

ა. ბ. — არ ვეცვიანობ. სულერთია, უკვე ჩემი ხარ. შე თეთრ ცხვარზე ვწვივარ.

პირველი მოქმედების დასასრული.

თარგმანი ირაპალი აბაშიძისა.

(გაგრძელება იქნება)

მ ა რ ა ო

აგვისტოს პაპანაქება შუა დღეს ქალაქის ფართო მოედნის გავრანებულ და მტერიან ბაღში კაცის ჭაჭანება არ იყო, მოედნის ირგვლივ მაღალი, ყვითელი სახლები თითქოს აუტანელ ხვატს მოედუნებინა.

ტუტას თავისი პატარა ვაჟიშვილი ხელში აეტატებინა და ქალაქის ბაღში მოსულ იყო.

ჩრდილში სკამზე იჯდა ჩამომღრალი ბერიკაცი, რომელსაც ნაცრისფერი მოჯაჯული კოსტუმი ეცვა. ბერიკაცს თავზე ცვირსახოცი დაეფარებინა, ხელ კი სიძველისაგან გაყვითლებული პანამა ეხურა. ხალათის სახელოები კოხტად ჰქონდა დაკარწახებული. იგი გაზეთს კითხულობდა.

მის გვერდით სკამზე გადაწოლილიყო უმოშეგარი, თავი ხელებში ჩაერგო და ეძინა.

ბერიკაცი დროდადრო გაზეთის კითხვას შეწყვეტდა ხოლმე და მეზობლისაკენ მოტრიალდებოდა. ეგონა, აი, ეს-ეს არის მეზობელს თავიდან გაჭონილი ქუდი უნდა გადმოუვარდესო. საოცარი იყო, როგორ იკავებდა მეზობელი თავზე ქუდს. ალბათ ეს იყო მიზეზი, რომ ბერიკაცი სულ უფრო და უფრო ღიზიანდებოდა. ბერიკაცი ვერ იოკებდა სურვილს, უნდოდა მეზობლისთვის თავზე ჩამოეფხატებინა ქუდი, ან მოეხადა და მიწაზე დაენარცხებინა. ბერიკაცი მამიმედ ამოიხრა, გადაავლო თვალი სკამებს იმ იმედით, რომ მოენახა კიდევ ერთი ჩრდილში მდგარი სკამი. შორიანხლოს სწორედ ასეთი სკამი შეინიშნა მაგრამ აქ იჯდა ჩასუქებული, კონკებიანი დედაბერი, რომელიც ყოველთვის, როცა კი ბერიკაცი შეხედავდა.

ხმამალა ამოქნარებდა, დიდად აღებდა უცბილო პირს.

თითის წვერებზე შემდგარი ტუტა ღიმილით მიუახლოვდა მძინარე მუშას, ტუჩებთან თითი მიიღო და ფრთხილად გაუსწორა ქუდი.

თავდაპირველად გაკვირვებით ადევნებდა თვალს ბერიკაცი, შემდეგ ბრაზიანად შეიკრა შებლი.

— უმორჩილესად ვთხოვთ, სინიორ, მოილოთ მოწყალება, საოცრადი ჩველი შეიბრალებთ. — უთხრა ტუტამ ბერიკაცს და ღიმილით დაუკრა თავი, თითქოს სამსახური მძინარე უმოშეგარისთვის კი არა, მისთვის გაეწიოს.

— არა, — გაბრაზებით უპასუხა ბერიკაცი (ვინ იცის, რის გამო ბრაზობდა) და ისევ ჩარგო ცხვირი გაზეთში.

— რას იზამ, როგორმე გავიტანო თავს! — ამოიხრა ტუტამ. — ღმერთი არ გაგვეწიარავს. — მეზობელ სკამზე ქალი კონკებიანი დედაბერს მიუჯდა გვერდით და მამინევე გაუბა ლაპარაკი.

დიდი ხანი არ არის, რაც ტუტას ოცი წელი შეუსრულდა. პატარა მკერდსავსე ქალი იყო, საოცრად თეთრი კანი ჰქონდა და შავი, პრილა, შუაზე გაყოფილი თმა ბუკებზე ორ მსხვილ ნაწინავად ეყარა. მისი თვალები ემშაქურად, თითქმის გამომწვევად გამოიყურებოდნენ. დროდადრო ტუჩებს იკვნიტდა, პატარა, მაღლა აპრებილ ცხვირს მოუსვენრად შმუშნიდა. ტუტა უყვებოდა დედაბერს თავის დარდს. ქმარი...

თავდაპირველად დედაბერმა თვალებით აგრძნობინა: თუ გინდა, ლაპარაკით იჯერე გული, ჩემს მოტყუებას კი ვერ შესძლებო.

— კანონიერი ქმარია?

— ეკლესიაში დავიწერეთ ჯვარი.

— აჰ, ეკლესიაში?

— რა იყო, განა ეს არ კმარა? მაინც ხომ ქმარია.

— არა, შეილო, არაფერი გამოვა.

— როგორ თუ არაფერი გამოვა?

— ისე, უბრალოდ, არაფერი გამოვა.

მართლაცდა, დედაბერი ხომ მართალი იყო. არაფერი გამოუვიდა. ამას წინათ ტუტას ქმარმა მოისურვა თავი დაეღწია მისთვის და აიძულა ქალი რომში წასულიყო. იქ მოძებნე ძიძის ადგილი. ტუტას არ უნდოდა წასვლა: ვინ აიყვანდა ძიძად, როცა მისი ბიჭი შეიდი თვისა იყო? ორ თვეს ვიღაც დალაღთან ცხოვრობდა. საკმლისა და ბინის ქირის ფული არ გააჩნდა, დალალის ცოლს კი ეყო სითავხედე, რომ მისთვის ერჩია...

— გესმის? რა გამიბედა!

ბრანისაგან ქალს რძე გაუშრა და ახლა მას აღარ შეეძლო გაეძლო რძით თავისი საცოდავი ჩვილიც კი. დალალის ცოლმა წაართვა საყურეები და ნივთებით საესე ბოღჩა, რომელაც ტუტას სოფლიდან წამოეღო. მას შემდეგ ქალი ქუჩაში დაეხეტებოდა.

— იცო, ხუმრობა იქით იყო, ქუჩაში დავრჩი!

სოფელში დაბრუნება ქალს არ შეეძლო და არც უნდოდა. სულერთია, ქმარი გამოაგდებდა. რა ექნა ბიჭი ხელფესს უბორკავდა. ახლა მას მოახლედაც არ აიყვანდნენ.

დედაბერი უნდობლად უსმენდა ტუტას. ქალი გადაპარბებული სიმშვიდით ლაპარაკობდა თავის უბედურებაზე. ხოლო როცა იმეორებდა: „იცო, ხუმრობა იქით იყო“, იღიმებოდა კიდევ.

— სადაური ხარ? — ჰკითხა დედაბერმა.

— კორელი ვარ. — ქალი ჩაფიქრებით იყურებოდა სადაც შორს, თითქოს იქ დაინახაო თავისი მშობლიური სოფელი.

შემდეგ თავი გაიქნია, ჩვილს შეხედა და თქვა:

— სად წავიყვანო ეს ბავშვი? პირდა-

პირ აქ, მიწაზე დაეაგლო? ჩემი ტუტის შეილიყო?

მერე ხელში ჩააფრინდა ჩვეულებრივად, მაგრად, მაგრად დაუწყო კოცნა.

— ვისი რა ბრალია. შეგიცოდავს და ახლა რაღა გაწუწუნებს.

— მე შეეცოდე? — მისკენ მიტრიალდა ახალგაზრდა დედა. — კარგი, მე შეეცოდე და ამიტომ დამსაჯა ღმერთმა, ჩემმა პატარამ რაღა დააშავა, რად იტანჯება? არა, არც ღმერთია ყველაფერში სამართლიანი. და ეს თუ ასეა, ჩვენ სულელებს რაღა მოგვეთხოვება? არა უშავს, როგორმე გავიტანთ თავს.

— განა ეს ცხოვრება! — ამოიოხრა დედაბერმა და გაკვირვებით აითრია წელი სკამიდან.

— ტანჯვია, მეტი არაფერი! — თავის დაკვრით დაუმატა მეორე დედაბერმა, რომელმაც გვერდით ჩაუარა მათ. დედაბერი მძიმე ტანით ებჯინებოდა ხელჯოხს. კონკებიანმა დედაბერმა ძონძებში დაიწყო ფათური და თასმით თავმოკრული პატარა ტომსიკა ამოიღო. მერე ტომსიკიდან პურის ნატეხი ამოაძრო.

— აჰა, გინდა, აიღე!

— ამას რა კითხვა უნდა? ღმერთი გიშველის, — სხაპასხუპით მიაცოლა ტუტამ. — პურს მაინც დაველოდნი, დაიჯერებ, დილასაქეთია პირში ნამცეცი არ ჩამსვლია.

ქალმა პური ორად გატეხა, დიდი თვითონ დაიტოვა, პატარა კი ბავშვს ვარდისფერ თითებში ჩასწარა. ბავშვს თითები ისე მოეშუქა, რომ დედა ვერაფრით ვერ უხსნიდა.

— ბაბა, ეს ნინო. ბაბა. გემრიელი! რბილი! ბაბა, ბაბა!

დედაბერი ბილიკზე წალასლასდა, ფეხებს ძლივას მიათრედა, მას უკან გაჰყვა მეორე, ხელჯოხიანი დედაბერიც.

ბაღი უფრო გამოცოცხლდა. დარაჯი მორწყვას შეუდგა. მაგრამ შხრილა წყლის თქეშსაც კი, ალბათ, არ შეეძლო გამოეღვიძებინა ყვავილები ღრმა ძილისაგან. ყვავილები დაუსრულებელ სევ-

დას აფრქვევდნენ ირგვლივ. საცოდავად გამოიყურებოდნენ მეზხერი ვაზონები, სადაც ეყარა კვერცხის ნაკვობები, ქალაღის ნაგლეგები და პაპროსის ნაწიწვავები. ჩამომკნარი, მწვანე ნუტყებით დაფარული ხეები გატეხილ სოლებზე იყო მიბმული.

ტუტა ჩაფიქრებული მისჩერებოდა ბაღის შუაგულში მრგვალ, დაბალ შადრევანს. შიგ დაგუბებული წყალი გამწვანებულიყო და ჭუჭყით დაფარულიყო. მხოლოდ მაშინ, როცა ვინმე რაიმე ნაფიქრებს ჩააგდებდა, ჭუჭყიანი წყლის ზედაპირი რგოლებად გაიშლებოდა.

მზე უკვე ჩადიოდა და თითქმის ყველა სკამს ახლა ჩრდილი დაადგა. ერთ სკამზე თეთრკანიანი სინიორა დაჯდა. ასე, ოცდაათიოდე წლისა იქნებოდა. სახე სულ ჰორფლით ჰქონდა დაწინწკლული, წითურა აბურღნულ თმას სპილენძისფერი გადაჰკრავდა.

სინიორას ისეთი სახე მიეღო, თითქოს სიციხისაგან იხუთებოდა, მეზღვაურის კოსტუმში გამოწყობილ პატარა ჯიუტ ბიჭუნას ხელის კერით ავდებდა. ბავშვს სასთელივით ყვითელი სახე ჰქონდა. ამავე დროს სინიორას არ ავიწყდებოდა აქეთ-იქით ცქერა, ბეც თვალებს ჭუტავდა, ეტყობა ვიღაცას ეძებდა. შემდეგ მან კელავ წაჰკრა ხელი ბიჭს: ამხანაგი იშოვე და ითამაშეო. ბიჭი მანინ არ შორდებოდა დედას, ყურადღებით ადევნებდა თვალს, როგორ ლეჰავდა ტუტა პურს.

ტუტაც ცნობისმოყვარეობით უცქეროდა სინიორას, მერე ჰკითხა:

— თუ თქვენი ნებაც იქნება, სინიორა, იქნებ მრეცხავად ან მოახლედ ამიყვანოთ ნახევარი დღით? არა? სამწუხაროა! შემდეგ, როცა დაინახა, ბიჭი მას არ აშორებდა თვალს და დედის თხოვნას არ ასრულებდა, ტუტამ დაუძახა:

— გინდა, პატარა ბავშვი გიჩვენო? მოდი აქ, საყვარელო, მოდი.

დედამ უხეშად ჰკრა ხელი ბიჭს და ისიც ნამდარევედ მივიდა ტუტასთან. ბიჭი ცოტა ხანს გაჩერდა, შეშინებულმა, ნაცემი კატის თვალებით დაუწყო პატა-

რას ცქერა, შემდეგ უეცრად გამოსტაცა ბავშვს ხელიდან პურის ნატეხი. პატარა ხმამაღლა ატირდა.

— ვაი, ვაი! ჩემი საწყალი ნინო! მზე მთელი პური წაართვი. ხედავ, როგორა ტირის? მშვირია... ცოტა მაინც მოუტეხე.

ტუტას უნდოდა დაეძახა ბიჭის დედისთვის, მაგრამ სინიორა სკამზე იჯდა. ის მოშორებით ესაუბრებოდა მსუქან-მსუქან, წვერებიან მამაკაცს, რომელსაც თეთრი პანამა კეფაზე ჰქონდა მოგდებული.

მამაკაცს ხელები უკან დაეწყო და გამოუცნობლად იღიმებოდა, დაბნეულად უსმენდა თავის თანამოსაუბრეს. ამასობაში ბიჭი ისევ ტიროდა.

— რადგან ასეა, — უთხრა ტუტამ, — მე თვითონ მოვეუტეხ პატარას.

ამაზე სინიორას შვილიც ატირდა. მიირბინა შეშინებულმა დედამ, ტუტამ თავაზიანად აუხსნა, რაც მოხდა. ჯიუტმა ბიჭმა ორივე ხელით ჩაიკრა გულში პურის ნატეხი და არაფრით არ უნდოდა მისი დაბრუნება. დედის ხვეწნამაც არ გასტყრა.

— ეს პური მოგინდა, პო, მერე შეჰამ მას, ნინი? — ჰკითხა წითელთმიანმა სინიორამ. — არ ჰამს, იცით, არაფერს ჰამს. ლამის გადავირიო. ნუ ართმევთ პურს. ვთხოვთ.

— რას იზამ, ინებეთ, — ამოოხვრით დაეთანხმა ტუტა. — აილე, ბიჭო, ჰამე, შეგერგოს.

მაგრამ ბიჭმა აუზთან მიირბინა და პური წყალში გადააგდო.

— თევზებისთვის გინდოდა, ნინი? — სიცილით წამოიძახა ტუტამ. — ჩემი საბრალო შვილი კი ისევ მშვიერი უნდა დარჩეს. მე არც რძე მაქვს, არც სახლი, არაფერი არ გამაჩნია.

სინიორა თავის ნაცნობისკენ მიიჩქაროდა, რომელიც ბაღის სიღრმეში ელოდა, სინიორამ საფულიდან ორი სოლდი ამოიღო და ტუტას გაუწოდა.

— ღმერთმა გადღეგრძელოთ, — მიადახა მას ტუტამ. — ნუ ტირი, ჩემო პატარავ, ნამცხვარს გიყიდი. დედაბრის

პურმა მე და შენ გაგვამდიდრა. ნუ ტირი, ნინო, ჩვენ ხომ ახლა მდიდრები ვართ.

პატარა დამშვიდდა.

ტუტას მაგრად ჩაებლუჯა ხელში ფული და ცნობისმოყვარეობით უყურებდა ხალხს, რომლებიც ბაღს ნელ-ნელა ავსებდნენ. ბაღში ბავშვები, ძიძვები, გადიები და ჯარისკაცები ირეოდნენ.

პატარა გოგონები თოვზე ხტუნაობდნენ, ბიჭები ბრტყელი ქვებით თამაშობდნენ, პაწიები, რომლებიც ძიძვებს ეკავებთ ხელში, ხმამაღლა ჩხაოდნენ, ძიძვები კი ერთმანეთს დამშვიდებით ელაპარაკებოდნენ, გადიები სიყვარულის ქსელს აბამდნენ ჯარისკაცებთან. ირგვლივ დაეხეტებოდნენ ბობისა და სხვა ტკბილეულის გამყიდველები.

ბალი ახმაურებულ სკას დაემგვანა.

უცერად ტუტას თვალები აენთო, ბაგეზე აუთამაშდა უცნაური ღიმილი.

არავის უნდოდა დაეკერებინა, თითქოს მან არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, სად წასულიყო... ტუტას ეს თვითონაც ძლივს სჯეროდა, მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე იყო. ის ქალაქის ბაღში ცოტა ხნით ჩრდილში დასასვენებლად მოვიდა და თითქმის ერთი საათი დაჰყო აქ. შეიძლება საღამომდეც დარჩენილიყო. მაგრამ მერე? სად უნდა გაათიოს ღამე? მერედა, მარტო ხომ არ არის, ბიჭიც თანა ჰყავს! შემდეგ მთელი ხვალისდელი დღე? რა უნდა ქნას? სოფელშიც არა ჰყავს ნათესავი, ახლობელი. იმ კაცს კი მისი ცნობაც არ უნდა, ანდა, როგორ უნდა წავიდეს იქ? მაშ, გამოსავალი არ უოფილა? ტუტამ ბებერი ქოფაკი გაიხსენა, რომელმაც მას საყურეები და ბოღჩა წაართვა. დაუბრუნდეს იმ ბებერს? ამის გულში გავლებსთანავე თავში სისხლი აუფარდა. მძინარე ჩვილს დახედა.

— ეპ, ნინო, მაშ ორივენი წყალში უნდა გადავჯარდეთ? აი, ასე....

ტუტამ ბავშვი ხელში აიტაცა, თითქოს მოემზადა წყალში გადასადგებად. მერე

მისი ჯერიც დადგებოდა მაგრამ არა, არა, არა! მან თავი გადაიქნია და დაიქნა, გამვლელებს გახედდა და დაიქნა. მზე უკვე ჩასულიყო, მაგრამ სულის შემხუთავი სიცხე ისევ იდგა. ტუტამ კაბის გულის პირი გადაიღელა და გადაიქცა, ოღნავ გამოაჩინა თოვლივით თეთრი მკერდი.

— გცხელა?

— ვკვდები, ისე მცხელა!

გვერდით დაბალი, შლაპიანი ბერიკაცი იდგა, რომელსაც შლაპიდან მოუჩანდა ქალაღდის ორი მარაო. ხელში კიდევ ორი გაშლილი მარაო ეჭირა, მკლავზე გადაკიდული ჰქონდა მოწნული კალათა, რომელიც სავესე იყო სხვადასხვა ფერის მარაოებით: წითლებით, ცისფერებით, ყვითლებით...

— ორი სოლდი ღირს.

— გაიარე, — მხარის აქნევით უთხრა ტუტამ. — რისგან არის გაკეთებული? ქალაღდისაგან, ხომ?

— შენ რა, აბრეშუმისა გინდოდა?

— მერე რა მოხდებოდა? — დამცინავი ღიმილით უპასუხა ტუტამ. შემდეგ მუჭი გაშალა, ხელისგულზე ორი ფული ედო.

— აი, სულ ეს არის, რაც გამაჩნია. მომცემ მარაოს ერთ სოლდად?

ბერიკაცმა უკმაყოფილოდ გააქნია თავი.

— ორი სოლდი, ნაკლებად არ იქნება.

— აპა, დაიქი, ჩქარა მომეცი მარაო. ვკვდები სიცხისაგან. ბიჭს სძინავს. როგორმე გავიტან თავს. ღმერთი გვიშველოს.

ქალმა ორი სოლდი გაუწოდა ბერიკაცს, მარაო გამოართვა, უფრო მეტად გადაიღელა გულისპირი და გაშმაგებით დაიწყო მარაოს ქნევა.

ქარი ელამუნებოდა თითქმის გაშიშვლებულ მის მკერდს. ტუტა იღიმებოდა, გაბედულად უყურებდა გვერდით მიმავალ ჯარისკაცებს თავისი მოელვარე, უტიფარი და მაცდური თვალებით.

ახალი ციხები

ციხების ცენტრალურ ოლქში — ნოვო-ციხისკენი ახლი წარსულში ჩატარდა ლენინის სახელობის სრულიად საქავშირო სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემიის განსვლელი სესია, რომლის მუშაობაში მონაწილეობა იღებდა ამ მიზნისთვის ავტორიც.

ციხები მრავლის მოქმედი და მდიდარი შინაარსის გამომსახველი ცნება. საზოგადოებრივი წყობის, სოციალ-ეკონომიკური პირობების ცვლილებათა მიხედვით სულ სხვა წარსულის, აწმყოსა და მომავლის მქონე ეს ევებერთელა, თვალწინდენელი ტერიტორია, რომლის სივრცე თითქმის საპკითა კავშირის მთელ ევროპულ ნაწილს უდრის. მისი გაკომპლექსა ჩრდილოეთისა და სამხრეთისაკენ დაახლოებით უდრის 3.500 კმ. დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ — 7.000 კმ, ტერიტორია — 10 მილ. კვ. კილომეტრია.

საწარმოო ძალების განვითარების ისტორია და მასთან დაკავშირებით, სოფლის მეურნეობის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ გარკვეულ საზოგადოებრივი პირობებისა, ეკარძოდ, ეკონომიკური ურთიერთობისა და ბუნებრივ პირობათა ბაზაზე წარმოიშვება და ერთმანეთს ეკლიან მათი შესაბამისი — მეურნეობის სისტემები, ამ შემთხვევაში კი სოფლის მეურნეობის, მიწათმოქმედების, მეცხოველეობის სისტემები. მათ შესებატყეისება საწარმოო ძალების შესწავლილობისა და განვითარების გარკვეული დონე.

მეფინდროინდელ პერიოდში ცნება ციხები ასოცირებული იყო როგორც შორეული, „ცხრამთისკითა“, სუსხიანი მხარის ცნებასთან, ხოლო მისი მთავარი გზა — ციხილი „ელადშიროკა“ წარმოადგენდა სახალხო მწებარების, ტანჯვისა და მრისხანების გზას, რომელზედაც პოკიკლგაყირილი, დაუსრულებელ ნაკადად, მიძიმე, აიტანელ პირობებში იგზავნებოდა გადასახლებაში საზოგადოების მოწინავე ნაწილი, სამშობლოს საუკეთესო შკალები, რომელთა დიდი უმრავლესობის „დანაშეული“ იმამი მდგომარეობდა, რომ ისინი იბრძოდნენ თავის ქვეყნის, თავის ხალხის ბრწყინვალე მომავლისათვის, როგორც ფიზიკური, ისე სულიერი ტანჯვა იყო მათი თანამგზავრი.

1902 წელს მაშინდელ სანკტ-პეტერბურგში ციხების შესახებ სპეციალურად გამოცემულ წერილებს კრებულში ერთ-ერთი ავტორი—

სეროშეესკი წერილში „Сибирь и история в Сибири“ აღნიშნავდა, „რომ შეეაგროვოთ ერთად ყველა კვნესა, გამოწვეული გადასახლებით, მაშინ ის ჩაახშობდა აზერთებული ოკეანის უდიდეს ხმაურსაც კი“, ამ გადასახლებულთა დიდი ნაწილის დარჩენილი ცხოვრების გზა ციხების მიწაწყალს დატკავშირდა საბოლოოდ.

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ, მიუხედავად მიძიმე პოლიტიკურ რეჟიმისა, გადასახლებულებმა საკმაოდ დიდი კულტურული როლი შეასრულეს ციხების საერთო განვითარებას საქმეში, როგორც არსებული საკმაოდ მდიდარი კულტურული წყაროებიდან ჩანს, ისინი ხელს უწყობდნენ მიწათმოქმედების განვითარებას, ეწეოდნენ პედაგოგიურ და სამედიცინო მოღვაწეობას, სწავლობდნენ ციხების ბუნებას, მის ხალხთა ისტორიას, ენას, ყოფა-ცხოვრებას, კულტურას; რაც შემთხვევაში აქვეყნებდნენ საინტერესო მონოგრაფიებს და მიმოხილვებს.

ჩამდენი გამოჩენილი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ფიქრისა და აღწერის საგანს შეადგენდა ციხილი, მისი დებჭირი ცხოვრება წარსულში და ფართო პერსპექტივები საპკითა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ; საკმარისია აღენიშნოთ სიტყვის ისეთი ცნობილი ისტატები, როგორც: ა. რადიშჩევი, დ. ტოლსტოი, ვ. დოსტოევსკი, ვ. კორნილევი, მ. გორკო, ვ. ნინოშვილი და მრავალი სხვა. ცალკე მკვლევარებიდან საუფრადლებათა: ვ. ზუევო, ი. რადესტენესკი, ვ. სკალონი და აგრეთვე მდიდარი მონაცემები, ასახული შრომებში — „Материалы для изучения экономического быта государственных крестьян и инородцев Западной Сибири“.

გამოჩენილმა რუსმა მწერალმა ა. რადიშჩევმა აერ კიდევ 150 წლის წინათ მეცნიერ-ეკონომისტის შირსმშვეტელობით განსაზღვრა ციხების სიმდიდრეთა გამოყენების უდიდესი სახალხომეურნეობრივი მნიშვნელობა. ის წერდა: „Что за богатый край сия Сибирь, что за мощный край. Потребна еще века, но когда она будет заселена, она предназначена играть большую роль в ашалах мшва“. მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ციხების სიმდიდრის ფართო გამოყენებისათვის საჭირო შეიქმნა არა საუკუნეები, არამედ ახალი საწარმოო ძალების განვითარება დაკავშირებული სოციალისტურ სისტემასთან. ამ უკანასკნელ ორი ათეული

წლის მანძილზე გამსაყიებელი ცვლილებანი მოხდა ციხეებში მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, კულტურისა და სხვა დარგებში.

მეფის ბიუროკრატიულ რეჟიმს დანისლა ის ნათელი პერსპექტივები და უდიდესი შესაძლებლობანი, რომლებიც რუსეთის ამ მხარეს გააჩნდა. სიტუაცია ციხეებში უარყოფით რეჟიმს იწვევდა მოსახლეობის ფართო მასების შეშფოთებაში. ციხეების წიაღისეული ზღაპრული სიმდიდრე თითქმის სრულიად გამოუყენებელი, ხელუხლებელი იყო.

პირველად მოხვედრი ციხეების ტერიტორიაზე, კერძოდ ინდუსტრიულ ნოვოსიბირსკში, სიყრმი-დან, ჯერ მოწოდების ხანიდან წევში რადიკალურ ინტერესს იწვევდა ეს შორეული, ველური სიდიადით და სიღამებით აღსავსე მხარე. საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ძირითადად გარდაიქმნა ციხეების სახე. სხვა ეროვნებებთან ერთად ციხეების რუსმა მოსახლეობამ ამ პერიოდში განვლ პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების დიდი და შინაარსიანი გზა.

მე-19 საუკუნის ბოლოს ჩამოყალიბებული პოლიტიკური მიმართულება, ე. წ. „ციხეების ობლასტურების“ სახით, რომელიც მოითხოვდა ციხეების ავტონომიას, არსებითად რეაქციული ხასიათის მატარებელი იყო და ფაქტურად გულისხმობდა ციხეების რუსეთისადმი დაპირისპირებას*.

პარტიის ნაციონალური პოლიტიკის გამოცოცხლების შედეგად ციხეების ტერიტორიაზე წარმოიშვა მთელი რიგი ავტონომიური რესპუბლიკები და ოლქები (იაკუტიის ასსრ, ბერიატ-მონღოლეთის ასსრ, ოლქები: სამთო ალტაის, ხაკასიის, ტუვინის და 6 ნაციონალური ოლქი) სულ ამ უკანასკნელ პერიოდში წარმოიშვა ახალი ქალაქები, სამრეწველო ცენტრები, მკიდროდ დასახლებული პუნქტები, საოცარი ტემპით წარმოეშენა მათი ზრდა.

ახალი ციხეები, საბჭოთა ციხეები სულ სხვა შინაარსის, მიზნებისა და ამოცანების მატარებელია. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ — ხელშეწყობის წარმატებით შესრულების შედეგად — სრულიად იცვლება ციხეების ეკონომიკა, ყოფა, კულტურა. პარტიის გენერალური ხაზის — ჭეუჭენის ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკის თანმიმდევრულად გატარებისა და წინათ ჩამორჩენილ მხარეების განვითარებაზე ყურადღების გამახვილების ერთ-ერთ გამოვლინებას წარმოადგენს საწარმოო ძალების ახალი გადაადგილება, კერძოდ, მრეწველობისა და აგრეთვე სოფლის მეურნეობის განლაგება როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავ-

ლეთ ციხეების მხარეებსა და ოლქებში. საწარმოო ძალების განლაგების სოციალისტური პრინციპი საფუძველად დაედო სტრატეგიის შემდგომ განვითარებას. საუკუნეობრივი მანძილი ნებელი საწარმოო ძალები ამოძრავდა, ბუნების იდეალური ძალები აღამიანის სამსახურისათვის წარმართა. გიზარდა და იზრდება აღამიანის შაორგანიზებული ძალა.

ჯერ კიდევ 1918 წელს ვ. ლენინი, ციხეების უდიდესი შესაძლებლობიდან გამომდინარე, ამხეილებდა პარტიული და სამეურნეო ორგანიზაციების უფრადლებას „ზუამრეოელი ტემპით“ ამ მხარის ინდუსტრიული განვითარების ფართო პერსპექტივებზე. ამ გარემოებაზე მიფიქრობს ლენინის უახლოესი თანამებრძოლი, ვლადიმერ ი. კრეკინოვიცკი, რომელიც სსრკ-ის მეცნიერებათა აკადემიის ურალ-ციხეების სესიის გახსნაზე ე. ნოვოსიბირსკში 1932 წელს დიდი ენთუზიაზმით აღნიშნავდა იმ ფართო ამოცანებს, რომლებიც დიდი ლენინის მიერ იყო დაყენებული ამ მხარის მიმართ სოციალისტური მშენებლობის გაშლასთან დაკავშირებით. იმავე 1918 წელს ლენინი ავხაენის გეოლოგთა დიდ ჯგუფს ციხეებში და ერთი წლის შემდეგ კრებულში „რუსეთის ბუნებრივი-საწარმოო ძალები“ ჭეუჭენზედა კუხუბის ნახშირის უდიდესი მარაგის პირველი მეცნიერული დასაბუთება.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის სისტემატორა ზრუნვის საგნად გადაიქცა ციხეები, მისი მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ტრანსპორტი, კულტურა და მეცნიერება უზარმაზარი მხარე აღორძინების გზას დაადგა.

სწორედ ტემპით განვითარდა მრეწველობის უმნიშვნელოვანესი დარგები. ციხეების გადაიქცა მძიმე მრეწველობის ერთ-ერთ მძლავრ ეარად სსრკ-ში. ციხეების ინდუსტრიული განვითარება დაკავშირებულია, პირველყოფისა, ორალ-კუხუციის ნახშირ-მეტალურგიულ კომბინატის შექმნასთან. საბჭოთა პერიოდის ციხეებში წარმოიშვა და სწრაფი ტემპით განვითარდა მრეწველობის ისეთი დარგები, როგორცაა: მეტალურგიული, ნახშირის, სამთო-მოპოვებითი, ნავთის, მანქანათმშენებლობის, გემთმშენებლობის, ქიმიური, თევზის და სხვა. მრეწველობის ამ დარგების განვითარებამ გარკვეული გავლენა მოახდინა ციხეების სოფლის მეურნეობის აღმავლობაზე. მისი განვითარების ხანიათზე და მოსახლეობის ზრდაზე. მსხვილი სამრეწველო ცენტრების ირგვლივ ჩამოყალიბდა საგარეთუბნო ტიპის სოფლის მეურნეობა. ციხეებში შექმნილია მძლავრი ბაზა სასაქონლო შარცვლელისა და პროდუქციული მეცხოველეობის დიდი მასშტაბით განვითარებისათვის, ჩვენი ჭეუჭენის სასურსათო ბალანსში ციხეების შარცვლელი და მეცხოველეობის პროდუქცია მატად მზარდ და საპატიო ადგილს იკავებს. ამასთანავე, მისი ერთეული და სწორი მიმდებარე უახლოესი

* საუფრადლებო მონაცემები ამ საკითხთან დაკავშირებით მოიპოვება ნ. იადრანციევის წიგნში — „Сибирь, как колония“, 1882

და რთული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ფართოდ გამოყენების უდიდეს შესაძლებლობას იძლევა. ხოლო ეს გარემოება უშუალო გავლენას ახდენს შრომის ნაყოფიერების ზრდასა და პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებაზე. ციმბირის ეკონომიკაში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ტყის მეურნეობას.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მხოლოდ აღმოსავლეთ ციმბირის რყის მასივების ფართობი 2,5-ჯერ აღემატება ევროპის ყველა სახელმწიფოს ტყის სიმდიდრეს, ერთად აღებულს. ციმბირის ტყე ცნობილია მთელ მსოფლიოში.

ციმბირის სოფლის მეურნეობას განვითარება წარმოართა ინტენსიფიკაციის გზით. ამ ტენდენციას ხელი შეუწყო ტრანსპორტის განვითარებამ, თუმცა ამ უკანასკნელის დონე ვერ ამაყოფილებს აქუერი ეკონომიკის გაზრდილ მოთხოვნილებებს. თუ მართებელია ის დებულება, რომ ტრანსპორტის განვითარების მიხედვით გეოგრაფიული დამორბევა, მანძილი კარგავს თავის პირვანდელ, განსაზღვრულ როლს, ეს უსათუოდ ითქმის, პირველყოფილსა, ისეთი მხარის შესახებ, როგორც ციმბირია. მისი უზარმაზარი ტერიტორიის გადალახვა ახლოს დამეკობრებულ ტრანსპორტით არის შესაძლებელი. რკინიგზისა და საავტომობილო ტრანსპორტთან ერთად თანდათან მზარდი მნიშვნელობა ენიჭება საჰაერო ტრანსპორტს.

ამ უკანასკნელ წლებში ციმბირში მრავალი უმაღლესი სასწავლებელი, კვლევითი-სამეცნიერო და საცდელი სადგური ჩამოყალიბდა: ფართო მეცნიერულ საფუძველზე წარმოებს საწარმოო ძალების შესწავლა, ახალ შესაძლებლობათა გამოვლინება.

მეცნიერებისა და კულტურის შემდგომი განვითარებას დარგში უმნიშვნელოვანეს მოვლენას წარმოადგენს სსრკ-ს მეცნიერებათა აკადემიის ციმბირის განყოფილების (ფილიალის) შექმნა, რომლის ძირითადი მიზანია ციმბირის მრეწველობის და სოფლის მეურნეობის მზარდ მოთხოვნილებებთან მეცნიერების დაახლოება და ამ უკანასკნელის შემდგომი განვითარება. 1957 წელს ციმბირში, ყრძოლ, ქ. ნოვოსიბირსკში შეიქმნა მეცნიერების ახალი ცენტრი, რომელიც აკადემიურს და ხელმძღვანელობს ციმბირისა და შორეულ აღმოსავლეთში მდებარე მეცნიერებათა აკადემიის ყველა ფილიალს. და ეს ახალი ცენტრი მოწოდებულია გადაჭრას დიდი პრინციპული მნიშვნელობის სამეცნიერო პრობლემები მეცნიერების ყველა ძირითად დარგში, სახელდობრ: მათემატიკურ, ტექნიკურ, გეოლოგიურ, საბუნებისმეტყველო და ეკონომიურ მეცნიერებათა დარგში. ამ ახალი სამეცნიერო ცენ-

ტრის ორგანიზაციით ქმედითი კავშირი მკაფიოდ აღმოსავლეთ დემოკრატიული ქვეყნების მეცნიერებათა აკადემიებთან, პირველ რიგში უკანასკნელთან ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კავშირებთან.

აღსანიშნავია აგრეთვე ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა; თუ ამ უკანასკნელ წლებამდე მთელ ციმბირსა და შორეულ აღმოსავლეთში იყო ადგილობრივ მნიშვნელოვან დროს წვერ-კორესპონდენტი, ამჟამად არჩევნების ჩატარებისა და ახალი შეესების შედეგად სსრკ-ს აკადემიის ციმბირის განყოფილებაში მ აკადემიკოსი და 30-მდე წვერ-კორესპონდენტი მუშაობს, მათ შორის, საქართველოდან — აკადემიკოსი ი. კვეკელი და წვერ-კორესპონდენტი ი. ბიჭვაძე.

საერთაშორისო ას თავისებურება, რომლითაც ხასიათდებოდა აკადემიკოსების და წვერ-კორესპონდენტების არჩევნები აკადემიის ციმბირის განყოფილებაში. ეს არ იყო მთლიანად ჩვეულებრივი არჩევნები. აკადემიის აღნიშნული ფილიალის მუდმივი კადრებით უზრუნველყოფის მიზნით სამეცნიერო საზოგადოებრიობის მიერ წამოყენებული კანკიდატებთან მხოლოდ ის მეცნიერები შეუყვადით ასარჩევ საში, რომლებიც მუშაობდნენ ციმბირში ან შორეულ აღმოსავლეთში, ანდა გამოთქვებს ამ რაიონებში მდებარე სამეცნიერო გაჯასფალს სტრუქტურული კადრის შექმნა და დამატება ხელს შეუწყობს აკადემიის ციმბირის ფილიალის შემდგომ განვითარებას, ადგილობრივი საწარმოო პირობების საფუძვლიანად შესწავლას, გამოვლინებას და შედეგად თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის განზოგადებათა, დასკვნებისა და ღონისძიებების დამუშავებას.

განსაკუთრებით ფართო და ღრმა მეცნიერული შესწავლის საგნად ვადაიქცა ციმბირი — მისი საწარმოო ძალები, ეკონომიკა, უოფიჯობრება, კულტურა, ისტორია ამ უკანასკნელ 30 წლის განმავლობაში. შეიძლება ვადაიქცაბუთლად ითქვას, რომ ჩვენი ზეთოწვლებების პერიოდში ციმბირის შესახებ დაიწერა იმაზე გაიკლებით მეტი, ვიდრე მისი რუსეთთან შედარებით პირველი ზეთოწვლების დაწყებამდე. სისტემატურად ჩატარებული ექსპედიციების მიერ უკვე გამოვლანიებულ ან გამოვლინების პროცესში მყოფი საწარმოო ძალები ნათლად ადასტურებენ ჩვენი კავშირის ამ მხარის უდიდეს სახალხო მეურნეობრივ მნიშვნელობას, როგორც ამჟამად, ისე უფრო მეტად მომავალში. არსებულ კოლსალურ შესაძლებლობათა გამოყენების პერსპექტივები სიღრმეა ადვილობრივ მოთხოვნილებათა ფარგლებს და მთელ რიგ პროდუქტებში ის დააკმაყოფილებს არა მხოლოდ საბჭოთა კავშირს.

ამ უდიდეს შესაძლებლობათა ფონზე როგორ უზადრუდავ და უნიდაყოლ გამოიუერება მალთისისა და თანამედროვე ნეომალთისიანელების თვისის მოსახლეობის გაზრდებისა და საარ-

სებო საშუალებათა ზრდის დინამიკის შესახებ. რამდენ ათეულ და ასეულ მილიონ მონასლეს დააკმაყოფილებს ციმიბირის სიმდიდრე.

რამდენიმე სიტყვა ქ. ნოვოსიბირსკის შესახებ. როგორც აღვნიშნეთ, ლენინის სახელობის საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის გამსვლელი სამეცნიერო სესია ქ. ნოვოსიბირსკში ჩატარდა მისი გაცნობის საშუალებაც სესიის ჩატარებამ პრაქტისში მოგვეცა ორგანიზებული ექსკურსიების მოწყობისას.

ნოვოსიბირსკი შედარებით ახალი ქალაქია. მისი დაარსების თარიღად 1893 წელი ითვლება. 1921 წლამდე ის ნოვოსიბირსკის სახელწოდებით იყო ცნობილი. მე პირველად ვარ ნოვოსიბირსკისა და, საერთოდ, ციმიბირის მხარეში, ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ქალაქის მშენებლობის ტემპმა და განდიობულმა მასშტაბმა. ქალაქის ყველა უბანში უძღვეს მშენებლობა გაშლილი, ევანგელთა მრავალსართულიანი სახლები უყვედღებოდად დგამა მწყობარში. ყურადღებას იპყრობს მათი არქიტექტურული მხარე, ლამაზი გაფორმება, შესანიშნავი საერთო ხედი. მართალია, ამჟამად ქალაქს არა აქვს მტკიცე არქიტექტურული მთლიანობა, მაგრამ მის ცენტრალურ ნაწილში მოცემულია ერთიანი კომპოზიციის სერათი. მდინარე ობზე გადაჭიმულია ახლად აგებული კილომეტრისხვევარი სივრცისა და დიდი სივანის ე. წ. კომუნალური ხიდი. ნოვოსიბირსკი განვითარებული სამაშენელო ქალაქია; მრავალრიცხოვანი უმნიშვნელოვანესი დარგებია: მანქანათმშენებლობა, მეტალურგია, ხის დამუშავება, ტყვიის, ფეხსაცმელის, სამკერვალო-მრეწველობა. მათ განვითარებას ხელი შეუწყო ჩედლელის და სათბობი ბაზის სიახლოვემ.

ფართოდ განვითარდა სწავლა-განათლების, კულტურისა და მეცნიერების დარგები. თუ რეგულაციად ქალაქში სულ 2 გიმნაზია და ერთი სახელოსნო სასწავლებელი იყო, ამჟამად 9 უმჯობესი სასწავლებელი და მრავალი ათეული საშუალო სკოლაა.

უმაღლესი სასწავლებლებიდან აღსანიშნავია ინსტიტუტები — 1. სასოფლო-სამეურნეო, 2. საინჟინრო-სააღმშენებლო, 3. წყლის ტრანსპორტის, 4. გეოდეზიის, საჰაერო-ფოტოგრაფიის და კარტოგრაფიის, 5. რკინიგზის ტრანსპორტის — საინჟინრო, 6. სამედიცინო, 7. ელექტროტექნიკური კავშირგაბმელობისა.

ნოვოსიბირსკის ოლქში 10 სასოფლო-სამეურნეო საცდელი დაწესებულებაა, მათ შორის, ციმიბირის მეცხოველეობის კვლევითი-სამეცნიერო ინსტიტუტი, ბიოლოგიური ინსტიტუტი და ბოტანიკური ბაღი, სელექციური სადგური, საცდელი მედიკალინური სადგური, საცდელი ვებუ-

რინალური სადგური, მიწურინის სასელექციო ხილ-კენკროვანთა საცდელი სადგური (დაარსდა 1953 წ.) და სხვა. ამ უკანასკნელს ექსპერიმენტული ძრითადი მიმართულებაა — ხელუხარვეზი დეკორატიული მცენარეების გამოყვანა. დიდა ამ დარგში მიღწევები.

მაგრამ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ფართოდ და ყველგან კარგად გააზრებული, ახალი ე. წ. სამეცნიერო ქალაქის მშენებლობა. ეს უთუოდ ჩვენი ეპოქის განადიდებული მასშტაბის წამოწყებაა. მოსკოვის ლომონოსოვის უნივერსიტეტის შემდეგ მას ბადალი არა აქვს. მასალისობისათვის სამეცნიერო ქალაქის შესანიშნავი სააღმშენებლო პანორამა იხსნება თვალწინ: ერთი წლის წინათ ხელუხლებელი, აუთიუსებელი მიწის ფართობი, ამჟამად იგი ვრცელი ტერიტორიაა, რომლის სააღმშენებლო მოედანი 1 300 ჰექტარს აღწევს. აქ გათვალისწინებულია 14 სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მშენებლობა, სახელობრი: პილროდინამიკის, გეოლოგიისა და გეოფიზიკის, ატომურის ფიზიკის, ატარვანული ქიმიის, ავტომატიკის და ელექტრომეტრის, მათემატიკის, თბოფიზიკის, კარალიზის, გამოყენებითი მექანიკის, ორგანული ქიმიის, ქიმიური ტექნიკისა და წვის, გენეტიკისა და ციტოლოგიის, ექსპერიმენტალური ბიოლოგიისა და მედიცინის, ეკონომიკისა და სტატისტიკის. აქვე აშენდება უნივერსიტეტის კორპუსები თავისი სტადიონით. მთელი ეს მშენებლობა დასრულებული უნდა იქნეს 1961 წელს.

სამეცნიერო ქალაქის აგება ითვლისწინებს შენობების სექტორულ და შვანგებორულ დაყოფას. სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ზონის მახლობლად წარმოებს საცხოვრებელი სახლების ფართი მშენებლობა.

ნაყოფიერი, შემოქმედებითი სამეცნიერო მშენებლობის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას კულტურული საყოფაცხოვრებო პირობების შექმნა წარმოადგენს. როგორც ჩანს, სამეცნიერო ქალაქის დამპროექტებლები და მშენებლები ამ საკითხსაც სერიოზული ყურადღებით მოაყრდნობენ. გათვალისწინებულია ლამაზი კორტეჯების აგება წამყვან მეცნიერთათვის, აგრეთვე 2-3 ოთახიანი კეთილ მოწყობილ ბინებისა — ვაზით ცხელი წყლით და სხვა. სამეცნიერო ქალაქი არსებითად ქალაქი-პარკი იქნება. რაც შემთხვევებში გათვალისწინებულა არსებული ტყის ნარგავობათა შენარჩუნება და, ამასთანავე, პარკებისა და ყვავილნარების ფართო მასშტაბით გაშენება.

სამეცნიერო ინსტიტუტების მშენებლობა წარმოებს იმ ანგარიშით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს არა მხოლოდ უცვლელად წამოჭრილი პირობების შესწავლა-გამოკვლევა, არამედ ახალი იდეების დამუშავება. ამრიგად, იქნება ყველა პირობა ნაყოფიერი, შემოქმედებითი სამეცნიერო მშენებლობის ფართოდ გაშლისათვის.

კმაყოფილების გრძნობით უყურებთ სამეცნიერო ქალაქის მშენებლობის დიად სურათს. სულ რაღაც 2-3 წლის შემდეგ ამ ახალი ქალაქის ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვით მოწყობილ მდიდარ კაბინეტ-ლაბორატორიებში გაიმშლება ფართო მუშაობა ახალი, დიდი პრობლემების გადასაწყვეტად. ყველა შეხარის მას — მეცნიერებს, ხელოვნებს, კულტურისა და სხვა დარგების მრავალრიცხოვანი მუშაკები, განსაკუთრებული ერთუზიანობით ადგილობრივ ახალგაზრდობას ახასიათებს. ის განუწყვეტებელ ნაყოფად მომწერდება სულ ახალ და ახალი მშენებლობისაკენ.

ნოვოსიბირსკის მშენებებს, რასაც იქაური მკვიდრნი, სამართლიანად, სიამაყის გრძნობით აღნიშნავენ, წარმოადგენს ახლად შექმნილი, უხვეულობანი ობის ზღვა. მისი სიგანე 20 კილომეტრს აღწევს, ხოლო სიგრძე — 220-ს, ობის ზღვა მდებარეობს სამეცნიერო ქალაქის მარჯვენა და მისი მიდამოები ტყის მასივით არის შემოსილი. ობის ზღვა წარმოადგენს ჰიდროენერჯის უდიდეს წყაროს, რომელიც უზრუნველყოფს ნოვოსიბირსკის მრეწველობის მრავალრიცხოვან საწარმოს და მოსახლეობის მზარდ მოთხოვნილებასა და გამყოფი სივრცის განვითარებასთან ერთად ობის ზღვა ნოვოსიბირსკის მშრომელთა დასვენებისა და დროს გატარების საყვარელი ადგილია. ამიტომ არის, რომ გატარებთ უყვართ ნოვოსიბირსკელებს თავისი ქალაქი, რომელიც მათ თვალწინ გაიზარდა, აშენდა და დაშენდა. ახალ სოციალისტურ ნაგებობათა მძლავრი მიზიდველი ძალა, ახლის შექმნის მღვდლავრ რომანტიკა, ციმბირის უსაზღვრო სივრცეების თავისებური სილამაზე და სხვა იწვევს მოსახლეობის, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის, ღრუავენს ციმბირისა და, კერძოდ, ქ. ნოვოსიბირსკისაკენ საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან.

სწრაფი ტემპით იზრდება ქალაქის მოსახლეობაც, თუ განვითარების ამჟამად არსებული ტემპის მიხედვით ეთმსჯელებთ. უნდა ვთვქრობთ, რომ მისი მოსახლეობა ამ 4—5 წლის განმავლობაში ერთ მილიონს მიაღწევს.

ობის ზღვის ერთ-ერთ ნაპირზე, მის ვასწვრივ განლაგებულია ეკონომიკურად მძლავრა ლენინის სახელობის კოლმეურნეობა. ჩვენს მოგვეყა მისი განცნობის საშუალება და სტუმართმოყვარეობაც ეგრძეწენი. დაეთვალეთვე კოლმეურნეთა საცხოვრებელი ბინები საკმაოდ კარგად მოწყობილი სუფთა ოთახებით, ამასთან, სკელო და დამალი კვლავებით, ორმაგი ფანჯრებითა და ტრადიციული რუსული ღებულებით.

როგორც აღვნიშნეთ, ქ. ნოვოსიბირსკში ჩატარდა ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი უმძლავრესი კვლევითი-სამეცნიერო დაწესებულება — ლენინის სახელობის საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის გამსვლელი სესია. დაბრუნებულ

ლად შეიძლება ითქვას, რომ სესია საინტერესოდ იყო მოწყობილი. ამ გარემოებამ უზრუნველყო მუშაობის წარმატებით ჩატარება. მისი მსგავსი პრაქტიკული შედეგების მიღება, როგორც აღვნიშნეთ, ხელშეწყობდა სესიის განვითარებას.

სესიის ჩატარებასთან დაკავშირებით აღვნიშნეთ მხოლოდ რამდენიმე მომენტს. გამსვლელ სესიაზე, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სსრკ ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარე, ლენინის სახ. სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის პრეზიდენტი პ. ლობანოვი, მისმენილ იქნა 90-მდე მოხსენება, ყველა მოხსენება, როგორც წესი, ეხებოდა ნოვოსიბირსკის ოლქის სოფლის მეურნეობის განვითარების კონკრეტულ საკითხებს, რომელთა წინასწარ დამუშავებაში მეცნიერებთან ერთად უახლოეს მონაწილეობას იღებდენ ადგილობრივი მუშაკები. ამ გარემოებაში საინტერესო გახდა როგორც მოხსენებებში, ისე მისი შედეგებში. თვითონ უშუალოდ დაუკავშირდა პრაქტიკას.

საინტერესოა თვით ნოვოსიბირსკის ოლქი, როგორც შესწავლის ობიექტი, რომლის მონაცემები ილუსტრირებულ იქნა სესიაზე. შეიძლება ითქვას, რომ ნოვოსიბირსკის ოლქი ტრადიციულია მთელი ციმბირისათვის, ამავე დროს, ის ერთ-ერთი უმსხვილესი ოლქია, მისი საერთო ტერიტორია 18 მილიონ ჰექტარს აღემატება.

თუ წინათ ამ ოლქში წარმოდგენილი იყო ერთფეროვანი სოფლის მეურნეობა მარცვლეულისა თუ მეცხოველეობის სახით, ამჟამად ის მრავალფეროვანი, კომპლექსური ხასიათისაა. მეცნიერებაში, კერძოდ მიხტრინულ აგრობიოლოგიაში, არსებული მიღწევების შედეგად აქ ფართოდ განვითარდა ახალი დარგები, როგორც არის მებეღობა, მებოსტნეობა, მეცხოველეობა, ამ უკანასკნელად — სიმინდის კულტურაც კი. ამიტომ იყო და არის ეს ოლქი საინტერესო და საუფრადღებო. იმ ადგილებში, სადაც წინათ არც ერთი ძირი ხეხილისა და ბოსტნეულისა არ იყო, ამჟამად ეს დარგები მრავალ კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში სამრეწველო მასშტაბით არის განვითარებული.

გამსვლელი სესიისასგან მიღებული მდიდარი მათაბუღილებანი გააძლიერა იქ მოწყობილმა ექსპერტთებმა როგორც ქალაქის ღირსშესანიშნაობათა, ისე სოფლის მეურნეობის თვალსაზრისით საინტერესო ობიექტების დათვალერების შედეგად (მოწინავე კოლმეურნეობა, საბჭოთა მეურნეობა, სახელგანთქმული სასელექციო სადგური, ხეხილის ბაღი და სხვ.).

აღნიშნული სესიის ჩატარების მნიშვნელობა შემოთქმულით არ განისაზღვრება. სესიამ ხელ შეუწყო ჩვენი კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსვლ. მრავალ ეროვნებათა წარმომადგენლების ერთმანეთთან დაახლოებას, საქმიანი და მეგობრული კავშირის განმტკიცებას.

წიგნიერი დასვენა და განჯგაგონება

ღენის სახელობის საყვარელი სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის გამსვლელი სესიის ჩატარების პროცესში და მის შედეგად ბუნებრივად დაიწყო კითხვა ჩემ წინაშე. როგორც ამ სესიის მეშვეობით ერთ-ერთი მონაწილელია, თუ რა პრაქტიკული ხასიათის დასკვნების გამოტანა შესაძლებელია, რომელთა გამოყენება ხელს შეუწყობს საქართველოს სოფლის მეურნეობის შემდგომ განვითარებას და, კერძოდ კი, ჩვენი ახალგაზრდა სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემიის მეშვეობით გამოქვეყნებას. ამ შემთხვევაში მხედველობაში მაქვს, პირველყოფილია, სამეცნიერო სესიის ჯეროვანი ორგანიზაცია და მასთან დაკავშირებული რაიმე ზოგადი ხასიათისა და მნიშვნელობის საკითხები, რომელთა გადაჭრის აქტუალობა გამომდინარეობს პარტიის მიერ ამ უკანასკნელ პერიოდში სოფლის მეურნეობის წინაშე დაყენებული ამოცანებიდან.

უნდა ითქვას, რომ ხსენებული გამსვლელი სესიის ჩატარება ესათუოდ მნიშვნელოვანი მოვლენაა ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების დარგში. სესიის აგვარმა ორგანიზაციამ უზრუნველყო თეორიისა და პრაქტიკის მჭიდრო დაკავშირება და წარმოებისათვის უშუალოდ დახმარების განხორციელება. ამვე დროს მან ხელი შეუწყო სამეცნიერო დაწესებულებათა და მეცნიერ მეშახთა კონტაქტის დამყარებასა და ცოდნა-გამოცდილების გაზიარებას.

სესიაზე წარმოდგენილი საკითხები არსებითად დაკავშირებული იყო ერთი ძირითადი პრობლემაშიაღმა — ოლქის სოფლის მეურნეობის სწორი სპეციალიზაცია — ვადაგლეუბისაღმა, რამაც თავისი გამოსატრელება გამოყოფილ სასოფლო-სამეურნეო ზონებში ჰქოვა. ამ უკანასკნელ საკითხთან დაკავშირებული პრინციპულ-მეთოდოლოგიური თუ მეთოდოლოგიური საფუძვლები, რომლებიც უკვე მიღებული ერთიან მეთოდოლოგიას ემყარება, სავალდებულოდ უნდა ჩაითვალოს ანალოგიური მეშახთის ჩატარებისას. ამ მხრივ საქართველოში ამ უკანასკნელად შესრულებული სამეშახთები, ჩვენი აზრით, სწორი მეთოდოლოგიური საფუძველზე იყო აგებული და მათი ჩატარების ორგანიზაციაც უზუსტებდა მეშახთის იმ სტადიას, რომელიც შესრულებული იქნა.

მაგრამ ჩვენ წინაშე ახალი ამოცანა დგას. გამოყოფილი სასოფლო-სამეურნეო ზონების ფარგლებში მეტ-ნაკლები მნიშვნელობის კარტოგრაფისა და ცვლადების შეტანის ამოცანა აყენებს ჩვენ წინაშე საკითხს უფრო გაღრმავებული სპეციალიზაციის ჩატარების შესახებ. ეს გარკვეულად კი გულისხმობს დიფერენციულ მიდგომას მცირე ტერიტორიული ერთეულებისა და ცალკე საბჭოთა მეურნეობებისა და კოლმეურნეობათა მიხედვით.

როგორც უნდა იქნებოდა, საქართველოში მრავალფეროვან ბუნებრივ-ისტორიულ პირობებით ხასიათდება. სულ მცირე მნიშვნელოვანი მკვლევარად იცნება კლიმატური, ნიადაგური, მინერალური, ნალექების რაოდენობა და მათი განაწილება წლის მანძილზე. ასევე ტემპერატურული პირობები, ადგილის ექსიზიზაცია, ვერტიკალური ზონალობა, ნიადაგების დიდი სიკვრელე და მრავალი სხვა ფაქტორი დიდ გავლენას ახდენს სოფლის მეურნეობის ცალკე კულტურების და დარგების განვითარებაზე. ჩვენი ქვეყნის მაღლიანი ბუნება ბევრ შესანიშნავ კულტურის წარმატებით განვითარების საშუალებას იძლევა.

სოფლიოში სახელგანთქმული ჩვენი ღვიწკები, ხილი, მადალი ხარისხის თამბაქო, აბრეშუმის პარკი, ხოლო ამ უკანასკნელად სეტრო-პიკული კულტურები და სხვა უმეტად დაკავშირებულია საქართველოს ეკონომიკის, მისი სოფლის მეურნეობის განვითარებასთან. ხოლო ჩვენი სოფლის მეურნეობის მთლიანი შესაძლებლობის გამოვლინების მიზნით საქართველოში თეთრეული ზონის, მიკროზონის საფუძვლიანი შესწავლა.

სასოფლო-სამეურნეო ზონების ფარგლებში უფრო გაღრმავებული მეშახთის ჩატარების უზრუნველყოფის მიზნით საჭირო იქნება, აქამდე არსებული რესპუბლიკური კომისიისთან ერთად (რომელიც მთლიან ხელმძღვანელობს და მეშახთის კოორდინაციას განახორციელებს), ზონალური კომისიების შექმნა, რომ შესაძლებელი გახდეს საკითხების უფრო კომპლექსურად დამუშავება და ამ საქმეში მეცნიერ-მეშახთებთან, სპეციალისტებთან ერთად ადგილობრივი პრაქტიკული მეშახთების ჩაბმა.

ამ მეშახთის სწორად ჩატარების უზრუნველყოფის მიზნით უნდა დამუშავდეს საწარმოო მანქანებელთა გარკვეული სისტემა (მოსავლიანობა, პროდუქტიულობა, შრომის ნაყოფიერება, საერთო და სპასიონალი პროდუქცია, თვითღირებულება და სხვა), რომლის საფუძველზე უნდა წარმოებოდეს მეშახთთა თეთრეული სასოფლო-სამეურნეო ზონის ფარგლებში.

წარმომავალთან მჭიდრო კავშირის დამყარების მეცნიერულ ცოდნა და მიღებული შედეგების ერთობა პროპაგანდისა და გამოცდილებათა გაზიარების მიზნით უნდა გაძლიერდეს სამეცნიერო სესიების ჩატარების პრაქტიკა წინასწარ ყოველმხრივ მოლოქრებული გეგმის საფუძველზე. ჩემი აზრით, საყვარელი შესაძლებელია უბრალოდ დროს მოეწყოს საქართველოს სსრ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემიის სესია ძირითადად იმ მასალების საფუძველზე, რომლებიც უკვე დამუშავებულია სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაცია-ვადაგლეუბისთან დაკავშირებით და გაღრმავებულია მომდევნო მეშახთობით. არ არის გამორიცხული მიზანშეწონი-

ლობა აკადემიის გამსვლელი სესიის მოწყობისა ჩვენი რესპუბლიკის რომელიმე ზონაში, რაიონში (მაგ. სუბტროპიკულ ზონაში, მხარაძის რაიონში), ან რომელიმე სხვა ადგილას), მსგავსად იმისა, როგორც ეს ორგანიზებული იყო ნოვოსიბირსკის ოლქში ლენინის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის მიერ.

სამეცნიერო სესიის მეშობის ნაყოფიერად წარმართვისა და დასმული საკითხების არსებითად, საქმიანად განხილვის უზრუნველყოფისა და აქვედან გამომდინარე რეალურ წინადადებათა გამომუშავების უზრუნველსაყოფად მიზანშეწონილად მიიჩნევა სესიაზე გამოსატანი ყველა მოსესენების წინასწარი დაბეჭდვა (ან, ყოველ შემთხვევაში, ფართო თეზისების გამოქვეყნება) და მათი დროული დაგზავნა დაინტერესებულ ორგანიზაციებისა და პირებისათვის.

დასასრულ, მეცნიერების ახალი კერის — ქ. ნოვოსიბირსკის მახლობლად გრანდიოზული მშენებლობის — სამეცნიერო ქალაქის დაარსებასთან დაკავშირებით უნებლიეთ მომავლად ის პროექტი, რომელიც დაახლოებით ამ ოციოდე წლის წინათ იყო წამოყენებული მეცნიერ მეშაეთა ერთი ჯგუფის მიერ ამ მიმოხილვის ავტორის მონაწილეობით ჩვენი დედაქალაქის — თბილისის მახლობლად, დიღომის ველზე ახალი სამეცნიერო კერის შექმნის შესახებ. მაგრამ ცოტა სხვა შენაარსითა და მასშტაბით, დიღომის სასწავლო მეურნეობის (წინათ სამტრედიის სისტემაში შემავალი მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა) საორგანიზაციო გეგმის პირველი ვარიანტის შედგენისას გათვალისწინებული იყო, პირველ ყოვლისა სასწავლო სასოფლო-სამეურნეო აკადემიად რეორგანიზებული საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის ამ საწარმოო ბაზაზე გადატანა და მასთან დაკავშირებით სათანადო სასწავლო და სამეცნიერო დანიშნულების შენობა-ნაგებობათა გაადგობა.

მაგრამ იმ პერიოდში ამ ღონისძიების განხორციელება არ მოხერხდა. ამჟამად არსებობს სრულად რეალური შესაძლებლობა ამ ღონისძიების რეალიზაციისათვის.

პარტიის XX ყრილობის დადგენილება და შემდგომ ამხ. ნ. ს. ხრუშჩოვის წერილი სწავლების გაუმჯობესების შესახებ ითვალისწინებს სამეცნიერო-კვლევითი მეშობის და უმაღლესი სასოფლო-სამეურნეო სასწავლებლების დაახლოებას და მშვიდრ დაკავშირებას საწარმოო ბაზასთან, რომლის შედეგად მიიღწევა თეორიისა და პრაქტიკის შერწყმა და სრულყოფილი სპეციალისტის მომზადება.

ამ ამოცანის საქართველოს სსრ-ში წარმატებით გადაწყვეტის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს თბილისის მახლობლად დიღომის ველზე მჭიდვრი სასწავლო და სამეცნიერო-კვლევითი კომპლექსის შექმნა, კომპლექსისა, რომელიც საბოლოოდ სასწავლო-სამეცნიერო ქალაქად გადაიზრდება. ამჟამად დიღომის ველზე გაადგობებულია რიგი სამეცნიერო დაწესებულება — საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობის, მეღვინეობის და მეხილეობის კვლევითი-სამეცნიერო ინსტიტუტი, მანქანათა გამოსაცვლი სადგური (საკავშირო). რესპუბლიკის დირექტიული ორგანოების დადგენილებით, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტს გადაეცა საკმაოდ მჭიდვრი მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა ეახს ჯიშების უმდიდრესი კოლექციით, სადაც გათვალისწინებულია თვით სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის გადასვლა, რომლის სასწავლო სასოფლო-სამეურნეო აკადემიად გარდაქმნა (ტიმირიაზევის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის მსგავსად) უკვე მომწოდებულ საკითხს წარმოადგენს. ჩვენი აზრით, აქვე შესაძლებელია რიგი სამეცნიერო დაწესებულების მოწყობა და თვით სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემიის გადასვლა. სამეცნიერო, სასწავლო კორპუსების, საცხოვრებელი ბინებისა და მათ შორის კატეჯების მშენებლობა მეტად გააღამაზებს ამ შესანიშნავ გეოგრაფიულ მდებარეობის მქონე რაიონს, რომელიც დამაშვენებს ჩვენი დედაქალაქის შემოსასვლელს და, რაც მთავარია, ამ ღონისძიების განხორციელება ხელს შეუწყობს სამეცნიერო მეშობისა და სწავლების არსებით გაუმჯობესებას. მყიდარი სასწავლო-სამეცნიერო ბაზის მქონე უმაღლეს სასწავლებლებისა და სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების გაადგობა თბილისის ახლოს ხელს შეუწყობს ჩვენი მოსწავლე ახალგაზრდობის ევლტერის საერთო ზრდას.

საჭიროა ამ დიდმნიშვნელოვან ღონისძიებას მთელი სერიოზულობით მოეწყობა და უმაღლეს ხარისში დამუშავდეს დიღომის ველის ათვისების გენერალური გეგმა.

პარტიისა და მთავრობის მიერ მიღებული დადგენილებების — ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების სისტემის შემდგომი განვითარების შესახებ — საუკეთესო გამოხმაურება იქნება დიღომის ველზე სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების ამ მნიშვნელოვანი კერის შექმნა.

გიორგი დონიძე

ნამცხრვი

წერილმანი შეინუნები, დაკვირებანი
და მასალები

„მე უკანასკნელ ვიქმენ და შეუდეგ... ეითარ-
ცა მომცვრეველნი შემდგომად მომ-
რეფელისა ვენაქთასა“.

(ი ს ო ზ ი რ ა ქ ი, თავი 33, მუხლი 15)

შესავალი

ქვემოწარმოდგენილი ჩემი მასალები სხვადა-
სხვა დროს შეგროვილი და ჩაწერილი, ცხადია,
არ იმდევს აღძრული საკითხების ამოწურავ
განმარტებებს. იგი უფრო ნედლი მასალა და
ამიტომაც შეცნიერულ პარტენოზებს მოყვებუ-
ლია, მაგრამ მე მაინც ზედმეტად არ მიმან-
ნია მისი გამოშუქება.

ავტორი

3. გორის ისტორიისათვის

1946 წ. თებერვალში, გორის ციხის ჩრდილო
ფერდობის ჩამოხვეებისას, და მით უძვე-
ლეს ნაგებობათა გამოჩენისას გამოირკვა, რომ
გორის ბორცვზე ანტიკურს ხანაში აკროპოლი
არსებობდა.

ცხადია, გორის საკვანძო მდებარეობა, მისი
სამხედრო თავდაცვითი მნიშვნელობა, როლი
ქართლის ცენტრისა, სავსებით გასაგებად ხდის
ძველთაგანვე გორში აკროპოლის არსებობას.

მაგრამ ქ. გორის მკვლევარ-ისტორიკოს-
არქეოლოგებს რატომღაც ყურადღება არ მოუჭ-
ყვიათ ერთი საყურადღებო წერილობითი სა-
ბუთისათვის, რომელიც კიდევ ერთხელ ამოწ-
მებს გორის უძველესობას, გორში მეფის საღ-
გურის გულეებს დაეთა აღმამეზნებულზე უად-
რეს.

ამ საყურადღებო ცნობას შეიცავს „ქართლის
ცხოვრება“, როცა ოვსი მეფე დორდულელმა
ითხოვა დარბაზობა ბაგრატ (IV) მეფისაგან, იგი
„მოიყვინეს ქართლს და მეფე იღვა ტინისხიდის
ქალას; ნადარბაზვეს და მოეგება წინა დიდითა
პატივით და ზეიმით“ (გვ. 313, ყაუხჩიშვილ-რედ.).

ტინის-ხიდი, რომელიც დღესაც უბანია გორისა,
უკვე ბაგრატის დროს, — ნა-დარბაზ-ვეი
ყოფილა, ხოლო საბას განმარტებით — დარბა-
ზი — სამეფო დიდი სახლი“-ა.

როგორც ნაწს, X საუკუნეში, ბაგრატის დრო-

საც გორის ნასახლე-ნადარბაზვეში ისევე მე-
ფეთა სადგომი ყოფილა.

შემდეგ საუკუნეებში, ტინის-ხიდის „ნადარბა-
ზვეი“, გორში, შესცვალა მეორე სადგომმა
„ბადაბეთმა“ (იხ. „ბადაბეთი“).

„ბადაბეთი“

გამრეკელ-ჯავახიშვილის და მისი ძმების სა-
ჩივარში ზნა ღაფელზე (XV საუკ.) ერთგან
ნათქვამია:

„უახტანგ მეფე თაყს (ზევდგინობის) ქელთა
შემყრობასა აპირებდა, ბადაბეთს იღვს“ (5,
ბერძენიშვილი, ფეოდალური ურთიერთობიდან
XV საუკუნეში, ენციკლის მოამბე, ნაკვ. 1, გვ. 52).

ეს საბუთი უკანასკნელს მეოთხედს გეოვინის,
არა უგვიანეს 1504 წლისა (ბერძენიშვილ-)

ჩვენის აზრით, „ბადაბეთი“ მეფეთა სადგო-
მია „ზემორე საბუთის მიხედვით აქ ღვას მეფე
კონსტანტინე, ხოლო 1652 წ. როსტომ მეფის
მიერ გაკეპული საბუთიდან ირკვევა, რომ კონს-
ტანტინეს შემდეგაც სვიმონ მეფე მღვარა (იხ.
ქვემოთ). 1652 წლისათვის კი იგი უკვე ნახი-
არია, „ნასადგომვეი“: „მოკითხულ ვქენით და
პირველითგან მეფის სვიმონის ნასადგომვეი
ყოფილიყო“-ო.

სად იყო „ბადაბეთი“? ნ. ბერძენიშვილის გან-
მარტებით, — „ბადაბეთი“ ქართლში, მტკვრის
მარტენა მხარეს მდებარეობდა (გვ. 67).

1652 წ. როსტომის მიერ, მამულის წყალობით სითარხნის წიგნი, გაყვმილი საღაროს მუშარაბის ფირასადმი და მისი იმის ფარსადინისადმი, იძლევა საშუალებას ბადაბეთის ადგილმდებარეობის გამოკვლევას.

„მას ემსა ოდეს მოვედიდევით კარსა და ბადაბეთს დასახლება მიინდომეთ. გორაკის გარშემოს თქვენგან ვატეხილი მიწასა და ქალას დაგვეაჯიროს...“

... „ყოტა ხანს ჩვენ გამოგართეთ და სახასოდ დავიჭირეთ, რადგან წისქვილები, ვენახი, გარშემო მიწები თქვენი იყო, ასიც დავიჭვიდრეთ და ვიბოლოთ — გორაკა მისის მიწითა, კერასაჲს მითი ფშამდისინ. — კიდევ მოხვეუთი, ქვემოთ ფშამდისი, ზემოთ, თქვენის წისქვილების მიწის ბოლომდისინ, პირდაპირ გატანებით თქვენის მიწებებსა და ჩარჩიშვილის საქუას მიწის ბოლომდისინ; ღია ხევის ქალა, რასაც რომ გორაკის ბოლო ვატეხანს და ამ პირამდის თავს გატანებთ, პირდაპირ, ამას წინათ, რომ ღია ხევის უდენია იმის პირამდი... ყველა თქვენთვის გვიბოძებია“ (იხ. ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები, გვ. 234).

იქვე, საბუთის სპარსულ თარგმანში, ნათქვამია, რომ „გორაკად წოდებული“ სოფელი მდინარე ლახვის მხარის სახელი მიწებია“.

სიგელში მოხსენებულა „ბადაბეთის“ ფარგლები და გარემონი: „ვერსაქი“, „ფშანი“, „ფშა“, „ლახვის ქალა“.

„ბადაბეთი“ დღესაც ცნობილია. იგი მდებარეობს გორის ციხის სიახლოვეს 2 კილომეტრის მანძილზე. ციხის ჩრდილოთ, ცხინვალის გზატკეცილზე მარჯვენა, ფშანებზე, ეტეობა ძველად, გზის ორივე მხარე ეკორა, ბოლო დრომდე ცნობილი იყო „ბადაბეთის მინჯორი“, „ბადაბეთის საძირარი“. ახლა ბადაბეთი გაშენებული და თითქმის გორს ეურთდება, როგორც მათი მომავალი ჩრდილო უბანი.

„ბადაბეთი“ — გორში ქართული მეფეების სადგომი-სამაგრე ყოფილა, გორის ციხის მიდგომით, მის საფარქვეშ ამათ, კონსტანტინესა და სემიონზე უადრესაც.

როსტომის დროს, 17 საუკ. გამოვლულ ათბრებათა გამო, ბადაბეთი უკვე მეფეთა „ნასადგომევი“ გამხდარა და მის ახალ მებატრონეს, მუშრბის ფირალ თუშინიშვილს ბადაბეთის მიწა ხელახლად გაეტეხია.

ბადაბეთის სამეფო სადგომთან ყოფილა „ნუფის წყარო“, 17 საუკ. უკვე სანადირო ადგილი გამხდარა (იხ. გორგჯიანიძე, გვ. 31).

დაუბნისათვის

დაძალყოფილნი და პერობაღნი — კვირიცე მეფე და სუმბატ, მშა კვირიცე სომეხთა მეფისა, თავისი ორი ერისთავის შუამავლობით ააძლევედეს და მისცემდეს“ ბაგრატ IV — ეს სამ ციხე-

ზე; ოფრეთს, კობას (ვარაზტი — კვირიცე) და „ვარაზქარას“ (ანასუელი ქართლის ცხოვრება, გვ. 112; ქ. ცხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გვ. 307).

გიორგიმთისა

ოფრეთი ცნობილია სამხრეთ საქართველოში (მულავერთან); მაგრამ სად არის „კობა“ — „კოშკა“ და „ვაზარქარი“? მათი მდებარეობა დღემდე სრულიად უცნობია.

„კობას“ შესახებ (იხ. ჯავახიშვილი ევკვით პკითხლობდა: „კობა (იხ) ი?“ (იხ. ქართული ერის ისტორია 1913 წ. გამოც. 1, 440).

ყუხჩიშვილის მიერ გამოკვლეულ ქ. ცხ. ის ტექსტში, „კობა“ ვარიანტშია წარმოდგენილი, ხოლო ტექსტში „კოშკი“ — დაბეჭდილი. ეფორბოთ, „კოშკი“ გადაწერათაგან შერყენილი „კობა“ უნდა იყოს ან ეგებ უნდა ყოფილიყო — „კობა:კოშკი“ („კობათ-კოშკი“).

ჩვენი აზრით, „კობას“ ციხე უნდა იყოს იგივე „კობათ-ქარი“ (კობიანთ-ქარი დუშეთთან), „კობა ციხე“, რომელსაც მენსტორიე ომან ხერხეულიძე მე-18 საუკუნის ამბებში (სახელდობრ, შვედ-ჯერის ციხის ომთან დაკავშირებით) იხსენიებს: „ხენძახის ბატონმან ომან-ხან შემოიყარა დაღისტრის ჯარები და მოვიდა უგრძნულად შიგინთ ცახთის, მდინე შე-შიოიარა, მოვიდა არაგვეზე, და დუშეთს შე-მოადგა, რომელ არს ციხე კობა“. (ქართლის ცხოვრება, ზ. ჭიჭინაძის გამოც., გვ. 259).

მასთანავე, „ციხე კობა“ იგივე დ. „დუშეთი“ ყოფილა.

ციხე „კობა“, „კობა“ — კობაშვილებს ეკუთვნოდათ. ასე, მე-17 საუკ. ერთი ავტორიტეტული საბუთი (წილქუელის სარგოს გარბევის წიგნი“ 1669 წლისა) გუდასტურებს, რომ იმ ხანადაც დუშეთი კობაშვილებს ეკუთვნოდათ.

„წილქუელის სარგოს წიგნი“ ჩამოთვლილია არაგვისა და ქსნის მთავარ პუნქტები და მათი მებატრონენი:

- ქალისი — ზედგინებისა.
- ქსოერისი — რატიშვილისა
- შქადიჯვარი — ბურღიაშვილისა
- არანისი — ზანდუკელებისა
- ფრეხეთი — მირზაშვილებისა
- ნაოხი — ოსტაშვილებისა
- სამბატრო — შაბურშიშვილებისა
- გრემისხევი — ტერიშვილებისა
- მიქელისშვილებისა
- დუშეთი — კობაშვილებისა.
- ქილაშვილებისა.

ამრიგად, დ. „დუშეთი“, ანუ ძველი „კობა“, „კობა“-ა; კობაშვილებს საკუთრებას შვედგენდა „რომელთა ზელადი — წინაპარი „კობა“ ყოფილა, კობას სადგომს მიუღია მისი სახელი,

1 კობაშვილები შემდეგ, დაქვეითებულან არაგვის ერისთავთა კარზე, სახლის-უხუცესობის თანამდებობა ეჭირათ.

რაც შემდეგში „დემოს“ შედგოდა. კობიაშვილები დღესაც სტოპრობენ დემოში.

„კობია“ ადგილობრივი, „ხეუთის“ სახელი კაცისა, რომელიც ხმარებამაჲა ქართლსა და კახეთშიც.

ხოლო „კობის ციხე“, „კობათ ციხე“, თავისი სტრატეგიული მდებარეობის გამო, ბავრატ IV-ზე აღეცა, შესაძლოა არსებულყო.

ახლა „ვარაზ ქარის“ ციხის შესახებ.

იგი, ჯავახიშვილი აღიარებდა: „არ ვიცი ნამდვილი მდებარეობა ციხე ქიღარისა; ლეონტი მროველი ამბობს მხოლოდ: „ქვესა კახეთისასა...“

ილაშქრა ციხე ქიღარს. მაგრამ ქიღარი ეწაა ვახუშტი არ არსებობს, არამედ არის შორაპნის მარაში; ვახუშტი კი ამტკიცებს, „თუცა არა სწანს, რა საბუთით, რომ არაგვის პირს არის ოხერხიდა, რომელსა ეწოდა პირველ ზიღარი“-ო (ქართული ერის ისტორია, I, 309; 1913 წ. შპ.).

ეჭვქრობთ, ვახუშტის სამართლიანად მიანიია „ვარაზქარი“ „ოხერ-ხიდად“.

„ვარაზქარის“ სახელწოდება მისი ამსენებლის „ვარაზ-ბაქარის“ სახელიდან უნდა გამომდინარებოდეს.

როცა შემოვივლ სპართა წინააღმდეგობა ვერ გახედა მეფე ვარაზ ბაქარმა; მაშინ „უეუჯდა“ იგი ქვესა კახეთისასა, და აღაშენა ციხე ზიღარს და ვახაშაგუდა ციხე-ქალაქნი (სამი ისტორიული ქრონიკა, ე. თაყაიშვილის რედაქცია, გვ. 24). (სპარსნი შემოვიდეს და მეფე ვარაზბაქარ ქიღარად უეუჯდა).

ეტყობა, „ვარაზბაქარ“ „ხიღარს თავისი დროისათვის დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონია:

„გარდავიდა არზილ ეგრისით და დაჯდა ნა-ცოხარსა თანა ქიღარისსა“.

ისივე საგულისხმოა, რომ დაახლოებით ძვ. ვარაზბაქარის სულ ახლოს, არის სოფელი, რომელიც „ნატახტარის“ სახელწოდებას იტარებს. ეტყობა, აქ, ოდესღაც მეფის „ტახტი“ — „საჯდომი“ ყოფილა.

ვარაზ-ბაქარის „ჯდომა“ ქიღარს — ნატახტარში, ამ პუნქტის სტრატეგიულ დიდ მნიშვნელობაზე ლაპარაკობს.

„ვარაზბაქარ“ — „ქიღარ“ — „ოხერ-ხიდას“ — არაგვის ხეობის ჩამყეტის მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა.

ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ „ქიღარი“ დაკავშირებულია „ხიღარს“ და ამ სიმარტეს სა-ეუთარი ხილც უნდა ჰქონებოდა არაგვზე; აქედან უნდა წარმოდგარიყო „ხიღარი“. რაც შეე-

ხება „ოხერ-ხიდას“, ისიც „ხიდას“ — ოქსი დაკავშირებული ეს გარდასხვავებული სახეობა, ოხრად ქცეულა; დანერგულა „ოხერ-ხიდას“ სახელწოდებას უნდა წარმოიშობოდეს. ვორც ჩანს, ვახუშტი კონკრეტულად ვახაშაგუდა „ქიღარის“ მდებარეობას; არაგვის პირს არის ოხერხიდა, რომელსა ეწოდა პირველ ზიღარი, სადაცა აღაშენა ვარაზბაქარ ციხე და უეუჯდა ქვესა კახეთისასა. და არაგვის მისაქცეულად და ოხერ-ხიდიამ ანანურამდე არს ხიღანიც და ოხერ-ხიდას ჩრდილოთ არს ბოდორისნი ქვესანი გამოკვეთილნი და ციხე შავარი“.

შეასაღებო, ვახუშტის მოხედვით, ოხერხიდას-ციხე არის — არაგვის პირად, მისაქცეულთს (მისაქცეულად და ოხერ-ხიდიამ ანანურამდე“); ხოლო ოხერ-ხიდას ჩრდილოთ არის ბოდორიან თავისი გამოკვეთულებით.

ერთი სიტყვით, წვენი ხაბუბარი ციხე მისაქცეულთსა და ბოდორიანს შორის მდებარეობდა. მათ შორის კი სულ მეორე მანძილია. ეს ადგილი ზუსტად არის არაგვზე, ბუღაჩაურსა და ბაკიკვალს შუა, რომლის შესახებ 1904 წლის ვახ. „აგვრია“ შენიშნავდა, რომ აქ „ჩანს ბურჯები, სადაც მავარი ხიდი ყოფილა“-ო (№ 26).

უკვე არჩილის დროს (XVII საუკ.) „ხიღარი“ „ნახიღარს“ წარმოადგენდა.

ამის შემდეგ, შევიძლიან დავსკვნათ, რომ კობას ციხე და ვარაზბაქარ-ხიღარ-ოხერხიდა — ბუღაჩაურის ციხეები ერთი მიმართულების ხაზზე მდებარეობენ — არაგვზე — იცავდნენ დიდ გზას — ოსეთა და ხაზართაგან.

მათი სტრატეგიული ფასი კარგად იცოდა პურობილა სუმბატმა, ველზე გასმულ სომეხთა მეფის კვირიკეს მამს, როცა ზემოხსენებული ციხეები იძულებით ბავრატ მეფეს შეაძლია.

„ჩიქარქინი“, „საჩიქარქინო“.

იგი, ჯავახიშვილი სიტყვა „კაქარი“-ს შესახებ ამბობს: „საბას ცნობა, რომ „ეწყლოს აღავს რიყის მსგავსი ქვა“ კაქარად იწოდება, სწორედ ამ თარმინისაგან არის ნაწარმოები კახეთში მდებარე სოფლის სახელი „კაქრეთი“-ო.

1 შესაძლოა, ამ დაპირკლებაზე მიკვირითონ, რომ ლ. მროველის სიტყვით, ხიღარი იყო „ქვესა კახეთისასა“ მაგრამ უკერ ეს ერთი, ეს ადგილი მაინც სავსებით იყო და მეორეც, ვასათავლის-წინებელია იგი, ჯავახიშვილის შენიშვნა: „თუმცა კახეთ-კუხეთის დასავლეთის სამხლერად არაგვი ითვლებოდა, მაგრამ, რაგორც სწანს, არაგვის დასავლეთით გასასა და არაგვის შუა მდებარე ქვეყანაც თურმე კახეთად იწოდებოდა. „მატარანე ქართლისა მამ. მოკვიობრობს, რომ ლეონ აფხაზთა მეფემ იწყო მტერთობდ კახეთისსა... ვაილაშქრა... ჩადგა არაგვის პირსა, ასწყუდა მეზნარა, ხერკი და ბახალეთი“-ო (საქ. ისტ. I, 300).

1 შდ. შეჯვარისებში ჩაწერილი ლექსი: „კობიაშვილი კობია დროთ კაცი მოვიყარეო, თავზე რა მოვიხედა ხელი, უღროვოდ მოვიშალე“ — (ნათქვამი ვანო ციცივისაგან). 6. „მნათობი“, № 8.

(საქ. ეკონომ. ისტ., II, 129).

უფრო მოგონივრებულად, „კაპრეთი“-ს წარმოშობისათვის, უფრო სწორად იქნებოდა ვაგვეთვალისწინებინა ჩერქეზული სიტყვა „ხაჯრეთი“, რაც ნიშნავს ემიგრაციას:

«Хажрет, — позднейшее название черкесов, черкесский, собственно, «эмиграция», то есть, выехавший в период русского завоевания из Кабарды на Кубань» და სხვ. (იხ. Кабардинский фольклор, общ. ред. Г. Бройдо, 1936 г., изд.-во «Академия».

საველესხმით, რომ გარე-კახეთის სოფელი კაპრეთი სწორედ იმ ფარგლებში მდებარეობს, რომელსაც ძველადაც და ახლაც „საჩერქვეზო“ ეწოდება და, რომელიც თავად ჩერქეზიშვილთა მამულს მიეკუთვნა.

ძველად „საჩერქვეზო“-ში შედიოდნენ სოფლები: „გიორგო-წმინდა“, „ანთოცი“, შარიაშ-ჯვარი, „მანავი“, „თარაჭი“, „ბურდინი“, „უანდაურა“, „შობლიანი“, „კაკახეთი“, „კაპრეთი“, „ნანაიანი“. ელდრე გვიამბობს: ე. ი. ივრის საწყლისპირთ, უმეტესად მიწდერინი ადგილები.

ბოლო ხანებში და დღესაც „საჩერქვეზო“ ეწოდება გიორგოწმინდასა და მანავის შუა მდებარე „ბოლოებს“, ე. ი. სამხრეთ ნაწილს, — ივრის მიწდერებს („საჩერქვეზო“ განსაკუთრებული სიმიდის უბე მისაკლავთ).

ძველად კი (1750 წ.) თეოი „კაკახეთი“ „საჩერქვეზო“-ში შედიოდა. თეიერაბს II-ის სიგელში (ნათქვამია: „შევიტყვეთ, რომ კაკახეთი არც ქიზიყისა მსახლა (ადგილი), არც სავარჯოისი, — საჩერქვეზო ყოფილა, ჩილოყაშვილისა და ამათ შუა ორი შიხა არის“ (ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები, 447).

„საჩერქვეზო“-ს მფლობელები თავადი ჩერქეზიშვილები იყვნენ. „ჩერქეზიშვილი“ გვიარტომობის აღწერილობითი სახელია. 1783 წ. შედგენილ ქართული პერალდიკის სიტყვით, „ჩერქეზიშვილი არიან შეროსტული ჩერქეზ-ჭირმინდიდან და ადგილია გამო მიიღეს გვარად ჩერქეზიშვილობა და თავადობა“ („ივერია“, 1884 წ. № V — VI). როდეს უნდა მომხდარიყო ჩერქეზთა იმიგრაცია გარე-კახეთში? იმე პერალდიკის ცნობით, ჩერქეზიშვილები ჩამოსულან კახეთში XII საუკუნეებში. „ბროსა თამარ მეფისას“ (ჩქვე). უფრო სარწმუნო უნდა იყოს მართლაც ვაშტის ცნობა, რომლის მიხედვითაც ჩერქეზიშვილები საფუტხს „გაყრილობს“, ე. ი. დანაწილების (XV საუკ.) შემდეგ მოსულან (გეოგრა. 24).

ფარსადან გორგიჯანიძის ნათქვამი აქვს, რომ ერთ-ერთის კახ-ბატონს პირველ ცოლად ჩერქეზთა ქალი შეაქვდა ამ კახ-ბატონს უფროსი შვილი „დავით ჩერქეზის ქალთან ჰყოლიებია“.

შესაძლოა, რომელიმე კახ-ბატონს ცოლად შეაქვდა ჩერქეზთა ბატონის ასული და ბუნებრივი იქნებოდა წარმოგვედგინა, რომ სადღეოდღოს ჩერქეზთადან თან გამოიყვანა დიდი ამაღა, მზითვის ყმები, შინაყმები — ფარეშები. შაგრაპ, რომ-

გორც ჩანს, ჩერქეზ-კოლონისტთა დიდი უფრო დიდი ყოფილა. ვიდრე დედოფლის ახლა; მათ გარე-კახეთის შთელი დიდი სიძველეს მდებარეობათ. ამიტომ, ვფიქრობთ ჩერქეზთა მფლობელებს უნდა სხვა სოციალ-პოლიტიკურ პირობებში უნდა მომხდარიყო, რომელიც უფრო რთული შინაგანი მიხვედებითაც იყო გამოწვეული.

კახ-ბატონთან დამოყვების გამო, ჩერქეზთა საკმაოდ მოზრდილი ახალშენი განსდა სწორედ თემურ-ლენგის და უზუნ-ქასან ყაენის შემოსევითა მიერ აწყვეტილსა. დასარიცხებულ და გადამწებულ კახეთის ადგილებში. განსაკუთრებით მტრისაგან ნიშნში ამოღებულ იმ „ნაპირის ადგილში“ (გარე-კახეთი), სადაც მეომარი ტომის, ჩერქეზების ჩასახლება კახეთის სახელმწიფო ინტერესებთანაც უნდა ყოფილიყო გამოწვეული¹.

ჩერქეზთა მოსვლას გარე-კახეთში, — ჩვენს ევრაზიულთა 14 — 15 საუკ. შინაიხვ. სწორედ ამ ხანებში, ჩვენის დავიერებებთ, თავს იჩენს ზერქეზთა ნაკადის მოძრაობა, როგორც დასავლ. საქართველოში, ისე უემოქართულში. ამ საუკუნის მიმურტულისათვის გვაქვს ცნობა ჩერქეზთა გამოჩენისა, მაგ. 1492 წ.

ამ შემთხვევაში საყურადღებოა იმერეთის მეფის თეიმურაზის(?) და დედოფლის ჩერქეზთა ბატონის ასული თეთის და მათი ძე ალექსანდრეს მიერ (მეფედ დაჯდა 1484 წ.) წყალობის წიგნის ბოძება (თუ ნატყუარი არ არის) ვინმე ბაქარა ბაქარბისადმი ვაშლიობის ნიშნად „ჩერქეზიდან“ მზითვეში გამოყოფისათვის („ოქტევენ, ჩერქეზიდან მოწოდებულს ერთგულს ბაქარა ბაქარბეს“-ო (S 3035).

ხოლო 1481 წ. მეფე ალექსანდრე რაქვამი მზულეს უწყალობებს ვახტანგ და დავით ბაქარბებს. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ჩერქეზთადან „მოწოდებულნი“ ბაქარბებში ჩერქეზთის მკვიდრნი უნდა ყოფილიყვნენ.

ამასთან ერთად, იმერეთში ჩერქეზთა ყოფნას უნდა გვიდასტურებდეს, სოფლის სახელწოდებაც, საჩერქეზის რაიონში, „ნაჩერქეზეთი“ და გვიარა „ჩერქეზია“. (ბონი).

აღსანიშნავია ერთი დეტალიც: 1417 წ., მეფე ალექსანდრე წყალობის სიგელს ანიჭებს ვინმე აპხალარის შვილს — გიორგის და მათი შერლის სათხოვშს („სათხოვშსა“-?), უნციქისის მონასტრის, მისი შესავალი მამულითურთ, ზელმეორედ ფასით მიცემის შესახებ.

— „მოვიდა წინაშე ჩვენსა, ჩვენი დიდად ერთგული და თავადებით ნამსახური აპხალარის შვილისაშვილი, პაპისაშვილი მექიფი გიორგი და მათი შვილი სათხოვშა. გვაჯინეს და მოგვაქსენეს, რათამცა ერთგულად ნამსახურისა

¹ ჩერქეზთა რაინდულ ვეჟაკობის ქართველი ხალხი დიდად იფასებდა. შდ. პაპუნა ორბელიანი, გვ. 108, 109; ხალხური ლექსი:

„ქალაქუნა ჩემი ქმარი
გვანჩერქეზი“ და სხვ.

მათისა სანაცვლოდ, სიგლითა ამით შეგვეწყინეს, და მათისა გვარისაგან წასუდი და უკან, ნამა-
ლადევად წოდებული მეუღლი მამული (მოგვე-
ბოძნეს) და სხვ. (ც. არქ. წიგ. 26, საბუთი
№ 107).

ხომ არ არის ეს უცნაური არაქართული სახე-
ლები „აბზალარ“, ვანაკეთრებით „სათხოვზა“
(„სათხოვნი“? „დსა“-ს დაბოლოებით?) ხომ
არ არის ჩერქეზულ-ტბიხური სახელები? თუ
ეს ასეა, მაშინ, ჩერქეზ-უბიხთა ახალშენი
ქართლში მოწმდება, არა თუ 1417 წლისათვის
(როდესაც ეს სიგელია დაწერილი), არამედ გა-
ცილებით აღდგო: ვინაიდან „პაისაშვილი მუ-
ქიფი გიორგი, „აბზალარის“ შვილის-შვილია,
ე. ი. მესამე თაბაა:“¹

კახეთის „სანერქვეზო“-ს ახალშენის „სანერქვე-
ზო“-ს ქართველთათვის საგელისსხმოა რომ, აღუქ-
სანდრე კახთა მეფის მიერ ბოძებულ ნინოწმინ-
დის ტაძრის 1597 წ. სიგელში „ჩერქეზნი“, —
ჩერქეზები, საგარეჯოს რაიონში უკვე იხსენი-
ებიან:

„ეთთა ებოთა სიგარძისა და ვითარებისაგან
თქვენი ტაძარი მოშლილი და წაქციული იყო, და
მეფემან პატრონიმან ლეონ, აღსა შეორავდ აღაშე-
ნა და შეაქო ყოვლითურ: დასეა ესისკოპოზი და
შესწირინა სოფელნი და აგარაკნი; ორკომის²,
რაც სომეხი მსახლობელი არის... აგრეთვე
თუაღუ³, აგრეთვე საქოქვის ჰალა⁴, წინა-
უკანა საგარეჯო მთისა და მარისა და „ჩერქეზ-
ნი“... (ქრონიკები, II, 429).

სიგელში ლაპარაკია, რომ „ჩერქეზნი“ ღვეან
მეფემ ნინოწმინდის შესწირა, ხოლო ღვეან მე-
ფე კი მეფობდა 1518—1574 წლებში. შამსა-
ლაძე, მე-16 საუკუნისათვის „სანერქვეზო“ უკვე
ცნობილია, როგორც მთისპლ.

მატრანე მოიხსენებს რა შამ-აბასის მიერ კახე-
თის აკლემას, დასძენს; რომ 1616 წელს, აღ-
ხოცნა პირითა მახვილისათა ყოველნი ქვეყანანი
მთისანი, — გრწო — თიანეთი, პირი არავისა ნე-
მოთვან ვიდრე ავკალამდე; მარტყოფი, უჯარმა,
საგარეჯო, ჩერქეზნი, დიდიოვან ვიდრე მცირეზ-
დე“ (გვ. 47-48).

¹ უკრადლებს იქცევს ის გარემოებაც, რომ
პაისაშვილები ხელშეორედ იმენენ „ყინციესის“
და სახელწოდება „ყინციესთან“ ხომ არ არის
კავშირში კოდორის ხეობაში სოფელი „ვევეცი-
ში“? როგორც იდელობრიც ამიხსნეს, (1952 წ.)
„ვევეციში“ მევენარის სახელია.

ხომ არ არის ქართლიდან წასული „ვეენციში“
„ყინციესი“ სახელწოდება კოდორის ხეობაში
ან პირველი? (ქართლის „ყინციესი“ პირ კლდე
1020 წლ. საბუთშია მოხსენებული).

² ორკომინი — ნასოფლარია პატარბეულსა და
ნინოწმინდის შუა.

³ თუაღი, „თუაღი“ — საგარეჯო.

⁴ „სახობის ჰალა“, — იორზე, ნინოწმინდის
ბოლოზე.

ცხადია, შამ-აბასი ვერ შემერსავლა მრდ. კე-
კისის ჩერქეზეთს და ვასაგებინა ჩერქეზნი... სე-
გარეჯოს მიყოლებით. — ჩერქეზეთის „ჩერქე-
ქეზო“ ანუ „ჩერქეზნი“ იველისსხმება. ამრიგად,
კახეთის ამოწყვეტაში გაქართველებული ჩერქე-
ზებში დანაზღალებულან.

ინგლისელ ჰერბარტს უნახავს გარე-კახეთი-
დან აყრილი ჩერქეზების ახალშენი სპარსეთში,
როცა ამბობს შირაზ-ისპაანის გზაზე, ერთი საღ-
გურის „მინძილი“-ს შესახებ: „დევილი ძველი
ციხით აღსანიშნავია... რომელშიაც და რომლის
გარშემო არა ნაკლებ ორმოცო ათასისა, ასე გვი-
მხრეს, ქართველები და ჩერქეზები ცხოვრობე-
ნო, სარწმუნოებით ქრისტიანები, ხოლო ტყვე-
ვად ჩაითლებიან და ძალით გადმოსახლებულნი
არიან აქეთვე“-ო. (ზ. ავალიშვილი, თეიმურაზ
I, და მისი პოემაები, გვ. 97).

ცხადია, აქ ლაპარაკია გარე-კახეთის ჩერქე-
ზებზე, რომელნიც შამ-აბაზს, კახელებთან ერ-
თად სპარსეთში გადასახლება¹.

მაშასადამე, გარე-კახეთში ჩამოსახლებულ
ჩერქეზებსაც ვაუზიარებიათ კახელთა შერაც
ბედის სპარსთა ტყვეობაში. ვფიქრობთ, შამ-აბაზს
ჩერქეზთა მშობლივან წაწილ (უღელდნა წაწილი)
დაუტყვევებია. ჩერქეზთა ნეშტი მიანც დარჩე-
ნილა და გეოგრაფიული თერმინი „სანერქვეზო“
ველადაც არსებობდა. ჩერქეზნიც გარე-კახეთის
მოსახლეობაში გათქვეფილან. ასე, 1660 წელს
საბუთში აღნიშნულია, რომ „ჩერქეზელნი და
გარეჯელნი მთასა ცილობენ და ამას უწინაოც
ჰქონიათ სარჩელი“ (ქარლ-კახეთის მონასტრე-
ბის... საბუთები, გვ. 197).

1703 წ. ერთ საბუთში მოხსენებულა „სანერ-
ქეზის გაღმა“ და „სანერქეზის ბოლო“ (ც. არ-
ქივ. გვ. 1448 — 8875).

გარე-კახეთის ჩერქეზთა წარმომადგენელი ახ-
ლო მინაწილეობას იღებს ქართლ-კახეთის პო-
ლიტიკურ ცხოვრებაში.

ფარსადან გორგიჯანიძის სიტყვით, გიორგი
ჩერქეზი (ანუ ჩერქეზიშვილი) ზურაბ ერისთავის
სიძე ყოფილა, რომელსაც ზურაბი და ლედი მფარ-
ველობას უწევდა. თეიმურაზის და ზურაბის გან-
ზრახვით, ის შეუყენეს შამ-აბასის აგენტის,
ქართლის გამამხალიანებულ მეფის სვიმონის მო-
საკლავად და საჯილდოთ ორის პირის მამუ-
ლი მისცეს. „პატონიმან თეიმურაზ თვისგნივ გა-
კეთებულ ერთი ჩერქეზი, სახელით გიორგი, —
სიძე იყო ზურაბ ერისთავისა. და ის შეუყენეს
ერისთავსა და მის ნაპირის აღვაჰს² ორის პი-

¹ ზ. ავალიშვილი დასძენს... „ჩერქეზები“ უფ-
რო დაღესტელები იქნებოდნენ. მათი ვინაობის
გამორკვევა აქ უადგილო იქნებოდა“. თან კი
ეკვით ჰკითხულობს: „სადიერებელია, რომ ასა-
სის ჩერქეზები შირაზის ქვეყანაში და ეს გარე-
კახელი „ჩერქეზნი“; ერთნი იყვენ“-ო
(97, სქ.).

² ნაპირის აღვაჰ — გარე კახეთი.

რის მამული მისცა და ზერაბ ერისთავის ქალის მიცემის და თიანეთის სამამულეთ მიცემას დაპირდნენ შეფის სვიმონის მოკელისათვის. (ფარსაჟან ვორგჯიანის ისტორია, ს. კაკაბაძის გამოც., 28).

ეს „გიორგი ჩერქეზი“ თავს იყენს თეიმურაზ 1-ის მოღვაწეობის ბოლო პერიოდში 1662—1663 წ. როცა სპარსეთში ჩასულ მოხუცებულ თეიმურაზს უყენა შვილის-შვილის ვრცელ ბატონიშვილის სპარსეთში ჩაყვანა მოსთხოვა. მაშინ, იძულებულმა თეიმურაზმა ვრცელს ჩასხვეანად „გიორგი ჩერქეზი“ და ბებურიშვილი გაგზავნეს“ (გიორგიჯ. ისტ., 64).

აზაგათარი სხვა ცნობები გიორგი ჩერქეზის შესახებ არ მოგვეპოვება. ვიცით მხოლოდ, რომ მისი შთამომავალი 18 საუკუნეში, — „მაჩტუეთის მოურავნი“ იყვნენ და კაკაბეთის „ბატრალანი“, რომელთა საჯდომი იყო სოფ. მანავი. მღ. ხალხერი ლექსიდან:

„მეზარანში — მეზნარაინი;
ქალაქში—ყაფლანაინი;
ივკალს — გურამიანი;
მანავში — ჩერქეზიანი“
(უმიაშვი, 180)

რომელ ტომს ეკუთვნოდნენ გარე-კახეთში ჩამოსახლებული ჩერქეზები? 1783 წ. პერალდავის ცნობით, ისინი „ჩერქეზ-ჭირმანიდან“ ყოფილან წამოსულები!

დასასრულ, გ. — კახეთის „საჩერქეზო“-სთან დაკავშირებით სიუჟეტადებოა, ამავე ზონის სოფლს — „შიზლიანი“-ს სახელწოდებაც. „ჩერქეზები მგისმდრქვევ დეოაბანსა და მესსაც „შიზლ“-ს უწოდებენ“. (ჯავახიშვილი, 1,132) სწორედ აქედან ხომ არ უნდა იყვეს სოფ. „შიზლიანი“-ს სახელწოდებაც?

„კოპალე“ „კოპალა“

„კოპალა“, კოპალე“ შესახებ საკმაო ლიტერატურა არსებობს. (ცნობილია მხატვრულ ლიტერატურაშიც. „კოპალა“ პოემა ვაჟა-ფშაველასი, გაოსტენთ დავით გურამიშვილს ლექსები „კოპალეს ხმაზე“ და სხ.).

ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით, კოპალე „ფშაველესტრეთში და რაჭმაში არის განთქმული“. კოპალა „ღეთის შვილი“ იყო, „წმინდანი“, — „კეირას“-თან, და ლაშარის ჯვართან ერთად, როგორც გეოდასტურებს 1747 წ. საბუთი ფშაველთა მიერ მიცემული: „ამის თავებდად მოგვიცოთა პირველად ღმერთი და უოველნი მისნი

1 ჩერქეზიშვილთა გვიანს ეკუთვნის: ცნობილია სასულიერო მწერალი 18 საუკ. პირე. ნახვერისა, ნიკოლოზ ჩერქეზი, ჩერქეზიშვილი; და ცნობილი ანარქისტ-გარღამ ჩერქეზიშვილი („ვახიანი“).

წმინდანი: კეირია, ლაშარის-ჯვართი და კოპალე, — რაც ფშაველი ღეთის შვილი იყო და მისი სალოცავი“. (ც. არქ. № 197).

მაგრამ, რომ ძველად „კოპალე“ მართო მთის ეკუთვნილება არა ყოფილა და რომ ბარშიც ასევე ცნობილი იყო მისი რელიგიური ავტორიტეტი, ამაზე არც ივ. ჯავახიშვილს აქვს ნათქვამი და დღემდის, საზოგადოდ, ეს ფაქტი ლიტერატურაში არ არის ცნობილი.

კოპალეს ბარში პოპულარობის დამადასტურებელ საბუთებად ჩვენს მოგვანია „კოპალეს ხატები“, რომელნიც დღესაც შემორჩენილია და დღესაც არსებობენ. მოქმედობენ, — მაგ. ვარეჯახეთში, ქიზიყში, შიდა-კახეთში და სხ.

1) მაგ. „კოპალე“ — პატარძელში (გარე-კახეთი, თბილისიდან 35 კილომეტრის მანძილზე).

2) „კოპალეს ხატი“ — ჩილდრში (გ. კახეთი).

3) „კოპალე“ — ქიზიყში, ვაქიჩრის თემში („ღრონა“, 1872 წ. № 9).

4) „კოპალე“ — „ახალსოფელ-ვაჯახეზში“ (შიდა-კახეთი); (მღ. „კაბალი“ — ლავოუების რაიონი).

თხზვანვე დღესაც იწვობენ დღეობებს. დროს-ტარებებს, ზოგან — ჩილდრში, ახალსოფელ-ვაჯახეზში, დიდი ხატობა იმართება და მლოცავი „ქალაქიდან“ და ქართლიდანაც კომოდის.

შეაქალა, კახეთ-ქიზიყში კიდევ იყოს კოპალეს ხატები, მაგრამ რადგან ჩვენ კოპალეს ვაკვირბი ვუხვებით, არ გამოვიტყობივართ მათს სრულს ანუ სხვას.

ქართლში არ არის შემჩნეული „კოპალე“, არც მისი ხატი არსებობს. ქართლში კოპალეს ნიშან-წყალი არ ჩანს, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში სახელს „კოპალა“, გვირი-კოპალაანი“ (სასიტყვით). თუ დღეს ქართლში „კოპალეს“ არ იცნობენ, სამაგიეროდ, „გვირია კოპალე“ კახეთისა და მისი მთიანეთის (ფშაველესტრეთი, თუშეთი) ეკუთვნილება წარმოადგენს.

მაგრამ, რომ „კოპალე“-ს სახელი გაფენილი უნდა ყოფილიყო ძველად მთელ საქართველოში, ამას ვადასტურებინებ:

- 1) გეოგრაფიული სახელწოდებანი:

 - ა) მაგ. „კოპალია“ — ადეთის ხეობე, ლავის მარცხენა მხარეზე (იხ. ლორთქიფანიძე, ქვემო ქართლი).
 - ბ) „კობალი“ — ზის ხეობაში (ცახუშტი, 196).
 - გ) „კობალი“ (შიდაქართლი) უკანასკნელი

1 ამთვან ვიცნობ მხოლოდ პატარძელის „კოპალეს“. იგი პატარძელის ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე „კოტმანის ვორის“ ძირში მდებარეობს, აგებულია ტინებზე, მკვიდრი შენობაა, თუმცა მცირე (15 კაცამდე დაეტევა).

მასწავლებელია 1170 წ. გიორგი III-ის მიერ გა-
ცემულ სიგელში: „კობალი, რაც რატი სურამე-
ლისაგან შემოწერილია და მათ მიდამოთა, რაი-
ცა გლეხები ნიჩბისს, სასხორს და ყოველთაგან
სადამე მოსყიდული და შემოწირული“ (საქ. სიმ-
გველი, III, 2—4)

2) გეორგი III-ის საქართველოში: „კო-
პალიანი“ (ლესხეში); „კობალიშვილი“ (იმერე-
თი, გურია); „კობალტაძე“, „კობალაძე“ (გუ-
რია); „კობულია“, „კობალია“ (სამეგრელო).

რომ დასავ. საქართველოში იცნობდნენ კო-
პალს, ამის შესახად მიხანია, სხვათა შორის
იმერეთში სწავებული ვაჟიერებითი, ვაოცბი-
თი თქმა: „კობალე ხარ შენ?“ „კობალე
ხარ, რომ ამდენს მეალებ-?“ (ქუთაისი, ცნობა
მომწოდებელს მწ. შამია ასათიანმა).

მაგრამ თუ მათში დღესაც კარგად ცნობი-
ლია კობალი და მისი სახელი დედები ბავშვებს-
საც კი ამოწებენ, ბარში იგი ან სულ აღარ ახ-
სოეთ, ან ზოგან ოდნავ-ღა, ბუნდად ახსოეთ. მა-
გალითად, პატარაქელში, ჩაიღურში, ახალსო-
ფელ-გაეაზში და ვაჭირში, კობალეს საქმეში
და თესვებში სრულიად არ იციან, ზოგანი იტყ-
ვიან მხოლოდ, რომ კობალე „ღონიერი“, „გმი-
რი“ უფილა, „ნადირი და დევები უბოცნი-
აო“ — ესეუ მხოლოდ მოხეცი ხალხის ნაუბა-
რია, ხატში მისულ ერს. „კობალეს“ არავითარ
წარმოადგენა აღარ აქვს. თეთი პატარაქელში,
სადაც დღეს „ილი“ ხატობა, ვადომებს: „კო-
პალე მიტომ დაერქვა ამ საყდარს, რომ, როდეს-
საც მას აგებდნენ, უფავითო, „რა გამოკო-
პილიაო“. (კობალე ტინებზეა აწეხებულ).

„კობალემ“ დიდი ხატობა იცის (მიუხედავად
ამ უცნობებობისა) ჩაიღურსა და ახალსო-
ფელ-გაეაზში, აღსანიშნავია, რომ კობალეს წმ.
გიორგის უფარდებენ, თემცა იციან, რომ „კო-
პალე სხვაა, წმ. გიორგი სხვაა“. მაგ. კობალეს
ნიში ახალსოფელ-გაეაზში „გიორგობის“ ზემოდ
აღებარებობს (ჩაიღური). ისიც საყურადღებოა,
რომ „კობალე“-ს ხატობა განაფხულზეა, მასში
და პატარაქელ-ჩაიღურში, „გიორგობის“ ემთხ-
ვევა ხოლო ჩაიღურში კობალე სწამთ, როგორც
წმინდა გიორგი. პატარაქელ-ჩაიღურში კობა-
ლეს დღობა მოდის 7 მაისს (ახ. სტ.). ე. ი.
„გიორგობას“. ხოლო ახალსოფელ-გაეაზში 27
ნოემბერს (ძვ. სტ.) ისეც „გიორგობას“ დღესას-
წავლობდნენ. ამრიგად, „კობალე“ წმ. გიორგის
შეუფარებია, რადგან უკანასკნელი ხომ ვმართა
თვისებითა აღკურვილი.

გაეაზელ-ახალსოფელ პოეტმა ილი ბერო-
შვილმა, ჩემი თხოვნის პასუხად, მომწერა
„კობალე“-ს დღობას აღწერილობა და თავისი
შოსახრებანიც კობალეს შესახებ. („კობალეს“
დღობა ვასულ წელსაც ჩატარებულა 22—25
ნოემბრამდე):

„კობალეს“ ამჟამად ჩვენს სოფელში ეგახიან
ადგილს, რომელიც მდებარეობს სოფლის ჩრდი-
ლოეთით. წინათ ეს ადგილები კერძო გლეხებს

ეკავთ და სახნავ-სათეს მიწებზე სემოიდნენ.
ამჟამად კი კოლმეურნეობას ეკუთვნის და ძირი-
თადად სამოყრებზე იყენებს. ადგილზე მდებარე
აღმატება 200 ჰექტარს. ეს ადგილი მდებარეობს
ლაჩხუბითაა სახვს. არის ძველი ნასახლარიც,
ძველი მარის ნარჩენები (ქვევები), ამ ადგი-
ლს არის სალოცევი ნიში, რომელიც შედგება
ქვის ნანგრევებისაგან. ამ ნანგრევებზე ამოსუ-
ლია ცაცხვის ხე. ამ ნანგრევების ირგვლივ თავს
იურიდა აუარელი მლოცველი ხალხი 22 ნოემ-
ბერს (ახალი სტილით). შემოცვებით ამ დღეო-
ბას გიორგობას ეძახიან. ისე „წმინდა გიორგო-
ბაა“. ქიხიში კი ამ ჩვენს წმინდა გიორგის
„ღვივის წმინდა გიორგის“ ეძახიან. ჩვენს სო-
ფელში ადგილობრავი შევიღური ამ ნიშს, ე. ი.
ქვის ნანგრევებს, „მისალოცს“ ეძახიან.

საქმე შემდეგმა ამ ნიშის ჩრდილოეთით,
დაახლოებით სამი კილომეტრის მანძილზე,
ტყით დფარულ მთაზე, არის ტაძარი. წმინდა
გიორგის სახელობისა, რადგან ამ ტაძარშივე მის-
ველა ძნელია, ხალხი მის ნიშთან იყრის თავს.
თეთი ტაძართან კი ზოგერთი მლოცველი მი-
დის მთის საყალღეობი ბილით, რადგანაც სხვა
მისადგომი წმინდა გიორგის ტაძარს არა აქვს.
სახელწოდებაც „მისალოცი“, ჩემის აზრით, აქე-
დან უნდა მომდინარეობდეს. ეს ადგილი არის
მისალოცი ადგილი „თავწმინდა გიორგის“ (საე-
ეგახიან მთაზე აწეხებულ ტაძარს).

„წმინდა გიორგობა“ განაფხულზედაც იმარ-
თება, მაგრამ ძირითადი დღეობა! გიორგობის
თვის 22 ნოემბერსაა. დღეობაზე ბევრი ხალხი
მოდის. მლოცველთა რაოდენობა არ ჩამოუვარ-
დება ალავერდის მლოცველთა რიცხვს, მაგრამ
აქ არ არის ის თავბრუსმომხვევი შეთოთა და ყი-
ფინა, რაც ალავერდის დღეობას ახასიათებს, აქ
არ იციან არც ფალანობა, არც დოლი და არც
ბახრობა. არის ცალკე ოჯახებით თავშეყრა და
წუნარი დროსტარება.

ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა არაფერი
იციან იმის შესახებ, თუ რატომ ეგახიან ამ ად-
გილს „კობალეს“.

ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ აქ იყო წარმართო-
ბის დროინდელი ხატი. „კობალა“, ქრისტიანო-
ბის გავრცელების შემდეგ ეს სალოცი იქცა
„წმინდა გიორგად“. შემდეგ კობალეს სახელ-
წოდება შერჩა მხოლოდ ტერიტორიას. ხატს კი
წერდა „წმინდა გიორგი“. შესაძლებელია „კო-
პალე“ ამ ტერიტორიაზე გაწეხებულ სოფელს
ან ქალაქს ერქვა, მაგრამ ჩემი პირველი მოსაზ-
რება ემყარება იმას, რომ „კობალეს“ სახელწო-
დებით დღემდე შემორჩენილია მთის სალოცი-
ვი ხატი.

„კობალეს“ სახელწოდებით ცნობილია აგ-
რათვე ორი სტი. ერთი ფშავის არაგვის ხეო-
ბაში, მეორე კი ხევსურეთში.

1 ნიკო ტლუშაშის სიტყვით. ზეგნარებში
(ლქიკ.) „კობალე“-ს დღობა განაფხულზე
იცის, აპრელში (ე. ი. „გიორგობას“, გ. ლ.).

კახეთში, კოპალეს შესახებ სხვა არაფერი თქმულა არ გამოვიდა. მათაუშეთში მუშაობისას კი მოხუცმა თქმუბმა მიაჩნეს, რომ კოპალა და იასარი (ეს უკანასკნელიც გაღმერთებულია და მისი სახელობის სალოციეცი არის მათაუშეთში) გმირები ყოფილან, რომელთაც ლეკებთან(?) უბრძოლიათ და დაუმარცხებიათ ამ ლეკების მიხედვით, კოპალე და იასარიც ძველი გმირები ყოფილან¹.

განსე. ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით, ამ ცტად რთულია და ძნელი გაშროსარკვევი კოპალეს პიროვნება. ხან კოპალე და წმინდა გიორგი, მამასაღამე, მთვარის დღეობა, თითქოს ერთი და იგივე არის... ვინ არის და რომელი დედაა ნამდვილად კოპალი, ანუ კოპალე ახლა ძნელი სათქმელია იმიტომ, რომ ხალხურ შეხედულებას გარკვეული სახე არ ეტყობა (ქართ. ერის ისტორია, I, 97 — 98).

ამ შემთხვევაში, პატარძელის „კოპალეს“-ს შემწეობით, კერძოდ, მისი ადგილ-მდებარეობით, იქნებ, შეიძლება კოპალეს პიროვნების გამოკვლევა.

საყურადღებო ის არის, რომ პატარძელში „კოპალეს ხატი“ „კოტმანის გორის“ ძირში მდებარეობს, ხოლო კოტმანის თხემზე კი — „წმინდა ესტატე“-ი. ქრისტიანული ეკლესიის წარმოდგენით კი ზენე ეყოლი, რომ წმ. ესტატე (პლაკიდე) მონადირე იყო და ერთხელ, ნადირობის დროს, ირმის რქებს-შუა ჯვარი გამოესახა.

ამრიგად, წარმართული მონადირე კოპალი, ქრისტიანულ მონადირე ესტატეს შეუცვლია ვეფქობით, ამ ფაქტის ჭათვალისწინებით, შესაძლოა, დავასკვნათ, რომ კოპალე უფრო ნადირობის დემერტი უნდა უთქვოდ იყო¹.

დასასრულად, აქვე ვერთავ ხალხურ ლექსის, ვარიანტს კოპალეზე, რომელიც გავიანილია ზემოაღნიშნულ:

ღვევბაა ჰქონდათ ყრილობა,
საც დიდი შეიღანია;
ეუბნებიან ერთმანერთს:
ერთ ურთ უპირობ მხარია!
ღვთის შვილს მოუკლათ კოპალე.
თავზე დაუცნეთ ქვანია,
ვაიგო დამბადებულმა,
ჩამოგზავნე იასარია.

¹ აღსანიშნავია, რომ პ ი რ ა ქ ი თ-თ-უ-შეთში, სოფ. დარბოლოში, „კოპალე“-ს „ღღე-ობა მოდის 28 ივლისს (ახ. სტილით). დარბოლოს „კოპალე“ ლიტერატურაში აღნიშნული არ არის. (ცნობა მომართა პრაფ. ქუჯი ძიძიშვილმა, რომელიც 1956 წ. თვით დაესწრო დღეობას.)

გამოერია დევებში,
ცხვრებულად დასჭრა თავია,
შემოვლად ჩამოდიოდა ერთმანეთში
თამარ დედუფალ ქალიც იზლიროსქა
ზღვასა ვადაპრა ქიჩილა,
ვადაპარუნა ზღვანია;
სეა ზღვას დაჭრა სამანი,
არ ვადმოვიდეს ნამია!

„გოგა“ და „გოგინა“

გ. მელიქიშვილის წიგნში — „საქართველოში კლასობრივი საზოგადოების და სახელმწიფოს წარმოქმნის საკითხისათვის“, გვ. 94 ვითხულობთ: „სახელწოდება „გოგარენე“-ს ეტიმოლოგია მოგვცა აკად. აკ შანიძემ. იგი ამ სახელწოდებაში ვიარდობს კანურ-მეგრულ-„არი“-სუფიქსის არსებობას, რომელიც ქართულ სადაველობის სუფიქს-„ელი“-ს შეესატყვისება. ამრიგად, ამ სახელში ძირეულად რჩება „გოგ“. რომელსაც ზოგიერთი შეკვდაჩი სკეითების სახელწოდებას უკავშირებს. ცნობილია, რომ ბიბლიაში იხსენიება „გოგი“ და „მეგოგი“. ბიბლიის კომენტარები ამ სახელების აქვე სკეითებს გულისხმობენ. ეს აღნიშნული ქვეს უკავი იხსენებს ულავის „მეგოგის“ მიმართ. ამრიგად, ისტორიულ ქვემო ქართლს „გოგ მებობელ ხალხთან სკეითებს — „გოგ“. (უკუ-ების სახელი დამკვიდრებია, რაც სკეითურ-კომერციული ელემენტის მშლავრობის ხანაში ამ ტერიტორიაზე სკეითების პოლიტიკურ პეკემონობის არსებობაზე უნდა მიგვიითებდეს. სკეითურ-კომერციული ელემენტის ასეთი ძლიერების ხანა კი სწორედ მე. წ. ა. VIII ს-ის დასასრულსა და VII ს-ის პირველ ნახევარს ემთხვევა. საყურადღებოა, რომ გოგარენე — ქვემო ქართლის აღმოსავლეთის მებობელ ოქსაც სკეითების სახელი დავკავშირებია...“ (გვ. 94)

ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა მამაკაცის ქართული სახელი „გოგა“ „გოგინა“ „გოგინია“. აქედან „გოგამენი“ — სოფელი ჯავახეთში.

- შდრ. აგრეთვე:
- 1) „გოგა-ში“ (ენისხელთ შინა გოგამნი სოფელი“. იხ. „ღვთობის გუჯარი 1722 წ. ს. კაკაბაძის გამოც. გვ. 30; „ქართ. ზაქათალა, გოგამი“).
 - 2) „გოგათ-გვერდი“ — თრიალეთზე (ც. საქ. საბ. № 226, 5066, „ღოკუმენტები... ნ. ბერძენიშვილის რედ., I, 183).
 - 3) „გოგას-წვარი“ — კახეთში, იხ. დოკუმენტები, ნ. ბერძენიშვი. 11, 7).
 - 3) „გოგასკლდე“ — ერწოში (ც. საქ. № 226).
- ამ შემთხვევაში, გასასწავლებელია აგრეთვე ფშველთა რქმენა: „მთვარის თუ გოგა ავლია, ვაიგოდრებნა“.
- აქედანვე, ფშველების თქმა: „შორს გოგა, ახლოს ავდარი!“ (ორივე მასალა ჩაწერილია

ფშავში თედო რაზიკაშვილის მიერ 1890-იან წლებში).

ცნობილა ფშავში სახალალო „გოგას კვერი“ ანუ ჭადა — საღვთო პირი (ღვთაების შესაწირაი?) ასე, ერთი ფშაური „კეთილიობიდან“:

„ — ე კრელა - ჩემთან ვადმოხდეს,
ვერ ვტყვი ხობასიეთა,
შავს ისრ შამებრძნებ,
ბებურ-კაცი ვარ, მყარამა
ახალ-წლის გოგასეთია.¹

(სიკო თერმანაძის ჩეწერილი).

სახას განმარტებით, „გოგა — თითის ვარკვიანი ნაწილი“.

ფშაურ-ბევსურულ „გოგა“-სთან ერთად აღსანიშნავია „მესხი“-ც:

„მთავარ დაბნულა ზეცისა,
მზე დაბურა მესხითა“.
(ვანო არაბელის ნათქვამი).

„დადვ, დავისბენ ზურაბო,
ნარჩომნ ორთ შენის ხმლისანი;
თორა ზვენც შემოგეცდებით.
მესხნი ჩვენაც გყონ წყლისანი“.
(აქ, შანიძე, ბევსურული პოეზია, გვ. 4).

მესხნი ვაებნენ შთავრესა,
ნაპირის ადგილისასა“ (ჩქვე, გვ. 65).

ბევსურულ ზალხურ „ვეფხისტყაოსანში“ ნათქვამია:

„ჩამოსბდნენ მეციღობენნი:
შეშხი, მესხნი და თათარი“.

თედო რაზიკაშვილის ცნობით:
„მთავარ რო დაბნულდება, ფშაელები იტყვიან, „მთვარეს მესხნი მოვაბო“. დაიწყებენ თოფებით სროლას დევები ვავადგებინოთო. ფშაელების რწმენით, მთვარეს ერთი მტერი ჰყავს — მესხნი, მესხნი მდამ შთავარეს დასდევს, რომ დაიპიროს და ზელთ იგდოს. ზოგჯერ დაიჭერს და, კაცები თოფს დაუწყებენ სროლას, გაუშვებსო“.

ამ შემთხვევაში რა არის „გოგა“ ან მისი პარალელური „მესხი“? ახლათ — ნისლი, ღრტბ-

¹ „გოგა“, „გონგი“, „გოგა“, ზემო იმერეთში მთავარი ბოძია, რომელზედაც სახლის თაფი დადგმული (ზემოიმერული ლექსიკონი ბ. წერეთლისა; ავტრული, ზემოიმერული და ღერბუძური ლექსიკონები, 1938 წ.); „სათავის საყრდნობ ბოძს ზემო იმერეთში „გოგა“ ჰქვიათ (გ. ბერძენი, სიტყვის კონა).

ლის ბანდი, რომელიც „აელია მთვარეს“, ხოლო სიმბოლურად — ბნელი ძალა, წყურქსდმან წარმოადგენელი, ავი სული, დემონი (მესხი) მესხან „წყლის მესხი“).

ბევსურული „ვეფხისტყაოსნის“ ვარიანტით, „მესხი“, — „ქაჯს“ უღრის, ნესტან დარეჯანის მომტაცებელი მეციღობნები არიან — „შეშხი, მესხი და თათარი“.

რუსთაველის „ქაჯნი“ კი — „ყოველთა კაც-ათა შეენნი იგი არვისგან ვნებულნი“ (სტაროფ. 1247).

„იქმენ რასმე საყვირველსა, მტერსა თელსა
დაებრშობენ,
ქართა აღძვრეს საშინელთა, ნავსა ზღვა-ზღვა
დაამობენ,
ეთა ხმელსა ვადობენენ, წყალსა წმინდად
დააშობენ;
სწადდეს, ღღესა ბნელად იქმენ, სწადდეს
ბნელსა ანათობენ. (1248).

თითქმის „გოგა“ და „მესხი“-ც ორივე სატომო საბელები გამოდის, და იქნებ,გს საშინა, ბნელეთის ძალა „გოგა“ და „მესხი“ არ არიან სკვითბის უწყალო შემოსევთა გამოვლენარი?

საკითხის დაყენების წესით, ფშაურ-ბევსურული „მესხი“ და ფშაური „გოგა“-ს გახსენება ასევე „გოგა“, — „შავოგა“-თან და „გოგარენთან“-აც, შესაძლოა საინტერესო იყოს.

„ბადაგონ“

1903 წ., პროფ. ალ. სახანაშვილმა დაბეჭდა ეფთუმე მოაწმინდელის ბერძნულიდან ნათარგვნი „წესი და ვანება და შაველის-კანონი შეუქსისა კრებისა“. ეს ძველი მოთაყ არის საყურადღებო, რომ მასში მოხსენებულია ქართულ-წარმართული პანთეონის ღმერთები და მათ შორის უცნობი ღვთაება — კერპი „ბადაგონ“-ი:

„შედავთა, ეთარ ბორტ არიან საქმენი ესე და ყვალად სახელისდებანი იგი საწარმართო კრბთანი, რ“ლხ მათ ღმერთად შერაცხნეს, რომელნიც დედათა სრულიად მოისვენ? — დიოს, ანუ, აპოლოს, ანუ არტემ, ანუ ბოზი და ვაცი და ბადაგონ და არმზ; ანუ რომელ იგი წნებასა ფურძინასა ბილწისა მის დიონისეს სახელსა იტყვიან და სიცილსა აღაზრებენენ. ესე ყოველი საყუმაკოთ არს და მოისვენ ქრისტაენთაგან“. (გვ. 41). ამ რიგად, „ბადაგონი“ ქართულ წარმართულ პანთეონის ერთერთი წარმომადგენელი უნდა ყოფილიყო.

„ბადაგონი“ მხოლოდ ეფთუმე მოაწმინდელის ცნობაში იხსენება.

ლ. სახანაშვილი სწერდა: «Вадарон повиданному, также грузинский бог, встречается только в этом памятнике. Значение его не ясно». (ჩქვე, გვ. 48).

სხვევ აცხადებს ივ. ჯავახიშვილი: „გამორკვეველი გვჩნდება, სახელის გარდა, რაიმე ცნობების უქონლობის გამო, იმ დროება „ბადაგონი“-ს ვინაობა და სადაურობა, რომელიც ეტყობა მოაწმინდელის ცნობაში იხსენიება. მის შესახებ რომ რამე გვეცოდნოდა, ვგებინა მაშინ გამოარკვეულიყო. აქვს რაიმე კავშირი იმ „ბადაგონთან“ იმ „ავუნა“-ს, რომელსაც გეროაში ახალწლის საღამოს ვაშს, მუკველ მარანში ვაზის წაყოფიერებას შესთხოვს ხოლმე და ასე ლოცულობს: „ავუნა, ავენა! მიეც ჩვენ სამშობლოს ღვინო და სხვებს ფურცელი“-ო. (ქართ. ერის ისტორია, 1, 111).

შემდეგ ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ასეოივე ჩვეულება სამეგრელოშიც არსებობს, სადაც „ავუნა“-ს ნაცოდ აღუჯგუდია“-ს ნოდე წოდებენ და დასძენს: „ამკეარად, ავუნა“-ს მაკერ მეგრულ „ედრებაში“ „ჯუჯელი“-ს ნდება, რომლის მნიშვნელობა ისევე გამოირკვევალია. როგორც ავენასი და ბადაგონისა. ამიტომ არც ერთ მთავანზე ჯერჯერობით არაფრის თქმა არ შეიძლება“. (იქვე, 112).

მე მინდა ორიოდე მოსახრება გამოეტყვა „ბადაგონი“-ს გარშემო:

ბომ არ შედეგა „ბადაგონი“-ი ორი სიტყვისაგან „ბადა“-გონი“?

„ბადა“ დღესაც სახელია ზევსტრეთში ზ. შდ. ხალხური ლექსი:

— შაა, გოგოთერო, ბადა შამუღ ხახაბოელი.
— გაგა?

— გაგა კი არა. ბადა, ბადა, ხახაბოელი! ბრალა შენი ბადაო, რომ გული გიწუნდებოდა და ასეა.

(ზევსტრეთი პოეზია ა. შანიძის რედ. 1886).
ბადა—ბათა, — ქალის სახელია თუშეთში. (ბათა შავაშვილი, — თუში ქალი, ზემო აღვანის). შდრ. ფშაური ლექსი:

„ამბობენ, ბადათ კრელასა
შორის წამოსულ მგზავრსაო,
წამოვა, გამოსცილდება
ათარასა, დღისტანსაო,
გარდმოვა თიანეთშია,
ღვინოს დაუწყებს სმასაო“. (დრეიძე, ნინო მკვდლური).

„ბადაია“, შემოკლებითი, საადრისო სახელი, დღესაც ცნობილია კახეთსა და მთიულეთში. (იხ. „ბადაია“ ფერიაშვილი-ჯიბითელი, 1601 წლ-ქვ. იხ. დოკუმენტები... 1, 13). „ბადაია“-დან წარმომდგარა გარკ-კახეთის გეოგრაფიული პენტონს „ბადაიური“-ს („ბადაია“-ს წაყოფიერარი) სა-

ხელწოდება და გვარი „ბადაიური“ უკანასკნელი დღესაც გავრცელებულია აბაგვის მთიულეთში *.

„ბადაია“ იგივე „ფადაია“. აქვს მნიშვნელობა უში, — ფადაიური.

ცნობილია ისევე სახელი „ბადაუა“ (ც. არქ. 226, — № 5721) გვარები: ბადაშვილი, — არაგვის დედა ქსანზე; იგივე „ბადაანი“ (კახეთში), ბადაუაშვილი „ბადა-ჩაშვილი“ (ჯავახი, საქ. ეთნოგრაფიკ. იხ. 1, 55); „ბადაულები“ — უწარჩინებულესი ოცსთა გვარი“. (ვახუშტი, გეოგრაფ., 107, 110); „ბადადახა ძე“, — გვარი ვიორგი ბრწყინვალის მამრ ეგვიპტეში წარვლანილ ელზობის წიერტისა (ჯავახი, ქართ. ერ. ისტ., 111, 277).

ამ შემთხვევაში, სანტარტესსა აგრეთვე სახელწოდება კ. გორთან (ჩრდილოთ) „ბადაბუთი“ და სამხრეთ-ოსეთის (ს. ძველეთთან) — „ბადათი-უთი“.

იქნებ, „ბადა“. უნდა იყოს ეფთება — „სატი“-ს სახელი. მასთან ერთად უნდა ვაგონდებოდ ზევსტრთა მანთუნის ცუცრობი „ბატი“ — „ბადაიური“, რომლის სახელწოდება თავდაპირველად „ბადა“-დან „ბადაური“, „ბადაურა“ უნდა ყოფილიყო და შემდეგ თურქულის ზეგავლენით „ბადაურად“ უნდა იყოს ქვეული.

1890-იან წლებში, თედო რაჩიკაშვილს ჩაუწერია „ლუთიშვილი დამაბემა და ქდავაება — ხატისაგან განცხადება. — (სხვეტრთა სარწმუნოებიდან)“, სადაც ნათქვამია:

პირველად დასახ მორიგემა,
ბერი ბუქნაი ბადაური,
მორიგემ ღმერთმა ამას მისცა
თავის საფრტედ! თეთრი ცხენი.

ბომ არ შეიძლება „ბადაიური“ ვიწამოთ „ბადა“-საგან, როგორც „ბადას“ რჩეული ცხენი?

იმას დაუძვიერ სახელად მორიგემ „ბუდის ბედაური“, ის არის იმის საკვებური, ცოა კივკეებში სახუტები, ბადაურს ჩააცვ მორიგემა, ტაბტზედ კაბა სისკასთე ჩაქმან ჩააცვა რქინსანი, თეზზედ დაბრა თეთრი გუდო, პივტენი მისცა თუჯისანი, კანის საყელათ შასაფრენი მითარბი მისცა მორიგემა, სენ სამსალათ გაფესველი.

მეჩრე გაღმავლე შელე-ზე და სხე. თედო რაჩიკაშვილს მინაწერი აქვს: „ბერი ბა-

* ბადა, — სახელი 16 საუკ. პირე. ნახევრისა, თბილისში: „ბიძა-ჩემი ბადა, აქეთ, ღიარბეკირს მისული იყო და შევიღის სამხენულათ და ვერ ეპოვნა“. (ც. არქ. სიგელების ფ., წ. 24, საბუთი, № 201).

* „კურმის-ხევემა სთქვა ავდიდდი, მოვალ, მოვდივარ, მოხუცი, ბადაანი მარისა შეუვარდი, გამოვალავე ქვაბებო. (უმკაცვ., 237).

! საფრტედ — საჯდომად.
! კივტენი — შესაყრენი, მისაყრენი (შენი-შენი მიქმელი ზევსტრთისა).

ადრე, — დრონილი (დროული, ვ. ლ.) ხატია, დახარბული, ბებერი. ვანა ბერდება, მკვრამ ლფთისაგან ისეთ დახატული ლეთის ნახებების უფროსი ის არის. იმასა ლოცულობს მთელი ხევესტრეთი, ხალოცავია გუდანში და სანე-ღელესა, (ეს განმარტება თედოსი კი არა, თვით ხევესტრი შოქშელისა უნდა იყოს).

ამრიგად, ხალხის ვადმოცემით, „ბაადური“ უპირველესი და უზნესი „დახარბული, ბებერი“ წარმოიადგენებოდა ქართული („ხევესტრული“) წარმართული პანთეონისა.

თუ ხევესტრული ლთაებია — ხატი „ბაადური“ და ეფთვზე მოაწმინდელს მიერ მოხსენებულა „ბადა-ქვინა“ ერთი და იგივეა, მაშინ გასაგებია ის პოპულარობა, რომელიც ამ უძველეს ქართულ ლთაებებს ჰქონია თვით X საუკუნეშიც. როგორც სწივის ეფთვზე: „ანუ ბოჩი და გაცი და ბადაგონ და არმანი, ანუ რომელ იგი წყნესა უფრძინისა ბილწისა მის დროისესს სახელს იტყვიან და საცილსა აღაზრუნენ“.

ერთი სიტყვით, ეფთვშეს დროსაც, ისევე ცოცხალი ყოფილა, როგორც ბონის, გაცი და არმანის, ისე „ბადაგონის“ „სახელისებანი“, თუშვია ივინი ოფიციალურად, ვკლხისის მიერ დიდი ხანია, რაც მოსპობილი იყვნენ.

ამრიგად, „ბადა“, რომელიც ჩვენ გვეგონია „ბადაგონის“-ს პირველი ნაწილი, პოპულარული უნდა ყოფილიყო წარმართულ საქართველოში. რას ნიშნავს ტერმინ „ბადაგონის“ მეორე ნაწილი — „გონი“?

სამას განმარტებით, „გონი“ — აღმართული კერპი“.

ნივეანია რა მართებულად ი. კავთახიშვილის მიერ „ბადაგონის“-ს ექვით დაკავშირება გურულ „კვენა“-სთან, დამატებით დაესწინო, რომ ამის სასარგებლოდ უნდა შეტყველებდეს ასევე ტერმინი „ბადაგი“ („ბადაგი“ — ტბილი დაღვლებულ, საბა). და თვით უფრძინს ჯერ „ბადაგიც“, რომელიც გურიაში ყოფილა გურულად უნდა იქნებოდა („ბადაგი შავი“). კავთახიშვილი თავის ეგონომიურ ისტორიაში ამ ჯერის შესახებ დასძინდა: „საფიქრებელია, რამე უფრძინს ამ ჯერს შეკრიანობა უხვად უნდა ჰქონდეს და ამ თვისების გამო საბადაგოდ გამოუტრევიეთ“ (1, 492).

თუ მართალი იქნება „ბადაგონის“ კავთახიშვილი „ბადაგონის“ შეგვიძლიან ვიფიქროთ, რომ „ბადაგონი“ იგივე „აგუნა“ — ლონის ღმერთი!.

იქნებ, სწორედ „ბადა“-სგან წარმოიშვა ტერმინი „ბადა-გი“, ანუ წინა-ემო.

მაშინ, იქნებ ვახაველ ვახდეს გორის „ბა-

და-ბეთი-ც“ (იხ. ზემოთ). ხომ არ უნდა ჩაეთვალათ იგი ბადა-ს სამყოფელად? — ქართული წარმართული ლთაებების შესახებ კართლში?

ამის შემდეგ, იქნებ შესაძლო იყოს იმის ვარაუდი, რომ „ბადაგონი“ „ბადას“ სახელობაზე „აღმართული“ კერპი უნდა ყოფილიყო.

„გუდა“, „საგუდა“

1935 წელს, პრაფ. ა. შანიძემ, ძველ-ქართულ გრეტომათიაში გამოაქვეყნა პავშტი წარწერა ქვანშიანი კვარისი, რომელიც აღმართული ყოფილა „სახელსა ზედა მცხეთისა კვარისისა“ (გვ. 25).

ქვის-კვარი აღმართული ვინც კონსტანტინს სტეფანეს და „გუდას შვილს“ (ანუ დღ. გუდასიშვილს).

ა. შანიძის აზრით, ქვანშიანის წარწერა 616—619 წლებს უნდა ეკუთვნოდეს, ხოლო ს. კვანშიას, „ეფთრო ადრინდელი სწაა“ ვგონა: „თარბილი უფრო დაბლა უნდა იყოს დაწვეული, VII ს. ოცინი წლების დასასრულს ქვემოდა“-ი (ს. კვანშია, შრომები, I, 99).

ამ წარწერაში ჩვენ გვინტერესებს „გუდა“, „გუდას შვილი“ და ვესურს ორიოდ სიტყვა ვთქვათ მის გარშემო.

უსაფუძვლად საყრდამებოა, რომ იქვე, კვარის საფარდთან 3 1/2 კილომეტრის მანძილზე, დასაბუთით სოფელ წეროვანის ვადმოღია ტყვიან აფიკლს, ზღუსაც ეწოდება „საგუდე“ („სა-გუდე“).

ჩვენ გვეგონია, რომ დღ. „საგუდე“ უნდა უკავშირდებოდეს მცხეთის კვარის სახელზე ქვანშიანის აღმართული მამას — „გუდას“ და აღბან, მცხეთის სანახების „საგუდე“-ს. მფლობელი სწორედ ეს „გუდა“ უნდა ყოფილიყო.

„საგუდე“ ღღეს წარმოადგენს ვატყვებულ ნაოსტლარს. ძველად კი იგი სოფელი ყოფილა სოფ. „საგუდე“ იხსენიება კერპი 1232 წელს მცხეთის სავაგუსი მამულების სათაე (ქრონიკები, II, 197); „საგუდეს მიწა“ მოხსენებულია 1531 წელსაც: „მას ეამა ოღეს ჩუენსა ვამოიგან ჩუენითა კითხვითა მამულები იყოდე გუ-შაშვილისა ქერპობინისაგან, მალეთა საყონე და ღონისებულზედა თქვენის მიწისა ბოლოს კა-ლა და საგუდეს მიწა“ (საქ. სიმეველი, 402; სიგელი ქარშავლთა).

„საგუდე“ 18 საუკ. პირე, მეოთხედმეც იხსენიება. ქართლის აღწერის ერთ ნუსხაში, (რომელიც ა. კავთახიშვილს გამოაქვეყნა იხ. საისტორიო კრებული, წიგ. IV; 1929 წ.) მიხსენებულა:

„საგუდელი — თანამეილი თედო საგუდელი — კრეულური გამიხარდი.

ანი წეროვანელი და საგუდური კავი — კომლი ე(ე). თავი ზ) (ე. არქივის საბ. № 7144).

1 ამ შემთხვევაში, ინტერესს იწვევს გურული „ბაადური“-ც, „ბაადენი“ — ზღაღენი, უწინოდ, უსარბოდ სიარული: „უბაადუნება“. — უსარბოდ დაღის (გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი). ზღაღენი — ეპიკანთია ლთაებების ხატში?

1802 წ. ვედუანიშვილებს იუდაით 180 კო-
დი პერი, — მუხათვერდილამ, საგუდილამ, კო-
როვანილამ. „მუხათ-ვერდის, საგუდეს, ხიდ-
გადამა ილო თხზმოცი კოდი პერი“ (მასალე-
ბი საქ. ვკონომ. ისტორიისათვის, წ. III, 365).

„საგუდე“ „გუდა“-დან მომდინარეობს. „გუ-
და“-ს შემდეგი ტომონიშები სახელწოდება
საქართველოში არა ერთია: მაგ. 1) გუდა,
ლუდა (მთიულეთში)

- 2) ლუდა (მთიულეთში).
- 3) გუდაური
- 4) გუდაშაყარი
- 5) გუდაუთი
- 6) გუდეოი (ძვ. სააბშიო ქვიშხეთთან).
- 7) გუდის-უბანი (ლისის ვადამა, შოლითის
სანახებში, იხ. ვახუშტი გეოგრ., 204; ც-
არქ. № 7012, 7014).
- 8) საგუდე (მცხეთასთან)
- 9) გუდისი (ჯავახ ს.)
- 10) გუდას-ახო (აქარაში, ხულოსთან)
- 11) გუდაოი-ყაუ (ცხინვალის სანახებში)
- 12) გუდარეხი (აღგეთში, გუდარეხის ხეივან
მარცხენა მხარეზე იხ. იარ, ლორთქიანი-
ნი, ქვემო-ქართლი, 299).
- 13) გუდარუხი (ცხინვალთან)
- 14) გუდარაბი (მალარსკართან)
- 15) გუდანის ხატი (ხევსურეთი)
- 16) გუდაურთა (მთათუნეთში)
- 17) გუდელი (აღგეთში, ი. ლორთქ. ქვემო-
ქართლი 299).
- 18) გუდალასი (დოყუმენტები... ბერძენიშე-
რედ., I, 332)
- 19) გუდალეთი (კავთისხევთან); მანგლისის ხეე-
ში; ვახუშტი.
- 20) უგუდეთი (მანგლისის ხეობაში; ვახუშტი,
გეოგრ., — 197).

„გუდა“-დან წარმოებულია გვარებიც:

- 1. „გუდაიშვილი“
- 2. „გუდავა“
- 3. „გუდავაძე“
- 4. „გუდალაძე“
- 5. „გუდასაძე“ (ზეთანიაში მსახლობელი იხ.
პართიანთ გავრილობის წიგნი“ 1532
წლისა).
- 6. იგივე გუდაძე (ზემო იმერეთში ჯრუჭის
სიგელი 1802 წლისა. იხ. საისტ. კრებული,
I, 50).

სახელი „გუდა“, „გოდა“ დღესაც ეოცხლია
ქართლში (მეტეხი, სასირეთის) მთიულეთში,
კახეთში (პატარძელი, მალრანი); სამხრეთ-
ოსეთში (როკა, ედესო, ფანი).

„გუდა“-ს ასეთი პოპულარობის მიზეზებით,
შეგვიძლიან ვიკითხოთ: „გუდა“ ლფთაბები სა-
ხელი ზომ არ უნდა უოფილიყო? თითქოს ხეე-

სერული „გუდანის გვარი“ აქვთაც უნდა მთე-
ვითობებზე?

ის ფაქტი, რომ საქართველოს, მთიულეთში
მრავლობითი და დაღესტანში არსებობს „გუ-
და“-სთან დაკავშირებული გვარი, მაგ.: „გუდაე-
ვი“, უნდა მოწმობდეს იმას რომ „გუდა“- „დუ-
და“ საერთოდ, კავასიური საშაროს კოფენი-
ლება უნდა უოფილიყო.

„შუაშანი“

კახეთში ვასაოცებლად იტყვიან: „სად შუ-
აშანი, სად ღმერთი?“! ეს თქმა ლიტერა-
ტურაშიც არის დადასტურებული:

მართლა შენაბდიშვილი? ისიც ზომ შარაქაში
ერევა? მელა (ქალის სახელია, გ. ლ.) იმასაც
სლომბია, — სთქვა უქმამქმ.

— თხერი! — დაუმატა ერთმა მოქვიფეთა-
განმა.

— ტეტია! წილიანი ვლუხის ბიქი ზიზლით
ზანი მისცა ელეაქმ, გაბზეკელმა და თაქალ-
ბელმა დარცოყმა ბიქმა, რომელსაც თაგი შო-
ქვიფე და დარდიმანდ ბიქად მოქიქონდა.

— სად შუაშანი, სად ღმერთი?! —
„ლეკია“, 1903, № 115; მოთხრობა „შწარე
ჯავახი“-სა: „ხანჯალხაე სისხლი გამოყევა“).

ეს კახური თქმა წარმართობის დროს უნდა
ესმეგრებოდეს. „შუაშანი“ ახლადმოყვანილი
სრუტების, ანუ სხვა ზალხის ლფთაბის სახელი
ზომ არ იყო, იძულებით თაქზე მოხვეული
ქართული მოსახლეობისათვის?

„შუაშანი“, კახეთში რომ დღეს სოფელს
წოდება, ძველად ლფთაბის საყოფელი უნდა
უოფილიყო?

უფთხივე მთაწმინდელი და თორნიკა
არისტაზი

„უფთხივე მთაწმინდელი, იოანეს მამა, ძველე-
ბისგან გამოგონია, იყო თაქალი ხერხეულაძეო
(თეიმურაზ ბატონიშვილის ზანაწერი ლენინგრა-
დის სახლი მუზეუმის ხელნაწერი № 41. „თეი-
მურაზის ქალაქები“).

რაც შეეხება განთქმულ თორნიკე ერისთავს,
ერისთავთა გვარში დაუძლი ვადმონეშით, იგი,
ქნის ერისთავთა ოჯახიდან უოფილა.

ქართული თქმა — „ახლა შენ იცი და შენ-
მა ღმერთმა, მერე შე ვიცი და ჩემმა
ღმერთმა!“ „შე ღმერთ-გამწყყადლო“ (საქ. სიძ-
ველენი, III, გვ. 285; 1800 წლ.) წარმართობის
დროის გამოხატონია.

„შენი ღმერთი, ჩემი ღმერთი“ იმ დროს
უნდა ეუთენოდეს, როცა გადმოცემით, წარ-
მართული საქართველოს ოჯახში ყველას თავისი
ღმერთი ჰყავდა და მინიატურულ ღმერთებს
უბოთაც ატარებდნენ.

1 სახელი „გოდა“, იხ. „კალმასობა“-ში.

საინტერესოა, რომ ქსნის ერისთავთა ოჯახში შენიშნულია საგვარეულო სახელწოდება „თორნიკე“. „თონიკე“, რომელსაც მხოლოდ ეს გვარი ატარებს, ალბათ, დიდი წინაპრის პატივსაცემად. ქსნის ერისთავად იხსენიებს თორნიკეს ტომთუ ვაჟაშვილიც, „მომოსვლა“-ში.

„დიდი თორნიკე, ქსნის ერისთავი, დედით ბიძა ეფთვიმესი“ (გვ. 108, ვლ. შებრეველის გამოც.) „და ორეცნი კარისბუკნი, აღშენებულნი თორნიკე ქსნის ერისთავისაჲან დედით ზიძისა ღირსისა ეფთვიმი, კურაპალატოა მოდგმისა.“ (იქვე, 103).

პარის იდეალი

როგორ ემხივება აზრი ქართული ხალხური სიმღერისა და ქართული მატიანისა:

ხალხური:

„ვაჟაკის შინ მოკვდომასა, სიკვდილ ომის კარს სჯობია!

მატიანე:

„რაოდენ სახელმთვან არს მხნებრივი სიკვდილი,

ვიდრე-და სენთა განღუფლობასა შინა“?

ამ სიტყვებს შემატანე ვიორჯი III-ეს, — თამარის შამას — მიაწერს.

თვლა უსავეში

ფსევში კაცების პირდაპირ თელა არ იქნებოდა; ასე სთვლიან: „ერთი რკინა, ორი რკინა, სამი რკინა, ოთხი რკინა“ და სხვ. (სანდრო რაზვიაშვილის ნათქვამი).

„აზნაური“

ქართლში, (შეტვნი) გლეხმა მიითხრა: „ქართველები ბლომად ეცხოვრობთ აქ, და აზნაურებიც“-ო (ე. ი. გლეხებიც და აზნაურებიც). ჩემს შეკითხვაზე, განა აზნაურები ქართველები არ არიან? გლეხმა მიპასუხა: „რა ვიცი, მტრე კი ექაბითო“.

შდ. ტომთუ ვაჟაშვილი: „მომესწენა ქართლში თქმული იგი, აზნაური ქართველნი საფრანგეთიადამ არიანო მოსრულნი, იტყოდენ.“ („მომოსვლა“, გვ. 55).

რთველში

ჩემს ბავშვობაში, მხსნოვს, კახეთში, რთვლის დაწეების წინ, გენახის თაფში, ქალი ან გოგო ხუმრობით სიცილ-კისკისით უნდა წაექციათ და ხელის კერით წაეგორებიათ.

ეს უცნაური ჩვეულება ხომ არ ეხმარება იმ ერთკუთხულ სცენებს, დიონისტური ორგვიების დროს რომ იმართებოდა?

ამ შემთხვევაში გასახსენებელია ერთივე ხალხური ლექსი:

„ნაპირ-ყურის მოხენა შევერსნულნი ღორღიანის ყანისა; ზიზლირთქან ვერდზე წამოქცევა მიყვარს, თვალმთვუნა ქალისა“.

(ფასანაური).

ესეც, ხენისადმი მიყოთნილი ლექსი, ძველი რიტუალია ნამოგონარი ხომ არ არის?

საცხლის-თაყვანისმცემლობის დროს

შესაძლოა, ცეცხლ-თაყვანისმცემლობის დროს გაეთვოდეს ეს ლექსი, რომელიც ჩემმა სტუმარმა — პატარძელში, გურულმა დედაბერმა — მონაზონმა სასოებით წარსთქვა, ენოწი დანთებულ ცეცხლს წინაშე:

-ცეცხლო, ელოდე, მელოდე, მე მელოდე, მზეს ელოდე, მთვარეს ეთაყვანებოდე! დილით ადრე აედგებოდე, თვალმთვუნა დამხედებოდე“.

1929 წ.

„ციციანთ მრავალ-შამიერ“

„შევერათ წითელი“ — ნანუჩა ციციშვილის ჩამატება „ვეფხისტყაოსანში“.

ამიტომ, ეს ლექსი შემდეგ ციციშვილების საგვარეულო სიმღერებად ქცეულა, „ციციანთ მრავალმირს“ ეძახიან.

1887 წ. ვახ. „ივერია“ იტყუებოდა:

„ციციანთ უფრო იციან მღერა ამ სიმღერისა — „შევერათ წითელი, სტავრა-ატლასი ათი ათასი“. ეს ციციანთ საგვარეულო სიმღერაა; სხვაგან ამ სიმღერის მღერა არ იციან.“ (ივ. 1887. № 87).

„შაბაშ-შაენი“

გარე-კახეთში, რომელიც ვეულაზე მეტად დიზარადა, — როგორც კახეთის სანაპირო ხაზი, — შაბაშისად შემოსვეის დროს, დღესაც ახსოვთ ირანის სასტიკი მზრანებელი.

აქ, შაბაშს, — „შაბაშ ყაენს“ უწოდებენ. ვენში, (1930 წ. სოფ. პატარძელი) საახალწლო სუფრაზე, ადგილობრივ გლეხმა დიდა პრილაშვილმა ზუსტით წამღერა:

„ეი იმ დღესა მოყრასა, შაბაშ ყაენის მოსვლასა; — ემაწელებს ცალომ ლეწვის, ბებრების ორთველასა!“

¹ ვარიანტი: „ნაპირ-ყურის მოხენა მიყვარს. ყორიანის ყანისა“. შდრ. XV სთუკ. მიწაწერა: „ჯალაბდინის ტბასა, ყორიანი ყანა ხუთის დღესა“... („უკანის ქებათა განგება“, 58).

განსარიონე ქვენნი

ღმნა შენგეღიი

საქართველოს ლიტერატურულმა საზოგადოებრიობამ ამასწინათ საზეიმოდ აღნიშნა გამოჩენილი თანამედროვე მწერლის ღმნა შენგელაის დაბადების 60 წლისთავი. თავმოყალიბებმა და მადლიერმა მკითხველებმა ერთსულოვნად მისცეს სამართლიანად მაღალი შეფასება იმ დიდ შემოქმედებითს ღვაწლს, რომელსაც ორმოცზე მეტი წლის განმავლობაში დაუცხრომლად ეწევა ღმნა შენგელაი მშობლიური ლიტერატურის საბივლზე. ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ისტორიის პოულს მანძილზე, მისი აღმოცენების წლებიდან — დღემდე — ღმნა შენგელაი განუწყვეტლივ დგას მხატვრული სიტყვის იმ მოწინავე ოსტატთა რიგში, რომლებიც თავიანთი სთაგონებელი შრომით ამკვიდრებენ და აწვითარებენ ჩვენი მწერლობის საბუთესო შემოქმედებითს ტრადიციებს, ამდღებენ მას თემებისა და სახეების, მხატვრული მეტყველების საშეალებათა ახალი საწყართით.

მაღალი პროფესიული ელტერის მწერალი, ღრმად ინდივიდუალური, თვითმყოფელი ნიჭიერების ხელღიანი, იგი თავისი რომანებით, მოთხრობებით და ნოველებით უაღრესად ნოვატორულ როლს ასრულებს საბჭოთა ეპოქის ქართული მხატვრული პროზის განვითარებაში. თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების დასაწყისში დასწერა ღმნა შენგელაიმ რომანი „სანაფირდო“ — ოციანი წლების ქართული მწერლობის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოები, რომელიც თავის დროზე მოასწავებდა დეკადენტური სკოლების მიერ დაყენებული და გაღარბებული მხატვრული პროზის, ეკატოდ რომანის ეპარის აღდგენასა და აღორძინებას, მართალია, ახალგაზრდა ბელეტრისტის ეს პირველი ფართო პლანის ნაწარმოები უკერ კიდევ საგრძნობლად იყო დაშორებული საბჭოთა ლიტერატურის იდეურ-შემოქმედებითი პოზიციებისაგან, იგი ღრმად იყო აღბეჭდილი ანტირეალისტურ საწერლო მიმართულებათა ზეგავლენით, მაგრამ ამის მთებედავად ოციანი წლების ჩვენი ლიტერატურული ცხოვ-

რების კონკრეტულ-ისტორიული ვითარებისათვის ეს ნაწარმოები ბევრ რამეს შეიცავდა პრინციპულად ახალსა და პროგრესიულს. როგორც იდეური ჩანაფიქრის მხრივ, ისე მხატვრული მეტყველების საშეალებათა თვალსაზრისით.

დიდად გაამდიდრა და გაამრავალდეროვნა ოციანი წლების ქართული მხატვრული პროზის თემატურური საწყართი და გამოსახულების საშეალებათა არსენალი ღმნა შენგელაის იმ მოთხრობებშიც, რომლებშიც მწერალი საზოგადოეო ომის ეპოქას და საქართველოში საბჭოთა წყობილების გამარჯვების პროცესებს ასახავდა („გეტრამ ბარამანდია“, „თებერვალი“ და სხვ.). ოცდაათიანი წლების დამდეგს შექმნილი დ. შენგელაის რომანი „პათა ქეჭია“ დღემდე ინარჩუნებს და უოველთვის შეინარჩუნებს ახალი ქართული მხატვრული პროზის ერთერთი უაღრესად ორიგინალური, ღრმად თავისებური ეპიზოდური-თემატურული ბუნებისა და მაღალ ესთეტიკური ელერის ნაწარმოებთა რეპერტუარს, ეს წიგნი თავისებური ელფერით აქვს, ამდღებებს და ამწვენებს იმ მაღალ მხატვრული რომანების ანსამბლს, რომელიც შექმნა ქართულმა მწერლობამ ოცდაათიანი წლებში — მთელი მრავალდეროვნული საბჭოთა ლიტერატურის იმ მწლერი იდეურ-შემოქმედებითი აღმავლობის პერაოდში.

ოცდაათიანსავე წლებში მრავალი მოთხრობისა და ნოველის გარდა დ. შენგელაიმ დასწერა რომანები „იზმის ნახტომი“ და „შთაგონება“, რომელთაც აგრეთვე ღრმად პრინციპული მნიშვნელობა აქვთ თანამედროვე ქართული მხატვრული პროზის განვითარებას თვალსაზრისით. ცნობილია, რომ ჩვენი მხატვრული პროზა დღემდე უპირატესად სუფლის ცხოვრებას გამოხატავს, მის მთავარ გმირს დღემდე უპირატესად გლეხობა წარმოადგენს, ხოლო ქალაქი თავისი სპეციფიკური ყოფაცხოვრებით, ქალაქის მშრომელი ხალხი, ინტელექტულის ადამიანები, ჩვენი სახალხო ინტელიგენცია შედარებით მკრთალად და ძუნწად

არის ასახული ქართულ ბელეტრისტთა შემოქმედებაში. ეს უმართებულო „დისპროპორცია“, რომელიც დღემდე არ არის გადაღებული, განაპირობებს თანამედროვე ქართული მწერლობის, კერძოდ მხატვრული პროზის გარკვეულ თემათაგან შეზღუდვადობასა და ცალმხრივობას.

ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დ. შენგელაიას ხსენებულ რომანებს, რომელთა სიუჟეტიც საქართველოს დედაქალაქის ფონზეა გაშლილი. „არმის სახლში“ მოთხრობილია თუ როგორ არღვეოდა გასული საუკუნის ომშიცოცხალი წლებიდან იველი თბილისის ამქრულ-ბელსინური ცხოვრება, რომელსაც ძლიერადაა ცვლიდა კაპიტალისტური საფუძვრო-საქარსი მრეწველობა, რაც თავის მხრივ უდღეს რერებს იწვევდა ქაყანის იღვრ ცხოვრებაში — გადაგარკვეული ზალბოსნური მოძრაობა საზოგადოებრივი ცხოვრების საბილზე გზას უთმოზდა სედ უფრო და უფრო დართოდ აღმავალ მუშათა რევოლუციურ მოძრაობას. რომელიც მეცნიერული სოციალიზმის მარქსისტული მოძღვრებით იარაღდებოდა. მეენი ხალხის სოციალურ და საპროლეტი ცხოვრებაში აღძრული ეს ღრმა ისტორიული ცვლილება „არმის სახლში“ ასახულია უაღრესად კოლორიტული უფოცხოვრებითი სურათებისა და მძლავრად შთაბეჭდილი ადამიანური სახეების ურთიერთობათა მეშვეობით. „შთავრებაში“ უ ორი სიუჟეტური პლანი ენაცვლება და ავსებს ერთმანეთს. ერთის მხრივ მანში წარმოსახულია 1905 წლის რევოლუციის პერიოდის თბილისი, — ზვენი დედაქალაქის პრიოდენტარიატის თავანწირული ბრძოლა-შემაშველურ-კაპიტალისტური წყობილების, თეთმმყარბეული ტორანის დასამზობად, ხოლო მეორეს მხრივ ნაწვენებია ამ გვირულ ბრძოლათა შედეგად წარმოშობილი ახალი ცხოვრების მშენებლობა საქითა საქარეველს — დედაქალაქში, რომლის მშენებებასა და ძალას თავდადებული შრომით და შემოქმედებით განამტკიცებენ სოციალისტური ცხოვრების აღმოსფეროში აღზრდულ ადამიანთა ახალი თობებში. რომანის ძირითადი პათოსს ამ ორი ისტორიული ეპოქის და შათი პირში ადამიანთა თაობების კანონ-ზომიერი ურთიერთდავსირის მხატვრული დასახელება შეადგენს.

სამშობლო ოცდაათიან წლებში — დიდი ხეუწლებების ხანაში, ჩვენს ქვეყანაში, ქრთველსტური საზოგადოების მშენებლობითი გრძელი ბრძოლის პერიოდში,

საქითა ხალხის დიდი სამამულო ომის თეაზუ ქართული მწერლობის მიერ შექმნილ ნაწარმოებთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს დ. შენგელაიას მოთხრობას „წითელი უაჯიო“ ამ ნაწარმოებში მწერალმა დაბატა ღრმა ემოციური შემოქმედების ძალას სურათები, რომლებიც აღადგენენ ჩვენს მესსიერებაში ომისწინადადროინდელი მწერლობიანი ცხოვრების მზიერ დღეებს, სამამულო ომის ქარისხალის მოულოდნელ ამოვარდნას, საბჭოთა ადამიანების თავანწირულ ბრძოლას ჩვენი სამშობლოს სოციალისა და თავისუფლების დასაცავად, ამ ბრძოლის ძლიერადაა დამოთარებას და ომის ქარცხლში გამოვლილი საქითა მებრძოლის გამარჯვებულად შინ დაბრუნებას. ავტორის მხატვრული ჩანაფერის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ეს უდღესი მოვლენები, რომელთა მოთავსებუ აქ მწელი იქნებოდა ურცულ გამოგანიც კი აქ ვაშლიცვლილია მცირე მოცულობის ბელეტრისტულ ქმნილებაში, მაგრამ იმეარად, რომ არხად არ იგრძობა სქემატურობისა და შედაპირტლობის საშიშროება. მოთხრობა უპირველეს უფოცხა გამობატებს და უმღერას ჩვენი ხალხის, რიგითი საქითა ადამიანების იმ მალა პატრიოტულ შეგნებას და სპეტაც მოხალერ თვისებებს, რომელთაც ვადაშვეებტროლი შესართლეს უბორატეს მტარზე ჩვენი სამშობლოს დიდი გამარჯვების გამოვლდის საქმეში. ამ წიგნით მწერალმა კიდევ ერთხელ შეადგინა გამოვლილი თავისი იწითათი უნარის მოვლენათა თავისებური ეტობით განხისა და ორიგინალური მხატვრული ასპექტით გაშუქებისა.

ჩვენი ქვეყანაში კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის პერიოდში განსაკუთრებული სიმწვავეთი ვარაღებულ ბრძოლას ადამიანთა შეგნებიდან წარსულის ბნელი ვაღმონათების საბოლოოდ აღმოფხვრისათვის მიუძღვნა დ. შენგელაიამ მრავალმხრივად საყურადღებო მოთხრობა „ჯანი“. მიუხედავად სერიოზული პრეტენზიებისა, რომელთაც ამ მოთხრობის ცალკეული პასაჟები იწვევს, ქართულმა სალიტერატურო კრიტიკამ იგი ერთსულთენად აღიარა ომისშემდეგი წლების ჩვენი მხატვრული პროზის ერთ-ერთ საუკეთესო და უმნიშვნელოვანეს მონაბოგად. ამ ნაწარმოებში მწერალმა ახალს ძალით გამოავლინა თავისი სანავალითი იწვიერება გვირის სულიერი სანყარის სიღრმეში ჩაწვდომისა, ჰადამიანის უკუდურესად გამაფრებელი გრძნობებისა და განცდების ვაღმოცემისა, ადამიანური ხასოთებისა და გარემოცვის ცოცხლად მტავალად.

ამ ორ რომანში მწერალმა დახატა მუშათა, ხელოსანთა, გონებრივ შრომის ადამიანთა მდიდარი და მრავალფეროვანი ვალერება, რითაც საგრძნობლად ხელი შეუწყო თანამედროვე ქართულ მწერლობაში ქალაქური აბმოწერის, ინდუსტრიული სენიჭების დამკვიდრებას.

უოველივე ეს თავისებური მხატვრული ანბარტული იყო იმ დიდი შრომითი, შემოქმედებითი პათოსისა, რომელთაც მოცული იყო ჩვენი

კოლორიტულად ხატვისა. აქ კიდევ ერთხელ და მთელის სისხელით თავი იხინა მწერლის ნაწრთობაში ხელოვნებამ მხატვრული სიტყვის სფეროში, მისი ლექსითის განაოცარმა სიმღერამ, ოსრობის სიტყვიერი ქსოვილის დამუშავების მალაღმა ისტატობამ.

თუ ყოველივე ზემოთქმულიან ერთად გაეხსენებთ დ. შენგელიას მრავალ სხვა მოთხრობასა და ნოველას ჩვენი ხალხის თანამედროვე ცხოვრებისა თუ ისტორიული წარსულის თემებზე. ჩვენების მწველი არ იქნება გავითვალისწინოთ, თუ რაოდენ დიდი და მჭიდროსი წყლილი შეაქვს მწერალს ქართული მხატვრული პროზის საკანტორში, როგორ ირგანულად არის დაკავშირებული მისი შემოქმედების თემატოცა და პრობლემატოცა ხალხის ცხოვრებასთან, სოციალური სინამდვილის განვითარებასთან, როგორ მრავალმხრივად მოიკვას და ესმეტება მწერალი საშუაო ადამიანის სულიერ მოთხოვნებსა და ინტერესებს. ფართოა და მრავალმხრივი მწერლის შემოქმედებითი ინტერესები. მართალია, მისი შთავონების უპირველეს წყაროს ჩვენი თანამედროვეობა წარმოადგენს, მაგრამ იგი ოღონდაც არ იზღუდება ვიწროდ გაგებული დღევანდელობის ფარგლებით. იშვიათი რაღდა შემთხვევა, როდესაც მწერალი ჩვენი ხალხის საღვთისო სულიერ მოთხოვნებს ემხატრება ახლობელი თუ შორეული ისტორიული წარსულის თემებზე დაწერილი ნაწარმოებებით. მაგრამ ყოველ ასეთ შემთხვევაში მწერალი ინაჩუნებს თანამედროვეობის გრძნობას, ჩვენი დროის მოწინავე ადამიანის თვალსაზრისს მოვლენათა გაზრებასა და გამოხატვაში.

როგორც ყოველ კემშირტ ხელოვანს, დ. შენგელიას აქვს უაღრესად სპეციფიური „ხელწერა“, საყურთარი სტილი მხატვრული მტყვევლებისა. მის ეპიკურ აზროვნებასა და მხატვრობაში მალაღმა ჩვეფს ღირსეული ნაკადი, წარფული განვით, ღირსეული მღელვარებით, პოეტური გზნებით ხატვის იგი საზოგადოებრივი ვითარების, თუ გვირის სულიერი ცხოვრების სურათებს, მოქმედების ფონსა და გარემოცვას, — ყოფიანობებშით სცენებს, თუ პეიზაჟებს, უფრო ვეზობაზე, ედრე მოვეთხრობს.

უმრავლეს შემთხვევაში იგი გაერბის მამარ დახტულერ ხლართებს და „მინილდელობისათვის“ ნავარუდზე თვითმინერ სიუეტტორ კომპოზიციებს. ზოგჯერ მის ნაწარმოებში თითქმის არც კი იგრძნობა ფაბულური ევანგ. მწერალი ჩამე ვარკვეულ ეპიზოდს აღგვიწერს, ან გვირის პორტრეტს ხატავს.

ამბავის განვითარების, სიუეტტორი დინამიკის თვალსაზრისით აქ არაფერი ხდება განსაკუთრებული და მოულოდნელი. მაგრამ ასეთ შემთხვევებში მწერალი აღწევს ვარკვევის

აღწერილობის ისეთ ძალას, ისეთი ექსპრესიით აღბეჭდილ სურათებს ხატავს, ისეთი ნიუანსებით გადმოგვეცემს გვირის განკლდათა მოძრაობას, რომ ეროვნულ მტყვევებასა და მის ენოციური კონტაქტი შეთხვევლასა და ნაწარმოებში დახატულ ადამიანებს შორის.

დემნა შენგელიას მიერ შექმნილი სახეების მიღმა ჩვენი ყოველთვის ეხდავთ და ვანეცილით თვით ავტორს, მის თვალსაზრისს, მის დამოკიდებულებას ნაწარმოებში გამოხატული მოვლენებისა და ადამიანების მიმართ მამინაც კი, როცა თხრობას თვით პერსონაჟი აწარმოებს, მამინაც კი, როცა მწერალი შორეული წარსულის მოვლენებს ასახავს, და მამინაცამე, ერთის შეხედვით ავტორი თითქოს ამსტრაგირებულია ნაწარმოებში გამოხატულ მოვლენებისაგან.

დიდის გულმოდგინებით და გატაცებით ამუშავებს დემნა შენგელია თავისი რომანებისა და მოთხრობების სიტყვიერ მასალას. იგი ხატავს თითოეულ ფრაზას და ფაქობად ატქურთომებს მას გემოვნებით შერჩეული საშუალებებით. თავისი ინტონაციური ელფერით, რამდენიმე წუბობის კანონზომიერებით დ. შენგელიას მტყვევლება სმირალ ლექსის საზღვრებსაც უახლოვდება. და ამევე დროს მისი ფრაზა ფლერს ეუკველის ბუნებრივობით და ვულწარფელობით, ზომიერების გრძნობა და მხატვრული ტაქტი შეადგენს დ. შენგელიას დიდ ღირსებას. ვალბე პათოსს და რეტორიულობას, აზრისაგან დამოუკიდებელი, ხელოვნრად ვართულებული და განრბას ხაზგასმული ფორმა. მანერისში უცხოა მისი მხატვრული სტილისათვის.

არა მარტო დილოგში, არა მარტო პერსონაჟის მტყვევლებაში, არამედ ნაწარმოების მთელ სიტყვიერ ქსოვილში დემნა შენგელია მკაფიოდ გადმოგვეცემს მოქმედების ადგილისა და დროისათვის, მოქმედ პირთათვის დამახასიათებელ ენობრივ კოლორიტს. მანამ ასეთ ფევეტს მწერალი აღწევს ისეთი სტილობრივი ნიუანსების საშუალებებით, რომღენიცი არასოდეს არ ბადებენ კეთხური დილამპტისა და ენობრივი პრივიცილიზმის საფრთხეს.

თანაბარის ძალით ფლობს დ. შენგელია მხატვრული პროზის ისეთ განსხვავებულ ტანრებს, როგორიცაა რომანი, მოთხრობა, ნოველა. მას შეუძლია გამაღოს ვრცელი მხატვრული ტილოც, მრავალხაზოვანი, როელი სიუეტტორი კომპოზიციით, მრავალრიცხოვანი და მრავალგვარი ადამიანური სახეებით და ამის გვერდით შექმნას მთავრ მოკლდობის ბელეტარისტული ქმნილებანი. რომლებშიც სმირალ უღიდებს მინიშნელობის ისტორიულ მოვლენებს, თუ დიდი ადამიანური გრძნობებისა და განცდების მოძრაობას მოითავებს ხოლმე. მის

მხატვრულ ნიჭიერებაში შეთავსებულია პერსონის გამსხვილებული გრძნობაც და უკიდურესად დაძაბული დრამატისმიც. მისი ყოველი ნაწარმოები აღმოცენებულია ნათელი იდეური მიზანდასახულობის საფუძველზე, ყოველ მოთვანს საესპოზით გარყვეული აზრობრივი აქცენტით და სოციალური მხამართი ახასიათებს.

შეზღუდვი კლასიკური მწერლობის სიუჟეტითა ტრადიციებზე ნაწარობი და ქართული ხალხური შემოქმედების ცხოველყოფელ საგანძურს ღრმად ნახიარები მწერალი არასოდეს გულგრილი არ არის მსოფლიო მხატვრულ კულტურის მიღწევების მიმართ. ამ მიზრით მისი ინტელექტუალური ინტერესები ფართოა და მრავალმომცველი. დ. შენგელაიას სამიტი ქართულ მწერლობას ყავს ერთ-ერთი უაღრესად ვრუდირებული ლიტერატორი, რომლისთვისაც სიუჟეტით ხელმისაწვდომია თანამედროვე პრიორესიული მხატვრული აზროვნების მთელი პარობლემატა.

დომენა შენგელაია დაიბადა 1896 წელს დასავლეთ საქართველოში, ახლანდელი სამტრედიის რაიონის სოფელ სპილაოში, თავისი დედის — ოლა დონდუას მშობლების ოჯახში. ადრეული ბავშობის წლები ამ სოფელში გაატარა. შემდეგვე მოწაფობისა და სტუდენტობის წლებში იგი ხშირი სტუმარი იყო „დედუღეთისა“, — სოფელი საქილოსი, რომელიც აშკრათისა და სახეგრულის ხალხიარზე მდებარეობს. ბავშობისა და ყრბობის წლებში მან უშუალოდ გაიცნო და ვანიცაბა დუხშირი ყოფა-ცხოვრება კოლხეთის ვეებერთელა და უკაბებულ ველებ მოსახლე მშრომელი გლეხობისა, რომელსაც გარდა სიღარიბისა და მამინდელი სოციალური უღელმართობისა, დუხნობობად ანადგურებდა მალარია და კოლხეთის მოშამული მიდამოებისათვის დამახასიათებელი სხვა სნეულებანი. ბავშობაში მიღებული ამ შობებულებებით ღრმად არის გამსჭვალული დ. შენგელაიას პირველი რომანი „სანაგარდო“ და აგრეთვე მისი ისეთი უშინელოვანესი ნაწარმოებნი, როგორცაა „ბათა ჭეჭია“ და „განძი“. ამ ნაწარმოებთა სიუჟეტი სწორედ ქვემო იმერეთისა და სახეგრულის სპეციფიკური პეიზაჟისა და იქეთი გლეხობის ყოფა-ცხოვრების ფონზეა გაშლილი.

მწერლის მამი კონსტანტინე შენგელაია წარმოშობით სამეგრელოდან — ახლანდელი წალენჯიხის რაიონის სოფელ იბუჯიდან ყოფილია. რვა წლის ბავშვი იგი აქლემების ქირავნიო წამოუყვანიოთ თბილისში იმ წლებში, როდესაც თბილისი-ფოთის რკინიგზის მიგისტრალის მშენებლობა მიმდინარეობდა. შემდეგ კონსტანტინე მშობლიურ სოფელს აღარ დაბ-

რუნებია, სწავლა თბილისის გრამატიკულ სკოლაში მივილია, რკინიგზის სამმართველოში დაუწყია სამსახური და „ნახალდევენი“ დასაწყებულა იგი მწიგნობრობისა და მწიგნობრობის დიდი მოყვარული ყოფილა. მის საქმიოლ მიზნობა საყვართი ბიბლიოთეკა ქონდა, სადაც ქართული პერიოდული გამოცემების „ვეერიის“, „შობების“, „ველის“ და სხვათა კომპლექტების გვერდით ინახებოდა „ბიბლიოტეკა დღისა ნტენისა“ და „ვესტნიკ ინსტრანოი ლიტერატურისა“ გამოცემები, ხოლო ქართულ კლასიკოსთა წიგნების გვერდით — რუსული და ევროპული კლასიკური და ახალი მწერლობის ნიმუშები. ადრეული სიკბატვის წლებშივე მომავალი მწერალი ვატაცებით დაწაფებია მამის ბიბლიოთეკაში დაგროვილ ამ მრავალფეროვან ლიტერატურას, რასაც იმათივე ფართოდ და მრავალმხრივად განვითარებია მისი ვონებრივი ინტერესები, ყმაწვილის სულატი ფორმირებაზე დიდ ზეგავლენას ახდენდა აგრეთვე დედაც რომელიც უკაბავდა მშობლიური და უცხოური ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშებს, უღვიძებდა და უნერგავდა ლიტერატურულ მიღრეცილებას.

დ. შენგელაიას ბავშობისა და სიკბატვის წლები წვენი სამშობლოს ისტორიის იმ უშინელოვანეს ხანას დაემთხვა, როდესაც საქართველოში მძლავრად ფრთას შლიდა მეშათა კლასის რევოლუციური მოძრაობა, მეცნიერული სოციალიზმის მომღვრება სულ უფრო და უფრო ფართო მასშტაბით ვეფლებოდა მშრომელი მასების შვევების, ახლოვებობდა 1905 წლის რევოლუციური ქარბზალი. შენგელაიების ოჯახი ამ წლებში „ნახალდევენი“ — ახლანდელს ლენინის რაიონში ცხოვრობდა, სწორედ იმ მოედანთან, სადაც მეშათა მასიერი დემონსტრაციები და მიტინგები იმართებოდა. მომავალი მწერლის კბატური შვევება სწორედ ამ დიდი პოლიტიკური მოვლენების შემოქმედებით ყალიბდებოდა. მის მეზობლად მოწინავე რკინიგზულ მეშებისა და რევოლუციურად განწყობილი ინტელექტუების ოჯახები ცხოვრობდნენ. მამის ბინაზე ხშირად იმართებოდა რევოლუციონერ მეშათა და ინტელექტუალთა კონსპირაციული კრებები. პატარა დემნას ხშირად გაუწყვია ხოლმე გეშაგობა ისეთი კრებების დროს, რათა პოლიციის თავდასხმის შეშახვევაში შეკრებილთათვის ეცნობებინა მოახლოებული საფრთხე. 10-11 წლის ყმაწვილის თვალწინ ვანგლო რუსეთის პირველი რევოლუციური ქარბზლიანმა დღეებმა თბილისის იმ უბანში, რომელიც პრილეტარულ რევოლუციური ბრძოლის უბირველეს ყერას წარმოადგენდა სტენს დედა-ქალაქში. შემდეგ იგი მოწამე გაბდა დროებით გამარჯვებული რეაქციის თვამყვრბილი თარეშისა, რევოლუციური მეშათა უბნების დაუზოგვი დარბევა-

აწილებსა, მოწინავე შემუშის გმირული შეიარაღებული შეტაკების მეფის პოლიციისა და სახანო შეიარაღებულ, დამსჯელ ექსპედიციებთან, რომლებიც ყოველთვის სისხლისღვრით, ზოცაყვლით მთავრდებოდა. კონსტანტინე შენგვლიას ოჯახში ხშირად თავშესაფარს პოულობდნენ ხოლმე პოლიციის მიერ დევნილი რევოლუციონერები.

ყოველივე ამს, ცხადია, არ შეეძლო წარუშლელი ზეგავლენა არ მოეხდინა მომავალი მწერლის სულიერ ცხოვრებაზე, გარკვეული მიმართულება არ მიეცა მისი აზრებისა და გრძობების საფუარისათვის. ამ მღვდლარე წლების ცხოვრება შთაბეჭდილებებმა კიდევ მკოცა მეფის გამაბატულება დღემს შენგვლიას შემოქმედებში, განსაკუთრებით კი რომანში „შთავიანება“, რომელშიც რუსეთის პირველი რევოლუციის წლების თბილისის პროლეტარიატის საბრძოლო ცხოვრება ისეთი პეტრეული და შთაბეჭდილი საღებავებითაა აჩრის გამოხატული, რომ მხოლოდ თვალთ ნახვითა და უშუალოდ ღრმად განცდილის წარმოსახვა შესაძლებელი ასე ცოცხლად და ამაღლებულად. სამიმუშოდ გაეცხნენოთ თუნდაც ამ რომანის ერთი პასაჟი, სადაც დახატულია მეფის ჯარის ნაწილებთან უთანასწორო ბრძოლაში დაღუპული ცხრა მძის — შემსა რევოლუციონერების დაცხრილულ ცხედართა მოთავსება ანაბლადვის ერთ-ერთი სკოლის სკალსა ოთახში:

„ღიღას ცხრა საათზე რბევით და ძირცვაგლეჯით გალაღებულმა მეფის მძღლებმა თავი ვეცა ნაბლადვეში, ველსისა წინ, მოედანზე მოიყარეს.

ნაღარაც დაკრეს და ნაბლადვენი მეშათა სისხლით გამაბარნი უბნიდან გამარჯვებულს სტვენითა და ჭეჭილით გავიდნენ.

მათი წასვლა და ხალხის ქენიში გამოფენა ერთი იქნა.

გულვადატრიალებული დედები, ცოლები ერთიერთის კრებასა და შეიღებს გაფაციცებით კთხებლობდნენ, იძიებდნენ: ვინ დაარბიეს წუხელ ჯალაღებმა, ვინ დასწევს და ვინ დაიპატიმრეს.

უცებ მმა ვაყარდა, რომ რაზმელებს წუხელ ლტყინის გორახე ჯალაღებთან დღის ბრძოლა შექონდათ. მტარეალებთან უსწორო ბრძოლაში ცხრა მმა ვაყავატრად დახატულანო და ხალხი მაშინვე მათ სანახაუდ, მათ საქმებულად გაეშტრა.

ერთი საათის შემდეგ ტანჯილი მოკლული, გაპარული, გაწამებული ცხრა მმა ჯალაღებრებით ნამოსავენეს, ზოგს ლუციდან ლუცაში ხიშტი ქონდა გაყრილი, ზოგისთვის თავის ქალა ჩაუტყჩვით და ზოგი ისე დაესახიჩრებინათ, რომ მათი ცნობა ნათესავებსაც გაუძირდათ. არაფერი ტანზე არ შეერჩინათ, რაც

მოსწონებოდათ, გაეხადათ და მოღქმის კლავლინი, ფეხშიშველნი მიწდგართ დაეყარათ.

ახლა ისინი კვლავ თავის შემოსილნი წყნარდნენ. ბოდნენ. ნაბლადვეის საეკლესიო მშენებელთა სკოლის ცხრა მერბზე იწუნენ ისინი ბავშვებით თვინიერად, იწუნენ ისე შვიდად, თითქოს გრძობდნენ, რომ კლასში იყვნენ.

სახელდახლოდ ნაპოკრებოდ ტანისამოსმა სუფთად გამოწყობილებს ფეხსაცმლები ჯერ არ ეცეათ, ახალბად უბმარ წინდებით შემოსილ ფეხებს თავაბლდებულნი თითქოს გაყვირებით დასკეპროდნენ. ასლანს ვულმა არ მოუთმინა. უტანასწული ღონე მოიკრიბა და აქეთ-იქიდან მხარში ამომდგარ მეგობართ: დახმარებით სკოლისაკენ გაემართა, იმ სკოლისაკენ, სადაც ის ერთ ღრის სწავლობდა.

ისინი ისევე შვიდად იწუნენ, ისევე ებინათ, როგორც...

ასლანმა წუხანდელით ყველას სათითაოდ ჩამოურჩა.

— აფქით ბიჭებო! — აღვიძებდა ყოველ მათგანს ისე, როგორც წუხელ.

— ბიჭო, არ გადმოვარდუ, — შესძახა კლამეს საოცარი ხმით და არაყის ესმოდა რას ნიშნავდა ეს სიტყვები.

— აფქით, ბიჭებო! — არ ეშვებოდა დემეტრია და მაინც რომ არ ადგნენ, მაშკაცურად, მსალვად აღიარდა.

იქ, მბლან მათთვის საფლავსა სკრიდნენ.

ასეთ გარემოცვაში იწრთობოდა დ. შენგვლიას კუბუტერი სულისკვეთება, საფუძველი უკრებოდა მომავალი მწერლის მსოფლმხედველობას, მის საზოგადოებრივ იდეალებს.

სწავლა დ. შენგვლიამ თაუდაპირველად თბილისის ერთ-ერთ რეინიზბის სკოლაში დაიწყო, შემდეგ იგი თბილისის ქართულ გიმნაზიაში შეიყვანეს. ეს გიმნაზია, ისევე როგორც ქუთაისის ქართული გიმნაზია, წარმოადგენდა მამის მთელს საქართველოში ისეთ განსაკუთრებულ საშეღლო სასწავლებელს, სადაც სწავლა მირთადად მშობლიურ ქართულ ენაზე მიმდინარებოდა, ეს გიმნაზია აბლგაბრდობის პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდის დიდი მიზნით იყო დაარსებული ილია ქვაკვირისა და მისი სახელოვანი თანამებრძოლების ინიციატივით. გიმნაზიაში მსწავლელებლად თავმოყრილი იყვნენ მოწინავე ქართველი ინტელეგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები, რომლებიც სოლიდერ ცოდნასთან ერთად აბლგაბრდობის უნერგავდნენ მამულიშვილურ მისწრაფებებს, ეპოქის პროგრესულ იდეალებს. მომავალი მწერლის მსწავლელები იყვნენ იმდროის გამოჩენილი ქართველი პედაგოგები: ლუარსაბ ბოცეაძე, პეტრე მირიანაშვილი, დადიან კარბუაშვილი, ალექსანდრე მიქაბერიძე და სხვები. მუსიკას გიმნაზიაში ასწავლდნენ ზაქარია ფალიაშვილი და ანდრო

ყარაშვილი, ხატვა — ალექსანდრე მრგელი-
 შვილი. ასეთი აღმზრდელ-პედაგოგების ხელ-
 მძღვენლობით ყალიბდებოდა დ. შენგულიანის
 მსოფლმანათლებლობა და ერედიცია, მისი მხა-
 ტრული გეოგრაფია, იმთავითვე იგი მზავალ-
 მართეს გონებრივსა და შემოქმედებით ინტე-
 რისებს იწინადა. ბევრი კოთხილია, საფუძ-
 ვლიანად ედუკაციონად მშობლიური ლიტერა-
 ტურის მღვდარ სავანძის, ეცნობოდა რუსულ-
 და ვეროპული მწერლობის გამოჩენილ
 წარმომადგენელთა შემოქმედებას. მონაწილეო-
 ბდა გიმნაზიის მომღერალთა გუნდში, რომელ-
 საც ზაქარია ფალიაშვილი ლიტერატორად, და-
 დიდ გატაცებელი იყო მხატვრობით და მისი
 მასწავლებელი ალექსანდრე მრგელიშვილი
 დაწინაურებული იყო, რომ დ. შენგულიანი დი-
 დიდ ნიჭიერი მხატვარი გამოვიდოდა. დიდი
 ინტერესით ატრფებდა სხვადასხვაგვარ რეპ-
 რაჟუქციებს, მხატვრულ აღბრუნებს, გულ-
 მოდგინებდა სწავლობდა ძველი ქართული სახე-
 თის ხელოვნების ძეგლებს, კლასიკური და
 ახალი თანერობის ნიმუშებს. და მართალია,
 შემდეგ მისი ეს გატაცება საბოლოოდ შესე-
 ვალა ლიტერატურულმა მიდრეკილებამ, მაინც
 სიკბნელის ამ წრფელ მისწრაფებას მისთვის
 ამაოდ არ ჩაეთვლია, სახეითი ხელოვნებით,
 ფორმირით ასეთი მღვდარი და ხანგრძლივი
 გატაცების შედეგი უნდა იყოს, რომ დ. შენ-
 გულიანი მთელ თავის სამწერლო შემოქმედე-
 ბაში სიტყვიერი მხატვრობის იშვითი ნიჭიერე-
 ბისა და ინტატიბას იტყვს, რომ ყველა მისი
 საუკეთესო ნაწარმოები აღსაყვამ დიდი პლან-
 ტურით ცხოველყოფილობითა და ფერადო-
 ნებით დახატული პეიზაჟებით, ყოფი-ცხოვრე-
 ბის სურათებით, პერსონაჟთა ცოცხალი პორტ-
 რეტებით. მისი მთელი ბელეტრისტული შე-
 მოქმედება პირველ ყოვლისა სიტყვის მხატვ-
 რობა და მწერლის ნიჭიერების ამ სპეციფი-
 კურში თვისებაში უნდა ეფიქტროთ, სწორედ
 მოწაფეობის წლებში პოვა თავისი მკვიდრი
 ნიდაფი და აღმოფხვრელი განვითარება.

გიმნაზიის მესამე კლასის მოწაფეს დ. შენ-
 გულიანის საზაფხულო არდადეგებიდან დაბრუ-
 ნებისას ქართული ენის მასწავლებლის ლარს-
 საბ პოცეპის დაფალებით საკლასო შრომა
 დაწერისა ზაფხულის განმყოფობაში მიღებო-
 ლა შთაბეჭდილებათა შესახებ. გამოჩენილ პე-
 დაგოგს ყურადღება მიექცეოდა მოწაფის ამ
 ნიჭიერი შრომისათვის, იგი მთელი კლასი
 წინაშე წაუკითხებინა ავტორისათვის და
 დიდად შეუტია კიდეც. ამ ფაქტს დიდი გავლე-
 ნა მოუხდენია დ. შენგულიანი მომავალზე.
 წაუბლისება და ლიტერატურული შემოქმე-
 დებისათვის შექცეუბისა ყმაწვილი, დაურწმე-
 ნებია იგი საუკეთესო ნიჭიერებაში. მალე კო-
 ლაში ერთ-ერთი საუკეთესო მოწაფის ნიჭი
 ეცნობადან ანიციატრით ხელნაწერი ცხატ-
 7. „მნათობი“, პ. 8.

რატურული ერთნაღი დაუარსებოდა. დ. შენ-
 გულიანი ამ ერთნაღის აქტიური თანამშრომელ-
 თაანი იყო. აქ იგი მცირე მოცულობის ნაწარ-
 მებსა და მოთხრობებს ათავსებდა. 1914 წელს
 1914 წელს კერ კიდევ გიმნაზიულმა დ. შენ-
 გულიანიმ გაცო დასამიძის რედაქტორობით
 არსებულ ვასო „ოქმში“ გამოაქვეყნა მოთხ-
 რობა „ნირვანი“. ეს იყო ახალგაზრდა მწერ-
 ლის პირველი საჯარო გამოცემა მშობლიური
 ლიტერატურის სარბიელზე. მოთხრობამ შალ-
 ლი შეფასება დაიმსახურა. გაზეთის ერთ-ერთ
 უახლეს ნომერში დაიბეჭდა ვ. ახალციხელის
 რეცენზია, რომელშიც დადებითად იყო შე-
 ფასებული ახალგაზრდა მწერლის ეს საუბო-
 ვლო ნაწარმოები. ამ რეცენზიისათვის დარ-
 თულ საგანგებო შენიშვნაში რედაქცია კმაყო-
 ფილებით აღნიშნავდა ახლად გამოჩენილი
 ავტორის ნიჭიერებას და მას დიდ მომავალს
 უქადა. ამ დროისათვის დ. შენგულიანი და-
 მგობრებული იყო თავის თანატულ ახალ-
 გაზრდა ნიჭიერ ლიტერატორებთან: ვიორგი
 ლეონიძესთან, ალექსანდრე ქუთათელთან, გრი-
 გოლ მევრელიშვილთან. ეს უკანასკნელი ამ
 წლებში „მისი ნიკის“ ფსევდონიმით აქვეყ-
 ნებდა პრესაში ღრმა ნიჭიერებით აღბეჭდილ
 ლექსებს და პოემებს. მისი სახით ახალ ქარ-
 თულ პოეზიას დიდი შემოქმედებითი ძალა
 ეტრფებოდა, მაგრამ სამწუხაროდ მას არ
 დასცადა თავისი იშვითი ნიჭიერების დავა-
 კაცება. 1919 წელს იგი სრულიად ჰაბუყო
 გვირუდად დაიღება საქართველოზე შემოსე-
 ვლი საძულველი თერკი დაშვრობლების
 ტყვიით. „თენის“ რედაქციამ დ. შენგულიანი
 გაეცნო ეასლ ბარონეს, კტა ახამიძეს, იონებ
 გრიშაშვილს, ალექსანდრე ახაშელს, ალექსან-
 დრე ყანწელს და სხვა იმ დროისათვის უკვე
 სახელმწიფევილ ლიტერატორებს. ახალგაზრდა
 მწერალი სულ უფრო მეტად უახლოვებოდა
 ლიტერატურულ საზოგადოებრივობას. თებერ-
 ლის რევოლუციის შემდეგ, 1917 წელს გაზეთ
 „ალიონში“ გამოაქვეყნა რამდენიმე მოთხრობა,
 ხოლო მომდევნო წლებში თანამშრომლობა
 იყო ვ. წ. „დემოკრატიული მწერლობის“
 კავთფის ერთნაღებში: „ცისარტყელაში“ და
 „პომიდურში“. საქართველოში საბჭოთა მოთხ-
 რების პირველ წლებში დ. შენგულიანი თანამ-
 შრომლობდა აგრეთვე მთელ რიგ ლიტერა-
 ტურულ ორგანიზებში: „ალიონში“, „ალიონში“
 და სხვ.

თავის ყოველი ახალი ნაწარმოებით ახალ-
 გაზრდა მწერალი საზოგადოებრივ ყურადღებას
 იბეჭდა და თანამდებრდელ მოწაფეთა წინ
 იღებრ-შემოქმედებითი დაეკავებების გახზე.
 1920 წლიდან დ. შენგულიანი თბილისის სა-
 ხელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიურ
 ფაკულტეტზე სწავლობდა. აქ ისწავნა იანე
 კავთაშვილის, გრიგოლ წერეთლის, კორნელი

კეცლის, აჯაკ შანიძის და სხვა გამოჩენილ ქართველ მეცნიერთა ლექციებს, ამ წლებში გაღმავდა მისი დიპლომატიკური საქართველოს ისტორიის, ენათმეცნიერებისა და ფოლკლორისტიკის საკითხებით. შემდეგ ს. მ. კორიძის სახელობის თბილისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში შევიდა, სადაც გეოლოგიის სპეციალობა შეიძინა. მან შემოიღოა თითქმის შთოღო მთიანი საქართველო, სადაც იგი გეოლოგიურ ექსპედიციებში მონაწილეობდა. მაგრამ ამ დროისათვის მისი ცხოვრების ძირითად პარს ეყუე ლიტერატურული შემოქმედება შეადგენდა. 1925-1926 წლებში დ. შენგელაია ქართველ ფიქტორიტ-ღაფაღათა ჯგუფს „მეზარტყნეობას“ მიუკედლა, ამ ჯგუფის ლიცენდაციამდე მონაწილეობდა მის ლიტერატურულ საქმიანობაში, თანამშრომლობდა მის ბეჭდვითს ორგანიზაციაში.

1924 წელს გამოსვლა იყო ქართველი საბჭოთა ლიტერატურის პირველი სკეღტაიამა ეტრნალი „მნათობმა“, რომელშიც ფსაღუღებელი ჩოღა შეასრულა თანამედროვე ქართული მწერლობის ზრდა-განვითარების საქმეში. ამ ეტრნალის პირველსავე ნომერში დაიბეჭდა დ. შენგელაიას რომანი „სანავარდო“, რომელშიც ამ წლებს ლიტერატურული კრიტიკისა და მკითხველთა საზოგადოების ცხოველი ყუბაჟლება დაამსახრა. მალე იგი ითარგმნა და გამოიცა რუსულად. ეყუე ამ ნაწარმოებით დემნა შენგელაიამ თვალსაჩინო ადგილი მოიპოვა ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში. მის შემდეგ იგი განუწყვეტლევ ეყუეა ინტენსიურ შემოქმედებითს მეშაობას და მრავალმხრივს საზოგადოებრივ მოღვაწეობას საბჭოთა ეპოქის ქართული კულტურის მშენებლობის დარგში. ამიერიდან მას სისტემატრად ირჩევენ საქართველოს მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელ ორგანიზაციაში, ლიტერატურულ ეტრნალ-გახუთების სარედაქციო კოლეგიაში, მხატვრული ლიტერატურის გამომცემლობათა სარედაქციო საბჭოებში და სხვ. წლების განმავლობაში იგი მეშაობდა მხატვრული ლიტერატურის გამომცემლობა „სხარია ვოსტოკის“ მოაკარ ტრედაქტორად. ამ მეშაობით მან თვალსაჩინო წვდილი შეიტანა კლასიკური და თანამედროვე მწერლობის საეყუეთეს ნაწარმოებთა რუსულად თარგმნისა და გამოცემის საქმეში. დიდ შრომას ეყუეა აგრეთვე დ. შენგელაია ჩვენი ნიჭიერი ლიტერატურული ახალგაზრდობის იღვერ-შემოქმედებითი აღზრდის დარგში. 1939 წელს დ. შენგელაია მრავალეროვნული საბჭოთა მწერლობის სხვა გამორჩენილ წარმომადგენლებთან ერთად თვალსაჩინო ლიტერატურული დამსახურებისათვის შრომის წითელი დროშის ორდენით იქნა დაჯილდოვებულა. 1940 წელს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის რიგებში შეეჭ

და. საბჭოთა ხალხის დიდი საშუალო ამოქმედებაში დ. შენგელაია ჩვენი კლდე-სიღვიძარობის რიგებში იყო თვებოღა. ~~ქართველ მწერლებს~~ რომლო პრესის მეშაე და თვებოღა მისი ჰოღა ჩვენი წმინდა და სამართლიანი საქმის გამარჯვებისათვის.

ამამად დ. შენგელაია საქართველოს მწერალთა კავშირის გამცემობის პრეზიდიუმის წევრია და პრინციპისათვის სექციის თავმჯდომარე. იგი საბჭოთა მწერლების სამივე საყავშირო ყრილობის დელეგატი იყო. საბჭოთა მწერლების ეყანასკნელში, შესამე საყავშირო ყრილობამ ი იგი სსრკ მწერალთა კავშირის გამცემობის წევრად აირჩია.

დემნა შენგელაიას შემოქმედებითი ბიოგრაფიის ნამდვილ დასაწყისს რომანი „სანავარდო“ წარმოადგენს. მანამდე დაწერილი მისი ნოველები და მინიატურები მხოლოდ ლიტერატურულ წრეებში, დიდი შემოქმედებითი მეშაობისათვის საშუაღისის თვალსაზრისით ენდა იქნან შეფასებულა.

„სანავარდო“ იჭერებოდა საქართველოში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისა და ქართული საბჭოთა ლიტერატურის აღმოცენების პირველსავე წლებში. ეს იყო ერთი პირველი რომანთაგანი ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში, ერთ-ერთი პირველი სიწალი მხატვრული პროზისა და ყერძოთ რომანის ყანრის აღორძინებისა ჩვენს თანამედროვე მწერლობაში.

ამ რომანში მწერალმა ეყიდურესაღ გამაფრებელი სურათებით დახატა ქართველი ეყოღაღერი არისტოკრატის ეყანასკნელ ნაშეერთა სასიყდილო განწირულება, მათი სრული ფიზიკური და სულიერი კატასტროფა.

რომანის გმირები — ოღვლეაც დადებული და ძლევაშისილი თაღლი ქოღამების ყვარის ეყანასკნელი შოამოშაღალი: ყარაზინი, მისა მეტლლე ციკინი და მათი ერთადერთი ვაჟი — ბონდო განუეტრნებელი სენით არიან შეყრობიღნი, ისინი თაღს თვალთ ხეღავე და მწუვედ განიცდიან საყუეთარი სიოცების აუცილებელსა და ყარზე მომღვარ დასასრულს. აჩაყითარი ძალს არ შეეძლია მათი სენა, აუწერელ შიშსა და ძაწოღვას. ესაზღვრო მწუხარებას და ფიშეღობის შოეყავს შოღლი მათი არსება. ეს გამანადგურებელი სენი მოშაპიღანი მოსღვანს ქოღამების ყვარს. გაღოღიღს მოღვნიღვი მოღვნიღვი და ახლა ბოლოს ეღვებს მის ეყანასკნელ ნაშეერთ, რომელნიც ფიზიკური და სულიერი დგარაღათის ეყოღურეს საზღვრამდე მოსღვანი.

ეყოღაღერი საყარის დაეყმისა და დაყინების თემა, რა თქმა ენდა ახალი არ იყო

ქართული ლიტერატურისათვის. მე-19 საუკუნის ქართულმა კლასიციზმმა მწერლობამ არა ერთ პოეტურ თუ ბელეტრისტულ შედეგში ასახა ეს პროცესი, მაგრამ „სანაგარდოში“ განსაკუთრებული სიმამართლი გამოიხატა ის მწევე და გამანადგურებელი სასოწარკვეთილება, ის ცხოველური პანაქა, რომელსაც მისცემია ამ მომავლადი საწყაროს აღმშენებელი მათი აქტიურობები დაღუპვის შეგნების ნიადაგზე.

სისხლისაგან დაცლილი, ყოველგვარ სასიცოცხლო ნიშანწყალსა და ნიადაგს მოკლებული ყარამანი და ბონდო, რომელთაც უყვამათ თბილისისა და პეტერბურგის შიდალი არისტოკრატიული წრეების ნებურბული და ვახრწინი ცხოვრების ყოველი ცდუნება და დაბრუნებულან „მომბლიერ მიწაზე“, გავრანებულ სანაგარდოში, რათა ამ დაშხამულს ვარემოცვაში შეხედნენ მათთვის ისტორიულ აქტიურობით გამხადიდ კატასტროფის, უთუღე ახალი სახეები იყო, რომლებიც ღემნა შეხვედლიამ პირველმა გამოაჩინა ქართულს ლიტერატურაში. საბჭოთა მწერლის რეკლუცური თვალსაზრისი წარმოშობდა იმ დაუნდობელ და უღმობელ სიმკაცრეს, რომლითაც ღემნა შეხვედლიამ რეაქციულ ქვეყანას თავისი ხეღობა აღუხატა.

ამ ნაწარმოებში დაწარბული სერათი ფეოდალური წოდების დაღუპვისა და სანაგარდოს გადაშენებისა, მწერლის მიერ ვახრებულო, როგორც საერთოდ ძველი, რეაქციული სამყაროს რღვევისა და სასიყვედილო განწირულობის გამოხატულება.

რეკლუციის მიერ განადგურებული ყველა სოციალური ძალის მისამართით მეტყველებს ის სიტყვები, რომლებიც ყურში ჩავსმის ხასიყვილო სარეკლუზე მწოლიარე თავადის შეუღლეს ციციონს. — „ხედავ, თქვენი სოფელი წუღებამ თქვენ გაწუღებამ, ვამარტახდება ყველაფერი, მაგრამ ეს არაფერია, სამავებოდ მოვა წევრმაგარი ხალხი და ახლა ისინი დასწერენ ახალ მტარანს!“...

გამარტახებულ სანაგარდოს ფონზე პირველის მტარებლის, „რკინის ქაღის“ — გამოხევის გამოიყვედი რეზონანსის გადამოცემა სერათიო უფრო ფართო, სოციალური მნიშვნელობის მიხანდასახულობას შეიცავს. ცხადია, რომ მარტო მტარებლის და „ცხოველია მიხეღმშვილის ოჭროს“ შესახებ როღი იტყოდა ხალხი ამ სიტყვებს:

„ვერადფერი შეაჩერებს, ვერადფერი შეაკავეს, დასწერეს ყველაფერი, განადგურებს დგება ახალი რიგადი.“

რეგრადი დანთებული ცეცხლოთა და ყვიროთ.

მოთვინდება ახალი წმინდანინი ცეცხლის ურბობით

და დასწევას დამეს. დაიღუბება ძველი დიდება. გამოადება ადათები და ჩვეულებები „სანაგარდოში“ უხედაია მოკვედილი რეკლუცური სერათები, რომლებიც გამოღდან რომანში ასახული კონკრეტული სიტუაციის ფარგლებიდან და იღვევიან ძველი სამყაროს ნგრევის ერთგვარად განსოვადებულ, სიმბოლური გამოხატულებას. აი, თუნდაც ავიღოთ მავალითაღ ყარამანის მიერ ნახული სიხმარი:

„წუხელ მან საშინელი სიხმარი ნახა: ვითომ დგას იგი ნანგრევებში და ნანგრევებშიღან დასცქერიან მის ხახისფერი ძველი ხატები, და როცა იგი ასე დგა ამ ნანგრევთა შორის, უცერად იგრძნო, რომ მამა დაიარა ადგილიდან, დატრიალდა და ინგრევა ყველაფერი; ყველან მტეერია, გუგენი და ქრისტეს ტირილი.“

ღედამიწამ დაალო ხახა და ქვესკელიდან მოისმნა წვილი. წვილს დამარხული მკვდრები ასევა და დაიცევა მიწაზე.

— მეორედ მოსვლა ხომ არაა! — ფიქრობს იგი და ტრატმანობს და კრიან მტეერით ამოწეარ თვალბს იმშემნის, თმები უღუზუ დგას იგრძნო, რომ თმის ძირებში სითეთრე ცივად შეიხარა.“

ცხადია, რომ აქაც ჩვენი დიდი რეკლუცური ეპოქის ის ძალა ნაველისხევი, რომელმაც ნანგრევებად აქცია ძველი სამყარო და დამბლა მოკვეარა ყარამანების მოღუმას. მაგრამ ამ რომანის წერის ღროს ღემნა შეხვედლია მმღავრად განიცდიდა დეკადენტური ლიტერატურული სკოლების, კერძოდ სიმბოლისტური სკოლის ზეგავლენას. ამით აისხნება ის ვარემოება, რომ ამ ნაწარმოებში დასახული სოციალური პროცესების გამოხატულება ვახუნდოვანებულოა მისტიური და ფანტასმაგორიული სახეებით. რომანში აღმოაჩინეს გვერდით მოქმედებენ ქინკები, უმტერი, მოხვედნები და საერთოდ წაშლილია საზღვარი რეალურ სამყაროსა და მისტიურ ქვეყანას შორის.

ფეოდალური არისტოკრატიის დაღუბა აქ აისხნილია არა სოციალური კანონზომიერების თვალსაზრისით, არამედ პირველ ყოვლისა, ბიოლოგიური ხასიათის ფაქტორებით. „დაღლილი სისხლი“, „მარღებში დამევეებული სისხლი“, „სანაგარდულო სენი“ და კოლბეთის დამაობებული გელის მოშხამული ატმოსფერო არის აქ წარმოდგენილი კილაქების გარის გადაშენების უპირველეს მიზეზად.

მის მოუხედავად რომანში მკაფოდ გამოხევივის ძველი სამყაროს სასიყვედილო განწირულებების რწმენა, აბოლოგია ახალი ცხოვრების სიმბოლისისა და ძღვევისილიებასა.

ამ რომანის ღირსებას შეადგენს აგრეოვე ისიც, რომ აქ პირველად ქართულ მხატვრულ მწერლობაში მამზად და მთელი თავისი სა-

შენელებით გამოხატა ძველი კოლიდა — კოლონები, ბაყაყების, მალარიის ეს დაგვსლილი სამფლობელო. შემდეგ ამ თემის არც ერთი ნაწარმოები შეიქმნა ქართული მწერლობის ყოველ ეპოქაში. მაგრამ ვეღაზე მამარაღ და მწვავედ ეს სამყარო „სანაწარმოში“ არის განცდილი და გამოხატული.

„სანაწარმოში“ შემდეგ დგანა შენგელია თითქმის პარალელურად სწორი რომანს „თბილისი“ და მოთხრობების ციკლს სამოქალაქო ომის თემებზე. მწერალი რთულა წინააღმდეგობებით მოიყვანეს გზას საბჭოთა ლიტერატურის დღევანდელ-შემოქმედებითი პოზიციებისაკენ. ამ პერიოდს ეკუთვნის დგანა შენგელიას ვატიკანა ფორმალისტური პოეტითა და ამ ვატიკანის მან ხარკი ვადებდათ თავისი რომანით „თბილისი“. ეს ნაწარმოები მოკლებული იყო რაიმე მთლიან შინაარსობრივ კონცეპციას და იღუბრ მიზანდასახულობას. აქ სიმბოლის ცენტრი თვითმზნერად გაგებელი სიტყვის ოსტატობაზე, ფრანსისა და მხატვრული სახის უტყურობაზე იყო გადატანილი. მთელი ნაწარმოები შეადგენდა ნატურალისტურად გამომწვევებელი სცენებისა და დანტანსმავრობული სურათების მოუწყობივებელ თანმიმდევრობას. შემდეგ ეს რომანი ავტორმა ნაწილებად დაშალა და მისი რაობენამე თავა გადაამეშავა დამოუკიდებელ ნაწარმოებად.

ამავე ხანებში დაწერა დგანა შენგელიამ მოთხრობებს ციკლი, სადაც მხატვრულ საშუალებათა დიდი გაცონობით, ავტალეზის, ნიუანსების ვადმოცემის ოსტატობით ასახულია პირველი იმპერიალისტური ომის და სამოქალაქო ბრძოლების სურათები, საქართველოში მენშევისმის ბატონობის დამთბობისა და აქ საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების ეპოქა. პატარა მოთხრობები მიუძღვნა დგანა შენგელიამ ამ დიდსა და ღრმად მნიშვნელოვან თემებს, ამ მოთხრობებში მწერალი მიდის არა ისტორიული მოვლენების პირდაპირი და უშელო ასახვის გზით, არა ისტორიულ პიროვნებათა ჩვენების გზით. ჩვენებებზე „პატარა“ ადამიანთა ტიპური განწყობილებების მუშეობით განვაცდევინებს მწერალი აღებული ისტორიული პერიოდისათვის დამახასიათებელ საზოგადოებრივ ატმოსფეროს, გვამღვებს ამ დიდ სიკოლოტრ მოვლენათა ინარკულტრ გამობატლებას. მგალითად თუ მწერალს უნდა გეანგნოს იმპერიალისტური ომის საშინელებანი, იგი ტყვიებით დაცხრილულსა, სისხლის ღვართი დაფარულს და ჯარისკაცთა ცხედრებით მოფენილ ბრძოლის ველის სურათს კი არ გვხვავტავს, არამედ მწვავე სულღერ ტრეკლს ერთი ასალგაზრდა ქალისა, რომელმაც ფრონტზე მიმავალი ქმარი, თავისა ცხოვრების უერთგულესი და უსაზღვროდ საყვარელი თანამგზავრი სადღურზე ვაიცლა,

შემდეგ სიმარტოვის იფურელ მუშაბრანში ვატარა თვეები და ბოლოს, როდესაც მისი ოთარი ფრონტდან დასაბრუნებელი იღუბრულდა, იგი ვერ შეურთვდასმ წყროსა და უღმობელ სინამდვილეს, გულმოკლული და გონებადაკარგული ავღევნა სამადლო ეშელონებს, რათა იქ ეპოვნა ნამდვილი ოთარი, რომ გორსაც იგი იცნობდა და როგორიც მის უყვარდა უსაზღვრო სიყვარულით.

მწერალი ღრმად შედის თავისი გმირის აფორიაქებულ სულიერი ცხოვრების სამყაროში და იქიდან მის სინათლესე ამოაქვს უყიდურესად ინტიმური და მწვავე განცდები, რათა მთელი სიმამფრით გვაგარამობინოს არა მარტო ამ ერთი ადამიანის, არამედ ათასების, ასი ათასების, მილიონების ტანჯვა და მწუხარება, გამოწვეული პარზაროსელი სისხლის-მღვრელი ვაქანალით. აი, როგორ გვხვავტავს მგალითად მწერალი მოთხრობაში „პატარა ქალი“ ამ ქალის განცდებს, რომელმაც ფრონტზე ქმარი ვაიცლა და შინ დაბრუნებულნი პირდაპირ შეეჯახა სიციარიელსა და სიმარტოვის საშინელებას.

„როცა სახლში შევიდა და აჩუკალი ოთახები, კამოდის გამოღებული უჯრები, დაბეული ვახუთები და იქვე მივდებულნი სველი პირსახოცი დახვდა, რომლითაც ოთარმა ამ ერთი საათის წინ პირი შეიწმინდა და წარიმოღვინა, რომ ამიერიდან მარტოღ-მარტო, დაღვეს ჩაის, მარტო დაიძინებს, ხეალაც, ზევააც, მახვავაც, და ენ იცის, სანამ — მან ივრანო, რომ ყველაფერმა დაქარავა აზრი და მნიშვნელობა, სახებუ სველი პირსახოცი აიფარა, შევა ოთახში იატაკზე დაწვა და ბზოსავით არადადამინერი ბლავლით დაწყო — არ მინდა მე ეს ომი, არ მინდა... ზნეოდა იგი და სველ პირსახოცს კიდევ ივრავდა სახეში, პუნოსავდა, ვალერსებოდა, ჰკოცნიდა. მის ოთარის ტანის ტბილი და ნაცნობი ხუნრ ასღიოდა“.

გულმოკლული ასალგაზრდა ქალის ეს სიტყვები — არ მინდა მე ეს ომი, არ მინდა — გამობატლებმა მთელი ხალხის პროტესტისა და გელსწყრომისა იმპერიალისტურა სსსავალის ბორტმომქმედი ორგანიზატორების მიმართ.

მოთხრობით „გურამ ბარამინდა“ მწერალი ჩვენს მესხობრებაში ადაღვენს სამოქალაქო ომის ქარიშხლიანი წლების ატმოსფეროს. აქაც ბატალური სურათები, წითლებს ძღვეამოსილი შეტევა, თეთრი ბანდებს ვაიცოლებული შერისშიგა ხალხზე — უოყიდევ ეს მოთხრობაში ეპიზოდური შტობებით არის ნამგვენბი. მოთხრობის წინა პლანზე წამოწეულია თეთრი არმიის კაპიტანის — ბონდარჩუკად ვადარქმეული ქართველი თავადის ბარამინდაის და მისი ცოლის ოქსანეშკას ოჯახური

ცხოვრების დრამა. ამ დრამაში მყოფოდ და სიყვარულით არის გამოხატული კონტრევილუციური არმიის რღვევისა და სასიყვარლო განწირულების სულსცემთა, ის ცხოვრების გაყოფება, საყვარლო უბედურებისა და უმწიკობის, მოახლოებელი დაღუპვის განცდა, რომელსაც უტყუარებლად მოუწამავს მოხაყვადეი სამყაროს გადასარჩენად ამხედრებული ადამიანების მთელი არსება, წაუტრთვეთა მათთვის ყოველგვარი კეთილშობილური, ადამიანური გრძნობა და აზრი და ისინი მხოლოდ რაღაც ვედური და აღერაბსნილის ინსტიტუტების უბრალო პერქვლავად ვადამქვეყნა.

რეალური სამყაროს, თეთრი ბანდების სასიყვარლო განწირულების მკვეთრ სურათს ვეაძლევს მწერალი აგრეთვე მოთხრობაში „პორტე“, სადაც ამასთანავე დიდი მამილენური ძალით არის ნაჩვენები უცხოეთის იმპერიალისმის სათარეშო სარბილად, საპქოთა რუსეთიდან ვადამოხვეწილი კონტრევილუციური ძალების თავშესადარად ქვეყნელი მენშევიერის სქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ვაქანალია:

„ინგლისელების გენერალურ შტაბში ყველაფერი აირია, მაგრამ სამხედრო-საველე სასამართლო მაინც ზუსტად მემოხბდა და საათივით ზუსტად ხერტბდა საველე მემებს, მებრედვრებსა და ჯარისკაცებს.

არ იყო პერი, არ იყო ფართალი, არ იყო ბინა, არ იყო შუშა.

იყო: სიმშლილი, სიცივე, ხერტბა, ქუქუი, სახადი და ხეაღნდელი დღის უმიფლობა.

ქალაქში კაფეები გრიალებდნენ ორკესტრებით და მთელი დამეები ისმოდა რუსეთის დიდი არისტოკრატების ქალებისა და პრესტიტუტების ვადამორალი სასიყვარლო კვილი.

საქართველოში მენშევიერი ხელისუფლების არსებობის უკანასკნელი დღე ასახა დემნა მენგელაიმ პატარა ნოველაში „თებერვალი“ და აქვე ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების დღეები მწერალი ინტიმურად დახატული სახის მემეგობით ვადამოგვცა, იმ პატარა გოგონას სახით, რომელიც „იმედის ცეცხლივით ენათ ჯარისკაცებში“. ამ პატარა გოგონას მამა, ბოლშევიკი მემა დაპატიმრეს და თან გაიყოლეს თბილისიდან განდევნილმა მენშევიერებმა „მმართველებმა“, დედაც ქმარს ვადღევნა, პატარა გოგონა მატარებელს ჩამორჩა ამ საოცარ ოროპტრიალში და ახლა იგი ვათიშლი, დამფრთხალი და დაშვებული წააწვდა მცხეთაში დაბანაკებულ ჯარისკაცებს, რომლებიც მოტყუებით და ძადადობით ვადამოუტყუანიათ ბრძოლის ველზე ბერეთაზეულ-მემამულერი ხელისუფლების დასაცავად, ამ პატარა გოგონას სიტყვებში, წრფელში და უშვალში, ვედურბყვილო სიტყვებში იმის შესახებ, თუ რისთვის იბრძვის

მისი მამა, რისთვის იბრძვიან ბოლშევიკები, ანდამატური მიმზიდველობის ძალი, მოიბუყვა ჯარისკაცების გულში.

ამ პერიოდის დემნა მენგელაიმ მოთხრობებში ყურადღებას იქცევს „ღამა“, სადაც ცხოვლად არის ასახული რევოლუციამდელი პაროვიციის ცხოვრების სულსმემხუთველი პრიმიტიულობა, ერთფეროვნება და უბედურება. მოთხრობა „კაც“ ერთი პირველი ნაწარმოებთაგანი იყო ქართულ საპქოთა ლიტერატურაში, რომელშიც გამოჩნდა ახალი ცხოვრების მშენებელი ახალი ადამიანის სიღვეტი კომისარი თამაგარის სახით, მასთან შეჯახებაში სასტიკი მარცხი ვანიცადა ანდრო რამაქემ, უნიათო და უხერხემლო პაროვიციელმა ინტელიგენტმა, რომელიც ამ მოთხრობაში ძველი სამყაროს ადამიანთა ტიპურ ფაგურად ვაქვლანება.

როგორც ვხედავთ, ამ მოთხრობებში ღენმა მენგელაია თანმიმდევრულად შევიღბება სოციალური მოვლენების სიმართლით ამსახველი რეალისტური ხელოვნების პოზიციებზე. და თქმეთა აქ ჯერ კიდე საგრძნობია დეკლარატივი ტრადიციების ვადღენა: მოვლენების ხედვისა და ხატვის იმპრესიონისტული მანერა, უმნიშვნელო წერტილმანებით ზედმეტი ვატაცება, ნაწარმოების ქარბი ვადატერიოვა ისეთი შეტაფორებითა და შეღატებებით, რომლებიც ხშირად ღრმად სუბიექტური და მკითხველსათვის მწელად ამოსახსნელი არიან — მაინც ამ მოთხრობების ავტორი ვაბედულად ვაშენებულად იყოფადა გზას დიდი რეალისტური ხელოვნების მიმართულებით.

ამ მოთხრობების ცილს მოკვია რომანი „ბათა ქეჭია“, რომელმაც კიდევ უფრო ვადღრმავა და ვამამტკიცა მწერლის ამვეარი ევოლუცია. ეს რომანი ვეახატავს სამეგრელოს გლეხობის, მთელი ქართველი გლეხობის ცხოვრების ისტორიას ბატონყმობის „ვაქვქმების“ წინაუღიდან — ვიდრე 1905 წლის რევოლუციური ქარშისალის ამოვარდნისა და ამ დღიად სახალხო მოძრაობის დამარცხების სტახიან დღეებამდე.

რომანის მთავარი გმირი, მოხუცი მებორნე, მეგრელი ვლეხი ბათა ქეჭია არის. მისი შვილები და შვილიშვილები საყოლმეტრეო სოფლის აღშავლობისათვის ვაჩალბებულ ბრძოლაში არიან ჩამბულნი. მოხუცი ბათა კ ტბილად მოდღღენე კერიას მიჯდომია და „წერილად“ მოვეითხრობს თავის მიერ ვანცილილი და ნახულს. თვით თანრი ნაწარმოებისა აქ ვამორიციებს ერთთან ფაბულურ ღერძზე დამყარებული სოვეტური კომპოზიციის შესაძლებლობას. ბათა მოვეითხრობს მთელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე ვაშლილი ცხოვრების შესახებ, ერთმანეთს სცელაან და ერთმანეთში ვადადან პირადი და საზოგადოებრივი

რევი ცხოვრების სურათები, რომლებიც, პრაგ-მატულად განლაგებულნი, შეადგენენ ამ-ბათია და მოვლენათა განუწყვეტელ მთლიანობას.

კრიტიკამ თავის დროზე აღნიშნა, რომ ეს რომანი თავისუფალი არ არის ვერტეკარი **ლიტერატურული გაეღვინიდან**, მაგრამ ეს შედეგია ათობად რომანის საერთო კომპოზიციური სქემის, რომელსაც შეწარამდა ღრმად ორიგინალური სინაზობორტი მისცა სამეგრელოს უფა-ცხოვრებითი სპეციფიკის უაღრესად კოლორირებული მხატვრობით, ქართული ისტორიული სინამდვილის დამახასიათებელ მოვლენათა ასახვით, ორიგინალურად მოფიქრებული ადამიანურ ხასიათების გამოკვლიებით.

რომანის პირველ თავებთანვე ჩვენს თვალწინ იშლება ბატონების, მჭფის მოხელეების, ხეცების მიერ აჯღაბელი და აწიოკებული სოფლის ცხოვრების სურათები. ექვე გადავხედავთ შევადო უბრე მიქავას მეთაურობით დამარტული მრისხანე გლეხთა იჯანჯების გრივალს და ახლა გლეხობას ელდე შეტი სისასტრკით დაწოლია კისერზე ფეოდალურ-ბერძენიული წყობილების, თვითშეპრობელური ტარანის ტლანქი სიმძიმე.

შრომელი გლეხობის ეს მძიმე ხედრი მძლავრად გამოხატა მწერალმა ცხოვრება — გამწარებული დედაბერის ბებია ჯუფანას სახეში. მისი შვილი უბრე მიქავას ლაშქარში მონაწილეობისათვის ციმბირში გადასახლებათ. ბორცტსა და მრისხანე ბატონს გადაუწყავს და გუნდადგურება მისი სახლკარი, შვილიშვილები ბეგარზე წაუყვანია და ეს უწყეო დედაბერი უნდაგეშოდ და უბატონოდ დარჩენილა ამ ქვეყნად:

„სიცივისა თუ სიბერისაგან დაღერჯებული, წელში ოხხად მოღუნე უყო, სახედაღარულსა და გაუბედურებულს ჩამოძვნილი ხელები სიერცემი ვაეშორა, ჩამქრალი თვალებით რიონის ვაღმა ნაბირს ცახცახით ვასცქეროდა და ბლოდა გელის დასათუქავად: — შვილებო, ჩემო შევ დღეზე დაბადებულო შვილებო, სად ხართ ნანა ამდენ ხანს? რატომ არ მოხველთ და თქვენ აღრე და ვალე დახამწუბულ ბებმას არ მიხედავთ? ვის უყდით ამდენ ხანს. ვის უწმენდთ ოჯახს, როცა თქვენე კერაა გაცივდა და კაცი არა ფეცხაში ცეცხლი დანთოს. რას უბრებთ თქვენს გაციებულ კერასს?“

„ღმერთო, ნუ ვახარებ ჩემი ბატონის ოჯახს ჩემი ვატრამალეობისათვის! ღმერთო, შენ ამოაღდე მისი ძირი და წელა. ღმერთო, თუ ხარ სადმე შე დალოცვილი ღმერთო, თუ რამ მადლი გაქვს და ძალა, შეისმინე ჩემი ვედრება და მიწისთან გაასწორე იმ ჩემ ბატონის მოღვმა და მოშავალა. ღმერთო, იმ დღეს მოასწარა, რომ ის ჩემი სისხლის შწო-

ველი კარიდან კარზე მქადის წაღების სასათხოვროდ დადიოდეს, გაიოტების მიგორ ბლენბი ძალღუბს უსისინებდნენ და წაღების ეღებოდეს წმინდა ვიარგეშენი წაღების შემოვევლე შენ დაშებე და მოაობრე მისაოჯახი!“

ბებია ჯუფანას ამ გულმოკლულ გოდებაში ფეოდალური მონაობით გამწარებული ქათვისელი გლეხობის ბოღმა და წყევლა განისაზ. რომანის მთელ მანძილზე ჩვენ გვეხმის შემამდლებების, მამასახლისების, ჩაფრების, ჩაოხვაქრების მიერ აჯღაბელი და დარბეული ხალხის გოდებისა და გედისწყრომის გამოხატა.

თ. ერთი ამ მრავალ ეპიზოდთან, რომლებშიც მწერალი წარმოდის მოაბქვილიების მომხმებელი ძალით აღვიწერს უფლებათაბდილი ფეხქვემ გაათელია და უსახდროდ შეეწროებული გლეხობის დარბევა-აწიოკებას მჭფის გაბორბიებული მოხელეების მიერ:

— „ეკეპე — ეყენსი გედლათუთქელი და, თითფოს საგანგებოდ, წყევლა-კრეულა, მათრახის შწილი და ურმის ქრიალი ერთად შემომესმა. ჩაფრებს ურემი ნაძარცვით დაუტვირთავთ, ვინებით, ლანძვლა-თრევით მამასახლისის შინისაკენ მიემართებოდნენ და თან მოთქმა-კვილით აღეწებულ დედა-კაცებს, ბაღლებს მათრახების შწილით იგერიებდნენ. მე მაშინვე ვიყან ეს ქრული ხანდუტები, სარკეები, აყენები, მარჩნალი ძროხები, გოქებო, ინდაურები. ისე კარგად ვიყან, რომ თუ ვინდათ სათითოდ ჩამოგიოთელით რომელი ვისია. და ამდენი ჩამორთმეულა ბარგა-ბარჩანის დანახვზე გელს სისბლი პრელება, თვალთ ცრემლით მვევსა. სად არის სამართალი? სად არის ღმერთი იმ თავისი მოვფისის სიყვარულით? — ვიფი ჩემთვის, ვობრე და ერთბაშად ხეცესს ის ქადგებათა წიფნი მომავოდ.“

ახეთი სურათებით აღსასება ბათია ქექიას მიერ მოთხრობილი საკეთარი ცხოვრების ისტორია. ლალი და ხალისიანი ჰემართი, სიცილის მოვეარეობის ნაოული ვრწმობით ღრმად გამსჭვალელი ეს ნაამბობი მრავლად შეიცავს ისეთ სცენებსაც, რომლებიც გვიჩვენებენ, თუ რაოგობი დუბუარი ცხოვრებით უცხოვრია ჩვენს შრომელ ხალხს საეუფეთა მანძილზე. როგორ ძარცვადნენ და აწიოკებდნენ, აბრჩად იგდებდნენ და აბიაბურებდნენ მას ვაბატონებელი სოციალური ძალები და მათი ინტერესების დამცველი ზელისუფალნი. ბათია ქექიას სემრობანარევი, მზიარული კოლოთი მოთხრობილი საკეთარი თავდასახავალი აღბედილია ხალხის, მშრომელი გლეხობის მგზნებარე გედისწყრომითა და ბოღმით უყოელი ჯურის მშავერებებისა და დამშონებლებისაში. ეს ბოღმა ხან მოხუციის ნაამბობის ქვეტექსტშია გამოხატული, ხან უშუალო ყოფა-ცხოვრებითი სურათებშია წარმოსახული. მთელი ეს საუტუნებოთ დაგრო-

ვილი ბოლმა და ამდენი ტანჯვისათვის შე-
რისძიების წყურვილი შედგებულად და სტრ-
ქტური ძალით იფეთქებს რომანის ფინალურ
სცენებში, სადაც ასახულია ქართული სოფ-
ლის ვითარება 1905 წლის რევოლუციის მკნე-
ბარ დღეებში.

შერალი გვიჩვენებს ქართული მშრომელ
ხალხის, კერძოდ ქართველი გლეხობის საბრ-
ძოლო აღფრთოვანების, ფეოდალური სასაზ-
ღუების წგრევა და რბევის, მეფის შეიარაღე-
ბულ ძალეზთან თავგაწირული შეჯახების
დაუიწყარ, მგზნებარე სერატებს, რომლებიც
დიდის ექსპრესიით არიან დახატულნი. „მათა
ჭეჭისა“ ეს თავები 1905 წლის დიადი ეპოპი-
სადმი მიძღვნილ საუკეთესო მხატვრულ კმნი-
ლებათა რიცხვს უნდა მიეკუთვნოს მთელ
ქართულ ლიტერატურაში.

აი, მათა ჭეჭია გულბრწყელი. მაგრამ
წრფელი სიპართლით მოკვითობროს ქართული
გლეხობის საბრძოლო აღფრთოვანების შესახებ
ჩვენი საუკუნის გარიტრახე, როცა ჩვენი
ქვეყნის ქალაქებსა და სამრეწველო ცენტრებ-
ში დანთებელი პროლეტარული რევოლუციის
ხანძარი სოფელსაც მოედო და თავის გზაზე
გაიყოლია საუკუნოებრივი მონობით გატანჯუ-
ლი ღარიბი გლეხობა. მათა თეთონ იყო ძვე-
ლი ქვეყნის დასამბობად მრისხანედ აღმდგარი
ამ გლეხობის რიცხვში. ამიტომაც არის მისა
ნაამბობი აღბეჭდილი ასეთი სიძართლით, და-
მაჯერებელი ძალით, ცოცხალი სურათოვნე-
ბით:

„როცა მოთმინება აღარ გვეყო, ერთ ეწყ-
ნისთვის დღეს მთელი ამ არე-შარის გლეხობა
და სოფელ წავსაკოში თავი მოვიყარეთ და
მაღალზე შემდგარიმა ახალთობის კაცმა რომ
გაღმოვებება, — ძირს ხელმწიფე და მისი
ყზარმა-ნობაზებიო, ჩვენი ხმა დაეწიეთ:
„ძირს, ძირს, ძირს!“

და ფილთა თოფები, ძველებური დამბანები
და ნაჯახ-წალღები მაღლა შექარით გვეწონდა
აწეული და ეს ცად ამართული, ჯერ უნახავი
ტყე რისხეთი ირწეოდა. გუგუნებდა და გუგუ-
ნი იგი გამოძახილს გამოძახილებად გაისმოდა
ხელისგუდიეთ გაშლილ მინდორ-ველებში,
ეწეებში, ღარღა-ღრეებში. ჩვენ მიანიც არ
ვტბრებოდით და ჩვენი უკანვე დაბრუნებუ-
ლი გუგუნი გულს სიხარულით გვიცხობდა.
ყურს ეუგულებდით როცაორ ვეზმეარებოდნენ
მოგვიწოდებდნენ ეს მთები და მინდორ-ველე-
ბი. მთებს იქით ქალაქი იყო და ქარხნებს
ცად საყიარები აეშვიართ, ისინიც ქვეყნის
გასაკონდა საგანგაშოდ გაკეიოღნენ: „ძირს,
ძირს! ძირს!“

რომანის უკანასკნელი თავები ქართული
მშრომელი გლეხკაცობის ამ გმირული საბრ-
ძოლო ამხედრების, თავის საქუველ მზაგე-
რლებზე ხალხის მრისხანე შურისძიების ცოც-

ხალ სურათებს შეიცავს. მათა ჭეჭია მშრო-
ლი გლეხობის ერთ-ერთი წინამძღოლთაგანი:
„ამერის მაგერ ასისთავად წაგლეხეთო
მე იყინჩიეს. ატხანეთიდან მწერეთ-გურომანდუ
ჩვენ ვიყავით ქვეყნის ბატონ-პატრონი. ბატო-
ნების ოხრად ნაშოგნი ქონება და ავლა-დიდე-
ბა ქარს ტრამად გაეატანეთ, მათი ოფები,
ღობორები და ტრამადები გადაერუჯეთ,
ჯოგი შეუეუპამეთ, ცხენები წამოვალეთ,
ხელთა-ნალიები გამოვხანაკეთ, მიწები ჩამო-
ვართეთ და მშრალზე რომ დავტოვეთ, იმათაც
რა ექნათ? აღდგენ ეს ქუთაისიდან სალდათი
მოიშვილეს. მაგრამ საქმე აქაც წაბღდათ.
სალდათები ჩვენი შვილები, ჩვენი ამები
იყვნენ და სხვა რა გზა იყო, მათ მაგერ ახლა
ყახხები შემოგვირისეს.“

ამჟამა ონი რომ შეიქნა, სოფელში აღარ
გვედგომებოდა. ტყეზე გაეკვირით და ხალხს
იქიდან მოვმართეთ:

...ღარიბო გლეხებო, შეიარაღდით, შეიარაღ-
დით და კოდუე შეიარაღდით! საერთო აჯან-
ყებისათვის ყოველ წუთს მზად იყავით. შეიარა-
ღდით, რადაც არ უნდა დაგუჯდეთ და
მტერს მტრულად დახედეთ. ძირს სისხლის
მსმელებში გაუმარჯოს ახალ თაობას! ვაუ-
მარჯოს მუშებისა და გლეხების ურყევე კაც-
შობას!“

რომანში წარმოსახულია შეიარაღებული
მშრომელი ხალხის, წითელი რაზმელები, საბრ-
ძოლო ცხოვრების ამაღლებელი ეპიროფე-
ნი, რეაქციის ძალეზთან უთანსწორი გამარე-
ლი შეტეგების დაუიწყარა სცენები და ნაწ-
ვენებია, თუ როგორი უკმაყოფილებით შეხედა-
დიდი ხნით ნანატრი თავისუფლების მშეღით
აღფრთოვანებული ეს ხალხი ცნობას იმის
წესახებ, რომ რადგან რევოლუციის ცენტრში
რეაქტიამ გაიმარჯვა, ამ ხალხსაც იარაღი უნდა
დაეყარა და შეიარაღებულ ბრძოლებზე გერ-
ჯეობით ხელი აეღო.

აი, სამტრედიის რკინიგზის სადგურში ეპო-
პიკულ წითელ რაზმელებს აცნობეს, რომ
პეტარბერგისა და მოსკოვი რევოლუციის ჩაღბ-
შეათ, ამის შემდეგ აქ ბრძოლას აზრი აღარ
აქვს. ამიტომ რაზმელები უნდა დაიშალოს,
ვისაც განსაკუთრებული სამიშრობა არ მოე-
ღის, წინ უნდა დაბრუნდეს და იარაღი გუგუ-
მაღას.

„ოცოგო თუ შინ დაბრუნდითო! — ივეუარ-
თი გულსაცხლშემოკადებული და მოლაპარაკის
ორგველი შვიდროდ შემოკრებილი ხალხი მუჯ-
ღუგუნის კერით გაეარღეთ, საქმზე შემდვარ
მესიკას რომ მიუეხალოდვი მივმართო:

— ისემც ვაი დაეკმართოს, მაგრამ ერთი
ჩემო ბაბა, ეს მიხზარი რამდენი ვერსი იქნება:
იმ მოსკოვიმდის?

— რად გინდა? ვერ გამიგია! — თქვა გავერო-

ვებით მოქადაგებ და სკამიდან ძირს გადმოხტა.

— სხე, — ვუბნებუხ მე დამინიანად — რაგა შე კაცო, საქმე რომ გავიხრდა სიტყვა ახლა ინაღლები? აქამდის კაცი სკამზე ვერ შეგასრქნებდა და ახლა რა გემართება?

— ასე, სამი ათას ვერსამდის მიინე იქნება — თქვა მან და ამის გაგონებაზე ხელი გაოცებას ავიტყინე:

— მერე შე ოჯახამუნებულო, სკამი ათასი ვერსის იქით რაცხა მომხდარა და შე შინ რად მიშვებ? მე რა შენაში ვარ? სად გაგონილა სარაქიანში ტურას ქათამი შევიპოოს და იმის შინაში ორბომში დედამხრეს ქათამი გაეწყვიტოს? კეპოზე ზაბა, ვაგარძოლე და თუ გაეპარჯებო, ემათაც მოევენმარებით“.

ბათის ამ სიტყვაში გამოხატულია რევოლუციონ რიგითი ძვარძობების, სტიქიურად ამხეჯრებულ გუბანობის გულდებრყვილი წარმოადგენა რევოლუციურ სტრატეგიას და ამასთანავე ხალხის დავიწებურს წყურვილი ზნელი და ევეღმართი წყობილებების დასამხოად თავდადებული ბრძოლის ბოლომდე გაგრძელებისა შეიარაღებული მსახების ეს უკმაყოფილება დროებით გამარჯვებულ რეაქციის წინაშე უკანდახევებს გამო, ხალხის გულში მტვნიებაზედ დანოხებული საბრძოლო უცუბლის მოულოდნელად ჩაქრობის ეს მწკავე განცდა ასე შეტყვევალ და ზუნებრივად ჩვენს მწერლობაში არავის გამოუხატავს.

ბათა ქექიას სახით, მისი პირადი ცხოვრების აღწერით, დენმა შენგელაია ხატავს ობტინიზმის, ქედმოუხრებლობის, სიცოცხლისათვის უშრეტო სიყვარულს, ხალხის საქონისათვის თავდადებას თესებებით, ჩვენი მშობელი გლეხობის ამ საუკეთესო თესებებით აღმქმდელ ორიგინალურ აღამიანერ ხასიათს. ბათას მთელი ცხოვრება განათებულია ხალხური სიბრძნის უშუალო ნათელით, რომელიც ვედუბატებს რელიგიური ცრემორწმუნეობის წყვედიდი და რომელიც თავისებური ათეიზმით არის გამსჭვალული.

დაუცხრომელი სიცოცხლისმოყვარეობის, ქედდებრელობისა და უწინროების ეს ნათელი სახალხო გრძნობა მით უფრო საგრძნობა და თვალსაჩინოა ბათა ქექიას სულიერ სამყაროში, რაც უფრო მძიმეა და მრავალი ვასაქრით აღსავსე მისი თაყვადსაყალი, დატყა გლეხის შვილი, აღრე დაობლებული. თუ უკიდურეს სიღარიბესა და გაქირავებაში აღზრდილი, აღრეულ სიყმწყვილეში მოწყვეტეს მშობლიური ოჯახს და ქვაქაზე გაქცეული უფროსი მძის დაბარებით თბილისს გაგზავნეს ლეკმა პეტრის საჩებუნლად. მწკავე გელისტიკვლით გამოეხობეა საბრძოლო ბავშვი მშობლიურ გარემოცვას, თავის უზომოდ სიყვარულ მეგობარს — ლამაზ და კეთილ გოგონას სიღუბ

და შინით და მწუხარებით შეპყრობილი ვაქცეა შორეულ გზაზე მიმავალ აქლემთა ქარავანს, ბავშვის თბილისს გაგზავრების ეს ეგვიპტული გელის სიღრმემდე შემქმერული დრამატული ბით არის აღბეჭდილი. ცხრა წელი იტალიაში ბათამ თბილისში, ხელნეშისასახლების გუნჯარელი ცხოვრებით და მთელი ამ ხნის განმავლობაში იყო შეტუნებულად ოცნებობდა თავის ღარიბულ ოჯახში დაბარუნებაზე, თავის სიღრესთან შეხვედრაზე. როცა სოფელს დაუბრუნდა, მანამ მყვდარი დაუბედა და ეძრა გაოცებულ, ახალგაზრდა გლეხი გულგატეხულ შეუდგა დასახლებას, დაოჯახებას, მაგრამ ოჯახებრი ბედნიერება მისთვის მიუღწეველი აღმოჩნდა. საყვარელი სიღეს მაგურ ქალის მამამ, გაწნილმა ცხენის ქერაღმა, თამშულ დაწლიამ მას ვერაგულად „შეაპარა“ და ცოლად შეერთო თავისი უფროსი ქალიშვილი, უღამაზო და უკეთებო სასიათის სიღრმე, ბათა იძულებული იყო თავის ბედს დამორჩილებოდა. სიღესსაღმი სიყვარულის დაუცხრომელი გრძნობა მას მთელი სიცოცხლის მანძილზე გაქცეა, რის გამოც მისი ოჯახებრი ცხოვრება მოყლებული იყო სიხარულსა და სტეპობებს. ბათამ პირადად ვანიცადა ჯედა ის ქირ-ყარანი, რომელიც ღარიბი გლეხობის ხვედრის იყო. დიდი იშვლითა და აღფრთოვანებით ჩაება იგი 1905 წლის რევოლუციურ მოძრაობაში, მაგრამ აქაც მისმა, როგორც მთელი ხალხის საბრძოლო საქმემ ზარცხი ვანიცადა. მაგრამ ასეთი მძიმე და გაუხარელი ცხოვრების მოუხედავად ბათას გული არ გატეხია.

„ისიც განაგარშებული მქონდა რამდენი მათარაბი უნდა მომხეჯდროდა მაშინ ნაფარბოქაელისაგან, მაგრამ გაქირებებს ქედს არ ეტხრიდა, ცხოვრებაზე გულს არ ვიყრიდა. სიღარბზე სულ მხდიდა, გაქირებმა თავიდან ვერ მომეშორებინა, მაგრამ ჩემი ტბრილი კაცს მიინე არ გაუტკონია. უირს ჯანდაგ ხარავით არასოდეს არ წაეწოლივარ, თავი არასოდეს არ დამიხეჩავევია და შტრის გული არ ვამიხარებია. რაც უფრო მიჭირდა, თავი მათ უფრო მხლდა მეჭირა და წუწუნით არასოდეს არ დავმცირებულვარ“.

ბათას ამ სიტყვაში ჩვენი ხალხის უღრეკი ნებისყოფა გამოთქმული. ის ვაქცეუბრი გამძლეობა, რომლითაც ხალხი უმკლავებობდა ათასგვარ ვასაქრს, ხალხის შეგნება თავისი ღირსებისა და თავმოყვარეობისა. მთელი ჩვენნი ხალხის კანონიერი სიამოყვა გამობატული ბათა ქექიას შემდეგ სიტყვებშიც:

„ეს მუბა მე ვარ. მე ის დიდი ბოძი ვარ ზუდ ქართული დარბაზი თავუებისაგან შექრელი გვირგვინით მტყიცედ რომ დაყრდნობილა. შეიდ ტოტზე შვიდი მასკლავი შემოისხაშს და, თუ შე ეწენები, იცოლდო, დარბაზი არ დინგრევა. მერე რა, რომ დაუბერე-

ბელეარ, ტანზე კორპები რომ დამსხდომია? მინც გამტანი ცად, მინც უყვადი ვარ. შეიღ ტოტი ცად გამყარია. ფესვები მიწაში ღრმად გამადგამს და მრემე დამით ზედ შე- მომჯღადარ ვწინდანიანს ფრთათა ოხევით ვლ- ვისფრად ვარ განათებული. შემლი შეხვევა და მინც ვწრილად.

ბათა მოვსწრო მისთვის ესაზღვროდ სა- ჭულველი ძველი სამყაროს დამპობს და ახლა, ახალი ნათელი ცხოვრებით ვარუოცუ- ლი, იგი წრფელად შეხზარის თავის მშობლი- ურს, სამედიკოდ აღორძინებულ მიწა-წვალს. „შეხვედაც ეს — მზარია, გახვედაც მიწის — სხეც ვხარობ, გაეცქერა მინდორ-ველებს, მუდ- მივე თოვლი წამოფენილ კაცასიონს, ხოდა- მღვნებს, რაონს, ტბას ნარიანელს, შეიღებს, შეიღშივილებს, — ვინ მოთავის მათ ზემო ოფლით მონაგარს და მხარია. შეხზარს ახალ- გამზრდობის უღარდელ სცილეს, სოფლის ხა- ლისიან უცივის და რა ექნა, შეიღებო, ბიძებო, რომ მხარია? მხარია რომ ამ დღეს შევეს- წარა, რომ ცოცხალი ვარ, რომ ყოველივე ეს ჩემთვის არის განმეილი, რომ ყოველივე ეს მე მიეუბნია, მე მას ვუყუთებოვარ.“

როგორც ესედავთ, ბათა ქვეთას უღრესად ორიგინალურ მხატვრულ სახეში მწერალი დიდ განზოგადებას აღწევს. მის აზრებსა და გრძნო- ბებში მწერალი ტაბიხირებულად ვადმოგვეცემს ზვენი ხალხის მაღალ პატრიოტულ შეგნებას, მის სიამაყეს თავისი ხანგრძლივი შრომითა და პრძოლით აღორძინებულ სამშობლოსათვის. მწერლის მხატვრული წინაღობის დიდი მნი- შენელობა ამ შემთხვევაში იმაში მდგომარე- ობს, რომ ბათას ცხოვრების ისტორია ფრიალ თავისუფროცა და ამავე დროს დამახასიათებ- ბელც ხალხის საერთო ბედსათვის. თუთ ბათა უღრესად ორიგინალური ხასიათიცა და ამავე დროს ხალხის უმაღლეს აზრებისა და გრძნობების გამოხატველი ცოცხალი ტიპიე- რი სახეც.

ამ სახის ხატვისას დგმნა შენველიას მოხერ- ხებულად უსარგებლნა ქართული ფოლკლო- რული პერსონაჟით. საერთოდ ამ ნაწარმოებ- ში მკაფიოდ გამოსჩანს შემოქმედებითი მისწ- რაფება ხალხური ზეპირსიტყვიანობის სათავე- ბისაკენ, რაც ჯერ კიდევ „სანაივარდოს“ წერის დროს იყო დამახასიათებელი დგმნა შენვე- ლიასათვის.

ზოგიერთი სცენების ზედმეტი გაჭიანტრება, რაც ანელებს თხრობის ტემპსა და ხალხს და ამ რომანისათვის აქა-იქ დამახასიათებელი „მრავალსიტყვიანობა“ ვერ ჩრდილავენ ამ ნა- წარმოების ღირსებებს. აქ პირველად გვიჩვე- ნა დგმნა შენველიამ ყოფი-ცხოვრებითი მსა- ლის ხატვის და ტიპაჟის გამოკეთის ღრმად რეალისტური ენერჯია. რად დორს მარტო ცხენის ქერდის — თამშულ დანელიას სახე,

დახატული მეტად კოლორიტულად და და- რულებულად.

ამ რომანში მთელის ძალით იხიწება ამავე დ. შენველიას განსაკუთრებულმა მიუთერე- ბამ და ოსტატობამ სიტყვის ხელოვნების ხვე- რაში, მისი მეტყველების გასაოცარმა ლექსი- კურმა სიმიდობამ, დიალოგის მაღალმა კელ- ტურამ, გამოსახელების სიშეაღებათა მკოე- წერაგამ მრავალფეროვანებამ და სიმიდობამ.

რომანის საერთო ხალისიანი პეზორით გამს- ქვალელი განწყობილების ფონზე განსაკუთ- რებული ეპოეტიკი ძალით ეღერს ის პაა- ეები, სადაც დრამატიული დამახელობით არა გადმოცემული გმირის მწვევე ველის ტეჟი- ლი, მისი სვედიანი და მწუნხარ განცდები. ისეთია მაგალითად ბათის სოფლიდან თბილისს გამზხავერების სერათა, მისი უკანასკნელი შეხ- ვედრა სიღესთან, ბათას თვალწინ სიღეს ეაჟის — ქაბუცი წითელარბშელის ჯოჯოლიან ტრადიციული დღეუბის სცენა და სხე.

„ბათა ქვეთა“ — საბუთა ეპოქის ქართული მხატვრული პროზის პირველხარისხოვან ნა- წარმოებათა რიცხვს მიეკუთვნება.

1939 წელს დ. შენველიამ მოთხრობების ახალი წიგნი გამოაქვეყნა. ამ წიგნში მოთაე- სებელი ყოველი მოთხრობა ღრმა საზოგა- დოებრივი იდეით არის შთაგონებული. მზან- დამსილობის სიხეაფე და კონკეპციის გარ- კვეულობა ახასიათებს ყოველ მთავანს. ამ მოთხრობათა რთული მხატვრული სიყოლის ყოველი დეტალი დაქვემდებარებულია აზრის უფრო მკეთრად განსახიერებას, პრობლემა მხატვრულად გადაწყვეტის იმპონანსიში.

წიგნი იხსნება მოთხრობით „ფიცი“.

ამ ნაწარმოებში ასახულია ის დიდი მწე- ხარების დღეები, როდესაც საბუთა ხალხი ეთხოვებოდა მშრომელი კაცობრიობის უღა- დეს ბელადს და მასწავლებელს — ლენინს. განუზომელი სახალხო გლოვით მიაცილება მას სამარტმედ და ამავე დროს კიდევ „ფრო მქედროდ ირანქმებოდა კომუნისტის უძლეული დროშის გარშემო ანთებელი და შთაგონებე- ლი იმ ურყევი რწმენით, რომელიც გაადევი ხალხის გულში ი. ზ. სტალინის შიერ ამ მამივე დღეებში საბუთების მეორე ყრილობაზე წარ- მოთქმულმა ისტორიულმა სიტყვამ — ფიცმა.

მოთხრობა ისტორიული ქრონიკის ფრნით არის დაწერილი. მწერლის ფანტაზია გნა- ზღვრულია ისტორიული ფაქტებით და მოცდუ- ნებით, რომლებსაც აეტარი დიდი სიზუსტით და სინამდვილით ასახავს. აქ მართლაც გა- მორიკებელია რამეც გამოვინილი ფაბულური სიტუაციების შესაძლებლობა. სამაგეროდ მწერლის მთელი შემოქმედებითი ძალა იქით- კენ არის მიმართული, რომ ცხოვლად დაბა- ტოს ამ დიადი დღეების დამახასიათებელი სე- რათები, ღრმად განვეყდვეინოს ის ხელოერი

განწყობილება, რომლითაც გენიალური ლენინის გარდაცვალებისა და დაკრძალვის დღეებში მოცული იყო მთელი ჩვენი საშობლო, მთელი შრომელი კაცობრიობა, განასახიეროს სპეკოთა ხალხის ურყევი ოპტიმიზმი, მისი ფილადელფური ნებისყოფა და რწმენა ლენინის დიადი საქმის უძლეველობისა. რამდენიმე მსაფრთხე შტრიხით მწერალი აღადგენს ჩვენი ცნობიერებაში ლენინის გარდაცვალებით გამოწვეულ საყოველთაო შეშფოთებისა და მწუხარების სურათს. შრომელი კაცობრიობის განწყობილებებს პარზონიულად შეხამებია სუსხიანი ზამთრის პირველი პეიზაჟი: „ქვეყნიერება შეშფოთდა. მის სამარადეო გამოვლენულ დედაშიწა შემამაშურდა და ძვალგაცივებულ დუმილს დაეცა დამბლსავით. თოვლით მოხუცებულ შიშას და თეთრად დაყურსულ არყის ზეებს აცივდა ციდან ეს მოკიაფე ვარსკვლავები ცრემლებივით“.

ბოლშევიკური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების ხელშეღწეული შედეგებია სოფელი ვორკასაკენ სადაც ლენინის ცხედარი ასვენია. ამ მოვზარობის აღწერისას ავტორი ჰქმნის რთული ასოციაციების შემცველ სურათებს, რომლებშიც ვარემოციის აღწერილობა და აღმართა განწყობილება, წარსულის მოგონებანი და სინამდვილის მწვავე განცდა ორგანიულად დაკავშირებულია ერთმანეთთან მთლიან და უწყვეტ მხატვრულ სახეში:

„ეკოლოგიაში სხედან დამწვრებელი ბოლშევიკები... ბორბლები ხრალბენ, წივიან, ყელში ქანჩაქერილი, და ზერე შედენებულ მუხრუტეებით ოღნავ შევამოცემულნი ისევ მიჰქრან, ურთან ჩინჩხლებს, თოვლის კორიანტელს აყენებენ და თვალწინ დღევანდელ დღესავით დგება ამ ბორბლებივით დატრიალებული ოქრომზრის ქარშლიანი დღეები, დღეები, რომლებშიც შესძრა ქვეყნიერება ახლა ეს დღეები სოფელ გორკას უსაღბნო ასვენია და ლენინის ძვირფას ცხედარზე დროშებივით დაბლა დაწველი ცა არა-ღვავადური ბინის დაბალი ჰეროვით ეხატუნება ბოლშევიკების ამაჟ ბელონივებს“.

აქ გარემოციის აღწერალობის უოველი დეტალი ღრმა აზრობრივ დანიშნულებას ატარებს და იწვევს გარკვეულ ასოციაციებს, დაკავშირებულს მოთხრობის ძირითად იდეასთან.

თი ბოლშევიკების სახელოვანი გეარდია გარს შემორტყმია ლენინის ცხედარს: „სახედაშვილებული ილიბი წეეს ბავშვივით თვინიერი და თითქოს ილიბი კიდეც: „საყვილს დასციენის იგი თავის უფდავებდან“.

შეუძლებელია წრფელი მდლავარების გარეშე წაკითხვა იმ სტრუქტურებისა, სადაც მწერალი ხატავს ლენინის კუბოსთან მღვარ აშხანავ სტალინის სახეს. ესაზღვრო მწებარება და რანდელი თვეშეკება, ცეცხლი და

რწმენით ანთებულ იმედიან თქულბის ზამტგარი ცრემლი, ლენინთან ერთად წარმოებელი ბრძოლების მოგონებანი და მწვანე მწვანე ეარება — უოველივე ეს მათგან მათგან მათგან ბაა იმ მამობრივი სიყვარულისა და ესაზღვრო ერთგულების გრძნობისა, რომლითაც თავისი შორფადები და თანამებრძოლები ეთხოვებოდნენ ახალი კაცობრიობის გენიალურ ბელადს ვ. ი. ლენინს.

შემდეგ ასევე ცხოველი და ღრმა შთაბედილების მომხდენი სურათებით მწერალი აღვწერს ჩვენი საშობლოს დედა ქალაქის — მისკოვის ხედი უშილო დღე-ღამეს ლენინის გარდაცვალებისა და დაკრძალვის მძიმე დღეებში. მოთხრობის ცენტრალურ მომენტს წარმოადგენს საბჭოების მეორე ყრალობაზე აშხანავი სტალინის მიერ ლენინისადმი მიძღვნილი ისტორიული სიტუაციის წარმოთქმის ეპიზოდი. აქ მწერალმა შესძლო კონდენსირებული მხატვრული საშუალებით გადმოეცა საბჭოთა ხალხის ერთგულოვანი ერთგულება და რწმენა დიდი ლენინისადმი.

მოთხრობა მთავრდება ლენინის დაკრძალვის სურათის ღრმა პოეტური აღწერილობით. მის ფინალში განსახიერებელია მოთხრობის ძირითადი აზრი, მოცემულია დიდი სახალხო გლოვისა და მოწავალი ბრძოლებისათვის დასაბუთების გამოხატველი სურათი:

„ბელადის გაცივებულ გვაშს იქ ეძინა ნავზოლუში“.

სტალინი იღვა ტრიბუნაზე.

ტანი ჯარისკაცის ლევა მანარა გეცა და ისე გადასცქვროდა ათსებს, ათი ათსებს, მილონებს.

ხალხი ეცქვროდა მას და სჯეროდა, რომ წუთით შეტორტმანებული ამაცი დროშა კონენიხმისა საიმედო ხელშია. ეს ხელები ცაშია ამართული და აფრიალებული ბრალა დროშა ფართქალობის მალა ფრთავაშლილ არწივივით“.

ამავე წიგნში მოთავსებული მოთხრობები: „ქორ დედალა“, „ტაია“, და „შუღლი“ ჩვენი თანამედროვეობის თემატუნა დაწერილი. „ქორდედალაში“ მწერალი გვიხატავს საყოლმერტრო სოფლის ახალგაზრდა ქალის პორტრეტს, რომელიც ვონიერება, სოციალიზმის საქმისადმი ერთგულება, დიდი შინაგანი ვნერგია და ნებისყოფა გამოხატული.

ნოველაში „ტაია“ ნარჩენებია კოლხიდა მისახლე, წინათ ღარიბი გლეხი, რომელიც დიად საბჭოთა ეპოქას, მუყაობისა და თვლადებულ შრომის აღმადღებია და საყოველთაო ბატვიისცემის საწინა ვაებდია. ამ ესაზღვროდ გახარებულ მოხუცს ახლა მხოლოდ ეს აწუხებს, რომ ყოფილი მწავერტლები, სოფლის მყლეფელი ბობოლები, რომლებიც თავისუფალი ხალხის მრისხანებას შირს გატყობი-

ცნია, თავისი თვალთ ვერ ზედვენ ტიას დიდებას და ზედნიერებას.

განახლებული შიხის ცხოვრება, მთაში შექმნილი საკოლმეწერეთ მოძრაობის ძლევამოსილი წინსვლაობა და ამასთან დაკავშირებული მამარი კლასობრივი ბრძოლები ა. შ. ბეჟანა შენველიამ მოთხრობაში „შეღლი“.

კრებულის მეორე ნაწილს ჩვენი ქვეყანა წარსულისადმი მიძღვნილი მოთხრობების ციკლი შეადგენს.

ამ ციკლის ნამდვილ მშვენიერებს წარმოადგენს მოთხრობა „შემოქმედი“. იგი რუსთაველის ეპოქის ფონზეა გაშლილი და გამოჩატვს ამ ეპოქის ქართული ხალხის სულიერი ცხოვრების, კულტურული შემოქმედების სიღაღესს.

მოთხრობის მთავარი პერსონაჟია დიდი მხატვარი ბეშქენ ოპიზარი, რომელსაც დაკისრებული აქვს გელათის ახლად აგებული მკვდრის კედელზე ღვთისმშობლის დახატვა. გლეხის მშვენიერი და უმანყო გოგონას, გოცირას სახე აქვია ოპიზარს თავისი შთაგონების საგნად ამ დიდ შემოქმედებითს ბრძოლაში. ზელოვანა დაამთარა მუშაობა, კედელზე გამოხატულია ღვთისმშობელი, რომელიც აცვას ურწყებს თავის პირმშობს და დახატობს მას. მაგრამ შემოქმედის განზრახვა ჯერ კიდევ არ არის განხორციელებული:

„ხატი მოსიღვარეულე დასავით არწყვედა, შვილის კი არა, ძმის აცვას და ვალობდა ისეთი თავდადებებით, თითქოს თავისავე ტუბოდ ხმებს არათვდა თითხარზე, თითქოს ღვანთ კი არა, ამ ხმებით არწყვედა, კედელსა და მთელს ქვეყნიერებას“.

ხატი ვერ დაეშვაება დედას, რადგან უმანკოა გოცირას სახე, რომლითაც შთაგონებული ოპიზარი ზატყავდა ღვთისმშობელს, და მხოლოდ მაშინ, როცა გოცირა პირველად შეხვდა რუსთაველს, როცა მათ შორის ტრფიალების აღმაღფფქვა, რასაც პირველი ვნებანი ამბობა მოწყვეა, გოცირას სახეზე დაირღვა ზელებლებული უმანკოება და აღიბეჭდა ის ადამიანებრ ვნების კვალი, რომელსაც ასეთის დაკინებთ ეძიებდა მოხუცი მხატვარი, რათა ღვთისმშობლის ზატყებაში და კი არა, დედა განსახიერებულყო, რუსთაველმა მისცა გოცირას სახე-სახე, ოპიზარის ნახატსაც ეს მიწიერი, ადამიანური ვნებისა და გრძნობის ძალა. რუსთაველმა დააარღვია თავისი ხალხის სულიერი ცხოვრებაში სქოლასტიური ტყვეობის ბორკილები და ფართოდ გზა გაუხსნა ადამიანის აზრისა და გრძნობის თავისუფალ მდინარებას. ამ იღვას განასახიერებს დ. შენველია ამ მოთხრობაში. მართალია მოთხრობის მთავარ გმირს ოპიზარი წარმოადგენს და მისი შემოქმედებითი ბრძოლის დრამა არის აქ პირველ პლანზე წამოწეული, მაგრამ ამ მცირე მოცულობის მხატვრე-

ლი კმნილებს აბრე დიდის კდემარსილუბით ელვარებენ რუსთაველისა ფერკმერ ქედებს სახეები.

ამ მოთხრობების პარალელურად დ. შენველია წერს რომანს „ორმის ნახტომი“, რომელშიც ფერადოვნად და კოლორიტულად არის გაყოცლებული ძველი თბილისი, ხელოსანთ: სამყარო, აშქარი თავისი სპეციფიური ყოფაცხოვრებით, ადამიანებლებით, ნივთობრივი გარემოცვით.

შქრელი მხატვრული თვალა და პლასტიური მხატვრობის გაწრთვინი ძალა გამოსიხას ამ ნაწარმოებში.

რომანის სიუჟეტურ ძრავს წარმოადგენს შეგირდი ვანოს მგზნებარე ტრფიალება ისტატ ბენარას მშვენიერი ასელების — გელნარასადმი, ამ სიუჟეტულში ვანოს ეტოქება მეორე შეგირდი თედო, და გელნარასადმი ფარული, გაუმხელელი გრძნობით არის განსჯეული აგრეთვე შემწვანილე დნგრა, რომელიც ამ რომანის ყველაზე მკეთრად დახატულ და საინტერესო პერსონაჟს წარმოადგენს.

ამ ნაწარმოების ძალა და ღირსება ფრიალ სპეციფიური ყოფაცხოვრებითი სერათების და პერსონაჟის სულიერი სამყაროს მხატვრობაში მდგომარეობს. განსაკუთრებულს ძალით არის გადმოცემული კრივის დინამიური სცენა და ზელოსანთა ისტატობრივი შემოქმედებითა ვზნების გამოხატეული სერათები.

შეწრალი ეკზოტიური თვალთ კი არ ზედან და ზატყუს ძველი თბილისის წარმავალ ცხოვრებას, არამედ სოციალურ სინაჟილეს აძღვეს ნახატს. აქ გადამილია ვასული საუკუნის მიწურულის ქართული საზოგადოებრივი ეთარების ამსახველი პანორამა.

ზელოსანთა სამყაროს რღვევა, აშქრის დაღლება წარმოადგენს ამ პანორამის ცენტრალურ მომენტს. აქედან არის დაწახული და გამოქვბული ადგილთ ეპოქის დამახასიათებელი სხვა სოციალური პროცესები: სამრეწველო კაპიტალის ზრდა, მუშათა კლასის რევიოლუციური ამობრება, მარქსისტული მოძღვრების ძღვეამოსილი შემოსევა ჩვენს ქვეყანაში, გლეხობის საზრძოლო რევიოლუციურ გაწყობილებათა ახალი ამერიოება.

ამ პროცესებს განასახიერებენ რომანის მთავარი პერსონაჟები: ისტატო შოი დარაშვილს ვაჟი ოთარი, რომელიც გადასახლებიდან დაბრუნებული მარქსისტული იღვების ერთგულ გამომცემლებლად გვევლინება, შეგირდი ვანო, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ქარხნისკენ მიემრება, რადგან აშქარად ზედანს მუშათა კლასის დიად ისტორიულ მშობის ხალხის განთავისოთლებს საქმეში. თა ალბი ზურია გულაშვილი, რომელიც გაბედულად აუჯანყდა თავად ამილხვარს და მთელ რეაქციულ სამყაროს.

დიდის განცდით და ღრმა ემოციური ძალით გამოხატა ამ რომანში მწერალმა აქქის რღვევისა და ხელოსანთა ვალტაკების ნიადაგზე აღმოცენებულ სულიერი დრამა რომანის პერსონაჟებისა ხელოსანთა წრეიდან. მკითხველის გულს ღრმად წვიდება ძველ ხელოსანთა გენოციდული გოდება, მათი განწირული და ნაღვლიანი პანგებია.

1940 წელს ღ. შენგელიამ გამოაქვეყნა რომანი „შთაგონება“, რომელშიც ასახულია ჩვენი დედა-ქალაქის, ახალი თბილისის მშენებლობის სურათები და მოცემულია წართველი შემათა კლასისა და საბჭოთა ინტელიგენციის ტიპიურ სახეთა მდიდარი და მრავალფეროვანი გაღრევა.

თბილისის რეინცივის მთავარ სახელოსნოების მუშის დემერობას ოჯახის ცხოვრების ისტორია შეადგენს ამ ნაწარმოების ერთგვარ ძირითად სიუჟეტურ მავსტრატს. ამ მუშური ოჯახის თავდადასავლის მოთხრობისას მწერალი ჩვენს ცნობიერებაში აღადგენს ქარაველი პრაქტიკოსების გვირუღი რევოლუციური ბრძოლების მღვლვარე სურათებს, გვიჩვენებს ამ თავდადებულ ბრძოლას, რომლითაც ჩვენი საუცენის გარეგარეზე, ტესეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში ქართველ მუშათა კლას იფრიაში მიჰქონდა მემამულერ-კაპიტალისტურ წყობილებას. თვითმპყრობელურ ტირანიასზე.

ამ სახელოვანი პაბრძოლო ტრადიციების ასტესურ გაგრძელებას ხედავს მწერალი ჩვენს ხალხს ახლანდელ გვირუღ შრომაში სოციალისტური მრეწველობის ფრონტზე. დემერობისა ოჯახის პირმშო ახალგაზრდა ინჟინერი ქალს — დარიკოს სახე მწერალს გააზრებელი აქვს, როგორც ჩვენი დროის მოწინავე ახალგაზრდობის ტიპიურ განმსაიებრბა.

მეორეს მხრივ, რომანში გამოხატულია ლაჩაძეების ინტელიგენტური ოჯახის თავგადასავალი. იტერე ლარბე — განთქმული რეფოსორი ამ ნაწარმოებში განასაიებრბს ჩვენი სამხატვრო ინტელიგენციის შთაგონებულ შემოქმედებით შრომის ახალი სოციალისტური ელტრების მშენებლობისათვის. ხოლო მისი შვილის, ინჟინერ-არქიტექტორის მიტრანის სახით მწერალმა განზოგადებულად დაავიხატა ჩვენს კვეყანაში სოციალისტური საზოგადოებას მშენებელი ახალი თაობის მდიდარი და კეთილშობილური სულიერი სამყარო.

მართალია, ამ რომანის სიუჟეტი მთელ რაგ ხელოვნურ სიტუაციებს შეიცავს, რომლებიც ლიტერატურული რემინისკენიბიდან მომდინარეობენ, მაგრამ ნაწარმოების დიდი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ აქ ცხოვლად და შთაგონებულად არის დახატული ერთი მხრივ 1905 წლის რევოლუციის მგზნებარე ეპიზოდები, ხოლო მეორეს მხრივ ახალი თბილისის

მშენებლობის, ჩვენი სოციალისტური ინტელქროის აღმავლობის, საბჭოთა ინტელიგენციის შემოქმედებითი შრომის სურათებში.

ბესარიონ შიხიძე

იმ ნაწარმოებთა შორის, რომლებითაც ქართულმა ლიტერატურამ საბჭოთა ხალხს დიდი სამამული ომის სწორტოვარი ეპოევა ასახა, თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს დემა შენგელიას ვრცელ მოთხრობას „წითელი ვაჟირო“ როგორც სხვა მისი საუკეთესო რომანები და მოთხრობები, ეს ნაწარმოები პირველ ყოვლისა ყურადღებას იტაცებს თვით მხატვრული ჩანაღვრის ორიგინალობით, თვმის ვახსენისა და ვაშქებების თავისებური ასექტით. მოთხრობის ძირითად მონადისახელობას შეადგენს საბჭოთა ხალხის ამ მაღალი სულიერი თვისებების ჩვენება, რომელთაც განსაკუთრებელი ძალით იჩინებს თავი ომის მონასანე წლებში და განაპირებს ჩვენი საზოგადოა დიდი გამარჯვება ფაშისტ დამპყრობელთა ურდოებზე.

მოთხრობის მთავარი გმირი არის ახალგაზრდა ქართველი ინტელიგენტი — მწერალი ბეგან დელაძე, რომელიც სამამული ომის ქარიშხლის ამოტყდომასთანავე ბრძოლის ველზე წაიდა თავის უახლოეს მეგობართან არჩილ დარაშელიძესთან ერთად. ბეგანი საფრონტო გავეთის თანამშრომელი იყო, იგი, როგორც საფრონტო პრესის კორესპონდენტი, ხშირად იმყოფებოდა ცეცხლის მოწინავე ხაზზე და უშეზოღად მონაწილეობდა საბრძოლო ოპერაციებში, ერთ-ერთ ასეთ ბრძოლაში იგი მიმედ დაიჭრა და დიდხანს მყერნალობდა სამხედრო კოსპიტალში. შემდეგ ისეე ბრძოლის ველს დაუბრუნდა. ჩვენი ძღვეამოსილი არმისი რიგებში ვაატარა მან ომის უკანასკნელი თვეები, თავისი თვალთა მისი ფაშისტური ურწხულის განადგურება მისსავე ბუნაში. ნახა ბერლინის დაევა და ამ დიდი გამარჯვებით ფრთაშესხმული დაუბრუნდა მშობლიურ თბილისს, თემეც მის ბედნიერებას თან ახლდა დიდი მწუხარება იმის გამო, რომ მის თვალწინ სამხედრო კოსპიტალში დღვია სული სამშობლოს სიცოცხლისა და ღირსებისათვის გვირუღ ბრძოლაში სასიკვდილოდ დაჭრილმა არჩილ დარაშელიძემ ყოველთე ანახ შესახებ — მის მიერ ნახელი და განცდილი უდაღვი ისტორიული მოვლენების შესახებ მოგვითხრობს ბეგან დელაძე, მოვეთხრობს წრფელად, მღვლვარედ, ვოლის სიღრმეში ჩამწეღომი ძალით, მოთხრობა ამ პერსონაჟის ნაამბობის ფორმითაა გაშლილი. მკითხველის თვალწინ გაივლის ომის წინა დღეების მშეოდობიანი ცხოვრების ტაბილი და მომხიბლავი სურათები, რომელთაც ერთხმად სცვლის

ომის გრივალის მოტოლენელი ამოვარდნით გამოწვეული ჩვენი ხალხის საყოველთაო შემოწოტა და მრისხანება! შემდეგ ჩვენ უბედულად საბჭოთა ხალხის მთავარი შეიღების საბრძოლო შემართებას, მათ ერთხელად ამ უყოყმანო გამაზარებას სამხედრო ომის ფარგლებზე, საფოიბო გავითის თანამშრომელთა კოლექტივის საბრძოლო ცხოვრებას, დავრილ ოფიცერთა მიერ ჰოსპიტალში ვატარებულ დღეებსა და ღაყვებს, აღსაყვით მრავალი განკლით, უმეტესად, მოგონებებით და ოცებებით. შემდეგ — ბატალიონის სტეპში, ომის მღვდელისა და დამოკიდებული და ბოძოლის ქარცეცხლში გამოწოტობილი ვ-კაცების დაბრუნება თაყიანთ ოჯახებში. ამ დაბრუნების სიასრული, მათა შეხვედრა ოთხი წლით დამორბეულ უბლითს და უსაყვარლეს ადამიანებთან, მათი ახლო მშვიდობიანი ცხოვრების დასაწყისი.

სხადია, შედეგადელი იქნებოდა ამ უარესად უცხი და მღვდარი მასალის პლასტიკული ხელშესახები სერათოვანი წარმოსახვა ერთ-ერთი ომის ფარგლებში. ამიტომაც შეწარილი მან მბატერული აღწერილობის საშუალებებს მანართებს, ხან თხრობის ფორმას, ხან პერსონაჟთა ინდივიდუალ და ნაბრძოლის, მათი მოგონებებისა და წარმოდგენათა გადმოცემის ხერხს. და ავტორის წარმატება სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ არც ერთ შემთავებაში მას არ დაღატობს მბატერული სიმართლისა და ბუნებრივობის გრძნობა. მითხრობაში მიმქმედ ტრიცხე ადამიანურ სახეთა უმრავლესობა დახატულია ცოცხლად და სისხლბორცულად.

შეწარილი ფლოზს იშვიათ ხელოვნებას ღრმა აზრის შემცველ, ფართო განზოგადებით მნიშვნელობის სერათოთა დახატვისა სულ რაიმეღვინიშე მტრითი, გამოსახულების საშუალებაა უკიდურესი ეკონომიით. აი, მგავლობად მას უნდა გადმოცემოს მთელი მშენებელი და მომხიზველობა ამ ღალი, მშვიდობიანი ცხოვრებისა, რომელიც სეფევეა ჩვენს სამშობლოში და მისიტ-დამყარებელთა ვერაგული თადამისის წინ და ამ მიზნით იგი თბილისის განთიანდის ისეთ მებეველ სერათს ხატავს, სადაც ყოველი სახე უარესად ტყავლია და ღრმად გააზრებული.

არგვლავ სიწყნარე იყო. მებრევები წინასწარ შორწყულ ქუჩებს ჯერ ისეე მგვიღვნი. წინასთრიანი მესალე ახალ ნარკავების რწყ ეღათასში ერთხელ მსტეტი მანქანა თუ მანქროლბოდა. ეტმყარებელა შავი მერცხლები მტყარის სადინელს ღალი გომტრალით ეღამენებოღვნი, თეთრი მყარდით ღამის ზუთ ეხლებოღვნი მტყარბევითვე გაქნეულ ასფალტს ბანაროდან მოდენილი გრილი ნიაგი და მწყენე შევბი თითქოს მექაბღვნი. შორის იხსტრად ვაწროლი ზედამხმს ოცნების თვალთ გავეტრალი. იქ უღვნი შორს მდღმევი თოვლით

მოსილი მყინვარწყვარი თეთრად ეღვლეა კლდის ნაყურით ხაომტრალ ზეცხიან მტყენებზე დაყავებულ ფოთალს, მტყენებისა და მალყურბენის შიწა ფოთლებით დეფენია, წინათელი უყარია, თეთრი ვარიოლა, ყვითელი ბაია და მწყენე, ჯერ აეტატრებელი მოღნარი თვალს სინეღლით ახალსებდა. იენისის მნით გამტეებელი ახალთახალი სახლები ქალაქს ცინფერი აივნებთ დასაბრდენ. ღერჯი მოღსატრია მველისსეულ კედლებზე დაყოღნობილი გემბათი მხის სბევეში მართლაც რამ მანასბდა. სიხარულის და სიციცხლის უქანებო გრძნობით გული ყვლთაქვე მვესებოდა.

უშფოთველი, ხალისიანი მშვიდობიანი ცხოვრების სიტყბოთი გამსეველდულ ამ ხერათს მოსდევს აღწერა თბილისის ერთი სახლის მცხოვრებთა ასევე ღალი და მხოტი უოფისი 1941 წლის იენისის იმ დროადღეს, როდესაც ამ ბედნიერ მყედროებაში ერთსამაღ და საბედისწყრილ შემოიჭრა შემზარავი ძახილი „ომი დაიწყო!“ ამ სახლში ერთმანეთის მეზობლად ცხოვრობდენ დაღაბებების და დარამელიძების ოჯახები. ბეჟანის დედა — ხანდაზმული მასწავლებელი ქალი სასოებით შექხაროდა თავის ოეთადერთ პირშმოს. ქვრივობლობაში, უანგარო და კეთილშობილური შრომაში აღზრდილ ქბატეს. ბეჟანს ვანტურელი მგვობრობა აყავირებდა არმელოფივის პროფესორ სოლომონ დარამელიძის ვაჟთან არჩობდა და მის უმტრის დასთან — მარკოსთან, ქეჟიან, კეთილ მომხიზველდ გოგონასთან. რომელსაც ვეღანი სიყვარულით „წითელ უყაროს“ ეძახდენენ. აი, ამ ორი ერთმანეთთან ხლო მეზობლობითა და ღრმა მგვობრობით დაყავებებელი ოჯახის მგვალთზე გვიჩვენებს მწერალი თუ როგორი შეამოთოა და აათრობა მთელი ჩვენი სამშობლოს მშვიდობიანი ცხოვრება ომის ქარშმალმა, როგორი ერთხელონებით აღსდგა მთელი ჩვენი ხალხი საქველელი მტრის შეამღსრავად. მიოვეღლის მესხბერებაში წარმეღლულ აღბეჭდება მწერლის მიერ ვასილარის ცხოველყოფელიობით დახატული სერათი ბტროლის ევლზე მიმავალთა ვაცილებისა თბილისის რკინივზის სადგურზე. მოზღავეებული ხალხით გკვედილი ეავზლის ბაქანის საერთო ხედის, საყოველთაო არჩაბების, ფესფდესის, არეღარებას, ტყიდურებად დაძახელი და ნერბიული საერთო განწყობილების ფონზე მწერალი მსტივად შენიშნული და დამყარი დეტალებს მშვეობით გვიჩვენებს მთელ სიღრმესა და სირთულეს იმ ვანტებისა, რომლებითაც ერთმანეთს ვთხოვებოღვნი ფრონტზე მიმავალი ბეჟანის და არჩილი და შტრგმა დარამენილი — ბეჟანის დედა, მოხციე პროფესორი დარამელიძე და ბატარა მიაყო, რომლისადმიც ბეჟანის აღტყებულ უნაზს გრძნობებში კვემამოსილად

გამოყრთის სპეტაკი სიყვარულის ნიშნები. ეს კაცობის სცენა მწერლის დიდი მხატვრული წარმატებაა. ამ სურათის ყოველი დეტალი დიდი გამოხსავლობითი ძალით და ფსიქოლოგიური სიზუსტით არის შესრულებული.

შემდეგ მწერალს წევრ შეეყვაროს საფრანგეთო ვაზლეთს თანამშრომელთა მონოლითური კოლექტივის საბრძოლო ცხოვრების ატმოსფეროში, მეთათვის თვალწინ ცოცხლად წარმოადგება ამ კოლექტივის ადამიანთა ესკიზურად დახატული სახეები: გახეთის რედაქტორი სტროვცევი, თავისი სამაგალითო ადამიანური თვისებებით და ამასთანავე ახარული ლეი ჩევევილი, აქალთა მისდომი მორტიფიკატი ვიუროსი ლეიტენანტი მიხისოვი, ლეიტენანტი სომენკო, რომელსაც განუშორებლად თითხვ აქვს შებმული თავიანი ბინის კარების ფრანგული გასაღები იმ რწმენით, რომ მალე გამარჯვებული დაბრუნდება მშობლიურ სახლ-კარს, რედაქციის მოხელი შერეიკი სამსონა ხატურია, — იმერული გლეხი თავისი სოფლური ცხოვრების უზომოდ მორტიფიკატი, რომელსაც ომის ორომტირალში მდებამ თან დაქვს ვენახის სახსლევი დანა. მწერალი ახრის ხეხს მოვნახოს ყოველ პერსონაჟს მიღი ხასიათისა და ბუნებისაგან გამოდინარე რაღაც ასეთი ტრახის, რომელიც ცოცხლად ადამიანური ინდივიდუალობას შესაქმნის ამ მხატვრულ სახეს. ასეთი მკაფიო და ადამიანური ხასიათების მთელი გალერეაა დახატული სამხედრო პოსტიტალის ცხოვრების ამსახველ სცენებში, რომლებიც ამ მოთხრობის ძირითად ნაწილს შეადგენს. პოსტიტალის ოფიცერთა პალატაში ბევრს დაეღამის გვერდით ხანგრძლივად იწვნენ და მერნალობდნენ ციშირტული პოლკოვნიკი საუკანოვი, ფრანგული კაპიტანი პილიპენკო და ქართული ლეიტენანტი — მატახრია.

ყოველი მათგანი თავისებურად მდიდარი და საინტერესო სტორიის საწყაროს ადამიანებია, რომელთა ურთიერთობაში, აზრებმა და ფიქრებში, საუბრებში და დამოკიდებულებაში მწერალმა ხორცშესხმულად განასახიერა საბჭოთა ხალხის ის სპეტაკი მორალური თვისებანი და მაღალი პატრიოტული შეენება, რომელთაც ასეთი ყოვლისდამძლევი ძალით აჩინეს თავი სამამული ომის ფრონტისა და ზურგის ადამიანთა დღეიწყარ გვირტულ საქმეებში, ასევე ფართო განზოგადებითი მნიშვნელობის ტიპიურ სახეებზე ვეველინებან მოთხრობის სხვა პერსონაჟები — პოსტიტლის მთავარი ექიმი — ქირურგი ვევენი პეტროვიჩი, ბუზღენა, მავრამ საოცრად კეთილი მოხუცი დამლაგებელი ქალი აკულინა ივანოვნა და გამსაყვობებით დაქრალითა მომღვლი გოგონა მამენკა — ცოცხალი განსახიერება სტორიის და გარტვანი მშვენიერებისა, გულისმხარებისა, სისპეტაკისა და ემწიყელოებისა. მამენკას მიერ მოთხ-

რობილი ამბავი იმის შესახებ, ^{რომ} როგორ ვაგაყვარად დაიღება მტობთანა ^{მტობთანა} მტობთანა მისი უზომოდ საყვარელი მეგობარი პარტიზანი ვასია, როგორ დაეღობა მამენკა მამენკა ყოველ დამე ტყეში და დაეღება თავის ვიჩის, თითქმის იგი კვლავ ცოცხალი იყოს, როგორ ესაუბრება და ვალერსება მას თავის უნახეს ფიქრებში, როგორ ვაზადება ომის დამთავრებისას შეიყვროს და ჩაიკვას ვასიას მიერ ნანტქარი წითელი კაბა, — სიმბოლოად სიცოცხლისა და გამარჯვებისა, რომელსაც მხვეარბლად შეეწიობენ უთაღვი ვასიები. ყოველივე ეს მოთხრობაში გადმოცემულია გულის სიღრმეში შემარბავი დრამატულობით და დიდი ემოციური ძალით.

ასევე მაღალი ანრობიბი-ესთეტიკური გღერის სურათს წარმოადგენს მოთხრობის ის ეპიზოდი, რომელშიც აღწერილია ახრისა და რამელიძის საყვადლის სცენა. შევარბმულია წრდელი მღელვარების გარემე წიკითობით დღაღოვი ორის მოსიყვარულე მეგობრისა, რომელიც მოულოდნელად შეხვდნენ ვრთმამეთს სამხედრო პოსტიტალში რათა ეკანასკნელად შეხვდათ, კიდევ ერთხელ ორიოვე სტყუენქვით ვრთმამეთისათვის და სამუდამოდ დომორბეზიფიცენს. სტორიად მისიყვარული მინარსის, მავრამ ასევე მმღავრი ემოციური დამბებულობის პასაჟებს შეიკავს მოთხრობის ის თავები, სადაც აღწერილია ფრონტიდან დაბრუნებული ბევენის პირველი შეხვედრა თავის მოხუც დედასთან, ბევენის ის საუბარი ექვე დაქალმშეობელ მაციოსთან, რომელშიც ქალაქმა პირველად გაემხილეს ვრთმამეთის ხანგრძლივად გულში ნატარები ვრთმამა სპეტაკი სიყვარულისა.

მოთხრობაში ორგანიზურად არის შედღებული ეპიკური და ლირიკული შენაყადება, ვარემოციის აღწერილობანი, მოთხრობულობისა და გამართა ემბატრესი განკულების ვალმოციმის მორტივები.

დგენა შენგელოას ახალი მოთხრობა აგანიმ ვალრსად რთული და მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია, როგორც იდეური გაზარების, ისე მხატვრული შესრულების თვალსაზრისით. ეს ნაწარმოები მწერალმა მიუძღვნა საბჭოთა ადამიანის შეენებაში წარსულის ბნელი გადმოსამთების საბოლოოდ აღმოფხვრისათვის ბრძოლას, საც კოლენისტრტი საზოგადოების მშენებლობის ელანდული ეტპანს ერთ-ერთ ძირითად მინარსს შეადგენს, ამასთანავე ეს მოთხრობა თავისებური მხატვრული პოლემიკაა პირთენებისა და საზოგადოებანი ურთიერთობის, სიმდიდრისა და ბედნიერების ცნებათა ურთიერთობის იმ კონტრასტებთან,

რომლებიც განსახიერებელია უკანასკნელ წლების მსოფლიო ლიტერატურის განმარტებულ ნაწარმოებებში — ხემინსკის „მონტესა და ზღაშა“ და სტეინბეკის „მარჯალიტი“. როგორც ეს ნაწარმოები, ერთმანეთისაგან უღირსად განსხვავებული სამყაროებში იმ აზრის ასახვებშია, რომ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში რაგითი უბრალო ადამიანი მისწრაფის გამდიდრებისაკენ, მაგრამ ეს ბედნიერება მისთვის მიუწვდომელია და მიუღწეველი. ხემინსკის მოთხრობის გმირი ამაღლ ენობლია ზელის უსახარლო სტიქის, უშედეგოდ ესაძიებოდა და ევალებოდა ვარსკვლავებით მოქედელ ცას, მთელს ქვეყნიერებას — მისმა ნაგმა ნაბირზე უდიდესი წონის ძვირფასი თევზის მავიერ მხოლოდ ამ თევზის ცარიელი ჩონჩხი გამოიტანა, თითქოს მოახლოებული ბედნიერება, თითქოს უკვე მოპოვებული სიმდიდრე, მხოლოდ ფუჭი ილუზია გამოდგა, ადამიანი კვლავ თავისი გაშფაობული სიღარიბის ტყვეობაში დარჩა. კიდევ უფრო მწარე სასოწარკვეთა განიცადა სტეინბეკის „მარჯალიტი“ გმირმა, მან, იმდენად ღარიბმა ადამიანმა, რომ ექიმისა და წამლის ფულიც კი არ გაიჩინა, უტყარდ იშვიათი სიღვრიის მარტილი იპოვა, მაგრამ ამ მოულოდნელმა გამდიდრებამ მას მხოლოდ უდიდესი უბედურება მოუტანა. მას ბორცვად აუშვებდნენ შერით, სიხარბით, ერთიერთისაგან გაყოფილი მტრობის მგლური კანონით გამსჯელებელი კაპიტალისტური საზოგადოების მოელ ვარემოცვა და გაშფაობული ადამიანი ბოლოს იძულებული გახდა ზღვაშივე გადაეგდო მისი გამაბებდურებელი ეს სიმდიდრე“.

სულ სხვაგვარ საზოგადოებრივ ვითარებაში ცხოვრობს დ. შენგლიას მოთხრობის — „განძის“ გმირი საელი. იგი საბჭოთა ადამიანია, საკომუნისტრო სოფლის ერთი მოწინავე და საუკეთესო მშრომელთაგანი. სოციალისტური სოფლის ვითარებაში მის განსაზღვრული შესაძლებლობანი მოეპოვება საერთოა შრომით მიღწიის ყოველგვარ ბედნიერებას და სიხარულს. მას არაფერი აქვს მიუწვდომელი საოცნებარი და სასატრელი. თავის საყვარელ მეუღლესთან ფუნდუსთან ერთად კომუნისტრობის ჩაის პლანტაციებში და სიმინდის ყენებში გაწეული ბარაკიანი შრომა საელისა იქვანს ყოველგვარი დღლითით უბრუნველყოფის. ასევე იღის ასაწინებლად საჭირო მსახლე უკვე დაუშვადებოთ საელისა. მის ერთადერთ გულისტყვიელ უშვილობა წარმოადგენდა. მაგრამ ამ საწუხარსაც ბოლო მოუღო ერთ მწვენიერ ღვინს ფუნდუმ აცნობა ქმარს, რომ ეს ბედნიერებაც მოახლოებელია. ასეთი ადამიანი ბედის საბჭოთა საზოგადოებრივია და საბუნებრივობის წყობილებაში. მაგრამ თუ ჩაიხვს შეტევა მოეშობის სა-

ბოთა ადამიანს ასეთი უჩრდილო ცხოვრება — ეს მხოლოდ კაპიტალისტური წყობილების გადგომისათვის, რომლებიც კვლავ კვლავ უნდა ღიოდ აღმოგზავნილი რიგია ყოველი საბჭოთა ადამიანის შეგნებლად და რომლებიც ზოგჯერ თავისადა საბუნებრივო ძალით აიწეს ხოლმე უნდა. სწორედ ასეთი უბედური შემთხვევა დაატყდა თავს საელიას. ვრთველ რომდესაც იგი „ჩაის“ ბარაკდა, უცხოად და მოულოდნელად იპოვნა ოდესღაც ველიის მიერ მიწიანი ჩაფლული ოქროებით აღესიღ დერგა. საელისა ბუნებაში ერთბაშად გაიღვინა გამდიდრების ინსტიტუტმა, უშრომელი და ნებზერელი ცხოვრების სურვილმა. მას არ აღიარინდა შინაგანი ძალა და შეგნება, რომ ერთბაშად გაიკვლავებოდა ამ დამღვებელ ცუნებას, როგორც უნდა გამოიყენოს ადამიანმა საბჭოთა სინამდვილეში უშრომლად შექმნილი ასეთი სიმდიდრე? ამ ოქროების მოთხოვნა ხომ სახალხო ქონების მოპარვას უდრის. მარც ვის უნდა გაუშვილოს და გაანდოს საელიამ თავისი ასეთი მოულოდნელი და საბჭოთა ხალხის ცხოვრების წესის საწინააღმდეგო გამდიდრება?

ოქროების პოვნამ და ამის გამო მის ცხოვრებაში ბნელი ინსტიტუტების მძლავრად გამოღვივებამ სელიერი სიმშვიდე დაუკარგა საელიას. ერთბაშად გამოთიშა იგი მეზობლების, ხალხის, მთელი საკომუნისტრო სოფლის ხალხიანი შრომითი ცხოვრებისაგან. მან ავაღმყოფინა მოიგონა, შინ ჩაიკეტა, განმარტოვდა და მართლაც თითქოს დაეადმყოფდა სელიერიადაც და ფიზიკურადაც — უშრომლად მოპოვებული სიმდიდრე ნამდვილ სატანჯველად, უმწევეს წამებად გადაიქცა საყოველთაო უანგარო შრომის ატმოსფეროში დაეაკეთებულ კომუნისტრო გლხს. ეს ოქროები მას გესლანი გველის სახებად წარმოუდგა. ავი იმავ სოროდან, რომელშიც მან ეს განჩი იპოვნა, ვეებერთელა გველიც გამოისისინდა საელიამ შესწრო ბარით თავი გაისრისა შინაშიანი ქვეყნარმავალისათვის. მაგრამ ასევე სწრუად მან ვერ გაანადგურა მის არსებაში აღმართული ბორცვი ინსტიტუტი უშრომელი გამდიდრებისა, რომელიც საიღანდაც, საელიას სელის ასიღრმეთა სიბნელიდან წარმოიშვა.

პირველადვე განძის პოვნისთანავე ეს ოქროები საელისა გველიანი ბორცვების გამო სახებლად მოეჩვენა. „ეს რა არის! რა არის მეტონი? ოქრომ? არა, ოქრომ კი არა, ოქრობა... წითელ-წითელმა ბაჯდლოებმა დედამში შეხვეულ საღვარდლებივით, არა ნაღვარდლებივით კი არა... რის ნაღვარდლები, რა ნაღვარდლები? მათი გველის თვალებივით მომწვებავდა შემოანათა“.

ოველადვე მისი შორეულ სოფელში აღბრდილ საელიას, სიძაბეში მეზობელთან მიწის

პატარა ნაკეთისათვის ჩხუბი მოსვლია, შეზო-
ბელი მიმეჭ დაღვრია. ამ შემთხვევის გამო
სადღია გამოქცევა მშობლიურ სოფელს,
ბარად შეგონებულა, აქ დასახლებულა, ცო-
ლად შეერთავს და სოფლის ერთ-ერთ საე-
კეთესო აღამიანად ქცეულა. მისი სურათი
მუდამ სოფლის მოკდამზე დადგმულ წითელ
დუფანზე გავრულა, იგი მთელი სოფლის სიყ-
ვარულით და პატრიოსციემით არის გაკომოცუ-
ლი, მაგრამ იმ ამ ოქროვებზე ერთბაშად შებ-
ღლეს მისი ეს ნათელი და ამბლდებული სე-
ლიერი სამყარო. „რადაც ლითონის ეს კერო-
კანა ხარატელები მთვარის თეთრ შუქზე ისე
შავდებოდნენ ბრწყინებულდნენ, თითქოს ეშქას
თავით უკლებლივ ბელად გამოეცემა, სავლ-
დგებოდნენ აქ შეენახა და გველი დარაჯად
მოეჩინა.

სიძენე, შერი, შენეშობა და ყველა სიყუ-
რაც იქ სოფელში, ოდესღაც ასე აბორიტუბ-
და და კინადამ ყურის მუზობელიც მოაკლევო-
ნა მის გულში ბნელად აშმაშერდა, იმ ნამ-
ქინარე გველივით მიღწეად იღვივებდა.“

რაც უფრო მძლავრად ეტუდებოდა საუღლის
არსებას სიხარბისა და გამდღარების ბნელ
ინტიქტი, მით უფრო ნათლად ხედავდა იგი,
რომ „იმ სისხლიანმა ბნელმა წარსულმა და
გარდასულმა ეამთა სიკვამ თავისი სიხარბით,
ბორიტებით და მარცვა-გლეჯით თითქოს იქი-
ნად ცაო გადმოჰყო და ბრწყინებუი ყელში
ჩაჰქირა“.

ჭეწარალი არ იშვებებს უკიდურესად გამმაფ-
რებულ საღებავებს, რათა ღრმად ჩაგვხვედო-
სადღიას აფორიაქებულ სელიერ სამყაროში,
გვიჩინოს მთელი სიმწვავე მისი სულიერი
ღრმისა, მის არსებობა აღმრული ქვიდილისა
საქუთთა აღამიანის მორაღერ ღირსებათა და
ბნელი წარსულის დამღებულ გულმონათთა
შორის. იმ, ამდენი ღუღუთა და ბორცვით
დაღლილი საუღია ზურგით ხეს მიეყრდნო.
„როცა ხის შრეზე ჩრდილი მიფრდნობისათა-
ნე თითქოს შიშით აცხებდა და თავზედ ნამო-
უდრად დააკვებდა, მიხვდა, რომ თვითონ
ცახცახებდა გახურებულ სახე ცვარს ხარბად
მეღვიერა და ცას უხაროდ ახედა. ერთხანს
ასე იტკირებოდა და მერე ფეხი ისევ გადებდა
და აღმათი ისევ ჩაირა. არ მიდიოდა, მიჩამ-
ჩაღებდა და ფეხები კი უკან რჩებოდა, მიდიო-
და და შიგნით, სიღრმეში მაინც სტკიოდა...
ალაღებ ფეხი მაინც ვერ გადაიტანა, ორივე
ხელით ხარს ჩაქვიდა, თავით მიეყრდნო და
გული ერთბაშად ამოუჯდა, მაშეკუტრა უღა-
ზითობით აზღუქნდა. წუთით დაბნელდა,
სადღიას ვერნა თვალთ თუ დამიხრებლდო.
მაგრამ არა, მთვარის ღრუბელი მიმფარებოდა,
იქ კი ძირს „ღოანდავზე ოტია მებუღკან
ფარანიც თითქოს სამუდამოდ ჩაქრა“. ეს ოტია
მებუღკე ტკინიჭის მოხუცი დარაჯი, საუღიას

საყვარელი მეუღლის ფუნდეს აღმზარელი მ-
მობილი იყო. საუღიას წარმოდგენაში ოტის
ფარანის სამუდამოდ ჩაქრობა „**ფუნდეს**“
გერ პეინაქში იმას მოასწავებდა, **ფუნდეს**
ცის არსებაში ასე მძლავრად აღმრული ბნელ-
მა ინსტიქტებმა თითქოს ერთბაშად ჩააქრო
სადღიას საყვარელი ფუნდესაში და მაშას-
ღამე მასი სელიერი კავშირი და ნათესაობაც
კეთილი ოტისადაც.

ღიღინას ატარა საუღიამ ბიდემლოდ თავი-
სი ეს ღიღი გულის ტკივილი, მაგრამ ბოლო-
მდე ხომ ვერ შეძლებდა არავისათვის ვაგმი-
ლა იგი? და თუ ვისთვის? უნდა ვაგნდო ეს
საიდუმლო, კინ ვაგდა მას ფუნდესზე უფრო
სანდო და სანმელო? და იგი იძულებული გახ-
და ეჩვენებინა ფუნდესათვის თავისი ფარულ
განძი, მით უფრო, რომ თვით ფუნდემ წაუს-
წრო მას ოქროთი სავსე დერგზე გაღამობილს.
„ფუნდეს სული შეეხეთა, შიშით კანკალი
დააწყებოხა. ხეტავი ვისი უნდა იყოს? აკოთხა
თითოფული და ტანში შეაცია.

— როგორ თუ ვისი უნდა იყოს? გადართა
სადღია და ხმას შრისხანედ აეწია, — ვინაი
და ჩვენია, ჩვენი!

— ...ჩვენი კი არა ხალხისაა, საქვეყნო და
შენ რა ხელი გაქვს?

„ეს საყოფადო ამან შეგშალა? ერთი მიტხ-
არე, ეს სხვისი ნაარშალი რა ოხრად ვინდა?“

ასე ერთბაშად აღმოცენდა მწვავე კონფლიქ-
ტი მოყვარულ ცოლ-ქმარს შორის. ფუნდემ
ახლა უკვე ნათლად ხედავდა, „ის რაღაც ბნე-
ლი, მაგრამ უსახო მით შორის ახლა პირვე-
ლად და ასე საბედისწეროდ როგორ ჩამოღ-
და“.

სადღია ვაახელა ყოველთვის მორჩილი და
თენიერი ცოლის შეპატივებამ. საუღია ნად-
ვინევი იყო და ეს გარემოება კიდევ უფრო
უკარგავდა მას წონასწორობას და თავშეკვე-
ბის უსარს, ცოლთან დავაში გაიჭირებულმა
მან ფუნდეს „მუცელში წიხლი ისეთი გამე-
ტებოთ ჩააზილა, რომ ბედებში იქვე ჩაანარ-
ცხა“. ფუნდეს თვალწინ ახლა მისი საყვარელი
ქმარს ნაკულად გააფთრებული პირუტყვი იდ-
გა თავზარდუქმული და მძიმე ტკივილით გამ-
წარებულა, და იგი უხიტვეოვ და დაეკანკებ-
ლად წალახლდა შეინსაყენ.

სადღია თითქოს ერთბაშად გამოაფიზნდა
მის მიერ ჩადენილმა სამიწელმა დანაშაულმა.—
„ეს რა ჩივილინე? გაიფიქრა და გახზარული
ხშით დაეძახა: ფუნდეს! ფუნდეს, მოიკამ მაგ-
რამ ფუნდეს არაფერი არ ეშმოდა“. ახლა
სადღიამ იგრძნო, თუ როგორ უფსრულამდე
მიანახებდა მას ეს დამღუპველი ოქრო. მან
ახლა უკვე მთელი არსებით შეიზიზნა ეს
განძი, ვანათვისუფლდა მისი მომშამველი ჯა-
დოსაგან, წილით და კოლექტივის გამკვობას
ჩააბარა ნათენი ოქროები სათანადო დაწესე-

ბუღებისათვის გადასაცემად, მაგრამ დაუსჯე-
ლად როდი ჩაუარა მას ოქროს ტყვეობაში
გატარებულმა მწარე დღეებმა: შინ დაბრუნე-
ბელს თავისი ფუნდუ მკვდარი დატოვა. ფეხ-
შიმე ქალი ცემით მიყენებულ მწაფე ტა-
ვილს გადაყოლოდა.

საუღიასა და ფუნდუს ეს უცნაური თავ-
გადასაყალი შთამაგონებლად მერყეულებს იმის
შესახებ, რომ საბჭოთა საზოგადოების ცხოვ-
რებაში ჯერ კიდევ არსებული ნალექი ძველი
ცხოვრებისა ზოგჯერ უმწაფეს წყურბლებსა
და ჭრილობებს აყენებს ჩვენს ადამიანებს.
ზოგჯერ სერბოზულ საშიშროებად ექცევა და
საგრძობლად აფერხებს კიდევ ჩვენს წინსუ-
ლას, ამიტომაც უნდა ვიბრძოდეთ ჩვენ მეტის
სიფიზლით და შეფრიველობით წარსულის
ამ ნაქტელელი ვადმონათების წინააღმდეგ —
ასეთია მოთხრობის შორალი, მისი საზოგადო-
ებრივი აზრი და მომწოდებელი პათოსი.

ამ წერტილს შესავალში უყვე აღვნიშნეთ,
რომ „განძის“ სიუჟეტის შემადგენელი ზოგე-
რთი სიტუაცია სერბოზულ დავას და დაეყ-
ვებას იწვევს. ეგებ უფრო მტკიცე მხატვრუ-
ლი დასაბუთება ესაჭიროებოდა იმ გარემოე-
ბას, რომ სწორედ საუღიას, — მოწინავე
კოლმეურნის სულიერ საწყაროში აღმოჩნდა
ნოყიერი ნიადაგი ბნელი კერპომესაკეთრული
ინსტიტუტის ასე მძაღრად აღორძინებისათ-
ვის. მკითხველ ძნელად ურთავდება იმასაც,
რომ საუღიას ხასიათის ასეთი მანკერების
შედგება ყველაზე მეტად დაისაჯა კეთილი და
ყოველმხრივ მომზიბებული ფუნდუ და კიდევ
უფრო უმანკო და უმწიფლო მისი მომავალი
პირშეო.

ამიტომ ბუნებრივია აზრთა ის სხვადასხვაო-
ბა, რომელსაც მოთხრობის ცალკეული პასაჟე-
ბი იწვევს მკითხველთა და კრიტიკოსთა შო-
რის, მაგრამ ერთი რამ უდავოა და უმკველი,
თვის ამ ახალ ნაწარმოებში მწერალი თანამე-
დროეობის უაღრესად აქტუალურ პრობლემას

გამოეხმურა. ხოლო მხატვრული ოსტატობის
მხივ თავისი ნიჭიერების ახალ საუცხოო
გამოვლინებას მიალწია. მოთხრობის მთავარ
ხელოვნებით, ფერადოვნად, სწრაფად და
არის წარმოსახული ჩვენი საკოლმეურნეო
სოფლის ახლანდელი ნათელი ცხოვრების სუ-
რათები, დასაყლეთ საქართველოს წარმტაცი
პეიზაჟები და მთელი რიგი ცოცხალი ადამი-
ანური ხასიათები, რომელთა შორის საუღიასა
და ფუნდუს გვერდით მკუთარად გამოსჩანს
რკინიგზის მოხუცი დარაჯის ოტიას მომზიბე-
ლელი და სავყარელი სახე. „განძი“ კიდევ
ერთხელ და ახალი ძალით გვიჩვენა მწერალმა
თავისი ამოუწერავი შესაძლებლობანი სიტყვის
ხელოვნების სფეროში, რომელიც საჯანგებო
შესწავლასა და გამოკვლევას იმსახურებს.

დემნა შენგელიას ლიტერატურული ღვაწ-
ლის სრულად გათვალისწინებისათვის აუცი-
ლებელია მოვიხსენიოთ აგრეთვე მისი ნაყო-
ფიერი მუშაობა მხატვრული თარგმანისა და
სარედაქციო საქმიანობის დარგში. აგრეთვე
მისი მრავალი სტატია და გამოკვლევა ქართუ-
ლი ხალხური შემოქმედებისა და მშობლიური
თუ უცხოური კლასიკური და თანამედროვე
მწერლობის დიდად მნიშვნელოვან საკითხებზე.
მაგალითისათვის შეგვიძლია გავიხსენოთ, რომ
დ. შენგელიას გამოკვლევამ სულხან საბა-
ორბელიანის მხატვრული შემკვიდრების შე-
სახებ ჩვენი ლიტერატურული და მეცნიერული
საზოგადოებრივობის ნამდვილი აღტაცება გა-
მოიწვია.

თავისი უკანასკნელი წლების მხატვრული
ქმნილებებით დ. შენგელიამ ნათლად გვიჩვენა,
რომ მისი დიდი ნიჭიერება და დაუცხრო-
მელი შემოქმედებითი ენერგია ახლა ნამდვილი
მომწიფებისა და შეუფერხებელი განვითარების
მდგომარეობაში იმყოფება. ამიტომ ხალხი
სრული უფლებით მოელის და მოითხოვს მის-
გან ახალ მაღალმხატვრულ ქმნილებებს ჩვენი
დიდი ეპოქის მღვლეარე თემებზე.

ქართული თანამედროვე კომედიოგრაფი*

პოლიკარპე კაკაბაძის შემოქმედების შესახებ საუბარი ჩვენში ბუნებრივად აღძვრავს მისაღწევი განსაკუთრებულ სიუჟეტურულსა და მოყრდენი გრძობას. ეს მართო იმ გარემოებით როდი აისხნება, რომ ეს არის ქვეშევრდები ხელოვანი, რომლის დრამატურგიაში კლასიკურ ფორმას მიაღწია; პოლიკარპე ჩვენ გვხმობავს თავისი ფართო განათლებით, შინაგანი პირიქული თვითმყოფლობით, შორალტური სიმკვრივით და ადამიანური სისხტეაით. ცხოვრებისაგან ეს არასოდეს არ უოფილა განვითარებული, ხოლო კრიტიკოსებისაგან მას შწარვ სიტყვა უფრო მეტი მოსწეწნია, ვიდრე რომელიმე ქართული დრამატურგის. მაკამ არც ქვებს და არც გაკლვას ის არ გამოუყვანია წონასწორობიდან და უოველთვის გულგრილი რჩებოდა როგორც ნიღბისტებისა, ისე მეხობტეების მიმართ. ის საკუთარ ბედს ხალხს ანდომებდა და ფიქრობდა, რომ ხნელში ვადგებულე სიბრძნის მარცვლი თავის გზას გაიკლევდა ავტორის ჩარევის გარეშე.

მარჯვე გუთნისდღესავით ხნავდა ქართული დრამატურგის ყამირ მიწას და ერთხელაც არ უთქვამს საუველდური იმის ვამო, რომ მასზე არ დეწეროდა მონოგრაფიები, როგორც ეს წილად ხელათ მის კოლეგებს.

ხმური საკუთარი პერსონის გარშემო და საიუბილო დაფნის გვირგვინების ძიება უწინააღმდეგებოდა მის ადამიანურ ბუნებას. ერთადერთი, რამიც ეს არავის უფომბდა პირველობას, იყო ცხოვრებაზე და აღმინების სულერ ვითარებაზე ღრმად დაკვირვების უნარი და მათი მხატვრული წარმოსახვის ნიჭი.

მახილმა თელმა, თვითმყოფმა ნიჭმა, მოვლენებზე ღრმად დაკვირვებისა და მათი მხატვრული წარმოსახვის უნარმა საშუალება მისცა პოლიკარპე კაკაბაძეს შეექმნა ისეთი კლასიკური კომედიები, როგორიცაა: „ყვარყვარე თუთაბერი“, „კოლმეურნის ქორწინება“, და „ღაღი შერე“ (იგივე „კახაბერის ხმალი“).

მაგრამ იმისათვის, რომ გაცივით აღნიშნული კომედიების აზრი და აზრი, საჭირო იქნებოდა იმ შემოქმედებითი გზის გადთავლიე-

რება, რომელიც პოლიკარპე კაკაბაძემ გაიარა ორმოცი წლის მანძილზე.

პიესა „სამი ასული“ პოლიკარპე კაკაბაძის პირველი პოეტური დრამაა. იგი ალგორითული ნაწარმოებია, სამი ასული ზის და ფიზიკურ მოქმედების მოკლებული დიალოგებით ცდილობენ შექმნან შინაგანად მძაფრი სულიერი მოქმედება. დრამის ავტორმა მიზნად დაისახა სულიერი დრამატისმის შექმნა გარეგნული მოქმედების გარეშე. პიესის შინაარსის მახევეთ, სამი ასულის შწარვ ხეველს უნდა გამოვხატა ადამიანის ტრაგიკული ბედი ძველ კოვრებში. „ჩვენ საფლავზე ია ამოვა, მაგრამ მუნჯი იქნება ია“.

დრამაში წინაგრძობით ხედავენ ასულები ძველი სამყაროს სიკვდილს და ახალი ქვეყნის მოახლოებას, მაგრამ პრაქტიკულად არაფერს აკეთებენ იმისათვის, რომ ბოროტება დათრგუნონ სიკეთის სახელით. მათ მხატვროვნება შეუძლიან და არა მოქმედება. იყენება მათ წარმოადგენილი აქვთ, როგორც კეთილი სინამდვილე, რომელიც ჯერ კიდევ არ დამგვარა, არ მოსულა. მაგრამ საკრათ რომ უმეველად მოვა. მაშინ ადამიანი, ფიზიკურ თავისუფლებასთან ერთად, სულიერ თავისუფლებასაც ივრძნობს. ა მ რ წ მ ე ი თ ა რ ი ა ნ გ ა მ ს ჭ ვ ა ლ უ ლ ი ა ს უ ლ ე ბ ი.

მეორე პიესა — „გათენების წინ“. ერთგვარი იღვეური გავრძელებაა „სამი ასულისა“, თუმცა აქ აქტიურად ერკნება ერთმანეთს ბოროტება და სიკეთე. ბოროტების სახით დრამაში წარმოადგენილია პირველი მსოფლიო ომი, ხოლო კეთილისა-ჯარისკაცები, რომლებიც ძალით ასყარეს სოფლებიდან, რათა ტეტონთა ველებზე დაბოცილყენენ. ფინალში დრამისა ნათელ წარმოადგენას გეამლევს ნაწარმოების იღვეურ ტენდენციანზე. პიესის მთავარ გვირს, სასიკვდილოდ დაპირლ ქართველ ჯარისკაცს ესზმრება უბატრონოდ მირველებული ცოლშვილი. რომლებიც ღღეა ჰორის ძიებაში მათხოვრებად ქვეტლან. მთველმარე მღვღონარეობიდან ფბზლდება ჯარისკაცი. ის მოწყოლებს მეგრძოლებს. რათა მიხველო იმით ვატარჯულ რჯახებს და ხმტვი იმით წინააღმდეგ შეებრტონ. რომლებიც ომისათვის აქვებენ ჯარისკაცებს.

მესამე პიესა „უზაჯვარედინზე“ დიწერა

* პოლიკარპე კაკაბაძის დრამატურგიული თხზულებების ცალკე წიგნად გამოცემის გამო.

1918 წელს და იმავე წელს რეჟისორ ალექსანდრე წერეთელს მიერ დადგმულ იქნა ბაქოში, რომელსაც ესწრებოდა 26 კომისარი. ამ ლირიკული დრამის პათოსი მინიმალური იყო ძველი სამყაროს წინააღმდეგ.

პოლიტიკურ კაცობას ღრამა „ლისაბონის ტრესლები“¹ დადგა კოტე მარჯანიშვილმა რუსთაველის თეატრში. სპექტაკლმა პრესაში დიდი გამოხატულება ჰპოვა.

შემდეგ პოლიტიკურ კაცობაზე კომედია იტრინა თავის სულეტი ზრახვითა გამოხატვის ფორმად. ამ ლარგში ბედი სწყალობდა პოლიტიკურ კაცობას. ზედიზედ დაწერა: „უვარეყარე თუთაბერი“, „კოლმეურნის ქორწინება“, „დავიან მერვე“ („კახაბრის ხმალი“). მან ხელის ერთი დაცვათ ქართული კომედიოგრაფია აიყვანა იმ სიმაღლეზე, რომელზედაც ის არასოდეს არ მდგარა. იგი იქცა სიცილის მუდგად, მაგრამ არა იმ სიცილისა, რომელიც წარმოიშობა დროებითი, ვალიზინებით, ხასიათის ლარგინიანი, ავადმყოფური განწყობილობებით ან მსუბუქი ქვეყნებით, რომელთა მიზანია უსაქმო გატობა და ლაზღანდარობა. არამედ სიცილის, რომელიც ადამიანს აღმობილებს ხოლმე თავის ნათელი ბუნებიდან, რომლის ფსიქიკურად უმშარბიტი ჰუმორის მედამ მჭქედად წყაროა მოთავსებული. ამიტომაც, ნათელი, მხიარული სიცილი შეუძლია მხოლოდ ღრმა, კეთილ გულს. ამგვარი სიცილის სიღრმეში ყოველთვის შეიძლება მიიხაზოს მხერვილ ნაბერწყალი მარაღი, უძლეველი სიყვარულისა.

სუსტ მწერალს, რომელსაც არ გააჩნია უმშარბიტი ჰუმორის შეგარბნების უნარი და მოკლებულია ნამდვილ უმშარბელებით ნიქს, შეუძლია ეს დანაკლისი შეავსოს მხოლოდ ანეგდოტებით და შიშველი წარმოსახვის უნარით შექმნილი კარიკატურებით. ამ ქვეხური გამოთქმების იჭერს გაბატონებულ ადვოკატს და სიცილი ლაზღანდარობამდე დადის. ვარგონით, დიალექტებიდან გაუცნაურებული სიტყვების შემოტანით. მათი უჩვეულო სპეციფიკური გამოთქმებით აღჭრული სიცილი² ადასტურებს არა მარტო დრამატურებს, არამედ თეატრალური ავდორების უგემოვნებს, ესთეტიკური გემოვნების დაქვეითებას.

უმშარბიტი კომედიური იქმნება შესატყვისი სიტუაციებისა და აღმომართა ურთიერთობით. ამ აზრით, ავტორებმა ლოზისა და შესაძლებლობის დარღვევებითა საქმიანული ყოველი თვითმყოფი ხასიათი, კერძოდ კი კომიკური ხასიათი,

როდესაც ისტორიული ანტიკლებლობა გარკვეული სიტუაციების, გამო, რეჟისორ ალექსანდრე წერეთელს მიანს ისეთი ამოცანის გადაწყვეტას უწყობს, რომელიც პირდაპირ წინააღმდეგობას წარმოადგენს იმავე ადამიანის ბუნებასა და შესაძლებლობის, მაშინათვე წარმოიშობა კომიკური, როგორც საწინააღმდეგო ძალთა დაპირისპირების შედეგი.

ამ შედეგის წარმოსახვა სიტუაციურ ბელოვნებაში მხოლოდ ტექნიკური მომენტი როდია: ის დრამატურგისაგან მოითხოვს არა მარტო კომიკურის გამომწვევე სიტუაციების ღრმა ცოდნას, არამედ ზალდ მორატურ თვალნახარისხაც, რომელსაც უნდა დაეყრდნოს სიცილი.

ამიტომ, ვითყური პრინციპია მთავარი წყალგამყოფი მიჯნა უმშარბიტი კომიკურსა და მასპარობას შორის.

ამ აზრით, მხოლოდ სასაცილოს ასახვა არ შეადგენს კომედიის ერთადერთ მიზანს. სასაცილო უვლაზე მკვეთრად ეღინდება მაშინ, როდესაც იგი სერიოზულთან დაპირისპირებაში გამოდის. ბუნების კანონის თანახმად, მკვეთრი ფერი თავის თვისებას უკეთ ამღვენებს საწინააღმდეგო ფერების ფონზე. სიმახინჯე სიამაზის გვერდით, ხოლო პირატუბისა და სიყვითის დაპირისპირება ყარჯად ამხელენ ერთიმეორეს. ბუნების ამ კანონს ხელოვნება იყენებს, როგორც ანტიკლებლობას.

მაგრამ მარტო ბუნების კანონებზე დამყარება უქმარი იქნებოდა დრამატურგისათვის. აღმომართი მარტო ბუნების ქმნილება როდია, ის საზოგადოების შეილიცა, ვარკვეული ხალხისა და ერის კეთონილება სწორედ ამ ყალიბდება სულიერად ყოველი ხასიათი.

ამიტომ ხელოვანი, ვარჯა ზოგადი კანონებისა, უნდა იმკვებოდეს საციონალური მხლით, მხოლოდ როდესაც შეუძლია ვა გაიყაფოს ზოგადკობრითელისაგან.

ეს ყარჯად იყოდა პოლიტიკურ კაცობაზე. უმშარბიტი ჰუმორი მან დააყრდნო ეროვნულ ტრადიციებს.

როგორც ცნობილია, ქართველმა ერმა თავის ნაციონალურ პოტენციაში დასაბამიდან შემოინახა ჰუმორისადმი განსაკუთრებული სიყვარულის გარბნობა. შემთხვევითი როდია, რომ ქართული ფოლკლორით პირველ ანალებში³ მოჩანს ორი საზეამირანისა და ნაცარქექიანა. თუ ამირანი სიმბოლო იყო ქართველ ხალხის მრადებუტყული გვირგოლი სულისა, ნაცარქექიანა გამოხატულებაა ეროვნული ჰუმორის ძლიერი ტრადიციისა.

განსაცდელის ვაშს ჩვენი ხალხი მოუხმობდა ამირანის არადღეს, როგორც ეყვარებოდა სიმბოლოს ხოლო გამარჯვების შემთხვევაში მხიარული და დიადი გარბნობით იციწილა ნაცარქექიანს საკვირზე.

ამრიგად, ჩვენს ეროვნულ ხასიათში მკვეც:

¹ ღრამა „ლისაბონის ტრესლები“ ავტორმა პადეტლიანად გადაამუშავა და თავის თხზულებშია ქრებულში შეიტანა სათაურათა — „ქარიშხალი“.

ნობიერად მოცემული იყო ქვემოთს ქვეშარითი გრძნობა, პოლიკარზე კაცობაში სწორედ ეს გრძნობა აქცია კომუნიკაციის ამოსავალ წერტილად და მისცა მას კლასიკური ფორმა. ამ მიმართულებით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს «ყვარყვარე თეთაბერი».

პიესის ლიტერატურა და სიბრძნე ამ ლიტერატურისა გამოიხატება შემდეგნაირად: ადვილი შეისაძლებელია კაცუნამ ითამაშოს გმირის როლი, როცა მას ხელს უწყობს ობიექტური პირობებიდან გამომდინარე, სიტუაციები.

ყვარყვარეს საფლავს ქვაზე შეიძლება შემდეგი წარწერის გაკეთება: აქ განისვენებს კაცუნა, რომელმაც გმირის როლი ითამაშა ცხოვრებაში.

მართლაც, ყვარყვარეს სახით ჩვენ წინ სდგას ნამდვილი კაცუნა თავისი ადვოკატური ფიზიკური და სულიერი ცხოვრებით. რაღაც იდეალური აღოროთი გრძნობად ყვარყვარე, რომ აღფრთხილად ურთიერთობაში მოქმედებდა კანონს, რომელიც რადიკალურად ეწინააღმდეგებოდა იმავე ადამიანების სთნობებს, სიკეთეს, სიყვარულს. უღმობილი ცხოვრება და ქვეშარითება, მისი აზრით, სხვადასხვა გზით მიდიოდნენ. ისტორიის პოპოლარული შეუბრალებლად სრულდა ყველას, ვინც ქვეშარითების გზაზე დგებოდა. ინსტიტუტის ძალით მიხვდა ყვარყვარე, რომ ვასრესილთა შორის თვითონაც აღმორჩნებოდა, თუ გვერდს არ ატებევდა მოვლენათა უღმობელ მსვლელობას.

მაგრამ იმავე ინსტიტუტის ძალით ყვარყვარე დარწმუნდა, რომ მოვლენათა მსვლელობიდან განზე დგომა ვერ მოუტანდა მას სახელსა და დიდებას, ჩრდილში ყოფნა სახელისა და დიდების მტერი იყო.

გარკვეული ისტორიული სიტუაცია ყვარყვარეში ერთდამივე დროს აღძრავს აღზევებისა და შიშის გრძნობას. პირველი მისგან გამხდობის მოთხოვდა, მეორე კი თავშეკავებას.

ყვარყვარემ კარგად იცის რომ ერთხელ შობილა ერთხელ უნდა მოკვდეს, იგი იმასაც კარგად გრძნობს, რომ ადამიანი მეორედ აღარ დაბრუნდება. დეხის ერთი გავიერი ბურთი უღობვენი ვის გუბრანია-ფიქრობდა ყვარყვარე. ამიტომ უფრთხილდება საკუთარ სიცოცხლეს.

ფრიად ისტატური ორიგინალიზმით არის წარმოსახული ყვარყვარეს გზა ნაბრძენიკვილად შთავარსარდლის პოსტამდე. აღბარითელმა ისტორიულმა სიტუაციებმა ჩაითარა ყვარყვარე თავიანთ ორბილში. გონების ფილტრში ჯერ კიდევ გაუანალიზებელმა რვეოლუციამდელმა მდგომარეობამ, ყვარყვარე თეთაბერი სამხედრო დამნაშავედ აქცია. ის გულწრფელად უპაყოფს ბრალდებებს და ცდილობს

დაარწმუნოს გამომძიებელი, რომ შემხვედველი არის დაპატრონებული სხვის მავერი, რომ რვეოლუციონერებთან არაფერია [წინა] მტკიცე საერთო და უოველთვის სწულდა მსმინე მტკიცე რამდენადაც უფრო მეტად ცდილობს ყვარყვარე ამ მდგომარეობიდან განთავისუფლებას, იმდენად უფრო მეტად იბლართება მასში, როგორც ბუნი ობობას ქსელში. ამ ნიადაგზე სამხედრო შტაბმა ვვარყვარეს ჩამოხრჩობა მიუხაჯა, როგორც ადვილ რვეოლუციონერს. განაჩენის სისრულეში მოყვანამდე ხალხის მიერ ცარიხში დამხობილი იქნა. მეფის სახელით გამოტანილმა განაჩენმა ძალი დაკარგა.

გამომძიებლის პირით შეიტყო ყვარყვარემ ცარიხის დამხობა. მვრამ შეუშენებული სიტუაციის შედეგად, ყვარყვარემ ეს მიიღო, როგორც დანაშაულში გამოტყუვის ხერხი და კვლავ მეფის ერაველებაზე დაიწყო ფიც გამომძიებლის წინაშე.

მაგრამ ბოლოს გამომძიებლისა და მდივნის შორის აგებულმა კონფლიქტმა დაარწმუნა ყვარყვარე, რომ რვეოლუცია მართლა მომხდარყო და ისე წარმოიადგინა თავი მთ წინაშე, თითქოს მისი ხელით დაიქცა მეფის ტახტი. ამ მოვლენის გააზრებისთანავე ყვარყვარემ მის გარშემო ყოფილი ადამიანებისაგან თავყანსიკემა მოითხოვა. აქამდე მღიქველი, ახლა უღმობელ ბრძანებლად იქცა. მისი ფლეგმატური ბუნებიდან თითქოს გაქრა მოვლენარე ოცნებანი და რეალური სინამდვილის წინაშე წარსდგა, როგორც ახალი ისტორიის «შემოქმედი». თავის თავს ყვარყვარე «სოციალისტს» უწოდებს. სოციალისტის მას წარმოადგენილი აქვს შრომის გარეშე ცხოვრებად. «რომელ სახლშიაც ვინდა, შედი და მოიროხი მაგრად ფეხი, სმაქვმა სულ შექთა იქნება». ამგვარი «მორალური ფილოსოფიით». მას სურს აღთქმული ქვეყნის ხილვა, სადაც სიკეთელით მბოლოდ მას სჯიან, რომელიც შრომობს.

ამ შეგნებით უახლოვდება ყვარყვარე ამიერკავკასიის სეიშის აღსავალ კიხეს. «შექმნილ გარემოებში ყვარყვარე ახერხებს ჯარისკაცების შემოყრებას თავის გარშემო. ჯარისკაცებისაგან ალყა შემორტყმულ ყვარყვარეს სეიშის მსევერნი მიიღებენ რეალურ სამხედრო ძალად, რომელსაც შეეძლო «რვეოლუციის მტრების» დამარცხება. ამ ნიადაგზე სეიშის ყვარყვარეს ნიშნავს ჯარების სარდლად. ახლა ყვარყვარემ თავი წარმოიადგინა ქვეყნის მხნელად და უეცრად გონებში გაუელეა ფიქრმა, რომ ჯერ მართველ კაცს ის სიამილუნებ არასოდეს არ მოეღწევიდა.

პოლიტიკური აღზევება ყვარყვარემ ხალხის დასაზრგუნავად გამოიყენა. «ხალხი ამბობს ყვარყვარე, საკუთარი თავის მტრია, თუ არ მოწყეშმე უპეოო საქონელივით ხრამში

გადავარდება, და ისიც, ზარბაზნების გრია-
ლის ქვეშ მათრახით მონტრ მორჩილებას ასწავ-
ლდა ხალხს. მაგრამ ვერც მათრახმა და ვერც
ზარბაზნებმა ვერ ჩაახშეს ხალხის ამბოხებელი
სული.

ცხოვრების არანაშე შემოდის რევოლუციის
ნამდვილი ძალა და ყვარყვარეც გაქპრა რო-
გორც ელვა მოქმედობდა ცაზე.

ბუნებრივად იბადება კითხვა: რა მორალურ
საფუძველზე დააყრდნობს დამატებებმა ყვარ-
ყვარეს წინააღმდეგ წარმართული კრიტიკა?
როგორია ავტორის ეთიკური, ესთეტიკური და
ფილოსოფიური თვალსაზრისი ყვარყვარეს
წარმოსახვის დროს?

ყვარყვარე თვითმბრუნს, როგორც ტიპის,
სულიერი სამყაროს მხატვრული წარმოსახვა
შეუძლებელი იქნებოდა მკაცრი ესთეტიკური
პრინციპისა და ასეთვე მკაცრი ზომიერების
გრძობის დაცვის გარეშე. კომედიის უცვლელი
დეტალი რეალიზმის ბრძმედშია გატარებულია,
ხოლო თვით ყვარყვარე იმავე რეალიზმის
სოცხალი ფერებით არის მოქსოვილი და გან-
ზოგადებული.

პოლიკარზე კავამაძის ესთეტიკური პრინცი-
პი რადიკალურად ეწინააღმდეგება ყვარყვარეს
ფილოსოფიურ კონცეფციას. მაგრამ ავტორი
ამ კონცეფციისათვის აღნაშთებებს არა მარ-
ტო ყვარყვარეს, არამედ იმ ისტორიულ სიტუ-
აციებს, რომელიც შობს ყვარყვარეს მსგავს
აღამიანებს.

ბუნებით აღამიანი არც ბოროტი იბადება
და არც კეთილი. გარემო, წრე, პირობები
აყალიბებს მის სულიერ თვისებებს. ანტაგონ-
ისსტრად დამირისპირებულ კლასობრივ სა-
ზოგადოებაში ბოროტების მოსპობის წინაპი-
რობად მარქსი აყენებდა იმ გარემოებათა მი-
ზეხუბას განადგურებას, რომელიც აღამიანს
აიძულებს დანაშაულის ჩადენას. აღამიანი
თუ თავისუფალი არ არის, ამ სიტყვის მატე-
რიალისტური აზრით, თუ მისი თავისუფლება
მდგომარეობს არა ამა თუ იმ მოქმედების
თავიდან აცილების შესაძლებლობაში, არამედ
თავისი თვისებების გამოუმყარავებაში, საჭი-
როა არა კერძო პირების დასჯა ჩადენილი
დანაშაულისათვის, არამედ თვით დანაშაულის
საზოგადოებრივი წყაროების მოსპობა და სა-
ზოგადოებაში უცვლელი ცალკე აღამიანისათვის
თავისუფალი სამოქმედო ადგილის შექმნა.

აღამიანის ხასიათს თუ გარემოებანი ქმნიან,
საჭიროა ამ გარემოებათა გარდაქმნა ისე, რომ
ისინი ღირსნი იყვნენ აღამიანისა.

ამ კონცეფციის საფუძველზე, ყვარყვარე
კონცენტრირებული გამოხატულებაა არა მარ-
ტო მისი სტილიტიკური თვისებებისა, არამედ
ღრმისაც, რომელმაც ხელი შეუწყო ამ თეი-
აებათა მასშობალურ განვითარებას, მლიქნე-
ლი კაცი საზიზღარია, მაგრამ უფრო მეტად

არის საზიზღარი ის, ვინც აიძულებს მლიქნე-
ლობას. ასეთია რეალიზმის ეთიკური და ესთე-
ტიკური პრინციპი.

საქმიანული

ხერხი, რომლის საშუალებითაც მოქმედებს
კავამაძე მხატვრული სახის ესთეტიკურ გააზ-
რებას ახდენს ვახლავი კონტრასტის პრინციპ-
ზე აგებული დიალოგი: დიალოგის შენებას
დროს ავტორი პრინციპულად წინააღმდეგობა
გამართლებს, ძალით გატკივლებული, გამოგო-
ნილი, არაბუნებრივი დიალოგისა. სახის სული-
ერი ცხოვრების წარმოსახვისას მწერალი ეყრდ-
ნობა რეალიზმით ნაყარნახვე ზომიერებას და
არასოდეს არ მიდის ფსიქოლოგიზმის ხელოვ-
ნურ გაერთლებამდე. მის ყოველ სახეს ორგა-
ნიული კავშირი აქვს მიწასთან, და მისი სერ-
ნელება და კოლორიტი ატყვია მათ.

პოლიკარზე კავამაძის მახელობა თვალმა მე-20
საუკუნის პირველ ათეულ წლებში შეამჩნია
ყვარყვარეს სახე, როგორც ეპოქის დამახასია-
თებელი ტიპი.

ყვარყვარე სრულიად ახალი ხასიათი და
მწერალმა მოინდომა მისი მხატვრული განზო-
გადება, ავტორი ლოგიკური უშუალოდობით მი-
ყვება ისტორიულ პროცესს, რომელმაც ხელი
შეუწყო ყვარყვარეს წარმოშობას. ამ პროცე-
სის შიგნით მწერალმა იხილა არა მარტო ყვარ-
ყვარე, არამედ მთელი ეპოქა, რომელიც დასა-
ლბავად იყო განწირული.

ღრმის მარადიული მოძრაობის დადი კანო-
ნი ანგრევედა ძველს და ხელს უწყობდა ახალ
ეპოქის წარმოქმნას, ერთი სოციალურ ფენა
გაჰაყავდა ისტორიის ასპარეზიდან, მეორე კი
შემოქყავდა იმავე ასპარეზზე. ღრმთა უიდილ-
ისი ყვარყვარე უდილობა საყეთარი თავის
გადარჩენას ხან მლიქნელობით, ხან მზაკრო-
ბით, ხან კი აღზუვებით. ამ ხერხით მართლია
მან ფიზიკურად იხსნა თავი მაგრამ სულიერად
ის გაკოტრდა.

მწერალმა ყვარყვარეს სახეში დავანახა იმ
აღამიანის ბუნება, რომელიც კაცუნად იყო
დამადებული, მაგრამ ისტორიული შემთხვე-
ვის გამო, გმირის როლი თამაშა. ამ აზრით
ის ზოგად კაცობრიული ხასიათი და ხაცობა-
ლურ ფარგლებს სცილდება.

მეორე კომედია, რომელიც თავისი იღვერი
მიხანდასახულობით და მხატვრული ფორმით
სრულიად ახალი მოვლენა იყო საერთოდ ქარ-
თულ ლიტერატურაში ვახლავთ „კოლმეურნის
ქორწინება“. პიესა მიმდინარე საუკუნის ოც-
დაათიანი წლების ეპოქას ეხება. ორი ძირითა-
დი პრობლემის ირგვლივ ხდება მოქმედების
გამლა და ხასიათების ჩამოყალიბება. პირვე-
ლი ეხება შრომას, მეორე კი აზნაურთა ბედს
რევოლუციის შემდეგ.

შრომა კომედიასი ეღინდება არა როგორც საავტორო ლოზუნგი, არამედ როგორც ადამიანის სიცოცხლის ორგანული ნაწილი.

ხარტონისათვის შრომა მხოლოდ უნაზაა, და შინაარსისაგან დაკლილი ცნება. „ეინუ არ შრომობს — ის უნდა სკამდეს“ — ასეთია ხარტონის ღვეიზი და ამ ნიადაგზე კდილობს პრაქტიკულადუ ვანაბორციელობს იგი. მან ასეთს გარშემო შემოიკრება ზარმაცები, უქნარები, ზედოვლათები. ამ აქტის დაფარვის მიზნით ხარტონის წინაშე ბუნებრივად დაისვა კითხვა: რა ფორმები გამოჩნახოს იმისათვის, რომ „თელში ნაცარი შეაყაროს“ ყველას, რათა ნაცრის ფარდის იქით გამოჩნდეს, როგორც სპივანი ადამიანი?

პირველ, ყველაზე უფრო მისაღები ფორმა ასეთი კაცისათვის — არის ხმაური, ლაუბობა საქმეზე და ისიც ლაუბობს მთელი დღეები იმის გამო, რომ უნდა ააშენოს ახალი ქვეყანა, რომ ამისათვის საჭიროა შრომა, მოქმედება. ნამდვილად კი არაფერს არ აყუთებს და შრომას დასცილის.

პიესაში ხარტონის კონტრასტს წარმოადგენს გვირისტიკე. ამ ქალმა, წინაღობდგ მამის სურვილისა, ხელში თობი აიღო და მამაკაცებს ამოუღო გვერდში. შეიღის მოქმედება ხახულს სათავადო მიაჩნია. მისი აზრით, ქალის შრომა ოჯახის სირცხვილია. ქალის შრომაზე ამგვარ შეხედულებას ორგანული კავშირი აქვს ეროვნულ ტრადიციებთან.

ქართულ ფოლკლორში მრავალი მისალა მოიპოვება, სადაც ქალის შრომა სამარცხეიროდ არის მიჩნეული. „არ მენახა, ვამიყვარდა მშშობა დიაცისა“.

ოთარაანთ ქვრემმა პირველად გადაღახა ეს ტრადიცია, მაგრამ ხალხის დაცნევა დამსახურა.

ქალის შრომისადმი ასეთი დამოკიდებულება ჩვენი საუკუნის 30-იან წლებამდე გრძელდებოდა.

გვირისტიკემ, როგორც ტიპირმა ხასიათმა, საუკუნოდ გაწყვიტა კავშირი ამ ტრადიციასთან.

პიესაში ფრიალ ორიგინალურად არის წარმოსახული გვირისტიკე. იგი უარერსად კეთილი, სათნო, გულისხმიერი ადამიანია. მისთვის სრულიად უცხოა ქედმაღლობა. მან საკვეყნოდ გაითქვა საბელი და პირველმა მიიღო მღალა-ჯიღლი. ყველა მას აღიულებდა. მაგრამ ამ ქებას ის არ გაუამყუებია. ისეც ისეთი ეზრალა, თავმდაბალი და მორცხვი დარჩა. ბუნებით ის პეშმარტიკი ადამიანი იყო და მისი შეცვლა არავითარ ქალს არ შეეძლო.

როგორც უკვე იყო აღნიშნული, პიესა „კოლმეურნის ქორწინება“ ორი პრობლემის გაერთიანებას წარმოადგენს. მეორე პრობლე-

მა ეტება აზნერთა ზედს რევილუციის შემდეგ.

ქართულმა მწერლობამ საქმეობდა დღემდე ტრადიცია შექმნა შრომასთან ბანაშვილის ტრადიციული კიდებულების პრობლემასთან დაკავშირებით. ჯერ კიდევ 60-იან წლებში ლუარსაბ თათქარიძე შრომასა და მოქმედებას დასცილის.

მე-19 საუკუნის დასასრულსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში დაეით კლდიაშვილმა ლიდე-ბელ მხატვრულ ფორმაში წარმოგვიდგინა იმერეთის გაღატაკებლი თვადაზნარტების სულერი ცხოვრება. შრომა მათ სათავადო მიაჩნდათ, ხოლო ფეხით მგზავრობას გაყვალტყავებული ცენით სიარული ერჩიათ აზნერული თავმოყვარეობის გამო.

მე-20 საუკუნის 30-იან წლების მოჯნაზე პოლიკარპე კაკაბაძის „კოლმეურნის ქორწინებაში“ აზნერ მანუჩარს ცენი სცენის გარდა მოუცვდება, ხოლო სცენაზე უნავგებრილა შემოაქვს. მხოლოდ აქსესუარა შერტა ადამიანებს აზნერული თავმოყვარეობიდან.

ოღესლაც მანუჩარის წინაპრების ზედოერთა კიხვანი ქვეყნას სძრავდა. ისინი ყინულზე იზრნებდნენ და დათვებს ხანჯლით კლავდნენ. მეფეებს ტახტს ეცილებოდნენ და საკეთარ სიცოცხლეს გაბედულად შეავდებდნენ ხოლმე სიყვდილ-სიცოცხლის სასწორზე.

ახლა კი მათი უქანსკნელი შთამომავალი, უნავიით ხელში სდგას გლეზი ხახულის წინაშე და მტხლზე დამბობილი ეხვეწება შენი ქალი მომეცი რძალათო. ხახული კი ისე გაუნეზიერებია დროს, რომ ყოფილი აზნერის დამოყვარდა სათავადო მიაჩნია.

ესეც დროს ნიშანი იყო.

როგორც ზელოვნების ნიშნში, „კოლმეურნის ქორწინება“ ბრწყინვალედ არის შესრულებული და პიესა „ყვარყვარე თუთაბერთან“ ერთად წარმოადგენს ქართული კომედიოგრაფიის გვირგვინს.

რკი შეიხბია „დაეით შერტეს“ მასზე უნდა გათავადობოთ შემდეგით სამწუხაროდ ეს დიდებული ნაწარმოები ჯერ კიდევ ვერ კვილილთ სცენაზე. ქართულმა რეჟისორებმა ჯერ კიდევ ვერ მოძებნეს პიესის შესატყვისა თეატრალური ფორმა და ამ ნიადაგზე ნაწარმოების გმირების ქეშმარტიკი ხასიათები თეატრალური აუდიტორიისათვის სრულიად უცნობი დარჩა.

ჩვენ გვეჯერა, რომ შოვა მალაი მხატვრული გემოვნებით აღმტრეული და ქართული ნაციონალური დრამატურგიისადმი სიყვარულით გამსჭვალული რეჟისორი, ის გაბედულად მოჰკიდებს ხელს „კახაბერის ხმალს“, რათა დააწეოს ახალი ეტაპი ქართული თეატრის განვითარებაში.

სანი პომტი *

11

✓ მირზა გელოვანის ხანმოკლე შემოქმედებით სიცოცხლე საკმარისი აღმოჩნდა იმისთვის, რათა იგი არ მისცემოდა დაიწვევას. იგი გარდაიცვალა სულ 27 წლის ასაკში. პოეტის პირველივე ნაწარმოებებმა მიიქციეს ქართული ლიტერატურული საზოგადოების ყურადღება. ლექსების წერა მირზა გელოვანმა ბავშვობაში დაიწყო. აღსანიშნავია, რომ მისი პირველი ლექსი „თეთრი მიწა“ შეწარმა რადღაც გვეტაქმ მოიყვანა თავის ცნობილ რომანში „ღაშაური საღამოები“.

სწორედ მაშინ, როდესაც ჩვენმა სახელოვანმა არშიამ თითქმის მთლიანად გაანათვისებულა საბჭოთა მიწა-წყალი და ომი უკვე დასასრულს უახლოვდებოდა, მირზა გელოვანი ერთ-ერთ ცხარე შეტაკების დროს უსულოდ დაეცა ბრძოლის ველზე. 27 წლის კაპიტანმა და პოეტმა თავისი ლექსებით სავსე ჩანგთან ერთად საკუთარი სიცოცხლეც მიიტანა სამშობლოს ყეთილდღობის დიდ სამსხვერპლოზე.

მირზა გელოვანმა, როგორც ეს მისი პატარა კრებულებიდანაც ჩანს, თავისი პოეზიის სრულ შემოქმედებით სიმწიფეს ვერ მიაღწია. იგი გაცილებით მეტს გვაჩვენებდა, ვიდრე ხსენებულ კრებულში გამოვლინდა.

მირზა გელოვანის პოეტური მემკვიდრეობა მეტად საინტერესოა, როგორც მხატვრული ღირებულების თვალსაზრისით, ისე თემატიკური მრავალფეროვნებით. მის შემოქმედებაში აშკარად იჩინა თავი ნატიფი მხატვრული აზროვნებისა და პოეტური ფორმის სერაიფული დაუღრმისაყენ სწრაფვამ. საკმარისმა ესთეტიკურმა კულტურამ და დახვეწილმა გემოვნებამ. მის ზოგიერთ ადრეულ ნაწარმოებში კარგად იგრძნობა, თუ როგორი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა იგი საკუთარ მოწოდებას, როგორ აფასებდა მხატვრული სიმაართლის მოპოვებისათვის გაწეულ ბრძოლას, როგორ მუშაობდა და ხეყნდა იგი პოეტურ სიტყვას.

მისი ლექსის სტრუქტურები უმთავრესად ცხოვრებაში განცილდ ამბავს ეყრდნობოდა. აეტორისთვის ძალზე ძვირფასი იყო ყოველივე რაც ცხოვრებაში მას შეხვედრია. აღბათ იმავე მიზეზების წყალობით, ისეთი ხასიათის ნაწარ-

მოებებშიც კი, სადაც აეტორი ლეგენდებისა და ხალხური ბალადა-გადმოცემების რომანტიკულ მასალას იყენებდა, თვალში გვეცნობო შეწარმის წინაშე დასმული კონკრეტული, სადღეისო ამოცანები. მის პოეტურ კმინალებებს ყოველთვის ჰქონდა თანამედროვეობის ხერხემალი და მირზა გელოვანის პოეზიაში ყოველთვის იგრძნობოდა მხატვრული სიმაართლისათვის გაწეული ბრძოლა.

სწორედ ასეთი მხატვრული სიმაართლის გამომახატველია მისი მშვენიერი ლირიკა, რომელიც სამამულო ომის თემაზეს ეხება.

მირზა გელოვანის ლირიკას აშკარად ეტყობა, რომ აეტორი სამამულო ომის ფრონტზე იყო ნამყოფი, რომ საბრძოლო ცეცხლისთვის, დიებელ შეტაკებათა საშინელ წუთებისთვის და გამარჯვების მშისთვის თვალეებში შეეხუდავს. პოეტის ლექსებში იგრძნობა, თუ რა ძვირად აფასებდა პოეტი მტრის კლანჭებიდან განთავისუფლებულ ყოველ ახალ ქუჩას, მოედანს. უკვე ნანგრევადა ქუეუღ. სახლს. ჩვენს პოეტის ლექსებში გამოსტევის ის შემარწმუნებელი, რომელიც მხოლოდ ისეთ ადამიანებს ებადებათ, რომელთაც ხშირად ჩაუხედავთ სიყდილისთვის თვალეებში და სიყდილის სახალოეთ გამოწეული მიშის ვემო დიდხანს გაყოლოათ.

მირზა გელოვანის ლექსი „გმირობის მისას“ იყო პირველი ნაწარმოები, რომლითაც, ხაერთოდ, მირზა გელოვანის შემოქმედებას ვეცნობოლი. მასში მართლაც იყო ჩამწელომობა, სიყდილის ღრმა, მაგრამ გმირული შეტარება და, რაც მთავარია, ზელოვნებისა და ცხოვრების დიდი სიმაართლე.

თოელით დაფარულ ნაქეების ახლოს ის იწევა ერთი, და უტყროდა ღრებლებს მაღლობს, თვალეებით თეთრით...

არც ხმლის ნატები, არც ზედე ისრის არ ეგლო საღმე,

მხოლოდ შემსმარი მოშოა სისხლი აჩნდა მის წარბებს.

ამ სისხლს ხსოვნისთვის გულზე წიციტებს, შეკრდიოთ დაიცავს,

გმირობის მისას არ დაიციყვებს რტესთვის მიწა.

* დასარული იხ. „მნათობი“ № 7.

დღე სამაშულო ომში, მეტად მძაფრად იდგა პირადი უმირობის საკითხი. ჯარისკაცის პიროვნულ თვისებებზე ბევრი იყო დამოკიდებული. ამიტომ პოეტ, ავგიწერს რა მისი ერთი თანამებრძოლის საომარ გმირულ თვისებასა-ეალს და სიკვდილს, მეტად აღტაცებულია ამ მებრძოლის გატყუებულ, შეუმწინებელ გულთ, რომელიც, მიუხედავად სიყვდილისა, მტერმა სავადლად ვერ ამოავდო. ეს მამაკაც ფშველი მებრძოლი მრავალჯერ დაპირდა, მაგრამ „დაჩვილებს თბილისის ცა გვამთელეზბაო“ — ამბობს პოეტი, ის სმოლენსკთან დაცვა და პოეტის ვალმოკვებით წაიჭა. ისე, როგორც ფშველ მონადირეს ეკადრება. პოეტის თვალში ამგვარი გამორჩენილი სიმამაცე თითქოს ადვილად ასატანს ხდის სიკვდილით გამოწვეულ მწუხარებას, რადგან ევკეის გული მუდამ ცოცხალი და უკვდავი რჩება.

ზმირად სამაშაო სურათი პოეტს საშინელ სევდას და სიკვდილის საშიშროებით გამოწვეულ ელდას ჰგვრიდა. მაგრამ ჯარისკაცული მოვალეობა მას ყოველთვის აფხიზლებდა. ერთ თავის ლექსში („მეგობარ პოეტს“). რომელიც ფრონტის ხაზზე, საომარ მოქმედებათა შუალედში აქვს ავტორს შექმნილი, ის ეძახის. გულით უხმობს და დამწუხრებით ეძებს მწევრბრის ნაცნობ სახეს. იგი გულწრფელად ანდობს ამ მეგობარს თავის შიშსა და საიდუმლო ფაქტს:

მე შენ გეძახი... სადა ხარ ესლა,
სად იქნებ შელავებს, ბრძოლის უჩვევი...
ამლამ მტერთან მომიწევს შეხლა,
და იქნებ ტყეას ვერც გაღვეურჩები.

ამლამ ჩემი სენატრი მუხლი
მე შემსხვედრებს მტერთა ბლინდაებს,
დღეს ჩემი იყო საღამოს მწუხრი,
ხვალ იქნებ ჩემთვის არც ირიტრჩებეს...

იგი, როგორც ჯარისკაცი, მუდამ მოწოდების სიმალეზე მდგარა. გმირობაში არაყის ჩამოთვარდებოდა, ამტარის საფარში გზავნიდა სიკვდილს“ და უღრტყინეულად „იწეა თოვლში სიკვდილის გეარლით...“ მაგრამ ამ ლექსში პოეტს ხაზგამსული აქვს ის მამაცე ვანცდაც, რაც დაუნდობლად ჰდარავდა თვით ყველაზე შეუღრტყელი ადამიანის პირისახესაც:

ვიც მომავლად მის ვანშორდა ქარში,
სახეს უსისხლოს და განაოცებს,
ვიც იარაღთან მომიწევს ბეჭევი,
და ახლა შებნეზე ითვლის ნაოქებს...

ამ ნაოქებს ამრავლებდა, ეტყობა, არა მართო რთული საფრონტო ცხოვრება, არამედ მოგონებებით საესე წუთებიც საყვარელ და

მშობლიურ ადგილებზე. სოფელ პრინისტავში მას აქვს დაწერილი მშვენიერი ლექსი. „ნუ მწერა“, რომლის სიმართლეშიც ვერაფერშიც სიწრფელეში არაყის ეჭვი არც წმენდისა და მართლაც ძალიან ემოციური ლექსია და როდესაც იცი, რომ ავტორი მის დაწერიდან ერთი წლის თუ რამდენიმე თვის შემდეგ უკვე აღარ იყო ცოცხალი, გული მით უფრო გვეკმეშება.

პოეტს, თერამე, ყველაზე ცუცხლიან საათებში ელანდებოდა და ავონდებოდა მისთვის უსაყვარლესი ადგილები საქართველოში. ეს იყო სანჯეკარი მირაყი, რომელიც პოეტის აგნებულ ტენიში და ბრძოლების ნისლში აყიაფდა. ამ ლექსის კოთხეისას იმასაც ვჩინობ, რომ ამგვარი მირაყის გარეშე ჯარისკაცს გაეჭირდებოდა.

ნუ მწერა, რომ ბაღში აყვავდა ნუში,
რომ მოაწმინდაზე ცა დაწეა თითქოს,
რომ საქართველო ამ გაზაფხულში,
როგორც ყოველთვის, წააგავს ზეთის.

რომ ორთაქალამ ჩაიყვა თეთრი,
რომ შენც ჩაიყვი კაბა ყვავილია,
რომ მტყვარი ოხრავს, როგორც ყოველთვის,
როცა შეტების ახლოს ჩაივლის.

„წუხელ ვებრძოდი ცუცხლს და ურავანს,
და საშინელი ბრძოლების ნისლში
მე მომიწევნა, სადაც ჩვენს უკან
აღლებული იდგა თბილისი...

ორთაქალამი ყვავდა ნუში,
მი აწმინდის მხრებზე მზე იწეა თითქოს,
და შენ, ძვირფასო, ამ გაზაფხულში,
როგორც ყოველთვის, მოკავადი ზეთის.

ნუ მომწერა... ისეც ვიცი რაგვარი
ფერებით ჰყვავის თბილისი ახლა,
რომ ვილაც დაღის მინდვრებში ღამით
და დილისათვის ამწვანებს ნახანა.

მე ისიც ვიცი, რომ კარგ ამინდეს
მოკვეთ გულების საამო ფეფქეა,
და თუ ბოლომდის ტყევი დამინდობს,
თუ გაზაფხულენს შეცვლებით ერთად, —

ვეტყვი, რომ მოველ ბრძოლა ნახელი
და სიკვდილამდის შენთან დაერჩები,
რომ ღამაშია მზე გაზაფხულის,
ბრძოლების შემდეგ მზე გამარჯვებას.

პოეტის დიდი სიოცხლე ამ გამარჯვებაზე მზეს შეეწირა, სოფელ პრინისტავში შექმნილი ეს ნაწარმოები უნაკლო თავისი გულში ჩამწვდომი შთაგონებით, ღრმად ადამიანური ტყვილითა თუ ნათელი ოცნებებით. მაგრამ

დაიძინე, დედის თოლო,
ძილს სიმშვიდე მოჰქავეს.
დაიძინე, ქალაე, თორა
გაბაცდება ლოყა...

საინტერესოდ არის ჩაფიქრებელი მისი ბალადა „აონი“. ეს ყრმობის ხანის ნაწარმოებები მხატვრულ-თემატიკური ქარავით თითქოს ენათესავენა ქართველი კლასიკოსების ზოგ ცნობილ კმნილებას. „აონი“ არის რაღაც როგორც ვაყის ცნობილი პოემებიდან, ისე ილიას „განდევნილიდან“. მიუხედავად ამისა, მირზა გელოვანის „აონი“ საკმაოდ გულღებყოფილია თავისი მხატვრული განხორციელებით და გააზრებით.

აონი სახელია სალოცავი ხატისა, რომელიც იერის ხეობის ერთ სოფელში ყოფილა დაცული. ამ ხატმა ჩვენს დრომდე მოაღწია და მისი სასწაულომომქმედი ძალა ზოგს სწამდა მანამდე, სანამ აონი არ გაიანადგურა თუთი მისმა მკველმა და მფარველმა ბერმა — ხეთოსომ. ეს ამბავი შემდეგნაირად აღტრიალებულია.

ერახელ აონის სამრევლოში ყველაზე დიდ ზარს, რომელსაც „ზარების მოყავარს“ ეძახდნენ, და რომელზეც ებოი ძველი წარწერა კიდევ შემონახულიყო, თოფი დაქრია ახალგაზრდა ხევსურის ბიჭმა. ეს ხევსური ბიჭი, ეტყობა, იმ ათეისტურად განწყობილ თანასოფელელებს წაექეზებინათ, რომელთაც უცყე აღარა სწამდათ ცრურწმენისა, თითქოს „ტყვი ზარს ვერა სტრისო“...

საუდრის მოხუცი ბერის, ხეთოსოს ყველაზე წმიდათაწმინდა გრძნობები აღმფოთებამ მოიცვა; მისი რელიგიური სული უაღრესად გაწვილდა, იგი ვარბის სოფელში და რისხვით აცხოვრებს თემს — „აღუდას ვოცმა ზარი დათოფა. ხალხმა უნდა გასაჯოს სასჯელი მისით“.

რა შემარწმუნებელია ხეთოსოს იმეღის გაცრეება და გულის ტყენა, როდესაც მისმა ჩივილმა ზოგს ღიმილი მოჰგვარა პირზე, ხოგა კი ხამალა ხარხარით შეხედა. ხალხი თაყირი სალოცავებში ხელყოფაში აღარ ზედავლა ადათის შებიღწევას და შურთაცხყოფას. ეს პასაჟები ამ საინტერესო ბალადაში, უნდა ითქვას, საჭირო დრამატიზმითა და პათეტიკით არის აღბეჭდილი.

კიდევ უფრო ძლიერად და მღვდვარედ გამოიყურებიან ის ეპიზოდები, სადაც რწმენა-შერყვეული ხეთოსოს მოქმედებაა აღწერილი. ბერს რელიგიური სებატიციზმი და სარწმუნოებრივი ნიპიღონში დაუფლება, იგი საკეთარა ხელით ანგრევს და აცამტეკრებს იმ კრებებს, რომელთაც მან მთელი თავისი შეგნებელი სიყოცხე შეაღია, რომელთა მიმართ რწმენა მას წინ მოუძღვოდა მთელი მისი ზანგბრლივი ცხოვრების მანძილზე. ეს, უდავოდ, პატარა

დრამა არ არის და მირზა გელოვანმა შესძლო ამ თავის ბალადაში შემოეტანა ნამდვილი მღვიანური ტყეილის გამოსახეუღრი ტერმინები და განცდები.

გიგლიორთქან

ბალადაში ზეთისო თეიმკველულობით ასრულებს სიყოცხეს, იგი საპოლოოდ ღმერთობა შეუღდა ურწმუნო ვახა. მაინც ამ ნაწარმოების ბაოთის სხვაგანაა საქებნი. იგი მღვდობა რეობს იმ დიდ რისხვასა თუ აღმფოთებაში, რომელსაც განიყდის მოხუცი ბერი, როცა მას ამკარად აგრძნობინებენ, რომ იგი მოტყუებული და გაბიარტუებულია.

ნაწარმოები საკმაოდ ტრავდიული ფორმითაა დაწერილი და მოკლებული არაა თემის ერთგვარ რომანტიკულ ვადაწყვეტასაც.

„ცხრაკარა“ თემატიკად ისტორიულ ღირიკას ეყუთენის. იგი შექმნილია იმ მსუბუჭი, გამკვირვალე და ნახი ფერადებით, რომელიც მირზა გელოვანისთვის საერთოდ დამახასიათებელია. „ცხრაკარა“ უბრეტენიო ღირიკული ნაწარმოებია, სადაც კარვად თავსდება ისტორიაში, რომანტიკა და ბავშვობის უნახესი მოგონებანი.

კარგია უსათაურო — „მთვარე წყალზე დასალეველ ჩაიდა“. ჩვენი აზრით, ამ ღეშში ნამდვილად არის შინაგანი პოეტური წნევა. მღვლავარება და ნამდვილი პოეტური ხელა. ნაწარმოებში გამოყენებულია თითქოს ყველაზე მარტავი მხატვრული საშეალებანი, მაგრამ იგი თავისი უშუალოდ გვიპყრობს და ემოციურ ზეგავლენას ახდენს მკითხველზე. მირზა გელოვანის ნაწარმოებებში თითქმის გამორიცხულია რისხილი და ენერგიული პოეტური ინტონაცია. ამ მხრივ, იგი სრულებით არ წააგავს მის თანამოკალზე ლაღო ასათიანს, მირზა გელოვანისთვის ჩვეული უბრალო პოეტურ პანგებით არის აგებული ეს ღეშიც:

მთვარე წყალზე დასალეველ ჩაიდა,
მაგრამ ვერაჲ დალა.
და ჩვენ ორნი, წამოსული ფშავიდან,
მოვადეკით დარიალს.
ახლა მთაზე მხოლოდ უცხენი არიან,
შექს ელანი შენები.
იქ დამოვიდი, მე ზეეს ჩაელ ქარიანს,
ჩემი დანიშნულებით.
ქარი კევის, ქარი ფაფარს შავად შლის,
ხანაც ტირილს აპირებს.
მე ზეეს ჩაელ, მთვარეს წრიაპს ჩაეწედი,
აღმართს გაიადვილებს.

ძლიერ საინტერესოა მირზა გელოვანის სასიუყარულო ღირიკაც, პოეტის სატრფიალო ღეშებში ზეერი ძალიან კარგი სახეა, ისინი განწყობილებით არიან შექმნილნი და უხვად შეიცავენ პოეტურ ქვეტექსტს, რომლის გარეშე პოეზია თითქმის წარმოუდგენელია.

მირზა გელოვანი იმგვარ პოეტთა რიგებს ეკუთვნის, რომელთა სასაყვარულო განცდები ცხოველი და შედამ წმინდა. ამგვარ მგონებს არ შეეძლოთ არ გამოამჟღავნონ მეტად ძლიერი სასაყვარულო ენებები, და, ამვე ღრის, საკუთარი სული მალღლი ცის ქვეშ წარმოთქმული ლოცვის სისპეტაცეს არ შეადარონ. ერთ თავის სატრფიალო ბარათში (ლექსი — „როგორც ყოველთვის“) პოეტი თავის გრძნობას, მართლაც, ზერზულით წარმოთქმულ ლოცვას ადარებს. გულრებით წარმოთქმულ გამოსათხოვარ სიტყვაში ავტორი უსაყვედურებს თავის საყვარელ არსებას, რომ იგი საყვარულის ძალას ზომავს რაღაც ათეული წლებით. პოეტს კი თავისი გრძნობების ამოსაწერად, თუ რამ არ ეყოლო ასეველები „და ათასებიც ეცობავენ“.

სხვა ლექსში — „ჩემს მიწერ ქოხში“ მ. გელოვანი ყველაზე ფართოდ და სრულყოფილად წარმოგვიდგენს სატრფიალო თემის ღრმად დამწვავების ნიმუშს. ეს არის პოეტის შეუნიღბავი გულის ნადები, ფიქრის გაზნა.

მაქვს საყვარელი — იების სუნთქვა,
სხევის კი, ძვირფასო, არცა ვნატრობდი,
ვარ ერთი ვინმე, ცასავით სუფთო
და ცაზე ვრცელი გულის პატრონი..

ეს სიტყვები ძალზე უბრალოა და უბრალოდ ნათქვამი და ჩვენ მათი გვეჯერა, რადგან ისინი დიდ და კარგ სიმაართეს ემყარებიან მირზა გელოვანისთვის ბუნებრივად ძველს, როდესაც იგი აცხადებს, რომ პოეტი მთაზე ახელი გათენება, მზეა — ყვირთლ ახოებზე დაფენილი, ხოლო მის სისხლს სატრფოზე ფიქრი ანათებს. საყვარელი და ტრფობის განცდა მისთვის სწორედ ისაა, რისგანაც ის სასიცოცხლო ხსნასა და შევბას მოედის. ლექსში „ჩემს მიწერ ქოხში“ პოეტური ემოცია თავიდან ბოლომდე გულწრფელი და გამოუგონებელია. ლექსი უტყუარი ღირისმთა აღნიშნული. პოეტის მიმართვა სატრფოსადმი ასე მოაქრდება:

...ხსნა თუა სადმე, შენ ერთი ხსნი,
რასაც გული და ზაყვეობა ჰქვიან.

მირზა გელოვანი არაა შორს იმ აზრისაგან, რომ საკუთარი შემოქმედებით გამარჯვებები და მიღწევანი საყვარულის ძალს და მადლს დაუკავშიროს. ერთ კარგად შესრულებულ ლირიულ ქმნალებაში — „შენს შემდეგ“ ის უკვირდება, თუ საიდან იღებს სათავეს მისი შთაგონება. ამ ნიქს პოეტი გაზაფხულს უწოდებს, ხოლო თავის პოეტურ შრომადღებებსა და შემოქმედების ძნელ გზას — ვიწრო ბილიებს. „მე გაზაფხული შემგედა შენს შემდეგ,—

მიმართავს ის თავის მეზას, საყვარელ ქალს შენს შემდეგ მივდეგ ვიწრო ბილიებს“.

ეს შემოქმედებითი ბილიები, მხატვრული რითი, საკმაოდ მძიმე სასაირღუბლო შემოქმედებაა. სულიერი მოღვაწეობა დიდ შინაგან ენერჯიას, ნებისყოფას მოითხოვს; პოეტმა კარგად იცის, რომ თუ ერთი შინაგანი თვისება მაინც შემოქმედის პიროვნებაში ნაკლებადაა განვითარებული, ხელოვანი ბერწდება, იგი კარგავს შემოქმედებით საწყისს. საქმე ისაა, რომ პოეტი თავის ნაწარმოებში აცხადებს, თითქოს ზანღაზან, მას ნებისყოფა ქალატობს; მაგრამ ეს დროებითი შესვენება, მისივე განმარტებით, სულს მოთქმა ყოფილა: „მე დავიდე აღმართებში, — ამბობს ის, — და რაღაც შევედე, შემრცხვა და ბული, ჩემი ბული გაეპოვებო“. შემდეგ ჩვენ დავინახავთ, რომ პოეტს თავისი კეთილშობილი მიზნებისა ღრმად სჯეროდა, მისი შემოქმედებითი სინდისი თავისუფალია ჭეჩქინისაგან და მშვილია. ის, ამიტომ, დაჯდრებული მიდის თავისი მიზნისაკენ: „და კვლავ მოვდივარ, სიმშვილდა ჩემი ნიშანი, რომ გამარჯვება უსათუოდ ჩემია ბოლოს“.

გამარჯვების პოეტს მუდამ წამს. თეთი შემოქმედებითი პროცესი საბოლოოდ სიცოცხლის გამარჯვების ზეიმს ჰკავს. გამარჯვების გრძნობა, საყვარულის საათი და ლექსის დაბადება რაღაცით ერთმანეთს ენათესავენა, თავდაფიქრება არც ერთ მათგანში გამაროცხული არაა, ესენი ყველაზე დიდ თრობისა და შთაგონების ძალით არიან აღნიშნული. მხოლოდ დიდი რწმენა წარმოშობს ასეთი შინაგანი დამარჯვებლობით აღბეჭდილ გრძნობას, ასეთ პოეტურ სტიქიონებს:

მშვიდობით! გული მხოლოდ მიზანს
ესაჯადრისა
და ჩემს ნაბიჯებს აშოლტლი ხენი
ლოცვენ,
მე გაემარჯვებ — მოწამეა მიწა ქართლისა
და გაზაფხულის ცაა მოწამე!

მირზა გელოვანის აზრით, ღრმა რწმენა ერთგვარი ავეაროზია, რომლითაც ადამიანის სული დაეუღლია დაზიანებისაგან და, დროებით მაინც, მას სიბუნელ სცილდება. პოეტს, ვტყობა, ღრმად და საფუძვლიანად სჯეროდა, რომ ის ზეგარდმო სიხარულის მიმნიჭებელია ადამიანისთვის, მათი სულს განმათებელია. „მეგობართ ჩრდილებს, მეგობართ წყებას, ტრფობას დამაღვს, არგამოჩენის, როგორც სიკვდილშიც არდაიწყება, არ დაიფიქრებს ლექსები ჩემი“, — ასეთი დიდი გულით და ზრუნვით იყო შესული ის პოეტურ სამყაროში.

გაზარდულ სხეებს — ამართულ ხელებს, საღამოს, დღეში — თრთოლვას, ძიებას, ჭიკრიფას სახელებს, უცნობ სახელებს ჩემი ლექსები, ვით პატრება!

პოეტის ლექსებშია თვით მისი ავტორიაც იმატეს და მის უღამაზეს მოგონებებზე იქცნენ.

აღუქსანდრე საჯაია მეტად ღირსი, ნახი ხმის პოეტია. მისი ლექსების ფაქობად ამოყვანილ კედლებზე თითქმის ყოველთვის მზის ათინათები ცურავენ, ან „გაზაფხულის წვიმების ისმის ცეკვა და სიმღერა“; მისი პოეტური ნაწარმიდან უფრო ხშირად აპრილი ილიშება და ირველი ატმის რტობებისა და თუთი ტყემლების უნახესი ქარიშხალი დგას. ბოლო გაზაფხულის დამები თოფის წამლის კვამლზე ნაკლებად მსუბუქნი არ არიან, პოეტის მისწრაფებას ნათელი ღირსებისა და მზიარული, უღრებლო ტრანზისკენ კარგად ამტკიცებს მისი მთარგმნლობითი მუშაობა და სათარგმნი ნაწარმოებების შერჩევის ხასიათიც. უმრავლესობა „ა. საჯაიას მიერ თარგმნილი პოეტებისა რომანტიკული სითხითი და ნაწარმოებისა ფაქობი პოეტური გამჭვირვალებით ხასიათდებიან. ასეთია შელის „ღრებელი“, დახლოებით ამგვარივე თრთოლვა და უნახევი განცდათ ჩადებული ეფვარ პის ცნობილ ლექსში — „ანებელ ლი“ ან ღონგფელის ბრწყინვალე ღირსი კმინდებაში — „წვიმიანი დღე“. თვით ფილკორიული მსალეზიდანაც — „ინდისიერ ხალხურ პალატიდან“ — აღუქსანდრე საჯაია არჩევს იმეჯარს, რომელიც ყველაზე ფაქობი შელოცვითობით აღინიშნება. ასეთი იყო მისი მხატვრული გემოვნება და მისი პოეზიის უპირველესი ღირსებაც ამაში უნდა ვეძოთ.

ამას წინათ, პოეტის გარდაცვალებიდან თხუთმეტი წლისთავზე ოდნავ ნაღვლიანი მოგონებით გამოვიდა მისი შეგობარი, ვახტანგ ჭელიძე. „პოეტის პორტრეტში“ მას ეწადა დაეხატა, მოგონებინა აღუქსანდრე საჯაიას ზოგი პირველი თვისება, მიდრეკილება, რაც გრძეყოფელი რამ იყო მისი შემოქმედებისა. ამ წერილში ავტორი გამოდის, როგორც ალ. საჯაიას სტელირი სიღამაზით მოხობილი შეგობარი, „აღუქსანდრე საჯაია... ვერ მოესწრო ეკენა ცხოვრების უტბილესი სიმწარე, — წერს ვ. ჭელიძე. მთელი აღამაინერი სიყვითე თუ ბოროტება მან მხოლოდ წიგნის გმირების ცხოვრებით იცოდა, არც იმედის გაკრების დიდი ტყვიელები განცადა და არც აღამაინერი უმადურობის ყველაზე სამინელი ნაღვლი, არც ბავშვობის მოგონებთა სიტკბოების განცდა დასცალდა და არც ჭბატეის გულტბრყვილო ოცნებებთან გამოთხოვების სიმწარე; დიდი სიყვარულით აფეთქებულს მის გულს ჯერ

ვერც მოესწრო იჭვითა თუ ღამის სამინელიებით აფორაქებულყო...

...აღუქსანდრე საჯაია ემხადებურა ნუფრე დიდისათვის. შინაგან ცეცხლსა და მისი იგი ეპიკური სიმშვიდით უთავსებდა საოცარ გულმოდგინებასა და შორიდან დასახულ დიდ მიზნებს. მხოლოდ სიცოცხლის უკანასკნელ წელს იგრძინო მან მოახლოებული კატასტროფა, და ეტყობა სიყველის არაღლი მართლაც აჩქარებს აღამაინს; მის შემოქმედებაში ყველაზე ნაყოფიერი სწორედ ეს უკანასკნელი წელი იყო.

ერთ თავის აღრიხედ ლექსში — „წყარო“, რომელიც ისეთივე სადა პოეტური ხერხითაა შესრულებული, როგორც უმრავლესობა მისი ნაწარმოებებისა, გულს გეტაცებს მისი მართლაც ძალზე გულწრფელად გამოთქმული სიყვარული სამშობლოსადმი, გვეაღერებს მის მიერ შერჩეული მსუბუქი ღია ფერადები, რისი მეშვეობითაც ლექსის შიდაგაგწყობილება არის შექმნილი და გადმოცემული.

შეედვიარ წყანით დაბინდულ ტყეში, წყარო კისკისებს, ტყე კი წუნარია... კრიალა წყალით ავიყვ ბეშვი და ვთქვი: ესეც ხომ ჩვენი წყალია...

დავბუჯე თვალებს: ტრფობით დამთვრალი მე ჩემს სამშობლოს მივიკრავ გულთან... მშეო, გული მაქვს ცამდე მართალი და მთის წყაროზე ათასჯერ სუფთა!

„წყარო“ არა მარტო ნიშანდობლივია აღუქსანდრე საჯაიას ღირსისათვის, არამედ მის მშვენივასაც წარმოადგენს.

თავის სატრფილო ლექსში — „ქუხილი“ პოეტი ძირითადი თემის პარალელურად თითქმის საყეთარი პოეზიის დახასიათებასაც იძლევა. უნდა ითქვას, რომ ეს ორი თემა: სასიყვარული და თავისებური „არს პოეტია“ სავსაშობად კარგად და საინტერესოდ არის გადამლართული ამ ნაწარმოებში.

როგორც ვთქვით, აღუქსანდრე საჯაიას პოეტური სამყარო გამოირჩევა დაწმუნდლი, მხატვრულად რაფინირებული და ნათელი სტილით. ამ ვაჩებობას, როგორც ჩანს, გრძნობდა თვით პოეტი, რის შესახებ იგი გვესაუბრება ლექსში — „ქუხილი“. პოეტი, მისთვის ჩვეული ზღაპრულ-რომანტიკული საღებავებით გვიხატებს თავის სატრფოსთან „წყაროსა და მასთან ვატარებულ მშვენიერ დღეებს“. ამ დროს მოგონებანი დაეკმირებულა, რასაკვირველია, ვარდთა კრემლებში ჩაქსოვილ მზის სხივებთან, ტბაზე ლერწმის ჩრდილთან, ცაზე გამოჩენილ პატარა მთავარესთან და მოქანცულ ოფნებთან...

პოეტი გვარწმუნებს, რომ მის სატრფოს ყოველთვის ეს ბიბლაყა და იტაცებდა, მგარამ

იგი ვერ უძლებდა უფრო ძლიერ ხმაურს, ედრე ეს გააჩნდა ტყის წყაროს და „ვერხვის ცქრილა ფერკლებს“. პოეტის სატრფო მეტად ნახი არსება ყოფილა და ქუბილის ხმა მას საოკრად ამინებდა.

პოეტის მოხვედრებით წყენით ამბობს, რომ სხვათა პოეტური ხმა და ლექსები მთავარ პერსონაჟს არწივებსა და გრძელს ჰგავს, მაგრამ მე რომ დაიქუბო, ჩემი ხმა საყვარელ გოგონას შეამფთოებს და შეაქრობსო. ამიტომ მისი სიმღერები ჩერჩულით უნდა ითქვას; ჩემი ლექსები ჩერჩულის მსგავსი არიანო — ამბობს იგი. როგორც ვხედავთ, აქ საინტერესო პოეტურ სიმბოლიკასთან, გვაქვს საქმე.

გვხიბლავდა ტყეში წყაროს ხმაური, ვეტრფაღით ვერხვის ცქრილა ფერკლებს, მაგრამ ქუბილის ხმა უნდებოდა შეათრთოლებდა გოგონას უცებ...

...მე გული მქონდა... გული ძვირფასი: გაქაფიებული ლექსების მონად. მაინც სიამოვნა ჩერჩულის მსგავსი ქვეყნად ვერაფერ ვერ გაიგონა.

სხვა — მთებში დაქრის და ბამავს არწივს, ვინ ლექსია და მარტო გრიგალი... დაიქუბებდა ჩემი ხმა აწი, ნაგრამ ვითარ შემიწინდეს ქალი.

სათელი პლასტიკითაა აღნიშნული ალ. საჯაიას „თოვლის ქალი“. რა შეიძლება ათქვას ამ ნაწარმოების შესახებ, თუ არა ის, რომ ატი თოვლიანი პერხევის საყმოდ სათუთს, მაგრამ მაინც მძაფრ აღქმას შეიცავს? ლექსის კითხვისას ჩვენ გვიპყრობს უჩვეულო ბითორააა და სისპეტაკის შეგრძნება.

ჩემი და თეთრი თოვლის ქალია და უყვარს მარტო თოვლი და თოვა... და სხვ.

ამგვარსავე შეგრძნობებს იწივეს მკითხველში მისი მეთრე ლექსი „თოვლი თოვა“, რომელსაც აგრეთვე მერვე სათაურით ქვონდა — „ჩიტები“. ამ ლექსში ჩიტები თოვლის ფანტაზიებით ფარფატებენ და უბორო შემოქმედებით სიხარულით ავსებენ პოეტის სულს. პოეტი მიაბჯებს დათოვლილ, დახამორებულ პეიზაჟში და არას დაგიღვეთ, რომ ამგვარი მინდრე ჩიტები ნაკლებად ემღერებთო. აღქმასანდრე საჯაიას ლექსებში ხშირია ამგვარი გატაცებითა და უნაკლო უშეაღბობით შექმნილი პოეტური სტრიქონები. მისი აეტორი ძალზე კარგად გრძნობს თავს განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ გარემო, მის ირგვლივ გაშლილი არემარე სისპეტაკითაა მოცული და თოვლით გადათოვრებულია. მაშინ პოეტის და ბუნების შემოგარენს შორის განსაკუთრებულად მჭიდრო კავშირი მყარდებოდა. ეს

კავშირი, უდავოდ, ვერდნობოდა პოეტის სულიერ ნათესაობას ბუნების ამგვარ სიმწინდესთან.

თოვლის სიმწინდის მხატვრული ხატობის ნაღ იტაცებს პოეტს, რომ მას შეუძლია თავისი სატრფოე კი, რომლის მიმართ უაღრესად ნახად და თბილად არის განწყობილი, შედაროს იანერის სუსხიან დილას, „უნეარებს ცივს და თეთრად მინათოვს“. ასე ხდება სწორედ ლექსში — „როი და“. ეს ნაწარმოები ოდნავ დაკვირვებას იწივეს მით, რომ პოეტი ნახ გრძნობებს ერთდროულად უცხადებს ორივე დას, მაგრამ ეტყობა ეს საყვარელი იმდენად ამაღლებული ან ფაქიზია რომ პოეტს დასამეგებად მიაჩნია ამგვარი გატაცება.

ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ გრძნობის სინატიფე, სისათფე თუ სიმწინდე მუღმივი თანამგზავრია აღქმასანდრე საჯაიას პოეზიისა. იგი მისი არსებითი ნიშანიც არის. პოეტს მხოლოდ ამგვარ ვითარებაში შეუძლო შემოქმედება. მისი მიამბიტი და უხადო პოეტური ბუნებისათვის დამახასიათებელია, რომ იგი უღარებსაც წერდა. ალ. საჯაიას ლიტერატურული ხელბრები გათვალისწინებულია არა მხოზრადლებისათვის, როგორც ამას ხშირად მისდევენ სხვადასხვა დროისა და ქვეყნის ესთეტურად განწყობილი მწერლები, არამედ სულ უძკროსი ასაკის ბავშვებისთვის.

ლექსების ცაცის სვანურ მოტივებზე ალ. საჯაიას პოეზიაში განსაკუთრებული ადგილი უქირავს. ეს ლექსები მას სიცოცხლის თითქმის უკანასკნელ თვეებში აქვს შექმნილი და ისინი პოეტური გრძნობის ნამდვილი ინტენსივობით გამოირჩევიან. ცაკი „სვანური მოტივებიდან“ განსაკუთრებით ექსპლესიულია და ღრმა სულერი მოძრაობით ავსებული. მწენია ამ ნაწარმოებში გაარჩიო, თუ სად თავდება სვანური ხალხური შემოქმედების ბრწყინვალე ხატოვანება და სად იწყება აეტორის პოეტური არსება. ამისათვის საჭიროა ძალიან კარგად იცოდე სვანური მითოლოგია. ლექსში „სვანურ მოტივებიდან“ თავიდან ბოლომდე ელვარებს პოეტის შეყვარებულის სახე. იგი ქართული და საერთოდ აღმოსავლური ფანტაზიის მდიდარი მხატვრული საშეაღბებებით არის წარმოსახული. ეს ქალი მას საღამო ხანს გზაზე გადაჰყრია და, თრმე გუდალობებულ შეღლსა ჰგავდა, რომელმაც თრმე ას წელიწადს ამბენა თავი პოეტს. შემდგე მისი თაფლისფერთვალეა ასელი მას მთვარედ ექვა და ვარსკვლავებში შეტობა, იქ გადაიკარგა. პოეტი კი გვიყვება, რომ ის, თრმე, ელვის მოიხზვიზე ხმლით სღედა და ექებდა მთვარედამქველ მის სატრფოს...

სიყვარულის ძალი ლექსის გმირს უჩვეულო სიმღერებს ანიჭებს: „მთის კაცი ვარ, ხელი ცამდე მიწვება, ქარის მუხლით მოგეწევი,

ქალე... მაგრამ მის მიინე ეწინაა ეს დეენა
 ჯალზე დღხანას არ გავრქელდეს, რადგან შე-
 იძლება მის დეეერ მკლავებს ძალა წაერთვის,
 ხოლო ზოგჯერ კვალდაკარგულს — ფეხი გა-
 დაუდევს, ვადატყდეს და დაიშტერებს. მაგრამ
 ასეთ შემთხვევაში პოეტს სატრფოს დალაღის
 იმედი აქვს, რომელსაც ის აღბნათ, ნათქვამბდა
 გაღაწხილი საქმაროს ამოსაყვანად...

მეორე ნაწილი ამ ლექსისა იმავე თემის და-
 მუშავებას წარმოადგენს, ეს ნაწილი კიდევ
 უფრო ძლიერად გამოხატულ ეშვადლო შებრ-
 ანების პოეტურ სერთის წარმოადგენს. ასეთი
 პოეტური მსოფლიანა ქარბი, ხალისიანი პოე-
 ტური ენერჯიისა და სულერი აღბატების
 ნიშანია. სასიყვარულო გრძნობას, შეერთებისა
 და სატრფოს მოპოვების ადამიანურ განკლას
 პოეტი აღარებს ხან ღრბელთა ჯოგზე დადევ-
 ნებულ ქარს, ხან კი უშვასა და მის ხვე ხე-
 ვებში მონაწიარდუ ქარბნახლს. აეტორის ფიქრით,
 თუკი ისინი ერთმანეთს შეხვდებიან, მამინ
 ერთი და მეორეც წვიმად ან სეტყვად გაქ-
 რისტლდებიან:

თუკი შევხვდით, ან ვიწეივებთ და
 ანდა სეტყვად დავიშლებით...

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეს ნაწილი
 ლექსისა დაწერილია მეტად თავისებური
 რიტმული ზოგით. აშკარაა, რომ ეს თავისე-
 ბური მეტრული განზომალება კლავ სეანერ
 ხალხურ პოეზიიდან უნდა მომდინარებოდეს.

არანაკლებ კოლორიტულია და თვითმყოფი
 ამავე ცალკში შემავალი „სიძლერა მერზაყან-
 ხე“. ის ქმამე, ტემპი, რომელიც ლექსის პოე-
 ტურ მდინარებაში, იგრძნობა, ის მოცულობანი
 და წონადი მხატვრული შედარებანი და მეტრ-
 ფორები, რომლითაც საქმოდ მდიდარია ნა-
 წარმოები, ბოლოს კი თვით მერზაყანის პირ-
 კეში, სანახევროდ ნისლში გახვეული გოლია-
 თური ტანი მკითხველს სვანეთის მხარისა და
 მისი ხალხური გადმოცემების სიღიადზე მით-
 თებენ. ამ გრძელ, დინჯო, შედიდური და
 ერთგვარად გმირული რიტმით შესრულებულ
 ნაწარმოებში მართლაც რაღაც წმინდა სვანე-
 რი სიღიადე და სიღიადე სუფევს.

ლექსში — „სიძლერა მერზაყანზე“ გამოცუ-
 ნობი შინაგანი გუჯეწი ისმას, ნაწარმოები
 მთლიანად. შუიძლება, არაა მხატვრულად სრულ-
 ყოფილი. მაგრამ თავის ძირითად ნაწილში
 ეთნოგრაფიული სიზუსტით და ადგილის კო-
 ლორების დაცვითა შესრულებული:

მერზაყანი მღერის, მთები უფრო მღერიან,
 თუ მერზაყანს სმანავს, მოუბსაც უნდათ
 ძილი... და სხვ.

სვანურ თემებზე შექმნილმა ამ ნაწარმოებებ-
 მა, უდავოდ, ახლებური ძეგრალობა შესძინეს

ა. საჯიის შემოქმედებას, ასევე მხატვრულ
 მოტივებით გაამდიდრეს მისი პოეზია.

ამავე ხანებში ალ. საჯიამ, შექმნილ „სიძლერა
 მერზაყანზე“ წიგნში, წიგნში „სიძლერა მერზაყანზე“
 დები“. ეს ნაწარმოები არაფრით ჰგავს სვანე-
 რი ციკლის ლექსებს. იგი ნაზი, ფერადოვანი,
 „ციური ცერითა“ და ვარდებით დამწვენიველ
 აეკარღლია. სასიამოვნოა, ამ უბრეტენობი
 ლექსის კითხვა. მასში თითქმის არაა ისეთი
 სახე, რომელიც ზეგნითის არ იყოს ნაცნობი
 ძველი პოეზიიდან, მაგრამ, მოუხვდავად ამისა,
 ყველა ეს პოეტური სახე ისე ბუნებრივად
 არის გამოყენებული, იმდენად საღად ჩანს
 ლექსში ნაზმარი და თავის ადვილზე დასმე-
 ლი, რომ ბუნებისა და ყველითა სამყაროს
 სერნელებას გვაზიარებს.

ლექსში, რასაკვირველია, ხარობს ვახლარ-
 თული სერო, „ჩემი ენმელა, ჩემი კარგი დო-
 ბილი“... აქვე წყრილია წვიმები დიან და
 პოეტი კარგულს, რომ მისთვის ეპეტერები-
 ნათ „მზე და ცვარი ციური“; „აი ჩემი ბილი-
 კი, აი ჩემი ვარდები, წელს უთოვლ წყრილია
 წვიმებს შეეუყვარდები“, — ასე ნატრულობს
 ის. მის ნატერას შეადგენს ისიც, რომ დღხანას
 ამღერა ქება აქვეყნიური, რომ კიდევ და
 კიდევ ეღიბოს ზომკავალა კაინი..

ამ უბრეტენელ, უწინარს სამყაროში უცე-
 რად იგრება იღვით გამსქვალული მძიმე ფიქრების
 წყება. ეს არის სიყვდილის წინა ექმის ფიქ-
 რები. მაგრამ პოეტს არ შეუძლია ეს წამიც კი
 წარმოიდგინოს სიღამაზის ვარჯელ, უყვარელი-
 ბოდ. მას სერს საბოლოო სიმღერები წარ-
 მოსთქვას დაუოკებლად, და თუ სიყვდილი
 მოვა, დაეწანება, რომ წყვილია ქრინანტმა
 კიდევ დარბა ურთიმებოდ, რომ ვერ ეშღერა
 უშანკო სიყვარულს, „მებტყვად ტყუებს“, რომ-
 ლეუბა უცრით ინამბიანს მას უნდა იქმე-
 ინად, რასაც უმღერდა, სწორედ თავის მძლავ-
 რი სიმღერით, სერს მოახდინოს ეს პოეტური
 გარდაბორცილება: „კიდევ ცოტა და, უცხო
 ყველიდვით მოვცდები“ — თითქოს წინათ-
 გრძნობდა პოეტი.

ლექსი — „წილს უთოვლ...“ ფერადების,
 გაწეუობილების, ნაზი სეუდის გემოვნებისანი
 გაამა:

წელს უთოვლ წერწება ღერწამს
 შეეუყვარდები!

აი თვითონ გვირილა წილში გაღატებილი...
 აი თვითონ მანის მოზუივე ვარდებით.

თოვლის ფერით, ღვინის ფერით შემოსილი
 ხეხილი,

აი თვითონ გვირილა წილში გაღატებილი.

ამავე პერიოდში შექმნილ ლექსში — „კომ-
 ები“ ძნელი გასარკვევია, პოეტი მართლა
 ქარში აგებულ სვანურ კომეებზე წერს. საყუ-
 თარ „უშანკო პოეტურ ოცნებაზე“, თუ სიყ-

ვარდის მშვენიერ კოშკებზე. მისი აზრით, ყოველივე ეს ერთმანეთსა ჰკავს და, ამიტომ სამივე ამ მოვლენას საკუთარი ცხოვრების უღამაზეს მხარეებად თვლის, ერთმანეთის გვერდით ისხვნიებს. „კოშკები“ ერთ-ერთი ადგილი ღირსეული ნაწარმოებია პოეტის კრეატივში. ამ ნაწარმოებში იგრძნობა ქარის ქროლვა, რომელიც წმინდად, ცელის ჰერსს, არ აძლევს მას დაგუბების საშუალებას და მოაქვს მისი ახალ-ახალი ნაყოფები, რომელიც ცხოვრებაში შეყვარებულ ღირსეულ გმირს სჭირდება:

ქარები, ქარები, ქარები იცოდა,
და ყოველ გაფრენას მოსდევდა ახალი...
ეს მისთვის ავაგი, ეს მისთვის მინდოდა,
ასეთი ძვირფასი, ასეთი მალაღი...

ამ გმირის მიერ აგებული კოშკები თვითი ფერისა და ძალზე მალღებია. მის ერთ-ერთ შესაძლებელია ციდან მოწყვეტილი ბრწყინვალე ვარსკვლავიც კი დაცეს. ამიტომ მას — პოეტის უმანო ოცნებას—ვერავინ შეწყდება.

ა. საჯიას აქვს ერთი ნაწარმოები — „მეც შენთან, მწყურალო“... ის ნაკლებად გამოირჩევა მის პოეტურ შემეფიქრებაში, თუ არ გავიხსენებთ ერთ ადგილს, სადაც ის ბუნების მშფოთვარ, უღამაზეს სტიქიონს — ენვერს მიმართავს და ეუბნება: სად გეჩქარება, „დაღვი, გული მოწყურებული დააწოშმინე ნათელ ფერებითო“. პოეტი უჩრევს მდინარეს, რომ ის დასტებებს, დაკმაყოფილდეს იმით, რაც ცაში წასულ მთებს მისთვის გაუმეტებიათ და მიუზღავთ. პოეტი საკუთარ თავს ამ მდინარეს ადარებს. ერთხელ თურმე ისიც ასეთივე დაუღვრობელი, მაჰინგელი, დაუცხრომელი ყოფილა; ახლა კი უცხად აღმოაჩინა, რომ სწორედ

მაშინ ჰქონია ჰარად ის, რასაც ეძებდა და რაც ახლა ხელიდან ეცლება და გაკარგები.

მეც ერთხელ ასე. ვიცი და ვიცი
ჩემს გზაზე შენებარ მიეჩქაროდი,
შე ვიცი, ჩქარა, შენაც ჩემგვარად,
ცელქი ოცნების ნათელ ქარგებით
დაცხრები, კრულო, მშფოთვარე სულ
დაღვი და დიკარგები.

თითქმის ყველა პოეტს აქვს ლექსი მის საკუთარ ლექსებზე; მათში მოთხრობილია პოეტურ გამარჯვებებსა და მარცხზე, შემოქმედებით სიხარულსა და ტკივილებზე. პოეტის დანიშნულებასა და მიზნებზე. შემოქმედნი ამგვარ ნაწარმოებებით გვიჩვენებენ თუ რა დიდი ადგილი უკავია მათ არსებაში პოეზიას, რა დიდ სულეარ ენერჯის, ატანენ ისინი მასში.

ერთი მწერალი ამბობდა, როდესაც ჩემს ახალ ნაწარმოებს პირველად ვუკითხავ გარეშე პირებს, ისეთი გრძნობა მაქვს, თითქოს საზოგადოებაში მოვხვდი, სადაც ყველა საზვიამოდ გამოწყობილია, მე კი ტრეველი ვგვავარ და სუყველა შემომცქერისო... შემოქმედი ასე უყურებს თავი პოეტურ ნაყოფს რომელიც განსჯისა და მსჯელობის საგანი გამხდარა.

ალექსანდრე საჯიასთვის პოეტური შემოქმედება ყოველთვის ასეთი სათუთი, მგრძობიარე და სპასუნისმგებლო პროცესი იყო. იგი საკუთარ ლექსს უყურებდა, როგორც საკუთარი პიროვნების ნაწილს. მან იცოდა, რომ სიტყვებში დიდი გრძნობის მოქცევა შეიძლება. სიტყვების შოვნა და შერჩევა ძნელია და დიდად სპასუნისმგებლო, ამიტომ ის საჭირო სიტყვებს საკუთარ გულში ეძებდა და პოეზიაში ასე იკავებდა გზას.

ანდაზის გენეზისის საკითხისათვის

ანდაზები ადამიანთა ერთობის თავისებური ხატება-ფიქსირებაა. ხალხური პოეტური აზროვნების აღნიშნული ენობრივი სხვადასხვა საკითხთა შიგნით წყებას წარმოადგენს. თითოეულ მათგანზე არასრული წარმოდგენა, რა თქმა უნდა, აძნელებს რიგ საკითხთა ერთობლიობაზე დამყარებული შეცნობების — პარემიოლოგიის სრულყოფილ დაუფლებას.

ჩემი მიზანია გაეარკიოს ანდაზობის ეტიმოლოგია — ანდაზის გენეზისის საკითხი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ანდაზის გენეზისთან დაკავშირებით ადგილი აქვს აზრთა სხვადასხვაობას.

ცნობილი რუსი მეცნიერი, მითოლოგიური სკოლის ტიპური წარმომადგენელი თ. ბუსლაევი ანდაზების წარმოშობას შორეულ წარსულს მიიწერს. კონკრეტულად მათს აღმოცენებას ვინისა და მითების საწყისებს უკავშირებს. ანდაზები, თ. ბუსლაევის თვალსაზრისით, არის ქერემების სიბრძნითი მეტყველება, რომელიც იქმნებოდა როგორც რაღაც საიდუმლო აქტი და ფორმირებისთანავე გადაეცემოდა თაობიდან თაობას უცვლელი სახით.

(იხილეთადავ ამევე შეხედულებას იმეორებს გამოჩენილი ინგლისელი მეცნიერი ედ. ტეილორი. იგი ანდაზას იხილავს როგორც მტკიცედ შეკრულ ფორმულას, რომელიც ისტორიის ვრცელ მანძილზე უცვლელი სახით მოშინარბობს.)

ანდაზათა ე. წ. არისტოკრატიული წარმოშობის თეორიამ შესაძლებლად გავრცელებული სახე მიიღო სნევირტევის შრომებშიც: «Пословицы, — წერს იგი, — исходят из уст пророков, оракулов, мудрецов, патриархов, царей или сивилл древнего мира... сообщалась народу как изречения мудрости, как правила жизни»...2)

ანდაზა თავისი წარმოშობით ეტოლოება ხალხური პოეტური ზელოვნების სხვა ენ-

ობებს, რომელთა საწყისები შორეულ წარსულში იქმნება.

როდესაც ანდაზის წარმოშობაზე ვლაპარაკობთ, პირველ რიგში საჭიროა გაეარკიოს მისი ჩანასახოვანი ფორმის ფიზიონომია.

ანდაზის, ამ სიტყვის დღევანდელი გაგებით, ჩამოყალიბება-სრულყოფას შედარებით გვიანდელ პერიოდში ეყრება საფუძველი. იგი, როგორც პოეტური შემოქმედების სრულყოფილი ენობრივი, არაა ისეთი აბრეშული, როგორცაა შრომის სიმღერა, საწყისეველებო პოეზია, ჯადოსნური ზღაპრები, გამოცანები და სხვ. აღნიშნულმა ენობრივმა სრულყოფილ ფორმალ ჩამოყალიბებამდე განვითარების ვრცელი გზა გაივლო.

თანდათანობით ევოლუციის ეს რთული პროცესი ჩვენ ასე ვგეგმავთ:

პრიმიტიული საზოგადოებრივი ფორმაციის საფეხურზე, როდესაც ადამიანები უშუალოდ და გულუბრყვლოდ დაშორებულუბას ამყარებენ გარემომცველი პირობების მიმართ, როდესაც თანდათანობით ცდილობენ ბუნების ძალთა დამორჩილებასა და თავიანთი სასიცოცხლო ინტერესებისათვის გამოყენებას, ისინი ყოველგვარი შორეული განჭვრეტის, აღგზორიზმისა და ქვეტექსტული გამიზნულობის გარეშე წარმოთქამენ მარტივი სახის წინადადებებს.

რამდენადაც შრომა ადამიანის შიგნით სიცოცხლის პირველი ძირითადი პირობაა, და მასთან იმდენად, რომ ჩვენ გარკვეული აზრით უნდა ვთქვათ: შრომამ შექმნა ადამიანი.1 რამდენადაც ისტორიის მთავარი მამოძრავებელი ძალის სწორედ ასეთი მშრომელი ადამიანები წარმოადგენენ, ამდენად ამგვარი მარტივი წინადადებანი, უპირატესად, მშრომელი ხალხის წრეში იქმნებოდა და, სრულიად ბუნებრივია, მათში მშრომელი ხალხის საქმიანობა ირეკლებოდა. აღნიშნულ ეტაპზე ჩვენთვის საინტერესო მარტივი წინადადების თემატიკა მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანთა შრომითი ერთობ-ერთდამოკიდებულებითა და მათი პრაქტიკული გამოცდილებით ამოიწერებოდა. აქედან დასე-

1) Э. Тейлор, первобытная культура, 1896 г. стр. 79.

2) И. М. Снегирев — Русские народные притчи и пословицы, М., 1848 стр. XII.

1 ფრ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, 1950 წ. გვ. 170.

ენა: (ანდაზის ფესვები აღმართა რეალური ცხოვრების ნიადაგზე აღმოცენებული)

საზოგადოებრივი ცხოვრების უფრო მაღალ საფეხურზე, კლასობრივი დიფერენციაციის პერსონალი აღმართა განვითარებული პირბონტი საკმაოდ გავართოდა, ინტელექტუალური შესაძლებლობა ამაღლდა. ამ გარემოებამ, თავისთავად, წარმოების წესის განვითარებას შეუწყობდა. უკვე საზოგადოება ორ მკვეთრად განსხვავებულ ერთეულად გაიყო. ძლიერმა სუსტი დაიმორჩილა და, ამდენად, ახალი სოციალური ერთეულობა დამკვიდრდა.

აღნიშნულმა სოციალურმა ძვრებმა აღმართის ცნობიერებაში შესაბამისი რევოლუცია მოახდინა და პიროვნება არსებულ მდგომარეობასთან საბრძოლველად უფრო ენერგიულად განაწყო. აღმართს გაუჩნდა უნარი განეყენებულ, აბსტრაქტულად აზროვნებისა, რამაც განაპირობა (განსაზღვრა) ძირითადად სამიგებლო ეპირის ჩამოყალიბება - განვითარების პროცესი.

მოსახლეობის დიფერენციაციის ამ ეტაპზე წინაქლასობრივი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი მარტივი სახის წარმართქემები, რომლებიც პირდაპირი მნიშვნელობით იმართებიან, სულ სხვა ვაპარებას იძენენ. ისინი ვადატანით მნიშვნელობით იმუხტებიან.

ეფექტობით, ძნელი არაა, ზოგად ხაზებში, რამდენადაც მასალები საშეაღებას გააძლეეს, კონკრეტულ შავალითებზე ვაჩვენოთ ეს პროცესი.

(როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ანდაზის ეპირის ჩანასახიდან ფორმის წარმოადგენს მარტივი სახის წინადადებანი, რომელთა შინაარსსა და თემატიკას საზოგადოებრივი ცხოვრების დაბალი საფეხურზე მდგომარეობის უმუშალო შთაბეჭდილებები შეადგენდა. ამ შთაბეჭდილებებს კი ხალხის შრომითი ერთეულობა და მათი პრაქტიკული გამოცდილება ასაზრდოებდა. მშრომელი ხალხის პრაქტიკული საქმიანობა აღნიშნულ ეტაპზე, როგორც ცნობილია, შეთავსება-მონადირეობის და პრიმიტიული მიწათმოქმედების დომინანტობით ხასიათდება. საფეხურებლია, რომ სწორედ ამ ეტაპში იქმნებოდა და მკვიდრდებოდა ჩვეულებრივი მნიშვნელობით და ვაგებით შემდეგი ანდაზების საფუძვლები:

„თვეს ბოლოდან ვერ დაიქრ“,

„ვისაც თვეში უნდა, ფეხები სველი უნდა ჰქონდეს“,

„ისარი რა არმართლიად მივიდოდეს, შვილდისა შოზოდესა შეეცუები“ და ა. შ.

ამ პირდაპირ თქმებში ფიქსირებული უნდა იყოს მშრომელი კაცის უოველდობელი დავკრებებით მიღებული შთაბეჭდილება. ეს ქვემარტებანი აქსიომათა ფორმით უნდა უოფი-
9. „მართობი“, № 8.

ლიყო გაბატონებული პირველ ხანებში არავითარი მეორეული ფუნქცია არ უნდა ჰქონოდა. საზოგადოების თანდათანობრივი განვითარების შედეგად ინტელექტუალური მუხტები რდესა და ეურადღების გამახვილება-გამართლებროვნების საფუძველზე კი, ვფიქრობთ, ისინი იღებენ ახალ ელვრადობას, ვადატანით მნიშვნელობას და საბოლოოდ ფორმირდებათ ანდაზებდა.

ამგვარად, დროთა მდინარებაში, ხანგრძლივი განვითარების შედეგად სადა, პირდაპირი მნიშვნელობით ნახშირი მოკლე წინადადებათ მუქმნა ანდაზა, როგორც ხალხური მხატვრული შემოქმედების სრულყოფილი ეპირი.

უნდა ითვას, რომ ერთმა მსვლელობაში დამწერლობის განვითარებამ და სხვა მნიშვნელოვანმა ფაქტორებმა იმდენად განაპირობეს ანდაზის ჩანასახის დაბეჭვა, სტილიზაცია, რომ დღესდღეობით ძნელი ზდება მათი პირდაპირი სახის აღდგენა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, როდესაც ჩვენ ვსაუბრობთ ანდაზის წარმოშობაზე, ხაზს ვუსვამთ მისი ჩანასახის განვითარების რთულ საფეხურებს, მხედველობაში გვაქვს საერთოდ ეპირის და არა ცალკეული ანდაზის ფორმირება, რამდენადაც გამოირცხვლი არაა, რომ ზოგიერთ ანდაზას არ ვაველოს გზა მარტივი, უშუალო წინადადებათ ვადატანით აზრით აღმართულ თხულებამდე. არამედ პირდაპირ შემქნილიყოს.

ყოველი ანდაზის აღმოცენება აუცილებლად ვარკვეულ კონკრეტულ ვარემოებასთანა დაკავშირებული. ქართული ანდაზების მდიდარ ფონდში ვაქირდება დაიქმნოს თუნდაც ერთი ნიმუში, რომელიც დავაქშირებული არ იყოს რეალურ მოვლენასთან, ფაქტთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გზა ეხსნება ბურჟუაზიული-ბუღალისტური კონცეპციის წარმომადგენელთა თეორიებს, რომელთა მიხედვით ანდაზები წარმოადგენენ რაღაც საიდუმლო აქტის შედეგად შემქმნელ მყარ ფორმლებს, დროთა მდინარებაში რომ უცვლელი სახით მოძრაობენ.

შეიძლება ქართულ ანდაზებში, ისევე როგორც მსოფლიო პარემიოლოგიაში, შევტვდეს ამოუხსნელი ნიმუშები, რომლებსაც ტრადიციის ანდაზებად ვითვარობს. მაგრამ აქ ვასაკიარი არავფირობა. მიზეზი ამოუხსნელობისა, წარმოშობის ვაქრკვევლობისა, უნდა ევებოთ იმ სოციალურ თუ ეკონომიური ფაქტორების, კონკრეტული შემთხვევების მივიწყებაში, რომელთა ფონზე იქმნებოდა და ფორმირდებოდა თითოეული მათგანი.

ქართულ ანდაზებს, სხვა ხალხის ანდაზებთან ერთად, საფუძველი ვერებოდათ და ვითარდებოდნენ ჩვენი ხალხის მრავალსატყუნოვანი ცხოვრების მთელ მანძილზე. ქართული ანდაზების უმრავლესობა იქმნებოდა, როგორც დას-

ყენა, მიღებული, ბუნების მოვლენებზე დაკვირვების შედეგად. ამგვარ ანდაზებს ერთი მხრივ აასხობდა: ხალხის სამეტყურთო და წარმოებითი ურთიერთობის გამოცდილება, მეორე მხრივ, ისინი წარმოადგენენ თავისებურ გამოძახილს რომელიმე ისტორიული შემთხვევისა, გარკვეული სოციალურ-ეკონომიური და კულტურული ცხოვრებისა.

თუ ჩვენ თვალს გადავავლებთ საქართველოს ისტორიას, მხედველობაში მივიღებთ მისი მატანიან ხარისხად ჰომეროსს, შემდეგ კი ისტორიის პრინციპით განვიხილავთ ქართულ ანდაზებს, მნელი არ იქნება მათი თანმიმდევრული კლასიფიკაცია ცალკეული ეპოქებისა და სოციალურ-ეკონომიური წყობის განსხვავებულობის შესაბამისად.

ჩვენ ვამბობთ: ანდაზის წარმოშობა ზმირად კონკრეტულ გარემოებასთან არის დაკავშირებული. ზოგად ხაზებში ქნელი არაა მთელი რიგი ანდაზების წარმოშობის დათარიღების დადგენა. რა თქმა უნდა ეს თარიღები თვით წლებში ფარგლებში ვერ ეტევა და საუბრებიდან საუბრეში აბიჯებს. მაგალითად, სრულიად არ ჰქონს გეარკვიით თუ რომელ ეპოქაშია შექმნილი ანდაზა „ასე ჩემო მანასეო, ხან ისე და ხან ასეო“. ვადმოცემით, მეფე თეიმურაზ მეორეს, ერთკელს მამას, ჰყოლია მჭევრმეტყველების გამო დაპალოებული ბერო— მანასე. როცა მეფე ამ ბერთან საუბარს დაამთავრებდა ხოლმე, დაყოლებდა — ასე ჩემო მანასეო, ხან ისე და ხან ასეო. ამ თქმამ შემდეგში გავრცელება კოცა და დღეს იგი ანდაზათა კრებულში სრული უფლებით სარგებლობს.

აქედან გამომდინარე, უფრო ადვილია ისტორიულ თემატიკაზე შექმნილი ანდაზების გენეზისის გარკვევა, რამდენადაც მათში უფრო მტკადაა დაკული სიმბოტეები იმისა, თუ რასთან დაკავშირებით შეიძლება შექმნილიყო ესა თუ ის ანდაზა.

ჩვენ ვცესმის, რომ ყოველი მარტივი წინადადება მაშინ იქცევა ანდაზად, როცა მასში ძლიერად გამოქვლივდება ვანზოგადება — ანტიკაქტირების ტენდენცია; რომ ანდაზისათვის არსებითია ვადატანითი მნიშვნელობა. აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება ანდაზის მხოლოდ ფრაზეოლოგიური აგებულებიდან გამოვიდეთ. შეიძლება წინადადება მარტივი სახით ვანდა პირველყოფილი — თემური წყობილების დროს, მაგრამ ვადატანითი მნიშვნელობა მიიღოს და ანდაზად იქცა ფეოდალიზმის ხანაში და ა. შ. ამდენად აუცილებელია ანდაზათა წარმოშობის დადგენისას ამოვიდეთ წინადადების ვადატანითი მნიშვნელობით ხმარების მოქნიდან, თუ ასეთის დადგენა ხერხდება. ჩვენთვის სახელმძღვანელოა ანდაზის სატირიული კლერალობა და მთავარი შინაარსი.

ქართული ანდაზების საკმაო რაოდენობა დაკავშირებულია ჩვენი ხალხის ზნე-ჩვეუბნისა და ცრუ რწმენისათვის, რაც მათში წარმოშობის შორეულ წარსულზე მიუთითებს. „მაშინ დამაბე ვეგულო, ვხან რომ დავაგუგუნო“ ან „ამდენი მგელთა ყმბილი უამბოლ არ ჩაიღოსო“ და სხვ. მისთანები, უეჭველია, უნდა შექმნილიყო ამ პერიოდში, როცა ხალხში ვაბატონებული იყო რწმენა, რომ ღრმადლის ან ცხოველის დაბახლს შეეძლია რაღაც უსამოვნო ამავეი დაატეხოს თავს ადამიანს. ხალხის ამ რწმენის გამოძახილი საქართველოს ზოგიერთ ჩამორჩენილ კუთხეში დღესაც იგრძნობა.

ჩვენამდე მოღწეულ ანდაზებში პირველყოფილი საზოგადოების ანიმიტური მსოფლმხედველობის კვლსაც ვხვდებით, რაც, უეჭველია, იმდროინდელი საზოგადოების ინტელექტუალური ვანეთარების დაბალი დონით აისხება.

„მხეს ვინც ტაღას ვსერის, მასეც თავეც დაიქვმეო“,
 „მხუა რომ მთვარე შეეყრების, დაიღვია და დაქვნიეო“
 „გახაფხულის მზე რაღასო, შემოდგომისა ქაღასო“ — და სხ.

ქართულ ანდაზებში ვადმოცემულია ჩვენი ხალხის მრავალბატუნოვანი ყოფი-ცხოვრება თავისი დადებითი და უარყოფითი მოვლენებით, მათი მახარისის ვათვალისწინება მათივე წარმოქმნის ეპოქაზე მიგვითითებს. სავარჯეული თემობრივი წყობლების რღვევაზე მიგვიანიშნებს ანდაზა — „მომბილა უთხრა დობილსა: აქ ჩამოგორად ლაგისნაო“, იგი უნდა იყოს სატირიული დაბახოება ჩვენი საკმაოდ ვაკტელებული ჩვეულებისა — წაწლობისა, რომელიც მთიელთა ცხოვრებაში ვიანდლამდე იყო შემორჩენილი. ასევე, ანდაზების: „სისხლი სისხლით არ დაბანება“, „სისხლი წყლით უნდა დაიხანოს“ და სხვათა შექმნა ვვარჯელ-ტომობრივი ურთიერთობის დაკვმის ეპოქაში უნდა ვიგულისხმობთ. შერისივების სისხლით ვადახდის ჩვეულებამ იმდენად მოქანცა ჩვენი წინარები, რომ ამ დრომოქმული ტრადიციის წინაღმდეგ თვითონვე აიძალდა ხმა და მსგავს ანდაზების სახით საუკეთესო კოდექსი შეიქმნა.

ქრისტიანული ეპოქის პირშობა ანდაზები:
 „მოთმინება სამოთხის ვასალებიო“,
 „კაცი რასაც აქ სიკეთეს იქს, იქ სიიქიოს დახვდება“,
 „მარტო ლოკით სამოთხეში არ შეისვლება“,
 „კაცი რომ კაცს მოეროს უნდა ლმერთი ახსენოს“,
 „სანთელ-საქმეველი გზას არ დაქარავს“
 „თუ ლმერთი მწყალობს, ვმწყაო რას დამკალებსო“ და სხვ...
 ვანსაკუთრებული სპლიერით ირინა თავი

ქართულ ანდაზებში ფეოდალური საზოგადოების მძლავრმა კლასობრივმა ხასიათმა და ხალხური შემოქმედების ამ მნიშვნელოვან ნაწილს მძლავრი იმპერული მიერა ყანობრივი გაფორმებისა და შემდგომი განვითარებისათვის. ანდაზებში კლასობრივი ელემენტების ვალდებულებას ხელს უწყობდა მშრომელი მასის სხვადასხვა რანგის ექსპლუატატორთა მიერ ჩაგვრის ხანისობრივი ზრდა. ამგვარად უკვე ანდაზებში მონადირის, მიწათმოქმედის და სხვათა ადგილს იჭერს: ბატონი, ყმა, გლეხი, ვეპარი, სოფელგარი, მღვდელი, დაიკანის და სხვანი, მაგრამ ეს არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ ახალმა სოციალურ-ეკონომიკურმა პირობებმა სრულად მოსპოვონ წინაყლასობრივი საზოგადოების დამახასიათებელი ანდაზები, არა, ისინი ამ უკანასკნელთა პარალელურად კვლავ განიცაობენ არსებობას და განვითარებას, ზოგიერთი მათგანის ვადტანითი მნიშვნელობა იცვლება და, ახალი ელემენტებით ივსება. მაგ. „პური და ღვინო ძველი სჯობს, ტანისამოსი ახალი“. პარალელურად:

„პური და ღვინო ძველი სჯობს, ბატონი ახალ-ახალი“.

ქართული ანდაზების ერთ-ერთ ძირითად ფონდს ბატონისა და ყმა-გლეხის ურთიერთობის ამსახველი ნიმუშები შეადგენს, თითოეული მათგანი გარკვეულ სოციალურ თვალსაზრისით ფეოდალიზმის ეპოქაში იქმნება და ამა თუ იმ კლასისათვის ნიშანდობლივი ტენდენციითაც ხასიათდება.

ამ შემთხვევაში ყველაზე თვალსაჩინოდ პოულობს გამოართლებას მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსთა შეხედულებანი ლიტერატურისა და ხელოვნების კლასობრივი არსის შესახებ, კერძოდ, ლენინის მოძღვრება ერთ ნაციონალურ ენობრივში ორი ენობრივის არსებობის შესახებ.

მიავგრძელთა და ჩაგრულთა ურთიერთდამოკიდებულების ამსახველი ანდაზების სახით იქმნება უზარმაზარი ტილო, რომელზედაც სოციალური კონფლიქტების მთელი რთული პროცესი ისახება. ამ ანდაზებში გამოძიხლეს პოეტობის ერთი მხრივ ექსპლუატირებული მასის, ხოლო მეორე მხრივ მიავგრძელი კლასის იდეოლოგია.

ყმა-გლეხების ურთიერთდამოკიდებულების ვეულაზე მკაფიო გამოშვატეული ანდაზებია:

- „ეს მთა თუ იმ მთას ეცემა, ბატონისგან ჩვენი წყალობა მოგვეცემო“,
- „ყარებამდის არ მივყვება, ბატონიანთ წალობაო“,
- „ვის უჩივი და ბატონსაო, ვისთან ჩივი და ბატონთანაო“,
- „ბატონი ცხენზე ვერ ჯდებოდა და მეჯინების უწყურებოდაო“ და სხვ.

ეს ანდაზები, ცხადია, ბატონურობის ეპოქის განკუთვნილია. ამავე პერიოდისაა ხალხურისაგან შინაარსობრივად და პოლემიკურად განსხვავებული ანდაზები:

- „ბატონის სურვილი ყმისათვის ბრძანებაო“,
- „შენი ბატონი ხიდად რომ გაგვღვას, ზედ ნუ ვაივლიო“.
- „ბატონმა რომ თქვას: მუხას ვაშლი ასხაო, ყმაე, შენ დაიჯერო“.
- „ბატონის საყვარელი გველი ყმისგან უბოში ჩასხის მოვლისო“.
- „ბატონი რომ ყმას უწყურება, იმედაო“.
- „ბატონისა ჯაყრობათ შენ გვეგონოს წყალობათ“.
- „ბატონი ბატონურად მოეჭვიო, ყმაე, ყმურადო“ და სხვ.

ვთქვამთ, დაახლოებით ბოლო საუკუნეებში უნდა განისაზღვროს შემდეგ ანდაზთა წარმოშობა:

- „შუენდოს შენ მკედარსა, ჩაუდოს ჩემ ყბასა“,
- „სახით მღვდელი, საქმით მგელი“,
- „სახელი მგლისა, სახარავი მღვდლისა“,
- და სხვ.

ასეთი შემოფარგვლა დასაშვებად მივაჩნია შემდეგი მოსაზრებით: შუა საუკუნეებში ქრისტიანობა საქართველოში, მასების წარმოდგენით, ჯერ კიდევ არ იყო ამოსაკეთი რელიგია. სამღვდლოება სამშობლოს დაცვისა და სულიერის სიწმინდის შედაგებად გამოდიოდა. მისი ავტორიტეტი დიდი იყო ხალხში, ღვთის რწმენა ბატონობდა და, ცხადია, ანალიტიკური სატირიკული ანდაზების შექმნა-გავრცელებისათვის ნაკლებ ნიჟიერი ნიდაგი იქნებოდა.

უკანასკნელ საუკუნეებში (დაახლოებით XVII—XIX), განსაკუთრებით XIX საუკუნეში, ქრისტიანობა სწრაფი დეგრადაციის გზას დაადგა. სამღვდლოებამ დაკარგა ავტორიტეტი. მღვდლები მართლაც მგლებად იქცნენ და ხალხზე სათანადოდ მიუზღო მათ.

- კაბიტალიზმის ხანაში არის შექმნილი შემდეგი ანდაზები:
- „ზნაური ჭადს არა ჭამს, თუ მოვიდა კიარსაც მომკვამს“
- „ზნაურის მოკითხული სუფრაზე არ ღაღღებო“...
- „ზნაურის ხილობო არის გვიანიშვილობაო“
- „არა ვაყადეს მოხალეო, თავი მოიშობსო“
- „ზნაურის სტუმრობაო, ნუ გვონია ზუმრობაო“ და სხვ.

ამ ანდაზებში თავდა-ზნაურთა ტიპები გამოკვეთილია უკვე არა როგორც სახელმწიფოს წარმმართველნი, მდიდარნი და შეძლებულნი, როგორც ნამდვილად იყო ჩვენი აზნაურები საჭ-ში კაბიტალიზმის შემოჭრამდე, არამედ გულაფშუტა, ტრაბახა და თავმოწონე; მას გვიანიშვილობის მეტი არაფერი შერჩენია. კუ-

კი შემოიღო უხეშად, ხელის განმარტვა კი უხარბებელია. ამ ანდაზებში თითქოს გაიოცდებოდა დ. კლდიაშვილის მადლიანი კალმით დაბატული შემოდგომის აზნაურები.

არსებობს ანდაზათა წარმოქმნის ორი გზა ხალხური და მწიგნობრულ-ლიტერატურული.

ზემოთ განხილული თითქმის ყველა ანდაზა გარემო საშუაროზე და სოციალურ-ისტორიული პირობების სხვადასხვაგვარ მოვლენებზე აღამიანს უშუალო დაკვირვების შედეგად არიან წარმოდგენილი. ეს უკანასკნელი არის ქართული ანდაზების განვინს ყველაზე პირობიტურული, არსებითი და დომინირებული გზა.

მთელი ეპოქების მანძილზე, დამწერლობის განვითარებამდე, ანდაზის ენარის ჩამოყალიბება-ფორმირება მხოლოდ და მხოლოდ ცხოვრების მრავალფეროვნებაზე უშუალო დაკვირვების შედეგად მიღებული შთაბეჭდილებების საფუძველზე ხორციელდებოდა:

- „დიდ აღმართს დიდი დაღმართიც მოსდევსო“,
- „ვიც მალს მოკლავს, იმინე უნდა გადაათრიოსო“
- „ვიხაც თორენ ცხელი აჭვს, პურსაც ის გამოაცხობსო“ და სხვ.

ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების თანდათანობითმა განვითარებამ ხელი შეუწყო ქართულ ანდაზათა ფოლკლორული წარმოშობის მეორე გზას, რომელიც გენეტიკურად ხალხური სიტყვიერების სხვა რამელიმე ენარს უკავშირდება.

ფოლკლორული წარმოშობის ანდაზათა მიღების პირველი გზა შედარებით მარტივია. იგი, როგორც ითქვამს, ცხოვრების მოვლენებზე უშუალო დაკვირვების შედეგად დამოუკიდებლად მიღებულ ლოკალურ დასკვნას წარმოადგენს, ამიტომ ქართულ ანდაზათა შექმნის ამგვარ გზას ჩვენ, პირობითად, მარტოვს ვუწოდებთ.

ფოლკლორული წარმოშობის ანდაზათა მიღების მეორე გზა შედარებით განსხვავებულ საფუძერს გაივლის: ამ შემთხვევაში ანდაზები როდი წარმოადგენენ გარემო საშუაროზე უშუალო დაკვირვებით მიღებულ ლოკალურ დასკვნებს, (თუმცა უნდა ითქვას, რომ გენეტიკურად ეს უკანასკნელი 1-ს ვერ დაშორდება) ისინი ხალხური სიტყვიერების მდიდარ ფონდში რომელიმე მხატვრული ნაწარმოების შემეგობით მკვიდრდებიან. ანდაზათა მიღების მეორე საშუალებას ჩვენ, ისევ პირობითად, რთულ გზას ვუწოდებთ.

სამშეულო პარტიკოლოგიაში რთული გზით მიღებული ანდაზებიც უხედა მოგვეპოვება. ამ საიტზევს კი თვით ქართული ხალხური შემოქმედების ენართა მრავალფეროვნება ამაჩიბებს.

ჩვენს სინამდვილეში გვხვდება ანდაზები მრუბული ქართული ზღაპრებიდან, ეტიმოლოგიურ ნოველებიდან ანუ ფაციციებიდან, ეტიმოლოგიური, ხალხური ეპოსიდან, ლექსებიდან, და სხვა ენარებიდან.

ფოლკლორული წარმოშობის რთული გზით მიღებული ანდაზების უმრავლესობა ანეგლოტიბისა და იგავ-არავული ენარის ნაწარმოებებიდან მომდინარეობს. თავის მხრივ, რთული გზით მიღებული ანდაზა კიდევ სხვადასხვაგვარად წარმოიქმნება.

პირველ შემთხვევაში საინდაზო კონტექსტი ხალხურ ნაწარმოებს უცვლელი სახით მოსწყდება, მაგალითისათვის ავიღოთ ეტიმოლოგიური ნოველა „ბატონი და უმა“. ბატონი თავის უმით გზაზე მიდიოდა, წინ მდინარე შემოხვდა, ხიდი კი არსად ჩანდა ბატონმა ემის ებრძანა: შედი, წყალი გაფოგო, სიტყვა მოსწრებულმა ემამ ოსტატურად უპასუხა: არა შენი ჭირიმე, მე ბატონის წინ ფეხს როგორ წადგამო. ბატონმა შეტომა, წაიბორძიკა და წყალმა წაიღო. ემას დაუძახეს: უშველე, შენი ბატონი იბრძობაო. ემამ აქაც არ დაყოვნა თავისი სარკასტული იუმორი და მოსარჩლეს უპასუხა: „ბატონის ნებაა, თუ უნდა გამობრძინდე, თუნდა არაო, თუნდა მიღლა იხამს ფეხებს, თუნდა დაბლაო“.

- ამგვარად არის მიღებული ანდაზები:
 - „ისე გავიდა მარტო, ვერ მოკლა ციყნის ბარტყო“ (ლევენდა)
 - „მერე მერისთენიაო, მე ერისთავი რისთენიაო“ (თქმულება)
 - „აბესალომ და ეთერი ღმერთმა შექყარა ერთფერი“ (ეთერიანი)
 - „ვიც რა უნდა თქვასო, წისქვილმა კი ფეხასო“ (ამბავი)
 - „ისეთი გოდორი დასწანი, რომ თქვენს შეილებსაც გამოადგესო“,
 - „იბრუნოს შიის წყერს წისქვილმა, თუ წყალმა იატანო“, (არაქი)
 - „ყეფთოა და ყვილით, სოფელა ვერ აწინდებაო“ (იგავი)
 - „ბევრი რად უნდა დედასა ერთი სჯობს სახელოვანი“ (ისტ. ამბავი), და სხვ. მრავალი.

რთული გზით მიღებული ანდაზების მეორე წყება სხვაგვარ საფუძერებს გაივლის. ისინი არ არიან უცვლელი სახის ორგანული ნაწილი ან თუ იმ მხატვრული ენარის ნიმუშისა (როგორც ეს პირველ შემთხვევაში გვერნდა) ეს არის მოქმედის მეორე ფოლკლორული ნაწარმოების ძირითადი ენარის გადმოსაცემად შექმნილი წინადადება. ანალოგიური სახის ანდა-

1 იხ. აკაიის კრებული, 1 1899 წ. გვ. 13-14.

ზები სამეცნიერო ლიტერატურაში ინვერსიულ ანდაზებად არის წოდებული¹.

ინვერსიული ანდაზების მიღების გზის გასათვალისწინებლად განვიხილოთ კართულ ხალხურ სიტყვიერებაში ფართოდ გავრცელებული იგავ-არაკი ყვავის შესახებ:

„კაცს ყვაფი შემოხვეა და ეციხებება
— კოწყოწინა ხომ არ შემოხვედრია

გზახედაო?

— კოწყოწინა კი არა, მაგრამ ყვავის ბახალა კი შემხვეაო — მივეთ კაცმა — პო და ჩემი კოწყოწინა სწორედ ეგ არათო, — უმასუბა გახარებლამა ყვაება“.

ამ იგავიდან მოდის ქართული მეტად პოპულარული ანდაზა „ყვავისაჲ თაყისი ბახალა მისწონსა“.

ამგვარად არის მიღებული ანდაზები:

„მოლას არ უჯერებდნენ და მოლას ვირს
კი დიახ“ (ანგვადოტი)

„ნაყარქვეია კერის ძირში გახედაო“.

„ნაყარქვეია ცხენიდან ჩამოვარდა და მაინც

უნდა ჩამოხსულიყავიო“ (ზღაპარი)

„საყდრის ამშენებლისთვის ხელები

მოუქრიათო“

(ლექსი—ბეკობტლას წყალი მისვამს...)

და სხვ.

ფოლკლორული გზით მიღებული ანდაზის ნაარსებობას წარმოადგენს ისეთი ანდაზა, რომელიც გამომდინარეობს ხალხური ნაწარმოების საერთო შინაარსიდან და ტექსტის ტენდენციას სულ ახალი ფორმით, სამოსით გეაწედს. ამგვარი ანდაზის ნიმუშია „ხერხი სჯობია ღონესა თუ კაცი მოიფიგნებსა“. უკვე-შარდება ზღაპარს — „ნაყარქვეია“.

როგორც აღნიშნეთ, ანდაზების წარმოქმნის მეორე გზა არის ლიტერატურული, რომელიმე კონკრეტული პიროვნების მხატვრულ თუ სხვაგვარ თხზულებებში ვხვდებით ცალკეულ დასკვნებს, გამომდინარეს ნაწარმოების საერთო ტენდენციიდან, ან კიდევ პერსონაჟების მეტყველებაში, დაალოგებში სწორად ავტორის რემარკებში ჩართულია თეთი მწერლის მიერ შეთხზული მოსწრებელი ფრაზები, რომლებიც ანდაზის ნიშან-თვისებურებებით ხასიათდებიან. ეს თქმები, დამაკმაყოფილებელი მასების სულოერი თუ სხვაგვარი მოთხოვნილებსა, მაღე პოეტლის ფართო გამოიპიხის, დიდ რეზონანსს, ვადაღის ხალხში და სწრაფად ვრცელდება. აქვს საჭიროა უფრადღების შეჩერება იმ ვარემოებაზე, რომ ლიტერატურული გზით

მიღებული ყველა ანდაზა ერთნაირ სადღერს არ გადის. ერთ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ისეთ ანდაზებთან, რომლებიც მხოლოდ ერთნაირ შემოქმედების ნიმუშიდან უცვლელად იმით არის გავრცელებული. მაგალითად: „ლემკით ღონისა სწორია, ძე ივოს, თუნდა ხვადია“, „რაღა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბეულაო“, „რა იციან, რომ ეს გული მკვდარია, რომ სოცილი ბევრჯერ ცრემლზე მწარა“ და სხვ. მეორე ციკლს ქმნიან ანდაზები, რომლებიც ხალხში გავრცელებული ფორმით არ გვხვდება ლიტერატურულ ნაწარმოებში. ისინი წარმოადგენენ მწერლის გამოინათქვამის სტილიზირებას ხალხის მიერ. მაგალითად „ასე იციან ჯაყომი, ამ ცხოვრების ჩაყოლა“ და სხვ.

ამრიგად, ანდაზები წარმოშობით უტოლდება ქართული პოეტური ხელოვნების სხვა ენარებს, რომელიც საწყისები შორეულ წარსულში იძებნება; მაგრამ იგი, როგორც პოეტური შემოქმედების მხატვრულად სრულყოფილი ენარი, არაა ისეთი არქაული, როგორც ქართული ზემპისიტყვიერების სხვა დარგები: წარმის სიმღერები, საწყისეველდებო პიუზიო, ჯადოსნური ზღაპრები, გამოკანები და სხვ.

ქართული ანდაზების ჩანასახოვან ფორმას წარმოადგენდა პირდაპირი მნიშვნელობის შემცველი მარტივი სახის წინადადებები, რომელთა შინაარსსა და თემატიკას საზოგადოებრივი ცხოვრების დაბალ საფეხურზე მდგომი ხალხის უმეტაობა შთაბეჭდილებები შეადგენდა. ამ შთაბეჭდილებებს კი ხალხის შრომითი ურთიერთდამოკიდებულება და მათი პრაქტიკული გამოცდილება ასაზრდოვებდა. აქედან გამომდინარე ანდაზის ფესვები აღმამართა რეალური ცხოვრების ნადაგზა აღმოცენებულია.

ანდაზებმა ჩანასახოვანი ფორმიდან სრულყოფილ ენარად ჩამოყალიბებამდე ისტორიულად ვრცელი მანძილი განვლო. დროთა მდინარებამ, საზოგადოებრივი ცხოვრების თანდათანობითმა განვითარებამ, დიდმა სოციალურმა ძვრებმა და კონფლიქტებმა ადამიანს შესძინა უნარი განყენებული, აბსტრაქტული აზროვნებისა, რამაც ხელი შეუწყო ანდაზის ენარობრივ გაფორმებას.

ანდაზათა წარმოქმნის ძირითადად ორი გზა არის ცნობილი: ფოლკლორული და მწიგნობრულ-ლიტერატურული. პირველის წყაროს წარმოადგენს, ერთ მხრივ, ადამიანთა სამყაროზე და სოციალურ-ისტორიული ცხოვრების მრავალფეროვან ცხოვრებაზე უშუალო დაკვირვების შედეგი, ხოლო, მეორე მხრივ, ხალხური შემოქმედების რომელიმე ენარის ნაწარმოები. მეორე გზით მიღებული ანდაზები დამწერლობითს ძეგლებში უნდა ეიქმებოთ ფორმულების სახით ანდა ვარიაციებით.

¹ См. А. А. Потебня, из лекции по теории словестности. 1930, стр. 85.

პარტოზღვი ხადზის რევოლუციურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან*

ნ. ყიფიანისა და მისი თანამოაზრეების განხრავის დროს აღმოჩენილი მთელი მამული-ბელი მასალა სათანადო მოხსენებებითურთ შესაძვე განყოფილებამ გადაუგზავნა უმაღლეს კომისიას, რომელიც უღუღასმით ვაეცხო საქმეს და 1868 წლის 28 სექტემბერს დაადგინა: „პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი ნიკოლოზ ყიფიანი ი, ამავე უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტი ვასილ სუფშინსკი და კოლეჯის ასეპორის ქალიშვილი ეკატერინე სოლოდოვიკოვა, დაუყოვნებლივ დააბტირებულ იქნან“¹.

საქმეში არის ცნობა, რომ ეს დადგენილება დაუყოვნებლივ იქნა სისრულეში მოყვანილი².

ნ. ყიფიანი ჩაუქმყვედვით პოლიციის საპატიმრო სახლში როდეესტენსკის ქუჩაზე. ამავე დროს ნ. ყიფიანისთვის ჩამორთმეული, ქართულ ენაზე დაწერილი ქაღალდები კომისიას გადაუცია სათარგმნათ და „განსაკუთრებული სიფრთხილით შესამოწმებლად“³.

დაიწყო დაბატირებულთა უაღრესად მძიმე და ხანგრძლივი დაკითხვები. საქმეში მოიპოვება მეტიმეტად საინტერესო, დეტალურად შედგენილი დაკითხვის ოქმები, საიდანაც თვალნათლივ წარმოგვიდგება ნიკოლოზ ყიფიანისა და მისი მეგობრების აქტიური რევოლუციური მოღვაწეობის სურათი. მართალია, თითო ნ. ყიფიანი და მისი დაბატირებული თანამოაზრენი ყოველნაირად ცდილობენ უარყონ თავიანთი საქმიანობის პოლიტიკური ხასიათი და აბილებენ, აფერხებენ უმნიშვნელოვანეს ფაქტებს, რათა შეიმსუბუქონ მღგობარება, მაგრამ ნ. ყიფიანის პასუხებიდან, ისევე როგორც მრავალრიცხოვანი მამულიბებული საბუთებიდან, კარგად ჩანს მისი და მისი მეგობრების საქმიანობის ნამდვილი ხასიათი, მათი ფიქრები და გრძნობები, მათი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური იდეალები.

ჩვენ მივგვანინა, რომ ნ. ყიფიანის დაკითხვის ოქმები, რომლებიც რუსეთის მაშინდელი უმაღლესი ხელასუფლების წარმომადგენელთა უშუალო მონაწილეობითაა შედგენილი, უმნი-

შენელოვანესი ისტორიული დოკუმენტებია, საიდანაც კარგად ჩანს არა მარტო ნიკოლოზ ყიფიანის, არამედ XIX საუკუნის 60-იანი წლების მოწინავე ქართველი სტუდენტობის რევოლუციურ-დემოკრატიული განწყობილება და მოქმედება. ამიტომ ჩვენ თავს ნებას მივცემთ, ცოტად თუ ბევრად დაწერილებით გადმოვუცეთ ამ ოქმების შინაარსი. ამასთან ზოგჯერ მოვივხილება, — გვაპატიოს შეთხველმა! — გრძელი ამონაწერების მოყვანა არა მარტო ბრალდებულთა პასუხებიდან, არამედ ბრალმდებულთა შეკითხვებიდანაც, რადგან ზოგჯერ შეკითხვები, გარკვეული მიზეზების გამო, გაკლებით უფრო საინტერესოა ჩვენთვის. ვიდრე პასუხები.

ნ. ყიფიანის დაკითხვა დაიწყო 8 ოქტომბერს (1868 წ.) ამაზე ადრე დაკითხეს მისი თანამოაზრენი ვასილ სუფშინსკი, ეკატერინე სოლოდოვიკოვა და სხვები. რამდენადაც ამ უკანასკნელთა დაკითხვის ოქმებში მოიპოვება საინტერესო ცნობები ქართველი სტუდენტების საქმიანობის შესახებ, საჭიროდ მივგანინა, ვიდრე ნ. ყიფიანის დაკითხვის შინაარსს გადმოვუცემდეთ, გაკერით მონე შევეხოთ მათ.

ვ. სუფშინსკის, რომელიც 2 ოქტომბერს დაკითხეს, სხვათაშორის, ასეთი კითხვაც მისცეს: „იცნობთ თუ არა თქვენ პეტერბურგის უნივერსიტეტის ყოფილ სტუდენტს ნიკოლაძეს, რა ეთარებაში ვაეცანით მას, როგორი დამოკიდებულება ვაქვთ მასთან, და სად იმყოფება იგი ამჟამად“⁴. სუფშინსკიმ გადაპრით უპასუხა, რომ ნიკოლაძეს არ იცნობო. მაგრამ კომისიამ ასეთივე კითხვებით მიმართა სხვა ბრალდებულებსაც. ვითოლიად, 7 ოქტომბერს დაკითხულ ივანე პენკოესკის კომისიამ დაკითხვით შთაბოგა ელიარებინა, იცნობდა თუ არა ის ცნობილ რევოლუციონერს, ემიგრანტ მ. ელპიდინს და მის მეგობარს ნ. ნიკოლაძეს და რა ურთიერთობა ქონდა მათთან. პენკოესკიმ აღიარა, რომ იცნობდა და ახლო ურთიერთობაშიც იყო მ. ელპიდინთან, ვიდრე ეს უკანასკნელი რუსეთში ცხოვრობდა, ხოლო მას შემდეგ, რაც ემიგრაციაში წავიდა, მასთან ყოველგვარი ურთიერთობა გაეწყვიტო. რაც

¹ იქვე, ფ. 13.

² იქვე, ფ. 16.

³ იქვე, ფურც. 11.

* გაგრძელება იხ. „მეათობი“, № 3-7.

შეგება ნიკოლაძეს, მას სრულებით არ ვიცნობთ. ბუნებრივად ისეგება კითხვა: რით იყო გამოწვეული უმაღლესი საგამომიებლო კომისიის ასეთი დანიტრეგებულობა ნ. ნიკოლაძის პირადებზე? ცნობილია, რომ ნიკოლაძე იმ ხანებში საზღვარგარეთ იმყოფებოდა და მ. ელპიდინთან და რუსეთის სხვა ემიგრანტ რევოლუციონერებთან ერთად, აქტიურ რევოლუციურ მუშაობას ეწეოდა მეფის მთავრობის წინააღმდეგ. როგორც მესამე განყოფილებაში და უმაღლესი კომისიის საქმეებიდან აჩვენებს, ხელისუფლების სერობული ეჭვი ჰქონდა, რომ ნ. ყიფიანის თანამაზრდნი, კერძოდ კი ეპარტ. სოლოდოვნიკოვა დაკავშირებული იყო საზღვარგარეთ მყოფ რევოლუციონერებთან, სახელდობრ ნ. ნიკოლაძესთან, რომ ასეთი ეჭვი მართლაც არსებობდა, ეს ჩანს უმაღლესი კომისიის 5 ოქტომბრის სხდომის ოქმიდან, რომელშიც ნათქვამია: „III კომისიამ დაადგინა: იმის გამო, რომ აღილებულია შევადართო ხელი ერთ-ერთი წერილისა, რომელიც ქაღალეზეა სოლოდოვნიკოვამ მიიღო საზღვარგარეთიდან... ეთხოვს შინაგან საქმეთა მინისტრს განმარტებულად დედანი აქტიური უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტის ნიკოლოზ ნიკოლაძის თხოვნისა შისთვის საზღვარგარეთის პასპორტის მიცემაზე“.

აქედან ცხადია, თუ რატომ იყო დანიტრეგებული უმაღლესი კომისია პეტრებურჯში დაბრუნებულ რევოლუციონერთა კავშირით ნ. ნიკოლაძესთან. მესამე განყოფილებაში საქმეებში მრავალი სხვა მასალაც მოპოვება, საიდანაც ჩანს, რომ იმ პერიოდში ნ. ნიკოლაძეს მთავრობა უღირსად საშიშ რევოლუციონერად სთვლიდა, მაგრამ ამ მასალებზე და ნ. ნიკოლაძის საზღვარგარეთ მოღვაწეობაზე ეჭვით დაწერილებით გვექნება საუბარი, ახლა კი დაუბრუნდეთ ისევ ნ. ყიფიანის თანამაზრდეთა დაკითხვას.

ვ. სოლოდოვნიკოვას დაკითხვის ოქმში ქართული მკითხველისათვის გასაკეთებელი პანიტრეგისა საგამომიებლო კომისიის ის კითხვები, რომელიც ნიკოლოზ ყიფიანისა და ვარლამ ჩერქეზიშვილის ურთიერთობას და ქართული სტუდენტების შეკრებებს შეეხება. მოგვყავს კითხვების ეს ნაწილი მოლიანად: „ვინ არის ვინაი ვოლოდოვნიკოვი მკითხველი სტუდენტად აღქმანდარეს ძე მერკუშევი, რომლის სახელზეც თქვენ აღმოგჩინდათ ნიკოლოზ ყიფიანის წერილი ყოფილ სტუდენტ ჩერქეზიშვილისადმი გადასაცემად. როდის, სად და რა ვითარებაში გაეცანით თქვენ მერკუშევს, ვინ არის იგი და როგორია თქვენი დამოკიდებულება მისადმი და ჩერქეზიშვილისადმი“

დიდი ხანია თუ არა იცნობთ ამ უკანასკნელს, და რატომ იცხრეთ ყიფიანსა და ჩერქეზიშვილს შორის უამაველს როლი, რეფერტ. ეს ჩინს სხენებული წერილიდან, რომელიც იწვევა სიტყვებით: „კატერინა აღქმანდარეს ასულმა გუშინ გადმოცა თქვენი წერილი“.

აგვიხსენით აგრეთვე ყველაფერი, რაც თქვენთვის ცნობილია ჩერქეზიშვილისადმი ყიფიანის წერილის შინაარსის ირველიც, აქტიურ ქართველ სტუდენტთა შეკრებების შესახებ, რა მიზნით იკრიბებოდნენ, ვისთან, სად. როდის? ხშირად თუ არა; და რას ლაპარაკობდნენ ამ შეკრებებზე“.

სოლოდოვნიკოვა დაკითხვებზე თავდაპირველი იყო და თითქმის ყველაფერს უარყოფდა, რისი უარყოფაც ოდნავ მაინც შეიძლებოდა. ზემოთხსენებულ კითხვებზე მან უპასუხა, მერკუშევის სრულიად არ ვიცნობო, ნ. ყიფიანს და ე. ჩერქეზიშვილს მართალია ვიცნობ, მაგრამ არც ისე ახლოს და მათი მიწერ-მოწერის შინაარსზე წარმოგვეცა არა მაქვს; ქართველი სტუდენტების შეკრებებზეც არაფერი ვიცი.

ერთი სიტყვით, არც სოლოდოვნიკოვამ და არც სხვა დაბრუნებულმა რევოლუციონერებმა ქართველ სტუდენტთა მთავრობის საწინააღმდეგო საქმიანობაზე, მათ საიდუმლო შეკრებებზე და სხვ. საგამომიებლო კომისიის არსებობდა არაფერი გაუხილეს. ასევე უშედეგო გამოდგა კომისიის ცდა მიეღო მისთვის ესოდენ საჭირო ცნობები ე. ჩერქეზიშვილისგან, რომელიც კომისიაში გამოპასუხებულ იქნა ახსნა-განმარტებისათვის. ე. ჩერქეზიშვილი თავის პასუხებში შეეცადა დერწმუნებოდა კომისია, რომ ქართველ სტუდენტთა შეკრებებს და მათ საიდუმლო საღაროს სრულიად უწყინარი მიზანი ჰქონდა, სახელდობრ: მატერიალური დახმარების გაწევა ღარიბი სტუდენტებისათვის. თავის თავზე კი ე. ჩერქეზიშვილმა ის სთქვა, რომ საუხეზით ლოიალურად ვარ ვაწყობილი მთავრობის მიმართ და ვერაიდები მონაწილეობა მივიღო ისეთ საქმიანობაში, რომელიც პოლიციის მიერ ნება დართული არ არისო, ამ მისი სიტყვებით:

„შემიღინარე 1868 წლის იანვარში, ყიფიანმა წინადადება მომცა შევესტუდიყავი კავკასიელ სტუდენტთა საღაროსი. მე მას ვკითხე, რა საღაროა და განმარტებული თუ არა უფროსებისაგან? ამზე მან მიპასუხა, რომ საღარო მიზნად ისახავს გაუწიოს ფულადი დახმარება გაჭირვებულ ამხანაგებს. რაც შეეხება ნებაართვას, თუმცა ის უკერ არა ვუკუქს, მაგრამ ყველა ზომაა მიღებული და იმედა ნებაართვას მივიღებო. მე ვიყავი მარტო ორ კრებაზე, რომლებზეც შესჯელობდნენ, როგორ შეიქმნე-

1 ЦГИАМ, 95, оп. 1, Д. 449, Журналы, т. 5, Я. 2, Л. 101.

1 ЦГИАМ, ф. 95, оп. 1, Д. 427, Л. 49:

ხა მივადგინოთ ნებართვის მიღებას, რომ სალარო იარსებოს და საქირთა თუ არა დავაარსოთ ბიბლიოთეკაო. მაგრამ რადგან ბოლოს და ბოლოს გარკვევით ვერ თქვეს მოახერხებენ თუ ვერა ნებართვის მიღებას, ხოლო ბიბლიოთეკის დაარსებას იქ, სადაც ყოველი მსურველსათვის ღია უნივერსიტეტის, საჯარო და ბევრი კერძო ბიბლიოთეკის კარი, მე უადგილოდ ვთვლიდი, და კრებებიც არ იყო დახდებული იმისაგან, რომ პოლიციას საშიშოდ მიეჩნია, ამიტომ უკვე მეორე კრების შემდეგ მე ეთხოვე გამოვეყენათ წევრთა შემადგენლობიდან და დავაბრუნე ის 10 მანეთი, რომელიც სესხად წაიღე. იყო თუ არა შემდეგ კრებები და სახელდობრ ჩანაიხი, მე არ ვიცი, რადგან თვითონ აღარ ვესწრებოდი და სხეებისთვისაც მათ შესახებ არაფერი მივითხავს".¹

მართალია, სურათი, რომელსაც აქ ვ. ჩერქეზიშვილი უხატავს ხელისუფლების წარმომადგენლებს როგორც ქართველ სტუდენტთა საღაროს საქმიანობის. ისე პირადად მისი საკუთარი განწყობილებისა და მოქმედების დასახასიათებლად, სინამდვილისაგან შორს იყო, მაგრამ გამოძიებას მის წინააღმდეგ იმ დროს ჯერ კიდევ არ გააჩნდა რაიმე ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი მასალა და ამით იხსენება, რომ ვ. ჩერქეზიშვილი იმხანად ვადგურია დაბატონრებს. უფრო მეტიც: ვ. ჩერქეზიშვილის და მასთან ერთად დანარჩენი ბრალდებულების თავდაპირველმა პასუხებმა ქართველ სტუდენტთა საღაროს და ბიბლიოთეკის ირგვლივ უდავოდ შეამსუბუქეს ნ. ყიფიანის ბრალდებათა სიმძიმეც, თუმცა ამ უკანასკნელის მდგომარეობა მაინც ძალიან სერიოზული რჩებოდა.

ნ. ყიფიანის დაკითხვა, როგორც ითქვა, მოკტომბერს დაიწყო. პირველსავე დაკითხვაზე მას დაუსვეს 17 გრცელი კითხვა, საიდანაც ჩანს, რომ საგამომძიებლო კომისიას საჭირო სრული ინფორმაცია ჰქონდა ნ. ყიფიანის არაღალატრ მოღვაწეობაზე.

პირველი კითხვა შეეხება ნ. ყიფიანის და მისი ოჯახის ენათობის გარკვევას. პასუხიდან ჩანს, რომ იმ დროს ნიკოლოზი 22 წლის ყოფილა. პეტერბურგში ჩასულა დაბატონრებამდე 4 წლით ადრე; აქედან ორი წელი მოუხდომებდა უნივერსიტეტში შესასვლელად მზადებისათვის, ხოლო ორი წელი უკვე სტუდენტო ყოფილა. პასუხიდან ჩანს აგრეთვე, რომ მამამისი, — ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე დიმიტრი ყიფიანი, — იმ დროს კვლავ თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მარშლის (წინამძღოლის) პოსტზე ყოფილა, ხოლო უმცროსი ძმა, კოტე ყიფიანი, — ცხოვრობდა

მოსკოვში იმ მიზნით, რომ მომზადებულყო უნივერსიტეტში შესასვლელად.

მეორე კითხვით ნ. ყიფიანისაგან მოითხოვენ დაწერილებით ჩამოსთავალოს, რადგან, როგორც ბინებში ცხოვრობდა იგი პეტერბურგში ყოფიანის დროს. პასუხიდან ჩვენთვის საინტერესო ის არის, რომ ნიკოლოზს ერთხანს უცხოვრია თვისი ბიძაშვილები, დავით ყიფიანის ნათესავებთან. თუ ვაიხსენებთ იმ ფაქტს, რომ დავით ყიფიანი იღია ქაუკაზამის ერთ-ერთი უახლოესი თანამებრძოლი და პეტერბურგის სტუდენტთა რევოლუციური საქმიანობის აქტიური მონაწილე იყო, საფუძველი გვექმნება ვიფიქროთ: ნიკოლოზის რევოლუციური-დემოკრატიულ შეხედულებათა ჩამოყალიბებაზე უშუალო გავლენა შესაძლოა, სწორედ დავით ყიფიანმა მოახდინა.

მესამე კითხვით გამოძიებულები ნ. ყიფიანს ავადლებს დაწერილებით ჩამოსთავალოს, ვინდავინ არიან პეტერბურგში, რუსეთის სხვა ქაუკაქებში ან საზღვარგარეთ მისი ნაცნობები. პასუხად ნ. ყიფიანი ამბობს: პეტერბურგში ვიცნობ ზემე მიწა-წყლის ხალხს, უნივერსიტეტის ამხანაგებს, სტუდენტებს პოლტარაიციის, ხამშურთაქმეს, მანახელს ლორთქიფანიძეს, შანშიძეს, იოანესიანს, ერისთავს, ჯაფარიძეს, რაზუვოვიკის, ფიციხელაურს და სხვებსო; ვიცნობ აგრეთვე ყოფილ სტუდენტებს, რომლებმაც შარშან ან შარშანწინ დაამთავრეს უმაღლესი სასწავლებელი და ამჟამად ამიერკავკასიაში იმყოფებიანო, სახელდობრ — ალექს. პოლტარაიკის, არწრანს, ვიკოლოზოვი, ლხინცეს, ელენტს, უმიკოვს, ანდრონიკაშვილს, მესხს; სხვა პირებიდან ვიცნობ პეტერბურგში მყოფ ფლიგელ-ადიუდანტს თავად ალ. ორბელიანს, რომელსაც ვხვდებოდი ხოლმე ქალბატონ დადიანისა და თავად შინგერელსკის ოჯახშიო, აგრეთვე — კავკასიის კომიტეტის ყოფილ უფროსს ბუტკოვს, მამაშვილს შვეიხარს ნიჭიანს და სხვებსო, რუსეთის სხვა ქაუკაქებში ვიცნობ ვორონცოვის ქვრივს (ოდე-სა), ვლის, ნახაროვას (სამარა) და სხვებს. ბოლოში მიმატებუღია: ჩვენი მხრის ხალხიდან, რომლებიც ამჟამად აქ იმყოფებიან, კიდევ ვიცნობ ვ. ჩერქეზიშვილსო.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ თავის ნაცნობთა შორის ნ. ყიფიანი არ ასახელებს არც სიმონ წერეთელს და არც დავით ლოლობერიძეს, თუმცა ირკვევა, რომ ორივენი მისი უახლოესი მეგობრები ყოფილან.¹ ეს უთოად

¹ ეს მტკიცდება თვით ნიკოლოზის, აგრეთვე მისი ძმის კოტეს პირადი წერილებით, რომლებიც მოსკოვის ცენტრალურ საისტორიო არქივში ინახება. იხ. ЦГИАМ, ф. 109, оп. 214, л. 492, л. 242; აგრეთვე — ф. 95, оп. 2, л. 213, л. 7.

იმით აიხსნება, რომ წერეთელი და ლოლობე-
რამე პოლიციის აღრიცხვაზე ყავდა აყენილი,
როგორც მეტად „საემპო“ პირები და ცხა-
დია, მათთან ნაცნობობის აღიარება არც ნი-
კოლოზისთვის იქნებოდა ზელსაყრელი და არც
სხენებელი მისი მეგობრებისთვის. ნ. ყიფიან-
მა, ეტყობა, მართო ასეთ ნაცნობებს ასახელე-
ბდა, რომლებიც პოლიციის თვალში ნაკლებ
ემქვებ გამოიყენებოდა. რაც შეეხება ე. ჩერქე-
ვიშვილს, ის არ შეიძლებოდა ნ. ყიფიანს არ
დაესახებლებია თავის ნაცნობთა შორის, რადგან
უფროდ იყოფა, რომ მასთან მიწერილი მისი
საკუთარი წერილი პოლიციის უკვე ხელთ
ქონდა.

შემდეგი რამდენიმე კითხვა შეეხება სხვადა-
სხვა, პოლიციისათვის ცნობილ რევოლუციო-
ნურებთან, მათ შორის მ. ელპიდინთან ნ. ყი-
ფიანის დამოკიდებულების გამოკვლევას, ხოლო
შეშვიდე, მერვე და მეცხრე კითხვები — ქარ-
თველ სტუდენტთა სალაროს და მის წესდების,
რომელიც, როგორც ითქვა, ნ. ყიფიანს ჩხრე-
კის დროს აღმოუჩინეს. პასუხებში ნ. ყიფიანი
გადაჭრით უარყოფს გ. ელპიდინთან და სხვა
რუს რევოლუციონერებთან თავის კავშირს,
ხოლო ქართველ სტუდენტთა სალაროს საქ-
მიანობას ხატავს მხოლოდ როგორც ღარიბი
ქართველი სტუდენტებისათვის მატერიალური
დახმარების გაწევისაგან მიმართულ უწყინარ
ლონისძიებებს.

მალან საინტერესოა მეათე კითხვა და
მისი პასუხი. კითხვა ასეთია (მოკლევას მთლიან-
დად): „ვინ თარგმნა და რა მხნით „La cloche“-ს
1864 წ. 1-ლი ნომერის № 50-დან სტატია:
„ნიკოლოზ გაბრეღლის ძე ჩერნიშევსკი“. რო-
დის, ვის მიერ, სად და რა გზით იყო ნაშრომი
„კოლოკოლის“ ეს ფურცელი? სად არის და
და ვის აქვს იგი ამჟამად?“¹.

ამ კითხვაზე ნ. ყიფიანი ასეთ კარგად მო-
ფიქრებულ პასუხს აძლევს (მოკლევას მთლიან-
დად):

„ეს სტატია“ La cloche“-ს № 50-დან მე
ეთარგმნე. რაიმე განსაკუთრებული მიზანი
თარგმნისა არ მქონია. ეს მე გავაკეთე უბრა-
ლოდ ჩემთვის და ვარჯიშობის მიზნით. ჩემს
მიერ ნათარგმნი რეველი შენახული მქონდა
და არ მასხოვს, რომ ვინმესთვის მიმეცეს წა-
საკითხავად. რუსული ენა მე ისე კარგად არ
ვიცი, რომ ჩემი თარგმანისთვის მნიშვნელობა
მიმეცა. ფრანგული ენა მე კიდევ უფრო ცუ-
დად ვიცი. მე შრცხვეროდა ვისმესთვის შეჩვენ-
ებინა ჩემი ნაეარჯიშევი. „კოლოკოლის“ ფურ-
ცელი, რომელშიც მოთავსებული იყო სხენე-
ბული სტატია, სხვა ავრძალულ გამოცემებთან
ერთად, მე დამიტოვა ჩემმა ამხანაგმა ბოს-
ტაევმა, საიმპერატორო მედიკო-ქირურგიული

აკადემიის სტუდენტმა, რომელიც ვარდაცხად,
რამდენადღე მასხოვს, ამა წლის დასაწყისში,
ე. ი. სწორედ იმ დროს, როდესაც მე ვცდი-
ობდი ვასილევს კუნძულზე, მაქსიმუმ ვახუ-
ჭაბატონ გრეგორიევს ბინაში, რევენბერგის
სახლში, სად იშოვნა და რანაირად იგი ბოს-
ტაევმა, მე არ ვიცი, რადგან მას არ დაესახე-
ლებია ჩემთვის თავისი ნაცნობები, რომლე-
ბიც მას ბევრი უყავდა. ეს ფურცელი ამჟამად
მე დამეკარგა“¹.

ამრავად, ნ. ყიფიანი თვითონვე აღიარებს,
რომ მან გერციენის „კოლოკოლიდან“ სთარგმ-
ნა ვრცელი სტატია, საათურით „ნიკოლოზ
გაბრეღლის ძე ჩერნიშევსკი“ რომელიც თავი-
დან ბოლომდე მთავრობის საწინააღმდეგო
შინაარსისა და დიდი რუსი რევოლუციონე-
რი — დემოკრატის მოღვაწეობის არსებითად
სწორ შეფასებას იძლევა. მასთანამდე, ჩვენს
წინაშე იშლებოდა ასეთი საინტერესო სურათი:
ნ. ჩერნიშევსკის გამაართლებებისა და ციხირ-
ში გადასახლების შემდეგ, მას შემდეგ, რაც
რევოლუციონერები თავს დაესხნენ მეფე ალექ-
სანდრე მეორეს და მთელ რუსეთში სასტიკი
თეთრი ტერორი დამყარდა, თვით პეტერ-
ბურგში, სადაც მესამე განყოფილების აგენ-
ტები სტუდენტთა ყოველ ნაბიჯს უთვალავ-
ებდნენ, ნ. ყიფიანი ფრანგულიდან რუსულ
ენაზე თარგმნის ვრცელ, ამჟამად რევოლუ-
ციური სულისკვეთებით გაკლენილ სტატიას
რუსეთის მაშინდელ რევოლუციონერთა ბე-
ლადზე, სტატიას, რომელიც ნამდვილი საბ-
რალმდებლო აქტია მეფის მთავრობის წინააღ-
მდეგ. ეს მეტად საინტერესო ფაქტია!

რაც შეეხება ნ. ყიფიანის პასუხის დანარჩენ
ნაწილს, აქ ყველაფერი, როგორც ჩანს, გამო-
ვინილია მავალითად, რა დასაჯერებელია,
თითქოს მას სხენებელი სტატია რაიმე ვარ-
კველი მიზნის ვარემე, უბრალოდ ფრანგულ
ენაში გასაეარჯიშებლად ეთარგმნის?! ვახ-
ცობა მოიპოვებოდა მაშინდელ პეტერბურგში
ნებადართული ფრანგული ლიტერატურა, რომ-
ლის თარგმნა და ფრანგულ ენაში ვარჯიში,
არავითარ პოლიტიკურ საფრთხეს არ წარ-
მოადგენდა!

ასევე ძნელად დასაჯერებელია ევრსია ბოს-
ტაშვილისაგან ავრძალული წიგნების მიღებისა.
ზემოთ ჩვენ დავინახეთ, რომ ასეთ ხერხს, —
მიცვალებული ამხანაგებისათვის პასუხისმგებ-
ლობის გადაბრალდება — ყიფიანზე ადრე მი-
მართა სიმ. წერეთელმა და ი. ისარელიშვილ-
მა. როგორც ჩანს, მაშინდელ რევოლუციონე-
რებში ეს ხერხი ფართოდ ყოფილა ვარცე-
ლებული და პოლიციის ბრწყალებისაგან თავის
დაძვრენის ერთ-ერთ ნაცდ საშუალებად
მიჩნეულია.

¹ ЦГИАМ, ф. 95, оп. 1, д. 427, л. 29.

¹ იქვე.

გადვილდეთ მეთორმეტე კითხვაზე, რომელიც აგრეთვე მეტიისმეტად საინტერესოა. მოგეყვას კითხვა და მისი პასუხიც მთლიანად.

„ეს მიერ, როდის, სად და რა მიზნით ითარგმნა ქართულ ენაზე რევოლუციური სიმღერის „მარსელიოზის“ პირველი სტროფი? ვისგან მოიღო ამ სიმღერის დედანი, და სად ინახება იგი ამჟამად?“¹

ამაზე ნ. ყიფიანი პასუხობს: „რევოლუციური სიმღერის „მარსელიოზის“ პირველი სტროფის თარგმანი ქართულ ენაზე შესრულებულია ჩემს მიერ ამ ორი წლის წინად პეტერბურგში. მისი თარგმნისას მე არაფერი არ მქონია მხედველობაში, რადგან ვიცოდი, რომ მისი დამკვედია არ შეიძლება. ეს სიმღერა მე ზეპირად ვიცოდი. ის მე ვისწავლე ფრანგებისაგან, რომელთა შორის ბუფი ნაცნობი მყავდა. მათ შორის მე შემიძლია დაეხსებოდა საფრანგეთის ქვეშევრდომი M. Charlet, რომელსაც მე ზნობრად ვხედავდი ამ საში წლის წინად დომინიკას კაფეში, ნეესის პროსპექტზე რომაა, ყაზანის ტაძრის პირდაპირ. მე და ის მაშინ ზნობრად ვთამაშობდით ბილიარდს და, როგორც იტყვიან, კარგი კამანია გვქონდა. მე ის დიდი ხანია აღარ ვხედავდარა და ვფიქრობ, რომ პეტერბურგიდან გაემგზავრა.“²

აქედან ჩვენ ვტოვობლობთ უაღრესად საინტერესო ისტორიულ ფაქტს: ევროპისა და რუსეთის რევოლუციონერთა უკვდავი პიძნი „მარსელიოზა“ ქართულ ენაზე ამტყველებულა ჯერ კიდევ 1866 წელს³. მ. ტორჯის სიტყვით, „მარსელიოზა“ რევოლუციური მანკის ნებისყოფისა და გმირების მკაფიო გამოხატულებაა, იგი თვით რევოლუციაა. ეს სიმღერა, — როგორც სამართლიანად აღინიშნა ნ. ხრუშოვიამ ამასწინათ, საფრანგეთში ყოფნის დროს, — ხალხის თავისუფლებისათვის სამბროლულად აღაფრთოვანებდა არა მარტო საფრანგეთის სახელგანთა რევოლუციონერთა ბატალიონებს, არამედ აგრეთვე რუსეთის დემოკრატებსა და რევოლუციონერებს. დღეს ჩვენთვის ნათელია, რომ ამ უქანასკნელთა შორის ჯერ კიდევ 60-იან წლებში იყვნენ ქართული დემოკრატები და რევოლუციონერები, რომლებაც ღირსეულად ითვისებდნენ ევროპისა და რუსეთის მოწინავე იდეებს და თავდადებით იბრძოდნენ ხალხის თავისუფლებისათვის.

ნ. ყიფიანის ზემოთ მოყვანილი პასუხიდან კარგად ჩანს ის აღმოსაფრტყვი კრიმინალი ახალგაზრდა ქართველი რევოლუციონერების მოღვაწეობდნენ პეტერბურგში ყოფნის დროს. ნ. ყიფიანს მრავალი ფრანგი მეგობარი ჰყოლია და მათგან ზეპირად დაუსწავლია „მარსელიოზა“. მწელი მისახვედრია არ არის, რომ სხენებში ფრანგი რევოლუციონერებისაგან ის არა მარტო „მარსელიოზას“ შეისწავლიდა, არამედ იმ აკრძალულ, რევოლუციურ ლიტერატურასაც მოიღებდა, რომლის ერთი ნაწილი, როგორც ზემოთ დავინახეთ, პოლიციამ ჩიჯდო ხელში.

ზემოხსენებულ პასუხში ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ნ. ყიფიანის მოსახრებულობა, რაც ასე დამახასიათებელია მისთვის მთელი ამ დაკითხვის დროს: ის ახახულებს მარტო იმ ფრანგის გვარს, რომელიც პეტერბურგიდან უკვე წასული ყოფილა და რომელსაც, მაშასადამე, პოლიცია ველარ მისწევდებოდა, დანარჩენებზე კი სრულად არაფერი ამბობს.

მეთორმეტე და მეცამეტე კითხვები შევხება ვ. ჩერქეზიშვილისადმი ნ. ყიფიანის მიერ გავზავნილი წერილის შინაარსს. გამოძიებულები ხედავენ, რომ ეს წერილი მთლიანად რევოლუციური სულისკეთებითაა გაყვლილი, მაგრამ ამის დამტკიცება ფაქტორად მწელია, რადგან ნ. ყიფიანს გაუთვალისწინებია ცენზურის საფრთხე და საგანგებოდ შერჩეული ბუნდოვანი და ორახროვანი გამოთქმები უხმარია, რომელთა ახრი მარტო აღრესატისთვის იქნებოდა საუნებით ვასავები. გავეცნოთ ამ საინტერესო კითხვებს და მათ პასუხებს.

მეთორმეტე კითხვის შინაარსი ასეთია (მოგეყვას შემოკლებით): ვაქტ. სოლოღონიკოვას ქაღალდებში აღმოჩნდა თქვენი (ნ. ყიფიანის) წერილი ვ. ჩერქეზიშვილისადმი, რომელშიც ლაპარაკია პეტერბურგში მყოფი ქართველი ახალგაზრდობის გაერთიანების აუცილებლობაზე, საღარიბო, შეკრებებზე; თქვენ უკმაყოფილებს გამოთქმებში იმის გამო, რომ ზნობრად უსაგნო კამათში იხარჯება სტუდენტების დრო; „უსაყვედურებთ რა ამის გამო ქართველ ახალგაზრდობას, თქვენ ამბობთ: „საღარიბო თავისთავად მე მინტერესებს, როგორც ახალგაზრდობის ორგანიზაციული გაერთიანების ორგანიზაციული გაერთიანებაზეა ლაპარაკი ამ წერილში? რა მიზანი უნდა ჰქონოდა დსახული ასეთ ორგანიზაციის?“¹

ნ. ყიფიანი უპასუხებს (მოგეყვას შემოკლებით): „ახალგაზრდობის ორგანიზაციულ გაერთიანებად მე გველისხმობდი ახალგაზრდობის ისეთ მღვდმარებობას, როგორშიც ის იმყოფე-

¹ იქვე, ფ. 100

² იქვე.

³ საინტერესოა აღინიშნოს, რომ დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის უქანასკნელი (მეორე) გამოცემის ცნობით, „მარსელიოზა“ რუს რევოლუციონერებში გავრცელებულია XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში (ტ. 26, გვ. 381).

¹ იქვე, ფტრც. 101.

ბოლა სტუდენტთა 1862 წლის¹ აბუღელთა-მღვ. მე წინადადებას ვიძლეოდი, რომ ახალ-გაზრდაობას შეექმნა კორპორაციები და ეს კორპორაციები უნდა დაყოფილყვნენ ცალ-ცალკე ნაწილებად, როგორც ეს გერმანიისა და დეპარტის უნივერსიტეტებში არსებობს², მერე ლაპარაკობს სტუდენტთა ამ კორპორაციების მიზანზე, რაც თითქოს იმაში მდგომარეობდა, რომ უნივერსიტეტის ადმინისტრაციას წინაშე ეშუამდგომლა სტუდენტებისათვის სხვადასხვა შეღავათები, მატერიალური დახმარების, სწავლის ფულის შემცირებისა და სხვა მისთანების სახით.

ამ პასუხიდან აშკარაა, რომ უიფიანი ცდილობს სტუდენტთა ორგანიზაციებს ხელისუფლების წარმომადგენელთა თვალში ჩამოაშოროს პოლიტიკური სარჩული და ყველაფერი ახსნას ეთიკაში სტუდენტთა მატერიალური მდგომარეობის შემსუბუქებისათვის ზრუნვით. მაგრამ მის კარგად შენიღბულ პასუხშიც კი აშკარად გამოსჭევიის ის პოლიტიკური მიზნები, რომელსაც ის სტუდენტთა ორგანიზაციებს უსახავდა; მაგალითად, ის ამბობს: ახალგაზრდობის ისეთი გაერთიანება მინდოდა, როგორც იყო სტუდენტთა 1861 წლის მღვლეარებადგოვის განცხადება გამიზნული იყო მეფის ჩინოვნიკების დასამშვიდებლად, რამდენადაც ეს უკანასკნელი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ 1861 წლამდე პეტერბურგის სტუდენტობა მთავრობისადმი ლიბერალი იყო და მათ ორგანიზაციებს პოლიტიკური ხასიათი არ ჰქონდა. მაგრამ დღეს ჩვენ კარგად ვიცით და იმდროინდელმა მოწინავე სტუდენტებმაც (მათ შორის ნ. უიფიანმაც) კარგად იცოდნენ, რომ სტუდენტთა ორგანიზაციები (წრეები, სალარებო, სამკითხველოები) უკრ კიდევ 1861 წლის მღვლეარებამდე დიდი ხნით ადრე გადაიქცნენ მთავრობის საწინააღმდეგო ავტორიტის ცენტრებად. ჩვენ ვიცით კერძოდ, რომ ქართული სტუდენტთა წრეში, რომელსაც ი. პავლევიკი ხელმძღვანელობდა. გატაცებით მსჯელობდნენ „სოციალ-დემონისტ“ პოლიტიკურ სტრატეგიზე და საქართველოს ეროვნულ ტერიტორიებზე; რომ ამ წრის წევრები სისტემატურად დადიოდნენ ჩერნიშევსკის ოჯახში, რომელიც მაშინდელი რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის ერთ-ერთი მუხბისი იოლს ასრულებდა და ა. შ. მამასადაძე, ნ. უიფიანი ახერხებდა თავისი გონიერული პასუხით მეფის ჩინოვნიკებიც ცოტად თუ ბევრად დაშფვილებია და საკუთარი რწმენისთვისაც არ ეღალატნა; თავისი შრისხანზე, მაგრამ გონებაჩლუნგი ბრალმდებლების წინაშე ის დამშვიდებული სინდისით აცხადებდა: ილია

პავლევიკისა და მისი თანამოაზრეების საქმის გამგრძელებელ ვაჩო! მაგრამ თუ მეორამეტე კითხვის შემსუბუქება ცოტად თუ ბევრად დასაჯერებელი უნდა მისჩვენებოდათ მეფის მოხელეებს, სამაგიეროდ მომდევნო შეცამეტე კითხვის პასუხი, უფიქრობთ, მათთვისაც დაუჯერებელი იქნებოდა.

შეცამეტე კითხვა ასეთია (მოგვეყვს მთლიანად): „იმავე წერალში ჩერქეზოებისადმი წათქვათ: თქვენ დიდ პატივს ედებთ მათ (ახალგაზრდებს), როცა ამბობთ, რომ ისინი გამოიჩენენ მზადყოფნას ვააკეთონ საქმე და გამოიჩენენ სიმტკიცეს წაიღონ ცეცხლში, როცა გაისმება ხმა და როცა გამოჩნდება აღამიანი, რომელიც წინ გაუძლებს მათ.“

დავავადო, რაც შეიძლება დაწვრილებით აგვისნათ ამ ფრაზის ნაშლევი აზრი, რა საქმე მოელოდა ქართულ ახალგაზრდაობას, რის გულისთვისაც მას უნდა გამოეჩინა სიმტკიცე და წასულოყ ცეცხლში? რა მიზანს ისახავდა იგი და რატომღა მისი მიღწევისათვის აუცილებელი, რომ გაისმას ხმა და გამოჩნდეს აღამიანი რომელიც წინ გაუძლებს ახალგაზრდაობას? რა მიზნისაკენ უნდა წაიფენოს მას ახალგაზრდაობა?..¹

ამ კითხვა იშვარად არის დასმული და მოტიანილ ფრაზაში ისე აშკარად გამოსჭევიის, რამდენადაც ლაპარაკი ჩერქეზოვილ-ყოფიანის მიწერ-მოწერაში, რომ თითქოს ნ. უიფიანს აღარ გააჩნდა თავის დაქაჩუნის არავითარი საშუალება, მაგრამ ის მაინც ბოლომდე ერთგული რჩება ერთხელ არწეული ტაქტიკისა და კვლავ განაგრძობს გამომიხიბულთა თვლი-სახვევის ცდას; ის ყოველნაირად ცდილობს, როგორმე ააყდინოს და ე. ჩერქეზოვილსაც ააყდინოს პოლიტიკური ბრალდება. „ეს სიტუაციები, — ამბობს იგი პასუხში, — შეიძლება გავიგოთ ედღე აზრითაც, როგორც ყოველგვარი მეყირალა სიტუაციები, როგორც ყოველგვარი მეყირალა ფრაზა. მაგრამ მე შორობა, რომ ჩერქეზოვი გულისხმობდა შემდეგს (მე. ჩემის მხრით, ასე ვესმოდა იგი): ახალგაზრდაობა გამოიჩენს მზადყოფნას აკეთონ საქმე. საქმედ მე ვგულისხმობდი მას, როცა ახალგაზრდობა დაიწყებდა ზრუნვას, თხოვნას, მოთხოვნას თავისი საენივერსიტეტო უფროსებისაგან იმის უფლებებისას, რომ მოეწყო შეკრებები და ემსჯელა თავის საჭიროებებზე... საჭირო იყო, როგორც მე შეჩვენებოდა, რომ ეინშეს ამ ახალგაზრდობიდან აემალეობა ხმა და დაერწმუნებოდა თავისი ამხანაგები ყოველგვ ამის აუცილებლობაში. უნივერსიტეტის სტუდენტობა ძალიან არა შეგობარული ღებულობს ამგვარ წინადადებებს... უფროსები თავის

¹ დედანში ასეა. უნდა იყოს 1861 წ.
² იქვე. ფურც. 101.

¹ იქვე. ფურც. 102

მზრით ასევე შეკერი არიან. და ამიტომ ისინი, ვინც გაბედავდა გამოეწვია ცუდი დამოკლებულება ან ღვეწაც კი განეცადა აშხანაგების მზრთვაც და უფროსების მზრთვაც, ეს იგივე იქნებოდა, რომ ისინი ცეცხლში წასულიყვნენ¹.

ამნაირი „ახსნა“, რა თქმა უნდა, თვალს ევრავს აუბამდა, მაგრამ საქმე ისაა, რომ იურიდიულად მაინც მტვრად ძნელია ზემოთხსენებული მიწერ-მოწერის საფუძველზე პოლიტიკური ბრალდების დასაბუთება, რადგან წერალში პირდაპირ არსად არ არის დასაბუთებული ნამდვილი მიზანი, რომლისთვისაც რევოლუციური სტრუქტურა ცდილობდა შექმნა სათანადო ორგანიზაცია.

საინტერესოა აღინშნოს, რომ უმალესი საგამომძიებლო კომისია შეეცადა ზეგავლენა მოეხდინა აგრეთვე ვ. ჩერქეზიშვილზე, რათა იძულებული გაეხადა იგი, ელიარებინა ზემოთხსენებული წერილის ნამდვილი აზრი, მაგრამ ვ. ჩერქეზიშვილიც მოწოდების სიმალღებე აღმოჩნდა. მისი პასუხი თუმცა განსხვავდება ნ. ყიფიანის პასუხისაგან (რაც აგრეთვე იმის მადუწებელია, რომ სიმართლეს ორივე მალაყდა), მაგრამ არსებითად ისიც არაფერს შეიკავს პოლიციისთვის ხელმოსაყიდებელს².

შემდეგი, მეთოთხმეტე კითხვიდან, რომელიც მეფის ჩინოვნიკებმა დაბატომრებულ ნ. ყიფიანს დაუსვეს, ჩვენ ვგებულობთ კიდევ ერთ ფრაზად საინტერესო ამბავს. კითხვა შეეხება დიდი ფრანგი სოციალისტ-უტოპისტის სენ-სიმონის რომელიღაც ნაშრომიდან ნაწყვეტის რუსულად თარგმნას ნ. ყიფიანის მიერ. აი ეს კითხვა: „როდის და რა საჭიროებისათვის გადათარგმნეთ თქვენ რუსულად წარმოდგენილი ნაწყვეტი სენ-სიმონის სიტყვიდან შემუშობილად? ეს გამოართეთ ამ სიტყვის დეჟანი, და სად ინახება იგი ამჟამად?“

ეს კითხვა იმგვარადაა დასმული, რომ აშკარაა, კომისიას უკვე სცოდნია, ვინც იყო სენ-

სიმონის ხსენებული სიტყვიდან ნაწყვეტის მთარგმნელი. ამიტომ ნ. ყიფიანმა, რაკი სხვა გამოსავალი არ მქონდა, უუოყმენსდ ნაღონს, ხსენებული ნაწყვეტი დასტურებინა¹ მკვთა წლის წინათ მე ვთარგმნეო. რაც შეეხება თარგმნის მიზანს, ამაზე მან თავისი ჩვეულებრივი ტაქტიკის შესაბამისად, უპასუხა: „არავითარი საჭიროება ამ სიტყვის გადათარგმნისა მე შეგდევლობაში არ მქონდა. ეს გავაცთვე უბრალოდ ვარჯიშობისათვის“.

ღიბ, ეს შესაძლოა მართლაც ვარჯიშობა იყო, მაგრამ, რა თქმა უნდა, არა ფრანგულ ენის შესასწავლად, როგორც ნ. ყიფიანი კომისიას არწმუნებს, არამედ — ფრანგული სოციალიზმის შესასწავლად; ეს იყო გონების ვარჯიშობა იმ ქართველი ახალგაზრდობისა, — თერგდაღულებისა, რომლებიც, ილიას სიტყვით, მთელი ოთხი წელიწადი იყვნენ თავის ქვეყანას მოშორებულნი, შორეულ რუსეთში გადახვეწილნი, რათა იქ თავის ტვისსა და გულში გამოენასკათ ძვირფასი კვირტი მომავალი ცხოვრებისა.

მაგრამ ეს კიდევ ცოტაა: ახალგაზრდა თერგდაღულები მარტო გონების ვარჯიშობას როლი სჯერდებოდნენ, ისინი რევოლუციონერები იყვნენ და ყოველნაირად ცდილობდნენ გაეერთელებიათ ხალხში რევოლუციური და სოციალისტური იდეები ძველი წყობილების დასაშობად.

ჩვენთვის დღეს არავითარ სიმწელეს არ წარმოადგენს იმის დასაბუთება, რომ სენ-სიმონის ხსენებული სიტყვის რუსულად თარგმნა ჩვენთ თანამშემულის მიერ იყო არა შემთხვევითი მოვლენა, არამედ სავსებით კანონზომიერი და შეგნებული ნაბიჯი, რომელიც ბუნებრივად გამომდინარეობდა ნ. ყიფიანისა და მისი თანამოაზრების მანდინდელი მოღვაწეობის ხანაითიდან და რომელიც აქტიურად უპასუხებდა იმდროინდელი რუსეთის რევოლუციური პრობლემის მოცანებს.

¹ იქვე.

² იხ. იქვე, ფურც. 123—124.

³ იქვე, ფ. 103.

X. პათივილი

ქართული დეგადური პარტიული გეგვითი სიტყვის ისტორიიდან

(ეურნალ „მოგზაურის“ გამოსვლის 55 წლისთავის გამო)

ბოლშევიკური ბეჭდვითი სიტყვის წარმოშობისა და განვითარების ისტორია, ისე, როგორც მთლიანად, რევოლუციური მოძრაობა ამერიკაეკასიაში, მჭიდროდაა დაკავშირებული საერთო რუსულ რევოლუციურ მოძრაობასა და რუსეთში ბოლშევიკური პრესის განვითარების ძირითად მომენტებთან.

ამერიკაეკასიაში პირველი რუსული რევოლუციის წლები ხასიათდება პარტიული პერიოდის განვითარების განსაკუთრებულად ფართო გაჯანებით. გაბედული, მარქსისტული სულისკვეთებით გამობრძმედილი ბოლშევიკური ბეჭდვითი ორგანოები რსდმპ ამერიკაეკასიის ორგანიზაციისა, რომელთაც წარსულში, რევოლუციის წინა წლებში, გაანდათ დიდებული საბრძოლო ტრადიციები ლენინური „ისკრისა“ და სტალინური „ბრძოლის“ სახით, აწრთობდნენ და აქტივობებდნენ მეშათა კლასს ცარიზმთან მედგარი ბრძოლისათვის. სახლის პოლიტიკურად გამოფხზზულებისა და თვითმპრობელობასთან ვადამწევეტი ბრძოლისათვის მობილიზაციის საქმეში დიდი როლი შეასრულა დეგადურმა პარტიულმა ბეჭდვითმა სიტყვამ.

ხელმძღვანელობდნენ რა ე. ა. ლენინის მითითებებით რევოლუციურ-პროპაგანდისტულ მშრომის სფეროს ვადართობის და რუსეთის პროლეტარიატის მილიონან მასებში სოციალისტური შეგნების შეტანის აუცილებლობის შესახებ, ამერიკაეკასიის ბოლშევიკები, 1905—1907 წწ. რევოლუციამდე ბევრად ადრე არალეგალური ბრძოლის საშუალებებთან ერთად სარგებლობდნენ არსებული დეგადური შესაძლებლობებით. იმ პერიოდში ამ შესაძლებლობათა გამოყენება ძირითადად გამოიხატებოდა პარტიული პუბლიცისტების მიანაწილებოში, შედარებით პროგრესული მიმართულების პერიოდულ გამოცემებში, ასე, მაგალითად, ქართული ლიბერალურ-ოპორტიუნი გავითის „კვალის“ ფურცლებზე საკმაოდ ხშირად იყო მოთავსებული მასალები „მესამე დანებებისა“, რომლებიც რსდმპ მეორე ყრილობის შემდეგ საბოლოოდ გაიყვნენ ბოლშევიკებად და მენ-

შევიკებად — რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში რევოლუციური და ოპორტუნისტული მიმართულებების წარმოადგენლებად. ხოლო აზერბაიჯანელმა ბოლშევიკებმა ვაითვალისწინეს რა, ამერიკაეკასიის მესულმან მოსახლეობაში პოპულარობა სატირულ ეურნალ „მოლანასრედინისა“, რომელიც თბილისში გამოცენილი აზერბაიჯანელი განმანათლებელ-დემოკრატის, ჯალილ მამედ ვული-ხადეს თაოსნობით გამოდიოდა, ხშირად იყენებდნენ ამ ორგანოს რევოლუციური პროპაგანდისათვის.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ბოლშევიკების მიანაწილებომა პოლიტიკურად მათთვის უცხო ორგანოში — ვახეთ „კვალში“, რომელიც თავისი იდეური მიმართულებით სულ უფრო და უფრო იხრებოდა „დეგადური მარქიზმის“ პოზიციებისაკენ, ხოლო შემდგომში ვადამეცა საეხებით მენშევიკურ გამოცემად, გამოწეველი იყო იმ დროს საქართველოში მძლევი რევოლუციური პროპაგანდის სხვა დეგადურ საშუალებათა უქონლობით. ამიტომ ვასაკერი როლია, რომ ბოლშევიკებმა, რომელთა თანამშრომლობა ვახეთ „კვალში“ თანდათან სუსტდებოდა, დაიწეეს ისეთი დეგადური პარტიული ბეჭდვითი ორგანოს დაარსების საშუალებათა გამოძებნა, რომელშიც ვახედულად იმსჯელებდნენ რევოლუციური მოძრაობის მტევენულ საკითხებზე.

ამერიკაეკასიაში რეგულარული და მჭედითი ბეჭდვითი სოციალდემოკრატიული პროპაგანდის შექმნის აუცილებლობა, ვანსაკუთრებით დაყინებით იქნა ნაკარანბევი 1905 წ. დამდეგს, რუსეთში შექმნილ პოლიტიკური ვითარებით.

რუსეთ-იაპონიის იმპერიალისტური ომის დამებამ, მისმა შედეგებმა ვამწევა მეშათა კლასისა და გლეხობის ისედაც ვუტანლად მძიმე მდგომარეობა და ამერიკაეკასიაში, ისე როგორც მთელს რუსეთში, ვამოიწევა რევოლუციური მოძრაობის ახალი აღმავლობა. ბაქოს მენავითებ შექმნის 1904 წლის დეკემბრის ვაფიცვა, რომელიც დასრულდა მეშებსა და მეწარმეთა შორის რუსეთის პოლიტიკური მოძ-

რაობის ისტორიაში პირველი კოლექტიური ხელშეკრულებით, ექვა რუსეთში რევოლუციის დასაწყისის მოწოდებად.

რევოლუციური ამბების მძაფრ განვითარებასთან დაკავშირებით, ამიერკავკასიის ბოლშევიკებმა დამსჯელი საავტორიტეტო კამპანია იათონისთან დაშორებულ რუსეთში კარგისის და მარცხების ღონეებით. მაგრამ ეს კამპანია, რომელიც მიმდინარეობდა რევოლუციური იატაკვერუთის პირობებში, უმთავრესად ატარებდა პროკლამაციურ და ზეპირი პროპაგანდის ხასიათს. თუმცა თბილისში იმ დროს სამ ენაზე, (ქართულ, რუსულ და სომხურ ენებზე), გამოდიოდა არალეგალური ბოლშევიკური გაზეთი „პროლეტარიატის ბრძოლა“, მაგრამ იგი, ბუნებრივია ვერ აკმაყოფილებდა მთელი ამიერკავკასიის მშეთა კლასის მნიშვნელოვნად გაზარდილ მისწრაფებას პოლიტიკური განათლებისაკენ. ამავ დროს არალეგალური ორგანოს პერიოდულმა ზმირად დაკავშირებული იყო კონსპირაციული ხასიათის სინდელეებთან (გამოცემის იტულებითი გადატანა ერთი ადგილიდან მეორეზე, შედგოვი სასტამბო ზახისა და რევოლუციური გადაზიდვის საშუალებათა უქონლობა, და ა. შ.). ეს ვარკმობა საგრძობლად უშლიდა ხელს ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს იმპერატორული ზემოქმედება მოეხდინათ მსაებზე ბეჭდვითი ისტუვის საშუალებით.

1904 წლის ბოლოს რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტი შედგა ლეგალური ბეჭდვითი ორგანოს დაარსების იდეის პრაქტიკულ განხორციელებას, რაც შემდეგში წარმტებით დავერგინდა. ბოლშევიკების ამ ინიციატივას გამოეხმურნენ და მხარი დაუჭირეს ადგილობრივმა მენშევიკებმა, რომელთაც იმ დროს არ გაანდათ თავიანთი პერიოდული ბეჭდვითი ორგანო, არა თუ ლეგალური, არალეგალურიც კი. უნდა ვივლდისხმით, რომ ერთი პარტიის ფარგლებში ფორმალურად გაერთიანება წარმოადგენდა ერთ-ერთ მთავარ მიზნს, რომ კავკასიის კავშირის კომიტეტმა უარი არ უთხრა მენშევიკებს წინადადებაზე ჩამოეყალიბებინათ გაერთიანებული სოციალ-დემოკრატიული ლეგალური ბეჭდვითი ორგანო ქართულ ენაზე.

კავკასიის კავშირის კომიტეტის მისწრაფება, განხორციელებინა თავისი გალაწვეტილება, იმ დროს წარმოადგენდა და დაეხდებოდა: აღვლობრივ ხელთაფლათა ნებატოვას პერიოდული ორგანოს გამოცემაზე ღებულობდნენ მხოლოდ თბილისის პოლიციის სამმართველოს „ჩრედლები“, რომელთაც ოფიციალური აზრით, რასაკვირველია, შესაფერისა შემოწმება

შემდეგ, მიაკრადნენ ხოლმე „ეთილსამედიკალური“ იარაღის. იცოდა რა ეს დასაწარმებელი ბიუროკრატიული წესი და ვერ შეეძლო არაერთი იმედი მსგავსი „იარაღის“ მიღებისა, კავკასიის კავშირის კომიტეტმა ნიადაგი მოუსწრაფა არაპირდაპირ, მაგრამ საეხებით რეალურ გზას თავისი მიზნის მისაღწევად.

1901 წლის იანვარში თბილისში გამოვიდა პირველი ნომერი არც თუ ისე ზვეულებრივი გამოცემისა. ეს იყო „ისტორიულ-პოელოგიური და გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიული“ ეურნალი „მოგზაურის“ ქართულ ენაზე. ეურნალის დამაარსებელი და მისი რედაქტორ-გამომცემელი იყო ა. პ. როსტომაშვილი, ზომიერი პროგრესული შეხედულების ადამიანი, პროფესიით პედაგოგი. ეურნალი ყოველთვიურად გამოდიოდა და როგორც ეს მისი ვრცელი სათარგმანად ჩანს, მოიცავდა მეცნიერების სხვადასხვაგვარ დარგს. ეურნალში იბეჭდებოდა უპირატესად შემეცნებითი ხასიათის პოპულარული სტატიები. თანამედროვეობის სავარბორტო საკითხებს ეურნალის რედაქცია დემილით უხვედა გვერდს. ასეთ პოზიტორ მამართულებას ეურნალი ინარჩუნებდა 1905 წლის იანვრის ამბებამდე.

1904 წლის მეორე ნახევრის დამდეგს ეურნალმა დროებით შეწყვიტა გამოსვლა რედაქტორ-გამომცემლის მატერიალური ხელმოკლეობის გამო, სახელდობრ, სწორედ ამ ვარკმობამ მისცა შესაძლებლობა კავკასიის კავშირის კომიტეტს ეურნალისგან „საქმიანი საუბარი“ როსტომაშვილთან, რომელმაც, ბოლოსდაბოლოს, მიიღო კავშირის კომიტეტის წინადადება ეურნალ „მოგზაურის“ გაერთიანებულ სოციალ-დემოკრატიულ ორგანოდ გადაქცევის შესახებ.

თანახმად შეთანხმებისა, როსტომაშვილი ევალეობდა ეურნალზე ხელი მოეწერა როგორც ოფიციალური რედაქტორ-გამომცემელს; ამვე დროს იგი არ უნდა ჩარეულყო ეურნალის ახალი რედაქციის ლიტერატურულ და პოლიტიკურ საქმიანობაში. ეს პირობები წამოყენებელი იქნა კავკასიის კავშირის კომიტეტის მიერ შემდეგ მოსაზრებათა გამო: რათა პირველ ხანებში აეცდინათ ცენტრის უკვე გამოსაცემი ორგანოს პარტიული ეთონილებისადმი, კავშირის კომიტეტი ისწრაფოდა ხაზგასმით აღენშინა ვითომდა არსებული მემკვიდრეობითობა როსტომაშვილის წინა ყოველთვიურ სამეცნიერო-პოპულარულ გამოცემასა და 1905 წლის იანვარში აღდგენილ ყოველკვირულ პოლიტიკურ ეურნალს შორის. ამვე მიზნით კავშირის კომიტეტმა არ შეცვალა ეურნალის სახელწოდება, რომელსაც ახლაც უწყინარი „მოგზაური“ ერქვა. ამის ვარდა, პირველ ხელ ნომერს ეურნალის სატრუტულო გვერდზე აღნიშნული ჰქონდა: „გამოცემის

¹ ამიერკავკასიაში პირველი მენშევიკური არალეგალური ორგანო ვაზ. „სოციალ-დემოკრატი“ გამოვიდა 1905 წ. 7(20) აპრილს და დახურულ იქნა 1905 წ. 13(26) ნოემბერს.

წელი შეხუთე-პირველი“. მალე (№ 6-დან) როდესაც საკმაო რეკომენდაცია გაუწია თავის-თვის მკითხველთა წინაშე თავისი ორგანოს მიმართულებით, რედაქციამ თავი დაანება მემკვიდრეობითობის თაშის „ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ“ ჟურნალთან, რომელთანაც სოციალ-დემოკრატიული „მოგზაური“ დაკავშირებული იყო მხოლოდ და მხოლოდ ოფიციალური რედაქტორ-გამომცემლის პიროვნებით.

1905 წლის პირველ იანვარს გამოვიდა ყოველკვირეული ჟურნალის „მოგზაურის“ პირველი ნომერი, რომელიც დასაბუქდად მოამზადა და ხელი მოაწერა... ჟურნალის ძველმა რედაქციამ. ეს თითქოს შეუსაბამო ფაქტი შემდეგნაირად შეიძლება ახსნას. ჩანს, ჟურნალის პირველი ნომრის გამოსვლისას ჯერ კიდევ არ იყო მიღწეული სრული თანხმობა როსტოვშიაღიდა და კავკასიის კავშირის კომიტეტს შორის. ეს გააძლევეს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ ძველი რედაქციით ჟურნალის პირველი ნომრის გამოცემით, როსტოვშიაღიდა უნდა იყო გაგულა მოხდინა კავშირის კომიტეტზე მის მიერ წამოყვებულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიღწევის მიზნით, თუ რამდენად შეეფერება სინამდვილეს ეს ვარაუდი, ახლა მწელია დედადგინოთ, რადგან არაქვემო არ მოიპოვება მასალები, რომლებიც აგვისინდა როსტოვშიაღიდა „დემარშის“ ნამდვილ ვითარებას.

მალე მხარეები საცესელი შეუთანხმდნენ ერთმანეთს, რის შედეგს წარმოადგენდა „განახლებული“ ჟურნალის — „მოგზაურის მეორე ნომრის გამოსვლა 1905 წლის 16 იანვარს. ფაქტიურად ეს იყო საცესებით ახალი, ლეგალური-პოლიტიკური გამოცემის პირველი ნომერი, შეფიცილ გამოსატული სოციალ-დემოკრატიული, უმთავრესად ბოლშევიკური მიმართულებით. „მოგზაური“ იყო პირველი ლეგალური პარტიული გამოცემა არა მარტო ამიერკავკასიის ფარგლებში, არამედ რუსეთის მასშტაბით. ჟურნალ „მოგზაურის“ სარედაქციო კოლეგიის შემადგენლობაში შედიოდნენ ორივე ფრაქციის წარმომადგენელი: ბოლშევიკებისაგან — კავკასიის კავშირის კომიტეტის წევრები: ალ. წულუკიძე და ფ. მახარაძე, აგრეთვე შ. ელიავა, ნ. ელიავა, ს. კუბაღიშვილი, ო. კვიციანიძე და სხვები, მენშევიკებისაგან — ნ. კალინდალ (ეშმაკი“), შ. შარაშიძე (სოკოლნი“), კ. ჯღარაძე და სხვები. ჟურნალის ფაქტიური რედაქტორი იყო შემდეგში კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს გამომწეული მოღვაწე დილაძე იესეს-ძე მახარაძე.

კავკასიის კავშირის კომიტეტმა და „მოგზაურის“ ახალმა რედაქციამ, ჟურნალის მეორე ნომრის გამოსვლამდე, დროულად ჩაატარებ მნიშვნელოვანი საორგანიზაციო მოსამზადებელი მუშაობა. მოწვეულ იქნა ავტორთა აქტივი, შეიქმნა საკმაოდ განვითარებული ქსელი ადგი-

ლობრივი კორესპონდენტებისა, რომელთადაც რედაქციამ, თავისი საქმიანობის პირველი დღეებიდანვე, მკიდრო ურთიერთსწორი ურთიერთობა ბრწყინვალედ იყო დაყენებული. ჟურნალზე ხელისმომწერის საქმე და მისი ექსპლაცირება საქართველოსა და ამიერკავკასიის სხვადასხვა ადგილებში, სპეციალურ განცხადებებში (ნ. № 2, 3, 4, 5) რედაქცია ასახელებდა მთელ-მეტ სხვადასხვა პუნქტს, მათ რიცხვში მუშათა მესახეობით ისეთ შენდროდ დასაბუქებულ ამიერკავკასიის სამრეწველო ცენტრებს, როგორცაა — ბაქო, თბილისი, ბათუმი, კიათურა და სხვ. ნარეგები იყო მისამართები ნდობით აღჭურვილი პირებისა, რომლებიც დებულობდნენ ხელ-მოწერას ჟურნალ „მოგზაურზე“.

მიუხედავად შემზღვეველი საცესებრივი პირობებისა, ახალი „მოგზაურის“ რედაქცია, მკითხველებისადმი მიმართვაში („ჩვენს მკითხველებს“, № 2) საკმაოდ გაბედულად აღაპარა-ედა მშრომელი ხალხისადმი თავის სიმპათიებისა და იმ მიზნების შესახებ, რომლებსაც ისახავდა იგი ცოცხალი, გაბეჭდილი ბეჭდვით სიტყვის მეშვეობით.

მდგომარეობის შეკეთად კრიტიკულ შეფასებასთან ერთად, რომელიც შეიქმნა რუსეთში პორტ-პარტურის დაცემის შემდეგ, რედაქციამ მგზნებარე ბოლშევიკის ა. გ. წულუკიძის მიერ დაწერილ ამ მიმართვაში ჩამოაყალიბა თავისი პოლიტიკური კრდოს ძირითადი დებულებანი:

1) საზოგადოებრივი საკითხები მოითხოვეს გამორკვევას, რადგან „სწორედ დღეს არის საჭირო მეტად ამ საერთო მოპრაობაში თავის ვართმევა, საზოგადოების ყველა ნაწილის სახისა და მისწრაფების საცესებით გამოქვლავნება, უმრავლესობით ძალისა და ნიადაგის გასაგრება, ერთი სიტყვით, საჭიროა მეტი ცნობიერება შენაქენი იარაღის მოსამარჯვებლად. თუ დღეს ჩვენთვის სასურველია საზოგადოებრივი ცხოვრების ცვლილება, მით უფრო სასურველი უნდა იყოს ამ ცვლილების ნაყოფის ხელ-ში შეტანა, გამოყენება“. უნდა ვეცოდოთ, რომ ჩვენს მიერ მოწვეული მოსავალი სხვამ არ აიღოს. რა არის ამისათვის საჭირო? „ცნობა და ცოდნა, გ. ი. შეგნება იმისა, რაც არის და რაც უნდა იქნეს“.

2) ზალის უმრავლესობა — აი ვის მივმართავთ ჩვენ, „იმ უმრავლესობას, რომელიც ერის სიმდიდრესა და დიდებას ქმნის და თვითონ კი ამ სიმდიდრისაგან მხოლოდ ნაფინ-ჩხებო-და რჩება“. იგი მოკლებულია წარმოების ყოველგვარ საშუალებას, არსებობის შესანარჩუნებლად მას გააჩნია ერთადერთი საშუალება — საბჭოთა ძალა, რომელიც უწყველად ექსპლოატრებულა უმცირესობის — კაპიტალისტების მიერ. მასთანადე, „კაპიტალი და შრომა გაითშეღია და დაპირდაპირებული. პირველის ზრდა — განვითარება, მეორეს ექს-

პლატაცის მოსწავდებს... ასეთია თანამედროვე წარმოების არსებითი მხარე, და ამ ნიადაგზე ჩნდება კლასთა წინააღმდეგობა. ეს წინააღმდეგობა უნდა მოისპოს, როგორ?

3) წარმოება მოიცავს მრავალი მუშის შრომას, მაგრამ ბაზარზე მისი პროდუქცია გააქვს ერთ ადამიანს — კაპიტალისტს. გამოდის, რომ ადამიანთა მთელი საზოგადოების შრომის შედეგს თვისივს კერძო პირი, შეუძლია თუ არა ამ პირს ვაანაწილოს საზოგადოებრივი შრომის პროდუქტი საზოგადოების მოთხოვნილების შესაბამისად? რასაკვირველია, არა. ამას მოწმობს ჭარბწარმოების კრიზისი მისი აუცილებელი შედეგით — უშუალოდ შრომისა და პროდუქტიანობის გაღატაკებით. მეწარმის სისულ-ხორცველი დანტერესება, რაც შეიძლება დიდი რვაგებით ვასალოს თავისი საქონელი, მიუხედავად მოთხოვნილებისა საზოგადოების მხრიდან, მოწმობს წარმოების კერძოსავეთრული ხელმძღვანელობის უვარკისობას. ამგვარად „დღევანდელი წარმოება მოუწყობს მოთხოვნილებას: წარმოება განსაზოგადოვდა, მხოლოდ საზოგადოება კი არ უღვას მას სათავეში, მამ საქირთა საზოგადო წარმოებას საზოგადოება ხელმძღვანელობდეს. ჩატომ უღვას დღეს კერძო პირი წარმოებას სათავეში? იმიტომ, რომ მის ხელშია საწარმოო იარაღები. როგორ უნდა ჩაუღვას წარმოებას სათავეში საზოგადოება? საწარმოო იარაღები საზოგადოების ხელში უნდა გადავიდეს... აი მიზანი. როგორია ეს შეულება?"

4) „სათავეში ჩადგომას ძალა უნდა, ძალას შექმნა. ამ ძალას თვით ცხოვრება ამზადებს. უმრავლესობა დღითიდღე მატერლობს, კიდევ უფრო მრავლდება. ერთი საჭირთებით გარემოცულნი საერთო საქმეს ეცნობიან, ერთგუვიან, შეივნიებენ და საერთოდ ეწყობიან მის მოსაგარებლად... გარტომდა უნდა ვაითფართოს... მან ფართო უფლებები უნდა მოპოვოს... აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, შესაფერი საშუალების მოპოვება და გადღდება — აი რა გვწადია ჩვენ“.

გვერ არა, რომ დასახული მიზნის — წარმოების სოციალისტურად გარდაქმნისა და ხალხის დემოკრატიული დიქტატურის დამყარების ერთობს ხელშეწყობს საშუალებად ეურნალ „მოგზაურის“ ბოლშევიკური რედაქცია თავის საქმიანობასაც სთვლიდა. ამიტომ, მკითხველებისადმი რედაქციის მიმართვის ბოლოს იგი წერს: „ჩვენ ვეცდებით ნათელი და გაბედული აზრი დავუბრუნდამირათ ბუნდოვან და მშომარა აზროვნებას. ამ სურვილებით ვეგებებით... ჩვენს მკითხველებს“.

პროგრამული ხასიათის მასალას წარმოადგენს აგრეთვე იმავე ნომერში დაბეჭდილი

ფ. მახარაძის სტატია „დღევანდელი ეთარება“. წერილში ბოლშევიკური თვალთახედვიითა შეფასებული მიმდინარე მომენტის ეურნალური ამბები: ცარიზმის დამარცხება რუსეთ-იაპონიის ომში და ბირველი სახალხო რევოლუციის დასაწყისი რუსეთში, ამასთანავე ხანგამხელი ეურნალ „მოგზაურის“ საბჭოლო დანიშნულება. საზოგადოების ყველა კლასი და მისი ბეჭდვითი ორგანოები, უცაყოფილებას გამოთქვამენ ომით, — ვკითხვლობთ სტატიაში. ნუთ ამ უცაყოფილებას აქვს „საერთო“ ნიადაგი? რასაკვირველია არა: ერთის უცაყოფილონი არიან იმიტომ, რომ ნათად ხელავენ თანამედროვე ბურჟუატიული წესწყობილების დაღუბვას, მეორენი უცაყოფილონი არიან იმიტომ, რომ რუსეთი ვერ იყროს კორეას, მანჯურიას, ინდოეთს და რუსეთის ბურჟუაზიას ამგვარად ეკარგება, ბაზარა, რომელსაც შეჭრო მათი ჯიბეების გასქელება ოქროთი. მაგრამ ამით როდო არიან უცაყოფილონი მშრომელი ხალხის ინტერესების დამცველნი. რომ ჩაუწვდეთ მათ უცაყოფილებას, შეცილებელია სისტემატიური ობიექტური შეფასება უოველივე იმისა, რაც ჩვენს ირგვლივ ხდება. „შეცვლილი და ახალ გზზე დაყენებული“ „მოგზაური“ ეცდება ეს მუშობა რამდენიმედ მიიწვ გეოღვოლოს ჩვენს მკითხველებს. ნუ დავიწყებთ კი დღევანდელი წაში არის მეტად ნატრული და მას სიმამრეებით მოიგონებს ჩვენი მომავალი თაობა... ჩვენი ვილა მეღვარად და მტაციად სელაწენი, ერთობლ დასახულ მიზნისაკებ. ჩვენი საბოლოო მიზანი არ არის ორტოვი, ორანბროვანი და ბურტსში გახვეული... გეუმარჯოს ჩვენს იდეალს! ეესურვოთ გამარჯვება ახალ „მოგზაურს“, ახალი ცხოვრებისაკენ მიმავალს“.

ეურნალის მე-2 ნომრის გამოსვლის მეორედღვეს, 17 იანვარს, „მოგზაურის“ რედაკციის წევრები — ალ. წულუკიძე, ფ. მახარაძე და სხვა ბოლშევიკები, ცარიზმის მიერ 9 იანვარს ჩადენილი ბორტმოქმედების საპასუხოდ საქართველოს მშრომელთა რევოლუციური პროტესტის მოწყობაში მონაწილეობისათვის, დაპატიმრეს და მოათავეს მეტეხის ციხეში. მაგრამ მთავრობამ რბრესიებით ვერ შესლო დაწყებულ რევოლუციური მოძრაობის შენელება. 18 იანვარს თბილისში დაწყებულმა მუშათა გაფიცვამ გამოაძილო პოეა ქალაქის მთელ რიგ ფაბრიკა-ქარხნებში; მოკლე ხანში იგი გავრცელდა საზღვრეფოდ დაწყებულეობათა მოსამსახურეებზე და გადაიქცა საყოველთაო პოლიტიკურ გაფიცვად. ფაბრიკის შუა რიყეებში, რევოლუციური მსიების მოთხოვნი, მთავრობა იძულებული შეიქნა გაენთავისუფლებინა მრავალი პოლიტიკური პატიმარი, მათ

რისთვის ვადავდ ადრე იქნენ განთავისუფლებულნი: ა. წულუკიძე, ფ. შაბაძე და სხვა ბოლშევიკები.

„მოგზაურის“ რედაქციის წევრ-ბოლშევიკების დამატირების გამო მათ განთავისუფლებაში, ერთნაირი აქტიური როლი ითამაშა ერთნაირი რედაქციის მენეჯერმა ნაწილმა, რომელმაც მოასწრო ამ შედეგადმი მხოლოდ მე-3 და მე-4 ნომრების გამოშვება. მაგრამ, ამ ნომრებშიც ასევე იგრძნობა ბოლშევიკური რედაქციის ვალებმა. რედაქციამ, მიუხედავად თავისი წამყვანი პუბლიცისტების არყოფნისა, მოახერხა დამატირებამდე დამწერილი მათი მასალების გამოქვეყნება. ამგვარად, ორივე ნომრის მოწინავე სტატია გეტყვინს ფ. შაბაძეს, ხოლო მე-3 ნომერში დაბეჭდილია ალ. წულუკიძის სტატიის „ან ვოკალიზაციის საპოლიტიკო ნიშნების“ დასაბრუნებელი (დასაწყისი) გამოქვეყნებული იყო ერთნაირი მე-2 ნომერში). რაც შეეხება მომდევნო ნომრებს, უკანასკნელ 41-ე ნომრის ჩათვლით, ერთნაირი გამოცემა ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით.

მაგრამ ეს ფაქტი არ ნიშნავს იმას, რომ „მოგზაურის“ გაერთიანებულ რედაქციაში ყოველდღიური პარტიული და რედაქციული ცხოვრების პრინციპულად მნიშვნელოვანი საკითხები წყდებად უბრალოდ, ერთნაირი რედაქციის წევრებს შორის მწყავთ. იღვრე შეჯახებათა ვარგისი, პირიქით, ასეთი შეტაკებები საქმიან ხშირი მოვლენა იყო „მოგზაურელთა“ ცხოვრებაში, რომლის ძირითადი მიზეზი იყო რასმშ შეგნით არსებული რედაქციის მარქსისტულ (ბოლშევიკურ) და ოპორტუნისტულ (მენშევიკურ) მიმდინარეობათა იღვრეტაქტიური უთანხმოება. ეს უთანხმოება ხელ უფრო ნათელი ხდებოდა რედაქციის რედაქციური მომართვის ვალდებულებათან დაკავშირებით.

შინაპარტიულმა ფრაქციულმა ბრძოლამ ამიერკავკასიაში, ისე როგორც საერთოდ რედაქციაში, განსაკუთრებით მწყავე ხასიათი მიიღო, მე-3 პარტიული ყრილობის მოწყვეტისთვის ბოლშევიკების მიერ გამართულ ვალდებულებული სახალისის პერიოდში. რასმშ მეორე ყრილობის შემდეგ მენშევიკებმა რამდენიმე განამტკიცეს თავიანთი მდგომარეობა აღმავლობებული ანტიპარტიულ მოქმედებათა მეშვეობით — პლენარის ხელშეწყობით, ცენტრალური ორგანოს რედაქციის შემადგენლობაში მათ უკანონოდ შეიყვანეს ის წევრები, რომლებიც გადაყენებულ იყვნენ პარტიული უმრავლესობის მიერ, ხოლო ცენტრალური კომიტეტში ხელთ იგდეს ხელმძღვანელობა, — და ახლა გავიხსენებთ სურდით პარტიის მორავი ყრილობის მოწყვეტის შესახებ. მენშევიკების უარყოფით დამოკიდებულებას პარტიის III ყრილობის მოწყვეტისადმი სხვა მიზეზიც ვაინდა:

ბოლშევიკებთან ერთობლივი პარტიული ყრილობა, რედაქციის მტკიცე აღმავლობის მხარობაში, დაყენება მათ კონკრეტულ მოქმედებათა იტყუებულად მენშევიკურისკენ მენშევიკური შემთხმებულნი პოლიტიკა სრულიად არ ისწრაფოდა. რომ გავმართლებინათ თავიანთი დემორგანიზატორული მოქმედება და დანაშაული რსდმშ-ში არსებული განმეტოილებების გამო თავს მოეხიბათ ბოლშევიკებისათვის, მენშევიკები იგონებდნენ სხვადასხვა „დასაბუთებებს“: „მოთხოვნა რომ პარტიის გადაწყვეტილებათა შესრულება სავალდებულოა, — ბიუროკრატიაში“ და „ფორმალში“ იქნა გამოცხადებული. უმრავლესობისადმი უმორჩილობის დამორჩილება პარტიის წევრის ნებისა და თავისუფლების „უხეშად შექანერა“ დიარგუნვად იოვლებოდა, პარტიულ დისციპლინას „სახელს უტებდნენ“ როგორც „პატარაში“, მენშევიკები პარტიის სწავდნენ უკან, ორგანიზაციული დაქვემდებარებისა და თავამყვებულობისკენ, წრეობანისა და კესტარულიობისკენ.¹

მოქმედებდნენ რა სრულიად შეთანხმებულად თავის რეს „კოლეგებთან“ ერთად. ამიერკავკასიაში ახალისურებლმა გააფრთხილებული იგრძნობი პირიქით პარქსისტული პარტიული პარტიის იღვრელობის და ორგანიზაციული საფრთხელების უფინური მოძღვრების წინააღმდეგ პარტიასა და მუშათა კლასებში დაბნეულობისა და არვედარევის შეტანის მიზნით აღგლობრივი მენშევიკების გამოსვლებს ამიერკავკასიაში დასაბამი მისკა ქართული მენშევიკების „სულიერმა მამამ“ ნოე გორდანიამ.

ერთნაირ „მოგზაურის“ მე-3 ნომერში (1905 წ. 20 თებერვალი) გორდანიამ დაბეჭდა სტატია „რა არის პარტია?“, რომელიც ხელმოწერილია მისი ცნობილი ლტერატორული ფსევდონიმით — „ა“. გორდანიას გამოსვლა გაერთიანებული რედაქციური პარტიული ერთნაირი ფრაქცილებზე, ბოლშევიკების ინიციატივით მოწვეულ პარტიის მე-3 ყრილობის წინა დღეებში, როდი იყო შემთხვევითი ამაგი. ან-ის სტატია, რომელიც უნდადა რსდმშ-ის მენშევიკების უფინური პრინციპთა დემოკრატის კრეტაგას, ვოკალისწინებული იყო ბოლშევიკების ავტორიტეტის შესარყვად, ამიერკავკასიის ბოლშევიკურ ორგანიზაციათა პარტიულ რედაქციაში დაბნეულობისა და იღვრე მერყეობის შესატანად.

სტატიაში „რა არის პარტია?“ სრულიად, სისტემატიზებულიად გამოხატა მენშევიკური შეხედულებები პარტიული პოლიტიკური პარტიის ისტორიულ როლზე და კლასობრივ დანიშნულებებზე. საქმარისია მოვიყვანოთ ამო-

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია. ისტორია. ვამ. „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1959 წ. გვ. 83.

ნაწერი ამ სტატიიდან, რომელშიაც მოკმეულია მერტყვევების ბუნდობლივი, ოპორტუნისტული განსახლება პარტიის გაგებისა, რათა ჩაწვდეთ სტატიის წინაარსს, მისი ავტორის მარჯვენს და მიხანსწრაფებას.

„ადამიანთა იმ კრებულს, — წერს ან-ი, — რომელიც ესაბავს საერთო მიზანს და მის განსახორციელებლად ერთად მოქმედებს, ეწოდება პარტია. მაშასადამე, პარტიის დამახასიათებელი თვისებებია საერთო მიზანი და საერთო მოქმედება. ხოლო მოქმედება კი არ შეიძლება უპლანოთ, უსისტემოთ, უორგანიზაციოთ. ორგანიზაცია — ეს ის ბოძია, რომელზედაც დაყრდნობილია პარტია. შეიძლება მის არ ჰქონდეს მკაფიოთ გამოორკვეული პროგრამა, დაწერილებით, შემუშავებული ტაქტიკა, ეს კიდევ ვერ შეაჩერებს მის მოღვაწეობას. მაგრამ თუ მის რაიმე ორგანიზაცია არ აქვს, თუ ეს მოქმედების ორგანოს მოკლებულია — მის არსებობა ერთ დღესაც არ შეუძლია“.

ეფრანლ „მოგზაურის“ ერთ-ერთი თანამშრომლის, მწერალ გ. ჭიჭიძის მოწმობით, ერთდანიას სტატიამ იმ დროს დიდი ხმაური იტყვა. გამოიწვია სამართლიანი აღშფოთება არა მარტო პარტიულ წრეში, არამედ მოწინავე შტაბებს შორისაც. როდესაც ავტორმა სტატია წარადგინა ეფრანლ „მოგზაურში“, ეფრანლის რედაქციის ბოლშევიკური შემადგენლობა, რომელიც შესამწხვად იყო შეთხლებული იმ დროს დაპატიმრებულთან დაჯავშირებით, ერთდლოვანდ ეწინააღმდეგებოდა ამ სტატიის დაბეჭდვას. მაგრამ, რედაქციის შეწვევებით ნაწილის დატოვებითი მოთხოვნის წყალობით, ეფრანლის წერილი აწყობილი და მომზადებული იქნა დასაბეჭდად. რედაქციის წევრ-ბოლშევიკებს ფიქრადაც არ გაუვლიათ, რომ გაერთიანებული კომუნალ-დემოკრატიული ეფრანლის ფურცლებზე შეწვევების ესოდენ ამჯარა დემოკრატიული გამოხდობა დატოვებული აქნებოდა საკადრისი მკაცრი პასუხის გაცემლად. ამ მიზნით ეფრანლის ბოლშევიკებმა რედაქციამ დაავალა ა. წულუკიძეს, რომელიც იმ დღეებში გამოვიდა მეტეხის ციხიდან, სასწრაფოდ დაეწერა საპასუხო წერილი. როგორც ა. წულუკიძის თანამედროვეთა მოგონებებშია აღნიშნული, წერილი მაშინვე დაეწერა რედაქციის შენობაში და დაბეჭდილი იქნა ეფრანლ „მოგზაურის“ იმავე მე-8 ნომერში.

ასეთია მოკლე შესანიშნავი ბოლშევიკების ციხის ა. წულუკიძის წერილის — „მაწია შენიშვნა დიდ კითხვაზე“ შექმნის ისტორია. ამ წერილში ავტორი აამჯარავებს ეფრანლის ოპორტუნისტულ შეხედულებას პარტიებზე, იგი სასტრატეგო ანტიტიკებს, უპირველეს ყოვლისა, შეწვევების შეხედულებას იმის შესახებ, რომ „პარტიის არსებობისათვის უმთავრესად საჭიროა ორგანიზაცია და მოქმედებ-

ის ორგანო (ეს ხომ იგივე ორგანიზაციაა)“ — მიუთითებს წულუკიძე, — რომ „პარტიის დამახასიათებელი თვისებებია საერთო მიზანი და საერთო მოქმედება“. მხედველობაში ავსებს მსგავსი ზერეულ განსახლება პარტიის გაგებისა, ავტორი ირონიულად კითხულობს: „პარტიაა ვანა პარტუკუების დამფარველი საზოგადოება, ან წიგნების გამომცემელი საზოგადოება, რომელთაგან თითოეულს აქვს თავისი „საერთო მიზანი და საერთო მოქმედება?“ ცხადია, რომ ან-ის მხედველობაში აქვს არა ასეთი სახის „პარტიები“, არამედ პოლიტიკური პარტია. მაგრამ ამ გაგების მის მიერ მეტად „გამარტივებული“ განსახლება აიძულებს მკითხველს იფიქროს, რომ ავტორი (ან-ი — ჯ. ე.) გულისხმობს ორ ზემოთ-მოხსენებულ საზოგადოებათა მსგავს „პარტიებს“.

ავტორი სტატიისა „რა არის პარტია?“ — წერს შემდგომ წულუკიძე, — გვარწმუნებს, რომ „შეიძლება მის (პარტიას) არ ჰქონდეს მკაფიოთ გამოორკვეული პროგრამა, დაწერილებით შემუშავებული ტაქტიკა, ეს კიდევ ვერ შეაჩერებს მის მოღვაწეობას“ და გვარწმუნებს, მაშინ როცა სწორედ გარკვეული პროგრამა და დაწერილებით შემუშავებული ტაქტიკა საჭირო ნამდვილი პარტიის შესაქმნელად. „საერთო მიზნის მისაღწევად და საერთო მოქმედებისათვის“.

პროლეტარული პარტიის პრაქტიკულ საქმიანობაში პროგრამისა და ტაქტიკის როლის განვებ დამკირებებსა და აგრეთვე ორგანიზაციის დანიშნულებაზე შეწვევების მდღარი განსახლება საპირისპიროდ, წულუკიძე თავის წერილში ზუსტად აყალიბებს ბოლშევიკურ თეზისარსის ამ საკითხებზე: „რა არის ორგანიზაცია? ერთი გარკვეული პროგრამისა და ამ პროგრამის განსახორციელებლად შემუშავებული წესების ცხოვრებაში გასატარებლად შეერთებული პირები. მოქმედების ორგანო, მაშინ, როცა მოქმედების მიზანი (პროგრამა) ნათლად გამოორკვეული არ არის, როცა მოქმედებ ვერ გაუვლდებათ, თუ რა წესით უფრო ადვილად, პირდაპირ, ნაკლები მსხვერპლით მიაღწევენ დასახულ მიზანს, მაშინ მოქმედების ორგანო უფარვისა და ასეთი ორგანო არ შეიძლება ჩითვალოს პარტიულ ორგანოდ. ეს შეუგნებლობაა, ხოლო პარტია კლასის შეგნებულ ნაწილია პარტიული მოქმედება ცნობიერი მოღვაწეობა და მას უფორდ მოქმედების ორგანოდ შეგნებულ, ცნობიერი უნდა ყოვდეს“. „რა უნდა გაატაროს ცხოვრებაში ორგანიზაციამ, თუ მას ნათლად შეგნებული არა აქვს პროგრამა და მოქმედების წესი (ტაქტიკა), რომ უნდა იხელმძღვანელოს მან მოქმედების დროს? ის უნებურად უნდა დაემორჩილოს თავის გულისთქმას, შეუგნებულ სტატიურ მოძიობას, ე. ი. ორჯ. ხაია ხელ-

მძღვანელი როლი ხდება მოძრაობის, არამედ მისი მორჩილი, მისი უკან მიმყოლი, თითონვე სხვის მიერ ხელმძღვანელი. განა ასეთი ორგანიზაციის შეიქმნება დარტყვის პარტიული, განა ასეთი ორგანიზაციებიდან შემდგარ „პარტიას“ შეუძლია დიციოს თავი (ხაზს უსვამს წულუკი-ძე) იმ უხეირო, არა სისტრველ ელემენტები-საგან, რომლებიც სხვა კლასებიდან თავისი კლასური ტრედენციით გადადიან და მით შეიქმნე გროსული და ნეობრავი სიდუხჭირი? რასაკვირველია არა. (ამ გადაყრა საქმიად არაორაზროვანია „რა არის პარტია?“-ს ინტელიგენტ ატორის მიმართ)

ამგვარად, წულუკიძეს მეთხველი მიუყავს მეორე მტკენული „პრობლემის“ — მუშათა პარტიაში ინტელიგენციის როლის საკითხის განხილვამდე, რომელიც ეორდნაის წერილშია აღძრული. ანი სისტეო წინააღმდეგია პარტიაში ინტელიგენტთა „მოძალენისა“ და „პარაზისა“. ამით ის ხარკს უხდის სტიქორ მეშათა მოძრაობაში სოციალისტური შევგების შეტანისთვის დენინერი დებულების ოპორტუნისტულ კრიტიკას. მის მიერ პროლეტარიატის კლასობრივი თვითშეგნების ზრდაში ინტელიგენციის როლის ხელაღებით უარყოფა ათთლად ამკლავებდა „ეკონომისისაღმძი“ ტრფიალის სენს, რითაც თავიდანვე იყვენე დაკავალებული ქართული შენვეციები.

ანი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ არა შეშა, განსაკუთრებით ინტელიგენტები, უბრალო სტუმარი პარტიაში, რომ მათი საქმიანობა უკიდრესად სახიფათოა პარტიასათვის, რადგან ისინი წყერად გახდომისათვისე გამბატონებას ცდილობენ პარტიაში და ყოველივეს თვითონ თავის ქეიფისამებრ განაგებენ. ინტელიგენტებს მიმართ ასეთი სიდრთბილის გამოჩენია ანს, თითქოს უნდა მოეწოდოს პარტიის სიფსიზისაკენ, „გარშე ელემენტების“ მიმართ, გულმოდრულ შეარჩიოს თავისი მომყოლი წყერები. სინამდვილეში კი იგი ისეთი მომნიშვლელი სიმსტუმრით, ორიგინალობითა და მარტოვისნაირად აყალიბებს პარტიის წესდების პარველ პარაგრაფს, რომ ამ, „უცერაული მისუსხია“, ფორმულირებასთან ფერმერთაღდება მისი საკუთარი ოპორტუნისტული განსაზღერა „პარტიის“ ვაგებისა: ანი წერს, რომ „თუკვინიმე შეედა პარტიაში და პარტიის მიხანი საკუთარ მიზნად გამოაცხადა, იგი სდება პარტიის ისეთივე წყერა, როგორიც სხვა დანარჩენები“. მაშასადამე, ორგანიზაციულ „დემოკრატიზში“ ეორდნაიმ გაუსწრო მარტოვეს პარტიაში შემსვლელს იგი ათავისუფლებს მოვალეობისაგან მატერიალურად მხარი დღეტიროს პარტიას და გაუწიოს მას „რეკლარული დახმარება პირადად ხელშეწყობით“, რაც მარტოვის ფორმულირებით იყო გათვალისწინებული. ცხადია, რომ მსგავსი განსაზღერა პარტიის

წყერობისა, უფრო მეტად, ვიდრე მარტოვისებური ფორმულირება, გზას უკლავდა წერილებერეკლამულ ელემენტებს, რომლებშიც შესასვლელია. ამგვარად, ერთი მხრივ მძაფრი კრიტიკა პარტიული ინტელიგენციის საქმიანობისა, მოწოდება, რომ პარტიის რაგები შევისოს განსაკუთრებით მუშათა ელემენტებით და, მეორე მხრივ — პროლეტარული პარტიის შემადგენლობის კრული მასით შევსების შესაძლებლობის წარმოდგენა. სხვათაშორის, ეს წინააღმდეგობა ანის მსჯელობაში საეესებით კანონზომიერი იყო შენვეციური განმარტებისათვის მუშათა კლასის პარტიის შესახებ, რადგან „პარტიაზე შენვეციური შეხედულებათა ძირითადი ნაკლის ის იყო, როგორც ნათქვამია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ისტორიაში, რომ ისინი პარტიასა და კლასს ერთმანეთში ურევენდენ, თავიანთი მოთხოვნით რომ ყოველ გაფიციულს უფლება მიეანიწით თავი პარტიის წყერად გამოაცხადოსო, შენვეციები ყოველგვარ ზღვარს შლიდნენ მოწინავე ელემენტებსა და დანარჩენ მუშების მასას შორის“.¹

თავის სტატიაში ანი ცდილობს „დაგვიმტკიცოს“, რომ ინტელიგენტებს, რომელთაც პარტიაში თითქოს გამბატონებული მდგომარეობა ეკირათ, განმეტქილება შეიქმნე პარტიასა და კლასს შორის, რომ ისინი მიიღტენან „გმირისა“ და „ზრბოს“ შესახებ უყვე დიდი ხნის დსამარტებული მოძღვრების აღდგენისაკენ. „გმირების“ იგი გულისხმობს ინტელიგენტულშეციებს, რომლებსაც ბრალად დებს ეკონომიერი საკითხების მნიშვნელობის უგულვებელყოფას და მუშათა „ზრბოს“ მოწოდებას მარტოადენ პროლეტარი საქმიანობისათვის. (ბრალდება ფრად დამახასიათებელია შენვეციებისათვის საერთოდ, მათი შესაფერი როგორც „ეკონომისტების“ იდუერი შექეიდრებისა, კერძოდ!)

წარმოადგენს თუ არა ინტელიგენცია განუყოფელ ერთეულს, რომლს წყერები თავისი შეხედულებითა და მისწრაფებებით არ განსხვავდებიან ერთი მეორისაგან? აქვს თუ არა ინტელიგენციის საერთო მიზანი საერთო იდეალი და იტარებს თუ არა იგი ამის შესაბამისად საერთო საქმიანობას? — ამ კითხვებზე წულუკიძე იძლევა მარქსისტულად დასაბუთებულ ამოწურვად პასუხს.

კაბიტალისტური წარმოების განვითარება, რომელმაც შექმნა მოძარდანიერ საზოგადოებრივი გეგმები, გამოამდღანა და კლდე უფრო განამტკიცა ინტელიგენციის ელემენტების განსხვავება, მათი შეხედულებისა და მისწრაფების

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ისტორია, ვამ. „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1959, გვ. 84.

დამირისპირება. შებრალო კლასებს საზოგადოებაში გაუჩნდათ თავიანთი მომხრეები, იდეოლოგი-ინტელიგენტები, რომლებიც შეუდგნენ სათანადო საქმიანობას. მეშაბა კლასმა ბევრემახველ ინტელიგენციას დაეძირისპირა თავისი ინტელიგენტები, რომელთა დახმარებით გამოიმუშავა „მეშაბა კომრაობის თეორიული განიხილვა“. ფიზიკური შრომის პირობების ათვისებისა და შესწავლის შემდეგ, მეშაბა ინტელიგენტები თავიანთი ჭეყნის ცხოვრებიდან შეაფიო ფაქტების საფუძველზე ასახულებენ მეშაბა კლასის მდგომარეობის შეცვლის აუცილებლობას. მეშაბა ინტელიგენცია „თეორიულად გამოხატეს პრაქტიკული ცხოვრების საქართვებისა და მის შესაფერად შეაფიოდა გარეყვად, შეცნიერულად შემუშავებულ პროგრამას აღდგენ და ამ პროგრამის ცხოვრებაში გასატარებლად პრაქტიკულ პილდებთან ერთად ნათლად სამოქმედო წესებს მიუშვეს“, ვ. ი. ტატიკიან. ამ პროგრამისა და ტატიკიანის საფუძველზე მეშაბა ინტელიგენციისა და მოღვაწე კლასის შემდგომი საქმიანობის სრულყოფილად განხორციელებისათვის აუცილებელია მათი პოპულარიზაცია. ეს ამოცანა, რასაც ეტარებელია. იმათ უნდა შეასრულონ, „ვიცისად შეგებულნი აქვს პროგრამა, ტატიკია და შესაფერი მოღვაწეობა შეუძლია სამოქმედო ორგანიზში“, სხვაგვარად ავტორის სურს თქვას, რომ პარტიული პროგრამისა და ტატიკიანის პოპულარიზაცია წარმოადგენს პარტიის წევრთა ვალდებულებას, რომლებიც ამ ვაგებმა შეესაბამებინა პარტიის წესდების პირველი პარაგრაფის ლენინური ფორმულირებების თანახმად.

მეშაბაშივე, პარტიული ინტელიგენციის მიერლი საქმიანობა განსჯეალელია მისწრაფებით, რათა დაიცვას პროლეტარიატის ინტერესებ, იზრჩოლის კავიტალისტური ჩაგვრისგან მისი პოლიტიკური და ეკონომიური გათავისუფლებისათვის. რას ვერდნობა ანი, როდესაც ავტორიკებს, რომ პარტიულ ინტელიგენციასა და მეშაბა მსგებს შორის წარმოიშობა წინაღმდეგობა? როგორც ჩანს, კერძო მოსაზრებებს, უფრო სწორად — გამოწავლას, რომლის ავტორიკე თავად არის. თანახმად ამ „აზრისა“, ბოლშევიკები თითქმის ქადაგებენ მოწინავე მეშების მიმართ ლოზუნეს „არ ვაგებებენ საკუთარი აზრის გამოთქმა“ და პარტიას იხადავენ როგორც „სახელმწიფოს, სადაც ყოველივე ბიუროკრატულად და იერარქიულად კეთდება და საქმის წარმოება ბრძანება-პირილიებაზე შენდება“. წულუკიძე აწხელს შენ-შევიკურ ცდას გამოსახონ ბოლშევიკები, რომლებიც მოუწოდებდნენ პარტიულ დისციპლინის შეკრულ დაციხსავენ, ვითომცდა პარტიაში მათ მიერ დანერგული დიქტატორული რეჟიმის მიმდევრებად. „უმრავლესობას“ — წერს წულუკიძე. — არ უფიქრია დაემტკიცებინა,

რომ პარტიული საქმიანობა უნდა წარმოადგეს „ბრძანება — დამორჩილებას“ საფუძველზე. არსად და არასოდეს არ უარუ უყვეყნეს ტულშევიკები პარტიაში მოწინავე შემოღობობის ელემენტების მონაწილეობას; პირიქით უმრავლესობის ცნობილი მომხრე! ყარჯა ხანია უთითებდა ამას, ყარჯა ხანია სამოქმედო ორგანიზების მოწყობის დროს ურჩევდა, რაც შეიძლება მეტა მოწინავეები კლასისა უნდა შედიოდეს სამოქმედო ორგანიზში“.

ვერდნობა რა პოლიტიკური პარტიის კლასობრივი შემადგენლობის შესახებ ლენინურ მოძღვრებას, წულუკიძე არცვას, ვინ შეიძლება ვივალისხოთ კლასის მოწინავე ელემენტებად და მთელი სიხედალი ავალდებს პარტიის წევრობის ბოლშევიკურ ვაგებას. მოწინავე, — მითითებებს ავტორი, — პროლეტარულ მსგებში არის, „კლასის ცნობიერი წევრი და ამიტომ იგი აუცილებლად პარტიის წევრად უნდა იქნეს, ავტიურ მონაწილეობას უნდა იღებდეს სამოქმედო ორგანიზებში. ვინაჟეთი წევრტ ინტელიგენტი არ არის? ანუ ვინა „ჩენი“ ინტელიგენტი კლასის მოწინავე წევრს არ წარმოადგენს? ვინსვაგებთ: „პარტული ფიზიკური შრომის ეწევა განსაზღვრულ პირობებში. მეორე არა, პოლიტიკური პარტიის წევრისათვის კი ასეთი განსვაგებთა სრულად უმნიშვნელოა“.

ა. წულუკიძის სტატიის, აპრია შენიშვნა დიდაკობაზე“, ვოველი ცალკეული დებულებმა არ იქვეებს ექვს იმამი, რომ ავტორი ანადგურებს თავის იდეურ მოწინავეს დღევანდელ მოძღვრების პოზიციებიდან პარტიის ორგანიზაციულ და იდეოლოგიურ საფუძველზე. რომელთა მეწვევიკური კრიტიკა უახროდია ვადახლართული ყორდანის სტატიაში. აგვარად, პარტიის წევრობის ვაგებულ დასაზუსტებულად მეწვევიკებთან ვამართულ კამათში წულუკიძის ვამოსავალ პოზიციას წარმოადგენს ვ. ი. ლენინის მიერ ვამოაქარაგებთა და უარყოფთა ანარქისტული მეწვევიკური პრინციპისა, რომელიც პარტიის წევრის სახელწოდების უფლებას ანიჭებს იმას, ვინც პარტიის არც ერთ ორგანიზაციაში არ შედის და მხოლოდ „ახე თვის ეხმარება მის“ სოციალ-დემოკრატულ მოძრაობაში ინტელიგენციის როლის საკითხში, წულუკიძე ვერდნობა კლასიკურ ლენინურ დებულებას მოწინავე ინტელიგენციის მიერ პარტიულად მსგებს სოციალისტური განათლების აუცილებლობის შესახებ. იგი ივავს ვ. ი. ლენინისა და ბოლშევიკების აზრს, როდესაც პარტიის ნამდვილი წევრობის პრინციპულ მეწვევიკურ შეუსესებას ინტელიგენტური ანდა მეშერი წარ-

1 ავტორის მხედველობაში ჰყავს ვ. ი. ლენინა (ჯ. ვ.).
2 ვ. ი. ლენინი, თხ. ტ. 7, გვ. 310.

მოშობის თვალსაზრისით, განიხილავს როგორც პროლეტარულ, კლასობრივ ინტერესებს დასაბუთებს, ზღუდვს და უნიდაგო შეხედულებას.

პროლეტარული პარტიის, შეშათა რევოლუციურ მოძრაობაში მისი ავანგარდული როლის შესახებ, მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების ბრწყინვალედ დსაბუთებით, წელთაყვანებით შენიშნულია წელიწადი შეიტანა ანტიკაპიტალისტური ბოლშევიკური ორგანიზაციების თეორიული და ორგანიზაციული განმტკიცების საქმეში. წულუკიძეს და ეორდანიას შორის გამართული პოლემიკის შედეგებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმით, რომ ოპორტუნისტული შეხედულებები, რომლებიც გამოიხატა სტალინი „რა არის პარტია?“, იტარებდა არაკერძო ხასიათს, წარმოადგენდა არა ეორდანიას პირად ახარს, არამედ გამოხატავდა საყოველთაო ფრაქციულ მენშევიკურ თვალსაზრისს მოცუვლ საკითხზე. ამიტომ წულუკიძის ბრწყინვალე გამარჯვება ეორდანიასთან იდეურ ორთაბრძოლაში ნიშნავდა ბოლშევიკური იდეოლოგიის გამარჯვებას მენშევიზმზე, რაც შეტად მნიშვნელოვანი იყო პარტიის შესახებ ყრილობის მოწვევის წინ.

ამგვარად, ბოლშევიკ ა. წულუკიძეს და მენშევიკ ნ. ეორდანიას შორის გამართულმა დღგაღმრმა პოლემიკამ, რომელშიც დადასტურდა პრინციპული უთანხმოების არსებობა ორ ფრაქციას შორის იმ საკითხში, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო პროლეტარული პარტია, სათავე დაედო ფრაქციათაშორისო დისკუსიას ამ საკითხზე ამიერკავკასიის პარტიულ ორგანიზაციაში. „მოგზაურის“ ფურცლებზე დაწყებული დისკუსიამ მთელ ვადლასა ამ ეფრნალის ჩარჩოები და გავრცელდა არაღმგაღმრ პარტიულ ვასუთებში — ბოლშევიკურ „პროლეტარიატის ბრძოლასა“ და მენშევიკურ „სოციალ-დემოკრატში“.

ეს დისკუსია შეჯამდა ნ. ბ. სტალინიმა სტალინიში „გეგირით პარტიულ უთანხმოებაზე“ და პასუხად „სოციალ-დემოკრატს“, რომლებშიც გამანადგურებელი პასუხი ვასუა მენშევიკების ღვარძლიან ვალაშქრებას ლენინიზმის წინაღმდეგ. სინტერესოა ის ფაქტი, რომ სტალინი, იცნობდა რა წულუკიძის სტალინი „აწილა შენიშვნა დიდ კითხვაზე“, განსაკუთრებით არ ამხილებს ყურადღებას ეორდანიას სტალინი „რა არის პარტია?“-ს კრიტიკულ ვარჩევაზე, რადგან ამ ამოცანას იგი უღაოოდ ბრწყინვალედ შესრულებულად თვლიდა წულუკიძის სსენებულ სტალინიში. ეორდანიას სტალინი სტალინი ხაზს უსვამს მხოლოდ ერთ არქიოპორტუნისტულად დაყენებულ საკითხს, სახელდობრ — აქვს თუ არა მუშათა კლასის შესაძლებლობა მოწინავე ინტელექციების დაუნიმარებლად გამოიმუშეოს სოციალისტური

შეგნება. „ჩვენ წინ ძეგს სტალინი, — ვერს სტალინი, — „რა არის პარტია?“ (სოციალ-დემოკრატური №6). რაში ამტყუნებთ, რომ ვინაა ანი პარტიულ უმრავლესობას“? სტალინი მოჰყავს ეორდანიას სტალინიდან ის ადგილი, სადაც ბოლშევიკებისადმი მიწერილი „თეორია“, რომლის თანახმად მუშათა კლასს არ შეუძლია საკუთარი ძალეებით ითივისოს სოციალისტის იდეები. უარყოფს რა იმის ცდას, რომ ბოლშევიკებს მოახლოონ მათთვის უცხო ახარს, ი. ბ. სტალინი მოჰყავს ვ. ი. ლენინის „რა ვაკეთოთ?“-დან ამოწმეორი, რომელშიაც დაბარება იმაზე, რომ მუშები ძალზე ადვილად ითივისებენ სოციალისტს, „მაშ რას ახარებულა ანი, საიდან გამოატყურინა ეს უცნაური „დემოკრატია“? — კითხულობს სტალინი, სასაკილოდ იგვებს რა ეორდანიას დაესაბუთებულ კრიტიკას. საქმე ისაა, რომ ანი ურცხვს ორ ცნებას: სოციალისტურ იდეათა ათვისებას და მუცნიერული სოციალისტის გამომუშავებას, რომლის ვანმორცილება, როგორც ლენინი მიგვიითოებს, მართო მუშათა კლასს მოწინავე ინტელექციების დაუნიმარებლად არ შეუძლია. „ძალიან საგმირო საქმე კია, თუ თქვენ იტყვიოთ, შედეგინო შენი საკუთარი „თეორია“. დაარქვა მის შენი მოწინააღმდეგის „თეორია“ და მერე შენივე ფანტაზიის ნაყოფს შენივე ყუმბარები დაუშინოს კრიტიკაც ამას ქვია: ყოველ შემთხვევაში გვეს ვარჩევა, რომ ანს, „თავისი ძალიანით ვერ შეუთვისებია ლენინის წიგნი „ЧТО ДЕЛАТЬ““.

შედარებით მოცულ ხნის არსებობის მანძილზე (1905 წ. იანვარი — ნოემბერი), ეფრნალი „მოგზაური“ იყო რევოლუციური სოციალ-დემოკრატის მებრძოლი ბეჭდვითი ორგანიზაციის მისი შინაარსში, როგორც სარკეში გამოიხატა რსდმპ ორი ფრაქციის შეურავებელი, შინაპარტიული ბრძოლა, უმოარესად, ამიერკავკასიის მასშტაბით. მწვევე პრინციპული პოლემიკა ეფრნალის ფურცლებზე ბოლშევიკ და მენშევიკ ატორებს შორის რევოლუციური მოძრაობის არსებობს საკითხებზე, საკუთარსო დასასტურებას ტაქტიკური ხაზის ხსნორისა, რომელსაც ბოლშევიკები იტარებდნენ რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში. ეფრნალი „მოგზაურის“ შინაარსი, უპეველად წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინტერესს ჩვენი პარტიის და მისი ყველაზე შორისმორღული იდეური იარაღის — ბოლშევიკური ბეჭდვითი სიტყვის ისტორიული წარსულის შესწავლის საქმეში.

სამწუხაროდ, რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდის ამიერკავკასიის პარტიულ-საბ-

1 ი. ბ. სტალინი, თხ. ტ. 1, გვ. 102.
2 ი. ბ. სტალინი, თხ. ტ. 1, გვ. 103.
3 იქვე, გვ. 103—104.

კოთა პრესის ისტორიაში ეტრნალმა „მოგზაურმა“ ვერ პოვა ღირსეული გამოხატულება და ობიექტური შეფასება, ამის მიზეზი ისაა, რომ ამ ლეგალურ ორგანოზე ბოლო დრომდე არსებობდა არასწორი შეხედულება, რომლის მიხედვით ეტრნალი „მოგზაური“ თითქოს იმყოფებოდა მენშევიკური იდეოლოგიის სურათული გავლენის ქვეშ, წარმოადგენდა ქართული მენშევიკების ნათესაურულსა და ტრიბუნას.

ასეთი აზრი ეტრნალ „მოგზაურზე“, რომელიც ფაქტობრივად ბოლშევიკები გამოსცემდნენ, როგორც ჩანს, ემყარებოდა მისი შინაარსის არასაფუძვლიან შესწავლას.

წარმოადგენდა თუ არა „მოგზაური“ განსაკუთრებით ბოლშევიკურ ანდა მენშევიკურ ბეჭდვით ორგანოს? ამ კითხვებზე დადებითი პასუხი არ გამოხატავდა ნამდვილ მდგომარეობას ეტრნალში, რომელიც არ იყო ამ ორი ფრაქციიდან ერთ-ერთი რომელიმე ფრაქციის კონკრეტული ორგანო, არამედ წარმოადგენდა გავრთიანებულ სოციალ-დემოკრატიულ გამოცემას, მისასაღამე, თუ გამოვლით ეტრნალის შინაარსის ობიექტური ანალიზიდან, შეიძლება ვილაპარაკოთ უფრო მეტ ანდა ნაკლებ უპირატესობაზე, ეტრნალში ერთ-ერთი ფრაქციული მიმართულებისა, მაგრამ კატეგორიულად მტკიცება იმისა, რომ „მოგზაური“ მიეკუთვნებოდა ერთ-ერთ ქართველ ბოლშევიკებს, ან მენშევიკებს, არ იქნებოდა სწორი.

„მოგზაურის“ შინაარსის ობიექტურმა შესწავლამ დაგვიჩვენა, რომ ეტრნალს ფერცულეზად ორი იდეური მიმდინარეობის ორთაბრძოლა დამოკრდა ბოლშევიკური იდეოლოგიის საგრძნობი უპირატესობით. ჩვენი აზრით, სწორად ეს ფაქტი განსაზღვრავს პარტიულ ეტრნალ „მოგზაურის“ საერთო მიმართულებას. სახელდობრ ბოლშევიკური იდეოლოგიის უპირატესობამ „მოგზაურში“ განაპირობა ის, რომ ეტრნალის ფერცულეზად მნიშვნელოვანი ადგილი პქონდა დამოძიბილი მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების პროპაგანდის, პარტიული ცხოვრებისა და მშენებლობის საკითხების განხილვას, ამიერკავკასიის მემთა კლასის ინტერნაციონალურა სულსკვეთებით აღზრდისადმი მიძღვნილ მასალებს. ეტრნალში დაბეჭდილი იყო „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“, ვრცელი ნაწყვეტები მარქსიზის და ენგელსის ცალკეულ ნაწარმოებებთან, ვ. ი. ლენინის სტატია „პარტიის ორგანიზაციის შესახებ“

რსდმპ მე-4 გამეერთიანებელი კრილოვის მნიშვნელოვანი პარტიული დოკუმენტები და სხვა მებდა საინტერესო მასალები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „მოგზაურმა“ იმისა, რომ „მოგზაურის“ რედაქციაში ბოლშევიკებს მოთავარი როლი ეკავათ ეტრნალი არ იყო თავისუფალი სერობული შეცდომებისაგან მისი შინაარსი მთელ რიგ შემთხვევებში ატარებს რედაქციის მენშევიკური ნაწილის მხედრ გავლენას, რის გამოც ზოგიერთი იმდროინდელი პრობლემა და ამბები ტენდენციურადაა განხილული და ნაკლებად შეფერება სინამდვილეს. ეტრნალის „ფხიზელი თვალის“ ასახვევად რედაქცია ხანდახან ბეჭდავდა ისეთ მასალებს, რომლებსაც განყენებული ჩასიით პქონდა და არ შეფერებოდა „მოგზაურის“ საერთო მიმართულებას.

აღნიშნული ნაკლოვანებანი მაინც არ ამცირებს ამ საინტერესო, რევოლუციური შინაარსით გავლენილ ეტრნალის მნიშვნელობას, რომელმაც ვაზეთ „პროლეტარიატის ბრძოლისა“ და „კავკასი რაზიის ლიბრეთთან“ ერთად მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ამიერკავკასიის მემთა კლასის იდეური აღზრდის საქმეში 1905 წ. დეკემბრის შეიარაღებული იჯანყების წინ, რევოლუციის აღმავლობის პერიოდში.

გავიდა ნახევარ საუკუნეზე მეტი (55 წელი) ამიერკავკასიაში პირველი ლეგალური სოციალ-დემოკრატიული ეტრნალის „მოგზაურის“ გამოცემის დღიდან. ამ ხნის განმავლობაში მარქსისტულენინიზმმა მსოფლიო-ისტორიული გამარჯვებები მოიპოვა. ვაიმარჯვა დღემს საქმემ, რომლისთვისაც იბრძოდნენ რევოლუციური მასები 1905 წელს და რომელშიც გარკვეული წილილი შეიტანა ეტრნალმა „მოგზაურმა“. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით ჩვენი ქვეყანაში ვაიმარჯვა უღიადესმა იდეებმა, რომელთაც აერთელებდა და ამტკიცებდა რევოლუციური კომუნისტური ბეჭდვითი სიტუვა, და ახლაც, მსოფლიოში ყველაზე მოწინავე საბჭოთა პრესაში, ცოცხლობენ და ნაყოფიერად ვითარდებიან რევოლუციური ბეჭდვითი ორგანოების შესანიშნავი ტრადიციები, რომელთა შორის ღირსეული ადგილი ეტრნალს ქართულ ლეგალურ სოციალურ-დემოკრატიულ ეტრნალ-„მოგზაურს“.

ქუთაისის ქართული გიმნაზია — ქართული კულტურის ერთ-ერთი კერა

1880 წლის თებერვალში ქ. ქუთაისში, მოწინავე ინტელიგენციის ინიციატივით, საფუძველი ჩაეყარა ქართულ სასწავლებელს, რომელიც 1905 წლიდან ქართულ გიმნაზიად გადაკეთებული ერთ-ერთ მძლავრ კულტურულ კერად გადაიქცა არამარტო ქუთაისის, არამედ მთელი დასავლეთ საქართველოსათვის.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ქუთაისმა საერაობლად იცვალა სახე. ამას ხელი შეუწყო 1850-იან წლების რევოლუციებმა, ფოთსა და თბილისს შორის რკინიგზის გაყვანამ (1871 წლიდან) და მასთან ქუთაისის დავაშირებამ (1876 წ.) ქუთაის — რიონის რკინიგზის ხაზით, — ტუბილდისა და ჭიათურის მდარობების ამუშავებამ. 1881 წლისთვის ქუთაისის მოსახლეობამ 25,000 სულს მიიღწია. 1875 წ. ქუთაისში საქალაქო თეთრმართველობა იქნა შემოღებული, ხოლო 1876 წ. — დაარსდა ქუთაისის საადგილმამულო ბანკი. 1874 წ. ქუთაისის ინტელიგენცია აარსებს ბიბლიოთეკას, რომელსაც „ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკა“ ვწოდ და საიდანაძე ხალხში არაღვალვრად ზალხისნერტი ლიტერატურაც ვრცელდებოდა.

1860—70-იანი წლებში გახშირდა ქუთაისში სენისმოყვარეთა წარმოდგენები. მალე აყაყის ხელმძღვანელობით ქუთაისში მუდმივი დასიც შეიქმნა. ამართებოდა ლიტერატურული საღამოები. 1881 წ. ქუთაისის პროვინციული მიმართულების ინტელიგენცია, დიმიტრი ნახარიშვილისა და დიმიტრი დადიანის ხელმძღვანელობით, აარსებს გაზეთ „შრომის“. 1882 წ. ყალიბდება ქალთა წრე, რომელიც მიზნად ისახავს მხატვრული ლიტერატურის ნიმუშების თარგმნის ქართულ ენაზე და სცემს კრებულს — „ქართული ბიბლიოთეკა“. 1882 წ. თბილისის დასი ქუთაისში ზედიზედ დგამს დავით ერისთავის „სამშობლოს“, რომელშიც ერთნაირი ზეიმის სახე მიიღო. ყველაფერმა ეს და მრავალი სხვა, მოწამობდა იმას, რომ ლევიდებოდა ეროვნულ-გამართავსულებელი მოძრაობა. ყალიბდებოდა ქართველი ბერევაზიული ერი, ხორის ისხამდნენ ის იდეები, რომელთაც ილია ქავკავაძის ხელმძღვანელობით ნერგავდნენ 60-70-იანი წლების მოწინავე ადამიანები.

ქართული ზალხის ნიჭიერება და მისწრა-

ვება სწავლისადმი დადსტრეგებულია არა მარტო ქართველ მოღვაწეთა მიერ, არამედ მალაი ოფიციალური პირების მიერაც. 1843 წ. 11 ივნისს, ქუთაისის სამხარო სასწავლებელი ინახულა შთავარმართებელმა ნეიდვარტმა და აღნიშნა: „ნახა, თუ რა დიდი რაოდენობით და სწავლისადმი გაძლიერებული მისწრაფებით შეყავთ სასწავლებელში თავიანთი შვილები ადგილობრივ მცხოვრებთ, მისა მალღკეთილშობილუმა დამირდა, ვასცეს განკარგვლუმა სასკოლო შენობის მალე აგების შესახებ“.

1860 წელს კავკასიის სასწავლო ოქჯის მხრუნველი ნიკოლაი ქუთაისის დირექციის სკოლებს დათვალერებს შემდეგ წერდა: „...მხარის ამ ნაწილში განათლებისადმი მისწრაფუმა მერად ძლიერია, რომ იმერტელი და ვურტელი ჰეშვეები საერთოდ ნიჭიერნი, კეთილზნაინი და ბეჯითანი არიან“.

ქუთაისის გიმნაზიის დირექტორის ლევანდას 1868 წ. მოსენებაში აღნიშნულა: „...მოწაფეთუმა შორის უზრდელობის, უხეშობის, თავხედობის მავალეთები თითქმის არ შემოგნევა... რწმენა სწავლის აუცილებლობისა შეინიშნუმა თითქმის ყველა მათგანში...“

მერამ მათერობა მოსახლეობის ამ მისწრაფებას არ აყაყოფილუმა, სკოლებს არ ხსნიდა, მასზე ფულს არ ხარჯავდა; ქუთაისის ეტბერნაში ერთადერთი საშუალო სასწავლებელი იყო — ქუთაისის კლასიკური გიმნაზია — და ამიტომ ყოველი წლის სექტემბერში გაისმოდა მშობლებსა და მათი შვილების ვოდება. სასწავლებლის ვარეშე რჩებოდა ჰეშვეთა დიდი უზრავლესობა, იმათგანაც კი, ვინც გამოკლებს წარმატებით ამარებდა. მაგ. 1882 წ. ქუთაისის ახლავაქსნილ საქალაქო სასწავლებელში გამოკლდა ჩუხბარებია 269 უმაწიელს, თავისუფალი ადგილი კი მხოლოდ 137 ყოფილა; მიღებული დარჩენილა 132 უმაწიელი; მათში 52 ქუთათურტი და 80 სოფლელი“.

1880 წ. დასაწყისში ქუთაისის მოწინავე ინტელიგენციის მიერ დაარსებული სკოლის მოსამზადებელ კლასებში სწავლა ქართულ ენაზე წარმოებდა; მის შენახვას ქუთაისის საადგილმამულო ბანკი კისრტლობდა, რის-

თვისაც მას ხშირად „ბანკის კლასს“ ეწოდებდნენ.

სკოლის ხელმძღვანელობა 1879 წ. დაარსებულ ქ. შ. წ. კ. გამაგრებულ სასოჯადოების განვითარების მიზნით, რასაც ის მზრუნველი კომიტეტის საშუალებით ამორეალურად. სკოლის გამგედ მოწვეული იქნა ქუთაისში კარგად ცნობილი მოღვაწე, დახლოებული პედაგოგი — ალექსი ზესარიონისძე კივინიძე. იმ ხანად ქუთაისის ქართული სკოლის მოსამზადებელი კლასების მასწავლებლები იყვნენ: სამსონ ყიფიანი, თანა მთავარიშვილი, სამსონ დოთონიძე, ბარბარე ვოლსკი, ნინო ხელახტულიშვილი; პროვინციული კლასებისა: ნესტორ თედგორიძე, სილოვან ზენდაძე, მიხეილ ჩინჩილაძე, სიმონ და კონსტანტინე ლოღობერიძეები, სპირიდონ ჯორჯიკია და სხვანი.

1884 წ. ქუთაისის ქართული სკოლის მოსამზადებელი პარალელური კლასები ძველ ხედავში გადაიტანა წერა-კითხვის გამავრცელებელმა სასოჯადოებამ, — რომ წინააღმდეგობა გაწეოდა ცარიზმის მიერ სამეგრელოში წარმოებულ გამარჯვებულ პოლიტიკას. ამ სკოლის გამგედ მოწვეული იქნა ცნობილი პედაგოგი, მწერალი და სასოჯადო მოღვაწე სამსონ ყიფიანი, რომლის ხელმძღვანელობით იქ დიდი კულტურული მუშაობა განაღდა. იქ მოლაშქობდნენ თავდადებული სახალხო მასწავლებლები: არსენ წითლიძე, გიორგი პოკერიანი, იასონ ნიკოლაშვილი, ივლიანე გვგოლიაშვილი, ი. რამიშვილი, ნიკო ჯანაშია, დომენტი ოყარიშვიძე. პოლიტიკურ ლორთქიფანიძე და სხვ. ცარიზმის მოხელეების ცდა, დაეხრათ ეს სკოლა, ამ გაეძევებიათ იქიდან ქართულ ენაზე სწავლება. ადგილობრივი მოსახლეობის ერთგულია წინააღმდეგობას წააყენა და ჩაიფრება. სკოლის დაარსების წლისთავი (1885 წელს), როდესაც ეს სკოლა მისთვის აგებულ ახალ შენობაში გადავიდა. ადგილობრივმა მოსახლეობამ დიდი ზეიმით აღნიშნა. ზეიმს დაესწრნენ: დიმი ყიფიანი, აკაკი წერეთელი, ნიკო ტარბილისძე დაღანი, ვასილ მაჩაბელი და სხვები, რომელთაც მებრძოლმა, პატრიოტული სიტყვები წარმოთქვეს. ამ მისაჯარიმებთან ერთად ცარიზმის პოლიტიკის საწინააღმდეგო ხასიათი მიიღო. აკ. წერეთელი შემდეგშიც ესტუმრებოდა ხოლმე სამეგრელოს და მისი ყოველი მისვლა ეროვნული აღსასრულის იერს იღებდა, რაც, არ დაავუნდა, ცარიზმის აგენტმა თანა ამორეალურ ენობრივმა სათანადო ორგანიზაციისთვის, ძველი სენაკის ქართულ სკოლაში ყოველწლიურად 200 — 200 მოსწავლე იწერებოდა სწავლაში და კერძოდსრულდებოდაც საცდეთისონი ქუთაისის სკოლის პროვინციული კლასების გადმოღვივდნენ უგამოდლოდ. ქუთაისის სასწავლო სკოლის სპეც კარგად

ვერ მიღიოდა: მასზე საადგილობრივო ბანკი წლიურად 20.000 მანეთს ხარჯავდა; აქედრ მოწვეული სახანო, უფლებიანკრქმწველებში მიღების შესაძლებლობა კლასში სებით შეწყდა. 500-ზე მეტი ახალგაზრდა უბარსმეტიდო სასწავლებელში სწავლობდა; ისინი სოფლისათვისაც გამოუსადეგარი იყვნენ და სასახურის მიღების იმედზე დაკარგული ჰქონდათ. არ მოხერხდა ამ სკოლის აგრონომიული ტიპის სასწავლებლად გადაკეთება.

1886 წ. ალექსი კივინიძე თბილისის ქართული სკოლის ინსპექტორად გადაიყვანეს და ქუთაისის სკოლის ხელმძღვანელობა მასწავლებელს სპირიდონ ჯორჯიკიას მიანდეს დროებით. იგი ჩინებული მასწავლებელი იყო, მაგრამ შედარებით სუსტი ადმინისტრატორი.

1889 წ. ინსპექტორად ვასილ ყიფიანი იქნა დანიშნული, რომელმაც გონივრული ღონისძიებების გატარებით სასწავლებელი ნორმალურ მდგომარეობაში ჩააყენა და სწავლა-აღზრდის საქმე რამდენადმე გააუმჯობესა, მაგრამ მან 1894 წ. მასწავლებელს თავი დაანება. მომდევნო ინსპექტორი სიმონ ლოღობერიძე (1894—1897 წ.). პენსიაში გასული პედაგოგი იყო, განათლებული, მაგრამ მოხიუცებულისა გამო სკოლას სათანადო ყურადღებას ვერ აქცევდა.

1897 წ. წერა-კითხვის გამავრცელებელმა სასოჯადოებამ ინსპექტორად, მზრუნველ კომიტეტთან შეუთანხმებლად, ალ. ვარსევანიშვილი გამოგზავნა. ამიტომ მასწავლებლებისა და მზრუნველი კომიტეტის მხარდაჭერით ვერ სარგებლობდა. ალ. ვარსევანიშვილი ენერგიულად შეუდგა სკოლაზე ზრუნვას: მასწავლებელი გადაიტანა ახალ შესაფერებულ შენობაში, გახსნა პარალელური განყოფილებანი, შემოიღო მუსიკისა და ფსიქოლოგიის სწავლება. იგი განათებული კაცი იყო, მაგრამ ადმინისტრატორისათვის სჭირო თვისებებს მოკლებული ამიტომ დიდიხანს არ დაჩინილა ინსპექტორის თანამდებობაზე.

მზრუნველმა კომიტეტმა, რომლის თავმჯდომარე ცნობილი მოღვაწე დიმი ბაქრაძე იყო, ხოლო მდივანი — კირილე ლორთქიფანიძე, ალექსანდრე ნანეიშვილის მხარდაჭერით, ქართული სკოლის ინსპექტორის თანამდებობაზე შეარჩია იოსებ ივანესძე ოცხელი, რომელიც სასწავლო ოქლის მზრუნველმა და ამტკიცა კიდევ 1901 წ. 15 იანვარს.

იოსებ ოცხელი დაიბადა ქ. ქუთაისში 1865 წ. გადარბევილი წვრილი ვაჭრის ოჯახში; 1885 წელს მან დაასრულა ქუთაისის კლასიკური გიმნაზია, ხოლო 1889 წელს ოდესის უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტი. ი. ოცხელი, უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, ქუთაისში იმყოფდა მასწავ-

ლებლობას, რომ გადაიბეჭდებოდნენ მამის მრავალრიცხოვანი ოჯახის შენახვისა და შვილების აღზრდაში დახმარებლად, მაგრამ სასწავლო ოქტის მხრუწველმა იანოხიკამ მას ეკატერინოდარის გამწახის პანსიონში მხოლოდ აღზრდელის თანამდებობა შეაძლია. **ე. ოცხელმა** 1892 წ. ქუთაისში გახსნა საბავშვო ბაღი. სამუდაო სკოლისათვის მოსამზადებელი კლასით, რომელშიც მალე დიდი პოპულარობა მოიპოვა. აქედან წახდა იოსებ ოცხელი საზოგადოებრივ შემოაბაშიც და ცნობილი გახდა ქუთაისში, როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო პედაგოგი.

ე. ოცხელის დანიშნებით ქუთაისის ქართული სკოლის ცხოვრებაში დაიწყო აღმავლობის ხანა. სასწავლებელმა — მასწავლებლებმა და მოწაფეებმა — მაშინვე იკარგეს, რომ ოცხელის სახით სასწავლებელს გაუჩნდა დახელოვნებული პედაგოგი და ხელმძღვანელი, რომლის ავტორიტეტს საგრძნობი ვაჭდა ყველასთან. სასწავლებელს სინამდვილე დისციპლინა დაეკარგა. პედაგოგიურმა საბჭომ დაინახა, რომ ახალი ინსპექტორი გამოირჩევა არა მარტო იშვიათი ტაქტით, არამედ პედაგოგიური გამოცდილებით, დიდი ცოდნითა და ერთდღივით.

უნდა ითქვას, რომ იოსებ ოცხელის ამ თანამდებობაზე დანიშვნას რეაქციონერად განწყობილ თავადაზნაურთა ერთი ჯგუფი მტრულად შეხვდა. 1900 წლის 12 დეკემბრის თარიღით სასწავლო ოქტის მხრუწველს წერდნენ:

„ქვემოთ თქვენი უფრადლება ქუთაისის სათავადაზნაურო სკოლას. აღვიღობრებთა კომიტეტმა წარმოადგინა სკოლის ინსპექტორის თანამდებობაზე კაცი, თუმცა უმალესი განათლებით, მაგრამ არა მართლმადიდებელი საწმენივით. სათავადაზნაურო სკოლაში, რომელიც ინახება თავადაზნაურთა სამუდებოთ, სწავლობს 500 ბავშვი, ყველა ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურთა შვილებია, საწმენივით მართლმადიდებელნი. მართლმადიდებლობას ჩვენ ვიცავდით საუკუნოების განმავლობაში და სრულიად არ ვესურს, რომ ჩვენი შვილები აღმზრდელი იყოს კათოლიკე. მას კარგად იცნობს გიმნაზიისა და რეალური სასწავლებლის ყველა მოსწავლე; მას აქვს თავისი პანსიონი, საიდანაც გამოდიან იუბილტორად აღზრდილი ყმაწვილები, ჩვენ აზნაურები ვართ და ვესურს აღზარდოთ ჩვენი შვილები რუსული მართლმადიდებლური მიმართულებით. არ გვიყვარს იუბილტო კათოლიკეები, როგორც არ უყვართ ისინი რუსებს. ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენი თხოვნა იქნება დაკმაყოფილებული: ოცხელი იყოს თავის

სასწავლებელში, სადაც ერთ დროს მართლმადიდებელ ბავშვებს ასწავლიდა საღვთო-სჯელს; იყოს ის უბრალო მასწავლებელი და არა სკოლის ხელმძღვანელი. **ქვემოთ** თქვენი უფრადლება ჩვენ, საწყალ აზნაურებს და ნუ მოაყლებთ ჩვენ სკოლას მის, რასაც თქვენ არ აკლებთ სხვა მართლმადიდებლურ სკოლებს“. ხელს აწერს 15 კაცი.

1900 წ. 28 ნოემბერს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობასაც მოუვიდა მსგავსი შინაარსის დეპეშა, ხელმოწერილი ვინმე ახელედიანისა და ერთგოლასის შიგნით კათოლიკეს კანდიდატურა გასანიჭებელია სინოდში მშობელი მღვდლების შიგნით“.

1901 წ. დასაწყისში, როდესაც იოსებ ოცხელი ჩაუდგა სათავეში ქუთაისის ქართულ სკოლას, ამ სკოლის მდგომარეობა მეტად მძიმე იყო, განსაკუთრებით კი — მოწაფეებისა. 1901 წ. 15 იანვარს სკოლის პედაგოგი, დროებით ინსპექტორის მიხედვით ჩინჩალაძის თავმჯდომარეობით, საანგარიშო მოხსენებას რომ იხილავდა, აღნიშნა სკოლის წარუმატებლობის მიზეზები: 1. სკოლის უფლებებობა და აქედან წარმომდგარო საზოგადოების უყურადღებობა და გულგრილობა სკოლისადმი; შეძლებულეში და ნიჭიერები აღიარად სტოლებენ სკოლას და მთავრობის სასწავლებელში გადაიარნ; 2. ჩვენი სკოლის მიწველ, მოსამზადებელ განყოფილებაში წერა-კითხვის უყოღინარებს ებლებთ, — მხოლოდ ასაკის მიხედვით. 3 რუსული ენა სუსტად იციან, ვარჯიშს მოკლებულნი არიან, 4. უკადრებია სიღარიბე შობილებსა; მოწაფეების საღვთო ცივი და ნოტიოა, არა აქვთ თავისუფალი კუთხე, არ არის შავიდა, რომელზედაც შეიძლოთ წერა. არ არის ცეცხლი, რომლის სინათლზეც შეიძლოდეს გაკეთილების მომზადება; ყმაწვილებს არა აქვს რივიანი ტანსაცმელი; ბევრი მათგანი მთელ წამთარს ატარებს პარუსონის სახალში, რომელიც ჭეჭყიან ძონძებს მოიავს და არა ტანისამოსს. ფესხაცმელი უმეტეს შემთხვევაში ცუდი აქვთ. და დაგლეჯილი. არა აქვთ დროულად სასწავლო წიგნები. სმაჰამა არა აქვთ რივიანი და საეპარისი, რის გამო ჯანსუტინი არიან და ხშირად ავადდებიან. გაკეთილებს აცდენენ. შეაძლებო მშობლებიც წაყლებ უფრადლებს აქცევენ შვილებს; მათი შენახვა თვეში არ აღემატება 3-4 მანეთს და სხვა (საქ. კენტ. ისტ. არქივი ტ. 481, სპ. № 726, ფურცელი 108—109).

მიუხედავად ქართული სკოლის ასეთი დანახებელი მდგომარეობისა, 1890—90-იან წლებში. სასტავო რეაქციის პერიოდში, როდესაც პოპედონოსცევისა და დი. ტოდტის პოლიტიკის შედეგად ქართული ენა და კულტურა სასტავო დენას ვანიცდოდა, ქართული სკოლა ქუთაისში ერთადერთი სასწავლებელი იყო,

სადაც ეროვნული მაჯისცემა იგრძნობოდა და ბევრი მისი მოწადეუ — 16-17 წლის ახალგაზრდები, გათვითმუშაობებულნი ქართულ მწერლობასა და საქართველოს ისტორიაში, ეროვნულ-გამანათავისუფლებელი იდეების პროპაგანდასაც კი ეწეოდნენ, რაც უეჭვო საარტიკო საბუთებით დასტურდება. ეს სკოლა თავიდანვე, განსაკუთრებით მისი გიმნაზიად გადაქცევის შემდეგ (1905 წ.), ნამდვილად წარმოადგენდა ისეთი ახალგაზრდების საქმედ-ლას, რომლებიც ქართული კულტურის სიყვარულითა და ეროვნულ-გამანათავისუფლებელი იდეებით იარაღდებოდნენ და მოსახლეობაში მათი გამტარებელი ხდებოდნენ.

იოსებ ოცხელის ხელმძღვანელობით პედაგოგიური საბჭო შეუდგა სასწავლებელში არაბრტო სწავლის, არამედ მოწოდება აღზრდის გუბერნიეტებსაც. ი. ოცხელი ხშირად მარათავდა საუბრებს მოწაფეებთან. იოსები შესანიშნავი მოხრობელი და იმპროვიზატორი იყო. მისი ნაშრომი ან წაკითხული მოთხრობა თავბრუსხვევით შთაბეჭდილებას სტოვებდა მოწაფეებზე. ამიტომ მოწაფეები ყოველთვის სიხარულით მოედოდნენ მის შესვლას კლასში. იოსები ხშირად, მასაღილეს, იწვევდა ამათივე კლასს სასწავლებელში ან თათის ბინაზე, ესაუბრებოდა მოსწავლეებს მრავალ საკითხორტო საკითხზე, აცნობდა მწერლებისა და ცნობილ ადამიანთა ცხოვრებას, უფითარებდა მოწაფეებს მხატვრულ გემოვნებას. თვითონაც ხშირად დადიოდა მრავალთა ბინებზე, ეცნობოდა მათ გარემოსა და ყოფა-ცხოვრების პირობებს და ეცლიობდა დარიცხვით, რჩევით თუ ნივთიერი დახმარებით დაუეჭვებინა ისინი სწორ გზაზე: ხშირად მართავდა მახლობელ და შორეულ ექსკურსიებს, რომელთაც დიდი აღზრდლობითი მნიშვნელობა ჰქონდა. დიდი სიფრთხილით ჩაერეოდა ამათში მოწაფის პირად ცხოვრებაში (უშთავრებად ამხანაგების საშუალებით) და ზეიმობრივი და ნივთიერი დახმარებით ეცილობდა გამოეყვანა მოწაფე მასზე თავდატყბილი უბედურებიდან. საუბრების, მხატვრული დილა-საღამოების გამართვით, წარმოდგენებით, პირადი მაგალითით და საქმიანობით, ი. ოცხელი ეცლიობდა მოწაფეებში პუნქტური გრძნობების განვითარებას, დახმარებელი, დამატრული ადამიანისადმი, თანაგრძნობისა, მწაგვრელისადმი კი სიძულვილის გრძნობების გამომწეებას. პედაგოგიური შეშაობის ამ მიმართულებით წარმართვის შედეგი ის იყო, რომ თანდათანობით ეს სასწავლებელი ერთ მთლიან ორგანიზმად გადაიქცა, სადაც მოწაფეები ხელაფდნენ და ყოველდღიურ მაგალითზე გრძნობდნენ, რომ მათი მოსწავლელები, მათი მეორე, სულერი მამებია არიან, მათზე არანაკლებ მზრუნავი და

ველშემტყვევარი, ვიდრე ნამდვილი მამალები.

1904 წელს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობამ სასწავლებელში შემოქმედებულად ნიკო ელიაძე და ნათურა გიგინევი გამოსწავნეს, რომლებმაც მოხსენებაში აღნიშნეს: „როგორც ვტყობა გამგე იოსებ ოცხელი ყოველივე ღონეს ხმარობს გაავრცელების სკოლის მდგომარეობა და მის დროს ბევრი რამ სისარგებლო გაეყვებოდა. სრული იმედი უნდა გვექონდეს, რომ მის ხელში სკოლა წარმატების გზაზე წავა და მისი მომავალიც კარგი ჩქნება. მოსწავლეებთან მას კარგი განწყობილება ჰქონია. მოსწავლეებზეც საქმეს სუყარულით ეყიდებოდა, მაგრამ მსხიამატერიალურად არ არიან უზრუნველყოფილნი... ქართული ენის ეგზამენებმა IV კლასში დამარწმუნა, რომ მოსწავლეები სიღ. ხუნდაძე საქმეს მსლიან სერიოზულად ეყიდება. გეროვნად თხოვლობს მოწაფეებისაგან გაეღილი მასალის ცოდნას, ადგენებს თვალსურს მოწაფეების მიერ გარეშე წიგნების კითხვას და ასწავლის ქართულ ენას და საქართველოს ისტორიას სრული პროგრამით...“ (იხ. ქუთაისის ქართული სკოლის 1904-5 სასწ. წლის ანგარიში, გვ. 25-26).

ი. ოცხელი აღმინისტრაციას მიმართავდა არა როგორც მორჩილი მოხელე, არამედ როგორც საზოგადოების მიერ ნდობით აღჭურვილი, მღალა და ღირსეული თანამდებობის პირი, რომელიც იცავს საზოგადოების სასწავლებლის ღირსებას და პრესტიჟს აღმინისტრაციის უბეში საქციელისაგან.

1903 წ. მაისში მოთვრების წინაშე აღიძრა შემადგომლობა, მომავალი სექტემბრიდან ქუთაისის ქართულ სკოლასთან მე-5 საგიმნაზიო კლასს გახსნას შესახებ.

ოქტის მზრუნველი ზეადსკო განაგრძობდა ბრძოლას აღნიშნული სასწავლებლის გიმნაზიად გადაყვების წინააღმდეგ და არსებულსაც დახერხებულ გემტრებოდა, მაგრამ ქუთაისის მოწინავე საზოგადოებამ შესლო ამ საკითხის აღდგენათად მოგვარება პეტერბურგის უმაღლეს დაწესებულებებში, რასაც ხელი შეუწყვა მოსკოლუბებელმა სახალხო რევოლუციამ.

1905 წ. პირველ მარტს ქუთაისის საზანაურო სკოლასთან მე-5 კლასი გაიხსნა. ამ სასწავლებელში შემოსულელთათვის წოდებრივი წარმოშობა არ წარმოადგენდა დამატრულვებელ მიზეზს. 1912 წ. გიმნაზიის ყველა კლასში 1275 მოწაფე სწავლობდა. მათში 40 პაროც. არაზანაური იყო.

1905 წ. გიმნაზიის პედაგოგიურმა საბჭომ გეროგანიზაცია გაატარა, ახალი სასწავლო რეგამენტი შეიქმნა და გააზარცილა კიდევ: შეამდგელი იქნა მოწაფეთა თვითმმართველობა: მოწაფეთა წარმომადგენლები გიმნაზიის

ვედა საკითხის გადაწყვეტაში იღებდნენ მონაწილეობას პედაგოგიკური რჩევასთან ერთად, გარდა მოწაფეთა ცოდნის შეფასებისა. მოწაფეთა თვითმართებლობა რაქციის წლებშიც დარბა ძალაში. საგნების სწავლება გადაუყვანილ იქნა მშობლიურ ენაზე, ვაქცნა ლათინური ენის სწავლება, შემოვირდა საღვთო-სჯელისათვის საათები, შემოღებული იქნა პოლიტიკური ეკონომიისა და სოციალური სწავლება. დადგინდა რუსული ენის შესამე განყოფილებიდან სწავლება. შეიქმნა კომისიები ტერმინოლოგიის შესამე შევსებლად და სახელმძღვანელოების გამოსაცემად. გიმნაზიის სრული გაქართვების საკითხი 1905 წლიდან მოკიდებული დღის წესრიგიდან არ მისწრაფა 1915 წლამდე, როდესაც ქართულმა მოწინავე საზოგადოებამ გადასწყვიტა გამოყენებით მთავრობის 1914 წ. 1 ივლისის კანონი, რომლისაც კერძო გიმნაზიის ხელმძღვანელებს უფლება ეძლეოდათ სწავლება მოწაფეთა შრომითი ენაზე შემოეღოთ, და ამ წლიდან ქუთაისისა და თბილისის ქართულ გიმნაზიებში საგნების სწავლება თანდათან ქართულ ენაზე გადაიყვანეს.

ქუთაისის ქართული გიმნაზიის მართვა-გამგეობაში მოწაფეთა წარმომადგენლების (ბიუროს) მონაწილეობა მეტად სასიკეთო აღმოჩნდა სასწავლებელში შეგნებულ დისციპლინის დასანერგავად, რაც სახალხო სკოლათა დირექტორის მიერ სასწავლო ოლქის მზრუნველობათვის გაგზავნილი პასუხითაც დასტურდება. გაზეთში „Жизнь и школа“ (1908 წ. 7 ივნისის, № 13) მოთავსებული წერილი: „საზოგადოებრივი სკოლის რღვევა“. „არჩი“ იტყუება: „ქუთაისის ვაჟთა გიმნაზიაში გაბატონებულია საშინელი აღვირახსნილობა... მოწაფეები გაკეთილებზე ბანქოს თამაშობენ, თამბაქოს ეწევიან, ქალოშებს ესერან მასწავლებლებს, რომელნიც დამინებელი არიან მექართო: „სხედღლი იკვდი ნიშნებისათვის“. ყოველკვირულად აღნიშნული გიმნაზიელების მონაწილეობა ხელიგნობაში, ლოთობასა და სხე... მერე, აღვილობრთვი საზოგადოების სახანერო გიმნაზიაში კი, სადაც შემოღებულია სწავლების ახალი მეთოდები, მოწაფეებს მიეცემლი აქვთ უფლებები კრებებისა, ამხანაგური სასამართლოსი, კოლეგების უფაქცივის კონტროლისა და სხე., დისციპლინა მოწაფეთა ჩვეულებაში გამტკიცდა: უყეთეს წარმატებასაც ვერ ისტრება“. (საქ. ც. არქ. ფ. 107, საქ. № 9801, ფ. 8) ოლქის მზრუნველმა რედოლფმა რომ ეს წიბობისა, დაუყოვნებლიც მისწერა ქუთაისის გუბერნიის სკოლათა დირექტორს ლ. სემიონოვს: „გამოარკვიეთ, ნუთუ მთელი ეს კეთილდღეობა ამ გიმნაზიის რაღაც ავტონომიურმა წყობილებაში მოტანაო?!! ლ. სემიონოვი მეტად პატროსანი და მართალი აღმაინი იყო; მას არ

ახაიათებდა ზოოლოგიური შოგინისა და კაცობაძეფელი. ქართული გიმნაზიის წესასაბაი ის სწორ ცნობებს აწუღდნენ, რადგან ოლქს; პასუხში ის სწერდა სასწავლო ოლქის მზრუნველს, რომ ქართულ გიმნაზიაში, მოწაფეთათვის მინიჭებულ თვითმმართველობის შედეგად, არსებობს საინიშნო წესრიგი...

ყოველთვის, როდესაც მე სასწავლებლის დასაუფლებლებლად მივხელვარ, იქ მინახავს შესამჩნევი წესრიგი; დასვენებისას მოწაფეები თავშეკავებულად არიან, მშვიდად, არ ისინ ხმაერი. მოწაფეთა მიერ საყალხო დისციპლინის დაცვა მათ ჩვევად არის გააქვეყნული... მასწავლებლები მოწაფეთა წარმატებას ცოდნის შესაგებისად იფასებენ და, სრულიად პორტიდებულად, სუსტი პასუხისათვის არაღამაქმყოფილებულ ნიშანს უწერენ“ (საქ. ც. არქივ. ფ. 107, საქ. № 908 ფ. 6-7).

რაქციის წლებში საზოგადოებრივი მოწაფეების დასაუფლებლობის არსასტრუქტურული კითხვასა და უწერებობას, მოწაფეთა მხრივ ხელს უწყობდა სკოლებში გამარუხებული პოლიტიკის გაძლიერება და შავრახმელი მასწავლებლებისაგან მოწაფეთა ეროვნული თავმოყვარეობის შეღახვა. 1910 წ. თებერვალში ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის გერმანულ ენის მასწავლებელმა კესტინოვიჩმა VI კლასში მოწაფეთა მშობლიური ენა რომ შეურაცხყო, ამას მთელი გიმნაზიის მოწაფეთა გამოეხმურა, განუტრეველად ეროვნებისა, წესრიგი სასწავლებელში რამდენიმე კვირით დიარღვა და საქმემ სახელმწიფო სათაობრივად მიადწია (საქ. ც. არქივ. ფ. 107, საქ. № 10272).

1912 წ. 12 თებერვალს ქუთაისის წმ. ნინოს სახელობის სასწავლებლის მოწაფეებმა მეტად მღვდლურად გამოხსელა მოაწყეს მოსწავლე ინანაზარშვილისა და სხვათა ხელმძღვანელობით და მოითხოვეს სასწავლებლის უფროსის მარიამ ივანეს ასულ ტრინცეყო-იაროშენკოს გადაყენება, რადგან ის სისტემატურად, წლების მანძილზე შეურაცხოფდა მოსწავლე ქალების ეროვნულ გრძობებს და ემუქრებოდა, რომ მალე აღმოუხვრიდა სასწავლებელში „მე“ და „შვილ“. გუბერნატორმა კახაყების სამუალებით აღადგინა სასწავლებელში სიმშვიდე, ხოლო გამოძიებისის თითქმის ყველა რუსმა მასწავლებელმა დაადასტერა მ. ი. ტრინცეყო-იაროშენკოს შავრახმელი დამოკიდებულება ქართულ მოსწავლეებისადმი. ასეთ პირობებში არ არის საკვირველი, თუ საზოგადოებრივი სასწავლებლებში ხშირი იყო მოწაფეთა მღვდლურება და გამოხსლები.

1910-იან წლებში ქუთაისის ქართული გიმნაზია ეგებრთოელა სასწავლებლად გადაიქცა, რომელშიც თითო კლასის სამ-სამი პარალელი არსებობდა; ერთდროულად აქ 1500—1600 მოწაფე სწავლობდა. მიუხედავად იმისა, რომ

მოაგრობის მოხელენი ყოველგვარად ზღუდავდნენ სასწავლებელს, ხოლო ოლქისაგან გამოგზავნიდნენ დეპუტატები იშვიათ სისასტიკეს იჩენდნენ გომნაზიის გამოსაშვებ გამოცდებზე. პირველი გამოშვებიდან მოყოლებული, 1906 წლიდან, 1917 წლის ჩათვლით, სანამ ოლქისაგან მოვლენილ დეპუტატზე იყო დამოკიდებული აბიტურიენტის ბედი, გომნაზია დაასრულა და სიმწიფის მოწმობა მიიღო 475 ახალგაზრდამ, ყოველ გამოშვებაზე საშუალოდ 47 კაცმა. ამ ათი წლის მანძილზე სასწავლო უწყებამ ორჯერ დაამოწმა გამოშვების ჩაშლა. პირველად 1908 წელს, როდესაც გომნაზიის კურსდამსრულებელნი პირველად უნდა გამოეშვა და მთელი ქართული საზოგადოების ყურადღება ამ სასწავლებელზე იყო მიპყრობილი. სასწავლო ოლქის მიერ დეპუტატად გამოგზავნილმა ბათუმის გომნაზიის ინსპექტორმა შელნიკოვ-რანვედენკომ, რომელსაც ბათუმშიც ჰქონდა თავი ნასახლევეო, როგორც მოვიხინბსა და პირწავარდნილ შაგარბშელს. წერითი გამოცდების შემდეგ მოიმიზება, რომ აბიტურიენტებს სამინისტროს პრეზიუმა გავლილი არა აქვთ ლათინურ ენასა და ისტორიაში, ოლქში სათანადო მოხსენება წარადგინა და მოითხოვა გამოცდების ერთი წლით გადიდება, მაგრამ შემდეგ მოხერხდა მისი ავეისტოსექტემბერში დანიშვნა. 27 აბიტურიენტმა უმაღლეს სასწავლებელში შესვლის უფლება მიიღო.

უფრო რთული ვითარება შეიქმნა 1914 წელს, როდესაც, როგორც ჩანს, გამოშვების ჩაშლა სასწავლო ოლქის მხრენველმა რედაქციამ მიანდო დეპუტატად გამოგზავნილს, ახალცხის პროვიზორი ინსპექტორს კორიციუს-რადგან ამ ინციდენტმა მრავალგვარი მიმოქმომოთქმა გამოიწვია თავის დროზე ქართულ საზოგადოებაში, ამიტომ მასზე უფრო დაწერილობით შევიჩრდებით: დეპუტატ კორიციუს თავი მერად უხეშად გვირა, არავის ანგარიშს არ უწყებდა, მის მიერვე მოწვეულ ისტორიკებზეც ზეგაყვანის ახდენდა ნიშნების წარდგინის დროს, ამტკიცებოდა გამოცდების შეწყვეტით და მოწადეებს დაუზოგავად სჭრიდა, შეურაცხყოფდა მასწავლებლებს, მოულოდნელად ცვლიდა ერთ სავანში დანიშნულ გამოცდებს მეორე საგნით. იოსებ ოცხელი დეპუტი იცნობებოდა თბილისში ყოფი გუბერნიის მარშალს დ. ნიკარაძეს:

„დეპუტატ კორიციუს ცუდად ესმის თავისი როლი. თავიდანვე შებრძოლი უფროსის ტონი აიღო, არავის არ სცნობს, არავის ენდობა. ყოველ შესიტყვებისას იმტკიცება გამოცდების შეწყვეტით, თუმცა უკრ კიდევ არ დაწყეია. გამოცდების დასაწყისი უკრ კიდევ უცნობია. მოწადეები გაღიზიანებული, შშობლები აღშფოთებული არიან. კორიციუსთან გამოცდებამ და-

თარება შეუძლებელი იქნება. ეცადეთ გრთავისუფლდეთ მისგან. გამოგზავნენ თქვენც ოლქის ინსპექტორი“ (ქეთ. სასწავლო ოლქის, დ. 9, სპ. № 1183, დ. 147). როდესაც ოლქის სასწავლო ოლქის უფროსს კორიციუს მიერ წესების დარღვევა აცნობა, მან ოცხელს უბრძანა: „წინადადებას გაძლეე დეპუტატის მოთხოვნებს დემორინილითო“. თავადხსნაერთა მარშალის და ნიკარაძის საუბარმაც ვერ იმოქმედა რედაქციზე, შეეწელება მას დეპუტატის თავდაცულობა. ასეთი დამოკიდებულება კორიციუსა გომნაზიისადმი, დასრულდა კატასტროფით, 6 ივნისს, როდესაც დეპუტატი ფრანგულ ენაში დანიშნულ გამოცდაზე გამოცხადდა და სილოვან ზუნდაძემ მას ხელი არ ჩაიბრძოდა. ამ შემთხვევას თავის პატარაში ი. ოცხელი ასე გადმოგვცემს: „...იღიის ნ ს., როდესაც ფრანგული ენის მასწავლებელი (პ. ყიფიანი) შემოვიდა სამასწავლებლოში, მე მას განუცხადე, რომ გამოცდები ფრანგულ ენაში არ შედგება; იგივე განუცხადე ვაჟთა გომნაზიის მასწავლებელს ხრეანოვსკიასთან, რომელმაც მიპასუხა: „ამის მე მოველოდი, მაგრამ მაინც. გამოცხადდით“. 2-3 წუთის შედეგ გამოცხადდა დეპუტატი კორიციუს, რომელიც მივიდა იქვე კარებში ა. ჯანელიძესთან და პ. ყიფიანთან მღვარ ხრეანოვსკიასთან, მათ ხელი ჩამოართვეს; ჩამოართვეს მათ რა ხელი, კორიციუს მივიდა ქართული ენის მასწავლებელთან ს. თ. ზუნდაძესთან, რომელმაც არ გუწოდა მას ხელი და უთხრა: „უარს ვამბობ თქვენთვის ხელის გამოწოდებაზეო“. ამის შემდეგ, განაგრძობს ი. ოცხელი, მე წავიდე პ. კორიციუსთან და მივმართე მას შემდეგ ბ. კორიციუსთან: როდესაც თქვენ შემოდიხ ამ ოთახში, მე თქვენ თავი დავიკარო და ახლიც გიკარავთ თავს და ამით გამოცხადებ სრულ პატივისცემას თქვენს, როგორც სასწავლო ოლქის დეპუტატის მიმართ, მაგრამ პირადად თქვენს, გ. მ. კორიციუსს, არ შემიძლია პატივისცემა გამოცხადებოთ. ვარდა ამისა, გაცნობებით, რომ დღეს ფრანგულ ენაში გამოცდები არ შედგება. ამის შემდეგ კორიციუს წავიდა“ (იქვე, დ. 9, სპ. № 1183, დ. 135, 139). კორიციუს სასწავლო ოლქს ი. ოცხელსა და სასწავლებლებზე ინსინუაციებით საცხე პატარა წარუდგინა.

საქმის გამოსარკვევად ქუთაისში მივლინებული სასწავლო ოლქის ინსპექტორი ლარიონივი ქართულ გომნაზიაში წარმოებულ გამოცდებს კანონიერად სცნობდა, ხოლო ი. ოცხელის საქციელს ყოველგვარი სასჯელის ღირსად, მაგრამ იღებდა რა მხედველობაში ოცხელის დაპასუვებასა და ტაქტს, შესაძლებლად მიანდა ქუთაისის გუბერნატორის წინადადებას განაირება-ოცხელს, ქუთაისის გუბერნიის თავადხსნაერთა წინამძღოლის მეშვეობით, გამოც-

ხადებოდა მეფის მოადგილის შკაცი სიყვედურით; მაგრამ ამავე დროს ღარიბი მოსახლეები, ვინ თუ ასეთი შეწყნარება საქმისათვის საზიარო გამოადგენო, რაც მეფის მოადგილეს მოხსენებაზე სათანადო წარწერით გაუზიარებია. მაგრამ, როგორც ჩანს, სასწავლო ოქლის სხვა ხელმძღვანელებმა და მთავრობის წევრებმა შეძლებულად აღინახეს ო. ოცხელის თავის ავღილზე დატოვება. ამ მხარე საინტერესოა, თავისი მელაქედობით ცნობილი, სასწავლო ოქლის ინსპექტორის, იმჟამად ოქლის უფროსის მოვალეობის აღმასრულებლის სლოვისკის მოხსენება მეფის ნაცვლისადმი.

„...მოხატულების შედეგად, შეძლებულა არ დაეინახოთ, რომ მთელი ინიცინდებელი შ. ოცხელის მიერ არის შექმნილი. ოცხელის საქციელის გამხრწნელი ფეფები იმდენად დიდია, იმდენად მძიმე, რომ მე შემოძლია ვთხოვო მხოლოდ ერთი, — სახელდობრ, ოცხელის დაუყოვნებლივ გაქცევა სახანაგრო გიმნაზიაში სამსახურიდან. ოცხელის დამსახურებას მე ვთვლი მოჩვენებრივად. პირიქით, მის გამგებლობაში გიმნაზიამ ვერ შეძლო განმტკიცება და სერიოზულ დაწესებულებად გადაქცევა და იზრდება მხოლოდ საქმის არსის საზიაროდ.“

რაც შეეხება ს. ხუნდაძეს, რომელსაც მოხსენებითი დამსახურებაც არ გააჩნია, მის შესახებ მხოლოდ ერთი გადმოწყობილებაა შესაძლებელი — დაუყოვნებლივ განდევნა მისი ქუთაისის სახანაგრო გიმნაზიაში სამსახურიდან და სამეფისნაცვლის ფარგლებში მისთვის პედაგოგიური საქმიანობის აღკვეთა“.

(საქ. ე. არქივი, ფ. 107, საქ. № 12866, ფ. 24).

სასწავლო ოქლის მოხსენებაში, და შთაშობის, პირველ რიგში, თვით სლოვისკიმ, კარგად იცოდნენ, რომ ქუთაისის ქართული გიმნაზია სასწავლო ოქლის არცერთ სასწავლებელს არ ჩამოეფარებოდა და ბევრზე მაღლა იდგა მოწინააღმდეგეობით და ზნეობით. ისიც იცოდა, რომ ეს მთელი ოქლი მას ო. ოცხელის მსგავსი არც დირექტორი ჰყავდა, არც მასწავლებელი, იცოდა ისიც, თუ რა ამავე მიზეზიდან ს. ხუნდაძეს როგორც სასწავლებლის, ისე ქართველი საზოგადოების წინაშე, და სწორედ ყველა ამისათვის, მტრობდნენ ისინი ამ სასწავლებელს, განსაკუთრებით კი იმისათვის, რომ ეს სასწავლებელი თავისი მასწავლებლებითა და მოწინააღმდეგეობით ეროვნულ-განმათავისუფლებელი იდეების კერას წარმოადგენდა. აღნიშნულ ინიცინდენტს შედეგად მოჰყვა მთავრობის მიერ ო. ოცხელის და ს. ხუნდაძის დათხოვნა ქუთაისის ქართული გიმნაზიიდან იოსებ ოცხელის დაბრუნება სასწავლებელში მოხერხდა ვერ დროებით, შემდეგ მუდმივად, ხოლო ს. ხუნდაძე დარჩა სასწავლებლის გარეშე 1917 წლამდე. მეფის ტახტის დამხობის მიერვე დღესვე გიმნაზიის

მოწინააღმდეგეობა, მასწავლებლებმა და ქუთაისის საზოგადოებამ ს. ხუნდაძე, მეფის მოხსენების მიერ მოხსნილი სამი წლის განმავლობაში ზემოთ დაბრუნეს იმ სასწავლებელში, რომლის კეთილდღეობას მან 33 წელი შესწირა.

ცნობილია, რომ მენშევიკების ხელშეწყობით, თბილისის რევოლუციის შემდეგაც, ცარიზმის აპარატის მოხელეები ერთხანს კიდევ განაგრძობდნენ ძველებურად პარპაზს. ერთ დღეს გიმნაზიაში მოდის რევოლუციის მიერ ხელმოწერილი დეკრეტი ს. ხუნდაძის აღდგენის შესახებ. ამაზე ს. ხუნდაძემ შემდეგი პასუხი გაავრცელა: «Тифлис, Учебный Округ, почетному Рудольфу. Милостивый государь! Вопреки нашему желанию, я восстановлен в своей должности. Вы домогались моего унижения перед вашим позорным чиновником, бывшим депутатом Корпиким. Подобный вам судья не достоин руководить святым делом образования. Унижавший чистых служителей народа, надеюсь, сам будет унижен и наказан. Да здравствует честное правительство». Силован Хундадзе ეს დეკრეტი ოქლი ს. ხუნდაძის მიერ არის გამოკვეთებული ვახ. «ტრიბუნალი» (1923 წ., სექტ. 23, № 578).

ზენე ზემოთ აღნიშნეთ, რომ ქუთაისის ქართული გიმნაზია იყო თავის დროისათვის უდიდესი სასწავლებელი, რომელშიც, საღვთისკო მასწავლებლების ხელმძღვანელობით, დაწყებითი მეცნიერების კურსს თვისებდა მრავალი ახალგაზრდა და მოწინავე პედაგოგის საფუძველზე აღზრდილი ზენე ხალხია და ქუთაისის სამსახურისათვის ემზადებოდნენ. ბევრი მათგანი ცნობილი გახდნენ როგორც მეცნიერები, მწერლები, ხელოვნების მუშაენი, საბჭოთა სახელმწიფოს მოღვაწენი. დავისაგელოთ ზოგი მათგანი: გიორგი ახელაძანი. აკაკი ფაღავე, კონსტანტინე ერისთავი, პეტრე ქავთარაძე, აკაკი ვასაძე, ვალერიანე ციგურაი-შვილი, დავით ლორთქიფანიძე, კონსტანტინე გამსახურდია, სერგო კლდიაშვილი, არნოლდ ჩიქობავა, ვარლამ თოფურია, ბესო ელენტი, ლევან ასათიანი, დავით გაეჩილაძე ნიკ. ჩაიავი, ნიკოლოზ შენგელია, აკაკი ბელიაშვილი, გრიგოლ და ელენიშვილ ქუთაიელები, გიორგი ქუთათელაძე, სიმონ და კლიმენტე შარაძენი-ძეები, კაპიტონ ნაკუყია, ვლადიმერ მევანიძე, მიხეილ ტყავაძე, სიმონ ხუნდაძე, სერგო ახალაბეგი, დავით წერეთელი, გიორგი ჩოგავაძე, გიორგი წერეთელი, ნიკოლოზ დემეტრაძე, კარბე, ვარლამ და დავით დონდუგია, პეტრე ჯაფარიძე, ბორის ფურცხაიძე, აღექსანდრე ბრეგვაძე, მეტეტელიშვილი ბერაძე, ირაკლი მიჭელაძე, არჩილ ფანცხავა, სერგო გერსამია, სიმონ და ალიოშა ჯაფარიძეები, პლატონ შეშანიკა, პლატონ კვიციანი, დემ. ნორდუ

ბე, ივანე წულუისკირი, ილია მატარაძე, შალვა ელიავა, გრამიტონ ასათიანი, ვიოტო გამყრე-ლიძე, შალვა ცირილიძე, ტერენტე კაცუშაძე, შ. ხაბაშვილი, ნ. დავებაძე დავის მიქელაძე, კონსტანტინე კელენჯერიძე, დავით ბონდელი დია ჩიანელი, თ. კუმბურძიძე ვ. ნოზაძე, გრ. ნუ-ცუბიძე, პ. პატარაძე, ს. წველი, დ. მუხუჯა, ვ. კოკია, ა. ასათიანი, გ. ლორთქიფანიძე, ვ. ჯაფარიძე, გ. ფხაკაძე, შ. ქორიძე ზ. ფაღავა და სხვ.

მაგრამ ქუთაისის ქართული გიმნაზიის ამო-ცანა მართო იმით არ ამოიწერებოდა, რომ მას ქართული ხალხისათვის მოწინავე იდეებით აღჭურვილი და შრომული ხალხისა და სამ-შობლოსათვის თავდადებული ახალგაზრდობა აღზარდა. ქუთაისის ქართული გიმნაზიის მას-წავლებელთა კოლექტივი მნიშვნელოვან მომ-სახერებებს უწევდა აგრეთვე ქუთაისის ყველა კულტურულ-საზოგადოებრივ ორგანიზაციას. საყვირო სკოლებს, თეატრს, წერაკითხვის გან-მარკელებული საზოგადოების ქუთაისის გან-ყოფილებას, სახალხო უნივერსიტეტს, ისტო-რიულ და ეთნოგრაფიულ საზოგადოებას და სხვ.

სამსონ ყიფიანი თავის ბიოგრაფიაში აღნიშ-ნავს: „აქაც წერეთელმა მოიპოვია თავის რეისონარობის დროს მსახიობად ქუთაისის ახალგაზრდულ სტენაზე, სადაც ვასრულეზ-დი ძველა ფეოდალების როლებს და ვკით-ხულობდი საკუთარ ლექსებს“.

შემდეგში, 1884 წლიდან, ხალხის გათვით-ცნობიერებას თეატრის საშუალებით ს. ყი-ფიანი ეწეოდა ძე. სენაკში, სადაც ის დანიშ-ნულ იქნა ახლავასნილი ქართული სკოლის ინსპექტორად. 1880-90-იან წლებში ქუთაისის თეატრთან შეიძროდ იყო დაკავშირებული სილოვან ხუნდაძე, რომელიც უშუალო მონა-წილეობას იღებდა მის შემოაბაში.

1905 წ. რევოლუციის წინაწლებში, თეატ-რის პოპულარიზაციის მიზნით, დაიწყო „იფ-ფასიანი წარმოდგენების“ გამართვა, რომელ-შიც, როგორც მსახიობები, მონაწილეობას იღებდნენ ამ სკოლის მასწავლებლები: ს. რო-ბაქიძე, ი. ნიკოლაიშვილი, ბ. შამგორია და სხვანი. ჩვეულებრივად და მის მომდევო-წლებში ქუთაისის დრამატულ საზოგადოე-ბას და მის დასს, პრესების შერჩევამი, ცალ-კეული ტაგების გაზრებასა და გამსახიობება-ში, მსახიობთა სასცენო კულტურის ამაღლე-ბაში დიდ დახმარებას უწევდა ქართული გიმ-ნაზიის მასწავლებელი აღექსანდრე ვარსევა-ნიშვილი. 1910 წლიდან თეატრის შემოაბაში უახლოეს მონაწილეობას იღებდნენ ამ მასწავ-ლებლის მასწავლებლები ჯაჯუ ჯორჯიავი (დრამატული საზოგადოების წევრი), ალ. მგა-ლობიშვილი (მსახიობი) და ავ. ფაღავა, რომ-ელსაც თეატრალური განათლება ჰქონდა

მიღებული მოსკოვის სამხატვრო თეატრში სტანისლავსკისა და ნემიროვიჩ-დანკონის ხელ-მძღვანელობით. მან დიდი აწვდილი მასწავ-ლებლის თეატრს, როგორც დრამატული საზოგადოების გამგეობის წევრმა და თავმჯდო-მარემ. მართავდა ახალ დადგმებს; ყველა წარ-მოდგენის შესახებ ათავსებდა ვახუშტის ვრცელ რეცენზიებს, ავ. ფაღავა ხელმძღვანე-ლობდა მოწინავე დრამატულ წრეებს ყველა სასწავლებელში, სადაც ეს მოსახერხებელი იყო. სახანონო მასწავლებლის მოწოდებებს სასტიკად სჯიდნენ წარმოდგენებზე დასწრე-ბისათვის. ი. ოცებელი კი არ უქრამალავდა დანი-ტერესებულ მოწოდებებს წარმოდგენებშიც მიე-ღობო მონაწილეობა და ვასცნობოდნენ თეატ-რის შემოაბას. ამის შედეგად ქართულ გიმ-ნაზიაში თეატრის რამდენიმე მოღვაწე აღიზა-რდა — აკაკი ვასაძე, ნიკ. შენგელია, კ. პა-ტარიძე, პ. შერდელია, ივ. აბაშიძე, სერ. ვერ-სამია და სხვ.

წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადო-ებამ 1880-იან წლებიდან ადგილებზე დამნი-ბურ წევრები გაიწინა. ქუთაისში ქართული სასწავლებლიდან ასეთი წევრები იყვნენ: თომა მთავრიშვილი და სილოვან ხუნდაძე, რომელ-ნიც მოსახლეთა კარდაკარ დადიოდნენ და წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ გამოცემულ სახალხო წიგნების შექმნის პროპაგანდას ეწეოდნენ. 1909 წ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობამ ადგილებზე განყოფილებანი დააარსა. ვასკო-რის თავმჯდომარის (გ. ზღანიოვის) მოადგი-ლედ იოსებ ოცებელი იქნა არჩეული, რომელ-იც ფაქტობრივ ხელმძღვანელი იყო საზოგა-დოების ფილიალისა. გამგეობაში შემოაბდნენ ქართული, გიმნაზიის მასწავლებლები — სამსონ ყიფიანი, სილოვან ხუნდაძე, ტრიფონ ჯაფა-რიძე, სერგო რობაქიძე, რადენ დათეშიძე, წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოე-ბის ქუთაისის ფილიალი კულტურულ მომსა-ხურებლის უწევდა არა მარტო ქუთაისისა და მის მარტას, არამედ რაკასა და ლერუშაყ. ფილიალმა სტამბაც კი შეიქმნა 22,000 მანე-თად, რაც საზოგადოების მთავარმა გამგეობა-მაც ვერ მოახერხა, და 1913—1920 წლებში 126 სახელწოდების წიგნი დაბეჭდა.

1892 წ. მთავრობის ნებართვით აღდგენილ იქნა საყვირო სკოლები. ერთ-ერთ ასეთ სკოლას ქართული სასწავლებლის შენობა დაე-თმო. იქ მოღვაწეობდნენ ქართული სკოლის მასწავლებლები: ბარბარე ვოლსკი, ნინო ხელ-თელთაშვილი, იახონ ნიკოლაიშვილი, სამსონ დათეშიძე, ბენედიქტე შამგორია, დიმი. ლორთ-ქიფანიძე და სხვანი. ეს მასწავლებლები დადი-ოდნენ საწარმოებში, სახელოსნოებში, საეკ-სპელოებში და ნოქტებს, ქარგლებს, შევირდებს იწვევდნენ საყვირო სკოლაში, სადაც წერა-

კითხვის შესწავლის გარდა, ტარდებოდა გამოთვით-სინთეზური საეტიკური საკითხები. ქუთაისში ახლაც შევხვდებით ხანდაზმულ ზელოვნებს, რომელთაც ამ საკვირაო სკოლაში ავსტრალია გონების თვალა და დიდის მაღლობით ახსენებენ საკვირაო სკოლის მასწავლებლებს.

1909 წ. 29 ნოემბერს გაიხსნა ქუთაისის სახალხო უნივერსიტეტი; გამგეობაში არჩეულ იქნენ ქართული გიმნაზიის მასწავლებლები: ალ. ვარსკვლავიშვილი (თავმჯდომარე), დიმიტრი უზნაძე, სერგო რიბაქიძე, სილოვან ზუნდაძე, შემდეგში — ალექსანდრე ჯანელიძე, სამსოხ დათვიძე, ლიზინოზ ჩიშაკაძე.

უნივერსიტეტში 1910 წ. შეცნობების სხვადასხვა დარგიდან 56 საჯარო ლექცია იქნა წაკითხული, რომლებიც 13.251 კაცს მოუხმენია. თითო ლექციას საშუალოდ 474 მსმენელი დასწრება. ლექციები კვირა-ტექნოლოგიის ეკონომიკადა ქუთაისის მაშინდელ თეატრში. რომ ლექცია მოსაწყენი არ ყოფილიყო, დასვენებისა და დასასრულს ქართული გიმნაზიის განმარტების და სასული რეკრესიონი (არტემ კვანჭიანი) ხელმძღვანელობით, იმავე გიმნაზიის მოწვევითა გუნდი (ნიკო შარაშიძის ლიტერატურით) სხვადასხვა მუსიკალურ ნომრებს ასრულებდნენ. მთელი რიგი წლების მანძილზე ქუთაისის სახალხო უნივერსიტეტში საჯარო ლექციებს კითხულობდნენ ქართული გიმნაზიის მასწავლებლები: ალ. ვარსკვლავიშვილი, ტრ. ჯაფარიძე, ვ. წერეთელი, ვ. ხათაძე, დიმიტრი უზნაძე, სოლო მიქელაძე, ს. ქვარიაზი, ალ. თორაძე, ალ. ჯანელიძე, ს. რიბაქიძე, ალ. წერეთელი, ვ. ქუბაბია, ალ. შვალბლიშვილი და სხვანი. 1912 წ. უნივერსიტეტთან გაიხსნა სამწლიანი სისტემური კურსები, სადაც მასწავლებლობდნენ ქართული გიმნაზიის ზემოთ დასახელებული მასწავლებლები.

1912 წ. ქუთაისში დაარსდა „სახისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება“, რომლის წესდება ქართული გიმნაზიის მასწავლებლებმა შეადგინეს და გუბერნატორს დაამტკიცებინეს. საზოგადოების გამგეობის წევრები იყვნენ ქართული გიმნაზიიდან: ტრიფონ ჯაფარიძე, (თავმჯდომარე), სამსონ ყიფიანი (თავმჯდომარის მოადგილე), იოსებ ოცხელი, სიმონ ოცხელი, ვუკოლ ბერაძე, სიმონ ქვარიაზი, რადებს დათვიძე, სილოვან ზუნდაძე, ჯაჯუ ჯორჯიკია, ალექსანდრე წერეთელი, გიორგი ქუბაბია. ამ საზოგადოების ნაამაგარი დედოფალი საფუძვლად დაედგინა მუზეუმს ქუთაისში.

ქუთაისის ქართულ სკოლაში, დაარსებიდან, 1880-იან წლებიდან მოყოლებული, ქართველი ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები მოღვაწეობდნენ.

ზედმეტი არ იქნება მოვარდითი ხისი შეთხვევები: ალ. კვიციანი, სამ. ყიფიანი, სამ. დათვიძე, თ. შთავრევილი, სტეპანოვი, ბეს. ნივარაძე (თავისუფალი წყნობის), სტეპანოვი, სერ. რიბაქიძე, ალ. ვარსკვლავიშვილი, ვ. ყიფიანი, ვერ. ცაგარეიშვილი, მის. ჩინილაძე, ი. ნიკოლიშვილი, ბარბარე ვოლსკი, ნინო ხელთფრეშვილი, ბენ. შამგორია, დიმიტრი თქიფანიძე და სხვანი. ესენი იყვნენ ძირითადი კადრი მასწავლებლისა, სანამ ის პროგიმნაზია ითვლებოდა. ბევრი მათგანი ცნობილი იყვნენ არა მარტო როგორც პედაგოგები, არამედ როგორც უფროსი სტუდენტი „დროების“, „ივერიის“, „კვალის“ და სხვა პერიოდულ გამოცემათა თანამშრომლები, ცნობილი იყვნენ როგორც მკვლევრები, მხატვრულ ნაწარმოებთა და სახელმძღვანელოთა ავტორები.

მას შემდეგ რა რომ აღნიშნული პროგიმნაზია ქართულ გიმნაზიადა გადაკეთდა, ვაფარათოვდა და გაიზარდა, მისმა ხელმძღვანელებმა — იოსებ ოცხელმა, სილოვან ზუნდაძემ, და გვარამია ცაგარეიშვილმა — მასწავლებელი თანდათანობით შეეცეს ახალი კადრებით. ესენი იყვნენ: სიმ. ოცხელი, სოლო მიქელაძე, ტრ. ჯაფარიძე, დიმიტრი უზნაძე, ვას. წერეთელი, სიმ. ქვარიაზი, პ. ყიფიანი, დიმიტრი უზნაძე, ალ. ჯანელიძე, ჯაჯუ ჯორჯიკია, ალ. თორაძე, ვიკოლ ნათაძე, ვუკოლ ბერაძე, ალ. წერეთელი, ალ. ნივარაძე, არტ. კვანჭიანი, შ. კობახიძე, შ. შარაძე, ს. ენოქიშვილი, ავ. ფაქია, ვ. ახვლედიანი, ვ. ქუბაბია, შ. სანიკიძე, სიმ. შარაძე, ან. შვალაძე, ლონ. ჩიშაკაძე, სოლო წერეთელი, ნ. სვანიძე, ნ. ჯაფარიძე, ვ. სვანიძე, მის. შვეარდნაძე, ნ. ნეტუბაძე, ვვ. მიქელაძე, ს. ჩხიკვაძე, ალ. შვალბლიშვილი, ვარ. იმანიძე და სხვანი. ამის შედეგად ქუთაისის ქართული გიმნაზია ქართველი მოწინავე ინტელიგენციის კერად გადაიქცა, რომელიც, როგორც ზემოთ აღნიშნეთ, ქუთაისში ყოველგვარი კულტურული საქმიანობის წამომწყებები და მესვეტრები გახდა.

1921 წლიდან, საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ, სახალხო განათლებისა და კულტურის საქმე სრულიად ახალი, სოციალისტური გზით განვითარდა, რომელშიც მონაწილეობითა და სიყვარულით მუშაობდნენ როგორც ამ გიმნაზიაში აღზრდილი, ისე ამ მასწავლებლის ხანდაზმული მასწავლებლები (ს. ყიფიანი, ს. ოცხელი, დ. ოცხევიძე, ვ. ცაგარეიშვილი), მათ დიდი ენერჯითა და ენთუზიაზმით განაგრძეს მუშაობა იმ მასწავლებლებში — მეორე საშუალო სკოლაში, — რომელიც საბოლოანი ტრადიციების მქონე ქართული გიმნაზიის მდღეობა ბაზაზე შეიქმნა.

XIX ს. პიგმელი ნაქმზრის საზოგადოებრივი აზრის ისტორიკანი

(მიხეილ ბარათაშვილი და დეკარტიტები)

1948 წლის ზაფხულში, მოსკოვის ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში შეშობისას, წავადწიედი რამდენიმე საქმეს მიხეილ ბარათაშვილის მასონური მოღვაწეობის შესახებ. ამთჳან ჩემი ყურადღება მიიპყრო განსაკუთრებით ერთმა მათგანმა, რომელსაც ასეთი სახელწოდება აქვს: „თავადი ბარათაშვილი, სიმბირსკის თავადანაურთა წინამძღოლი“. ამ საქმეში თავმოყრილი მასალები საშუალებას გვაძლევენ დავადგინოთ მ. ბარათაშვილის ბიოგრაფიის დეტალები და ვიმსჯელოთ მის სოციალურ-პოლიტიკურ შეხედულებებზე.

მიხეილ ბარათაშვილი დაბადებულა 1784 წლის 25 ნაწარს, ქ. სიმბირსკში სიმბირსკის გუბერნატორის გენერალ-პორტიე პეტრე მელქისედეკის-მე ბარათაშვილის ოჯახში¹. მელქისედეკ ბარათაშვილი ვადასაბუებულა რუსეთში 1724 წელს შუფე ვახტანგ მეფეშესთახ ერთად. 1798 წელს მიხეილს, 14 წლის ყმაწვილს, საარტილერიო ბატალიონში შესვლით დაუწყია სამხედრო სამსახური, რომელსაც მისი მოწმობის თანახმად, შთელი მისი გვარეულმა ვწყოდა². რამდენიმე წლის შემდეგ ბარათაშვილს ავადმყოფობის გამო სამსახურისათვის თავი მიუწებებია. 1806 წელს, როდესაც რუსეთი ომს აწარმოებდა საფრანგეთის წინააღმდეგ, ბარათაშვილმა, რომელმაც „იგრიძნი შესხუბუქება“ ავადმყოფობის მხარე, „ვადღებულად ჩათვალა თავი ისევე შესვლიყო სამსახურში“³. ის პავლოგრადის ქუსართა პოლკში განაწესეს. მან კარგი და თავაზიანი ოფიცრის სახელი შიიხეკვა. ფრანგებთან ბრძოლაში ბარათაშვილმა არა ერთხელ გამოიჩინა თავი ძალზე სამშინ ოპერაციების შესრულებით. პულტუსკთან ბრძოლის (1806 წ.) წინ, გენერალ დობტროვის დავალებით, ბარათაშვილმა, ვაჟათა რა ბტრის ნაწილებით

დაეკებელი გზა, ძვირფასი ცნობები მიუტანა გენერალ ბარკლაი დე ტოლის, რამაც ამ დეკანასკნელს საშუალება მისცა შეერთებოდა რუსეთის ჯარების შთაერასარდალ ბენინგსენს⁴. ამ გაბედული საქციელისთვის ბარათაშვილი, როგორც ჩანს, დაჯილდოებული არ ყოფილა, მაგრამ სამაგეროდ იმ ვაჟაკობისათვის, რომელიც მას თვით პულტუსკთან მომხდარ ბრძოლის დღეს გამოუჩენია, დაჯილდოებითა ვლადიმერის ორდენით. 1812 წელს ის მოხაწილეთობას იღებდა სამაშელო ომში და თავი გამოიჩინა ბორჯომის ბრძოლაში. 1812 წ. 29 აგვისტოს ბრძანებით გენერალ-ფელდშარშალმა კერტუზოვმა, მისთვის „მოცემული უმაღლესი უფლების“ საფუძველზე, ორდენებით დაჯილდოვა შტაბის ოფიცრები, რომლებიც იმყოფებოდნენ მასთან „24 და 26 აგვისტოს დიდ ბრძოლებში და გამოიჩინეს თავი... განსაკუთრებული მამაცობით და მთხუ დავისრებულ ვალდებულებათა სავეთესო შესრულებით“⁵, დაჯილდოებულთა შორის არის შესამე ხარუზერო არტილერიის ბრიგადის შტაბის კაპიტანი თავადი მ. ბარათაშვილი. მას

¹ დივიზიის გენერალ დობტროვის რთული დავალების წარმატებით შესრულებისათვის, — ვითხელობთ მ. ბარათაშვილის ერთერთ შერბოლობით ჩვენებაში, — ვსარგებლობდი მის ჩემდამი კთილვანწყობილებით... ასეთსავე დამოკიდებულებაში იყო ჩემთან შთაერასარდალი ბარონი ბენინგსენი, რომელთანაც წარმატებულა გენერალ-მიორმა ბარკლაი-დეტოლში, მოწინააღმდეგის ჯარების შიერ დეკებულ ადგილებზე ვაღლით გენერალ დობტროვისაგან საჭირო ცნობების მიწოდებისათვის. ამ ცნობების წყალობით გენერალი ბარკლაი-დეტოლი შეუერთდა გენერალ ბენინგსენს პულტუსკთან და ბრძოლაც მოგებულ იქნა.
ЦГИАМ, ფ. 48, დ. 199, აღ. 35—43)

² ЦГИАМ, ფ. 103, опись 208, связка 0, дело 11, л. 4 об.

¹ Б. Есадае, Легониясь Грузия, выпуск 1, стр. 344.

² ЦГИАМ, ფ. 48, დ. 199, აღ. 35—43.

³ იქვე

მიუღია ვლადიმერის მეოთხე ხარისხის ორდენი¹.

ბ. ესაძე² აღნიშნული აქვს, რომ თითქოს მ. ბარათაშვილს რუსეთის ჯარების 1813—1814 წლების საზღვაოგარეთ ლაშქრობებშიც მიუღოს მონაწილეობა, რაც არ შეეფერება სინამდვილეს. ჯერ ერთი, თვითონ ბარათაშვილი მოწმობს, რომ სამაჟლო ომის დამთავრების შემდეგ იგი გადაადგა სამსახურში და 1813 წელს უკვე დაბრუნდა თავის სიმბირსკის გარეუბანში მდებარე, სოფელ ბარათოვკაში³. მეორეც, ერთ შემთხვევაში ბარათაშვილი პირდაპირ მიუთითებს, რომ ის, სამხედრო სამსახურში შესვლის დღიდან, დაახლოებით თოთხმეტი წლიან მოწოდება სიმბირსკის გუბერნიის⁴. სხვანიარად რომ ეთქვას, მისი სამხედრო სამსახურში შესვლიდან (რაც მოხდა 1798 წ.) საკვარეულო მაჟულში გამობრუნებამდე (1813 წ.) გავლო დაახლოებით 14 წელსა. ამიტომ, ცხადია, რომ მას 1813 — 14 წლების⁵ ლაშქრობებში არ შეეძლო მონაწილეობა მიუღოს.

1814 წ. სიმბირსკის გუბერნიის თავადანაურობამ იგი პეტერბურგს მიაგვლინა „მისი იმპერატორობითი უმაღლესობისათვის ერთგული ქვეშევრდომული მდიოციის...“ გადასაცემად, „სამშობლოში მშვიდობით დაბრუნების გამო“⁶.

1815 წ. ბოლოს ბარათაშვილს ირჩევნ სიმბირსკის მხარის თავადანაურობის წინამძღოლად⁷, 1820 წ. კი სიმბირსკის გუბერნიის თავადანაურობის წინამძღოლად. 1816⁷ (ან 1817) წ. ის, პეტერბურგში ყოფნის დროს, შევიდა მასონურ სალონში, რომელიც „შვერთებელი მეგობრების სალონი“ (Лонна «Испытанных друзей») ეწოდებოდა. პეტერბურგიდან რომ სიმბირსკში ბრუნდებოდა, ბარათაშვილმა 1817 წ. 24 ივლისს დიდ სალონ „ასტრეისიანს“ მიიღო რწმუნება „მასონურ სალონის“ გახსნის შესახებ ყაზანისა და სიმბირსკის გუბერნიებში⁸. მიუხედავად სიმბირსკის გუბერნატორის წინააღმდეგობისა, ბარათაშვილმა მიიწვ მოახერხა გაეხსნა სალონი სახელწოდებით „სათნობის ვასალები“ (Кляуз

добродетели) და გახდა მისი მმართველი. 1828 წ. იგი დამატარებულ იქნა დეკანოსიტების საქმესთან დაკავშირებით⁹. მატარებულ წელს გაათავისუფლეს მამულიზებულ¹⁰ მოქმედებების უქონლობის გამო. 1839 წ. ბარათაშვილი ინიშნება საქართველოში საბაგო ოქტის მმართველის თანამდებობაზე. ამ მან შეაგროვა ძველი ქართული, სომხური, სპარსული, ბერძნული, რომაული და სხვა ფუძელების მდიდარი კოლექცია, რომელიც საფუძვლად დაედო მის ძვირფას გამოკვლევას — „საქართველოს სამეფოს ნუნუმზმატიკური ფაქტები“ (რუსულ ენაზე). მიუვილ ბარათაშვილი გარდაიცვალა 1856 წ. თავის მამულში, ბარათოვკაში.

ამ წერილში გვითხველას უფრადლება მ. ბარათაშვილის სოციალ-პოლიტიკურ შეხედულებათა დასახისათებას გვიხდა მივაქციოთ. ამასთან დაკავშირებით აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ მასონობა, რომლის ერთ-ერთი თვალსაზრისი წარმომადგენელი მ. ბარათაშვილი იყო, მთავრობისათვის საშიში მიმდინარეობა არასოდეს არ ყოფილა. თავისი სოციალური შემადგენლობით რუსეთის მასონობა თავადანაურობა იყო და დაბალი წრიდან გამოსულ პირებს მასში არ ღებულობდნენ. მასონები, რომლებიც ასე ბევრს ლაპარაკობდნენ თავისუფლებასა და თანასწორობაზე, სინამდვილეში არ გამოდიოდნენ მაშინდელი ძირითადი სოციალური ბორტების — ბატონუშობის წინააღმდეგ. მათ პუბლიცისტურ თხულებებებსა და სიტყვებში არამეთ არ იყო მოწოდება ბატონუშობის ურთიერთობის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ, არამედ, პირიქით — „ბატონუშობის პრობლემა განზოგადოებულა და აყვანილია რელიგიურ-ფილოსოფიური პრინციპის დონემდე“¹¹. მასონი ივ. ლოპუხინი, მავალითად, ცდილობდა დაეშტკიცებინა თანასწორობის დამყარების შეუძლებლობა იმ შემთხვევაშიც კი, „რომ დედამიწაზე არსებობდეს ოქროს ხანა, შექმნილი პოეტების მიერ“¹². ლაპარაკობდა რა ბატონუშობაზე, ი. ლოპუხინი წერდა, რომ გლეხების შემამულეებისადაში შორჩილების შესუსტება „მტრის შემოსევაზე უფრო სახიფათოა“¹³.

მასონების ასეთი შეხედულებით აიხსნება მთიი სალონების ლეგლური არსებობა. მთავრობამ მხოლოდ მაშინ დაიწყო მათი დენა

¹ იქვე.
² ბ. ესაძე, დასახ. წიგნი, გვ. 344.
³ ЦГИАМ, ტ. 48, მ. 199, მლ. 35—43:
⁴ იქვე.
⁵ ЦГИАМ, ტ. 48, მ. 199, მლ. 35—43; სრ. Русский библиографический словарь. С. Петербург, 1900 г. т. II, стр. 488.
⁶ იქვე.
⁷ ბ. ესაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 345.
⁸ Соколовская, Русское масонство и его значение в истории общественного движения, стр. 126.

11. „მათობი“, № 8.

¹ История русской литературы, т. IV, ч. II, 1947 г., стр. 60.
² История русской литературы, т. IV, ч. II, стр. 61, Соколовская. დასაბულებული ნაშრომი გვ.

და აქმალია სალონების არსებობა (1822 წ.), როდესაც მასონების წრეში ბევრი რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდა შევიდა. სალონებში ახლა ისეთმა ეკლექტიკებმა ცოცხანარს თავი, რომლებიც გაბედულად იბრძოდნენ ბატონყმური ურთიერთობისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. მაგალითად, XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში სწორედ მასონურ სალონებში დაიწვეს თავიანთი მოღვაწეობა ცნობილით თავადანსაერულმა რევოლუციონერებმა — დეკარბისტებმა: პესტელმა, რილევემა, მ. ნ. მურავიოვა-აპოსტოლმა, ხ. მურავიოვმა, ხ. ტრუბეცკოვმა, ნ. ბესტუჟევმა და სხვებმა¹. კომინიოვის სალონის — „ოვიდიას“ წევრი იყო ა. პუშკინი².

დეკარბისტები, როგორც რევოლუციონერები, იბრძოდნენ ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ და ამიტომ, ცხადია, რადიკალურად განსხვავდებოდნენ მასონებისაგან, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი შედიოდნენ მასონურ სალონებში, რათა გამოეყვებინათ მათი ლეგალური არსებობა საერთაო საქმისათვის, განესკობოდნენ მათ ორგანიზაციულ სტრუქტურას და მასონებს შორის მოხსრებები მოეკმინათ.

ამრიგად, XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში მასონებს შორის ბევრი იყვნენ ისეთებიც, რომელთაც სძულდათ ბატონყმობა და თვითმპყრობელობა და რომლებიც გაბედულად იბრძოდნენ მაშინ არსებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობილების წინააღმდეგ.

ჩვენს განჯარვლებამში მყოფი მასალების მიხედვით, მ. ბარათაშვილს იმ მასობების ჩრცებს ვაუთუვნებთ, რომლებიც პირუთხეულად აყრიდებდნენ ბატონყმური ურთიერთობისა და თვითმპყრობელობის ყველა საზოხდარ მხარეს.

ამ მხრით ის უეჭველად განსხვავდებოდა ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის მოტრფილად მასონებისაგან. მ. ბარათაშვილი თავის სიტყვებში (გამოსვლებში) გვევლიხება, როგორც თავისუფლების, სოციალური თავისუფლებისა (გარკვეული აზრით) და ღარიბ-ღამეშრალთა დამცველი. ის წინააღმდეგია სიმდიდრისა და ტიტულების, იმის, რომ აღამიანებს აფასებდნენ და აწინაურებდნენ ამ წინააღმდეგობის მიხედვით. მ. ბარათაშვილი მწუხარე-

ბით აღნიშნავს, რომ მის თავისუფლოვე საზოგადოებაში გადაწყვეტია „სიმდიდრე, უსუი ტიტულები და წარმოშობა“, რომლებიც ვახსაკეთრებული ხასიათის ამპრატეორებს (ყრურობას) კმადებენ. სიმდიდრე, გვარიშვილობა და დუმსახურებლად მიღებული ტიტულები „მშირად აფერებენებს გუნათლებელს, რომ ის ყოელის შემდეგ, რომ მას ვეღლაფრის უფლება აქვს, რომ ის ყველაზე ბრძენი და სათნოა და სხეებისაგან ვახსხვავებული ბუნების მქონეა. ზნედაცემული ფარისევლუხი, ბრწყინვალე კერპის თავიანთსმეველნი ვახსტკიცებენ მასში ამ აზრებს და მაშინ უბრალო მომაცდები, რომელსაც, დაიწყდა რა თავისთავი, სამყარო და მახლობლები, ზოხლით ვეგებება ჰუმშირიტ ღირსებას, დაცინის კეთილშობილ მისწრაფებებს და თავის მიწერებებს თვითკმაყოფილი ღმილით სულგრძელი საქციელის მაღალ ტიტულს აძლევს“¹.

ასეთ მდიდრებსა და ტიტულის მქონე აღამიანებს, რომლებიც „ღარიბებს აფეროვენებს“ და „სათნოებს დევნიან“, მ. ბარათაშვილი „მტარვალში“ უწოდებს. მისი აზრით, ასეთ აღამიანებში ამოი იქნებოდა ვეჭყენა „შებრალეების, თანჯარმობის, მახლობლისადმი სიყვარულის, ობლისადმი დახმარებისა და შურისკაცყოფილისადმი ყურადღების გრძნობა“². თანამედროვე საზოგადოებრივი წყობილების კრიტიკაში, მ. ბარათაშვილის თავის სიტყვებში მოყვადდა მსჯელობა მდიდრის და ტიტულის მქონე აღამიანისა, რომელიც უპირისპირებდა თავს უბრალო მომაცდავს, ღარიბს და „გვარიშვილობის“ არამქონეს. აი, ადგილი მ. ბარათაშვილის სიტყვიდან: „მე შენზე უფრო სამატრო ვარ, — ლამარაკოს უფენური, — როგორ ვახედე შეუთხვის მოცემა? მე შენზე მდიდარი ვარ, როგორ ვახედე წამოგყენებისა მოთხოვნილება აღამიანურ უფლებებზე და ჩემს გვერდით დგომა? ჩემი წინაპრები მრავალი საუკუნეების განმავლობაში დიდი აღამიანები იყვნენ, და ამიტომ ჩემი სული სულ სხვაა, ვინემ შენი, შენი — სოველის ინსტიტუტე უყუთესი არაა, ჩემი კი ზევის მკიდრის სულის მსვავსია. მე ვაგირბივარ შენ და ჩემს სხეულს ვაბრწინის ვაშს დავიკაც (შემოვზლუდაე) ბრინჯაოთი, მარმარითი და დიდი სივრცით, რათა შენს ნეშოს არ შევერიო“³.

სულ სხვააზრად უყურებდა ბარათაშვილი სიმდიდრესა და ტიტულებს. მისი აზრით, მთავარი სიმდიდრე და გვარიშვილობა კი არაა, არამედ აღამიანის შინაგანი თვისებები. ამ

¹ А. Пыпин, Материалы для истории, масонских лож: «Вестник Европы», 1872 г., февраль, стр. 600—601; Соколовская, рассказывающая о масонстве, стр. 172—176.

² «Исторический журнал», № 9, за 1938 г. стр. 43. тСатья А. Преснова: «Общественная мысль в России в конце XVIII века».

¹ К масонской деятельности кн. Баратаева.

² იქვე, გვ. 430.

³ იქვე.

უქანასკნელის მიხედვით უნდა ხდებოდეს ადამიანის დაფასება და პატრიუსტემა. სიმღიდრე, წარჩინება, გვარიშვილობა, — ამბობდა ის, — ადამიანის ისეთი თვისებებია, რომლებიც, მართალია, ჩვენს არსებებს ღირსებას ანიჭებენ, მაგრამ პირდაპირ არ წარმოადგენენ ჩვენს კუთვნილებას; ვინა კაცი — კეთილშობილი სულით, სათნო შინაგანი გულისწადილით, სამატიო სათვის საქმეებით, მდიდარი სამშობლის წინაშე დამსახურებით, წარჩინებული გულის გრძნობებით, კარგავს თავის ღირსებებს იმის გამო, რომ უბრალო გვარიშვილობა ხდება მას წილად, სიღარიბე ცხოვრობს მის უბრალო ქოხში, მისი მოქმედების არც შემოფარგლული არც ისე ბრწყინვალე, მაგრამ არასრულ მნიშვნელობის მქონე საქმეებით? — სრულებითაც არაა მას უფლება აქვს თავი ყველა იმ ადამიანზე მაღლა დააყენოს, ვინც მხოლოდ ტიტულებითაა ცნობილი¹.

მ. ბარათაშვილის სიტყვებისა და წერილების გულდასმით შესწავლა საშუალებას გვაძლევს დასაყენოთ, რომ ის არა მარტო სიტყვით იყო ასეთი უარყოფითი შეხედულებისა ტიტულებზე, არამედ ეს უქანასკნელი მას არსდროს არ უძებნია. მის მიერ 1820 წ. 21 სექტემბერს მასონ ვგორ რეინვესადმი გაგზავნილ წერილში ამ საკითხის შესახებ ვითონიჭობთ: „ტიტულს ჩემთვის ნუცემი არ მოუნიჭებია და თუ მისი დატოვება საჭირო იქნება, ამას უყოფნაოდ ვაეკეთებ. მე ძალზე დამწვიდებულად ვცხოვრობდი და ჩემი ცხოვრების თვარმეტე წლის ასაკიდან, როდესაც (სამსახურში) მიმიღეს, ტიტულები არ მიძებნია. თუ მისი (ტიტულის — ი. ა.) ეინმესთვის ვადაცემ მას პიზბაძეზე, მზად ვარ ეს პრიციპტების გაღებით შევასრულო“².

მ. ბარათაშვილის სიტყვებისა და წერილებში არაა მოწოდება მდიდრების, პირველ რიგში გაბატონებული ფეოდალური კლასის, თვითნებობის შეზღუდვისკენ, მაგრამ ის, დანარჩენი მასონებისაგან განსხვავებით, გამედლოდ აკრიტიკებდა მის თანამედროვე საზოგადოების ბრედ მხარეებს და თავის პრაქტიკულ მოქმედებაში, როგორც სალონის — „სათნობის გასაღების“ მმართველი და გუბერნიის თავდაზნაურების წინამძღოლი, ყოველნაირად ცდილობდა თავდაზნაურების თვითნებობის შეზღუდვას. სათნობის ლაგამის ამოღებას. მას ღარიბების ინტერესების გაზედული დაცვით არა ერთხელ გამოუწვევია მაღალ თანამდებობის პირთა უმყოფილება და აღფრთოება. ლაბარაკობდა რა გენერალ ივანოვის უმყოფილების მიზეზებზე, მ. ბარათაშვილი მიუ-

თითებდა: გენერალი ნაწყენია იმით, რომ „მე, არ ვგეოდები რა პატრიუსტეში ჩინებნა და სიმდიდრეს, ვადასახლებს ტანაქლდს უცვლანე და რაც ამაზე უარესი, ცუდესი და რიბების მდიდრებისაგან დაცვას და შთარეულბოს“¹. იმავე კერძო წერილებში მ. ბარათაშვილი თვითმპყრობელობის ამკარა მოწინააღმდეგედ მოხანს; ერთ მთავანში ის წერდა: „აი იმის დასტური, რომ მე არც თვითმპყრობელობა მიყვარს და არც დესპოტიზმი“².

1826 წ. როგორც ზევითაც ვეკონდა აღნიშნული, მ. ბარათაშვილი დაამატირეს და პეტერბურგში ჩაიყვანეს. ბრალად დეკარისტების საქმეში მონაწილეობა ედებოდა. ბარათაშვილის დაპატიმრების საფუძველი ის გამედული შეხედულებები იყო, რომელსაც გამოთქვამდა იგი თავის სიტყვებში და კერძო წერილებში მისი თანამედროვე საზოგადოებრედ-პოლიტიკური წყობილების ნაყოფანებზე. ეს შეხედულებები კი მთავრობისათვის ძირითად ცნობილი ვახდა ეგორ რეინვესის (სალონ „სტერეის“ მდიანი) დასმენის წყალობით. რეინვესთან კი მ. ბარათაშვილი მუდმივ წერილობით კავშირში იმყოფებოდა. ეგორ რეინვესმ მთელი მიწერ-მოწერა ბარათაშვილთან, მოხსენებით ბარათის ღართვით, საიდუმლო პოლიციას წარუდგინა. მოხსენებით ბარათის დასმენის მიერ ბარათაშვილი წარმოგვნილი იყო, როგორც მთავრობისათვის საშიში პირივნება.

„1819 წელსვე — ვითხოვლობთ რეინვეს 1826 წლის 15 თებერვლის დასმენაში, — შტაბს-როტმისტრმა თავადმა ბარათაშვილმა, რომელიც ახლა თავდაზნაურების წინამძღოლია სიმბარისკში და რომელსაც მე ვაეკიანი როცა იგი იქ სალონს ხელმძღვანელობდა, შემოშთავაზა შეესუღიყავი კარბონართა ორდენში და დასძინა, რომ იგი დანიშნულია ამ ორდენის მესვეურად რუსეთში. ქვეშევრდომის მოვალეობის გრძნობამ მიკარანაბა დავთანხმებოდი შესულზე, რათა გამეცო ყველაფერი ის რაც ფარულ საზოგადოებას ეხებოდა. მან დაუყოვნებლივ გააღო თავისი უფთი, სადაც თავისუფალი კალატოებისა და ტამპლიერების აქტების გარდა ელავა კარბონართა აქტებიც. აი აქტებიც, — მითხრა მან, — მაგრამ ვიდრე მე მიგიღებთ, წერილობით უნდა მიასუბოთ რამდენიმე შეკითხვაზე. როგორც მახსენებს, მან დამისვა შემდეგი კითხვები: რა შეხედულების ვარ რელოგიაზე, მსხენლზე, სახელმწიფოს მმართველობის ნაირსახეობებზე და ამთავან რომელი მიმანია საუკეთესოდ, იმ საშუალებებზე, რომელთაც შეუძლიათ მიიყვანონ ადამ-

¹ იქვე, გვ. 431

² ЦГИАМ, ф. 48, л. 199, лл. 6—10:

¹ იქვე, ფურც. 12-13.

² იქვე, ფურც. 6-10.

მიანი კეთილდღეობამდე, და თუ აღმოჩნდებოდა ვინმე, რომელიც ამ მიზნის გახსოვრებისა და აღდგენის მიზნით აღუდგებოდა, მივიხვედდი თუ არა მისთანაშემოწმულ საერთო საქმისადმი მის მსხვერპლად შეწირვას. მოტიანი ამონაწერში, პირველყოელისა, ყურადღებას იპყრობს ის ადგილი, სადაც ლაპარაკია ბართაშვილის მიერ რეინვესტაციის მიცემულ წინადადებაზე კარბონარების ორგანიზაციის მიხედვით შესასრულებად. კარბონარები კი, როგორც ცნობილია, წევრები იყვნენ. ფარული რევოლუციონერი ორგანიზაციისა, რომელიც არსებობდა იტალიაში XX საუკუნის პირველ მესამედში. მიხედვად თავისი შემადგენლობის სიტრულის (მასში შედიოდა ბერძენი-ლათინური და ლემკარბიული ელემენტები, გაბრუნებული თავდაზნაურების წარმომადგენლები, ოფიცრობა, სასულიერო წრეები და გამოსულნი და აგრეთვე გლეხების და ქალაქის მოსახლეობის ფართო ფენები), კარბონარებმა მიანიც ითამაშა გარკვეული პროგრესული როლი ისტორიაში.

1820 წ. კარბონარები ეღვანე სათავეში წამოიღეს რევოლუციის და მთელი ფერდინანდ IV აიძულეს კონსტიტუცია შეემუშავებინა. ისინი მონაწილეობდნენ 1821 წლის ბიგონის რევოლუციაშიც. 1828 და 1829 წლებში ადგილი ჰქონდა კარბონარების უმეტესობის მოწყობით რევოლუცია ნეაპოლსა და პაის ოლქში. 1830—1831 წლებში ისინი ვენტურაში მონაწილეობას იღებდნენ რევოლუციაში, რომელმაც იტალიის სხვადასხვა კუთხეში იფეთქა. ამასთან დაკავშირებით ვასსაქტორებელი მნიშვნელობა ენიჭება რეინვესტაციის იმ ადგილს, სადაც ლაპარაკია კარბონარებზე აქტივზე, რომლებიც მან, თურმე, მ. ბართაშვილს უნახა და ამ უკანასკნელის კარბონარობაზე მიუთითებდა. კიდევ მეტი: თუ დავუჯერებთ რეინვესტაციის, მ. ბართაშვილს შისთვის განუცხადებია, რომ ეს დანიშნულია ამ ორდენის შესვერად რუსეთში¹.

თვითონ მ. ბართაშვილი, როგორც მოხლოდელიც იყო (და ეს ჩანს დაკითხვის მასალებშიდან), კატეგორიულად უარყოფდა კარბონარების ორგანიზაციასთან ყოველგვარ კავშირს. „კარბონარების საზოგადოება ჩემთვის საესებო უცხო იყო“ — წერდა ის ერთ თავის ახსნა-განმარტებში¹. იგივე დადასტურა მან სხვა განცხადებებშიც. ასე, მაგალითად, წერილობით მასხვში, რომელიც შედგენილია 1826 წლის 10 მარტს, მ. ბართაშვილი წერდა: „ბატონი რეინვესტაციის (ჩვენება) იმის შესახებ, რომ მე თითქოს თავი ვაქვასადე კარბონარების დიდ მავსტრად, მსურდა ამ სექტის (ჩვენში)

გავრცელება, ვერხვედი შესულყო მასში და ამასთან დაკავშირებით ვეთხოვებოდი მას რაღაცას... სრული სიკრება, ჩემს სტიციტულურ არასდროს არ ვეთხოვებოდი არც ურთხვად საზოგადოებას, გარდა მასონებისა რუსეთში“¹.

საკამომძიებლო ორგანოები, რა თქმა უნდა, უნდობლობით შეხედნენ მ. ბართაშვილის ამ „გულწრფელ“ აღიარებს. მისი გაბედული გამოსვლები სიმბრისკის სალონიში მათთვის კარგად იყო ცნობილი. ასევე კარგად იყო ცნობილი ბრალდებულის თითქმის მთელი კერძო მიწერ-მიწერის შინაარსიც.

მაგრამ საკამომძიებლო ორგანოებს ბრალდების დასაბუთებლად უფრო მკაფიო და ეჭვიმუტანელი საბუთი ჰქონდა. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს კარბონარული აქტები, რომლებიც უნახა რეინვესტაციის ბართაშვილს. არ უარყოფდა რა ამ ფაქტს, ბართაშვილი აცხადებდა: „1816 თუ 1817 წელს, არ მახსოვს ზუსტად, პეტერბურგში ბატონი ბებერის (მასონების უფროსი პრეფექტის) დაჯალბით გავეცანი მე იტალიიდან ჩამოსულ კონდრიატის, რომელმაც მოთხარა, რომ კონსტანტინოპოლში მასონური სალონებს არსებებდა და თურქები მასში დიდი სურვილით შედიან... ვაცნობე რა ეს ბებერს, მან მოსურება ცაგარადში (კონსტანტინოპოლში, ი. ა.) მიმდინარე მუშაობის აქტები ენახა. მე ვთხოვე სხედველ იტალიელს ეს აქტები, მაგრამ რადგანაც ისინი იტალიურ ენაზე იყო დაწერილი, ვათარგმნინე ფრანგულად ბებერისათვის და კიდევაც მივართვი მას. ეს აქტები აღმოჩნდნენ პირველი ხარისხის კარბონარული აქტები რომლებიც შესაძლებელია მინახა მე ბატონმა რეინვესტაციის მაგრამ წინადადება კარბონარების სექტაში შესვლის შესახებ მე მისთვის არ მიმიცია, რადგანაც თვითონ არ ვეუბნენოდი მას და მეც ხაზით არავისთან არავითარი ურთიერთობა არა მქონია“².

მასასადავამ, მ. ბართაშვილი არ უარყოფს, რომ მას ნამდვილად ჰქონდა კარბონარული აქტები. ის არც იმას უარყოფს, რომ ეს აქტები უნახა მას რეინვესტაციის ამასთანავე ბართაშვილი, ცდილობდა რა ბრალდების შემსუბუქებას, არწმუნებდა საკამომძიებლო ორგანოებს, რომ მან, თითქოს, თავდაპირველად არ იცოდა სხედველი აქტების კარბონარული ხასიათი. სწორედ ეს აზრია გამოხატული მის სიტყვებში: **«Акты сии оказались карбонарские»**.

მაგრამ ბართაშვილის სხვა ჩვენებათა ანალიზის საწინააღმდეგოში გვარწმუნებს. ბებერმა, — წერს ის, — ვაარჩია რა აქტების ფრანგული თარგმანი, „ივარაუდა, რომ ისინი კარბონარგ-

¹ იქვე, ფურც. 26-29.

² ЦГИАМ ფ. 48, დ. 199, პ. 25. ხაზი ჩემია, ი. ბ.

ბის პირველი ხარისხის აქტებია, კარბონარეზისა, რომელნიც მაშინ ცლდი მხრით არ იყვებენ ცნობილნი... ამ აქტებში მან ვერ ნახა ვერც ქრისტიანობისა და ვერც მთავრობის საწინააღმდეგო აზრები.¹

აქედან ცხადია, რომ ხსენებული აქტების ნამდვილი არსი მ. ბარათაშვილისთვის იმითავე ყოფილა ცნობილი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მას ისინი არამით არ მოუხსია, არამედ წლების მანძილზე შემოუნახავენ კიდევ. რენევეს ჩვენების თანახმად, მას ეს კარბონარული დოკუმენტები ბარათაშვილთან 1819 წელს (მისი იტალიური ენიდან ფრანგულ ენაზე გადათარგმნის სამი წლის შემდეგ) უნახავს, როგორც ზვეითაც მოგონებულა, აღნიშნულ ფაქტს არც ბრალდებელი უარყოფდა. ეს გარემოება, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არაა და ლაპარაკობს მიხ. ბარათაშვილის ამკარა სიმპათიებზე კარბონარეზებისადმი.

მაგრამ მთავარია ამ შემთხვევაში არა მ. ბარათაშვილის კავშირი კარბონარეზებთან, არამედ დეკარისტებთან, მთავრობასაც ამის გაგება სურდა. ის დაეკვირვებ 1826 წლის დანაწილების (15 თებერვლის შემდეგ, მაგრამ არა უგვიანეს 10 მარტისა) სწორედ დეკარისტების საქმესთან დაკავშირებით. საგანგებო ბრძანებებს, გარდა რენევეს განცხადება — დასმენისა, ხელთა ჰქონდათ მისი პირადი წერილები, სადაც, მართალია, დეკარისტზე ერთი სიტყვაც არ იყო თქმული, მაგრამ სამაგიეროდ ბევრი იყო ისეთი ადგილები, რომლებშიც ბარათაშვილის პოლიტიკურ „ელოვებებს“ მოწმობდნენ.

ბრალდებულმა, როგორც საფიქრებელიც იყო, კატეგორიულად უარყო დეკარისტებთან კავშირი. „ამჟამად გამოშვდებულ ფარულ საზოგადოებას (ლაპარაკა დეკარისტებზე, ი. ა.), — უჩვენებდა ბარათაშვილი, — მე არამცთუ არ ვეუთენოდი, არამედ მისი არსებობაც კი არ ვიცოდი. მის წევრებთან ურთიერთობა არ შეიძინა და ბევრის სახელიც კი არ გამოვიხსნა. სიმბრისკში კი მთელს გუნდს ნიაში ფარული საზოგადოების არსებობის შესახებ არაფერი ვიცო, და თამაზად შემძლია ვთქვა, რომ ისეთი რამე არც არსებობს“².

ამასვე იმეორებდა მ. ბარათაშვილი ყველა თავის ჩვენებასა და წერილობით ახსნა-განმარტებაში. „ვეუდასტურებ თქვენს აღმარებულებას, რომ, გარდა მასობისა, მე არავითარ ფარულ საზოგადოებას ვეუთენოდი... კონონის საწინააღმდეგო მიწერ-მოწერა არავისთან არ შეიძინა, და მხოლოდ გახუთებიდან ვთავივ ბოროტგანმარტებულთა ჯგუფის შესახებ

(ი. ი. დეკარისტებზე). თავზარდაცემული ვეითხულობდი (ცნობას) ამაზე და საკუთარ თავს არ ვუჯეროდდი. იქ აღნიშნულ მხარებთან ნაცნობობა არ შეიძინა... შეეძინა მანა განი არც კი მინახავს არასდროს“ — ლაპარაკობს ბარათაშვილი ერთ-ერთ თავის განმარტებათ ბარათში³.

საგანგებო ბრძანებების დასარწმუნებლად, მ. ბარათაშვილი განსაკუთრებით უსვამდა ხაზს თავის „ღრმა პატივისცემასა“ და სიუყვარულს იმპერატორის ხელისუფლებისა და მის მიერ დანიშნულ თანამდებობის პირებისადმი⁴. მ. ბარათაშვილი ბრალდების მოსახსენებლად ხშირად მოაგონებდა ხოლმე ორგანოებს თავის რომც წელზე მტეი ხნის ღმერთი სამსახურს. „უბრძანეთ, — აცხადებდა იგი, — გასინჯონ მთელი ჩემი ცხოვრება, მთელი ჩემი საქმეები და ვბედავ იმის თქმას, რომ ისინი წმინდა აჩიან ღმერთისა და ადამიანების წინაშე“⁵.

ისეუ პირობებში საგანგებო ბრძანებებში მოაწვევს ბარათაშვილისა და ჯგუფში რენევეს პირისპირ შეხვედრა, მაგრამ ამისგანაც არაფერი გამოვიდა. რენევემ თავისი წერილობითი დასმენის ტექსტი სიტყვა-სიტყვით განმეორა, ბარათაშვილმა კი წინადადებულ კატეგორიულად უარყო წამოყენებული ბრალდება. „პირისპირ შეხვედრის — ვეითხულობთ დოკუმენტში, — რენევემ უჩვენა, რომ 1819 წელს მას თავადმა ბარათაშვილმა ნამდვილად მისცა წინადადება კარბონარების ორდენში შესვლაზე, მოითხოვდა წერილობით პასუხებს იმ კითხვებზე, რომლებიც მის დასმენაშია ჩამოთვლილი, მაგრამ მან უარა განუცხადა ამის დასამტკიცებლად რენევემ ბარათაშვილს მოაგონა, რომ ის მაშინ ცხოვრობდა დიუმურტის ტრაქტორში, სადაც ის მან დღით იწახელა... შტაბის როტმისტრმა თავადმა ბარათაშვილი, ეი განაცხადა, რომ მას რენევესათვის არ მიუტყა წინადადება კარბონარების ორდენში შესვლის შესახებ, კითხვებზე პასუხები არ მოუთხოვია და არავითარი საუბარი, გარდა იმისა, თურქებს შორის მასობის გავრცელებას რომ შეეხებოდა, მასთან არა ჰქონია“⁶.

ამის გამო მიღებულ იქნა შემდეგი შენიშვნის დადგენილება: „რა კი არ არის არავითარი საბუთი ბარათაშვილის საწინააღმდეგოდ, ისევე, როგორც რენევეს დასმენის უარსყოფად, ენიდან მთ საუბარს მოწმენი არ დასწრებთან, ამიტომ კომიტეტს არა აქვს საშუალება მისცეს ამ საქმეს შესვრლობა... და ამიტომ დაადგინა: ყოველთვე ეს მოხსენეს მის ამბე-

¹ იქვე, ფურც. 26-29.

² იქვე.

³ იქვე.

⁴ იქვე, ფურც. 44-45.

¹ ЦГИАМ. ф. 48, А. 199 л. 26—29.

² იქვე ფურც. 25.

რატორობით უმილდესობას¹. ამანე ნიკოლოზ პირველის ხელით წარწერილია: „ბარათავეი განთავისუფლდეს“.²

ამრიგად, ბარათაშვილი გაათავისუფლეს წაყენებული ბრალდების დამამტკიცებელი სათანადო სახელმძღვანელო უქონლობის გამო. მაგრამ ის გარემოება, რომ საგამომძიებლო ორგანოებს მამხილებელი დოკუმენტები არ აღმოაჩინდათ, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს ასეთის საერთოდ არარსებობას. ასეთი დოკუმენტები კიდევ რომ ჰქონოდა ბარათაშვილს (მიწერა-მოწერა დეკაბრისტებთან და სხვა), თავისთავად ცხადია, მას, რომელიც დეკაბრისტების აჯანყების შემდეგ იმ თვეზე მერ ხანს თავისუფლად დადიოდა, ადვილად შეეძლო მათი განადგურება³ ამიტომ საგამომძიებლო ორგანოს დადგენილება არ გამოდგება ისეთ სახელად, რომელზედაც შეიძლება დამყარდეს მსჯელობა ბარათაშვილის მონაწილეობაზე დეკაბრისტების საქმეში.

¹ იქვე, ფურც. 46.

² იქვე.

³ „მასობის გამო ატეხილმა ხმაურმა, — წერს ი. ვონნაროვი თავის მოგონებებში, — 14 დეკემბრის შემდეგ გამოიწვია ამ „ქმობაში“ გაერთიანებულ პირთა განხრეკა. მიჰქონდათ ქაღალდები, ვხეინდნენ პეტერბურგში, ხოლო თვით სალონის თავმჯდომარე ბრაიანი (მ. ბარათაშვილი — ი. ა.) კი, რომელსაც ჩამოართვეს შთელი მიმოწერა, პეტერბურგს ვაისტუმრეს. მაგრამ მისი მიმოწერის ყველაზე საყურადღებო ნაწილი, როგორც ამბობენ, განხრეკამდე რამდენიმე საათით იდრე, ჩაყრილ იქნა მის ხელში მდებარე ტბაში“

(И. А. Гончаров. собр. соч; т. VII, 1954 г. стр. 246—247. მომყავს პროფ. ვ. შადურის წიგნიდან «Декабристская литература и грузинская общественность», თბილისი 1959 წ., 547).

ბარათაშვილის უშუალო ორგანიზაციულ კავშირი დეკაბრისტებთან ჯერ-ჯერობით არ ჩანს, მაგრამ მისი იდეური ურთიერთობა მათთან თითქოს უმეპელია. უმეპელია მისი აზიარებდა დეკაბრისტების შეხედულებებს შთელ რიგ საკითხებზე¹. რუსეთში არსებული საზოგადოებრივი და პოლიტიკური წყობილების კრიტიკა ბარათაშვილის მიერ, რომელზედაც ზემოთ ვლაპარაკობდით, მართალია, უკიდურესად რადიკალური არ იყო, მაგრამ ბევრ რამეში ჰკავს დეკაბრისტების მიერ მოცემულ კრიტიკას. მასონთა საზოგადოებაში, სადაც ბარათაშვილი წლების განმავლობაში ტრიალებდა, ბევრი დეკაბრისტი ირიცხებოდა. ასე, მაგალითად, 1816 წელს „შერთებული მეგობრების სალონი“ მიღებულ იქნა წევრად ცნობილი დეკაბრისტი მათე ივანეს-ძე მურავიოვ-აპოსტოლი, იქვე დაიწეს თავისი მასონური მოღვაწეობა დეკაბრისტებმა — სერგი ვრიგოლის-ძე ვოლკონსკიმ და ილია ანდრიას-ძე დოლგორუკიმ.

ბუნებრივია იმის დაშვება, რომ ბარათაშვილი პირადად იცნობდა ყველა ამას, ხშირად საუბრობდა მათთან და განიცდიდა კიდევ მათ გავლენას. დეკაბრისტებიც „სინჯავდნენ“ ბარათაშვილს, ეცნობოდნენ მის აზრებს, შეხედულებებს და ბევრ საერთოსაც ნახულობდნენ მასთან.

¹ ასეთივე მოსაზრება აქვს გამოთქმული პროფ. ვ. შადურსაიც. „საფიქრებელია, — წერს ის, — რომ ბარათავეი არ ეუფენოდა დეკაბრისტთა საიდუმლო საზოგადოებებს, მაგრამ შეხედულებებით და ნაწილობრივ თვისი მოღვაწეობის ხასიათით იგი უეჭველად მათთან ახლო იდგა“ პროფ. ვ. შადური «Декабристская литература и грузинская общественность», л. 547).

აღმსარებელი ბაქთიაშვილი

დიდოსტატის გზის დასაწყისი

არ იყო, ვარდნი უვადოდ
არაფის მოტყუებანი!

რუსთაველი

სწორედ იმ პერიოდში, როცა ვახტანგ კვაბთაიანი ფეხი შედგა ლენინგრადის რაიონისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრში, ერთნაღ „ვიზნ ისკუსტვას“ 1929 წლის 14 აპრილის ნომერში გამოქვეყნდა ვ. ვსევოლოდსკის წერილი „სიმართლე ბალეტზე“.

„ჩვენს თვალწინ, 1905 წლის რევოლუციის ეპოქაში, — წერს იგი — ბალეტი განახლების გზას დაადგა. ამ მომართობის გამოშვებულ იყო ფოკინი. მაგრამ რეაქციის ტალღამ წაღვია მისი წამოწევა, ამჟამად ბალეტს გვხვდება ახალი ტალღები — რევოლუციის ტალღები და მას არ შეუძლია უბასებოდ დატოვოს ეს ბალეტში დაიწყო ძვრები, რის გამოშვებულ არის თ. ლოუბოვი. რასაკვირველია, ლოუბოვი არ ეკუთვნის რევოლუციონარობა იმ ტიპს, რომელსაც შეუძლება ნამდვილი რევოლუციური ბალეტის შექმნა, მაგრამ ჩვენს დროში ის ყველაზე ახლო თანამგზავია... ამიტომ თავი უნდა დაანებონ ლოუბოვის დენასო, იცხადებს ავტორი და თან დასკვნის, ძველიდან უნდა ავიღოთ, რაც სასარგებლოა და დავაყოლოთ მას წყნარად განისვენოს“.

ეს წერილი მოწმობს, რომ ბალეტის დასში დაჯგუფება ყოფილა. რომელ ჯგუფს მიეკუთვნა ვახტანგ კვაბთაიანი? ის, როგორც სრულიად ახალგაზრდა ამ იდეოლოგიურ ბრძოლაში აქტიურად არ ჩაბმულა. ერთი კი იყო — ის ყოველგვარი მოდერნიზმის, დეკადენტური მიმართულებების დანერგვის სულითა და გულით ვერბოდა და ჯანსაღი რეალიზმისაკენ მიისწრაფოდა. თუ რა სახელე შეიტანა ვ. კვაბთაიანი საბალეტო ხელოვნებაში, ამას მის მიერ გაწეული გზა გვიჩვენებს.

მისი დებიუტი ლენინგრადის სახელმწიფო ოპერისა და ბალეტის თეატრის სცენაზე

თ. ლოუბოვის მიერ დადგმულ პ. ჩაიკოვსკის „შელეკენიში“ მოხდა. მაგრამ ამ ბალეტში, რომელიც აღდგენილ იქნა 1928 წლის 27 ოქტომბერს, კატასტროფული მარცხი განიცადა და იგი სულ მალე რეპერტუარიდან მოიხსნა.

რამ გამოიწვია პ. ჩაიკოვსკის ერთ-ერთი შედევრის ასეთი მარცხი? როგორც ცნობილია, ეს ერთმომქმედებანი, საბავშვო ზღაპრის ფაბულაზე აგებული ბალეტი გვიხილავთ ღრმად, ცხოველყოფილი ოპტიმისტური იდეით. მასში მოხსნის გენიალური დრამატურგია-სიმფონიკა, იგრანობა საბალეტო შესრულების რეჟისორი, რომელმაც ტრადიციული „დიდებრძოლის“ ტიპის კლასიკური ბალეტი სიმფონიური აზროვნების საფუძველზე გარდაქმნა და მისცა მას იდეურ-ემოციური შინაარსი, წარმატაცი მერლოდიურობა.

— მაშ რა მოხდა? — იტყობს მკითხველი — რამ გამოიწვია ამ დადგმის მარცხი? იგი გამოიწვია კლასიკოსის (ჩაიკოვსკის) ამ უნიკალური „რევიზიამ“, რომელიც ბალეტისტიკაში მისი დადგმის დროს მიზნად დაისახა, თ. ლოუბოვი მა ერთმომქმედებანი ბალეტი 3 მოქმედებად და 22 ეპიზოდად აქცია, თან პროლოგი და ეპილოგი დაერთო. ტექსტის ავტორი თვით ლოუბოვი იყო.

მ. სლონიმსკი ეხება რა თავის წიგნში „შელეკენიის“ დადგმას, წერს: „პრესა ერთხმად აღდგა და დაავსო პ. ჩაიკოვსკის პარტიტურის ასეთი უხეში და აღმშფოთებელი დამახინჯება. ფორმალის მიმდევარმა კრიტიკოსებმა კი დაპყრეს ბუქსა და ნალარას, შექმნეს განგაში — „იმისათვის კი არ შევინარსუნეთ ბალეტი ოცი წლის განმავლობაში, რომ ჩვენს თვალწინ ის გარდაიქმნეს დასავლეთის „რევიუთ“, „ბერლინის ლაპალად“ და „პარიზის

წიკად... და ეს ზღვება სცენაზე ჩაიკოვსკის დღეების ღონისძიებით.

ახალგაზრდა მსახიობ-დებიუტანტს ვახტანგ ჭაბუკიანს ბალეტმეისტერმა თ. ლოპუხოვმა დააკისრა, სხვა პარტნიორებთან ერთად, „გერმანული ვალსი“. შესივანე თავსატეხი და გამართლებელი კვლიბები (აქრობატული კორტილი) და მამას პარტიის შემსრულებელი მსახიობი ქალის აქეთ-იქით სროლა, რაც სიამოვნების ნაცვლად მსურებელს შიშა ვერადა.

მამას პარტიის ნიჭიერი შემსრულებელი თ. პ. მენგალოვა ყოველი გამოსვლის შემდეგ, როგორც ცირკის მსახიობის „სასიყვდილო ნომრის“ შესრულების შემდეგ, განუგებს მადლობას სწორად, რომ ხიფათს ცოცხალი გადურჩა. კიდევ კარგი ზღვრის ბალეტი მოხსნა და მსახიობთა ტანჯვისაც ბოლო შევლო.

ვახტანგ ჭაბუკიანის დებიუტი ბალეტმეისტერის წყალობით წარმატებით არ დასრულდა. თუმცა მის განსაკუთრებულ ტექნიკას და ბოპოქარ ტემპერამენტს უფრო ერთხმად აღნიშნავენ.

მეორე პარტია, რომელიც ვახტანგს დაეკისრა ეს გახლდათ ზამთრის ფრინველი ვდვარდ გრაფის შესივანე ა. ვაუკის და თ. ლოპუხოვის მიერ დამუშავებულ ბალეტში „ყინულოვანი ქაღალდი“.

ეს ბალეტი პირველად თ. ლოპუხოვმა დადგა 1927 წლის 27 აპრილს, ე. ი. იმ დროს, როცა ჭაბუკიანი ქორეოგრაფიული სასწავლებლის მოწაფე იყო. სპეტაკის ისეთი თვალსაზრის ავტორები ჰყავდნენ — სახელდობრ დამდგმელი თ. ლოპუხოვი, მხატვარი ა. ვოლოჟინი, ღირსიორი ა. ვაუკი, რომ წარმატება აუცილებელი უნდა ყოფილიყო. რაც მთავარია, კომპოზიტორი ვ. გრაივის მუსიკა გათორავსება ბ. ვ. ასაფიევიმ, უფრო პირთა იყო შექმნილი, რომ ბალეტი დიდხანს შეჩვენოდა სცენას. მართლაც, როდესაც დასწი რეალისტებსა და ფორმალისტებს შორის ბრძოლა მწვავე ხასიათი მიიღო, რეპერტუარიდან მოხსნეს ფოკინოს და თ. ლოპუხოვის უფრო დადგმა, ხოლო „ყინულოვანი ქაღალდი“ კიდევ შერჩა სცენას.

რატომ იზიდავდა ხალხს ასე ეს ბალეტი? ვ. გრაივის მუსიკის ნათელი ღრობში, ხალხურობა, მელოდიურობა, პოეტურობა და ხასიათების სიმკვარე, ვის არ მოხიბლავდა და ამ ბალეტის გამარჯვება, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ამით აიხსნება. მხატვრობა გულთნობა და დეკორაციული ხელოვნების ისეთ ოსტატს, როგორც იყო ალექსანდრე ვოლოჟინი (1863—1910). მაგრამ დეკორაციის ტყვეობაში მოქცეულმა ბალეტმეისტერმა თ. ლოპუხოვმა, წინააღმდეგ გრაივის რეალისტური მუსიკისა, წარმოადგინა ფორმალისტური იერი მისი — „ყინულოვანი ქაღალდი“ პერსონაჟები უფრო

სქემებს წარმოადგენდნენ, ვიდრე ცოცხალი, სისხლსავსე აღმანიებს. ამიტომაც მსურებელი მოდიოდა ამ ბალეტზე სანახაობისათვის, ხოლო გმირთა ბედი სრულიად არ აზრებულანებდა. გმირული საწყისებისავე გამოყოფილი იყო ეს თავისთავად ღამაში სანახაობა.

ცხადია, „ზამთრის ფრინველს“ პარტია გმირული ხასიათის მსახიობს ვერ დაეკმაყოფილებდა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პარტია შეუფერებელი იყო შემსრულებლის არტისტული ბუნებისათვის, ქაბუკიანი მაყურებელთა აღრთვას განუგებს მინიმუმ უწყვედა თავისი ვირტუოზული ცვაყით, თავისი ტემპერამენტით ხიბლავდა მაყურებელს.

პ. ჩაიკოვსკის „გედის ტბაში“, რომლის დადგმაც გულთნობით ლ. ივანოვსა და მარიუს პეტრისა, ვ. ქაბუკიანს კლასიკურ ბალეტურაში მოუხდა გამოსვლა. მასთან ერთად ცუცკავდნენ ტატიანა ვენესლოვა და ოლდა იორდანი. აქ ჭაბუკიანს საშუალება მიეცა სესებით გამოველინებინა თავისი ინდივიდუალობა და წარმოესახა პერსონაჟის ეფექტური ბუნება.

1930 წლის 16 მარტს ამავე ბალეტში ვ. ქაბუკიანს დაეკისრა ზოგფრიდის მთავარი პარტია. საყურადღებოა, რომ მასთან ერთად იმავე ბალეტში გამოდიოდნენ დებიუტანტები — ტატიანა ვენესლოვა და ოლდა იორდანი.

ვ. პ. ბეგინივისა და ვ. ფ. გულცერის ლაბირინთს მიხედვით ზოგფრიდის სუსტი ნებისყოფის პერსონაჟია, ის დამარდულია წინა პლანზე მდგარი გედების დედოფალი. მოქმედების განვითარებასთან ერთად, ზოგფრიდის თანდათანობით ჩაებნება ბოროტ ძალებთან ბრძოლაში და მისი როლი ისე იზრდება, რომ ფარავს ჯადოქარ რატმარტს, ერთხელ დაკანონებული ყვითი, ეს პერსონაჟი ბოლომდე ლირიკული აღმოჩნდა და მასში ნაკლებად იყო გმირული საწყისება. დიდი გამბედაობა იყო საჭირო, რომ ზოგფრიდის პარტიის შემსრულებელს დაემსხვრია ტრადიცია და ეს ლირიკული, პოეტური ქმნილება გმირული საწყისებით აღეჭურვა. ამას წინ აღუდგებოდნენ ბალეტმეისტრები. ეს ასევე მოხდა და ამიტომაც „რაბოზნი ა ტვატრის“ რეცენზენტმა იური ბრედერსონმა 1930 წლის 21 მარტის ნომერში ახალგაზრდა დებიუტანტების გამოსვლას „ახალგაზრდა კადრების ტრაველია“ უწოდა. რეცენზენტს არ მოსწონდა ტ. ვენესლოვას ცუცკავი, არც იორდანის ინდივიდუალობა, ვახტანგ ჭაბუკიანზე კი წერდა: „მისი სიჭრელი, მისი სცენაზე თავისდაჭერის რეალისტური მანერა, ყოველივე ეს არ შეეფერებოდა „გედების ტბის“ არც მუსიკალურ და არც სცენურ ჩანაფიქრს“. ვახტანგ ჭაბუკიანის სწორედ ამ რეალისტურმა მანერამ „ღამეობით“ რეპროდუცირებული რეცენზენტი. ერთხელ კიდევ დადასტურდა, რომ ყოველივე სიახლეს მტრულად ხედებოდა. ასე-

თი უველა სოციატორის ზედი. ვახტანგის სასახლოდ უნდა განეცხადოთ, რომ 20 წლის კაბუჯი არ შეეშინდა რევოლუციის გამოღამქრებას და განაგრძობდა ერთბელ არჩეულ გზას, რასაკვირველია, ვახტანგის დაოსტატე-ბაში ჯერ კიდევ ზეგრი, რამ აკლდა, მას ვარდ-ყვავილები ერთბაშად არ მოუტრეფდა და რე-ველუციის შეფასებაში ცოტა სიმართლეს იყო.

როგორც უველა დემოტრანტი, ვახტანგი პირ-ველად დღეად და ვერ ავლენდა თავის დიდ შესაძლებლობას, მაგრამ შემდეგ თანდათანო-ნობით პარტია დაიხვეწა. საბოლოოდ ამ პარ-ტიის გაახრებისას, ვახტანგის მიერ შეტანილი სიახლე დამკვიდრდა და დაიწინდა. მისაღე-ბია თუ არა სიახლე, ამას ხალხი სწევებს — მყურებელი, და არა რეველუციტი. თეატრების ისტორიიდან მრავალი ფაქტის მოყვანა შეიძ-ლება, როცა რეველუციების მიერ დაწინებუ-ლი პიესა ოქროს ფონში მოხვედრილა, ზოლო მათ მიერ ათვისლწინებელი მსახიობი უკუდა-ვთა რიცხეში ჩაიციხულა. მხურვალე ოცაი-ები, რასაც ვახტანგს მყურებლები უმართა-დნენ, საწინდარი იყო იმისა, რომ ნოვატორის ვხა სწორი გამოდგა, რეალიზმის ძალა სწო-რედ იმავია, რომ მას ხალხი იღებს, ფორმა-ლისტურ ტრაგეებს კი გმობს და ზურგს აქ-ცევს. ხალხი ბრძენია და ავიხა და კარგის გარჩევა კარგად იცის. ვახტანგ კაბუჯიანის ზიგფრადში თქვენ ვერ ნახავდით მომჭრულ მანარებს, მსახიობს მანევენს რომ ამხვავებდს. ვახტანგ კაბუჯიანის ზიგფრადში რამე აკრო-ბატული ტრაგეები არ ყოფილა, მისი ყოველი ესტრი გამართლებელი იყო, მოძრაობა — ვაე-კატორი, მყურებელს ხიბლავდა პერსონაჟის ვახედულად წარმოსახეით. ის უმნიშვნელო დეტალებით კი არ ტვირთავდა პერსონაჟს, არამედ ძერწავდა, როგორც კემშარტი შე-მოქმედი და გვირის ორველი ნუბთოდა. ვახ-ტანგ კაბუჯიანის ზიგფრადში ლირიზმიც იყო, მაგრამ ახალგაზრდა ხელოვანი ამას თავისე-ზურად, ვაჟკატრი ვზით ახორციელებდა, რაც დამახასიათებელია მთელი მისი შემოქმე-დებისათვის.

ჩვენი ქვეყნის გამოჩენილი მოცეკვედი სსრ კავშირის სახალხო არტისტი ვალანა სერგის ასული ულანოვა, რომელიც ოდეტას პარტიის იშვიათ შემსრულებლად ითვლება, წერდა: „ისეთი პარტიონობი, როგორც სერგევეია, ჩემს საცეკვაო ინტერპრეტაციაში ოდეტას სა-ხეს უფრო ლირიზმს მატებდა, ზოლო კაბუ-კიანი ჩემს ცეკვას ენერჯიას და ტემპერამენ-ტისა“¹

ამვე სეზონში ვახტანგ კაბუჯიანს მოუხდა

ა. ბაიკოვსკის „ქოშებში“ დიდი კლასიკური ცეკვის შესრულება. ამ დადგმის წარმატება არ ჰქონდა.

სეზონის დასასრულს ვ. კაბუჯიანს დაეკის-რეს გლიერის „წითელ უაყარში“ პარტია ვახ-ზოლოდო პარტია — ფენიქსი. ეს ცეკვა ვახტან-გის მასწავლებელმა, კლასიკური ცეკვის ოს-ტატმა ვ. პონომარიოვმა დადგა. იგი კლასიკურ ტონებში განზორციელდა, მაგრამ ხალხს სიუჟეტურად არ ემთხვეოდა და უფრო სადი-ვერტისმენტო ნომერს წარმოადგენდა. ვახ-ტანგი აქ ვირტუოზულ ტექნიკას ამკლავებდა, მაგრამ მოცეკვეცს არ ჰქონდა საშუალება პერსონაჟისათვის რამე ქმედითი ხასიათი მიე-ცა.

ამრიგად, ერთ სეზონში ვქვესი პარტიის შესრულება, ეს კარგი დატვირთვა იყო. უველა გრძნობდა, რომ ვახტანგ კაბუჯიანის სახით ლენინგრადის სახელოვან ოპერისა და ხალხ-ტის თეატრის ერთ-ერთი საიმედო ძალა შეე-მატა.

მეორე სეზონში პირველად ვახტანგს დაე-კისდა ე. ბიხეს „კარმენში“ სახასიათო როლ-ლების მოცეკვავე ქალ რაუპენსთან ერთად, ესმანერი ცეკვა ჰოლო, რომელიც ყოველთვის მყურებლის აღფრთოვანებას იწვევს ხოლმე.

1930 წლის 26 ოქტომბერს, ა. ვ. ივანოვის სეცენარის მიხედვით დადგმულ იქნა კომპოზი-ტორ დ. შოსტაკოვიჩის სამშოქმედობიანი ხალხ-ტი „ოქროს საცეკვე“. წარმოდგენის ატორე-ბი იყვნენ ე. კაპლანი და ვ. ვაიონინი, ზოლო ზოგიერთი ცეკვა დადგეს ლ. იაკობ-სონმა და ვ. ჩერკასოვმა. მათ ვახტანგ კაბუ-კიანს დაეკისრეს სპორტსმენის პარტია „ოქ-როს ახალგაზრდობის“ ცეკვაში. იაკობსონი იყო ერთ-ერთი ინდივიტური იმ დისკუსიისა, რომელიც ეურხალ „რამაზი ი ტეატრის“ ფურცლებზე გაჩაღდა.

ჩვენამდე დარჩენილი საცეკვაო „კლასიკე-რა“ სისტემა დღევანდელ დღისათვის არამც თუ ამსოლტურად გამოუსადეგარს, არამედ ისეთ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც კრი-ტიკულადაც არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას რამე ახლის შესაქმნელად, წერდა იაკობსონი ამ ეურხალის 1931 წლის მე-26 ნომერში. ცხადია, კლასიკური შემკვიდრების გამოყე-ნების ასეთი სახტეკი მოწინააღმდეგის მიერ დადგმული ცეკვა ყოველივე რეალობას იწე-ბოდა მოკლებული, დეკლანსის ტუველობაში მოქმეცოდა, ფორმალისტური ექსპერიმენტე-ბით დაიტვირთებოდა, ვახტანგ კაბუჯიანის ბუნებას არ ევფებოდა ასეთი პარტია, ამიტომ მის ბიოგრაფიაში ამ ხალხს თითქმის არავი-თარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, თუ მხედვე-ლობაში არ მივიღებთ ცეკვის განსაკვირვ-ბელ ტექნიკას.

1930 წლის 10 ნოემბერი ვახტანგ კაბუჯიან-

¹ ე. ს. ულანოვა, „გედი“ კრებული „ჩაი-კოვსკი და თეატრი“ 1944. გვ. 244.

ნის ცხოვრებაში მნიშვნელოვან თარიღად ითვლება. ამ დღეს 20 წლის ვახუშტის დაეცა რა ლ. შინკელის „დონ-კიხოტში“ ბაზილის პარტია.

ლ. შინკელის „დონ-კიხოტს“ დიდი ხნის ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ მარიუს პეტრიაშ 1862 წლის 14 დეკემბერს დადგა ეს ბალეტის მოსკოვის დიდ თეატრში, ხოლო 1871 წლის 19 ნოემბერს პეტერბურგში მარიამის თეატრში. მნიშვნელოვან პრესა მიმდინამინე დიდი აღტაცებით არ შეხვდა ამ ბალეტს. იწუნებდნენ როგორც მუსიკას, ისე სცენარს. მუხუბდავად ამისა, დონ-კიხოტი* მტკიცედ დამკვიდრდა სცენაზე და მოცეკვავეთ ძალზე იზიდავდა. ეს ამსწავლა იმით, რომ ბალეტში ბევრი ისეთი ადგილია, რაც საშუალებას აძლევს მოცეკვავეთ საესტეტიკო გამოავლინონ თავიანთი უნარი და ოსტატობა. ვინა თეატრების ისტორიაში ცოტა მავალია შეხვედებით, როცა დიდ ოსტატებს საიმოვნებით ვანუსახებრებიათ მდარე ხარისხის პიესებში რაღები მხოლოდ იმიტომ, რომ თავიანთი ნიჭის ყოველივე მხარე გამოველინებინათ? შორს რომ არ წავიდეთ, ვაიხსენით ჩვენი დიდი მსახიობის ლადო მესხიშვილის მორე განსახებრებელი პარლიევი უზარალო მულოდრამაში — „ის შეშლილი“. ლადო მესხიშვილს პარლიევის შესრულება ისეთ მწვერვალზეამდე აყვდა, რომ უზარალო მულოდრამატრადიის სხეს იღებდა. სწორედ ამიტომაც უყვარდა ლადო მესხიშვილს პარლიევის როლი და, როცა კი საშუალება ეძლეოდა, სიამოვნებით ასრულებდა ამ როლს. ასევე ბალეტის მსახიობისათვის „დონ-კიხოტში“ ბაზილის პარტია. ვახუშტის დღესაც უყვარს ამ ბალეტში გამოსვლა. 20 წლის ვახუშტის „დონ-კიხოტმა“ გაუთქვა სახელი მთელს სამბუთოთა კავშირში. ამ ბალეტის შემდეგ მოეწყო მისი ტრიუმფული გასტროლები როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ.

დრამატურგიულად სუსტად შეკრულ ამ ბალეტში სერვანტესის რომანის მხოლოდ ერთი ეპიზოდი ადებელი, სახელდობრ, დონ-კიხოტი ხელს უწყობს შეყვარებულთა შეერთებას, რის წინააღმდეგ ნაწყობილია ქალის მამა. ამ სიუჟეტის ვიწრო ჩარჩოში დიდი შესაძლებლობა ეძლევა ბაზილის პარტიის შემსრულებელს დაგვანახოს თავისი ოსტატობა. როგორც აღვნიშნეთ, ბაზილი ბალეტის მსახიობთა საყვარელი პარტიაა, მაგრამ ყველა სხვადასხვაგვარად აქვს ვახუშტის იტორიკონი ბაზილს წარმოვევისახვევს მიაძრე აღამიანად, ზოგნი მოლიერის პიესების გიგანტი ეშმაკობით აღსავსე გონიერ მსახურთ ამსგავსებს, ზოგი რომანტიკოსად წარმოვევისახვეს, ზოგი მყოცნიებე პოეტად. ვახუშტის ვახუშტის ავლენდა ბაზილის გმირულ, გამხდევ და იდამიანურ საწყისებს.

ვახუშტის ვახუშტის ბაზილი ხალხის წილიდან გამოსული გმირია — მიწიერი, სისხლსავსე ადამიანი. ვახუშტის ვახუშტის მიხედვითავე ბაზილი ადამიანი გმირი შეეფერებოდა და ამ ვახუშტის ძეგრწავდა ამ ბაზილის სახეს. მეტად, როგორც ოპერაში, ასევე ბალეტსა და დრამაშიაც კი, მისა და გმირები ცალკე-ცალკე მოქმედებდნენ. რუსეთში პირველად სამხატვრო თეატრმა დაიწყო მასობრივი სცენების მხატვრულ დონემდე აყვანა, შემდეგ მას მიმბაძველები გომოუნდნენ. მასობრივი სცენების ისეთი შედულება, რომ სახანაობის ვახუშტის ნაწილი ვახუშტის მტად მწელია ოპერისა და ბალეტში. ხშირად კორდებალეტია გაათავებს რა თავის საცეკვაო ნომერს, ვადგება ვახუშტის მთავარ ადგილს უთმობს სოლისტებს და თვითონ კი უბრუვი მოწმე ხდება იმისა, რაც სცენაზე მიმდინარეობს. იმ დროს, როცა ვახუშტის ცეკვაობა ბაზილის პარტიას, კორდებალეტის უტყუარ მოწმე კი არა ხდებოდა, არამედ გმირის სულისცეკვითი იმსკვალეობდა, ბაზილისა და მასობრივი სცენების მონაწილეთა შორის კონტრასტი მყარდებოდა. ფიგურანტები მანველები ვით უძრავნი კი არ იყვნენ, არამედ მოქმედებდნენ ისე, როგორც ცალკეად აღამიანები. მისა გმირის სიხარულსა და ტანჯვას ვანიცდიდა, მშვიდით ხდებოდა.

„დონ-კიხოტი“ სახეს იყო როგორც კლასიკური, ასევე სახასიათო ცეკვებით, რომელთა შერწყმის ვახუშტის ვახუშტის ოსტატურად ახერხებდა. რაც მთავარია, ბაზილის პარტიაში ვახუშტის მანამდე ბალეტში ჩრდილი მოცეკვაული ვეის ცეკვა მინაჩონობრივად გამოდებდა, მას გმირული, ვეკაცური საწყისები მისცა და არამედ თუ ვაუტოლა ქალის ცეკვას, ნაწილობრივ დაჩრდილა კიდევ. მანამდე ეს ბალეტის ქალისათვის იყო განუთქვალა. „ვაგონლიერი“ მხოლოდ ხელს უწყობდა ქალს ვევენებინა მავურებლისათვის თავისი ოსტატობა, ვეის დაკისრებული ჰქონდა დავერა ქალი, დახმარებოდა ქალს ცეკვაში და ა. შ. შეიძლება ამითაც იახსნებოდეს, რომ ზოგიერთ სახელმწიფელო მოცეკვავეს არცთუ ისე ეხალისება ცეკვაში პარტიობად კვადებს წარმატების მოცილე ვახუშტის ვახუშტის.

ვინა დრამაშიც აგრე არ არის? არამდ ისეთი დრამატული მსახიობები, რომლებიც ძლიერ პარტიობებს ვაუტობიან — ვაი თუ დამჩრდილოსო. მუშმარტი და ნიჭიერი ხელოვანი კი. პირიქით, ძლიერ პარტიობის ექმებს. ვანვენებულთა უშანე ჩხიქისახვევს ხშირად ვავევიონია — ძლიერ შეშინოდა, როცა ურთიელის როლს ეასახებრებდი — ვაი თუ ძალია არ მუყოს მის დასაძლევად მეტეკი დაროდესაც ჩემს გვერდით ვხდევდი დე-სანტოსის როლის ისეთ ძლიერ შემსარულებულს, როგორც აღვესახებრე იმედამიელი იყო, მეც მტეკი ალა მეძ-

ლეოლო. ვანა იგივეს არ ამბობდა ჩვენი ეპოქის დიდი ბელოვანი გალია ულანოვა, რომ კაბუციანის ზიგფრიდი ჩემს ოდეტას უფრო მეტ ზნერგის მატებდაო.

მოუესმინოთ ცნობილ მოცეკვეს ელენე მიხეილის ასულ ლეკოს, სწორედ იმ მსახიობს, რომელიც თბილისში 16 წლის ვახტანგმა იხილა ოპერის სცენაზე და რომლის ოსტატობამაც იმდენად მოხიბლა, რომ გადამწყვეტად მთელი სიციცხლე ჭორეოგრაფიული ზელოვნიბისათვის შეეწირა. აი, ეს უფროსი თაობის მსახიობი, რომელსაც მოუხდა ვახტანგ კაბუციანთან „დონ-კიხოტში“ ჩელიტას პარტიის შესრულება, წერდა: „ბალეტში დიდი მნიშვნელობა აქვს პარტნიორთან ერთად ცეკვის დაუფლებას, იბოვო მასში ისეთი აღაშინი, რომელიც შენს არტისტულ ინდივიდუალობასთან ახლოს არის და რომელსაც შესწევს ძალა თავისი განსაკუთრებული მხატვრული მანერა შეუფარდოს მეორე შემსრულებლის თავისებურებას. ასეთ იდეალურ პარტნიორად მე მყავდა ბ. ვ. შაეროვი, რომელთანაც მთელი წლების განმავლობაში გამოვდიოდი როგორც სცენაზე, აგრეთვე ესტრადაზე. მაგრამ გამოყოფილ რა შაეროვს, როგორც ჩემს მუდმივ „კავალერს“, არ შემიძლია სათანადო არ მივუბლო ჩემს სხვა ორ პარტნიორს ერთმორავეს და

კაბუციანს, რომლებთანაც ერთად მე ხშირად ვცეკვავდი და რომლებიც ყოველთვის ააშკარავენდნენ თავიანთ დიდ უნარს სცეკვარ ღუბებში“.¹

ვთქვით ცეკვის წინა პლანზე წამოწევამ, ბალეტში ასეთმა სიახლემ სახელი გაუთქვა ვახტანგ კაბუციანს. იგი მთელ კავშირში ცნობილი გახდა. მოვიდა ახალი ცვლა, ცვლა ძლიერი, დიდი ნიჭით დაჯილდოებული, თამაშად შეეძლო ალექსანდრე-ოსტროვსკის გმირის ლეიბიმ ტორცოვიეთ ვთქვა: ვხა| ვახტანგ კაბუციანი მოდის| მოკრძალებულ ვახტანგს, რასაკვირველია, ეს არ უთქვამს, მაგრამ მისი მნახველნი კაბუციის ოსტატობას ვრთხმად აღიარებდნენ.

ენერგიით აღსავსე ბელოვანი გვეზებს აწყობს და ახალ-ახალი პარტიებისათვის ემზადება. ბალეტმეისტრებიც ამ მხრივ ხელს უწყობენ მას, ბჭობენ ამა თუ იმ ბალეტის დადგმაზე. მისი მასწავლებლები და ოდესღაც ბალეტის პრემიერები მოხუცდნენ და პირველი პარტიების შესრულებისათვის ძალა არ ჰყოფნით. ვახტანგის სახით კი ახალი, სამიერო ცვლა მოვიდა.

¹ ბ. ვ. ლეკოვი. „ჩემი მუშაობა ბალეტში“. გვ. 25, 1940 წ.

ნიჭი, შრომა და შეხარტება

საკმარისია ვახსენოთ სერგო ზაქარიაძის სახელი, ლამაზადი ჩამოვადგოთ მის შემოქმედებითს მუშაობაზე თეატრსა თუ კინოში, რადიოსა და ესტრადაზე, რომ მიამჩნევ მისი აქტიორული მუშაობის ირველივ გაიხარებულ კამათი და ერთიმეორის საწინააღმდეგო აზრთა შეჯახება დაიწყოს.

ზოგიერთნი ისე აღტაცებულნი არიან, რომ პირდაპირ ხობას უძღვნიან მსახიობს. ასეთი მკურნალები ცდილობენ არ გამოისტოვონ არც ერთი სპექტაკლი, რომელშიაც კი ს. ზაქარიაძე მონაწილეობს; მათ სურთ კიდევ და კიდევ დასტყვნენ მისი შესანიშნავი აქტიორული ოსტატობით.

სხვანი მას სასტიკად, ყოველგვარი განსჯის გარეშე, სამურველი გონებასმხელილობით აკრიტიკებენ. ნიადაგ დადიან ს. ზაქარიაძის ახალი შემოქმედებითი ნამუშევრების სანახავად, თუმცა წინდაწინვე იციან, რომ არ დაეთანხმებიან მას როლის გაგებაში. სერგო ზაქარიაძის ნიჭის თაყვანისმცემლებიც და ისინიც, ვინც მასზე უარყოფით აზრს გამოასტევენ, მინც, მუდამ გატაცებითა და გზნებით ლამაზობენ მისი ნამუშევრების შესახებ განტრჩეველ ამბას, ეხება ეს მსახიობის შემოქმედებითი გამარჯვებასა თუ მარცხს. პოლემიკით გატაცებულნი ზოგჯერ აქარბებენ კიდევ, მაგრამ ერთი რამ კი უდავოა: არ შეიძლება ილაპარაკო სერგო ზაქარიაძეზე გულგრილად, უხალისოდ, გაყვრიტა და სხვათა შორის, ისე რომ თემას მხოლოდ ოდნავ შეეხო.

ვანა დიდი პატივი არ არის შემოქმედისათვის აღაგზნო აღამაინის გონება და გრძნობები, გამოიწვიო აზრთა სხვადასხვაობა, აღტაცება, უწყვეთი არ გეთანხმებოდნენ კიდევაც. მაგრამ ყოველთვის ცხოველი დამოკიდებულების ობიექტს წარმოადგენდნენ, ვანა ასეთი ძლიერი ინტერესი არ შეტყვევებს იმაზე, რომ მსახიობი ბრწყინვალე ნიჭითა და დიდი, გაბედული შემოქმედებითი აზრით არის დაჯილდოებული, რაც მას შესაძლებლობას აძლევს შემოქმედებითი გმირობანი ჩაიდინოს. საშუალო ნიჭი ხომ ვერასდროს ვერ იქცევა გაცხოველებული ინტერესისა და აზრთა გაცვლი-გამოცვლის საგნად. საშუალო სწორედ ამიტომაც არის საშუალო, რომ მუდამ შეუმჩნეველი დარჩეს და შეფახების დროს მხო-

ლოდ გულგრილობა და შეწყნარება დაიშახტროს. სერგო ზაქარიაძეზე კი ილაპარაკებს მკურნალებლთა და თეატრის ისტორიკოსთა მრავალი თაობა, რომელთაც დიდი, გულმოდგინე, ძნელი, მაგრამ მიზნადეული და სინტერესო სამუშაო უძვეთ წინ. ოდნავთ წელზე მეტს მოიცავს ეს არაჩვეულებრივად რთული, მიხეველუმობეველი და ფრიალ საშიში შემოქმედებითი გზა, რომელიც სერგო ზაქარიაძემ განელო სკენის მუშაოდან დაწყებული სსრკ სახალხო არტისტამდე.

ამ გზის მეკლევარს შეიძლება ზოგჯერ წყალჭვემა დინებაც, მოულოდნელი წყალჭვემა კლდეები და იქნებ მეჩენებიც კი შეხვდეს. მაგრამ ამავე დროს რა ფართო შესაძლებლობანი, რა თვალწინა წარმტაც რამეზე შეუძლია მას მოუთხროს მკითხველს, რამდენ სინტერესოსა და სასარგებლოს აღმოაჩენს იგი თავისთვისაც.

სერგო ზაქარიაძის ცხოვრება მთის მდინარეს წააგავს, ზაფხით რომ მოეჭანება ვეება ლოდებს შორის, ნელი-ნელა რომ ანერეცს მათ, ხანაც ფრთხილად შემოუვლის, ხან დიდი სიმაღლიდან გადმოსკდება, ხანაც მოულოდნელად მიყუბდება ხეობებში, რომ ცვლავა და ევლავ საოცარი ძალითა და ნებით განაგრძოს შეუტოვარი წინსვლა. ალაგ-ალავ წყალი ასეთი მდინარისა, ხანგრძლივი ბრძოლისაგან, ახლერეულა, ალაგ-ალავ კი წმინდა და აწყარა (სადაც ნელია დინება), მაგრამ მდინარე მარადევი მზობრება ძალის, დუშრეტელი ვერტიცისა და გამარჯვებისაყენ მიმსწრაფი ყოვლისმმლე ნების მავალითს წარმოადგენს.

ამ წარმოსაღვეც, ცოტათი მზრებში მობრლო, ატრეტური აღნაგობის აღამაინში, დინჯიე რომ დაიარება და მოდილო ცხვირი რომ აქვს წინ წამოწეულ სახეზე — ზუღობს არაჩვეულებრივად ინტენსიური შემოქმედებითი აზრი, მეტად ფართოა იმ საკითხთა სფერო, რომლებთაც ის არის დაინტერესებულთ: ლიტერატურულ-მხატვრული, ისტორია და თეორია თეატრისა, მუსიკა, სახეითი ხელოვნება. როცა ის ახალ როლზე მუშაობს, იმავე დროს მხატვრული კითხვის ახალ პროგრამასაც ადგენს. ემზადება ლექციებისათვის სასცენო მეტყველებაში (თეატრალურ ინსტიტუტში წა-

საკითხავად) და ამეშავეებს საკითხებს მსახიობისა და რეჟისორის დამოკიდებულების შესახებ. ოცნებობს და ამ ოცნებაში უყვე ფიქრობს სხვა ხასიათის შექმნაზე, წლების მანძილზე რომ იპყრობს მის ყურადღებას. სერგო ზაქარიაძე არ არის დატყვევებული იმ წარმატებას, მას ვერ წარმოადგენია თავისი არსებობა სინდრელებთან ბრძოლის გარეშე, უწინააღმდეგობრივად, გაბედული ოცნების გარეშე, რომელსაც სხაბრული მოაქვს, მისთვის ერთნაირად უცხოა, როგორც სიმშვილე და თვითშეყოფილება, ასევე გულის გატეხა და შემოქმედებითი უშობრაობა. შეუძლებელია წარმოადგინოთ ს. ზაქარიაძე მოცილი, უქმად მყოფი, დასვენებული. ზაფხულის პერიოდში ის უფრო ხშირად მოგზაურობს მშობლიურ მხარეში. მას უყვარს თავისი სამშობლო ერთგული და კეთილშობილი შვილის სიყვარული. მსახიობმა იგი სულ ფეხით მოიარა, ინახულა ქალაქები, რაიონები, სოფლები, მაღალმთიანი ადგილები, თან სწავლობდა სიძველეთა ძეგლებს და სტუმბობდა „ტურფა საქართველოს“ პეიზაჟებით.

შეღამ საქმეში გართული, ის მწვავედ განიცდის დროის სიმეიერს და ხშირად ზემორობით უჩივის ზვეს პლანეტას, რომელიც მხოლოდ 24 საათსა კმარობს მეორე დღის დასაბადებლად. მაგრამ მიუხედავად ამისა, და შეიძლება სწორედ ამ მოუტლელობის გამო, ის ბევრის გაყვების ასწრებს, რამდენი რელი შეუქმნია მას თეატრში, კინოსა და ამ ბოლო დროს ტელევიდეშიც; რამდენჯერ გამოსულა მხატვრული კითხვით კონცერტებზე და რადიოთი. კითხვობს ლექციებს, მუშაობს ლიბრეტოზე, კინოსცენარსა და კიდევ ბევრ რამეზე. ერთბაშად არ მისცა მან ვისზე საუბრლება, რომ ბრალი დაედოთ მისთვის ხალტრებაში, საქმის სანახევროდ შესრულებაში, ან კიდევ იაფფასიანი წარმატებისაკენ სწრაფებაში. ძნელია წარმოვიდგინოთ ისეთი შემთხვევა, რომ სერგო ზაქარიაძეს გაეფუტებინოს როლი, ანდა სპექტაკლიდან მიღებულ საერთო შობაქმდონებაში დოსტანისა შეეტანოს; წარმოუდგენელია, რომ ეს მსახიობი მხოლოდ ერთი რბეტიციის შემდეგ ჩაბმულიყოს მზამხარეულ სპექტაკლში, ანდა ცდილიყოს მოგარნების ახლოს დგომას, მსხნელი დახმარების მოლოდინში. სერგო ზაქარიაძის სახელს ვერ ნახავთ სახელდაბლოდ მომზადებულ კონცერტის აფიშაში. ის არასდროს არ მიიღებს მონაწილეობას რადიოსა და ტელევიდეის კონცერტებში, თუ მხოლოდ წინ დღით იქნა გაფრთხილებული. როცა სერგო ზაქარიაძის სახელი აღნიშნულია აფიშაში და მოსწენებელია რადიოსა და ტელევიდეის პროგრამაში, მაშინ შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ დასრულებულა დიდი, გულმოდგინე მოსამზადებელი

მუშაობა და, მსახიობის აზრით, დრო დამტკარა გამოიტანოს თავისი აქტიორტულ წამუშევარი საზოგადოებრივი სამსჯევრების წინაშე. უაღრესად დიდი მომთხოვნელობით, მაღალი პროფესიულობით გამოირჩევა ს. ზაქარიაძის თვით უმნიშვნელო ნაბიჯიც კი ხელოვნებაში, სულაც რომ არაფერი ვთქვათ დიდ ნამუშევრებზე, მისი შემოქმედების მხატვრულს მწვერვალებზე.

სერგო ზაქარიაძის მთელი ცხოვრება და მოღვაწეობა, სცენაზე ვადადგმული პირველი ნაბიჯებით დაწყებული დღევანდლამდე, თვალსაჩინო დადასტურებას წარმოადგენს ცნობილი სიტყვებისას: „ნიჭი, ეს შრომა“. მას ფენაშენალური შრომის სიყვარული და შრომის უნარი ახასიათებს, რაც დიდად უწყობს ხელს საუკეთესო სახით გამოავლინოს თავისი აქტიორული შესაძლებლობანი. თუ ამას მივეთვით ბუნებრივ უკეთესა და საკუთარი შემოქმედებისადმი პასუხისმგებლობას, მაშინ ვასაგებები ვახდება, თუ რა შრომის, ენერჯიის დახარჯვისა და ნებისყოფის შედეგს წარმოადგენს მისი საუკეთესო მხატვრული ქმნილებანი.

სერგო ზაქარიაძეს არ მოუსვენია სისტემატური კურსი აქტიორული ოსტატობისა, ისევე როგორც არ მოულოა ვანათლება უნივერსიტეტში. მზამხარეულად არ მიერთმევიით მისთვის ჯერ ანბანი, ხოლო შემდეგ სასცენო ხელოვნების „საიდუმლოებანი“. ის თვითონ ნაბიჯნაბიჯ, შეუბოვრად და დაფინებით ეძიებდა და პოულობდა პსენებს მისთვის ამიღელებელ კულტურებზე და ვსას იკეთვდა თეატრალური ხელოვნების უღრან ტყეში. რამდენჯერ, მარცხის გამო, გულწაღულობისა და შეიკვეების გრძნობას შეუპყრია დროებით. მაგრამ არ დანებებია ამ გრძნობას, არ დაცემულია სულით, მაშველად თეატრის სიყვარული, ნებისყოფა და ხასიათის სიმტკიცე მოვლენია, ხოლო შეუბოვარი შრომით მოპოვებული გამარჯვება მას, დიდ სიხარულს ანიჭებდა და იგი კვავ განავტობდა ძიებებს. შესაძლებელია, ის ზოგჯერ არ გამოსულა ამა თუ იმ შემოქმედებითი საიდუმლოების პირველ ამსხნებლად. ამის შესახებ თავის აღსაზრდელებს გამოცდილი პედაგოგები მოუთხრობენ — ინსტიტუტისა და სტუდიის კედლებში, მაგრამ ეს გაერმოება სრულიად არ აცინებს ამ აღმოჩენათა მნიშვნელობას სერგო ზაქარიაძისათვის. გარდასაბვის პროცესში მან როგორც წკითხული, ასევე თავისი გრძნობებით, გულისთქმითა და სულიერი მდგომარეობის გაანალიზება ისწავლა. ყველას როდი აქვს უნარი გაანალიზოს ქვეყნობიერი, ახლებურად ვაიაზროს სცენაზე განსახიებებული სხვა ადამიანის ნაფიქრ-ნაგრძნობი. ამიტომ სერგო ზაქარიაძის შეეძლო ეამყენა თავისი წარმატებებით.

ასე ვაანდა და წლიდან წლამდე ვითარდ-

ბოდი მისი ერთ-ერთი საუკეთესო აქტიურად
თესება — სწრაფად ღრმად, ზედმიწევნით
გორაკეულობით, თვით უმცირეს დეტალბამდე
მოაღვივროს სცენაზე შესაქმნელი მხატვრული
სახე.

ზერელეობის, მოუწოდებელი აზრისა და
ბოლომდე მიუჯანელი ნამუშევრისა შიგლი
ცულით მოქმედ, ის ნელ-ნელა, პატარ-პატარა,
განზოილი ნაბიჯებით უახლოვდება მიზანს—
დაღუფლოს სცენურ სახეს. უამრავ სულღერ
ძალ-ღონეს ახმარს იგი ხასიათის შექმნას,
მაგრამ არ იღვება და არ უჩივის სიძნელეებს.
ჩრქვეს, ადარებს, უარს ამბობს მოძებნილზე,
როცა მიიჩნია, რომ ეს შორს არის სასურ-
ველი სრულყოფისაგან. რაღაც ბობოქარი,
ჟოელის შთანთქმელი ვენერგით იწყებს ვატი
ფლოლაურის თავიდან, და შეტწილად სვლედ
დელ ორთაბრძოლას თავის სასარგებლოდ
ამთავრებს. მის შრომაში შერწყმულია მადნის
მოსხრელს ვარჯჯა, მთავსდელის შეუპოვრობა,
ფერიშით რომ მიდის შვევრავლისაგან და
შეშმარტი ხელოვანის შთაგონება. იგი ოქროს
მამულებსა ჰგავს, უფთვლავეჯურ რომ რტხავს
ოქროს ქვიშრობს, რათა დღე-ნიადაც ოქროს
სულ უმცირესი მარცკლების გროვებით ბოლოს
ჭვირღასი ლითონის დიდრონი ზოდების
მფლობელი გახდეს. ასე იქმნება, გაბედული
და დაქინებული ძიების შედეგად, კიდევ ერთი
სახე სასცენო ცხოვრებისათვის, როგორც მსა-
ხიობის მხატვრული აზრის გამარჯვებისა და
შრომისმოყვარეობის სიმბოლო.

ამიტომ არც გასაკვირველია, რომ სერგო
ზაქარაიძისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს
რეპერტიციებს, სადაც ის ამოწმებს თავის ჩა-
ნადუქრის, ახორციელებს მის პრაქტიკულად,
მოქმედებაში, პარტნიორებთან ურთიერთობაში.
რეპერტიციებზე ის მედამ სიინტერესო აზრები-
თა და წინადადებებით მოდის, საფუძვლიანად
მოზადებული, ძალღონემოკრებელი, მოწეს-
რიგებული, სხვებთან ერთად ეძებს რთული
მღერამარეობიდან გამოსავალს, ეხმარება ამზა-
ნაგებს, უერს უგდებს მათ აზრს. მუშაობის
პროცესში მისი შემოქმედებითი დაძაბულობა
ისეთ საზღვარს აღწევს, თითქოს მსახიობი
ხელოვნების მორცემი იძიებდო, მაგრამ აზა-
სოდეს არ ეარვის გონებასა და წონასწორობ-
ბას, რადგან მის უფლა მოქმედებას კონტროლს
უწევს უკიდურესობამდე მგრძნობიერი გონება
და საოკრად გონიერული გრძნობები.

მაგრამ როგორი საინტერესოც არ უნდა
ფიოს სერგო ზაქარაიძის მუშაობა რეპერტიცი-
ებზე, ამას მაინც ვერ ჩასწვდება ფართო
მყურებელი, რომელიც მსახიობის მუშა-
ობას მხოლოდ სპექტაკლებზე ეცნობა. მიე-
ყვეთ მყურებელს და ვნახოთ სპექტაკლი
ზაქარაიძის მონაწილეობით. აი, გამოჩნდა იგი
სცენაზე, წარმოთქვამს როლის პირველ სტი-

ყეებს და თქვენ უკვე ნებაყოფლობით ტყვე-
ობაში მოხვდით. და ასე გრძელდება სპექტაკ-
ლის დასასრულამდე. მის უკანასკნელ სიტყვე-
ბამდე. რაზღავც არ უნდა გუწოდოთ, თქვენ
ვერ მოსწუდებით იმას, რაც სცენაზე ხდება,
რადგანაც უკვე გახდით მონაწილე სცენური
ამბებისა, ესაუბრებით მოქმედი პირის იღვწალ
ფიქრებს და აღარ შეგიძლიათ მისი ბედისა-
დმი გულგრილი დარჩეთ. ს. ზაქარაიძე აზ-
როვნებს სხვა ადამიანად გარდაქმნილი და
სხვებსაც აძებლებს აზროვნონ, გვირის ხა-
სიათის გასწინას ის უყურადღებოდ არ სტო-
ყებს მისი ფიქრებისა და გუნება-განყობი-
ლების არც ერთ ხეულს, სულერი მოძაობის
და თვით ყველაზე უმნიშვნელო ნივანსაც კი,
ისეთი შთანბლედება იქმნება, თითქოს მსა-
ხიობმა აიოდნას ძაფი ჩაგაბათ და უსასრუ-
ლოდ დაგატარებთ ადამიანის სულის ლაბი-
რინთში, სადაც ბევრია ტუნული, ჩიხი, გაუ-
თაეებელი მისახვევები, და, გერგენებით, რომ
თქვენ უკვე მზად დავგზნათ, მაგრამ არა, მშე-
დობიანად გობტანეთ დასასრულს, ვინაიდან
ყველაფერი გვირის მოქმედებას და ხასიათის
ლოგისას არის დამორჩილებული, შესრულე-
ბის საერთო მხატვრული ხასიათის შესაბამი-
სად. რამდენჯერაც არ უნდა ნახოთ სპექტაკ-
ლი ზაქარაიძის მონაწილეობით, მედამ ბევრ
ახლას და საინტერესოს აღმოაჩინო, ვაკვირო-
დებით, თუ როგორ ვერ შეამჩნიეთ ეს უწინ
და სპექტაკლიდან სულიერად გამდიდრებული,
ამაღლებული, თუქცადა ოდნავ დაღლილი წა-
მიხვალთ.

და მხოლოდ სპექტაკლის შემდეგ, მარტო
როცა დარჩებით, თქვენ დაიწყებთ მისი თამა-
შის გაანალიზებას, შედარებას, დაპირისპირე-
ბას და შესაძლოა მიხვალთ კიდევ ამ დასკე-
ნამდე, რომ არ დაეთანხმებით მხატვრული
სახის ზაქარაიძისეულ ვაგებას, მაგრამ სპექ-
ტაკლის დროს, მისი თამაშის ასეთი დაწერი-
ლებითი გარჩევის შემდეგაც კი, თქვენ ანგა-
რისმოუტყეველ გწამთ მისი, ვინაიდან ის ვა-
ჯერებთ განცდათა გულწრფელობით.

აი მაგალითი: ყველა მსახიობის ცხოვრება-
ში ადგილი აქვს ხოლმე სცენურ ლაბსტესებს
და მათ ვერც სერგო ზაქარაიძე გაექცა. სპექ-
ტაკლში „ოიდიპოს მეფე“, ოიდიპოსისა და
კრონოს წახტებების სცენაში, როდესაც ამ
უკანასკნელს ბრალი დასდეს ლალტში და
ტირებისათან თანამონაწილეობაში, დიდებისა
და ძალაუფლების წყურვილის გამო, სერგო
ზაქარაიძე — ოიდიპოსი თავიდან ვვირგვიანს
მოიხსნის და მიუთითებს მასზე, როგორც
კრონოს სულმდაბლური საქციელის მიზეზზე.
მობდა ისე, რომ ვვირგვიანთან ერთად მსახიობ-
მა თავიდან პარტიცი მოიხსნა, რომელიც ჭადრა
თმას უფარავდა. მოსალოდნელი იყო დარბაზ-
ში სიცილი, სტვენა და რებლივები, დაუსრუ-

ლებელი გაღარბნელება და დამცინავი შე-
ძახილები, მაგრამ მსგავსი არაფერი მომხდარა.
მაყურებლები ყვავ დაძაბულის ყურადღებით
აღვენებდნენ თვალს მოქმედებას. და ყველა-
ფერი იმდენად მნიშვნელოვანი, ორგანული და
გულწრფელი იყო ოიდიპოს-ზეპირიების მოქმე-
დებაში, რომ შეეი თქმის უქონლობა სრუ-
ლად არ უშლიდა ხელს მისს (ოიდიპოსის)
ტრაგედიის აღქმას. მაყურებლის განწყობლე-
ბაზე ვერაფერს შეამჩნევდით, მხოლოდ სცენას
თუ შეხედავდით, შეიძლება მიხვდარიყავით,
რაც მოხდა და რომ მომხდარი უკვე დაიწ-
ყვება იყო მიცემული. სერგო ზაქარიამეს შეე-
ძლო ეთამაშა ოიდიპოსს თავისი თითოეული —
ეს არ ენებდა სპექტაკლს, არ დააინტერესა მის
ქმედით ძალას. ხომ შეუხერხებიათ წარსულ-
ში ცნობილ მსახიობებს რომის რალი —
ბეერად უფრო ახალგაზრდა გმირისა, ვიდრე
ოიდიპოსი იყო, და მათ წვერიცა ჰქონით,
პატარა ლოკ კი და ეს არის გაკვირვებია.

სერგო ზაქარიამისათვის შეიძლება ბრალი
დაგვედო რაციონალრობაში, მისი თამაში
რომ ასეთი დიდო ტემპერამენტითა და ემოცი-
ურობით არ გამოირჩეოდეს, თქვენ შეიძლება
აფიტაცოთ ვრძნობათა ზღვამ, მის სცენურ
გმირებს რომ აღეღვებს. მისი შექმნილი მხატ-
ვრული სახეები ნამდვილი სისხლსავსე ცხოვ-
რებით ცხოვრობენ სცენაზე, რადგან მათი
განმსახიერებელი მსახიობი ღრმად, უსაზღვრო
რწმუნითა და გულწრფელობით განიცდის მათს
ენებებს, შეცდომებს, მწუხარებას, ტანჯვას
და შთაგონებელი იწვის ხელოვნების სამსჯერ-
ბლაში. ამათ, ვისაც უნახავთ, სერგო ზაქარიამ-
ძე ბესიკ აბაშვილის როლში ლევან ვითოთას
„მეფე ერეკლეში“, ვერ დაფიქრებენ სცენას
ბაღში (სყვდის ბაღი). ერთმანეთსა ხედება ორი
მიჯნური — ქაბუცი პოეტი (ს. ზაქარიამე) და
ტურფა ანო (ე. ანჯაფარიძე). მათი გულგების
აღმწველი ვრება უნაპროსა ვით ზღვა და
ზღვასავით მღვდლარება, იგი კლამატში ვერ
ებრება, რადგან ვერაერთაირი გული ვერ მოითავ-
სებს ასეთს სიუვარულს. ესტრატეგსავით გა-
დასცემდა ერთმანეთს ეს ორი შესანიშნავი
მსახიობი ტრფობის სიტყვებს და კვლავ იბ-
რუნებდნენ, ახალი, უფრო ღრმა შინაარსით
გამდიდრებულთ. სიუვარულის აღმოჩებულთ
ბესიკი-ზაქარიამე ისეთი აღმოფრენითა და
ისეთი ბუნებრივობით წარმოსთქვამდა საბე-
ლოვანი პოეტის მშვენიერ ლექსებს, თითქმის
სინში ახლა აქვე იმაღებოდნენ. მართლაცა,
ასეთ პოეტურ, ამაღლებულ სიუვარულზე, მხო-
ლოდ ლექსებით თუ ეწეობდა შესაძლებელი
საუბარი, ისიც კლასიკურად სრულყოფილი
ლექსებით. ბესიკი-ზაქარიამის მიმართ შეი-
ძებოდა ვადასხვაფერებულად გვეთქვა სტენ-
დალის სიტყვები, პეტრო მისირაილიზე რომ
ამბობს ნოველა „ვინაინა ვინინში“, „მას იგი

უვარდა ისე, როგორც უყვართ პირველად
ცხრამეტი წლის ასაკში, როგორც უყვართ სა-
ქარათველოში“. მთელი სცენა ისეთი რომანტი-
კული იყო, ამ სიტყვის საუკეთესო გამოყენე-
ლობით, ისეთი პარმონიული, გვეგონებოდათ,
თქვენ უსმენდით მომჯადოებელი მელიოდის
ქმონე, სიუვარულის თემაზე შექმნილ ზეთა-
გონებულ მუსიკალურ ნაწარმოებს, ბრწყინვა-
ლე საორკესტრო გაფორმებით.

დიდი მსახიობის სახელი სერგო ზაქარიამემ
კიდევ იმიტომაც მოიხვეწა, რომ ის დაფლუ-
ბულია მიღალ პროფესიულ ოსტატობასა და
სასცნო ტექნიკას, რომლებიც მრავალი წლის
გამოცდილების, დაყვირებისა და განსაუტრე-
ბული ნიჭის ნაყოფი წარმოადგენენ. მის აქ-
ტიორულ ბიოგრაფიაში ბევრი მკვალითის მო-
ძებნა შეიძლება, როცა ის თავისი სასცენო
ოსტატობის წყალობით მხატვრულ სიმალეებს
აღწევდა შემოქმედებაში. ზაქარიამეს შესწევს
უნარი სული შთაბერის დრამატურგიულად
სურტ სახეებს, შეავსოს და შესაწროს ნაწარ-
მოები, შეიტანოს შიგ თავისი დიდი სულის,
გულისა და გონების ნაწილი. ასეთი შემოქმე-
დებით ჩარტვის მეოხებით, ბევრ სახეს უფრო
ხანგრძლივი სიუოცლუ მიენიჭა, ვიდრე ისინი
ამას თავისი ლიტერატურული ღარსებებით იშ-
სახებრებდნენ. ბევრ სპექტაკლში ს. ზაქარიამის
მონაწილეობამ განსაზღვრა მათი მხატვრული
ღონე და სასცენო დღეგრძელობა. ასე, მკვა-
ლთადა, რვეზ თაბკაშვილის პიესა „რაციო-
ნის მდივანი“ უმთავრესად ს. ზაქარიამის აქ-
ტიორულ ხელოვნებაზე იყო დამოკიდებული.
მან მოაზერა შექმნა რაციონის მდივანს ჯაფა-
რამის მართალი და დამაჯერებელი სახე, რი-
შელიც დრამატურგის ნებთ შეტად მძიმე და
ხშირად გაუმართლებელ სასიუოცლო და მო-
რალურ პირობებში მოქმედებდა. აქვე, უნდა
დავსძინოთ, რომ პარტიული მუშაობის, ნამდვი-
ლი აღმამინის, კაცური კაცის გულისხმიერა,
სამართლიანი, პრინციპული სახის შექმნით,
სერგო ზაქარიამემ პასუხი გასცა მისთვის
ამაღლეებელ კითხვაზე, როგორი უნდა იყოს
თანამედროვეობის დადებითი გმირი.

მაგრამ თუ ნაწარმოები მიღალმხატვრულია
(მხედველობაში რომ არ მივიღოთ კლასიკური
დრამატურგის ნიმუშები), კარგად გამოკეთი-
ლი ხასიათებისა და აქტუალური თემის ქმონე,
მამინ სერგო ზაქარიამე მთელი გულმკერდით
იწყებს სუნთქვას, აქ პოულობს იგი ფართო
გასაქანს თავისი ნიჭის გასაშლელად. ღრმად
დარწმუნებული, რომ ხელოვნებაში, თეატრში,
სახის შექმნაზე შემოხიბის, არ არსებობს
წვრილმანი საკითხები, უმნიშვნელო დეტალები,
ის ერთმანირი ენერჯითა და სიუვარულით
შემოხიბს როგორც გმირის მოქმედების მთა-
ვარ ხაზზე, ასევე უყვარს და იცის დეტალებ-
ბის დახვეწა, აქსოვს რა მათში ღრმა შინაარსს.

მისი სახეები გამოირჩევა დეტალებისა და ოსტატურად შესრულებული ერთგვლიანი ან სრულიად უსიტყვო პატარა სცენების სიუჟეით.

სცენაში იოკატესთან, მშფოთვარე დილოჯის შემდეგ ჯერ ტრეზნიასთან, მერე კრონთონას („ოიდიპოს მეფე“) სერგო ზაქარიაძე გამოისახებს დიდ სიმღერებს მხოლოდ ერთი დეტალით აღწევს. ოიდიპოსი შეუღლდეს თხოვნას ასრულებს და უამბობს თავისი სიკვდილის შესახებ, ღმერთების წინასწარმეტყველებასა და თებეში მიმავალ გზაზე მომხდარ ამბავს. ოიდიპოსმა მოკლა მოხუცი, რომელიც ძლიერ მიაჯავდა იოკატეს მიერ აწერილ პორტრეტს თავისი გაჭრადეცილი ქმრისა. თუ ოიდიპოსის შინი გამართლდა და იგი ლაოსის მკვლელი აღმოჩნდა, მაშინ რა არადაძმიანურ სატანჯველს უმზადებს ბედი და რა მწარე გახდება მისი ხედვრი ამ გემანით შეშფოთებული და მისი შედეგებით შეწუხებული, ის თითქოსდა შევალს და დამამზადებელ ალერსს ითხოვს, ინსტრუმენტრად ეყვრის იოკატეს მუხლს. ესა ასე არ იქცევა ბაღი, როცა „მტრებისაგან“ დასაცავად ეხვევა ღედს მუხლებზე და სახეს მისი კაბის კალთაში მალავს!

აი, მუნჯი სცენის ოსტატურად ჩატარების მაგალითი ა. პუშკინის „ბოროს ცოდუნოვი-დან“, სადაც ს. ზაქარიაძე ასეთი დიდი წარმატებით თამაშობდა ვასილი შუისკის. სტუმრებს შორის შუისკისთან გავრილა პუშკინია; ის მოუთმენლად ელოდება სტუმრების წასვლას, რათა შუისკის აცნობოს ლიტვის საზღვართან ცრუდმიტრის გამოცხადების შესახებ, პოლონეთის ხელშეწყობისა და პანების დახმარებით. მართოდ დაჩრდილი შუისკია იწყებს ახალი ამბის დაპაწმინებას და ჩემი ხმით მხიარულ სიმღერას ღიღინებს. გრძნობთ, რომ შუისკია ფიქრობს და ვერ ვადუწყვეტია, უთბარას, თუ არა მეფეს ცრუდმიტრის ამბავი. საზრობს, აწონ-დაწონაშია, რას მოიკვებს აქედან და როგორ მიიღოს ამას მეფე. ამ დროს კი სიმღერა ხან ძლიერდება ხან ბურტყუნში გადადიოდა, ხან სულაც წყდება. ასე, ამრავად, შუისკია-ზაქარიაძე გაივლიდა ნელა ავანსცენას და როდესაც ის გასავალს აღწევდა, მკურნებელმა იცოდდა, როგორია იყო მისი გადაწყვეტილება — შუისკია აცნობებდა მეფეს დიმიტრის შესახებ. ამ სცენაში მთლიანად ჩანდა შუისკია — კვიანი, გაბედული, მეღალსათეი მოხერხებულო, თამოკატუნებული.

სერგო ზაქარიაძის შემოქმედებით აღმოჩენება, დიდი შრომის შედეგად მონაბული დეტალები, მტრისებზე მტყველი ირინ, ადვილ-ჩასაწელომი და დასამასოვრებელი. მათში, ვით წყლის წვეთში მზე, ისე ირცლება სიყვარული საუთთარი შემოქმედებისაღმი და მსახობის პასუხისმგებლობა. ამ დიდს წერტილზეზე შეიძლება

ღება ბეგრი ვისაუბროთ, დიდ ხანსა და გაცუებით, მაგრამ ზოგჯერ, მართალია კი მშვიდად, ცალკეული სცენა ან დეტალი უფრო გამოიკვეთს, რომ მას განსაკუთრებული ყურადღებულობა უნდა მიანიჭოს, პირველ პლანზე წამოიწვევს ხოლმე, მეორეხარისხოვანი, უმნიშვნელო სცენა მთავარ იდეგად, განმარტებელ როლს ჩაუტოვებს სასიამოს გასწავში.

სპექტაკლში „როცა ასეთი სიყვარული“ (კოპოტის პიესა) არის ასეთი სცენა: მანტიით მოსილი კაცი (ს. ზაქარიაძე) წინდადებს აძლევს ღიდა მატისოვასა და ბეტრუ ბეტრუს გაიმეორონ მათი პირველი შეხვედრის სცენა, მაგრამ ისე, თითქოს წინასწარ იცინა მისი შედეგად — ღიდას დაღუბა, ისინიც ემორჩილებიან, მაგრამ მხოლოდ მექანიკურად იმეორებენ ტექსტს. ამას არ თხოვლობდა მთავარ მანტიით მოსილი კაცი — ზაქარიაძე და იგი სთავაზობს კიდევ გაიმეორონ. მსახიობი ამდენ ენერგიას, გრძნობას ატანს ამ ერთ ფრაზას, ისე იტანჯება, ისეთ უღირს დაძაბულობას განიცდის, ისეთი გავირგებით წარმოსთქვამს სიტყვებს, რომ შეიძლება ვიფიქროთ, სწორედ ამ სცენაში იხსნება ვანელი დრამის მთელი აზრობა. მართალია, შეიძლება გვიპასუხონ, რომ მანტიით მოსილი კაცი, მ. თუმანიშვილის დიდგნის მიხედვით, გამოყვანილია არა როგორც აუღელვებელი, განმსჯელი და გულგრილი მოსამართლე, არამედ როგორც თვითუღი მოქმედი გმირის სინდისი, მათ ფიქრებთან მოსაუბრე, მაგრამ ამავე დროს ის გამოხატავს საზოგადოებრივს აზრს და შეფასებას აძლევს მათ საქციელს. ეს მართალია და სახის ასეთი გახსნისა და ზაქარიაძის აქტიორული შესრულების შედეგად, შესრულებისა, რომელიც წარმართავს მთელს დრამას, გაიზარდა სპექტაკლის ემოციური ზეგავლენა (მეადარეთ ღინწარადს გორკის სახელობის დიდი დრამატული თეატრის სპექტაკლს). მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც კი, სახის ასეთი გაგებისას, მანტიით მოსილი კაცი ვერასოდეს ვერ შესძლებს წარსული ამბების მოქმედი პირი გახდეს, თუნდ იმიტომაც, რომ ეს ამბები უკვე მომხდარი და მათ ახლა მხოლოდ დაწყობილებითი განხილვისა და საზოგადოებრივი შეფასების მიზნით აღადგენენ.

სერგო ზაქარიაძის რეპერტუარი იმდენად მრავალფეროვანია, რომ თუ ვილაპარაკებთ მის „ამღლებზე“, ეს ნიშნავს მოვლახოთ მისი აქტიორული შესაძლებლობის ყველაზე უფრო ეწროს ფარგლებში. მან შექმნა როგორც საგმირო, ისე სასასიათო, დრამატული და კომედიური, დადებითი თუ უარყოფითი სახეები. ჩვეულებრივ, ასეთი ჩამოთვლის შემდეგ დაყოფილებენ ხოლმე, — და ყველანი თანაბარი სიმღერისაო. მაგრამ ასეთ არამართალ თქმას თვითონ სერგო ზაქარიაძეც არ გვაპირებდა.

მან კარგად იცის, რომ შევძლებულია ყველა როლი ერთნაირად მოსაწონად შესრულო, — საუკეთესოდ შესრულებული როლებსათვისაც მოიძებნება შეფასების საზომი, ერთი სახე ცოტათი მაინც აჯობებს მეორეს. თვითონ მსახიობს განსაკუთრებით იზიდავს ღრმა ფსიქოლოგიური შინაარსის სახეების შექმნა, მინიგანი ცხოვრებით მდიდარი ხასიათებისა, რომლებიც შესანიშნავ მასალას იძლევიან ფიქრებისა და გრძელ მსჯელობებისათვის, გუნება-განწყობილების ცვალებადობისა და გრძობათა სიღრმის გამოსახატავად. ასეთი სახეების შექმნა მას განსაკუთრებით ეხერხება. მათ მიეკუთვნება აგრეთვე მისი ბოლო წლების საეკუთვრო შემოქმედებითი ნამუშევარი — თინიბეგი („ზეაი“ — მ. მრველიშვილისა). ეს უბრალოდ კარგად შესრულებული როლი კი არ იყო, საბნის საინტერესო გახსნა, ეს იყო ეტაპი მსახიობის შემოქმედებაში.

თინიბეგის სახემ მსახიობისაგან ძალთა მაქსიმალური მოკრება მოითხოვა ყველაფერი, რაც კი მისთვის მნიშვნელოვანი და უფრად-საღები იყო ყოველ ადრე შესრულებულ როლზე მუშაობისას, ყველაფერი, რითაც მდიდრდებოდა მისი სასცენო ოსტატობა ერთი სახის შექმნიდან მეორემდე, გაერთიანდა, გაძლიერდა ამ ხასიათში, სრულყოფისა და დღე მხატვრული მნიშვნელობის საფეხურამდე იქნა აყვანილი. ასე აღის კბეზე კაცი და, როდესაც ფართო ბაჟანს მიაღწევს, ასეღებ დახარჯული ენერგია მას ნებას აძლევს, თავისუფლად და მსუბუქად გაიაროს გზის სწორი და შედარებით დიდი მონაკვეთი.

სერგო ზაქარიაძის მიერ შექმნილ ამ სახეში განსაკუთრებული სიძლიერით გამოჩნდა მსახიობის უნარი, ღრმად ჩასწვდეს სასცენო ხასიათის ფსიქოლოგიას, უნარი, წარმოსთქვას შინაგანი (და ამავე დროს გარეგნულად შეტყუვლი) დიალოგები, გამოიჩინოს ოსტატობა, შეადგნოს გმირის ფიზიკური მოქმედების პარტიტურა და აჩვენოს თავისი აქტიური დამოკიდებულება მისდამი.

სერგო ზაქარიაძეს თინიბეგისათვის არ ვაუკეთებია უარყოფითი პერსონაჟის ნიღბი. მან რელიეფურად წამოსწია წინ მისი ადამიანური ღირსებანი—გონება, გამბედაობა, სიმამაცე, შეუპოვრობა და უღრკეი ნება. თინიბეგ-ზაქარიაძეს შინაგანი ძალა ხდიდა დიდსა და მნიშვნელოვან კაცად. ასეთები უნებურად პატივს გაეცემინებენ, მათ აფეილად ევრ ეტყვი, სიღმბითი. ის მოგავიწყებდათ ქვე-ქუთხილისა და ქარიშხლის შემდეგ რაღაც სასწაულოთ ვადარჩენილ ბერ-მუხას, ამჟამად ამართული რომ დასცქერის ვარგში ბუნებას, შორიდან ის ძლიერი და ჯანმავარი მოსჩანს, მაგრამ ფესკებო და ტანი მთლად დაგრკაღული აქვს ეტებისაგან, რომლებიც ვანუწყებტლავ ხრავენ ამ

ჯიშს. ეს ის დანაშაულებრივი აზრებია და სიძულელი ახალი წყობილებისა, მისი ადამიანებისა, მათი მოშავლის მიმართ, სულს-ყველანხე მიუჩრებულ კენჭულში რომ მიმალულდა და გარეგნულად შეუმჩნეველი და უხილავია. თინიბეგ-ზაქარიაძეს უყვარდა საუბარი ჭკვიან და საიწმყო ადამიანთს, ხოლო ასეთ დიწსეულ მოსაუბრედ თავის თავსა სთვლიდა ამიტომაც გაუთავებლად ებასებოდა გუნებაში თავის თავს, მსჯელობდა, კამითობდა, უყუარდებდა ამა თუ იმ აზრს და დასკვნებს აყუთებდა. სხვის ვასავონად ძალიან ცოტას ლამაზკობდა და, ასე ვგვარებოდათ, თითქოს მისი ნაფიქრის განსიღღერებ ეტაბს ასრულებდა ის ფრახა, რომელსაც იგი ხმამალა წარმოსთქვამდა ხოლმე. თინიბეგ-ზაქარიაძე ცხოვრობდა განმარტოებულად თავისი ფიქრებისა და გრძნობების კარჩაკეტილ სამყაროში, და არც უყვარდა, როცა აწუხებდნენ. ერთთავად სივარტეს ეწეოდა და ხმელ ხილსა დევადა ეგების, პაპიროსის ბოლი ფარდასა ჭქმნიდა მის და ადამიანებს შორის, და ეხმარებოდა მათგან გათხენულიყო. ცოტა დაინებოთ სისეთი გამქინეარებით გამოაფერტობებდა ხოლმე ბატაკზე ნამწეს, კურკესსა და ნენჩოს, თითქოს უნდოდა მათზე გადმოეხნობა თავის ბრახი და სიძულელი. გულში ყველაფერი უღუღდა და მოთმინება აღარა ჰყოფნიდა, რომ შესდგომოდა გადამწყვეტ მოქმედებას, მის დამოკიდებულებას ხალხთან, ცოლთან და შეილთანაც კი, რომელიც თავისებურად უყვარდა. მახინჯი სახე მიეღო. ყველაფერს ამხნულდა მსახიობი თავისი გმირისას და ორტისოდენადაც არ თანაუგრძნობდა მას, თვით ფინალურ სცენაშიც კი, როდესაც თავისი ერთადერთი ვაჟის დაღუპვის მიზეზი გახდა და მორალურად მიქსთან იქნა ვასწორებელი. მსგავსი ბოროტება უნდა აღმოეფხვრას, ფიქრობს მსახიობი და მსთან ერთად ყველა მაყურებელიც.

ყველაზე მცირე ხედრითი წონა კომედიურ სახეებს უყავია ზაქარიაძის შემოქმედებაში და არა იმითმ, რომ მას ნაკლები ენერგითა და ინტერესით ეტმუშავნოს ამ სახეებზე. სერგო ზაქარიაძეს შეუძრებელია ისეთი მნიშვნელოვანი როლები, როგორიცაა ჰიგინსი ბ. შოუს „ჰიგმლიონში“ და კედლერ დი რიპლერტა კ. გოლდონის „სასტუმროს დიასახლისში“. მათ შექმნას ის ზაქარიაძემ ბევრი სულიერი ძალღონე და ჭეშმარიტი სიყვარული ჩააქსოვა. მსახიობს ვერ ექსაყვედურებთ იმას, თითქოს ეს სცენური ხასიათები მისთვის ჩვეული ოსტატობითა და ორიგინალობით არა ჭქონდნენ მოფიქრებული. ამ ხასიათების გაღმოცემაში იგრძნობოდა სიაბლცე, საინტერესო რაყურხიკო და დღეი ვარგვანი გამომსახველობის ძალაც, მაგრამ მათ ერთგვარი სიმძიმეც ახლდათ. აკლდათ მჩქეფარე მხიარულება და ხამსუბუ-

შე, ამ სიტყვის ჩვეულებრივი გაგებით, და ამიტომ სენიცი უჩვეულონი იყვნენ. შესაძლებელია, ს. ზაქარიაძის კომედიური სახეების სწორად ამ თავისებურების გამო, ერთი მათგანი — ჯიბილო, პ. კაკაბაძის „კოლმურჩის ქორწინებაში“, აქტიორული ოსტატობის წყალობით იქცა ავტორის მიერ შექმნილი სახის სწორიმიად და სპექტაკლის ერთ-ერთ დიდ გამარჯვებად. ავტორის ნაწარქრის მიხედვით, ჯიბილო გარგნულად დონიერი, საუცხოო ჯანმრთელობის პატრონი, მაგრამ მეტად ზორზოხი, მოუტენელი და ხანტი ახალგაზრდა ბიჭი იყო. ოდესღაც ვაფარფაშებელი აზნაურების შთამომავალი, იგი ვერ ახერხებდა თავისი ძალღონის გამოყენებას. თუმცა ბუნებით შეუპოვრობითა და მდიდარი ინტელიციით იყო დაჯილდოებული. მას უჭირდა ახალი ცხოვრებისაკენ შემობრუნება. ამავე დროს კი ძალიან უნდოდა თავისი ადგილი დაეკირა საკოლმურჩენო სოფელში, უნდოდა ხალხში გასულიყო, საზოგადოებისათვის სასარგებლო ადამიანი გახდარიყო. ჯიბილო-ზაქარიაძე გეაგონებდა ასეთ ადამიანს, რომელიც თავისი უხერხულობის გამო ერთი კილოგრამი სიმძიმის აწევას ამდენ ნერვების ახარჯებს, თითქოს ფუთიანი ტვირთი აწვიოს. შრომისა და შეუპოვრობის შეგებით იგი მიზამს აღწევდა, ახალი ცხოვრებისაკენ მისთვის ძველად სავალ გზას იკავებდა.

სერგო ზაქარიაძის მიერ შექმნილ სახეთა გაღერვას რომ ვადავებდით, საკვირისო სურათი წარმოუდგება თვალს, — რა ნიშანირი ხსიათუბი, სახეები, ტრანსცემული... ძნელი დასაჯერებელიც კია, რომ ეს ერთისა და იგივე მსახიობის შექმნილია. სერგო ზაქარიაძის შესწევს უნარი გამოიკვივლოს სახე, იერი, განსაკუთრებულად დიდხანს მუშაობს იგი შესაქმნილი სახის გრძობა, რადგანაც სწირად უხდება ბუნების გამოცვლა, პირისახეში ბევრი რამის საფუძვლიანად შეცვლა. ზოგჯერ ის რთულ გრძობს მიმართავს, ხანდახან მეტისმეტად ტვირთავს სახეს, მაგრამ ისე კი, რომ არაფერი ეზიანოს გამოიმეტველ ძალას. საკმარისა გაეხსენოთ ამისათვის ვახილი შენიკის გრძობი. შემელოტებელი თავს უკან ვადავარცხნილი თეთრად ვადავუთილებული თხელი თმა უფარავდა. თეთრ-ყვითელი ჰქონდა თხელი წვერიცა და ჩამოშვებული თხელი უღვაშები, ისე რომ სახეს, რომელზედაც მცვეთად გამორჩენილია მსხვილი, ოდნავ აბზვილი ცხვირი, ეს თეთრ-ყვითელი თმა ისე მოსავდა, როგორც წმინდანებს შარავანდელი. თვალები თითქმის რომ არ მოეჩანდა მიმივდ დაშვებულ კეთილთვისს ქვემოდას, მაგრამ ცხვირი და მზაკრული გამოიმეტველებდა, რასაც უფრო აძლიერებდა მუდამ გასაღიშებლად გამზადებული წვრილი ტუჩების ვახილული ხაზები.

თვალს ხედებოდა ამ სახეზე და მეტად ნათლად აჩენდა შენიკის ადამიანურ სისათეს.

ს. ზაქარიაძის მიერ შექმნილ სახეებს, მათი სხვადასხვაობის მიუხედავად, მინიმუმ ერთი რამ აქვთ საერთო და მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი. ყველა ესენი ერთი და იმავე ადამიანის, მსახიობის, მოქალაქის აზრისა და ნებისყოფის ქმნილებაა. ეს სახეები შექმნილია განსაკუთრებული შემოქმედებითი პოზიციებიდან და ერთსა და იმავე ძირითად თემას ემსახურებიან, თემას ადამიანებისას, ამ სიტყვის ყველაზე უფრო ფართო გაგებით, სერგო ზაქარიაძის გმირი, იქნება ეს სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც გენიერულად და სამართლიანად მართავს თავის ქვეყანას, გამოჩენილი სარდალი, თავის გამარჯვებებსა თუ დამარცხებებს დიად სამშობლოს რატომ სწირავს, თუ სახელოვანი პოეტო-პატრიოტი, ანტიკური მეფე თუ პარტიული მეშაი, უბრალო გლეხის ბიჭი თუ კარისკაცი — ეს, უპირველეს ყოვლისა, ჩვეულებრივი ადამიანი და მის გარკვეული გონებრივი განვითარება, ტემპერამენტი და სასიოცებლო მხნეობა გააჩნია. მსახიობისათვის მთავარი ის კი არ არის, რა საზოგადოებრივი მდგომარეობა უყავია მის გმირს, არამედ ის, თუ რასა ფიქრობს, რას აცეთებს და გრძნობს აგი. წარმოშობა, წოდება, ხარისხი მოქმედი პარისა უკანა პლანზე გადადის. მსახიობს აღეცეებს ტრაველია არა ოიდიპოსისა, როგორც მეფისა, არამედ ტრაგედიანი ოიდიპოსისა — ადამიანისა, მისი ადამიანური ბედი. ამ თავისებურების გამო, ს. ზაქარიაძის გმირები ვანერკობებულად როდი დგინან, რაღაც კვარცხლბეკზე ამართულნი, ისინი არაჩვეულებრივად მასობელნი, გასაგებნი და ადამიანურნი არიან, სერგო ზაქარიაძე სწინს ოიდიპოსის ტრაველიას, როგორც ტრაველიას ძლიერი, პატიოსანი და სამართლიანი ადამიანისას, რომელიც ცხოვრებაში მაღალი შორაღერი პრინციპებით ხელმძღვანელობს. აი მაგალითი როცა ოიდიპოსი ხალხის უბედურებათა უნებლიე მიზეზი ხდება, ის თავს იბრძავეს, რათა სახელმწიფოში დარღვეული სამართალი და მშვიდობა აღადგინოს. ასეთი გაგების შესაბამისად, შეიქმნა მთლიანად მეფის იერიც. ზაქარიაძე-ოიდიპოსის აღარ ახსიეთებს მეფური დიდებულება, რაც ბევრს კიდევ საფუედურის დიქსადაც მიაჩნია. ეს განსაკუთრებით იგრძნობოდა დასაწყის სიენისა, როცა მეფე ხალხთან გამოდიოდა. ოიდიპოსი-ზაქარიაძე არ ემოჯნებოდა ხალხს, არ მიმართავდა, როგორც მბრძანებელი, არწივისებურად რომ ვადავებდეს ხოლმე დროდადრო აქეთ-იქით თვალს, თავისი ხელმწიფების ძალის გამოსახულებად. ის თითოეულთან მიდიოდა, აღერსიანად თვალეში აკერადებოდა, თმაზე ხელს უსვამდა, მბრებზე ეხვეოდა. ვაჯიროდა,

რომ თიღობის ძილისაგან კი არ გამოვლდებოდნენ მედარას, არამედ ის უკვე ფიქრობდა თავის ხალხზე და უნდოდა მისთვის ეშველა უბრალოს, გულწრფელსა. მაგრამ ძლიერს — პატივსა სცემდნენ და ნაშვილად უყვარდათ იგი თებულებს, რომელთა ინტერესებსაც ია ისე მაღლა აყენებდა. და ასე, ამგვარად, სცენადან სცენამდე, ვიდრე სპექტაკლს დასაბრუნებდნენ ერთგული რჩებოდა მსახიობი თავისი ჩანაფიქრისა.

ამვე მეთოდით შეიძლება ავხსნათ ს. ზაქარიასის ყველა სახე. ევკამათთ ანდა დაცუთანხმობით მას, მოვინახოთ საერთო როლებს მორის და გამოყოფილით მისი შემოქმედებითი ზრდა სახიდან სახემდე. ზაქარიასის შემოქმედება უდიდეს ფურადღებს იმსახურებს და დეტალურ, შესწავლა-დამუშავებას მოითხოვს. ს. ზაქარიასის მრავალმხრივი შემოქმედება თვითა დიდი და სერიოზული შრომისა, სერგო ზაქარიასზე შეიძლება დიფეროს ვრცელი მონოგრაფია, ან კიდევ სულ მცირე წერილი. შეიძლება გავუზიაროთ ვრცელანეთს შთაბეჭდილებანი მასთან შეხვედრების გამო, ანდა შთაბეჭდილებანი მისი შემოქმედებითი ნამუშევრების ირგვლივ, მაგრამ ყველა შემთხვევაში გვერდს ვერ ავუღვლით ერთ საკითხს, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ს. ზაქარიასის მოღვაწეობაში — ეს არის ს. ზაქარიასის ხელოვნება როგორც მხატვრული კითხვის ოსტატისა.

თითქოს საყსებით ბუნებრივია, რომ დღამატული მსახიობი მხატვრული კითხვის კარგო ოსტატიც იყოს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შეიძლება თითებზე ჩამოვთვალოთ ისინი, ვინც სერიოზულად მუშაობს ხელოვნების ამ უბანში და მხატვრული კითხვის მთელი პროგრამით გამოდის. სერგო ზაქარიას ამ მცირეთა რიცხვს შეეკუთვნება. როცა ის სცენაზე თამაშობს, მაშინ ფრახის დახვეწასა და ცალკეული სიტყვის მერყველ გამოთქმაში იგრძნობა სიტყვიერი სახის შექმნის ოსტატობა, ხოლო ხასიათის დახატვის სისუსტესა და ამა თუ იმ აღნიშნის სულიერი არსის განსწის უნარში — დრამატული მსახიობის ხელოვნება. ამიტომ ძნელია ვილაპარაკოთ ცალკე-ცალკე ს. ზაქარიასზე მხატვრული კითხვის ოსტატზე და ს. ზაქარიასზე — მსახიობზე, რადგანაც ისინი ავსებენ, აძლიერებენ ერთი მეორეს და ეხმარებიან დიდი მხატვრული ღირებულების ნაწარმოებთა შექმნაში. ს. ზაქარიასზე იყოს ს.

ტყვის ფასი და შესაძლებლობა. მხატვრული კითხვის ხელოვნებაში სიტყვა მისი ერთადერთი იარაღია, მსმენელთან ურთიერთობის ერთადერთი საშუალება. ის კი არ თამაშობს ტექსტს, კი არ წარმოადგენს მას, არამედ გვიამბობს, ქმნის ადგილგასაყებ, ხილულ სახეებს. მისი სიტყვა ქმედითია და შთაბეჭდილების მომზადენი, თუ მხატვრული კითხვის სხვა ოსტატები ყველაზე უფრო ძლიერნი მაყურებლებთან უშუალო ურთიერთობაში არიან, ზაქარიასზე ერთნიერად ყარვია როგორც ესტრადანზე, ასევე რადიოსა და ტელევიზიით გამოსვლისას, ვინაიდან არც ერთ შემთხვევაში არა ავლდება რა მის გამომსახველობითს საშუალებებს, როგორც ეს მხატვრული კითხვის სხვა ოსტატებს ემართებათ.

ზაქარიასს მინც უშუალოდ მსმენელების წინაშე უყვარს გამოსვლა. მის ვერ წარმოუდგინია თუ შეიძლება, რომ ნაწარმოებზე მუშაობა პირველი წაკითხვის შემდეგ დამთავრდეს. მაყურებელთა გუნებაგანწყობილებასა და რეაქციაზე ის ამოწმებს თავის ჩანაფიქრს, იმას, თუ რამდენად ახლო მიიტანა იგი მსმენელთან, რა შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე. ის ერთთავად მუშაობს თავის თავზე, ტექსტზე, ხშირად ასწორებს, სცვლის კიდევ იმას, რაც მხატვრული კითხვისთვის შემოქმედებითს ბრძოლაში მოიპოვია.

იქნებ ამიტომაც უყვარს ნაყლებად კონოხელოვნება, რომ ახლა მზა სურათის განხილვისას მას არ ძალუძს გაასწოროს უმარავი არახუსტი ადგილი და უხეში შეცდომები (ეს ყველაფერი, რა თქმა უნდა, მისი აზრით) სერგო ზაქარიასზე, როგორც მხატვრული კითხვის ოსტატმა, თავისი ძალ-ღონე ცალკე გამოსვლებშიაც სცადა, გუნდთან და სიმფონიურ ორკესტრთანაც, მაგრამ უფრო ძლიერი და შთაბეჭდავი მაშინ არის, როცა მარტო გამოდის და კითხულობს, ხოლო ისეთი ნაწარმოებნი, როგორიცაა „ოთხარანთ ქვირივი“ ილია ჭავჭავაძისა და „ბუნების მგოსნები“ ვაჟა-ფშაველასი, კიდევ კარგა ხანს ვერ ამოვიწინ სერგო ზაქარიასზე უკეთეს შემსრულებელს.

გვინდოდა კიდევ გვეთქვა ზოგი რამ ს. ზაქარიასის პედაგოგიურ მუშაობაზე, რეჟისორულ ცდებზე, შემოქმედებითს გვეშვებზე, საყვარელ სახეებსა, აღმოიწერ ხასიათზე, მაგრამ ყოველივე ამას ვერ დაიტევს ერთი წერილი, ისე რომ რამე არ გვინს თითოეულ ცალკე საკითხს.

საინტერესო რომანი ჩვენს წარსულზე

საკმაო ხანი გავიდა მას შემდეგ, რაც გამოშვებული „საბოთა მწერალმა“ გამოსცა დესპინე გელოვანის ისტორიული რომანი „შორეული ლანდები“. დესპინე გელოვანი ახლანდელი მკითხველისათვის უცნობი ავტორია, მაგრამ თავის დროზე მას კარგად იცნობდნენ მკითხველები „ლაჯანელი ბანოების“ ფსევდონიმით. იგი ხშირად აქვეყნებდა ჩვენს პერიოდულ პრესაში ეთნოგრაფიული თუ სხვა ხასიათის წერილებს, ესკიზებს. განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვის მას ფოლკლორული მასალების, ხალხური ლექსების, თქმულებების, ზღაპრების შეგროვებასა და გამოქვეყნებაში.

დესპინე გელოვანს ვიცნობდი პირადად. ხშირად ვუთვლიდარ მის ოჯახში, როცა ის ცხოვრობდა ლაჯანურში თავის და-შვიტთან ერთად. იყო მეტად განათლებული ქალი, დარბაისელი, შესანიშნავი მოსაუბრე და მცოდნე განსაკუთრებით სევანური ადამიანებებისა. ამის შესახებ მას შეეძლო ესაუბრა მთელი დღეები გატაცებით, შთაგონებით. ჰქონდა მიჰზიდველი, სანდომიანი სახე, რომელსაც მკრთალი ფერი დაჰკრავდა. პირადად ცხოვრებას მოკლებული თავისი გელის სითბოს უზიარებდა ძმებსა და დას. თავის დროზე (ოციან წლებში) ის საკმაო პოპულარობით სარგებლობდა ჩვენს პროგრესულად განწყობილ ინტელიგენციაში. მისი ერთდღობითი საზრუნავი იყო ჩვენი ქვეყნის ჭირ-ვარამი. კარგად იცნობდა ჩვენი ხალხის წარსულს, მის ისტორიას, განსაკუთრებით კი სევანეთისა და ლეჩუმის წარსულს.

მართალია წარმოშობით დესპინე გელოვანი არისტოკრატიულ წრეს ეკუთვნოდა, მაგრამ მისი საზოგადოებრივი ინტერესები, სრულიად არ ემთხვეოდა ამ წრის მიზნებსა და ამოცანას. ის იყო პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანი და კარგად ხედავდა იმ სოციალურ უქედმართობას, რომელიც ჩვენი ხალხის ცხოვრებას ახასიათებდა. დესპინე გელოვანი იყო ხალხის სოციალური თვისებების მოსარჩლე, იცა მშრომელი გლეხობის ინტერესების სადარჯოზე, ფემოკრატის პოზიციებზე. დესპინე გელოვანი იყო ფეოდალური წრის პირდაპირი და გაბედული მხილებელი, რასაც ადასტურებს რომანი „შორეული ლანდები“.

ამ საკმაოდ დიდი მოცულობის რომანში, რო-

გორც თვით ავტორს აქვს აღნიშნული, მოქმედება იშლება მე-17 საუკუნის ფონზე. ავტორი მოგვითხრობს სამეგრელოსა და ლეჩუმ-სეანეთის, კერძოდ დადიანებსა და გელოვანებს შორის არსებულ ურთიერთობაზე. ამ ურთიერთობის, შეუნელებელი ფეოდალური ქიშპობის, ინტერესთა შეჯახების ფონზე ავტორი ფართოდ, საკითხის მშვენიერი ცოდნით აცნობს მკითხველს მაშინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების სურათს, იმ ღრმა სოციალურ წინააღმდეგობას, რომელიც არსებობდა ფეოდალურ სამთავროებს შორის ერთი მხრით და ფეოდალებსა და გლეხებს შორის მეორე მხრით. ეს წინააღმდეგობა ყოველთვის მწვავე სოციალური ბრძოლის ხასიათს ღებულობდა. აღსანიშნავია, რომ ავტორი თავის რომანში გადაჭრით უარყოფს ჩვენი საზოგადოების ერთ ნაწილში ერთ დროს გავრცელებულ შეხედულებას, თითქოს ჩვენში ფეოდალებსა და გლეხებს შორის არავითარი კლასობრივი ბრძოლა არ არსებობდა და მათ შორის მამაშვილური ურთიერთობა ყოფილიყო დამკვიდრებული. დასახლებული რომანი სავსებით საწინააღმდეგო პოზიციებზე დგას და უნდა ითქვას, რომ ამ მხრით იგი სწორად ასახავს განსაზღვრული ეპოქის სულს, მის სოციალურ მაქისციკლს, სოციალური ძალების ურთიერთობას და ხალხის გადამწყვეტ როლს ისტორიის განვითარებაში. რომანის იდეური ამოცანის შეფასებისას საჭიროა გათვალისწინება იმ პოზიციისა, რომელზეც ავტორი დგას და ნაწარმოებში ასახულ მოვლენებს აშუქებს.

რომანში ავტორს მოხერხებულად აქვს ჩაქსოვილი სატრფიალო თავგადასავალი ორი მთავარი გმირისა: შვია გურიელისა და მაიზერი გელოვანს შორის. ამ ფონზე შლის ავტორი იმ სოციალურ შინაარსის ამბებს, რომლებითაც ასე მდიდარია და გაცხოველებული რომანი. მკითხველს შესაძლებლობა ეძლევა მკაფიოდ და ცოცხლად წარმოადგინოს როგორც დადიანის სასახლის ცხოვრება, ისე ფაქა გელოვანის ოჯახის თავგადასავალი, როგორც სამეგრელოს, ისე სევანეთისა და ლეჩუმის გლეხობის დუხვირი ცხოვრება. ავტორი მშვენივრად იცნობს როგორც ფეოდალური წრის სამყაროს, მის ჩვევებს, ადათებს, ისე გლეხობის ყოფას. იგი შთაგონებით, მხატვრული გატაცებით წერს გლე-

ხობის ამ წარმომადგენლებზე, რომლებიც ბუნ-
ტარული სულისკეთებით აჩიან გაცუნებით და
შეურიგებელ ბრძოლას აწარმოებენ ფეოდა-
ლური არისტოკრატის წინააღმდეგ. ავტორის
მთელი სიმპათიები ამ გლეხების მხარეზეა, თუმ-
ცა ის (ავტორი) არასდროს არ უშვებს მხედვე-
ლობიდან ისტორიულ პერსპექტივას და რეალურ
გთავრებას. საქმე ისაა, რომ ავტორი უფრო
კარგად იცნობს ამ წრის ცხოვრებას, იმ ხალხის
ფსიქოლოგიურ წყობას, რომელსაც თვითონ
ვეუთვროდა და, ბუნებრივია, რომანში ამ წრის
სურათები უფრო დასრულებული და ცხოველ-
ვად არიან, ისინი მეტი მხატვრული ძალით არიან
დახატული. აღსანიშნავია, რომ ავტორის მიერ
გაცოცხლებულ სახეთა ვალერია არ არის ერთ-
ფეროვანი: რომანში ჩვენ ვხვდებით სულ სხვა-
დასხვა მორალისა და სახსიათის მქონე ადამიანებს
აღბულად თუნდაც ფეოდალური წრიდან. ავ-
ტორის ეს წრე დიფერენცირებულად აქვს წარ-
მოადგინოლი: სულ სხვა სახისათვის არის დავიდ-
ლოვებული ეთქვათ ფაქა გელოვანი, უფრო კი
მისი მეუღლე როდამი (მთავარი გმირის მაიზე-
რის დედა). უკანასკნელის პორტრეტის დახატ-
ვისას ავტორს არ დაუშვრება და, თბილი ფე-
რები, რომ სახისათვის მეტი მიმზიდველობა
მიეცა. ეს არის ქართველი დედის, შეიძლება
იოქვას, ტრადიციული სახე, საესე კეთილშობი-
ლებით, ზნეობრივი ძალით, სახე დედისა, რომე-
ლიც ასეთი სიყვარულით არის დახატული ავ-
ტორის მიერ და ართვლივ დავიდლოვებულთა
სპეტაკი გულით. ასეთივე საღებავებითაა შეს-
რულებული შიასი, მიქიასი, შისისხარის, ასმათი-
სა და სხვათა ფსიქოლოგიური პორტრეტები,
მეორე მხრით რომანში ფაქთოდ არის წარმო-
დგინილი ფეოდალური წრის ისეთი წარმომად-
გენლები, რომლებიც განასხიერებენ ამ წრის
ზნედაცემლობას, მორალურ სიმპინჯებს. ასე-
თებია თვითონ სამეგრელოს მთავარი დადიანი,
მისი კარისკაცები ფილავები, სვანეთის და ლეჩ-
ხუმის მთავარი ყანსავ ყიფიანი და სხვ.

როგორც ვთქვით ავტორი პროგრესულად
მოაზროვნე იყო და მთელ რომანს ეს დემოკრა-
ტიული ტენდენცია ემშენეა. ავტორი სადაც კი
მის საკიროებას ზედას, დაუზოვავად გმობს
და კიცხავს მათა შორის სისხლისმღერელ
ბრძალებს, მთავართა ვაუთავებულ კონკლასასა
და მათ შორის გამბულ ინტრიგების ქსელს,
მათ მიერ ხალხის შევიწროებას, ამ დიდ სოცია-
ლურ უსამართლოებას, რასაც ფეოდალური
წყობილება ემყარებოდა და რაც თავის მხრივ
ფეოდალურ კარნაქტროლობას იწვევდა და ცენტ-
რიდან მხრბოლ ძალებს გასაქანს აძლევდა.

ავტორი თავის გულისწყრომას მიმართავს აღ-
ვირახსნილ და მორალურად გაბრწნილ მთავრე-
ბის წინააღმდეგ, რომლებიც ძირს უთხრიდნენ
თავისი ქვეყნის მთლიანობას, კეთილდღეობას;
მთავრები თავის მოძმეებს ჰუიდნენ და ერთნულ
ინტერესებს ანაცლებდნენ პირად. ეგოისტურ
ზრახვებს, კოლორბტულად არის დახატული

ავტორის მიერ ამ წრის წარმომადგენელი სამეგ-
რელის მთავარი დადიანი და მისი ოჯახი, თავი-
რი ვარემოკეთი. კარგად აქვს გამოწერილი სე-
ტორის დადიანის ქვენაგრძნობები, მისი უკრავუ-
ლი ბუნება, რაც გამოსავალს ჰპოვებს მაიზერის
მორტუებასა, მისთვის თავისმოკვეთასა და მრის-
ხანე ბრძანებაში მაიართან მოკვეთის თავი
დევლოფლს. მისი ოჯახი სრულიად დამლოლია.
იგი თითქმის ფეოდალური წრის გადაგვარების
სიმბოლოს წარმოადგენს. მთავარი დადიანი
ექიზი ზნეობის მქონე შიასის სელში ჩადებებზე
ფიქრობს, მაშინ როცა, მისი ცალი, დედოფალი
გაბრწინილ ცხოვრებას ეწევა, მრეშობს და მი-
ზერთან სტესობრივ კავშირს იჭერს. ასეთივე ზნე-
დაცემული არიან მთავრის კარისკაცები. მათი
სულიერი წყობაც სრულიად დამლოლი ჩანს სა-
სახლში გამბატონებული ადათების, მუხანათური
ჩვევების შედეგად. მათ შორის ფაქთოდ არის
გამლოლი ინტრიგების ქსელი, ჯამშუშობა. ყოვე-
ლი მთავანი მზადაა უელი აიღოს სინდისზე,
ოღონდ კი თავის საწადელს მაილწიოს — დაწი-
ნურდეს სასახლის კარზე. ყველა ასეთი სცენა,
რომლებშიც ავტორი ნიღბს ხდის ამ ზნედაცე-
მულ ხალხს, საგმარ მხატვრული გაქანებით და
დამაჯერებლობით არის დაწერილი.

ვფიქრობ, რომ სოციალური კლერადობით
განსაკუთრებით რომანის მეორე ნაწილი გამოირ-
ჩევა. ამ ნაწილში აქცენტრბებულია ის მწვევე
წინააღმდეგობა, რომელიც თიშავს ერთმანეთი-
საგან გლეხობასა და ფეოდალურ არისტოკრა-
ტიას. აქ ჩვენ ვეცნობით ამ დაპირისპირებული
სოციალური ფენების ასეთ კოლორიტულ წარ-
მომადგენლებს როგორც არიან ერთი მხრივ
გელოვანების ამოწყვეტის შემდეგ სვანეთისა და
ლეჩხუმის მთავარი დანიშნული ფაქა გელოვანი
ყოფილი მოტრავი ყანსავ ყიფიანი და მეო-
რე მხრივ გლეხების ისეთი მიმზიდველი და და-
სამახსოვრებელი სახეები, როგორც არიან
ბააკა გორდუზიანი, ვახა მახარბოლიძე, მაიზერის
ძედა ნადეკი ონი ონიანი და სხვანი, რომლებიც
აქანეყნის ხელმძღვანელობენ.

ავტორს ვრცლად აქვს აღწერილი ყანსავ ყი-
ფიანის ბატონობის სიმკაცრე. იგი შურს იძიებს,
ლეჩხულებსა და სვანებს ძალით მიაღებინებს
ფიცს მისდამი ერთგულებაზე. ხალხს უზომო გა-
დასახადებს შეაწერს. ეს მთავარი შიის ზარას
სცემს თავის ყმებს. საგმარისაა ოღნავი ურჩობა
შეატყოს მათ, რომ სიკედილით დასაჯოს. მის-
თვის არ არსებობს არავითარი მშავაყვეული
ზნეობრივი ძალა, არავითარი კანონი. გლეხი
მისი სრული საკუთრებაა და ისე ეპერობა მას,
როგორც თავისი პირადი ინტერესები უყარნა-
ხებს. ახალი და ახალი გადასახადებს შეწერთ
სულს ახდენს, ცხოვრების წყაროს უსპობს.
80 წლის შრისხანე ბატონი ყანსავ ყიფიანი ზნე-
ობრივად დაცემული და გაბრწნილია. არ ინ-
დობს არავის, ვაუთხოვარ ქალებს ნაღებს სდის
და მათ თავისსავ ყმებს მიათხოვებს.

ამ მხრივ რომანის მეორე ნაწილი სწორად

ილაღგენს ფეოდალურ საქართველოს სოციალურ ეთარებას, მის სურათს. ამ ნაწილში ფართოდ არის გადმოცემული გლეხობის მოძრაობა, რაც ევროგვირდება აჯანყებით თავისი მთავრის წინააღმდეგ. ბრძოლაში, რომელსაც მეთაურობენ გლეხობიდან გამოსული მამაცი ვაჟაკები, იღუპებიან როგორც უნადავ ყიფიანი ისე მისი მფარველი მთავარი დადანი და უფლა მათი ყურ-მოჭრის მონა და დამქანა (ყანადა ყიფიანის მკაცრი მოტყავი, შვილი და სხვა).

რომანის დასაყრდენს წარმოადგენს მისი მთავარი გმირი მზია გურიელი ქალი მალაღი ზნეობით და რომანტიკული განწყობილებით დაჯილდოებული. მზია შეტად რთულსა და ცხამტრეზნით სავსე ზვას გააღოს. მისი სტარება მდიდარია, როგორც ნათელი დღეებით, ისე დრამატიული ეპიზოდებით. მისი ცხოვრების მთელი წლები საიდუმლოებითაა მოცული. მისი თავგადასავალი, ბედი რომანს ერთგვარ ნაღვლიან ელერადობას ანიჭებს. მაგრამ მაინც ეს ნაწარმოები საფუძველზე, თავისი განწყობილებით ოპტიმისტურია. თავდება რომანი, მიუხედავად ვნებათა დღეებში იმ გმირთა, რომლებიც რომანის მოქმედებას ანიჭებენ. რომანის ფინალი კეთილი ღიმილითაა გამოქვეყნებული. მზიასა და მთავრის შვილი მზიაე შვირთავს გლეხის ქალიშვილს ასმანს, ამორჩალს რომ მოაგონებს მკითხველს. მათ შეეძინებთ შვილები. დიდ პირებამ გადახდილი მზია, რომელიც ქალიშვილობაში ვარსკვლავებს ეთამაშებოდა და რომლის სილამაზეც ვახდა ერთ-ერთი საბაბი დატრიალებული ტრაგიკული ამბებისა. აქლა ზნორად განმარტოვდება და ოცნებას მიეცემა. გაძღვლის მზისაბრის კითხვაზე რას ფიქრობ და რას მისჩერებხარო. მზია უპასუხებს: შორებულ ღანდებს, ჩემო მზისაბარ, შორებულ ღანდებს. ესენი არიან ვამეხისა და მთავრის ღანდები. მზია ღრმა სევდას მიეცემა. მაგრამ მოკრავს თუ არა თვალს თავის შმაგისა და ასმანის შვილებთან ერთად, სახე ისევ ვაუბრწინდება და ველს სიხარული გატაცებს. სიცოცხლე უფდავია.

რომანი თავიდან ბოლომდე ინტერესით იკითხება. ამის მიზეზი ის არის, რომ ავტორი დაჯილდოებულია ამის საინტერესოდ თბრობის უნარით.

ავტორი უშუალოდ ახლოს განიცდის თავისი გმირების ბედს, მათ მომავალს და ისე შლის ამბებს, რომ მკითხველსაც იძულებულს ხდის თავადური მიაღვენოს გმირების მოქმედებას, არ შეაწილოს ინტერესი ამ გმირების ბედისადმი, მათი მომავლისადმი. პირადად მე. წყაობვისას შეტად მანტერესებდა თუ როგორ წარმართებოდა მზიას, ვამეხის, მთავრის და რომანის სხვა მოქმედ პირების ცხოვრება, რა ადგილს დაიკავებდნენ ისინი იმ შეხლა-შემოხლაში, საზოგადოებრივ ძალთა იმ ქიდილში, რომელიც მათ ვარშემო გაიშალა.

რომანს საინტერესოს ხდის ის ვარშემობაც,

რომ ავტორი საქმოდ კარგად ფლობს სიუჟეტის განვითარების ზერხს, მის დრამატიზირებას, მოქმედ პირთა შორის მიმდრე ურთიერთობას და მყარების ზერხს. ავტორი სწორად იტყება გმირების სულიერ სამყაროში, კარგად იცნობს მათ სულიერ წყობას და მეთხველისთვის ახლობელს ხდის მას. ავტორის თანატრენობა იმ პირებს მზარება, რომლებიც დაჯილდოებულინი არიან მალაღი ზნეობით, კეთილშობილობით, სურვილით—ემსაზურონ ხალხს და მის ინტერესებს. ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ავტორი დვას რეალური ვითარების პოზიციანე, ის არ უშვებს მჭედველობიდან ისტორიულ შესაძლებლობებს. ამიტომ არის, რომ ავტორის მიერ მოქმედების სარბიელზე გამოყვანილი ხალხი იბრჭვის არა ფეოდალური ჩავერის მოსპობის, არამედ მისი შერბილებისათვის, ერთი ბატონის (ყანადა ყიფიანის) მეორე ბატონით (გელოვანით) შეცვლისათვის, რომელიც ხალხის აზრით მეტი ადამიანური თვისებებით არის დაჯილდოებული. თუმცა უნდა ითქვას ისიც, რომ რომანში არის გამოყვანილი ისეთი გლეხებიც, რომლებიც მკესიმალისტურად არიან განწყობილინი და რომლებსაც მაინცდამაინც ვარ იტაცებს ერთი უღლი მთავრე უღლით შეცვლა. ისინი პროტესტსაც კი აცხადებენ ასეთი პოლიტიკის წინააღმდეგ. მაგრამ ეს პროტესტი მხოლოდ სიტყვიერია, და, ბუნებრივია, არსად მოქმედებაში არ ვადაღის.

რომანის მოქმედება საქმოდ ვრცელდ არეში ეთარდება. ამ მოქმედებაში ჩართულია ნაწილობრივი გურია და უფრო ვრცელად სამეგრელო, ლეჩხუმი, სვანეთი, ავტორი, როგორც ვთქვით, უფრო კარგად იცნობს ფეოდალური არისტოკრატის უღლას, მათი სასახლეების ცხოვრებას. რომანში საგრძობად ადგელია მჭე დაამობილი მთავართა კარის მოქმედებას, აქთ ვარშემოყვას. ავტორი დაჯილდოებულია მოვლენათა თუ ადამიანთა ხასიათის ხატვის კარგი უნარით, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს უნარი ალაგ-ალავ გამოყვენებულია ცალმხრივად მოვლენათა არის მხატვრულ ფორმაში გახსნის ვარშე.

ემეორებ, რომანი დაჯილდოებულია მთელი რიგი მხატვრული ღირსებით, რის გამოც იგი ინტერესით იკითხება, თუმცა ის არ არის მოვლებული საინტერესოდ ვიზოვებს. საინტერესოა რომანი ენობრივადაც, რამდენადაც მასში უხვად (გადაჭარბებითაც) გამოყვენებულია ლეჩხუშიერი დიალექტი. უნდა ითქვას ისიც, რომ ალაგ-ალავ წიგნის მხატვრულ ქსოვილს ზიანს აყენებს ენობრივი ნატურალაზმი.

ვფიქრობ, რომ რომანს აჭვს მხატვრული ხარეუბები, რაც უფრო ავტორის სუბიექტური განწყობილებით და ფართო მხატვრული ტოლის შექმნაში გამოუცდელიობით უნდა აიხსნებოდეს. რომანში გამოსკვივის ავტორის ერთგვარი ტენდენცია წარმოადგინოს მთავარი გელოვანის საგვარეულო უფრო ღლი, ნათელი ფერებით, ასეთია დაქა გელოვანი, მისი მეუღლე, როდამი, ნაწილობრივი შვილი მთავრი და შვილიშვი-

ლი შმაგიც. მაინც როდესაც ავტორი სამართლიანად არ ზოგავს მხატვრულ ხერხებს იმისათვის, რომ დახატოს მთავარ დადიანისა, მისი ვარემოციის და აგრეთვე ყიფიანის ზნეობრივი დაცემულობა და ვერაგობა რაც შეიძლება პოეტიკურ საღებავებით. საქმე ისაა, რომ გელოვანთა და დადიანების შორის ქიშპია ჩამოვარდნილი. ეს ქიშპი ემყარება ფეოდალურ წყობას და არა იმდენად გვირუგის ინდივიდუალურ ხასიათებს (ცხადია, მნიშვნელობა ამასაც უკონდა. ივრანობა, რომ ფეოდალურ ანტიგონიზმს თითქმის ატავისტურად ავტორივე განიხილავს და მთელი მისი თანავარსებობა მთავარ გელოვანის მხარეზეა). ისე გამოდის (შეიძლება ავტორის საინადალმდეგოდ), რომ მთელი ბოროტება ყიფიანისა და დადიანისა მოთავსებული, ხოლო გელოვანი უფრო კეთილშობილების განსახიერებაა. ამის შედეგი უნდა იყოს ის, რომ რომანის მიხედვით არ ჩანს ვარკვევით არსებობს თუ არა რაიმე სო-

ციალური ხასიათის წინააღმდეგობა გელოვანსა და მის ყმებს შორის. ამ შემთხვევაში თითქმის ეს წინააღმდეგობა მოხსნილი ჩანს. გელოვანთა წარმომადგენლები ყველანი რაინდებია, ქალი მუშათაი კი გმირულად ეცემა ბრძოლის ველზე. გაიდვალზებული მეჩვენება მზიას სახეც. ის აკმაყოფილებს ხალხის ყველა მოთხოვნილებას. გაიგებს თუ არა, რომ მისი შვილი შმაგი ვატა-ცემულია გლეხის ქალიშვილით ასმათით, უმალვე თანხმობას აძლევს შვილს შვირთოს ასმათი. ვფიქრობ, რომ ამ შემთხვევაში ავტორის ლაღატობის რეალისტური აღლო, რამაც საშუალება არ მისცა დიდ ილიას დაეკავშირებინა გლეხის გიორგის ბედი კესოსთან. ამ შემთხვევაში უფრო რეალისტრად უდგება საკითხს ასმათის მამა — მშრომელი გლეხი.

მიუხედავად აღნიშნული და სხვა წერტილისა ნაკლისა, რომანის შემეცნებითი და აღმზრდელი მნიშვნელობა უდავოა.

შალვა ავახიძე.

ოთარ ჰელიძის „რჩეული“

ოთარ ჰელიძე სამწერლო ასპარეზზე ჯერ კიდევ სამაშველო ომამდე გამოვიდა. მაგრამ განსაკუთრებით შემოქმედებით სიმწიფეს და მხატვრულ ოსტატობას პოეტმა უკანასკნელ წლებში მიიღწია. ამაზე ნათლად მეტყველებს გამოცემული „საბუთთა საქართველოს“ მიერ აღზახან გამოცემული მისი თხზულებათა „რჩეული“.

წიგნის პირველი განყოფილება მიძღვნილია ბალადებისადმი. ბალადა პოეზიის ურთულესი ძანრია. ქართულ ბალადას საქმიოდ მდიდარი ტრადიციები აქვს და ამიტომაც ყოველთვის გაჩვეული ადვილი ეცირა მას ქართულ პოეზიაში. საქმარისია გავისხნოთ ხალხური „ბალადა ვეფხვისა და მოყმისა“, რომელიც ქართული პოეზიის ბრწყინვალე ნიმუშს წარმოადგენს და აგრეთვე მთელი რიგი ბალადებისა როგორცაა: ი. ჭავჭავაძის „ბახალეთის ტბა“, გ. ჭეჩიშვილის „ჯაჭვის ხიდი“ და სხვა შრავალი. სამწებაროდ, თანამედროვე ქართულ პოეტთაგან ცოტანი შემოაბუნ პოეზიის ამ ძანრში. ო. ჰელიძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იგი ნაყოფიერად აგრძელებს ქართული ბალადის მდიდარ ტრადიციებს. მისი ბალადები: „ვეფხვის ბალადა“, „ქარწანისზე მწარე წიწმურთა“, „მინდერის მპრანებელი“, „ომის დროინდელი ბალადა“, „მკედლის სიგელი“ და სხვ. შეიძლება თავისუფლად დავაცუენოთ ქართული ბალადების შესანიშნავი ნი-

მუშების გვერდით. საილუსტრაციოდ ავიღოთ ბალადა რომლითაც წიგნი იხსნება. ეს არის „ვეფხვის ბალადა“. მას საფუძვლად ზღაპრული სიუჟეტი უდევს: გამშივნარებელი ვეფხვი მთვარეს გამოედევნება დასაქვრად და მისდევს მას დუნკრულდებოც. სანამ არ წაწყდება „მთების ძირას სიზმრად ნახულ მხარეს“. ეს სიზმრად ნახული მხარე საქართველია. ვეფხვის ისე იტყვევებს არნახული სიღამაზე, რომ „დააიწყდა, მალალ მთებთან რისთვის გამოიქცა“. ვეფხვი შედგა ვადახედა ბაღნარებს, მთებსა და ველებს, იალალებს, არავს და ივრანო, რომ აქედან წასახველია ვა არა აქვს. დიღხანს იდგა ასე გაქვავებული, სანამ ტყვიამ ძირს არ დასცა და შემდეგ კი როგორც პოეტი ამბობს:

გაწვა ვეფხვი ტიალ ვახზე.
მიწას უწყო ლოკვა;
საქართველოს სიღამაზემ
ასე ბეჭის მოკლა. (გვ. 4).

ბალადა უაღრესად პატრიოტულია თავის შინაარსით, იგი ღრმად წვდება მკითხველის გულს.

ილიას სახე ბევრი ქართველი პოეტის მთავონების წყაროდ ქცეულია. ოთარ ჰელიძეც ამ მხარე გამოჩაყლისა როდია. პოეტი მწარედ განიცდის „ღვრთყაის“ ასე ტრაგიკულ და-

ლტებს. ბალადში „კრწანისზე მწარე წიწამურია“ პოეტი ერთმანეთს უპირისპირებს კრწანისისა და წიწამურის ტრაგედიებს. ცნობილია, თუ რა მწარედ განიცადა კრწანისის ტრაგედია ქართველმა ხალხმა. პოეტის აზრით ილიას მკვლელობა კრწანისზე უფრო მძიმე ტრაგედია იყო ქართველი ხალხისათვის, რადგან წიწამურთან ზვედ დავარავეთ „საქვეყნო ტანის ვაშწევი“, „სამშობლოს სინდისი“ დიდი ილია. ბალადა მოაგრდება მოწოდებით:

პოეტის სვეტთან დადგეთ მცველებად,
 ლექსების წყარო ვისაც გეწუროია, —
 სამშობლოსათვის გახასხანებულად
 კრწანისზე მწარე წიწამურია. (გვ. 8)

წიგნში მინშენელოვანი ადგილი უჭირავს თანამედროვე თემებზე დაწერილ ბალადებს. პოეტი გატაცებით უძღვრის სოციალისტურ სამშობლოს, შრომის გმირებს, „მინდვრის ბრძანებლებს“, „კოპუნინშიის მახარობლებს“, რომლებიც თავიანთი გმირული საქმეებით არამარტო ბრწყინვალე მომავალს სჭედენ, არამედ ამით მშვიდობის საქმესაც დარაჯობენ. პოეტს შესანიშნავად აქვს ეს აზრი გადმოცემული ბალადში „მინდვრის მბრძანებელი“:

როგორც მინდვრის მბრძანებელი
 იდგა ვოვო, ჩვენებური,
 შტრედს აფრენდა ცალი ხელით,
 ცალში ეპურა ხელეური. (გვ. 43).

მალამხატვრული ისტატობით ხასიათდებიან აგრეთვე თანამედროვე თემებზე დაწერილი სხვა ბალადები: „სიკოცლის ღენი“, „კახეთის საოკრება“, „აღმორენა“ და სხვ.

სამშველო ომის თემას ითარ ჭეღისის შემოქმედებამი გარკვეული ადგილი უჭირავს. ომის თემაზე დაწერილ მის ბალადებში ჩანს საბჭოთა მეომრებისათვის დამახასიათებელი გმირული სული, ვეპაკეტი შემართება, სამშობლოსადმი თავდადება, პატრიოტიზმი. მთავალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ მისი „ომისდროინდელი ბალადა“. მძიმე ბრძოლისაგან დაქანებული მეომრები მთელი დღე ეძებდნენ წყაროს წყურტილის მოსაკლავად. ბოლოს ხევე ერთ პატარა ნაკადულს მიივინეს. მაგრამ ელდისაგან მთარები ძირს დაუვარდათ მებრძოლებს. რა მოხდა? წყაროსთან ეგდო მომკვდავი პატარა ბიჭუნა, რომელიც მისუსტებული ხმით დედას ემსახა და წყალს ითხოვდა. მეომრები გარს შემოეხევიდნენ პატარას:

ვაყრიალათ დევგმირებს,
 ხმა რომ მოესმათ პატარის,
 ბალს წყალი დააღვიენეს,
 აღარ სწყუროდა არავის. (გვ. 35).

წიგნში შეტანილია აგრეთვე ისტორიული თემებისადმი მიძღვნილი ბალადები, რომლებშიც დანაც განსაკუთრებით გამოირჩევიან „ქალაქის გული საფლავი“, „ხვამლის ხანდაღმსწამისა“ სხვ.

წიგნის მეორე განყოფილება მთლიანად ლირიკულ ლექსებს აქვს დთმობილი. ამ ლექსებისათვის დამახასიათებელია მალალი პოეტური კელტერა. მათი თემატიკა მრავალფეროვანია. პოეტი გულწრფელად ემსოღის აყვავებულ სამშობლოს, შთამავრებლად ღვიხატავს საქართველოს ლამაზ პეიზაჟებს, დიდ აღმთიანურ განცდებს: სიყვარულს, შეგობობას, კეთმოყვარეობას, მშვიდობას. პოეტს ხბლავს უბრალო საბჭოთა აღმთინები, რომლებიც გეშინ გმირულად იბრძოდნენ სამამულო ომის ფრონტებზე, დღეს კი მშვიდობიან შრომის ფერხულში ჩაბმულან: (ლექსი „კახაბრძე“), პოეტს სწამს რომ ბედნიერია აწმყო, მაგრამ კიდევ უფრო ბრწყინვალეა ჩვენი ქვეყნის მომავალი (ლექსი „ოცნება ზეინებთან“).

ითარ ჭეღისის შემოქმედებამი სიყვარულს, ამ უღატესად მალალსა და კეთილშობილურ აღმთიანურ გრძნობას, მინშენელოვანი ადგილი უჭირავს. ამ თემისადმი მიძღვნილი ბეერი კარგი ლექსი, რომლებსიც დანაც განსაკუთრებით გამოირჩევა: „ეს არ ვიცი, არა!“

ტირითების სისარული ვიცი,
 და ნიბლიას გული მომიპარავს.
 ვიცი ყველა. შენ ეილასგან იწვი,
 ჩემო კარგო, ეს არ ვიცი, არა! (გვ. 116)

მიმართავს პოეტი სიყვარულ არსებას და შეიბეღელიც ამ სტრიქონებს ვანიცდის როგორც ამალღებულ სიმღერას სიყვარულზე. ლექსი მეტად მუსიკალური და აღმათ ეს არის მიზეზი, რომ იგი სიმღერად იქცა.

ითარ ჭეღისისათვის დამახასიათებელია სინამდვილის ერთი შეხედვით შეუმჩნეველი, უბრალო მოვლენის დიდ პოეტურ ფორმებში წარმოსახვის უნარი, რაც ასე აუცილებელია ქვემარტი ბელოვანისათვის. ამ თვალსაზრისით განვიხილოთ ლირიკული ლექსი „ნატერა“.

ეს არ ჰევაჩებია ახალგაზრდობის დროს, ვის არ ჰქონია პირველი გატაცება? ვასულა წლები, ბედს ერთმანეთს დაეშორებოვართ, სახზე ნოკები ვაგვჩენია, თმებში ჭლარა, მაგრამ ის პირველი გატაცება, ის წმინდა გრძნობა, ჩვენს მეხსიერებამი ქვეცნობიერად ისე შემონახულა, როგორც ყრმობის დროს იყო. ეს აღმთინის სულისათვის დამახასიათებელი ერთი შეხედვით შეუმჩნეველი მოვლენა, შესანიშნავად გადმოკვცა პოეტმა:

მასთან ხად არ მირბენია
 და როდესაც მარტო ვრჩები,

ვერც კი წარმოადგენია მის ლაწებზე ნაოქები. (გვ. 84).

მაგრამ აღმნიშნული სინამდვილესაც ხომ უწევს ანგარიშს და როგორც პოეტი ამბობს:

ეგებ მოკვავს ჩემზე უფროსს და მის შებღბუეც ღარებია, საღმე გამოშენაუროს, თუ ბაღლობა ჰყვარებია. (იქვე)

ნატრობს პოეტი და ეს ნატვრა მართლაც რომ აღამიანერია.

საქართველოს ბუნების სილამაზე პოეტისათვის მთავრობის წყაროდ ქცეულა. პოეტი უმღერის, ვიშობობის მთებს, ალაზანს, აქორილ ტყეებს, სამშობლოს კრიალა ზეცას და ყველანა გრძნობთ, რომ ო. ჰელიძე ქვეყნარტო პოეტური აღმადრწინით და მხატვრული სრულყოფით გვიხატავს ბუნების ამ შესანიშნავ სურათებს. ავტორი კარგად უხამებს თავის პირად სულიერ განცდებს ბუნების მოვლენებს. ზამთარში ფოთლებშეშობარცეული ცაცხვის ხე პოეტს თავის დაკარგულ პირველ სიყვარულს აგონებს. იგი ასე მიმართავს „მეგობარ“ ცაცხვის ხეს:

ვაგვიღია ქარში კაბა და ირხვეი სინანულით. შენ ფოთლები დაეკარგავს შე — პირველი სიყვარული. (გვ. 117). („მეგობარო ცაცხვის ხეო“)

მეოთხეულის ყურადღებას იმსახურებს აგრეთვე ლექსები: „ამარილი“, „ალაზანი“, „გომბორი“ და სხვ.

ოთარ ჰელიძე წარმატებით მუშაობს ეპიურ ენარში. მის შემოქმედებაში პოემებს თვალსაჩინო ადგილი უქირავს. სარეცენზიო წიგნში შეტანილია უკანასკნელ დროს სხვადასხვა პერიოდულ პრესაში გამოქვეყნებული ოთხი პოემა.

პირველი პოემა „ბექა ხემაღაძე“ სოციალურ საკითხს ეხება. პოემის მთავარი გმირი ბექა ომიდან დაპრტილი ბრუნდება შრობლიერ ქალაქში, მის ჩამოსვლას დაერთო მამის ვარდაცვალება. ომგადახდილი ვაჟაკო სრულიად მარტო რჩება. ბუნებრივია, რომ აღმნიშნული სიმართლეში ბედნიერებას ვერ ჰპოვებს და ბექასაც თავი უხედურად მიჰანია. ფრონტზე ვაჟაკურად ვალმოხდილი აღმნიშნული ცხოვრების გზაჯვარედინზე ერთგვარ მერყეობას განიცდის. მას სურს ჩაებას მშვიდობიან შრომის ფერხულში. იგი ეძებს სამუშაოს, მაგრამ ამ გზაზე მთელ რიგ დაბრკოლებებს აწყდება. პოეტი ამ გზას შეღამაზებულად

როდი ხატავს, ამიტომაც, რომ პოემის/ეს ადგილი დიდი დამაჯერებლობითაა შევსებული. ბექას ცხოვრება უშინაარსოდ უნდა წარმოგვიდგინდეს, რომ არა ჰყავს მეგობარი, რომელიც გვერდში ამოუდგება და გაიზიარებს ცხოვრებისეულ სიტყვო-სიმწარეს.

მაგრამ ბექა მარტო არ არის. იგი შრობლიერ ქალაქშია, აღმნიშნები ზურგს არ შეაქცევენ მას. ისინი ბექას გვერდში ამოუდგებიან და ხემაღაძეც ჩაებმება ცხოვრების ფერხულში.

პოემის ფინალი იძლევა ერთგვარ დასკვნას საბჭოთა აღმნიშნების ცხოვრების სინამდვილის შესახებ.

ხალთა მშობისა და მეგობრობის თემას ოთარ ჰელიძის შემოქმედებაში ერთერთი წამყვანი ადგილი უქირავს. ამ თემისადმი მიძღვნილი მისი პოემა „ბრინჯაოს მასპინძელი“.

სამამულო ომის მრისხანე დღეებში, ჩვენი სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის, ერთად იბრძოდნენ ქართველი და უკრაინელი, რუსი და აზერბაიჯანელი. ომმა კიდევ უფრო შეადღება მათი კავშირი და მეგობრობა. პოემაში კარგად არის დახატული დიდი სამამულო ომის მებრძოლების — ქართველი შოთა გერაძის და უკრაინელი ვიქტორ მედაროვის სახეები. ბრძოლის ველზე უკრაინელი ვაჟაკი ქართველ მეგობარს სიკვდილს ვადაარჩენს. გაღის წლებში, მთავრდება ომი, მშვიდობიან შრომას დუბრუნდნენ საბჭოთა აღმნიშნები. მშვიდობიან შრომის ფერხულში ჩაება ომგადახდილი ქართველი ვაჟაკო შოთა გერაძეც. იგი აგრძელებს და ამ საქმით ემსახურება ხალხის კეთილდღეობას. პოემა იწყება სწორედ იმ აშბით, როცა ქართველი ხალითა და ნარინჯუბით დატვირთული გემით აგრძელებს შოთა გერაძე თავის მეორე სამშობლოსაკენ — უკრაინისაკენ მიემართება. პოეტს კარგად აქვს გადმოცემული გემის ბაქსზე მღვარი ომგადახდილი მეომრის სულიერი განცდები, გერაძის მებრძობების თანდათანობით აღდგება სამამულო ომის დროინდელი სურათები, აღდგება მებრძოლი მეგობრების დაუფიწყარი სახეები. გერაძეს სურს იხილოს ნაომარი მხარე — ყირიში ისევე ავადებულა, როგორც მისი სამშობლო საქართველოა, სწორედ ამიტომ წამოვიდა საქართველოდან. მას სურს იხილოს აგრეთვე უკრაინელი მეგობარი ვიქტორი, რომელსაც ბედმა ასე მოულოდნელად დააშორა. გერაძე მადის ვიქტორის მშობლიერ სოფელში მეგობრის შესახებდრად. მას მართლაც ხედება ვიქტორი, — ხედება მაგრამ, არა ცოცხალი არამედ, როგორც ბრინჯაოში ჩამოსხმული მასპინძელი:

უცებ ღიმილი მოხედა გზოდან, უცებ შეიწრო სახე კეთილი,

იღმა ვაჟაკი და არ იძროდა,
ბრინჯაოსაგან გამოყვებითი,
(გვ. 217)

იღმა სამშობლოს წინაშე ვალმოხდილი
სახელოვანი ვაჟაკი „დაბადებული ქვეყნად
მეორედ, გადარჩენილი ვით უკვდავება“.

პოემა კარგი პოეტური ვინაა და აწერბილი
და იკითხება დიდი ინტერესით. იგი გამოირჩევა
მხატვრული სრულყოფით და თემის აქ-
ტუალობით.

ქველი დროის სოციალურ უკუღმართობას
ეხება პოემა „ჩვენებურები“. სილატაკიათა და
გაქირვების წელში გაწყვეტილი რაბუელი
გლეხობა ლექსაბუების საძიებლად იძულებუ-
ლი იყო სახლდარგარეთ გადაჯარგვლიყო.
ისინი შორეულ ამერიკაშიც კი მიდიოდნენ.
მეგრამ სილატაკე და ეუფლებობა მათი შედ-
მივი, შოუშორებელი თანამგზავრი იყო. ამას
ზედ ერთოდა სევედა სამშობლოზე და ბევრმა
მათგანმა უცხოეთის მიწაწყალზე დალია ტან-
ჯული სელი. პოემაში ნათლადაა გატარებული
ის აზრი, რომ სამშობლოს გარეშე არ არსებ-
ობს ბედნიერება, თვით ზოგიერთი „იღბლი-
ანიც“ კი, რომელმაც ცოტაოდენი სიმდიდრე
იმოვა უცხოეთში, უბედურია, იმით რომ
სამშობლო დაჰყარა. მკითხველს სჯერა უც-
ხოეთიდან შინ ბედით დაბრუნებული ერთ-
ერთი ქართველი მეზღვაურის გულიდან ამო-
კვნილი სიტყვები:

ჩვენ გვიჩვენია ეს სუფთა,
თბილი კერის ნაცარი,
ჩვენი სამკვდლოს ნაცარი,
მამულის ნაცულად ვის უნდა
ოქრო და მამინაცული.

(გვ. 244)

მკითხველის ყურადღებას აპყრობს აგრეთვე
„ჩრეულში“ შეტანილი პოემა „ორი მარაბ-
დელი“, რომელშიც პოეტი დიდი სიმწიფით ვე-
ხატავს ჩაგრული ხალხის ქოშაგის სიკეთელე-
რი უკუღმართობის წინააღმდეგ მამაცურად
მებრძოლ, არსენას სახეს, არსენას სა-
მართლიან ბრძოლას თანაგრძობის მეორედ
დიდი მარაბდელი, სოციალური უკუღმართო-
ბისაგან განაწამები, ჩვენი სასიკეთლო პოე-
ტი ნ. ბარათაშვილი. სწორედ ეს არის პოემის
დედა-აზრი.

სარეცენზიო წიგნის მიმართ გვაქვს რამდენ-
იმე შენიშვნაც: წიგნი ატარებს „რკჷლის“
ხასიათს, მასში შეტანილი ნაწარმოებების იგი
ამართლებს ამ სახელწოდებას, მით უფრო
გაუგებარია ჩვენთვის რატომ არ არის შეტა-
ნილი პოემა „ქიტესა“, რომელიც თავისი
მხატვრული ღირსებით ერთერთი საუკე-
თესათგანია ოთარ ჰელიძის შემოქმედებაში.
კარგი იქნებოდა აგრეთვე, რომ ყველა ნაწარ-
მოებს ქონოდა თავისი დაწერის თარიღა, რათა
მკითხველს უფრო ნათელი წარმოედგება ჰქო-
ნოდა პოეტის შემოქმედებით ზრდაზე. წიგნ-
ში მართალია ცოტა, მეგრამ მაინც გვხვდება
ცალკეული უხერხული გამოთქმანი, მაგალი-
თად, „ფეხების მოყვები სკოლის გზაში“
(გვ. 171), „ვიცან თვალები წყვილი ცრემლი-
ვით“, ბუნდოვანია შედარება:

მშუის სიღრმიდან ფარხმალს ამოკერის,
როგორც სამოთხის მკვიდრებს გაპარცულს
(გვ. 167)

ოთარ ჰელიძის „ჩრეული“ კარგი შენაძენია
ჩვენი ლიტერატურისათვის. ამ წიგნით პოეტი
ქართველი მკითხველის წინაშე წარსდგა, რო-
გორც მოწვეული და ნიჭიერი შემოქმედი.

ბ. მუსხიშვილი

ანდრია სინაურის ლექსების კრებული

„მზე და გული“ ასე ეწოდება პოეტ ანდრია
სინაურის ლექსების კრებულს, რომელიც ახლა-
ხან გამოისცა „საბჭოთა მწერალმა“ (რედაქტორი
მ. ფოცხიშვილი).

სამოქალაქო ომის ვეტერანი, ბრუსილოველი
ანდრია სინაური სწორედ მაშინ წამოაჩოქა ომში
მიღებულ ჭრილობებმა, როცა ქვეყანა მშვი-
დობიან ცხოვრებას შეუდგა. უკვე ოცთათქმს-
მეტ წელზე მეტია, რაც იგი რკინის სარეცელს
ეკიდება, ეკიდება გმირულად, ვაჟაკურად.

დავრომილობა — მძიმე სენია, დავრომილი

პოეტი თითქოს წარმოუდგენელია. პოეზია
ხომ თვალთ ნახულისა და გულთ განცდილის
ლექსად ქვეყანა: პოეტის საზრდოდ მარტო მო-
სმენილი და წაკითხული რომ არ იკმარებს, ეს
ანდრიაშიც კარგად იცის და მას ხშირად ნახვით
საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მანქანით გა-
ჭროლილს. იგი დაესწრო სამგორის არხის გახს-
ნას, ესტუმრა რუსთავს, ზელი შავლო თბილი-
სისა და გუმათის ახლადშენილ ზღვათა ტრ-
ლებს. იგი გეგუთის თუ გელათის, სვეტიცხოვე-
ლის თუ ბაგრატიის ტაძართა ხშირი სტუმარია.

ხშირად ნახავთ მას კინოსა და თეატრში — მას უველაფერი აინტერესებს, რაც ჩვენს დიად სამშობლოში ხდება. ხალხი, აღამიანები ხომ მისი მუდმივი გარემოა. ლექსისმოყვარულ ქუთაისში ტრადიციად დამყვინდობდა ანდრია სინაურთან სტუმრობა, მის კომწია ეზოში ლიტერატურული შეხვედრა-საღამოების გამართვა. ამიტომ მის წიგნში ვერ იპოვით დაერდომილის უნუგემო მოთქმას, ვერ იპოვით უყურნებულ ხედას. ის ნაღველი, რომელიც მძიმე ხვედრის შქონე პოეტის სტრატეგიაში ნახად იღვრება ცხოვრებაზე ღრმად დაფიქრებული მგოსნის ნაღველია. იგი ფიქრია ქედღდრეკი ჯარისკაცისა, იგი ფიქრია მამისა, რომელმაც ერთადერთი შვილი დიდი სამამული ომის პირველსავე დღეს უნივერსიტეტის მერხიდან ზვარაკად გაგზავნა სამშობლოს სამსხვერპლოზე.

წიგნში „მზე და გული“ ასამდე ლექსია შესული. წიგნი რვა განყოფილებისაგან შედგება. იღვერ-ქმხატვრული თვალსაზრისით განსაკუთრებით გამოირჩევიან ციკლები — „მამულის ბაღში“, „მეგობრობის თაიგული“, „შვილზე და ცხოვრების თანამგზავრზე“ და „ფიქრთა წაღკოტში“. შედარებით სუსტადაა მოცემული განყოფილება „მებრძოლის დღიურიდან“, სასურველი იყო უფრო ერთადე წარმოედგინა ციკლი „ადრთან კახეკობის რვეულიდან“.

წიგნი იხსნება ლექსით „რომ არ მიყვარდეს“, რომელიც ერთგვარ ვასაღებს წარმოადგენს არა მარტო ამ წიგნის, არამედ სინაურის მთელი შემოქმედებისას. ამ ლექსში პოეტის უპრეტენზიოდ, ლაყონიზად გადმოგვცემს თავისი ცხოვრების მიზანს, მასაზროლებელ ფესვებს:

რომ არ მიყვარდეს ამ ცის მზე, მთვარე,
ეს ბარი,
ეს მთა, ამ მთის ჩანჩქერი,
მამინ სხვა არის —
მიუხედავადი კარებს ჩემს თვალებს
გრძელ დამეშიაც დიად დარჩენილთ,

რომ არ მიყვარდეს ეს რუ, ეს დედე,
ეს ნატერისწყარო,
ან ეს მდინარე,
მამინ რა ვიცი —
ამოვიდებდი მეც თავქვეშ ხელებს
და ვიძინებდი აღმათ დილამდე.

პოეტისათვის წმინდათაწმინდაა უველაფერი, რაც დაკავშირებულია სამშობლო — საქართველოს სახელთან. ამ წიგნში ჩვენს წინაშე ცოცხლდებიან სახელოვანი წინაპრები შოთა და გურამიშვილი, სოლომონ ლეონიძე და ნიკოლოზ ბარათაშვილი, პეტრე ბეგრატიონი და არსენა ოძელაშვილი, კოტე მარჯანიშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი და სხვები. ჩვენს წინ იშლება ნაღველიანი და ზეაღი სურათები ძველი ციხე-ტაძრებისა, რომლებიც პოეტს ქართული ხალხის ნიჭიერებისა და უბედობის გამომხატვლებად მიჩანია.

პოეტი ხატოვნად გადმოგვცემს „თუ საქართველოს ღრმში რა უთქვამს დაეჭყაღდეს მკერდი როგორ უცემდა“.

განუთვალდება „მეგობრობის თაიგული“ დაბეჭდილი ლექსები „კომინტერნის ქუჩა“, „მასპინძელი კასპისა“, „ლამისკანელი ბელბული“, ლექსები გოგონაზე, პეშინზე, ღერმონტოვზე, ლესია უკრაინკაზე უმღერთან ქართველი, რუსი და უკრაინელი ხალხების ძმობას. პოეტს ხიზნაღეს კიევის თვალისწინი — კრესხატკია, რადგან „მოკეთია, შორეულად ვანი ვიცი, ჩემს წინაპრებს ამ გამოხრზე უფლიათ“. პოეტს ახარებს შობილიერ ქუთაისში ბალთან გავლა, რადგან:

ამბობენ ამ ბაღში ლესიას უფლია,
ტუბუბოდა ამ ლამაზ ჭადრების შრიალით,
ლესია... ლესია ბუბუბულის გულია —
მისის, მზისა და ვარდების ტრფილი.

მგრანობიარე მამისა და ერთგული მეგობარის გულია გადამწილი ლექსების ციკლში „შვილზე და ცხოვრების თანამგზავრზე“. ეს ლექსები, აღსაყენი უარესად თბილი და ამაღლევებელი გრანობებით შორდებიან საალიომო-ინტიმურ სფეროს და მაღალი საზოგადოებრივი იდეალების შემცველი არიან. პოეტი მოკრძალებით აღდგებს თავის მეგობარის მამურობას, აღნიშნავს თაღადებებს ქართული ქალისას, რომელიც „ციკაბ აღმართზე“ მარტოდმარტო ეწევა ქართული დედისა და ერთგული მუდღის მძიმე ჭამას. პოეტის ფიქრი თავს დასტრიალებს შინ მოუსვლელი შვილს, ვაკურებს ვახს, რომლითაც ომგადამბილი უნდა დაბრუნდეს, შერს მთვარის სიმაღლე, რადგან მთვარე უველაფერს ხედავს. „გზამ თუ დაქანდა, შევეგებებო, დღლილ შვილს ჩემს გულს ვყვარუნად ვახარო“ — შეპლადაღებს მგოსანი მწაითბს. ბუნებრივად და ამაღლევებლად იმის მამის გულსკენსაც:

დაცოლშვილდუნენ შენი კბილა ვაყები და
დაქმარშვილდუნენ შენი დროის გოგონებიც,
შენ რას ფიქრობ? ჩვენ ეი მუდამ ვინაფრებით
ამ ამბავის მოგონებით.
ჩვენც გვიდლოდა შვილიშვილთა გუნდში
მღერა,
ზღაპრების თქმა... მოვესწრებით? არვი
იყინს..

ამ ტოელ გულს ზღვა არ ჰქვია, მინც დღღავს,
ზღვა თუ არის, რატომ იწყის?!

წიგნში დიდი ადგილი უკავია განყოფილებას „ფიქრთა წაღკოტ“. ამ ციკლის ლექსთა ღრმადი გმირი მინორული ტონით ესაუბრება საყენებე მინარულ ჩიტუნას „მომამე, თუ სად დაიდგი ფაცხა, შვილები თუ გყავს და როგორ უვლი“, ფიქრობს „ეს განთიადი ვინდა შექმნა ასე ექრიალა“, ესაოთება საფერფლის ჯამზე ჩამოხჯდარი ნიბლიას, რომელიც გაუტყენია ოცუნებას „რომ გაოგოს ვარსკვლავიც თუ ბერდება“.

მოქმედებს მეგობრებ, „ტატოს აკლამის ბა-
ლაყარში ბურჯად ჩამკირეთ, ბარათაშვილის სა-
დღეგრძელოდ ამას ვავადებთ!“ ამ ლექსების
ლირიკული გმირი როდი გოდებს ფიზიკურ და-
კარგის მკოდნე, რატიმისტრები კაცთმოყვარული
გრძნობებით სავსე აღმზანია, რომელმაც იცის
ფასი დღევანდელი დღისა, ფასი წარსულისა და

ნათლად სჭკრეტს ჭვეყნის ბრწყინივალ მოზა-
ელს.
ანდრია სინაურს ბევრი ლექსი...
პოემა აქვს გამოქვეყნებული. ნაწილობრივ გა-
მომცემლობებმა იზრუნონ პოეტის რჩეული გა-
მოსაცემად. ბრუსილოველი ჯარისკაცი, ნიჭიერი
პოეტი და სამავალითო მამულიშვილი კიდევ უფ-
რო მეტი ყურადღების ღირსია.

სამარო შიშვილი

ოთარ დემეტრაშვილის მოთხრობები

ვერნალ „მნათობის“ 1946 წ. 26 ნ-ში ერთი
პატარა მოთხრობა დიბეჭდა. მას სახელად „წე-
რო“ ეწოდებოდა. ავტორი ოთარ დემეტრაშვი-
ლი — მაშინ ჯერ კიდევ სრულიად უცნობი იყო.
ეს მოთხრობა შეთხვევლა საზოგადოებამ კარ-
გად მიიღო, იგი ამდღევანდელ ახალგაზრდა პრო-
ზაიკოსს მასველ თვალს და თხრობის უნარს.

ოთ. დემეტრაშვილმა ამის შემდეგ კიდევ სამი
მოთხრობა გამოაქვეყნა იმავე ვერნალში. ვისაც
წყალობელი აქვს „წერო“, „წითელი ვაშლები“,
„კარგადღმა მენობელი“ და „დაზლიდარის ხე-
შიაი“, უთუოდ დაგვეთანხმება, რომ ოთ. დე-
მეტრაშვილის სახით თანამედროვე ქართულ
პროზას მოემატა საიმედო ძალა.

ოთ. დემეტრაშვილი წერს კარგი ქართულით,
თითქმის ყოველი მისი ფრაზა ძალდაუტანებელია
და მოქნილი. იგრძნობა სიტყვიერი მასალისადმი
დღივ პასუხისმგებლობა. ახალგაზრდა პროზაი-
კოსს ლექსიცა მდიდარია და ძარღვიანი. იგი
ხშირად იყენებს თითქმის მივიწყებულ ქართულ
სიტყვებს, განსაკუთრებით ქალაქური დიალექ-
ტიდან: ლირფი, თითლობაში, ყადრი, ნუგბარი,
ყუათიანი, ყაელი, მითელი, ბედასლი და სხვ.
პრაველი. რაც მოთხრობებს თავისებურ კოლო-
რიტს აძლევს.

რაც მთავარია, ოთ. დემეტრაშვილი შეძლე-
ბისდავებრად ავრძელებს ქართული კლასიკური
პროზის ტრადიციებს, როგორც თემების, ისე
მათი დამოშვების მხრივ. ეს მით უფ-
რო აღსანიშნავია, რომ დღეს ზოგი ჩვენი ახალ-
გაზრდა პროზაიკოსი ყურადღებას არ აქცევს არც
ქართულ ენაზელ ხასიათსა და არც ქართული
ენის პრინციპებს.

ოთ. დემეტრაშვილის მოთხრობები ახლახან
ცალკე წიგნად გამოცა „საბჭოთა მწერალმა“. უდაზე
დახატულია თბილისის ძველებური უბანი,
ტრადიციული ქართული აივნთა და დამრეცი
ქუჩებით. შორს კი, მამადავათზე აღმართული სა-
ტრეღვიზიო ანა მონანს... წიგნის საერთო სა-
თაურდიანვე ნათლად ჩანს თუ რა არის ახალგა-

ზრდა ავტორის მოთხრობების მთავარი თემა —
„ჩემი უბანი“. დიას, ოთ. დემეტრაშვილის გმი-
რები ჩვენი დედაქალაქის ერთ-ერთი უბნის
მცხოვრებლები არიან.

ეს უბანი არ არის ახალი, კომფორტაბელური
ბინებიანი კორპუსებით გაშენებული, იგი უფრო
ძველი თბილისის „გაღმონაშთია“, თავისი ოკრო-
ზიკრო ქრებებითა და ეწრო ჩიხებით. ამ უბანში
ჯერ კიდევ ნათქვარაზე აწაღებენ კერძს საერ-
თო სამზარეულოში და არც მაცივარ-ტრეღვიზო-
რები ხშირი. მაგრამ ამ უბანში ცხოვრობენ ჩვე-
ნი საბჭოთა აღმზანები, უბრალო მშრომელი
ხალხი.

აი, სწორედ თბილისის ასეთი უბნის აღმზა-
ნებს აღწერს ოთ. დემეტრაშვილი თავის მო-
თხრობებში, სწორედ მათი, თითქმის უმნიშვნე-
ლო, მაგრამ დღივ აღმზანური გრძნობებით აღ-
სავსე ცხოვრებას გვიხატავს ავტორი გულწრფე-
ლი უშუალოებით. შეთხვეული გრძნობს რომ მას
უყვარს, ნამდვილად უყვარს ამ პატარა უბნის
აღმზანები, რომლებიც მრომობენ, სწავლობენ,
მზიარელობენ, სწუხან, უყვართ, განიცდიან.

უნდა ითქვას, რომ ჩვენს პროზაში მინც შე-
ინჩნევა ქალაქის თემაზე შექმნილ ნაწარმოებთა
ნაკლებობა, ჩვენი მწერლების უმრავლესობის
ყურადღება, და ეს ითქმის არა მარტო უფროს
თობებში, არამედ ახალგაზრდობაზედაც. უფრო
სოფლისკენა მიქცეული. ამდენად მისასაღმებე-
ლია ოთ. დემეტრაშვილის განზრახვა — შექმნას
მოთხრობების ციკლი თბილისის უბრალო აღ-
მზანებზე. ოთ. დემეტრაშვილი შესანიშნავად იც-
ნობს ქალაქის ცხოვრებას და შეუდგომლად
გრძნობს თბილისის მეტად თავისებურ კოლო-
რიტს.

ახალგაზრდა პროზაიკოსი მარჯველ იყენებს
მოთხრობისათვის საჭირო ყველა კომპონენტს.
მის ნაწარმოებებში აუცილებლად არის დამინ-
ტრეღვისებელი აზმაგი, მწერალი კარგად ანეთა-
რებს სიუჟეტს, მეტადრე მის ექსპლიციური ნა-
წილს. აღსანიშნავია მოთხრობების ფინალი, ყო-

ველთის ამალელებელი და დამაჯერებელი. ოთ. დემეტრაშვილს, როგორც იტყვიან „არაფერზე“ წერა არ უყვარს, მას აქვს ფანტაზია და შეუძლია დამინტერესებელი ამბის კარგად ვადმოცემა.

როგორც აღვნიშნეთ, ოთ. დემეტრაშვილის მოთხოვნების გმირები უბრალო, თითქოს შეუმჩნეველი ადამიანები არიან, თავიანთი ყოველდღიური ადამიანური სიხარულითა და დარღობით ამ გმირთა მცირერიცხოვანი ვალერება, რომელიც კერპობით შექმნა ახალგაზრდა ავტორმა, ადასტურებს კიდევ ერთ დადებით მხარეს მისი შემოქმედებისა — ოთ. დემეტრაშვილს შეუძლია თავის პატარა მოთხოვნებში რელიეფურად გამოკვეთოს ხასიათები. ორიოდვე პერსონაჟის გამოკლებით, მისი გმირები ცხოვრებისეული არიან, თითქოს მრავალჯერ გინახავთ კიდევაც ისინი. აი, „წერო“ — „მალაღი იყო, გამხდარი, ბუკებში წახრილი, მოგარძო სახე და ოდნავ წინამოვარდნილი ჭვედა ყბა ჰქონდა, ტანთან წერო-სავით წეროთ კისერით შეერთებული. ფეთიანივით სიარული იყო, აი, ისე — ადამიანი კიბის სამ საფეხურს ერთად რომ აბრუნებდა, მიდიდა მთელი სხეულის რწვეით და თან მოსუვენურად ამორბავდა თავს. შავი რბის სათაღე ეკეთა, იღლიაშიც ერთადე წიგნები ჰქონდა ამოხრილი“.

ანდა, კეთილი პელო-ბაბო „წითელი ვაშლებიდან“. ავტორი გვიხატავს ქალაქელი მოზუცი ქალის ტიპურ სახეს, ასეთები თბილისის თითქმის ყოველ უბოში ცხოვრობენ. სანტერგოდია გამოკვეთილი ცალფეხა დახლებიანი სანდრო, რომელიც დიდ ბოლმას იკლავს გულში და ადუღებისას ბერლინთან ნატყვიარი ცაცია რომ აუთროლდება ხოლმე („დახლიდარის ხეშაიდი“).

ოსტატურადაა დახატული ქალაქელი ხელისნის ამბროსის სახე („კარგად აღმა მეზობელი“). ასევე გამოირჩევიან თავიანთი ინდივიდუალური ხასიათებით ნათელა და თამარი („წერო“), შედიკო და გელა („წითელი ვაშლები“), თამარი და ნინო („დახლიდარის ხეშაიდი“), ქეთინო და მზექალა („კარგად აღმა მეზობელი“).

უნდა ითქვას, რომ „წეროსა“ და „კარგად აღმა მეზობელი“, სადაც თხრობა პირველ პირობის სწორიობას, ახალგაზრდა მწერალმა შესძლო რელიეფურად და დამაჯერებლობით გამოეძერწა ერთ-ერთი მთავარი გმირი — ავტორისეული „მე“.

ოთ. დემეტრაშვილის, როგორც პროზაიკოსის დამახასიათებელ თვისებას აგრეთვე წარმოადგენს კარგად შიგნითული ცხოვრებისეული დეტალების უხვად გამოყენება, რომლებიც აღმაზრუნებენ და აცოცხლებენ ნაწარმოებს. ხშირად ასეთი დეტალები პირდაპირ კინემატოგრაფიულ თვალსაჩინოებამდე დაცვივდები. ავიღოთ თუნდაც სანტერგოს მოზუცი ქალის თამაშებისა „პიქა ჩაიზე“ და შემდეგ ლოტოს თამაშისა („წითელი ვაშლები“), უცერად წამოსული წყაბის

სურათი „წეროში“, სცენა საავადმყოფოში („წერო“) და სხვ.

სასიხარულოა ისიც, რომ ახალგაზრდა პროზაიკოსმა შესანიშნავად იცნა „წეროში“ სახეობის წერს: თუნდაც რად ღირს მის მიერ ზუსტად აღწერილი ისეთი იშვიათი ხელოსანის საქმიანობა, როგორიც უკავიაჩინა:

„მთელი დღე ზის სახელოსნოში და ნახევარკარბონი ალმასის უხალი ბეჭდებს აკეთებს, ბადაღშიან საურეებს ფერავს, ვერცხლით მოსარიმულ ჯიხვის ყანწებს ასევალებს.“

— აყალი ბუთაში გამდნარ ოქროს დასტრიაციებს ძია ამბროსი, თუნაშუ ავრილი ზაჯალო ყალიბში ჩასხმისას ვერცხლის წყალივით კოლტ-კოლტად ივრება და მძიმე-მძიმედ ავსებს საზოდე ფორებს.

მე უყვ ვიცი, რომ ჩამოსხმულ ოქროს წნებში გასწვეს ძია ამბროსი, საჭირი სივრცე-განს მისცემს. ზოგს მავთულივით გააგრძლებს, ზოგს უფრო მომსხდო, ზოგს კი სიფრთხანა ფურცლებად გაშლის და იქიდან ბეწვა ბერბით საყურეებს ამოხეხავს; მერე თითბერვით ჩაყამებულ ოქროს გაძენილ ჩეარზე გააჯილავებს და თავის პეწსა და ლახათს დაუბრუნებს“. („კარგად აღმა მეზობელი“).

ოთ. დემეტრაშვილს ახასიათებს აგრეთვე იუმორის გრანოზა. უახსადი, მსუბუქი და უწყინარი იუმორი მართლაც მერ სინათლესა და სიცოცხლეს მატებს მის მოთხრობებს. ეს განსაკუთრებით მკვეთრად ჩანს „წეროსა“ და „კარგად აღმა მეზობელი“ში. თუმცა, კრებულის მეხუთე მოთხრობა „პირველი სიყვარული“, რომელიც თითქოს განცალკევებულად დგას ამ ციკლიდან — აშკარად შეიძლება ჩაითვალოს ე. წ. „იუმორესკად“.

„წეროში“ თვით ავტორისეული „მე“ თამარისადმი დამოკიდებულება, ვიგოს ტიპაჟი, სცენა ივებით, ცრუპეშინი ბუკინისტთან თვალნათლად მტკიცებებს ავტორის შესაძლებლობაზე „იუმორის დატკუნი. ასეთივე მახვილგონიერი იუმორისტული სცენები და დიალოგებია „კარგად აღმა მეზობელი“ში.

ოთ. დემეტრაშვილი სავრთოდ ტუნწად ხშირობს დიალოგს. ძალიან იშვიათად და ისიც ლაკონიურად იყენებს პროზისათვის ამ ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტს. მაგრამ მისი დიალოგი ყოველთვის ცოცხალია და გამომსახველი. ავიღოთ თუნდაც „კარგად აღმა მეზობელი“...

— „ქექეთო, ეკეი, ქექეთო! — გაუძახუნ ხოლმე და ქეთინოც მაშინვე მოდგება სარკელთან. — იცი რა? — ვეუზნები და ხელში შერჩენილ ფანქარს წიბოგამოჩრილ ავტრზე ვარაყუნებ.“

— რა?

— რა და... — ალა ქუქოს ვიქეკე ფანქრის წვეროთ.

— აღარ იტყვი? — შემწერალივით მეტყუება ქეთინო, მერე ნელ-ნელა დიმილით ეწვრიტება ლოყები. ეშმაკურად შემომცქერის გულისხმაში ჩავარდნილი, — რამდენი გინდაო, — ჩუმ-ჩუმად მანიშნებს.

— სამიე რომ მომეცე, ოცდარი იქნება ჩემზე... ორშაბათს სტიპენდიას ავიღებ და მაშინვე მოვტანა”.

ახალგაზრდა პროზაიკოსის მოთხრობებს ახასიათებს იდეური სიჯანსაღე და მახვილი სოციალური აზრობა. მის მოთხრობებში მკაფიოდ ჩანს თანამედროვე მწერლის, საბჭოთა შემოქმედის იდეურ-პოლიტიკური მრწამსი და მსოფლმხედველობა. უბრალო, რიგითი ადამიანების ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც ამჩნევს ოთ. დემეტრასეული ზეინი გრანდიოზული ეპოქისათვის დამახასიათებელ შტრიხებს. მან შესანიშნავად იცის, რომ გაიმარჯვებს კითხი, დღივი, წმინდა. ახალგაზრდა მწერალს აქვს ადამიანებში კარგის შემსწრევის უნარი „ამიტომაც ასე ოპტიმისტურად ეყრის მისი სიტყვები:

„ძველებურად ისევ პირმოძიებარე ზელსაქმობს დედანგემი და ისევ იმედის თვალით შესუქურის ნათელ მომავალს. აი, საცაა სწავლას დაამთავრებს მისი ვეჯაკი, და დედას სჯერა, რომ ღამაზ-ღამაზი ფერებით მოხატულ შპალურს გააკარავთ ოთახში. მაიკივარსა და საყვარე მანქანას ვეიციდით. რაღა თქმა უნდა, შეილის ბედნიერებასაც შეასწრებს მამოუფალი და მკლავზე გადაიკარებს დუნეულა შვილიშვილს“ („კარგადღამა მეზობელი“).

ამ პატარა უბნის მცხოვრებლებს ჯერ კიდევ ზევრი რამ აქვთ სანატრელი, ისინი ჯერჯერობათ არ არიან ყველაფრით უზრუნველყოფილნი. მაგრამ აქვთ კეთილისკენ მისწრაფება. სწორედ ასეთი ადამიანები დაგვიხატა ოთ. დემეტრასეულმა თავის მოთხრობებში და დაგვიხატა მართლაც, ყოველგვარი შეღამაზების გარეშე.

თავის გმირებთან ერთად მასაც სჯერა, რომ შეიძლება ახლო მომავალში ეს ძველი უბანი დაინგრეს და მისი მცხოვრებნი წინაქუთ ტყვენიკის უკანასკნელი სიტყვის მიხედვით [წინაქუთ] უზარმაზარ კორპუსებში. მანამდე კი ახალგაზრდა ავტორმა ისევ და ისევ უნდა აღწეროს და მკითხველს მიწოდოს პატარა უბნის უბრალო ადამიანების ცხოვრების სურათები.

დასასრულ რამდენიმე შენიშვნა. მოთხრობაში „კარგადღამა მეზობელი“ მეტად გაკინურებულად გვეჩვენება დიალოგი, რომელიც ეხება კინოფილმის აკარგანობას (ეს მით უფრო უცნაურია რამ, როგორც ვთქვით, ოთ. დემეტრასეულს არ უყვარს ასეთი დიალოგები).

ოთხივე მოთხრობაში სხვადასხვა გმირთა სახელები სწორად მეორდება, მაგალითად: „წერარში“ — გიგო, ნათელა, თამარი; „წითელი ვაშლებში“ — გიგო; „კარგადღამა მეზობელში“ — ნინო; „დახლიდარის ხეშიაღმში“ — ნინო, ნათელა, თამარი. ეს გმირები რომ გადადიოდნენ ერთი მოთხრობიდან მეორეში (რაც თავისთავად არ იქნებოდა ცუდი ასეთი ცოცხლის ნაწარმოებებისათვის) საშინ, რა თქმა უნდა მართებული იქნებოდა სახელების გაშვარება. მაგრამ ერთნაირი სახელები სულ სხვადასხვა პერსონაჟებს ჰქვია.

მაგრამ მთავარი მაინც ისაა, რომ ოთ. დემეტრასეული ძალიან ცოტას წერს... წელიწადში მხოლოდ ერთი პატარა მოთხრობის დაწერა, სხვა რომ არა ვთქვათ რა, ნამდვილად შეუწყნარებელია. ახალგაზრდა ავტორს მართებს უფრო ხშირად გაახაროს მკითხველი თავისი კარგი ნაწარმოებებით.

ალექს სანადირაძე

მონოგრაფია იოჰანეს ბეხერზე

სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემლობამ მკითხველთა ფართო საზოგადოებრიობას წარმოუდგინა ფილოლოგიური მეცნიერებათა კანდიდატის ზურაბ ჰარბაღიანის წიგნი „იოჰანეს ბეხერი, ცხოვრება და შემოქმედება“, რომელშიაც მეცნიერულადა გაშუქებული ის რთული და წინააღმდეგობრივი შემოქმედებითი გზა, რომელიც გაიარა ცნობილმა გერმანელმა მწერალმა.

წიგნი ოთხი ნაწილისაგან შედგება. დართული აქვს შესავალი და ბოლოსიტყვა.

შესავალში ზურაბ ჰარბაღიანი იხილავს საბჭოთა და ბურჟუაზიულ ლიტერატურათმცოდნეობის შეხედულებას იოჰანეს ბეხერის შემოქმედებაზე. იმდროინდელი გერმანიის სა-

ზოგადოებრივი ცხოვრების მოკლე დახასიათების შემდეგ, ავტორი გვიხატავს ბეხერის შემოქმედებით გზას ექსპრესიონიზმიდან სოციალისტურ რეალიზმამდე, აბსტრაქტულ-ინდვიდუალისტური ჯანყიდან კომუნიზმის ცხოველმყოფელ იდეებამდე. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს იმ გარემოებას, რომ იოჰანეს ბეხერი ოციან წლებისათვის მიუხედავად გარკვეული ზავარდნებისა მაინც ახერხებს აირჩიოს სწორი, ნათელი გზა მომავლისაკენ და საგრძნობლად ჩამოშორდეს რეაქციული ფილოსოფიის მავნე ზეგავლენას, დასადასტურებლად ავტორს მოჰყავს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის პრეზიდენტის ვილჰელმ პიკის სიტყვები, რომლებიც შესანიშნავად ახასიათებენ გამოჩენილი გერმანე-

ლი მწერლის მიერ გადადგმული ნაბიჯის სისწორეს; — იოჰანეს რობერტი ბეხერის განვითარება — სწორის პიკი, მაგალითია გერმანიის იმისა, რომ მოწინავე ინტელიგენტები ბურჟუაზიის ბანაკიდან უნდა მოვიდნენ მუშათა კლასის სოციალისტურ ბანაკამდე, თუ პარტიოსანი და თანამიმდევრული იქნებოდნენ მშვიდობისა და პროგრესის შეთავსების საკითხშია“. ასევე მალაი შეფიერება მისცა ბეხერის შემოქმედების მაღალადიქტორობას და მის დამსახურებას გერმანელი ხალხის წინაშე გერმანიის ერთიანმა სოციალისტურმა პარტიამ. მან იოჰანეს ბეხერი „ახალი, კუმპარიონტი გერმანიის“ დამცველად გამოაცხადა. დეაქლამისილი შემოქმედს ორჯერ მიეკუთვნა ნაციონალური პრემია.

მაგრამ ასე როდი ფიქრობს ბერეუაზიული ლიტერატურათმცოდნეობა. იდეალისტურ საფუძველზე აღმოცენებული მეცნიერება ცდილობს დაკნინოს და გააყაღოს არა მარტო ბეხერის, არამედ მთელი პროგრესული გერმანული ლიტერატურის განვითარება საერთოდ. ზურაბ ჭარბალაშვილი დაწერილებით იხილავს იმპერიალიზმის ლაიხა ლიტერატორების „ესთეთიკური“ ნაწარვეის ავტარა აგრესიულ ხასიათს და ადგენს, რომ ვ. ლანგესა და ი. ბიოულის, პ. კინდერმანისა და ა. კლანინერგის, ვ. მარპოლესა და სხვა ბერეუაზიულ აპოლოგეტთა ცალმხრივ მსჯელობას იოჰანეს ბეხერის შემოქმედების შესახებ საერთო არაფერი აქვს იმ კეთილ ნების აღმამაინებს აზროვნებასთან, რომლებმაც შეიყვარეს გერმანული პროგრესული ლიტერატურის გამოჩენილი პოეტი. დასავლეთის იდეოლოგებს ავტორი უპროსიპირებს საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის უმდიდრეს მონაპოვარს, რომელმაც დიხრესულად შეაფასა იოჰანეს ბეხერის დამსახურება კაცობრიობის წინაშე.

წიგნის პირველ თავში წარმოდგენილია ბეხერის „დრეული შემოქმედების ლიტერატურულ-კრიტიკული ანალიზი“. ჩვენს თვალწინა 1911 წელს ბერლინში ჩამოსული ახალგაზრდა — იოჰანეს ბეხერი. ავტორი მისი ოჯახის ამსახველ ცოცხალ სურათს გვახატავს და შემდეგ თანდათანობით ზრდის ჩვენს თვალში ჭაბუკ ბეხერს, როგორც დიხიერად ისე სულიერად.

1911 წლის 20 ოქტომბერს ბეხერი აქვეყნებს თავის პირველ მხატვრულ ნაწარმოებს. მას მალე მოჰყვა რომანი „მიწა“ და ლექსთა კრებულები. ეს ნაწარმოებები მკირეოდენი გადაშეშავების შემდეგ ორ ტომად „დაცემა და ზეიმი“ გამოქვეყნდა. ჩვეულებისამებრ ამ ორტიმეულის მიხედვით მსჯელობენ მწერლის შემოქმედებით საწყისებზე. ზურაბ ჭარბალაშვილი დაწერილებით ეხება კრებულში მოთავსებულ ნაწარმოებებს. ცდილობს დაგვიანახოს პოეტის სულიერი მდგომარეობა. მალე ჩვენ ვხედავთ ბეხერს, რომელსაც აშვილ ნავსადგურებსა“ და „ოქროსი ფერს ღრუბლებთან დაბინავებამ“ ზელი ავლია და ახლა მთელი ძალით ცდილობს ხალხთან დაახლოებას, საზოგადოებისადმი სამსახურს. ამ სუ-

ლისკვეთებას, მიეძღვნა ლექსთა კრებულში „ვეროპისადმი“ და „დამპობილება“. ბეხერი ეცნობა ლიტერატურულ ჯგუფის „Action“ უკს-პრესიონისტულ პროგრამას და ასაღიდაწვემული იმპერიალისტური ომის საშინელებათა ასახვისათვის იყენებს მას. მაგრამ თანამოქალაქეებისაგან განსხვავებით ბეხერისათვის დამახასიათებელი არაა პესიმიზმი. მასში უფრო ძლიერია სწრაფთა კეთილ მომავლისაკენ, ზურაბ ჭარბალაშვილი ამ თავში სწორედ ამ რაციონალურ მარცხელს გამოჰყოფს.

მომდევნო თავში — „მობრუნება რევოლუციურ-პროლეტარული მწერლობისაკენ“, ავტორი ეხება „შეშარცხენე“ ექსპრესიონისტებისაგან, „დამოუკიდებელი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის“ შემოკრევენე ფრაქციებისაგან ჩამოშორებული ბეხერის შემოქმედებას, რომელზედაც უდიდესი გავლენა მოახდინა 1917 წლის ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ. ზურაბ ჭარბალაშვილი სათაოდ ვეიხატავს იოჰანეს ბეხერს, რომელიც ახალგაზრდა საბჭოთა რესპუბლიკის სახით აღფრთოვანებით შეესალმა „თავისუფლებასა და თანასწორობას“. ზურაბ ჭარბალაშვილი თანმიმდევრულად არჩევს ბეხერის მიერ იმ წლებში დაწერილ ყოველ ნაწარმოებს და ხსნის წინააღმდეგობათა გამოწვევ მიზეზებს. „მაგარს, — დამსქენ ავტორი, — მოუხედავად არსებითი შეზღუდულობისა, მოუხედავად ზნორი სუბიექტივისტურ-რელიგიური გადახვევებისა ბეხერის ნაწარმოებთა ანალიზს ასეთ დასკვნამდე მივყავართ: ბეხერი დაიძრა რევოლუციურ პროლეტარული მწერლობისაკენს კარგადმა ზურაბ ჭარბალაშვილის მიერ გაშუქებული ის დიდი გავლენა, რაც იმხანად იქონია გერმანულ პოეტზე რევოლუციის მგზნებარე ტრიბუნმა — ვლადიმერ მაიაკოვსკიმ.

ავტორი არჩევს ბეხერის პროზულ-ლირიკული ხასიათის წიგნს — „გვაში ტახტზე“, რომელიც 1925 წელს გამოქვეყნდა და 1926 წელს გამოცემულ მოთხრობას „ბანკირი ბრძოლის ველზე მიჯირობობს“, რომელსაც მოჰყვა საყოველთაოდ ცნობილი რომანი „ლუიზიტო ანუ ერთადერთი სამბალთან ომი“. ამ ნაწარმოებებში იოჰანეს ბეხერი ამთარაბებს გაბატონებულ რეჟიმს და ახალი ომის მზადებაში მყოფ აგრესორებს სამარცხენო ბოძზე აყავს. ზურაბ ჭარბალაშვილი ბეხერის ლიტერატურულ მოღვაწეობასთან ერთად იხილავს მის საზოგადოებრივ საქმიანობასაც, რამაც დიდად შეუწყო ხელი იმხანად გერმანიის პროგრესული ლიტერატურული ცენტრის შექმნას. ეს კი თავის მხრივ მწერლების იდეურ აღზრდასთან იყო დაკავშირებული.

ავტორი ეხება ბეხერის ოცდაათიანი წლების დასაწყისის შემოქმედებას და აგვიჩერებს იმ დიდ ეპოურ ტილოს, რომელსაც „რთილ გვაგმა“ ეწოდება. ეს ნაწარმოები ბეხერსა საბჭოთა კავშირში სოციალიზმის მშენებლობას, პირველი ხუთწლიანი გეგმის მნიშვნელობას მიუძღვნა. ბეხერის ამ

იდეურ გამარჯვებებთან ერთად, ზურაბ ჰარბა-ლაშვილი მისი ნაწარმოებების წარდღოვან მხარეებსაც აღნიშნავს.

მესამე ნაწილი — „ბეზერო-რეალისტი“ იწყება ფანსისტური დიქტატურის შეზღუდულ ხანის დახასიათებით. ნაცისტებმა აგრძალეს კომუნისტური პარტია, დაპატარავეს ერნსტ ტელმანი, ვ. ბრედელი, ვ. მიუზაში და სხვები, ოპერნალაციის ცნობილ აუტო-და-ფეზე ცეცხლს მისცეს მთელი პროგრესული ლიტერატურა და გამოღებით შეუდგნენ მზადებას ახალი ომისათვის. ზოგი შეწრაფი მშინვე მოგვედლა ფანსისტებს. დანარჩენმა „შეასიღლებმა“ კი, იოჰანეს ბეზერის, ანა ზეგერის და ვილი ბრედელის მსგავსად, პოლიტიკურ ემიგრაციაში წასვლა არჩიეს, რადგან ფანსისტი უკალათები მათ სიკვდილით ემუქრებოდადნენ.

იოჰანეს ბეზერმა, ზოგ სხვა გერმანულ ლიტერატორთან ერთად საბჭოთა კავშირში ჰყოვა თავისი მეორე სამშობლო და გაათქვეცებული ენერჯით შეუდგა ფანსისტური დიქტატურის წინააღმდეგ ბრძოლას. ზურაბ ჰარბალაშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ სოციალისტურ გარემოცვაში მოხვედრილ ბეზერს ბევრ რამეზე აგზილა თვლი და რომ მან მარქსიზმ-ლენინიზმი ჩაგრელი, ექსპლოატირებული მასების რევოლუციურ თერიად, ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების შესახებ ერთად ერთ ჭეშმარიტ მეცნიერებად და უკლასო საზოგადოების მშენებლობის პრაქტიკულ საბელმძღვანელოდ აღიარა, რაც ნათლად ეტყობა იოჰანეს ბეზერის ომისდროინდელ და ომის შემდგომი ხანის მთელ შემოქმედებას.

გავიდა ხანი. ისტორიას ჩაბარდა „მესამე რაიხი“, ხალხი შეუდგა ომის მიერ მიუყენებულ კრილობების მოშუშებას. ემიგრანტები დაუბრუნდნენ საყვარელ სამშობლოს. იოჰანეს ბეზერმაც მოაშურა თავის ხალხს, რათა მხარში ამოსდგომოდა და მისი ჭარუარამი გაეზარებინა. დაიწყო ახალი ეტაბი ბეზერის შემოქმედებაში და სწორედ ამ ეტაბს მიუძღვნა ზურაბ ჰარბალაშვილმა თავისი წიგნის უკანასკნელი თავი — „ბეზერი და თანამედროვეობა“.

ბეზერის მთავარი საზრუნავი-ყო მშვიდობის განმტყიცება, დაახლოება სოციალისტური ბნაკის ქვეყნებთან, პირველ რეგში კი-საბჭოთა კავშირთან. აქეთყენ მოუწოდებდა, იგი გერმანიის მოწინავე ადამიანებს. ამ თავში ზურაბ ჰარბალაშვილი დიდი სიყვარულით გვიხატავს გერმანული ხალხის კეთილდღეობისა და მთელ მსოფლიოში მშვიდობიანი თანაარსებობის საქმისათვის მებრძოლ ადამიანს — იოჰანეს ბეზერის სახეს.

დასასრულს უნდა აღენიშნოთ, რომ წიგნში სამუქუხაროდ განხილული არაა ბეზერის ლექსის სპეციფიკა, არაა ნაჩვენები თუ რა სიახლე შეიტანა იოჰანეს ბეზერმა გერმანულ ლექსში. წიგნში ზოგიერთი წინადადება ოდნავ ბუნდოვანადაა აგებული მაგალითად: „მართალია, წერილიშ მოცემული არაა ბეზერის ნაწარმოებთა იდეური და მხატვრული ანალიზი, მაგრამ გორაკისეული შეფასება ბეზერის — როგორც მხატვრული სიტუვის ოსტატისა და „ლუნიტიისა“ განმსაზღვრელი მნიშვნელობისა გახდა მომავალ მკვლევართათვის“. (გვ. 16) ეს ფრაზა გამართვას მოითხოვს. 35-ე გვერდზე ნახშირია სიტყვა „ოლიში“. უნდა იყოს „ოლიში“. 52-ე გვ. ასეთ ფრაზას ვაწყდებით: „ფოლადის საწარმოს გენერალ-დირექტორი და მისი კომპანია“. უნდა იყოს „ფოლადის საწარმოს გენერალური დირექტორი და მისი კომპანია“. 75-ე გვ. ასეთი წინადადება ვხვდებით: „...რეზარკის „დასავლეთის ფრონტზე სიწყნარეა“. უნდა იყოს: „...რეზარკის „დასავლეთის ფრონტი ეცვლილია“. მსგავსი მაგალითების დასახელება ვიდევაც რომ შეიძლებოდეს, მათ მაინც არსებითი მნიშვნელობა არა აქვთ.

ზურაბ ჰარბალაშვილი ბოლოსიტყვაში მორიდებით აღნიშნავს, რომ: „უკვლა შესაძლებელი ნაკლოვანების მიუხედავად ვფიქრობ, ეს წიგნი გააკვეთელ სამსახურს გაუწევს ფოლოლოგიური ფაქულტეტის სტუდენტებსა და საერთოდ საზღვარგარეთული ლიტერატურით დაინტერესებულ მკითხველებს“.

საზღვარგარეთული ლიტერატურა ჩვენში ბევრს აინტერესებს, მკითხველი ინტერესით გაეცნობა ახალგაზრდა მეცნიერის ამ ნაშრომს.

ზურაბ ჩხენკელი

ახალი წიგნები

გამომცემლობა „საბოთა საპარტველო“

- აკაკი წერეთელი — ტომი 11. რედ. ვ. ჯავახიძე. გვ. 560, ფასი 18 მან.
- აკაკი წერეთელი — ტომი 12. რედ. შ. ბაქრაძე. გვ. 436, ფასი 18 მან.
- მის. შოლოხოვი — წყნარი ღინი. წიგნი პირველი. თარგმანი თინათინ ჯავახიშვილისა. რედ. არჩ. დავითიანი. გვ. 470, ფასი 9 მან.
- ირ. ახაშიძე — ამერიკა თავის ერთი ვადელებით. რედ. ე. მაღრაძე. გვ. 82, ფასი 90 კაპ.
- დემნა შენგელაია — თხზულებანი. ტომი 11. რედ. ა. ფარულაძე. გვ. 678, ფასი 12 მან. 50 კაპ.
- კლიმენტი გოგიავა — ნაშუქის ქული. რედ. ბ. შირცხულავა. გვ. 266, ფასი 4 მან. 50 კაპ.
- ონია დონეშვილი — აღზანუ. რედ. ბ. შირცხულავა. გვ. 462, ფასი 9 მან.
- ელიზბარ ზედგანიძე — მისი ამოსვლამდე. რედ. ილ. ხომარია. გვ. 286, ფასი 6 მან 10 კაპ.
- შალვა ამისულაშვილი — აშგებული აფრები. რედ. ბ. შირცხულავა. გვ. 104, ფასი 2 მან.
- ოტია იოსელიანი — ნოველები. რედ. ვ. ჯავახიძე. გვ. 164, ფასი 1 მან. 35 კაპ.
- ზაქარია შერაზდიშვილი — ძელქვა. რედ. კ. ბობოხიძე. გვ. 98, ფასი 1 მან. 35 კაპ.
- გიორგი ტალიაშვილი — ა. ჰეხოვი. რედ. ვ. ჯავახიძე. გვ. 114, ფასი 2 მან. 45 კაპ.
- ელიშერ ყიფიანი — გოგონა, რომელსაც ზღვა არ უნახავს. რედ. გ. ციციშვილი. გვ. 144, ფასი 1 მან. 85 კაპ.
- მლატონ ბებია — შუქალას ნანდაური. რედ. რ. ბუქინიშვილი. გვ. 154, ფასი 2 მან.
- ილია არაბია — პოეტის სიმღერა. რედ. ილ. ხომარია. გვ. 88, ფასი 1 მან. 40 კაპ.
- ვერა შუბლაძე — დრო წავიდა სიყვარული კი არა. რედ. ბ. შირცხულავა. გვ. 90, ფასი 1 მან. 40 კაპ.
- ჯანსუღ ნიჭიბაძე — ამზობებული სამთავრო. რედ. ვ. ჯავახიძე. გვ. 48, ფასი 1 მან. 30 კაპ.
- იაროსლავ მაშვი — ყოჩაღი ჯარისკაცა შვეიცია და მისი თოვგდამსავალი მსოფლო ომში. თარგმანი ჩუხურიდან შ. ალვა გვიჩიძისა. რედ. ნ. შველიძე. გვ. 532, ფასი 16 მან.
- ოთარ შალაბერძენე — საღამურთა და თეთრი ცისკარი. რედ. ილ. ხომარია. გვ. 76, ფასი 1 მან. 35 კაპ.
- ა. ჯანაშვილი, შ. ხარბილაძე — თბილისის ზომარაყა. რედ. დ. გუგუნიძე. გვ. 144, ფასი 2 მან. 25 კაპ.
- ბენო გორდუნიანი — შ. ა. ზინი საქართველოში. რედ. იო. არაბული. გვ. 82, ფასი 6 მან. 50 კაპ.
- უახანგ ბერიძე — თბილისის ხუროთ-მომღერება 1801 — 1917 წლები. რედ. ე. ტოროტიძე. გვ. 64, ფასი 30 მან.
- გ. ვახაჩაშვილი — სინგილო. რედ. ლ. ბაგრატიონი. გვ. 30, ფასი 50 კაპ.
- გ. ზაქარაძე — გეორგიკა. რედ. ნ. მამისაშვილი. გვ. 66, ფასი 1 მან. 50 კაპ.
- ვ. ქუშინიშვილი — მექედრლეობა. რედ. დ. ფირცხულავა. გვ. 54, ფასი 1 მან.
- მ. დავითაშვილი — ჩაის ნოვატორი. რედ. შ. შუბლაძე. გვ. 36, ფასი 55 კაპ.
- ი. კვაჭაძე — რა უნდა ვიკადეთ ცხოველის ორგანიზმის აგებულებისა და ფუნქციის შესახებ. რედ. დ. გუგუნიძე. გვ. 66, ფასი 1 მან. 10 კაპ.

გამომცემლობა „ნაპაღული“

- ახალჯარდა მწერლები — მოთხრობები. რედ. რ. ჯაფარიძე. გვ. 232, ფასი 5 მან.
- გიორგი ჩოგვაძე — ჩეგნი შვიდწლიანი. რედ. დ. ჯაბუა. გვ. 146, ფასი 2 მან. 80 კაპ.
- მარია ბარათაშვილი — საქმის კაცია. რედ. შ. ამანუელელი. გვ. 20, ფასი 1 მან. 30 კაპ.
- როსტომ ზივანიშვილი — გარეუბნული მეზობლები. რედ. ლ. ცაგარეიშვილი. გვ. 124, ფასი 2 მან. 30 კაპ.
- შოა-შაი — ლეგენდა ტან-ვიენის მთისა. თარგმანი ფრანგულიდან შ. ბაქრაძისა და ც. ჩიქოვანიძისა. რედ. ლ. გუგული. გვ. 56, ფასი 50 კაპ.
- ოვანეს შირაზი — ვარსკვლავები სევანში. თარგმანი შორის ფოცხიშვილისა და შოთა ნინიაიძისა. რედ. ვ. კაჭახიძე. გვ. 84, ფასი 80 კაპ.
- შოთა ძიძიურა — საენაშენიერო საუბრები. რედ. ნ. ლორთქიფანიძე. გვ. 206, ფასი 7 მან.
- მ. ეზერესკი — მიწის ძალი. თარგმანი თინათინ შიძიგუჩიისა და ბელა მიქაძისა. რედ. ნ. კალანდარიშვილი. გვ. 206, ფასი 3 მან. 50 კაპ.
- გიორგი ვეკუა — რატომ მიღო მშობ ორბანი. რედ. ც. ხაშიძე. გვ. 100, ფასი 1 მან.
- სერგეი მიხალკოვი — სამი გოჭი. თარგმანი მარიაჯანისა. რედ. კ. ნადრაძე. გვ. 32, ფასი 2 მან. 50 კაპ.

გამომცემლობა „ომონა“

- ნ. ა. თევზაძე — განაზომთა აღმათობის თორია და მთემპტიურის სტატისტიკა. რედ. კ. ტაბაძე. გვ. 422, ფასი 10 მან. 80 კაპ.
- ა. ა. შოროშვილი — წყლის ენერჯის გამოყენება. ნაწ. I თარგმანი ი. ამილღობელისა. რედ. შ. გულიტაშვილი. გვ. 290, ფასი 3 მან. 60 კაპ.
- გ. ნიორაძე — ნარკვევები საბჭოთა ლიტერატურის საკითხებზე. რედ. ჯ. დადიანი. გვ. 152, ფასი 3 მან. 25 კაპ.
- გ. შ. ბაჭყალი — რუსეთის ძველი სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხისათვის. რედ. კანდელაკი. გვ. 86, ფასი 2 მან. 95 კაპ.
- ა. კიხიკია — ქართული ენა. რედ. ე. ბოლოლიკაშვილი. გვ. 170, ფასი 3 მან. 25 კაპ.
- ი. ი. შამაგია — საზღვარგარეთის ეკონომიური გეოგრაფია VIII კლასის სახელმძღვანელო. თარგმანი ვ. კ. მგალობლიშვილისა. რედ. დ. სალუქიაძე. გვ. 362, ფასი 5 მან. 10 კაპ.

ფასი 8 ლ.

ბ. 10/298

საქართველოს
საბჭოთაო გამომცემლობა

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„МНАТОБИ“

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРУЗИНСКОЙ ССР

«САБЧОТА САКАРТВЕЛО»